NIEUW CHRISTELIJK MAANDSCHRIFT,

VOOR

DEN BESCHAAFDEN STAND.

Uitgegeven door

DE RINGSVERGADERING VAN AMSTERDAM.

TWEEDE DEEL.

TE AMSTERDAM, BIJ
JOHANNES VAN DER HEY en ZOON.

1828.

I.

BLADWIJZER

VAN

AL DE STUKKEN,

VOORKOMENDE IN HET TWEEDE DEEL VAN HET NIEUW CHRISTELIJK MAANDSCHRIFT VOOR DEN BESCHAAFDEN STAND.

*

De

II.

II.

BLADWIJZER

DER

VOORNAAMSTE ZAKEN,

WELKE IN DE ONDERSCHEIDENE STUKKEN VAN DIT DEEL VOORKOMEN.

A.

B.

B.

C.

C.

tot

D.

E.

G.

H.

I en J.

K.

L.

L.

M.

N.

O.

O.

P.

P.

Prae-

Ro-

S.

T.

U.

V.

III.

III.

BLADWIJZER DER BIJBELPLAATSEN,

WELKE IN DIT DEEL UITVOERIGER OF KORTER WORDEN OPGEHELDERD.

*(De opzettelijke vertoogen zijn met een * geteekend.)*

VERBETERINGEN.

Bl. 309, *r.* 27 en 28, en *bl.* 310, *r.* 3—5, heeft eene misstelling plaats, die *in de noot* op *bl.* 432 en 433 hersteld is. — De overige drukfeilen, die den zin niet storen, als: *bl.* 489, *r.* 7, *onfeilbaren* voor *onfeilbare; bl.* 624, *r.* 3, *heugelijken* voor *heugelijke; bl.* 675, *r.* 8, *vs.* 31, 32 voor *Matth. XIII. vs.* 31, 32 en soortgelijke, verbetere de goedgunstige Lezer.

NIEUW CHRISTELIJK MAANDSCHRIFT,

VOOR

DEN BESCHAAFDEN STAND.

Uitgegeven door

DE RINGSVERGADERING VAN AMSTERDAM.

TWEEDE DEEL.

N°. I.

INHOUD.

TE AMSTERDAM, BIJ

JOHANNES VAN DER HEY en ZOON.

1828.

VOORBERIGT.

Terwijl, met het begin dezes jaars, het eerste *Nummer des zevenden Deels van het* Christelijk, *of des* tweeden *Deels van het* Nieuw Christelijk, Maandschrift voor den beschaafden Stand *het licht ziet; hebben wij niets te zeggen omtrent de wijze, waarop wij dit werk, bij voorduring, denken in te rigten. Wij wenschen op denzelfden voet, als wij tot dus ver gedaan hebben, voort te gaan: en, gelijk het* debiet, *waarmede wij, verleden jaar, ons vereerd mogten zien, ons niet weinig tot aanmoediging strekt, zoo zullen wij ons blijven beijveren, om aan onze Christelijke lezers be-*

sten

ſtendig eene onderhoudende en nuttige lectuur *te verſchaffen.*

Alleen meenen wij dan het Publiek *de kennisgeving verſchuldigd te zijn der Verandering, welke, ten aanzien der* Redaktie, *heeft plaats gegrepen. Te weten, onze hooggeſchatte* VAN HENGEL *is, door zijne benoeming tot Hoogleeraar te* Leyden, *te verre uit ons midden en van de drukpers verwijderd geworden, om zich met de onderſcheidene werkzaamheden der* Redaktie *langer te kunnen bezighouden. Te meer ſmartte het ons dus, dat ook onze waardige* BROES *zijn beſluit ons openbaarde, om zijnen post als* Redakteur *neder te leggen. Uiterst gaarne hadden wij hem, in deze betrekking, behouden. Wij moesten echter voor de redenen zwichten, die hem tot dit beſluit bewogen hadden; en mogten niet onbeſcheiden van hem vergen, den last eener taak, tot welke hij zich, van het begin onzer onderneming af aan, met den hoogleeraar* VAN HENGEL *zoo bereidvaardig geleend*

kend had, altoos op zich te laten drukken. Wij betuigen dan, bij deze gelegenheid, de beide aftredende heeren openlijk onze dankerkentenis voor zoo vele goede en uitstekende diensten, welke zij, zes jaren lang, ook als Redakteuren, *aan het* Maandschrift *bewezen hebben; en verblijden ons tevens, dat wij van den eerste, hoe zeer naar elders verplaatst, zoo wel als van den laatste, van tijd tot tijd bijdragen, ter verrijking en versiering van hetzelve, verwachten mogen. — Intusschen zijn wij tot de keuze van twee andere* Redakteuren *moeten overgaan: ten gevolge waarvan de* Redaktie *voor het tegenwoordige bestaat uit de Heeren* G. J. ROOIJENS, D. H. WILDSCHUT *en* D. M. KAAKEBEEN.

Wij kunnen, voorts, Geachte Lezers! het nieuwe jaar met u niet intreden, zonder, bij deszelfs aanvang, onze beste wenschen over u te ontboezemen. Gelijk wij dan vurig bidden, dat de Vader van onzen Heer JEZUS CHRISTUS

U met zijne dierbaarste zegeningen bekroonen mogen, en gij bijzonder in kennis, geloof, godzaligheid en alle Christelijke deugden daarin moogt opgroeijen; zoo schenke Hij tevens, dat ook onze arbeid, door zijnen invloed, tot uwen wasdom in al, wat goed en Hem welgevallig is, iets moge toebrengen.

In naam der Schrijvers
van het
Christelijk Maandschrift voor den beschaafden Stand,

G. J. ROOIJENS.

NIEUW CHRISTELIJK MAANDSCHRIFT, VOOR DEN BESCHAAFDEN STAND.

EENIGE AANMERKINGEN TER OPHELDERING DER GELIJKENIS van *de Arbeiders in den Wijngaard*, MATTH. XX VS. 1—16.

(*Briefswijze medegedeeld.*)

Het deed ons allen zeer leed, hooggeachte Vriend! dat gij onlangs verhinderd werdt, uwe belofte te vervullen, om eenige winterdagen buiten te komen doorbrengen, en ons de lange avonden door gezellig onderhoud te helpen korten; vooral, omdat ongesteldheid ten uwen huize hiervan de oorzaak was. Mij in het bijzonder speet dit te meer, dewijl ik mij hierdoor verstoken zag van de aangename gelegenheid, waarop ik reeds gerekend had, om, even als voorheen, weder over deze en gene plaats der heilige Schriften, welke ik, van tijd tot tijd, bij het lezen van dezelve heb aangeteekend, uwe gedachten te vragen, en hierdoor mijne Bijbelkennis te vermeerderen. Houd

het mij daarom ten goede, dat ik u nu schriftelijk om dezelve verzoeke, en mij zelven alzoo die teleurstelling eenigermate trachte te vergoeden: niet twijfelende, of gij zult nog wel eens weder een ledig uurtje willen besteden, om mij teregt te helpen.

Het is waar, de aanmerkingen, welke men op uwe verklaring van *de gelijkenis des onregtvaardigen Rentmeesters* (*) — mij vroeger in brieven medegedeeld, en daarna in het *Christelijk Maandschrift* geplaatst, (†) — in een onzer *periodieke* Werken (§) gemaakt heeft, hadden mij bijna van mijn voornemen, om u op nieuw lastig te vallen, doen afzien; maar ik meen u te wél te kennen, om te kunnen denken, dat dezelve u zouden hebben afgeschrikt, om uwe gedachten over moeijelijke Bijbelplaatsen, met bescheidene vrijmoedigheid, aan uwe vrienden, ja zelfs aan het lezend *publiek* mede te deelen. Daarbij, ik heb de genoemde aanmerkingen in der tijd gelezen en herlezen; maar of het aan mij, dan of het aan den Schrijver van dezelve haperde, ik moet bekennen, niet regt te hebben kunnen begrijpen, wat de man eigenlijk wilde. Zijn voornaamste bezwaar tegen de door u gegevene verklaring bestond, herinner ik mij wél, hierin: dat door uwe uitlegging wel al het stootende der gelijkenis wegvalt, maar ook, zoo als het den Schrijver voorkwam, al het bijzonder treffende van dezelve; zoo-

(*) *Luk.* XVI vs 1—13.

(†) IV *Deel*, *bl.* 623 *en verv.*

(§) *Mengelwerk* der *Letteroeff.* van 1826, *bl.* 30.

zoodat het eene gewone bekeerings-geschiedenis wordt. Maar hierbij vroeg ik mij zelven: behelzen dan de drie onmiddellijk voorgaande gelijkenissen, immers die *van den verloren Zoon*, ook niet, in zekeren zin, eene dergelijke bekeerings-geschiedenis? *Moesten* zij dit niet zijn, naar het doel van onzen Heer, om de tollenaren, die gekomen waren om Hem te hooren, van de dwaling huns wegs teregt te brengen? Ja, werd zijn onderwijs, hun tot dat einde in onderscheidene gelijkenissen gegeven, niet eerst volledig door het voorstel van *den onregtvaardigen Rentmeester*, om hen te leeren, dat het tot de ware bekeering behoort, het vroeger bedreven kwaad, zooveel mogelijk, te herstellen en te vergoeden? Waarlijk, mijn Vriend! ik kan nog niet zien, dat door uwe voorgeslagene verklaring *het treffende* der laatstgenoemde gelijkenis wegvalt. Maar daarenboven zou men kunnen vragen: moet er dan *iets bijzonders* in dezelve liggen, en zoo ja, waarin bestaat zulks? De Schrijver der aanmerkingen wees dit in het geheel niet aan; en in hetgeen hij ten slotte zeide: „de gelijkenis geeft gewis niets anders te kennen, dan dat wij, daar het oordeel ons is aangekondigd, niet moeten dralen, de in zich zelve onwaardige bezittingen, over welke wij te beschikken hebben, tot Gode welbehagelijke en vele zonden bedekkende einden aan te wenden," — hierin kon ik niets bijzonder treffends ontdekken, maar vond ik veeleer iets, hetwelk, zonder nadere bepaling, mijns inziens, tot velerlei misbruik aanleiding geven moet.

Doch waarhenen leidt mij dit schrijven....? Hoe gij

ook over de gemaakte bedenkingen tegen uwe verklaring van de gelijkenis des Rentmeesters oordeelen moogt; ik hoop niet, dat dezelve u zullen wêerhouden, om mij, van tijd tot tijd, uwe gedachten over deze en gene plaats der heilige Schriften mede te deelen: al ware het dan ook, dat gij niet verkiezen mogt, dezelve door den druk algemeen bekend te maken.

Onder de aangeteekende Bijbelplaatſen, waarvan ik mij voorgenomen heb u eenige opheldering te vragen, ſtaat op mijn lijstje boven aan *Matth.* XX vs. 1 *en verv.*, of, *de gelijkenis van de Arbeiders in den wijngaard.* Dikwijls las ik dezelve, maar telkens verwonderde ik mij over de handelwijze van den Heer des wijnbergs, dat hij, bij het afrekenen met zijne werklieden, aan elk van hen éénen penning, en dus, welke waarde die munt ook moge gehad hebben, aan allen, zonder onderſcheid, een gelijk loon liet geven, offchoon de een veel langer gearbeid had, dan de ander. Hoe? — vroeg ik mij zelven meermaal, den Bijbel toeſlaande, om over het gelezene na te denken, — was het niet grootelijks onevenredig, ja zelfs, ſchijnt het niet zeer onbillijk, dat zij, die ſlechts één uur gewerkt hadden, op gelijke wijze beloond werden als anderen, die den ganſchen dag, in eene brandende zonnehitte, op den akker hadden doorgebragt? Waren deze laatſte niet met regt te onvreden, en hadden zij niet allen grond, om zich, offchoon zij niets meer eiſchen konden, dan zij bedongen hadden en ontvingen, over zulk eene ongelijke handelwijze te beklagen? Was het eene vol-

doen-

doende verdediging van den Eigenaar des wijnbergs, dat hij onafhankelijk en vrij over het zijne beschikken kon? Werd hierdoor zijn schijnbaar vreemd, willekeurig, ja zelfs partijdig gedrag genoegzaam geregtvaardigd? En wordt echter zulks niet door JEZUS geleerd, als Hij, van deze gelijkenis de toepassing makende, vs. 16 zegt: *alzoo zullen de eersten de laatste zijn, en de laatsten de eerste*, hiervan tot reden gevende: *want vele zijn geroepen, maar weinige uitverkoren?*

Dit een en ander overwegende, mijn Vriend! dringen zich, onwillekeurig, deze bedenkingen aan mij op: is het dan niet om het even, hoe wij handelen, of wij getrouwer, dan of wij nalatiger zijn in het werk des Heeren; als alles afhangt van het vrijmagtig besluit Gods, die zich over dezen ontfermt, over genen niet? — Is het dan niet te vergeefs, of wij van onze jeugd af aan onze zaligheid trachten uit te werken, dan of wij het werk onzer bekeering uitstellen ten einde toe; als alles afloopt naar dien onveranderlijken raad des Allerhoogsten, in welken onze behoudenis al of niet bepaald is? — Is dan al ons pogen en streven niet ijdel en vruchteloos; immers het staat daar met zoovele woorden geschreven: *vele eersten zullen de laatste zijn, en vele laatsten de eerste; want vele zijn geroepen, maar weinige uitverkoren?*

Ziedaar, waarde Vriend! in het kort mijne bedenkingen omtrent deze gelijkenis van onzen Heer! welke ik mij zelven niet voldoende weet op te lossen, en aan welker beantwoording ik echter, niet om spitsvindig te twisten en te hairkloven, maar

maar voor de rust van mijn hart en tot bestuur mijns levens, de dringendste behoefte gevoel. Welligt beklaagt gij u, bij meerdere oefening en helderder inzien in de heilige Schriften, over mijne kortzigtigheid en bekrompenheid van geest; maar heb dan des te meer medelijden met mij, en wijt het niet aan mijnen goeden wil, om de waarheid regt te verstaan, maar schrijf zulks toe aan het onoordeelkundig onderwijs in de Godsdienst, dat ik in mijne jeugd ontvangen heb, en aan de kracht des vooroordeels, hetwelk mij daardoor, onwillekeurig, overwint. Mijn goede katechizeermeester N.... onderwees mij naar HELLENBROEK, en daar hij bij dit leerboekje, hetwelk destijds algemeen in gebruik was, zwoer, bepaalde zich al mijne godsdienstige kundigheid, waarop ik tot lidmaat der kerk ben aangenomen, tot de bloote kennis van hetzelve, zonder ooit een der bewijzen, welke er in worden aangevoerd, in den Bijbel nageslagen, veel min met eenig oordeel des onderscheids in deszelfs verband gelezen te hebben. Ik herinner mij nog, hoe vreemd het mij in het oor klonk, toen ik, bij het afleggen mijner belijdenis voor den oordeelkundigen vader DE HAAS, op zekere vraag over de werking des Heiligen Geestes door het Woord Gods, uit HELLENBROEK ten antwoord gegeven hebbende: *het is te vergeefs, dat* PAULUS *plant en* APOLLOS *natmaakt; het is God die den wasdom geeft*, zijn Eerw. hoorde zeggen: in den Bijbel staat niet, *het is te vergeefs*, dat PAULUS plant en APOLLOS natmaakt; maar er staat: *noch hij, die plant, is iets, noch hij, die natmaakt, maar God geeft den wasdom.*

dom. Deze wenk opende mij de oogen. Te huis gekomen, floeg ik terftond de plaats (1 *Cor*, III *vs.* 7,) op, en niet alleen zag ik nu, dat HELLENBROEK andere woorden had opgegeven, dan er in den Bijbel ftaan; maar den tekst in verband met het voorgaande en volgende lezende, bemerkte ik, dat PAULUS juist het tegenovergeftelde leerde, zich zelven en APOLLOS befchouwde als dienaars Gods, *door welke* de Christenen te *Corinthe* geloofd hadden, ja, zich zelven en zijnen ambtgenoot *medearbeiders Gods* noemde. — Sedert dien tijd heb ik, bij toenemenden lust tot het onderzoek der waarheid en liefde voor dezelve, begonnen, den Bijbel zelven te lezen; en hierin door eenen vereenvoudigden predik- en fchrijftrant onzer dagen voorgelicht, niet alleen den hoofdinhoud van het *Evangelie*, dat vroeger voor mij als in eenen dikken nevel lag, helderder leeren inzien; maar naar die mate ook meer deszelfs heilzaam beftuur en aangename vertroosting in alle omftandigheden mijns levens ondervonden.

Er blijft mij echter nog veel over, waaromtrent ik nadere opheldering verlang; en daartoe behoort, onder andere plaatfen, — om van dezen uitftap tot het eigenlijk onderwerp mijns briefs weder te keeren, — ook de gelijkenis van *de Arbeiders in den wijngaard.* Van der jeugd af heb ik dezelve ten bewijze voor de leer der *Prædeftinatie* hooren aanvoeren, en ik kan het niet ontveinzen, dat het voorftel in deszelfs geheel, maar vooral het zeggen van JEZUS: *vele zijn geroepen, maar weinige uitverkoren*, mij nog altijd toefchijnt deze meening

te begunſtigen. Aan den anderen kant gevoel ik echter tevens, dat mijne gemaakte bedenkingen, welke uit deze verklaring der gelijkenis voortvloeijen, lijnregt ſtrijdig zijn met den geest der leer van JEZUS en deszelfs *Apostelen*, die allerwege opwekken tot een geloof, hetwelk zich in het doen van den wil des hemelſchen Vaders openbaart, tot eenen heiligen wandel, waardiglijk het *Evangelie*, ernſtig vermanen, en daaraan, ter vergelding des loons, de zaligheid evenredig verbinden. Maar ik moet bekennen, dat het mij aan doorzigt ontbreekt, om het een met het ander in overeenſtemming te brengen.

Gij zult mij daarom, lieve Vriend! eene wezenlijke dienst bewijzen, met mij hieromtrent uwe gedachten mede te deelen. Van ganſcher harte hoop ik, dat uwe huisſelijke omſtandigheden eenen gunſtigen keer mogen genomen hebben, zoodat dezelve u niet zullen verhinderen, om ſpoedig aan mijn verlangen te voldoen. — Ik beſluit mijnen reeds uitgedijden brief; maar niet, zonder u alvorens, bij de aanſtaande verwisſeling des jaars, Gods besten zegen over uwen perſoon, uwe lieve betrekkingen en vooral over uw heilig dienstwerk in de gemeente, toegewenscht te hebben; en noem mij, met vernieuwde aanbeveling in uwe bijzondere vriendſchap,

T. T.

Buitenlust,

R.....

d. 27 *Dec.* 1827.

ANT-

ANTWOORD.

Gaarne, waarde Vriend! voldoe ik aan uwe begeerte, in uwen brief, dien ik onlangs ontving, uitgedrukt; en daar er bij mij, Gode zij dank! geene verhindering bestaat, om denzelven spoedig te beantwoorden, verheug ik mij zelfs, in uw verlangen eene reden te kunnen vinden, om mij aan het lastig bezoekgeven van dezen woeligen dag te onttrekken, en op mijne kamer over een onderwerp na te denken, hetwelk, bij den aanvang des jaars, zoo gepast, als belangrijk is. — Maar, hadt gij van die reeds lang vergetene aanmerkingen op mijn vroeger schrijven aan u, in de *Letteroefeningen* gemaakt, maar gezwegen! Dezelve waren, welke waarde zij dan ook hebben mogten, zeer bescheiden; en waarom zou ik een' ander niet hetzelfde regt laten, om zijn gevoelen te uiten, dat ik vóor mij zelven verlang te behouden? Ik had, — dit wil ik er alleen van zeggen, — ik had wel gewenscht, dat de mij onbekende Schrijver mijne bezwaren tegen de gewone verklaring der gelijkenis van den onregtvaardigen Rentmeester had opgelost, in plaats van eene en andere bedenking tegen de voorgeslagene uitlegging te maken, die mij voorkwamen van minder gewigt te zijn, en waarover ik eenstemming met u oordeel. Zij hebben mij, ten minste, niet afgeschrikt, om u ook mijne gedachten over de gelijkenis *van de Arbeiders in den wijngaard* mede te deelen, en dezelve in ons *Maandschrift* plaatsende, er zelfs mijnen naam onder te laten staan, nu zulks aan de verkiezing der schrij-

ſchrijvers, gelijk gij weet, is overgelaten. Alleen moet ik u zeggen, dat ik geen' lust heb, mij in eenen twist over de leer der *Prædeſtinatie* te wikkelen, waaromtrent reeds onze *Dordſche* Vaderen, met zeer veel wijsheid, aangeraden hebben, niet anders, dan met gematigdheid en behoedzaamheid te ſpreken. Ik durve u wel aanbevelen, om nog eens te herlezen, hoe een der *Engelſche* afgevaardigden tot de *Dordrechtſche Synode*, JOSEPHUS HALLUS, over dit punt ſprak in deszelfs merkwaardige redevoering, op die kerkvergadering gehouden, en gedeeltelijk, uit het *Latijn* vertaald, in het *Christelijk Maandſchrift* geplaatst (*).

Maar, bovendien, lieve Vriend! dit leerſtuk komt, bij de verklaring van de genoemde gelijkenis, in het geheel niet te pas. Wat ook dezelve, oppervlakkig gelezen en naar de letter beoordeeld, omtrent hetzelve ſchijne te leeren; ik maak mij ſterk, u te kunnen bewijzen, dat zij er in het geheel niet op ziet, ja zelfs, naar het ſtelſel der verkiezing-leer, niet op zien kan. Gelukt het mij, u hiervan te overtuigen; dan zullen niet alleen uwe bedenkingen wegvallen, maar de gelijkenis in derzelver ware licht beſchouwende, zal u zelfs billijk moeten voorkomen, wat u nu, in de handelwijze van den Heer des wijnbergs, willekeurig en partijdig ſchijnt. — Ik wil zulks beproeven u te doen zien, en nu ik er mij toe gezet, en eenige uren ter mijner beſchikking heb, tot dat einde de gelijkenis in derzelver *zin*, *doel* en *gebruik* voor u uit een zetten.

Een

(*) IV *Deel*, *bl.* 348. *en volgg.*

Een zeker Huisheer, — dus luidt de gelijkenis — een zeker huisheer, of aanzienlijk grondeigenaar, die eenen uitgestrekten wijnberg bezat, ging, ten tijde des oogstes, wanneer zijne gewone werklieden te kort schoten, op eenen zekeren morgen, met het aanbreken van den dag uit, om ter markt, waar de dagblooners zich doorgaans aanboden, arbeiders in zijne dienst te huren. Hij vond er reeds eenige, werd het spoedig met hen eens, dat zij dien dag éénen penning (een muntstuk, dat waarschijnlijk de waarde van *zes* stuivers had) verdienen zouden, en zond hen terstond henen naar zijnen wijnberg. *Drie* uren daarna, dat is, naar onze tijdrekening, des morgens ten negen ure, ziende dat er handen tot den arbeid ontbraken, begeeft hij zich andermaal naar de marktplaats, vindt er nog onverhuurde werklieden, en neemt ook deze aan, zonder echter nu eene bepaalde overeenkomst ten aanzien van het arbeidsloon te maken, belovende slechts in het algemeen, hun te zullen geven, wat billijk zijn zou: waarop ook zij henengingen naar den wijnberg, om te werken. Bemerkende, dat het getal nog niet toereikende was, om den arbeid ten einde te brengen, gaat de landeigenaar, ter *zesde* en *negende*, dat is, op den middag ten twaalf, en des namiddags ten drie ure, weder uit, om werklieden te huren, en neemt er telkens op nieuw in zijne dienst, zonder bepaling van hunnen loon. Eindelijk, tegen den avond, ter *elfde*, of ten vijf ure, vreezende, dat er tijd te kort zou schieten, om met de reeds bezige werklieden het bepaalde dagwerk af te doen, besluit

fluit hij, om nogmaals te beproeven, of er meer arbeiders te vinden waren. Hij ziet er nog, die den ganfchen dag te vergeefs gewacht hadden dat iemand hen huren zou. Zij beklagen zich hierover op de vraag van den Heer, hoe zij dáár zoo ledig ftonden? en op zijn voorftel, dat zij nog zouden henengaan, om zijn werk te helpen volbrengen, toonen zij zich gereed: de berekening hunner verdienften aan zijne billijkheid overlatende.

Tegen het vallen van den avond ontbiedt de Landheer deszelfs rentmeester, en geeft hem bevel, om al de daglooners te betalen. Hierin moest hij op deze wijze te werk gaan, dat hij, zonder onderfcheid, aan elk even veel gaf, namelijk, éénen penning, of het gewone daggeld, waarvoor de eerfte arbeiders gehuurd waren geworden; en wel in zulk eene orde, dat, voor aller oog, eerst de laatstgekomene hun loon ontvingen, daarna de voorgaande, en zoo vervolgens, totdat de beurt aan de eerstgehuurde, die den ganfchen dag gearbeid hadden, zou gekomen zijn. De rentmeester begeeft zich hierop weder naar den wijnberg, en zoodra de zon is ondergegaan, roept hij al de werklieden zamen. Naar het bevel zijns Heeren geeft hij eerst aan hen, die ten *vijf*, vervolgens aan zulken die ten *drie*, daarna aan anderen, die ten *twaalf*, en eindelijk aan degenen, die ten *negen* uur begonnen hadden te arbeiden, zonder onderfcheid, éénen penning, of het volle dagloon. Zij, die des morgens nog vroeger gehuurd waren, en den geheelen dag gewerkt hadden, dit ziende, ftreelden zich nu met de hoop, dat hun een

hoo-

hooger loon, dan waarop zij gerekend hadden, en waarvoor zij het met den Landheer eens geworden waren, ten deel zou vallen; maar in deze verwachting vonden zij zich, bij het ontvangen van hetzelve, teleurgesteld, daar ook hun slechts één penning, en dus niets meer, dan aan de overige arbeiders, werd uitbetaald.

Deze misrekening maakt hen ontevreden, zij achten zich verongelijkt, beklagen zich onder elkander over zulk eene behandeling, en daar de rentmeester zich op den verklaarden wil zijns Heeren beroept, besluiten zij, den Landheer zelven hierop aan te spreken. Zij komen bij hem, en vallen, in den toon der onvergenoegdheid, op den huurpenning wijzende, aldus tegen hem uit: „het is hoogst onbillijk, dat gij ons, die van den vroegen morgen tot den spaden avond in uwen wijnberg gearbeid, en daaronder den ganschen dag eene brandende en ondragelijke zonnehitte hebben moeten doorstaan, niets meer hebt laten betalen dan aan anderen, die slechts één uur van den koelen avondtijd gewerkt, en niets daarbij geleden hebben!" — De Landeigenaar hierop een' hunner, die het woord gevoerd en de meeste onvergenoegdheid aan den dag gelegd had, aanspreekende, beantwoordt dit beklag op eenen bedaarden toon, zeggende: „mijn vriend! ik doe u geen onregt. Zijt gij met mij niet eens geworden voor éénen penning? Neem het uwe en ga henen; gij hebt niets meer te eischen, dan gij zelf bedongen hebt. En wil ik aan de andere werklieden even veel geven, wat gaat dat u aan? Is het mij niet geoorloofd, met het mijne te doen, wat

ik

ik wil? Behoef ik u rekenschap te geven, waarom ik aan de laatstgekomene meer betaald heb, dan gij meent, dat zij verdiend hadden? of is uw oog boos, omdat ik goed ben? kunt gij het niet verdragen, dat ik anderen begunstig?

Ziedaar, mijn Vriend! de gelijkenis. Ik wil u alleen hierbij nog doen opmerken, dat JEZUS met dit zinnebeeldig verhaal *het Koningrijk der hemelen*, wij zouden zeggen *het Christendom*, vergeleek; en het punt van vergelijking in de wijze van beloonen gezocht moet worden, alsof Hij gezegd had: het zal in het Christendom met de vergelding des werks eveneens gaan, als het ging met de arbeiders in de gelijkenis. God zal in het beloonen van verrigte diensten op gelijke wijze handelen, als de Heer des wijnbergs deed. — Maar wat bedoelde nu de Heiland met deze vergelijking? waartoe dezelve thans voorgesteld?

Het zal, tot eene duidelijke aanwijzing van dit doel, noodig zijn, dat ik u vooraf de aanleiding herinner, welke JEZUS tot het voordragen dezer gelijkenis had, dewijl hierin de sleutel ter opening van dezelve ligt. Te weten, MATTHEUS verhaalde in het vorige Hoofdstuk, *vs.* 16 *en verv.*, dat een zeker rijk jongeling tot den Heiland gekomen was met de vraag: wat hij goeds doen moest, om het eeuwige leven te beërven? maar tot den eisch, om al zijne bezittingen te verkoopen, het geld den armen te geven, en dan JEZUS, als deszelfs bijzondere leerling, te volgen, niet had kunnen besluiten. Hieruit had de Heer aanleiding genomen,

om

om zijne discipelen te doen opmerken, hoe bezwaarlijk het is voor menschen, die aan de goederen dezer wereld verkleefd zijn, het koningrijk der hemelen in te gaan, zijne volgelingen te worden; en naauwelijks had PETRUS zulks uit den mond zijns Meesters gehoord, of hij viel in met de vraag: *zie, Heer! wij hebben alles verlaten en U gevolgd; wat zal ons dan geworden?*

De Heiland beantwoordde dit, met zijne hooge goedkeuring te geven over de opofferingen, welke zijne discipelen zich om zijnentwil getroost hadden, en hun daarvoor de heerlijkste belooning te verzekeren; maar in de vraag zijns leerlings een berispelijk zelfbehagen en eene ijdele aanmatiging ontdekkende, voegde Hij er in éénen adem bij: *vele eersten zullen de laatste zijn, en vele laatsten de eerste.* Hierdoor wilde Hij verhoeden, dat zijne leerlingen zich op hunne vroegere roeping en opofferingen voor zijne dienst te zeer zouden verheffen; en hen doen opmerken, dat volgende arbeiders in de dienst van het *Evangelie*, offchoon later dan zij geroepen, echter voor de trouw en vlijt, waarmede zij gewerkt hadden, geene mindere belooning ontvangen zouden, dan zij. Dit stelde Hij hierop door de gelijkenis van de onderscheidene arbeiders in den wijngaard, als met een voorbeeld, in het licht; en Hij besloot dezelve daarom met de herhaling zijner gegevene verzekering: *alzoo zullen ook de laatsten de eerste zijn, en de eersten de laatste*, er tot reden bijvoegende: *want vele zijn geroepen, maar weinige uitverkoren.*

Het

Het eerſte dezer gezegden, mijn Vriend! zult gij nu, geloof ik, genoegzaam verſtaan; maar het laatſte: *vele zijn geroepen, maar weinige uitverkoren*, moet u duister blijven, zoo lang gij op den klank dezer woorden afgaat, en daarmede uwe leerſtellige denkbeelden verbindt. Wie weet, hoe menigmaal, helaas! dit gezegde van onzen Heer, verkeerd begrepen, tot traagheid en nalatigheid, ja zelfs tot ligtzinnigheid en zonde, is misbruikt geworden; en hoe menig eenen hetzelve, uit misverſtand, tot twijfelmoedigheid en wanhoop vervoerd heeft! Indien wij de twistvragen der oude Godgeleerden over *roeping* en *verkiezing tot de zaligheid*, zonder eenig oordeel des onderſcheids, op deze plaats toepasſen, kan zulks ons niet verwonderen; maar het komt er op aan, of dit met regt geſchiedt. Duizende malen heeft men het beweerd, en dezen tekst ten bewijze voor de leer der verkiezing van weinigen ten eeuwigen leven bijgebragt. Ik zal echter ſlechts weinige woorden behoeven te gebruiken, om u te overtuigen, dat dezelve hierop geenszins zien kan.

Oordeel zelf, mijn Vriend! Indien dit bewijs kon doorgaan, zou er dan, naar het leerſtelſel, niet uit moeten volgen, dat niet al de geroepenen, maar alleen de uitverkorenen beloond werden? Het tegendeel heeft echter in de gelijkenis plaats. Allen, die door den Heer tot deszelfs dienst geroepen waren, werden door hem beloond, en de uitverkorenen ſlechts in zooverre onderſcheiden als deze, korter gearbeid hebbende, echter hetzelfde loon ontvingen. Er kan dus hier geene vraag zijn

naar

naar eene verkiezing tot zaligheid, maar alleen bedoeld worden de roeping tot de dienst van het *Evangelie*. JEZUS wilde met deze woorden eenvoudig zeggen, dat onder velen, die tot hetzelfde werk geroepen waren, flechts weinigen zijn zouden, die boven anderen uitmunten, en waarlijk uitgelezenen, uitgezochten zouden kunnen heeten; om zijne discipelen te leeren, dat de vergelding des loons geenszins zou afhangen van eene vroegere of latere roeping, maar van de min of meer uitftekende wijze, waarop de een boven den ander' zijn werk verrigt had, en de belooning daaraan geëvenredigd zijn zou. Voor deze opvatting pleit het doorgaande Bijbelsch fpraakgebruik, naar hetwelk al, wat uitmuntend en voortreffelijk is, en daarom voorkeus verdient, *uitverkoren* genoemd wordt: gelijk, bij voorbeeld, CHRISTUS *de Uitverkorene Gods* heet, (*Luk.* XXIII vs. 35.) de Engelen ook den naam van *uitverkorenen* dragen, (1 *Tim.* V vs. 21.) en de Christenen in de Schriften der *Apostelen*, bij afwisfeling, *uitverkorenen* en *geliefden* genoemd worden. (*Col.* III vs. 12.) In geenen anderen zin kan de Heiland ditzelfde, blijkbaar fpreekwoordelijk, gezegde: *vele zijn geroepen, maar weinige uitverkoren*, aan het flot zijner gelijkenis *van den koninklijken maaltijd*, (*Matth.* XXII vs. 1—14.) gebruikt hebben, zal hetzelve, dáár, met den inhoud dier gelijkenis overeenftemmen. En ook te dezer plaats moeten die woorden aldus verftaan worden, dewijl zij voorkomen als eene reden, ter verklaring en verdediging van de handelwijze des Land-

heers in het beloonen zijner arbeiders, die vreemd, willekeurig, en zelfs partijdig *schijnt*; maar volkomen geregtvaardigd wordt, zoodra daarbij de meerdere of mindere voortreffelijkheid van den eenen boven den anderen arbeider in aanmerking genomen, en de belooning des werks naar dezelve geregeld wordt. Ja, dat de Heer des wijnbergs, offchoon hij tot de misnoegde werklieden op den toon van onafhankelijk gezag ſprak, en zijn gedrag voor hen niet verantwoordde, echter dezen regel in het beloonen volgde, is, dunkt mij, uit de gelijkenis zelve af te leiden, waarin de eerstgehuurde arbeiders worden voorgeſteld, als een gezet loon bedingende, maar de volgende zich op de billijkheid van den Heer verlieten, en deze laatſte dus, minder loonzuchtig, hierin toonden, edeler en uitnemender te zijn, dan de eerſte.

Doch waartoe meer, mijn Vriend? — Gij ziet op nieuw uit deze proeve, welken nadeeligen invloed de ſtelſelzucht op eene oordeelkundige uitlegging der heilige Schriften heeft; op welke losſe gronden ſoms leerſtellingen gebouwd zijn; hoe dwaas het is, het licht te verſmaden, hetwelk een bedaard onderzoek des Bijbels, bij den voortgang der Godgeleerde wetenſchappen, over vele plaatſen verſpreidt; en hoe gevaarlijk, dus, een onbepaald geloof te geven aan lieden, die, zich aanmatigende alles beter te weten, ſtoutweg beſlisſen, en magtſpreuken voor bewijzen willen doen gelden: terwijl zij, bij den geringſten toets, zooveel onkunde verraden, dat zij, in plaats van als Leeraars op

op te treden en anderen te willen onderwijzen, hoognoodig zouden hebben, zelve, als aankomelingen en eerstbeginnenden, in de leer des Christendoms onderwezen te worden. — Maar voor u, mijn Vriend! is deze waarschuwing overbodig. Liever wil ik, daarom, naar het plan, dat ik mij bij mijn schrijven voorstelde, dezen brief besluiten, met u het gebruik aan te wijzen, dat wij voor ons zelven van de overwogene gelijkenis maken moeten.

Naar het bijzonder doel des Heilands is dezelve, in de eerste plaats, belangrijk voor geroepenen tot de dienst in de Gemeente van onzen Heer: door welke ik niet alleen versta *Evangelie-dienaars*, die kerkelijk geordend zijn, om de woorden der zaligheid den Volke te verkondigen; maar ook hen, die tot Opzieners der Gemeente en tot Verzorgers harer armen wettelijk verkozen worden. De Christelijke Kerk is gelijk aan eenen wijnberg, die bearbeid moet worden, waarin velerlei werk is, en onderscheidene werklieden noodig zijn. Sommigen worden in dezelve geroepen, om te prediken en te onderwijzen, opdat de Gemeente worde opgebouwd in het geloof, geworteld in de liefde, en geoefend in godzaligheid. Aan anderen is het mede-opzigt en bestuur over dezelve toevertrouwd, opdat alle dingen eerlijk en met orde geschieden. Anderen wederom is de zorg der armen aanbevolen, opdat niemand gebrek lijde, maar de meerdere van het zijne den mindere diene in liefde. Daarom heeft onze Heer sommigen gegeven tot Herders en Leer-

 aars,

aars; daarom ſtelden de *Apostelen* van ſtad tot ſtad Ouderlingen aan; en daarom werden reeds zeer vroeg Diakenen verkozen. Deze kerke-ordening is, door alle tijden henen, onderhouden tot op dezen dag; en hierin ligt, onder het beſtuur van onzen Heer, een der voornaamſte grondſlagen van het voortdurend beſtaan, den bloei en de orde zijner Gemeente.

Gij begint reeds te bemerken, mijn Vriend! waar ik henen wil, of liever, waartoe het onderwerp mij ongezocht henen leidt. Ik weet, dat gij meermaal zijt uitgenoodigd, om den post van *Ouderling* of *Diaken* te aanvaarden, doch telkens u beleefdelijk verontſchuldigd heeft. Maar hebt gij daaraan wél gedaan? Hebt gij dat aanzoek wel uit het regte oogpunt beſchouwd, gelijk het waarlijk is, als eene hoogere roeping? Wij ontvangen die niet, zoo min ik in mijne betrekking, als gij in de uwe, op eene onmiddellijke wijze; maar middellijk gaat de Heer der Gemeente nog telkens uit, om arbeiders in zijne dienst te zoeken; en wanneer wij dus, onder zijn gewoon beſtuur, tot zijn werk aangezocht en wettelijk gekozen worden, worden wij tot hetzelve als door Hem zelven geroepen, en rust op ieder lid der Gemeente, wien het niet aan tijd en kracht ontbreekt, de zedelijke verpligting, om deze roepſtem te volgen, en te helpen arbeiden aan de opbouwing en het heil der Kerke. Die zich, als hij dit zonder groote opoffering zou kunnen doen, hieraan onttrekt, maakt zich ſchuldig aan pligtverzuim en ongehoorzaamheid omtrent den Heer.

Welk

Welk eene aanſporing ligt hierin, om ook het onze ten nutte zijner Gemeente toe te brengen! Welk eene eere is het, ook zelfs voor den meer aanzienlijke, geroepen te worden, om mede werkzaam te mogen zijn aan haren bloei, door het beſturen van hare belangen of het verzorgen harer armen zoowel, als door het onderwijzen en leiden van dezelve! En welk eene aanmoediging tot dien post, te mogen hopen op de goedkeuring en belooning des Heeren, indien wij Hem niet uit eer- heersch- of loonzucht, maar nederig, hulpvaardig en belangeloos dienen in zijn werk! Wanneer gij, mijn Vriend! de zaak in dit licht plaatst, durve ik mij, uwe beginſelen kennende, vleijen, dat gij het vernieuwde aanzoek, om de betrekking van *Ouderling* of *Diaken* aan te nemen, hetwelk, welligt, bij de aanſtaande verandering des Kerkeraads weder tot u komt, niet zult kunnen van de hand wijzen; maar u gaarne eenige opoffering van tijd, en eenige moeite zult willen getroosten, om mede te werken ten nutte van het huis onzes Heeren.

Hierin beſtaat nu wel het eerſte en eigenlijke, maar echter geenszins het eenige en uitſluitende gebruik, dat ook nog van de overdachte gelijkenis des Heilands kan en behoort gemaakt te worden. Hoe verſchillend de betrekkingen zijn mogen, waarin wij geplaatst werden, ieder kan in de zijne den Heer dienen en voor Hem arbeiden, het zij in eenen meer uitgebreiden maatſchappelijken, het zij in den

meer beperkten huisselijken kring. Aan elk is daartoe zijn stand en werk, — indien dezelve ten minste met de regelen der betamelijkheid en zedelijkheid bestaanbaar zijn, — door de Voorzienigheid aangewezen, en hem eene bepaalde taak opgelegd. O, mijn Vriend! hoeveel kwaads zou er voorgekomen of gestuit, hoeveel goeds daarentegen opgewekt en aangekweekt worden, indien niet zoo menige gunstige aanleiding, om nut te stichten, verzuimd, maar elke gepaste gelegenheid ijverig werd aangegrepen, en ieder in zijnen stand en roeping daaraan medewerkte! Hoe aanmoedigend is hiertoe de verzekering, die het onderwijs van onzen Heer ons geeft, dat God ons werk voor Hem niet onbeloond zal laten; maar, wanneer wij met getrouwheid en vlijt bezig zijn, om in onze betrekking het Christelijk goede te bevorderen, op ons met welgevallen nederziet, en wij zijne hooge goedkeuring op onze pogingen verwachten mogen! Hoe bemoedigend is de wenk, in de gelijkenis door ons opgemerkt, dat God niet zoo zeer den aard onzes werks, en den langeren of korteren tijd, dien wij aan hetzelve geven kunnen; maar de beginselen waaruit, en de wijze waarop wij voor Hem arbeiden, in aanmerking neemt, meest op onze trouw en vlijt ziet, en daarom vele eersten de laatste, en vele laatsten de eerste zijn zullen! En hoeveel aansporing, in plaats van ontmoediging, ligt er, wél beschouwd en toegepast, in zijne verklaring, waarmede Hij dezelve besloot, dat velen geroepen zijn en belooning ontvangen zullen; maar slechts

wei-

weinigen uitverkorene, edele en uitmuntende zijn, wie eene bijzondere vergelding ten deel zal vallen: om ons tot getrouwheid en ijver aan te vuren, en vergetende hetgeen achter is, en ons uitstrekkende tot hetgeen vóór is, te doen jagen naar het wit, tot den prijs der roeping Gods, die van boven is, opdat wij, eenmaal, niet slechts onder de *gezaligden*, maar onder de *uitverkorenen* mogen geteld worden!

Gij bemerkt, mijn Vriend! dat ik in de ontwikkeling dezer aangegevene wenken ruime stoffe zou hebben tot uitvoeriger schrijven; maar wáár zou mijn brief een einde vinden, indien ik aan mijne pen dien vrijen loop gaf? Voor u zijn deze wenken genoegzaam; en ik zou ook tijd verspillen, indien ik dezelve wilde uitbreiden, na hetgeen een mijner hooggeschatte Ambtgenooten, zoo keurig als belangrijk, over dit onderwerp geschreven heeft in eene *Overdenking over Joh.* XI. vs. 9, 10, welke in het eerste *Nummer* van het *Maandschrift* des vorigen jaars geplaatst is, en welker herlezing ik u, bij den aanvang van het tegenwoordige, ten ernstigste aanbeveel.

Ik mag echter mijnen brief niet eindigen, zonder, wederkeerig, de goede zegeningen des hemels over u en uwe lieve betrekkingen, bij de verwisseling des jaars, afgesmeekt, en u, mijn waarde Vriend! te hebben toegewenscht, dat gij, naar de edele beginselen, die door Gods genade in u heerschen, met nieuwen lust en moed moogt vervuld worden,

om, door een dagelijksch onderzoek der heilige Schriften, op te wasſen in de kennis onzes Heeren JEZUS CHRISTUS, toe te nemen in geloof, hoop en liefde, alzoo uwe roeping en verkiezing vast te maken, en ſtandvastig, onbewegelijk, altijd overvloedig te zijn in het werk des Heeren, wetende, dat uw arbeid voor Hem niet ijdel zijn zal!

Mag deze brief hieraan iets toebrengen, dan zal ik mij grootelijks verheugen; en met dien hartelijken wensch werd dezelve geſchreven en u toegezonden door

Uwen Vriend,

WILDSCHUT.

Amsterdam,

d. 1 *Jan.* 1828.

HET BEELD EENER GOEDE, GODSDIENSTIGE HUISVROUW, TER AANPRIJZING VAN WARE HUISHOUDELIJKHEID VOORGESTELD.

Waarde Vriendin!

Het is zoo: sedert ik u mijnen laatsten schreef, rees bij mij het plan op, om eenige achtereenvolgende predikatiën te houden, die, indien ik ze eenen algemeenen titel had moeten geven, van mij den naam zouden ontvangen hebben van *Leerredenen, naar de bijzondere behoeften van den tegenwoordigen tijd*. Ik heb daarin gesproken tegen de zoodanigen, die of te weinig met de leer der Christelijke Openbaring op hebben, en welker gevaarlijke keuze is: het doet er niet toe, wat men geloove, indien men maar wél leeft; — of die te diep in de verborgenheden der Openbaring willen indringen, en alleen hunne begrippen voor onbetwistbare waarheden willen laten doorgaan. Dit gaf mij vervolgens aanleiding tot het opzettelijk aanprijzen van een welbestuurd onderzoek der Christelijke geloofswaarheden, door middel van een doelmatig gebruik der heilige Schriften. Doch hiermede verbeeldde ik mij, mijne taak niet te hebben afgedaan, en stelde dus bij eene andere gelegenheid de — ook tegen den uitdrukkelijken wil van onzen godsdienstigen Koning, — helaas! plaats hebbende ontheiliging van den dag der openbare godsdienstoefening als een zeer groot kwaad ten

 toon,

en wekte mijne hoorders, elk in zijnen kring en stand, op, tot eene spoedige en ernstige verbetering. Doch ook hiermede was mijn werk nog niet geëindigd. Op de behoefte des tijds acht gevende, kwam het mij voor, dat eene Christelijk-godsdienstige opvoeding der jeugd, — eene opvoeding, derhalve, die niet slechts wetenschappelijke vorming, maar ook godsdienstige veredeling naar de beginselen van het Evangelie ten doel heeft, — wel eens mogt worden aangeprezen; en dat er tegen eigenlijk gezegde wereldgezindheid, de heerschende krankte onzer eeuw! volstrekt moest worden gewaarschuwd. Ik deed zulks in twee achtereenvolgende leerredenen. En, na dit alles, nog eens eenen opzettelijken blik in de binnenkamers onzer tijdgenooten werpende, dacht het mij goed, mijne taak te besluiten met de voorstelling van het beeld eener goede, godsdienstige huisvrouw, ter aanprijzing van ware huishoudelijkheid. — Hierbij zag ik onzen gemeenschappelijken vriend R.... ter kerk, en het verwondert mij geen oogenblik, dat hij, na zijne terugkomst in de stad uwer woning, spoedig bij u kwam, en met minzamen lach tot u zeide; „ nu, daar hadt gij eens bij onzen .... moeten ter kerk zijn! ik verzeker het u: hij heeft zich aan geene vleijerij der sekse schuldig gemaakt!" Uwe nieuwsgierigheid werd hierdoor opgewekt, en uw schriftelijk aanzoek van eergisteren stelt mij in de aangename gelegenheid, om, door u een hoofdzakelijk uittreksel uit mijne leerrede mede te deelen, mijne zaak voor uwe onpartijdige regtbank te bepleiten.

Ik koos ten tekst *Spreuk.* XXXI: 10—31, en na eeni-

eenige algemeene opmerkingen ter inleiding te hebben medegedeeld over den geest, toon en vorm van dit stuk, zocht ik de Gemeente nevens mij op het standpunt te plaatsen, vanwaar zij, in het stuk zelf, het beeld zou kunnen zien eener regt deugdzame, nuttige, eerwaardige huisvrouw, naar den godsdienstigen smaak van het *Oosten*; en de bestemming van hetzelve, om de vrouwelijke helft van het menschelijk geslacht tot eene waardige navolging van het voorgestelde op te wekken.

„ Wat dan, — dus sprak ik, — de beeldtenis eener voortreffelijke huisvrouw aangaat, de onbekende meester, die haar teekende, doet ons in de verstrooide trekken kennen haar gedrag in hare huishouding, — in den gezelligen omgang met haren man, en anderen, die het genoegen hebben, haar te ontmoeten, — en jegens lijdenden: nevens de zuivere en heilrijke bron, waaruit haar gedrag voortvloeit.”

„ De waarlijk edele is *in hare huishouding* bijzonder *arbeidzaam. Zij zoekt*, volgens vs. 13. *wol en vlas, en bewerkt* die grondstoffen, tot kleedingstukken of huisraad geschikt, *met lust harer handen.* Lustig, en ten einde toe volhardende, houdt zij zich met dien arbeid bezig, *en eet* dus, naar het slot van het 27 vs. *het brood der luiheid niet;* verre, verre vandaar! Met hare arbeidzaamheid toch vereenigt zij *groote naarstigheid.* Als hare geburinnen nog in diepen slaap liggen gezonken, is zij reeds lang bij de hand. *Zij staat op*, zegt de *Oostersche* Wijze, in het eerste lid van het 15 vs., zij staat op, *als het nog nacht is.*

is. Vóór het opkomen der zon heeft zij reeds haar rustbed verlaten, en is zij met haar huisbedrijf bezig. *Niets, wat tot deze, in hare schatting hoogst-belangrijke, taak behoort, acht zij voor zich te gering.* Volgens vs. 19. *steekt zij hare handen uit naar den spil, en hare handpalmen vatten den spinrok.* Gij houdt bestendig onder het oog, M. H.! dat wij een *Oostersch* beeld voor ons hebben, en dat de soort van bezigheden der *fatsoenlijke Oostersche* vrouwen van die der *Westersche* uit den *meer aanzienlijken* stand geheel onderscheiden is. Genoeg, de regt geschikte huisvrouw acht niets beneden zich, ook niet, wat tot de eigenlijke taak der dienstboden behoort; maar slaat handen aan het werk, zoodra het niet wel op eene andere wijze geschieden kan. Hare naarstigheid en, waar het noodig is, zich ook tot de geringste dingen uitstrekkende, arbeidzaamheid kenmerken zich, wijders, door *groote huishoudelijke orde.* Niets ontgaat aan haar oog. Volgens het eerste gedeelte van vs. 27, *beschouwt zij de gangen hares huizes.* Zij let op alles, wat in haar huisgezin omgaat, en, naar het tweede lid van het 15 vs., *geeft zij* zelve *haren huize spijs, en aan hare dienstmaagden het bescheiden deel*, liever: *de gezette taak* (*), die deze op den aangebroken dag bearbeiden moeten. Haar huisbeleid derhalve regelt, gelijk het gebruik der levensmiddelen, zoo ook de soort en hoeveelheid der werkzaamheden. *Naauwkeurig berekent zij de huishoudelijke uitgaven.* Volgens het 14 vs. *is zij als de schepen*

eens

(*) V. D. PALM.

tens koopmans: zij doet haar brood, haar onderhoud, *van verre komen*, wanneer zij het, of niet, of niet dan tot veel hoogeren prijs, in hare nabijheid verkrijgen kan; en, *waar zich aan haar eene schoone gelegenheid aanbiedt, om de inkomsten van het huisgezin te vermeerderen, wordt die door haar waargenomen.* In het 24 vs. lezen wij: *zij maakt fijn lijnwaat, en verkoopt het; en zij levert den koopman*, of, gelijk er in het oorspronkelijke staat: *den Kanaäniet*, dat is, zoo als het hier schijnt te moeten worden opgevat, *den Fenicier, gordels.* Zoo drijft zij, in den smaak harer vrouwelijke landgenooten, eenen betamelijken en voor het huisgezin winstgevenden handel; en *legt er zich op toe, om, kan het behoudens hare overige pligten geschieden, van hare inkomsten iets te besparen, en*, gelijk men het noemt, *over te leggen.* Volgens het eerste en laatste lid van vs. 16 *denkt zij om eenen akker, en plant van de vrucht harer handen eenen wijngaard*, dat is: zij zoekt van hare uitgespaarde winsten zich eenige vaste bezittingen in eigendom te gewinnen, waarvan zij zich en den haren, bij onverhoopten tegenspoed van haren echtgenoot, het noodige zal kunnen doen geworden."

„ Zoo uitnemend zorgt en werkt zij voor haar huishoudelijk belang: en dit doet zij, niet slechts in den aanvang harer huwelijksverbindtenis, of nu en dan in dagen van bijzondere gemoedsbeweging, of wanneer de zaken des huizes beginnen terug te gaan: maar *deze leefwijze is hare doorgaande.* In haar edel gedrag is zij *standvastig.* Naar het 17 vs. *gordt zij hare lendenen met kracht, en versterkt ha-*

hare armen. Wat zij onderneemt, zet zij door; en laat zich door geene moeite of langdurigheid des werks, door geene schijnbare teleurstellingen, door geene onvoorziene bezwaren, van de standvastige bearbeiding harer huishoudelijke taak terughouden."

„ Verbeelden wij ons echter niet, als ware het gansche leven der hier geteekende edele vrouw toegewijd aan de bezorging en vermeerdering van hetgeen men letterlijk *eene noodwendigheid* voor ons verblijf op aarde noemen kan. Neen! de beminnenswaardige *is ook op het welstandige*, het verfraaijende in huisraad en kleeding, mits haar vermogen en stand in de wereld niet te boven gaande, *bedacht.* Volgens vs. 22 *maakt zij voor zich tapijt-sieraad, en is hare kleeding fijn linnen*, of bijssus, *en purper.* Verre dus van met haren arbeid en winsten niet anders dan te woekeren, heeft zij ook iets voor het veraangenamende over; daar zij weet, hoe onberekenbaar veel eene nette toerusting des huizes, en een smaakvol, zindelijk, eenigzins sierlijk voorkomen der vrouw kunnen bijdragen, om het genoegen van haren echtgenoot en der verdere leden van het gezin te bevorderen."

„ Van eene zoodanige vrouw wacht gij, — het kan wel niet anders, — *in den gezelligen omgang* met haren echtgenoot, en allen, die het voorregt van haar verkeer genieten, veel goeds. De meesterlijke teekening van den menschkundigen *Oosterling* levert ook deze trekken. De deugdelijke huisvrouw, dus lezen wij in het 12 vs., *doet hem*, haren *heer*, of, gelijk wij, naar onze *Westersche* beschaving en de zedeleer des Nieuwen Verbonds spre-

fpreken, haren *man*, *goed en geen kwaad*, *alle de dagen hares levens.* Wat in haar vermogen is, ftelt de beminnenswaardige gade, onafgebroken, te werk, om het leven *van haren echtgenoot* te veraangenamen. In haren omgang *met anderen* is zij altijd *belangrijk*. *Zij doet*, naar het 26 vs., *haren mond open met wijsheid*, *en op hare tong is leer der goeddadigheid.* Waar zij zich vertoont, onderfcheidt zij zich door *ongemaakte deftigheid.* Volgens het eerfte gedeelte van vs. 25 *zijn fterkte en heerlijkheid hare kleeding*, dat is: zij is door deftigheid en eer, als met een gewaad, omkleed. Nimmer dus werpt zij door losfe taal, wulpsch gelaat, dartele houding of gebaren, hare eere weg; maar blijft altijd aan haren hoogen rang en belangrijke betrekking in de maatfchappij gedachtig, en toont dit in woorden en daden."

„Zoo fchijnt zij, in elken kring, als eene weldadige levens-zon, die overal genot en genoegen verfpreidt; maar nergens ondervindt men dit meer, dan *in de hutten der noodlijdenden.* Volgens het 20 vs. *breidt zij hare handpalmen uit tot den ellendige*, *en ftrekt zij hare handen uit tot den nooddruftige.* Kranken, armen, verdrukten en vervolgden zijn de voorwerpen harer liefde, en, als een zegenende Godheid, wandelt zij op aarde te midden harer ongelukkige broeders en zusters om."

„Maar, T! vanwaar nu zoo veel edels en groots, als wij reeds in deze voortreffelijke afbeelding hebben mogen opmerken? Is het waar, dat het water eener beek, die zich heinde en ver door de dalen uitbreidt, rein en heilzaam is,

naar-

naarmate van den aard der bron, waaruit hetzelve op het hoog gebergte ontspringt; hoe uitmuntend in zuiverheid en kracht, mogen wij dan verwachten, zal de bron zijn, waaruit zoo veel verhevens en waardigs in het karakter van het geschetste vrouwenbeeld zijnen oorsprong neemt! De gewijde schrijver maalt de, voor zijne verbeelding zwevende, vrouw in het 30 vs. als eene, *die den* HEER *vreest*. Haar beginsel is dus niet zoo zeer zucht of om te behagen, of zekere ingenomenheid met al, wat liefelijk is en wél luidt, of eene schrandere berekening van het eigen belang; neen! maar *de vreeze des* HEEREN: dat beginsel, gelijk zij elders in deze *Spreukenverzameling* genoemd wordt, van alle wijsheid. Trouwens, waar verlichte kennis van, geloof aan, liefde voor, en vertrouwen op God gevonden worden, hoe beijvert men zich daar, om dien God welgevallig te zijn door eene bereidvaardige en standvastige gehoorzaamheid aan deszelfs voorschriften! En berekene dan nu elk onzer, hoe uit het regt godsdienstig, zachtgeaarde vrouwenhart wel niet anders dan de reinste deugden kunnen voortvloeijen, door den geoefenden menschenkenner in onzen tekst, als de karaktertrekken der edele vrouw, op zijne schilderij voorgesteld!"

„En deze deugden zijn de vruchtbare moeders van onberekenbaar heil. Ook onder het stille dak is de godzaligheid der vrouw een groot gewin met vergenoeging. Zij is dat in betrekking tot *de waardige vrouw zelve*, *tot haren echtgenoot*, *tot hare kinderen*, *tot geheel haar huisgezin*, ja, wat

zeg

zeg ik? ten aanzien *der geheele maatschappij.* Dat wij, naar ons gemaakt ontwerp, de, over de gansche beschrijving der voortreffelijke vrouw verstrooide, bijzonderheden tot de genoemde hoofdpunten zamen brengen!"

„ In de eerste plaats sticht zij voor *zich zelve* onberekenbaar veel goeds. Haar vroom gedrag bezorgt haar, naar het 11 vs., *het goede vertrouwen van haren echtgenoot*, zoodat deze zich op haar met volkomen gerustheid verlaat, geen' den minsten argwaan voedende aangaande de juistheid en goede strekking van haar huisbeleid. En dit niet alleen, maar ook ontvangt zij, volgens vs. 28, meermaal deszelfs ondubbelzinnige lofspraak. *Vele dochters*, zegt hij vs. 29, *hebben deugdelijk gehandeld, maar, gij gaat die alle te boven.* Hoe aangenaam nu voor eene weldenkende vrouw dat goede vertrouwen en die hartelijke lofspraak van haren echtgenoot zijn, neen! M. G.! dit zal ik in deze vergadering, waarin zich toch onderscheiden eerwaardige huisvrouwen bevinden, niet breedvoerig behoeven aan te toonen. Met de achting van haren man en, den haar, uit het volle gevoel zijns harte, toegezwaaiden, lof ontvangt de, in onzen tekst geteekende, vrouw *aanmerkelijke voordeelen in haar tijdelijk bestaan.* Denkt zij, volgens vs. 16, zich eenen akker te gewinnen; zij bereikt haar doel, en *krijgt dien.* Onbezorgd gaat zij de toekomst te gemoet, niet beangst, of zij het noodige wel hebben zal. Naar vs. 21 het eerste gedeelte, *vreest zij voor haar huis niet van wege de sneeuw.* De naderende winter jaagt haar geene zorg aan,

en, — wat er ook nake, volgens vs. 25, *lacht zij over den nakomenden dag.* Hare welvaart, wijders, is over het geheel *bestendig.* Naar vs. 18 *gaat hare lamp des nachts niet uit*, dat wil zeggen: haar voorspoed, — waarvan eene brandende lamp in figuurlijken stijl het zinnebeeld is, — vermindert niet, maar blijft onafgebroken voortduren (*). En, wat dit alles nog verre te boven gaat, *van haar uitmuntend gedrag smaakt zij, voor zich zelve, die zachte vreugde der ziel*, welke, als het ware, eene voorproef van het genoegen der betere wereld oplevert, en om welke naar waarde te roemen, onze menschelijke taal geene woorden bezit van genoegzaam krachtige en waardige uitdrukking. *Zij smaakt*, — dus beschreef het de gewijde man in den aanvang van het 18 vs., zij smaakt, *dat haar koophandel*, — beter zet men dit over: *haar handel*, (†) haar gedrag, hare levenswijze; *zoet is.*"

„Het heilgenot echter eener godsdienstige en deugdzame huisvrouw bepaalt zich niet tot haar zelve: ook *de man, aan wien zij zich op het naauwst verbonden heeft, ontvangt van hetzelve een zeer ruim deel.* Naar het 11 vs. *ontbreekt hem geen goed.* In het Oorspronkelijke staat *geen roof*, dat is, vermoedelijk, overeenkomstig de jongste Nederlandsche Bijbelvertaling: *geene ongedachte winst;* of, in andere woorden, de man der hier geteekende huisvrouw verkrijgt, gedurig aan, voordeelen, waarop hij niet gerekend heeft. En dit niet alleen, maar

(*) Verg. v. d. PALM. (†) Dez.

maar ook is hij *harentwege in het algemeen bijzonder gezien en geëerd*. Volgens het 23 vs. *is hij bekend in de poorten, als hij zit met de oudsten des lands*. De poorten der steden in het *Oosten* waren oudtijds de plaatsen, waar men zich, hetzij ter behandeling van gewigtige, somtijds wel regtzaken, hetzij tot uitoefening van eenigen koophandel, hetzij eindelijk tot uitspanning, verzamelde. Naar den vrij algemeenen, en ook toen reeds, heerschenden, smaak voegden menschen van stand en aanzien zich bij elkander. Onder deze kreeg nu ook de man, die van zijne, in den tekst afgebeelde, huisvrouw geenen geringen luister ontving, zijne plaats nevens de oudsten des lands, en werd deszelfs naam met innige hoogachting door de verzamelden in de poorten genoemd. Gelukkige man eener zoodanige gade! In der daad, uw lot heeft veel benijdenswaardigs!"

„*De kinderen*, vervolgens, van zoodanige moeder plukken de heilzame vruchten van haar uitmuntend gedrag. Naar het 28 vs., *staan zij op*, of, gelijk dit mogelijk beter wordt overgezet: *zij groeijen op* (*), *komen tot stand* (†). De zorgvuldige opvoeding der verstandige vrouw heeft hen tot eenen nuttigen werkkring opgeleid, en als met eigene hand daarin geplaatst. En nu dan ook *noemt* haar welonderwezen, dankbaar, kroost *haar welgelukzalig*. Het vermeldt haren lof, en drukt hare voetstappen."

„*Geheel haar gezin*, ten vierde, ondervindt de wel-

(*) MUNTINGHE. (†) V. D. PALM.

weldadige uitwerking van haar verſtandig beſtuur. Gebrek aan eene of andere levensbehoefte wordt er niet gekend. Integendeel, er heerscht zekere milde overvloed. Merkt den fraaijen trek, M. G.! in het 21 vs.: *haar ganſche huis is met dubbele kleederen bedekt.* Men heeft er dubbele ſtellen kleedingſtukken, naar den onderſcheiden eisch der wisſelende jaargetijden; of: indien gij dit liever, uit aanmerking van den zamenhang met het eerſte lid van dit vs., kiezen moogt: geheel haar gezin is van gedubbeld gevoerde kleederen, tegen den barren winter, rijkelijk voorzien. In alle opzigten dan ook heerscht er bij alle leden van het huis eene merkbare welvaart."

„Eindelijk, T! de zegeningen eener zoodanige vrouw verbreiden zich tot *verre buiten haren huisſelijken kring.* Armen en ongelukkigen vinden, naar vs. 20, bij haar hulp en ſterkte. Wijsheid en liefde worden, volgens vs. 26, bij uitnemendheid door haar bevorderd. En dus kan het wel niet anders, of er ontſtaat, waar zij verſchijnt, als een hemel op aarde; en, ook op verwijderden afſtand, ja, tot bij de late nakomelingſchap, blijft haar gedrag de vruchtbare levensboom, onder welks ſchaduw, en door welks vruchten zich vele geſlachten zalig gevoelen."

„Wie nu, M. B. en Z.! wie nu is in ſtaat *den juisten prijs te berekenen*, die aan de vrouw, welker beeldtenis, door gewijde hand gemaald, wij beſchouwd hebben, toekomt? Aangenaam voorzeker is eene bevallige gedaante; beminnelijk de ſchoone leest eener vrouw: maar wél beſchouwd, hebben

be-

bevalligheid en *schoonheid* geene innerlijke waarde. Zij schenken geene de minste wezenlijke verdiensten, daar ook de schoonste vrouw zich dat sieraad door geene persoonlijke oefening verworven heeft, en deze gaven der natuur wisselvalliger zijn dan de adem des winds, immers bij klimmenden leeftijd gedurig afnemen. Met de gaven althans van den redelijken en onsterfelijken geest, met de deugd des harte en een godsdienstig gedrag vergeleken, *zijn zij ijdelheid en bedrog: maar eene vrouw, die den* HEER *vreest, zal geprezen worden.* Zij verdient lof bij menschen, en goedkeuring bij God. *Hare waarde is*, naar vs. 10, *verre boven de robijnen.* Eere zij haar, die edele! *Geeft haar van de vrucht harer handen!* Rijkelijk geniete zij het welverdiende loon van haar voortreffelijk gedrag! *En laat hare werken haar prijzen in de poorten!* Zoo schreef de gewijde hand onder de door haar geschilderde afbeelding. Wie onzer zegt er niet volledig *amen!* op? maar inzonderheid, wie onzer gevoelt niet, dat wij, in plaats van ons in lofspraken toe te geven, die van onze lippen in het luchtruim nutteloos vervliegen, oneindig beter zullen doen, om door middel van het geschetste beeld, ook in deze vergadering, een' edelen naijver op te wekken?"

„Voorzeker wacht gij, M. G.! niet van mij, dat ik thans in het breede zal uitweiden over vele en velerlei gebreken, die zich, *in onze dagen*, bij eene menigte huisvrouwen en huismoeders open-

haren, en ten gevolge waarvan zeer vele woningen alles zijn behalve de tempels, waar, naast liefde en vrede, huisselijke welvaart haren troon gesticht heeft. Elk mijner hoorderessen beproeve zich zelve, of haar hart reeds door de reine godsdienst van het *Evangelie* is geheiligd, en of die godsdienst in haar reeds geworden is de milde en zuivere bronader van alle de huisselijke en maatschappelijke deugden, die wij in de *Oostersche* vrouw, gelijk zij in den tekst geteekend staat, zoo even elkander hebben aangeprezen. Inderdaad, er gaan tegenwoordig vele huisgezinnen te gronde; maar, indien men de aanleidende oorzaken van derzelver ondergang opmerkzaam naspoort, zij liggen, het is zoo, veeltijds in de losheid of traagheid, of ongebondene leefwijze van den man, maar ook dikwijls in de spilzucht, onachtzaamheid en ordeloosheid der vrouw. Vergeeft het mij, derhalve, gij allen, die tot het zwakke geslacht behoort, wanneer ik u nogmaals op het, door ons beschouwde, uitmuntend vrouwenbeeld wijze, en ernstig opwekke, om al, wat in u is, aan te wenden, ten einde aan de hoofdtrekken van hetzelve meer gelijkvormig te worden!"

„Wacht u, derhalve, voor alle overdrevene zucht naar gemak, en daaruit voortvloeijende werkeloosheid! Noemt niet te spoedig de eene of andere bezigheid beneden uwen rang of stand, als of gij, door haar te behartigen, in uwe vermeende waarde zoudt gekrenkt worden! Wat uwe hand vindt om te doen, en uwe huisselijke omstandigheden u als een' heiligen pligt opleggen, doet dat met al uwe magt! Voegt bij arbeidzaamheid

heid in uwen huisfelijken kring gezetheid op orde. Tracht den gang uwer eigen werkzaamheden, en van die uwer onderhoorigen, met gepaste afwisfeling, ter juister uur, door uwe wijsheid te regelen; en ftelt nooit tot morgen uit, wat heden, en heden beter dan morgen, gefchieden kan! Hebt een afkeer van alle gierigheid, die u verhinderen zou, voor u zelve het noodige te nemen, of den ongelukkigen eene zusterlijke handreiking te doen; maar weest tevens vijandinnen van alle verkwisting! Het is wél, dat gij keurige netheid en zindelijkheid bemint; maar, indien gij, bij flechts zeer matige geldmiddelen, alles in de uiterfte pracht verkiest te bezitten, zoo gij in uw huisraad, in uwe kleedingftukken, en waarin niet al? fteeds den laatften fmaak, uit vreemd gewest aangebragt, het koste, wat het moge, wilt navolgen: gelooft mij, gij delft het graf voor uwe huisfelijke rust, voor uw genoegen en welvaren. Zoekt u niet door uitwendige en kostbare praal, meer door edele gaven des verftands, door eene Christelijke gezindheid van het hart, en door een vroom, deugdzaam leven, bij uwen echtgenoot, of, zijt gij ongehuwd, bij degenen, die u omringen, aan te prijzen: want weet, dat de bevalligheid bedrog, en de fchoonheid ijdelheid is: maar dat alleen de vrouw, die den Heer vreest, lof verdient! Zoekt u dus op ware godsdienftigheid, naar de beginfelen van ons onwaardeerbaar *Evangelie*, toe te leggen; want zij alleen is de beftendige bron, gelijk van alle ware deugd, zoo ook van alle wezenlijk heil."

„ Zijn er in deze vergadering onderfcheidene, die

den *moederlijken* eeretitel dragen, en aan welker zorg de opvoeding van jonge dochters is toevertrouwd; bij de rust uwer ziel, het geluk uwer lievelingen, en de eere des Christendoms, bid ik u, regt eerwaardige vrouwen! geeft aan uwe dochters zoodanige onderwijzing en besturing, dat zij eene gunstige uitzondering zullen kunnen maken op de vele duizenden, die, door eene geheel dwaze opvoeding, te onzen tijde, voor de behartiging der huishoudelijke belangen als verloren gaan. Houdt er u niet mede voldaan, Moeders! wanneer uwe dochters, bij schandelijke verwaarloozing der taal van het Vaderland, zich in die van den wuften vreemdeling fraai weten uit te drukken; — of, zonder bijna iets van het werkzaam, ijverig, spaarzaam en ordelijk huisbeleid te verstaan, allerlei opschik, door uitlanders aangeprezen, weten te vervaardigen; — of, vreemdelingen in de *gewijde Schriften*, met sommige trekken uit allerlei modeboeken, uit ligtzinnige romans of ijdele blij-spelen, kunnen schitteren! Het zou ter uwer verantwoording staan, indien zij, na jaren tijdsverloop, ongelukkige vrouwen en moeders wierden, die met een ledig hoofd en een ijdel hart niets bezaten, om den verstandigen en deugdzamen echtgenoot aan zich te verbinden, en wanneer zij weldra het geluk en de welvaart hares huizes overleven moesten. Ter uwer verantwoording zou het staan reeds aan deze zijde van het graf; ter uwer verantwoording voor den Regter van hemel en aarde, ten dage des grooten gerigts? Denkt aan uwe moederlijke verpligting, die, ook uit kracht des Doops, aan uwe lievelingen

gen bediend, en der belofte, welke ook gij, bij die plegtige gelegenheid, aan den voet van den leerstoel, voor God en deszelfs heilige gemeente, hebt afgelegd, of gerekend moogt worden gedaan te hebben, onherroepelijk op u rust; en voedt uwe dochters op in de vreeze en vermaning des Heeren, tot gelijkvormigheid aan het uitmuntend leerbeeld, dat wij u bij aanleiding der teekening in den tekst, hebben voorgesteld!"

„Jongeling! Gij hebt veel gehoord van hetgeen wij, met den Bijbel in de hand, aangaande de waarde en onwaarde bij het andere geslacht gezegd hebben. Dit gezegde besture eenmaal uwe keuze, indien het genoegen uwes levens u ter harte gaat! Bevalligheid en schoonheid zijn gaven, aan welker bezit men weldra gewent, en die alzoo hare aantrekkelijkheid voor ons verliezen. Ze zijn bedrog en ijdelheid. Ja zelfs, *huis en goed is eene erve van de vaderen; maar eene verstandige vrouw is van den Heere* (*). Eene zoodanige dan ook worde ten gepasten tijde door u begeerd, en volmake het geluk uwes levens tot in lengte van dagen!"

„Wie onzer, M. B.! zulk eene gifte des hemels ontvangen heeft, schatte haar hoog, en danke voor haar bezit den Bestuurder onzer lotgevallen! Veraangenamen wij het leven van zoodanige echtgenoote door onze innige hoogachting, teedere liefde en ons verstandig vertrouwen! Zij het ook meermalen, tot hare welverdiende belooning en streelende aanmoediging, onze lofspraak: *vele doch-*

te-

(*) *Spr.* XIX: 14.

teren hebben deugdelijk gehandeld, *maar gij*, mijne gade! *gaat die alle te boven!* Geven wij haar van de vrucht harer handen, en laat hare werken haar prijzen in de poorten!"

Gelijk het meermalen gaat, dat men eens aan het verhalen gerakende, het verhaal langer uitrekt, dan men eerst gedacht had; zoo is het mij gisteren ook gegaan. Mijn voornemen was bij den aanleg van mijn brief niet geweest, u zoo veel uit mijne leerrede mede te deelen; maar onder het schrijven werd eene meerdere inkorting voor mij onaangenaam, en ik dacht, uwe welwillendheid zoude mij wel eene kleine beproeving van uw geduld ten goede houden. Maar wat dunkt u nu? Heb ik het met de sekse wel zoo erg gemaakt, als het berigt van R. u welligt vermoeden deed? Mij dunkt, ik zie reeds op uw gelaat, dat uw verstand mij vrijgesproken heeft, en dat uw hart volkomen met mij instemt. En waarlijk, het is zoo. Gij weet, dat ik niet behoor tot het getal dergenen, die steeds de vroegere eeuwen ten koste van den tegenwoordigen tijd prijzen. Maar, dat men op het stuk van huishoudelijkheid vóór vijftig en meer jaren eene grooter gezetheid had dan tegenwoordig, schijnt mij toe buiten allen twijfel te zijn. Vele, zeer vele van onze huismoeders gaan te dikmaals op onderscheiden soorten van gezelschappen, en laten dan de zorg van kinderen en huishoudelijke zaken aan dienstboden over, die, omdat zij er het minste belang in hebben, de

zaak

zaak vrij los behandelen. Van het vele bezoeken geven is het natuurlijk gevolg, dat er ook vele bezoeken moeten ontvangen worden. Ja! is het niet thans, bij het kiezen eener woning, eene voorname vraag, of er wel eene ruime kamer in is, om, gelijk men zich uitdrukt, menſchen te zien? Ik zal u wel niet behoeven te zeggen, dat hierdoor vooreerst veel geld zoek raakt, dat men, of voor het bedrijf des mans, of voor het belang der kinderen, of tegen onvoorziene rampen, en den moeijelijken ouden, en dikmaals kostbaren, dag had kunnen beſparen. Maar behalve de opoffering van geld, wat verbazend tijdverlies wordt door dit gedurig uit- en ingasten veroorzaakt! Nu, men behoeft ook ſlechts sommige woningen in te treden en menigen huisvader en deszelfs kinderen te ontmoeten, om te bemerken, dat het oog der vrouw al te dikmaals is afgewend van het punt, waarop het, gedurig aan, behoorde gerigt te wezen. En wat groote ſtaatſie in de vrouwelijke kleedingſtukken! Ik weet zeer goed, dat zij thans op verre na zoo veel niet kosten als die onzer grootmoeders en overgrootmoeders, maar zij kunnen het ook op verre na zoo lang niet uithouden. En de gedurige veranderlijkheid der mode maakt dien duur nog korter. Aan lieden van groot tijdelijk vermogen neem ik dit niet kwalijk. Die benadeelen door eene meer kostbare levenswijze niemand: integendeel, — ſchoon zij toch altijd ook hunne grenzen in het oog moeten houden, en niet alle huishoudelijke zorg veronachtzamen of geheel op vreemden laten

aan-

aankomen, — zij bevoordeelen de maatſchappij door de geldſommen, die zij in omloop brengen. Maar, dat men dit ook in lagere kringen wil navolgen, en ten koste van alles volhouden; dat men dit navolgen en volhouden wil in eenen tijd als den onzen, waarin zoo vele bronnen van welvaart, gedurig aan, meer opdroogen, en bijzonderlijk onze voormaals zoo bloeijende koophandel kwijnt: waarlijk! dit is een kanker, die onze nog overgebleven krachten jammerlijk aantast, en het algemeen welzijn den geheelen dood dreigt. En vanwaar het kwaad? Het ligt ſedert verſcheiden jaren in de verkeerde manier van opvoeding onzer jonge dochters, zoo wel in de huisgezinnen als op de ſcholen. — Hoe wenſchelijk ware het, dat, — ik zeg dit zonder vleijerij — de regt nuttige wijze, waarop uwe dochters tot godsdienſtige en huishoulijke echtgenooten worden opgeleid, en waarvan ik zoo dikmaals met blijdſchap getuige was, in alle onze gezinnen gevonden werd. Het is goed, dat het lieve meisje bevallig ſpeelt, fraai teekent, heerlijk borduurt, en wat niet al? Maar zoo zij haar verſtand niet met *godsdienſtige* kennis verrijkt, haar hart met de beginſelen des *Evangelies* niet vervult, en zij niet geleerd heeft, de huishoudelijke pligten, waarvan zoo onberekenbaar veel afhangt, te volbrengen, haar lot zal hoogstbeklagenswaardig zijn, en zij het verzuim van vroeger dagen, met bittere tranen, maar welligt te laat, beſchreijen. — Maar, lieve Vriendin! ik wil niet op nieuw wijdloopig worden. Mogelijk kom ik wel eens op het ſtuk der opvoeding

in

in eenen naderen brief terug, indien, namelijk, deze u niet geheel mishaagd heeft; en eindig dus met den hartelijken wensch, dat gij nog lang, in uwen huisselijken kring, voor echtgenoot en kinderen, door uwe liefde voor godsdienst en huismoederlijken pligt, een zegen blijven moogt.

EEN OUD BOEK OP NIEUW VERMELD.

Het valt in het bestek van ons Maandschrift goede boeken, welke minder bekend, of in vergetelheid geraakt zijn, van het stof der boekverzamelingen te ontdoen, en op nieuw aan het licht te brengen. Dit kan bijzonder dan van nut wezen, wanneer de tijds-omstandigheden in verband staan met het onderwerp, in zoodanig boek behandeld.

Het jaarfeest der Hervorming, welke vóor eenigen tijd weder is herdacht geworden, vestigde de aandacht op de geschiedenis van het begin der zestiende eeuw, en de afscheiding van de Protestantsche kerk; op de gewigtige redenen tot zulk eenen beslissenden stap, op de dwalingen en misbruiken van het Pausdom: en het ligt in den aard van het menschelijk verstand, niet op te houden, wanneer het eens aan het nasporen slaat, tot dat het aan den oorsprong is gekomen, waaruit die dwalingen en misbruiken ontsproten zijn.

Geen onderzoek daarenboven is meer geschikt, om over het wezen der dingen naar waarheid te oordeelen. Met den loop der tijden veranderen deze van gedaante, verkrijgen een zeker gezag, en het is als of het zoo behoorde, omdat het jaren lang zoo geweest is.

Wanneer men nu de gedaante der eerste Christen-kerk beschouwt, zoo als die in de *Handelingen* en *Brieven der Apostelen* is beschreven, en bij de

de kerkvaders der drie eerste eeuwen bewaard gebleven is; en met die gedaante vergelijkt het geheele uiterlijke van de Roomsche kerk, dan valt het onderscheid tusschen beide zoodanig in het oog, dat men natuurlijk geleid wordt tot de vraag: vanwaar toch zulk eene gedaantewisseling?

Die vraag nu, ten uiterste belangrijk voor eenen onderzoeklievenden Protestant, wordt in mijn oude boek beantwoord. In 1667 werd het, zoo ver bekend is, voor het eerst uitgegeven. De oorspronkelijke titel is: *Conformités des Cérémonies modernes avec les Anciennes*: dat is: *Overeenkomst der nieuwe met de oude kerkplegtigheden.* De Schrijver wordt op den titel niet genoemd, doch men weet, door de letterkundige nasporingen van BAYLE, dat hij PIERRE MUSSARD heette, omstreeks 1625 of 1626 te *Genève* geboren is, van' kindsbeen af, tot de predikdienst werd opgeleid, en een doorgeleerd en tevens zeer welsprekend man was, die, onder meer, in 1675, te *Genève* een deel predikatiën, en eene verhandeling in het latijn heeft uitgegeven, onder den titel van: *Historia Deorum Fatidicorum*, dat is: *Geschiedenis der voorzeggende Goden.* Hij bediende het Evangelie eerst te *Genève*, later te *Leyden*, vervolgens te *Londen*, en eindelijk in *Savoijen*, alwaar hij in 1681 overleed.

De uitgave, welke de Schrijver van dit berigt gebruikt, is gedrukt te *Amsterdam*, bij M. UYTWERF, in 1744. Behalve de aanwijzing van de overeenkomst tusschen de tegenwoordige plegtigheden der Roomsche kerk en de oude van het Heidendom; vindt men nog in deze nieuwe uitgave eenen *Brief*, uit

uit *Rome*, over hetzelfde onderwerp, door Mr. C. MIDDLETON, den beroemden Schrijver van het leven van CICERO: waar nog bijgevoegd is eene wederlegging van WARBURTONS aanmerkingen over de gevoelens van MIDDLETON.

Het werk nu van MUSSARD zelven is verdeeld in twaalf hoofdstukken.

I. Aanleiding tot dit geschrift, toestemming der tegenstanders en derzelver dwaze voorwendsels.
II. Over den Opperpriester.
III. Over kerkelijke orden en inkomsten, de Heremieten, de Munnikken, derzelver geloften, kleedingdragt en gestrengheden.
IV. Over de mis, derzelver plegtigheden, en wat er verder toe behoort.
V. Over de processiën of omgangen.
VI. Over de Feesten.
VII. Over de Heiligen, derzelver *Canonisatie*, wijding of plaatsing onder de erkende kerkheiligen, over de eerdienst hun bewezen, en de werkzaamheden hun toegeschreven.
VIII. Over de Tempelen.
IX. Over de altaren, *reliquien* (of overblijfsels der heiligen), de wijwater-vaten, de vrijplaatsen, en de geloften, door het ophangen van onderscheiden geschenken in de kerken, vervuld.
X. Over de beelden.
XI. Over de gebeden, de *Agnus-Dei*, de begrafenissen, het klokkeluiden, en het Vagevuur.
XII. Besluit van het werk, en antwoord aan de tegenstanders.

In

In de aanwijzing en het betoog staat niets, of het wordt uit schrijvers van gevestigd gezag gestaafd, door aanhaling van boek en bladzijde.

Deze enkele opgave echter van den inhoud des werks kan, dunkt mij, de opgewekte nieuwsgierigheid onzer lezers niet bevredigen; en wij willen liever eenige stalen laten volgen, waardoor men zich geredelijk kan overtuigen, dat de thans nog gebruikelijke plegtigheden der Roomsche kerk, bij afwijking van de eenvoudigheid der drie eerste eeuwen, ontleend zijn uit de overoude plegtigheden van het afgodiesch Heidendom, en dus regelregt aanloopende tegen het bevel van den Heiland: „ dat men God dienen zal in geest en in waarheid."

Keizer CONSTANTIJN, bijgenaamd *de Groote*, na zijnen overgang uit het Heidendom tot het Christendom, met welke oogmerken dan ook, zocht de Heidenen tot het Christendom over te halen, en, „ om hen voor de nieuwe godsdienst in te nemen, bragt hij er de uiterlijke versierselen, welke de Heidenen bij hunne godsdienst gebruikten, in over." Dus luidt het berigt van EUSEBIUS, in het *leven van* CONSTANTIJN. Paus GREGORIUS de eerste, welke door PLATINUS gezegd wordt de uitvinder geweest te zijn van de kerkelijke eeredienst, en in het laatst van de zesde eeuw leefde, gaf aan eenen priester, met name AUGUSTINUS, dien hij naar *Engeland* zond, om aldaar de bekeering te bewerken van diegenen, welke er het Heidendom aankleefden, den volgenden last: „ De tempels der afgoden moeten niet afgebroken worden, maar wel de afgoden zelve vernield; men

make wijwater gereed, en besproeije daarmede de tempels; men bouwe er altaren, en plaatse er *reliquiën* in. Zijn de tempelen der Heidenen goed gebouwd, dan moet men dezelve van tempelen aan de dienst der duivelen toegewijd, alleen heiligen tot de dienst van den waren God, opdat dit Heidensch volk te vrijer tot de gewone plaatsen opkome." Verder gelast paus GREGORIUS, dat men het volk, in plaats der offeranden aan den duivel toegebragt, loofhutten bij de tempels moet doen opslaan, en *uiterlijke* vreugde bedrijven, opdat zij te gereeder aan de *inwendige* deel zouden nemen. Wel is door vroegere kerkvaders, als TERTULLIAAN, het misbruik gewraakt van te veel toe te geven aan de Heidenen, om hen het Christendom smakelijk te maken: doch deze wijze gestrengheid moest wijken voor het toegeven van CONSTANTIJN en deszelfs opvolgers. En toen eens de dam door keizerlijke magt gebroken was, vonden alle Heidensche bijgeloovigheden en uiterlijke plegtigheden gereeden ingang tot verbastering der eerste kerk, en verzinnelijking van eene dienst, welke oorspronkelijk was *geest en leven.*

Na deze korte en zaakrijke inleiding, begint de geleerde schrijver zijne vergelijking met het opperhoofd der Roomsche kerk. Hij toont aan, dat de naam van *papa* dezelfde is met dien, waarmede de oude schrijvers eertijds Jupiter, hunnen oppersten God, bestempelden, en bewijst dit door eene aanhaling uit eenen der oudste Grieksche geschiedschrijvers, HERODOTUS; IVde boek. De titel van opperpriester, *pontifex maximus*, is blijkbaar ont-

leend

leend van de Romeinen, zoo als uit DIONYSIUS van *Halicarnassen*, en uit LIVIUS blijkt. ALEXANDER AB ALEXANDRO heeft zich verlustigd in het bijeen brengen, uit de werken van LIVIUS en PLUTARCHUS, van de eerbewijzingen, welke de opperpriester in het oude *Rome* genoot. „ Hij was boven alle verheven; deszelfs waardigheid was aan die der koningen gelijk. Hij had zijne eerewachters, zijnen draagstoel van elpenbeen, even als de consul. Hij alleen mogt het capitool oprijden in eenen wagen; hij zat vóór in en beheerschte de vergadering der opperpriesters; de wigchelaars, de priesters, de vestaalsche maagden waren hem onderworpen; hij mogt dezelve beboeten en bestraffen. Hij bestuurde de heilige zaken naar zijnen wil; hij beval, op welke outers, aan welke Goden, met welke offers, op welke tijden en in welke tempels geofferd worden zou; hij wees aan de werk- en feestdagen; wanneer men al of niet werken mogt." Men vergelijke het verledene met het tegenwoordige, en oordeele. De cardinaal BARONIUS in zijn *vertoog aan de stad Venetië*, vraagt: „ hoe zij de stoutheid heeft te oordeelen over hem, die de *Regter van allen* is?" En BONIFACIUS drijft dit oppergezag nog veel buitensporiger bij het volgend decreet: „ wanneer het erkend is, dat de paus zijne zaligheid en die zijner broederen verwaarloost, dat hij nutteloos en zonder moed is in zijne werken, enz; dat hij tallooze volken als kudden met zich sleept naar den eersten slaaf van het eeuwige vuur, om met hem eindeloos door vele plagen te worden gestraft, zoo laat geen sterfelijk

 mensch

mensch de stoutheid hebben, om hem wegens zijne misslagen te berispen, wijl hij, die alle anderen rigten moet, zelf door niemand gerigt worden kan."

Even als de Opperpriester bij de Romeinen den Almanak regelde, zoo deed ook GREGORIUS de XIII, in 1582, wedijverende met JULIUS CAESAR; en de Vorsten van *Europa*, die nog getrouw bleven aan de Pauselijke magt, namen eerbiedig de nieuwe tijdrekening aan. Maar even als JULIUS CAESAR, en LEPIDUS na hem, de waardigheid van Opperpriester, welke voormaals van de wereldrijke magt geheel was afgescheiden, met deze driest vereenigden; zoo hielden zich, omgekeerd, ook eertijds de Bisschoppen van *Rome* alleen aan de kerkelijke bediening, predikende het woord van God; leerende bij monde en bij geschrifte het Evangelie; bedienende de heilige bondzegelen; bezoekende de zieken; helpende de armen; zich onderwerpende aan de overheden, en erkennende den Keizer voor hunnen Opperheer. Maar de opvolgers dier vrome Bisschoppen, ware opzieners der Gemeenten, hebben het mom afgelegd, en, onder voorwendsel van eenen valschen giftbrief van CONSTANTIJN, hebben zij zich beroemd te wezen de Souvereinen over het wereldlijke evenzeer als over het geestelijke; zij hebben den herdersstaf verwisseld met eene keizerlijke kroon, geheel schitterende van goud en gesteenten, die men *het Koningrijk* noemt. Als Opperpriesters dragen zij den mijter, en als Koningen de drie dubbelde kroon; gelijk INNOCENTIUS III. zeide, in zijne redevoering over de krooning van den Paus: „De kerk, die de bruid is, heeft mij niet

niet gehuwd zonder mij iets aan te brengen; zij heeft mij eenen bruidschat geschonken van onberekenbare waarde; te weten, de volmagt over de geestelijke, en over de wereldlijke dingen tevens. Tot teeken der eerste schonk zij mij den mijter; en tot bewijs der tweede de kroon; de *mijter* voor het Priesterschap, de kroon voor het rijk; stellende mij tot *vicaris* (plaatsbekleeder) aan van hem, die op zijne dije en op zijne kleederen geschreven heeft: „Koning der Koningen en Heer der Heeren." Zoo vertoonde zich BONIFACIUS, bij het eerste groote jubilé, dat hij instelde, den eersten dag in zijn Priesterlijk, en den tweeden in Keizerlijk gewaad, voor zich uit latende roepen: „zie hier twee zwaarden;" door een dubbeld dreigend teeken zijne tweevoudige magt aanduidende.

Ook ondervonden de Vorsten, sedert GREGORIUS den VII, de slagen van dit dubbeld zwaard gevoelig. Zoo ontzette Paus JULIUS II JOANNES II, Koning van *Navarre*, overgrootvader van HENDRIK IV; gaf diens rijk aan FERDINAND, Koning van *Spanje*, en hield bij die gelegenheid tot zijne cardinalen, in het volle consistorie, deze rede: „Men moet den koning van *Spanje* bijstaan, en de beide zwaarden gebruiken tegen de Franschen en die van *Navarre*, gemeene vijanden van alle brave lieden; en terwijl wij het wereldlijk zwaard aanzetten zullen, moeten wij het geestelijke beproeven op den nek der scheurmakers. SIXTUS V, die van zwijnenhoeder Paus werd, zegt in de ban-bul, in het jaar 1585, tegen HENDRIK Koning van *Navarre*, en tegen den Prins van *Condé*, uitgevaardigd:

digd: „ dat de magt, door het oneindig vermogen van den Heer, gegeven aan St. PETRUS en deszelfs opvolgers, is boven alle magt van de Koningen der aarde; en dat hij, (Paus) op dien verheven zetel geplaatst, en voorzien van de volmagt, hem door den Koning der Koningen en den Heer der Opperheeren gegeven, dezen ban uitspreekt."

Maar laat ons de vergelijking voortzetten. Even als de Romeinsche Keizers en Opperpriesters zich cijns lieten betalen van de geheele wereld; zoo ontvangt ook de Paus de *penningen van den* H. PETRUS. CALIGULA trok geld van de ligtekooijen, en de Paus legt eene belasting op de hoeren van *Rome*. Wanneer de Romeinsche Keizers een wingewest hadden gemaakt, leiden zij het overwonnen volk op het aanleeren der Latijnsche taal, als een bewijs van onderwerping: zoo moet ook overal de dienst in de Roomsche kerk in het latijn geschieden, omdat er te *Rome* latijn gesproken wordt. De Pauselijke kleedij in het purper, de *trabea*, is ontleend van de kleeding der Romeinsche Opperpriesters. Bij de krooning van eenen Paus, en den optogt van uit het Vaticaan naar de kerk van St. JAN van *Lateran*, hebben soortgelijke gebruiken plaats, als bij de prachtigste zegepralen der Romeinsche Keizers; en, gelijk deze gouden en zilveren munten lieten strooijen onder het volk, laten de Pausen, bij die gelegenheid, nieuwe muntstukken werpen onder de menigte, voorzien met den naam en het wapen van den nieuwen Opperpriester.

Noemt VIRGILIUS zijnen beschermheer AUGUSTUS eenen *God*, liet DOMITIANUS boven aan de lastbrie-

brieven van zijne stedehouders schrijven: „ zoo beveelt het de Heer onze God;" godlasterlijk is het misbruik van dien naam, en de toepassing daarvan in de Pauselijke eeretitels, benamingen en decreten. Toen DU PERRON aan Paus CLEMENS VIII eenen brief van dankzegging schreef voor zijne bevordering tot cardinaal, vleit hij hem met deze woorden: „ Ik heb uwe heiligheid altijd vereërd als eenen God op aarde." Even als bij de Romeinen AURELIUS VICTOR van DIOCLETIANUS, den Keizer, zegt, dat men de Keizers en Opperpriesters goddelijke eer bewees; zoo heet, in het *conclave*, de hulde, welke de Paus dadelijk na zijne verkiezing ontvangt, en bij de Pauselijke missen, wanneer de Cardinalen en Ambassadeurs Zijne Heiligheid gaan begroeten, *aanbidding*. Vandaar dan ook de vernederende voetkus, gelijk aan dien, welken een CALIGULA en een HELIOGABALUS, schandvlekken van het menschdom, eischten; terwijl andere Romeinsche Keizers deze lage vleijerij van zich afkeerden: en die *voetkus* is eene pligtpleging, waaraan men zich nog heden aan het Pauselijke hof demoedig onderwerpt. Ook geeft de geschiedenis van deze gewaande Goden niets toe in afschuwelijkheid aan de levensbeschrijvingen, welke ons SUETONIUS van sommige Romeinsche Keizers geeft. Men heeft slechts de klagten te lezen, welke de cardinaals BARONIUS en BELLARMINUS aanheffen, „ over de „ monsters, die den zetel van St. PETRUS bestegen;" JAN XII heet, bij v. „ de slechtste van alle Pausen." LUITPRAND noemt, onbewimpeld, al de misdaden op, die denzelven in het volle concilie zijn

aangetegen. ALEXANDER VI was tegelijk de vader, de schoonvader en de man van zijne bastaard-dochter LUCRETIA: en de bloedschandige ontucht van eenen Heidenschen JULIUS CAESAR werd dus even straffeloos herhaald door het Opperhoofd der Christen-kerk.

Doch wij zullen deze treurige vergelijking eenigzins verhelderen door, op het voetspoor van MIDDLETON, in zijnen brief uit *Rome*, die tot aanhangsel dient bij de verhandeling van MUSSARD, welke wij in hare verdere hoofddeelen, voor het tegenwoordige, niet kunnen volgen, een enkel staal te ontleenen van overeenkomst tusschen de plegtigheden der Roomsche kerk en die van het afgodiesch Heidendom.

Volgens den dichter VIRGILIUS, steeg de wierook van honderd altaren rondom het beeld van Venus in haren tempel op *Paphos:* en het wierookvat is, bij alle gelegenheden, tot bedwelming toe, mild in 's Priesters hand. In de tijden der bitterste vervolging was het een middel, om een Christen te herkennen, wanneer hij weigerde eenen korrel wierook te strooijen op het altaar der Heidensche Goden. Zoo kiesch waren de eerste belijders van JEZUS naam, dat zij den marteldood verkozen boven een bewijs van ontrouw, door de wereld ligt geacht. Ook de koor-kinderen ontleenen uit Heidensche gebruiken hunne dienst: en wie herinnert zich niet het bevel van OVIDIUS aan den offer-knaap: „ dat hij hem wierook geven zoude tot voedsel voor de gewijde vlammen?”

SEKTEN IN RUSLAND.

De Griekfche kerk is, ten minste in *Rusland*, zeer verdraagzaam. Men zegt, dat zij dit in *Griekenland* minder is. Van de Rusfifche kerk echter kan niemand zeggen, dat zij onverdraagzaam is, die flechts een Rusfisch leger heeft gezien, waar *Heidenen* (bij voorbeeld *Kalmukken* en *Kirgizen*) *Muhamedanen* (*Baskiren* en *Tartaren*) vertrouwelijk met elkander verkeren, eten, drinken en vasten, zoo als dit de tijdsomftandigheden eifchen. De Heer HENDERSON heeft in zijne betrekking, meer dan andere reizigers, gelegenheid gehad, om de verfchillende fekten in *Rusland* gade te flaan, en uit hem zullen wij onze lezers eenige der voornaamfte, benevens derzelver grondbeginzelen en gewoonten, leeren kennen.

Op den weg van *Petersburg* naar *Moskow* leerde hij eerst de *Starovärtzi*, of, *oudgeloovigen* kennen, welke alle andere Rusfen, zoo veel mogelijk, als ongeloovigen, ontwijken. Zij kunnen geene tabakspijp zien, veel minder in den mond nemen. De pot, dien zij aan den vreemdeling leenen, wordt door hen verbroken, of ten gebruike van een ander vreemdeling bewaard; want voor hen is die onrein. Indien de fnuifdoos van iemand eene poos op derzelver tafel blijft liggen, dat moet de plaats, waar die ftond, terftond afgefchaafd worden. Zij komen nooit in de kerk, dan wanneer zij zich laten trouwen. Zij gebruiken nimmer het Avondmaal, en la-

laten zich eerst kort voor hunnen dood doopen, dewijl, naar hunne meening, ieder verdoemd is, die na den doop ontrouw wordt aan het geloof. Dewijl zij oudgeloovigen zijn, zoo ſtellen zij ook alleen prijs op eene zeer oude vertaling van den Bijbel, die zij duur betalen, en zorgvuldig voor hunne nakomelingen bewaren. Toen, te *Petersburg*, een Stereotypen druk van den Bijbel uitkwam, kochten zij dien in het begin zeer gretig, dewijl zij in plaats van *Stereo-*, *Staro-* (oude) *typen* gelezen hadden: maar thans willen zij niets meer van deze Petersburgſche nieuwigheden hooren.

Aan den oever der *Molasknaja*, eene rivier in de heide *Nogai*, leven de *Duchobostzi*, of Rusſiſche kwakers; want met deze *vrienden* hebben zij de meeste overeenkomst. Derzelver naam toch beteekent: ſtrijders door den Geest. Zij kennen geene uiterlijke gebruiken of plegtigheden; de Bijbel, als boek, achten zij niet. Wij hebben hem in het hart, antwoorden zij den Heer HENDERSON, die hun een' Bijbel ſchenken wilde. Het huwelijk is bij hen ſlechts een burgerlijk contract. Vasten en Avondmaal kennen zij ſlechts in naam, en de leer der verzoening geheel niet. — Tegen over deze, aan den anderen oever der rivier, woonden meer dan achtduizend *Mennonieten*. Deze zijn, gelijk bijna alom, zeer vlijtige, zindelijke, vriendelijke menſchen.

In den omtrek van *Moijdok*, leerde de Heer HENDERSON de *Malakant* kennen, dat is, de *Melketers*, zoo als zij ſpotswijze genoemd worden; want, tot groote ergernis der regtzinnige Rusſen, eten

eten zij, ook in de vasten, alles, wat van en met melk bereid wordt. Zij bestaan uit ruim zestig huisgezinnen, gelooven aan de Drieëenheid en verzoening, maar verwerpen de beeldendienst en alle plegtigheden, die niet door den Bijbel bevolen zijn. Zij laten zich niet bewegen tot den Doop of tot het gebruik des Avondmaals, maar vieren den zondag zeer streng. Des zaturdags avonds wordt alles bij hen zoo ingerigt, dat de zondag door geene huisselijke bezigheden gestoord wordt, en zij bidden zelfs dien avond, dat hunne harten behoorlijk voorbereid mogen worden. Derzelver Godsdienst bestaat in zingen, bidden, lezen en het verklaren der gewijde Schriften. Dit laatste is de taak van den leeraar, dat is, een' der oudsten, die in de gemeente door hoogere gaven uitmunt, die God hem, zoo zij zeggen, in het hart gelegd heeft. Leden, die tegen de wetten der gemeente gezondigd hebben, worden tweemalen in genade aangenomen, maar meer ook niet. Het huwelijk wordt eerst door den vader der bruid ingezegend. Zij knielt voor hem, en ontvangt deszelfs zegen; vervolgens wordt zij in in de kerk gebragt, waar de bruidegom op haar wacht. Beide geven elkander nu de regterhand, en beloven elkander, voor God en de gemeente, liefde en trouw. Nooit hebben onder hen echtscheidingen plaats. Eene echtbreekster wordt wel uit de gemeente verstoten, maar niet van haren man gescheiden.

Zulke gemeenten, als wij dus ver geteekend hebben, vormen, eigenlijk gezegd, meer Separatisten, dan wel Sekten. Maar het strekt tot te grooter

eer

ter eer van de verdraagzame Griekſch-rusſiſche kerk en regering, dat zij zelfs het kleinſte hoopje harer medebroeders en onderdanen in liefde draagt, zoodra het zijne pligten jegens den Staat ſlechts vervult.

NIEUW CHRISTELIJK MAANDSCHRIFT,

VOOR

DEN BESCHAAFDEN STAND.

Uitgegeven door

DE RINGSVERGADERING VAN AMSTERDAM.

TWEEDE DEEL.

N°. II.

INHOUD.

TE AMSTERDAM, BIJ

JOHANNES VAN DER HEY en ZOON.

1828.

NIEUW CHRISTELIJK MAANDSCHRIFT,

VOOR

DEN BESCHAAFDEN STAND.

DE BEZORGDHEID OVER DEN DAG VAN MORGEN, IN VERBAND BESCHOUWD MET ONZEN HUISSELIJKEN, MAATSCHAPPELIJKEN EN GODSDIENSTIGEN TOESTAND.

Matth. VI: 34. *Zijt dan niet bezorgd tegen den morgen; want de morgen zal voor het zijne zorgen, [elke] dag heeft genoeg aan zijn eigen kwaad.*

Wij verdeelen den tijd in verleden, tegenwoordig en toekomend. Voor het verledene hebben wij het geheugen; voor het tegenwoordige de bewustheid; voor het toekomende de verbeelding. Indien wij nu elk deel van den tijd, dien God ons geeft, ontvingen naar de regelmatige opvolging, welke zijne wijsheid bepaalde; dan zoude onze vatbaarheid genoegzaam zijn voor elk deel, en wij zouden elk deel van den tijd op zijne beurt genieten. Maar altoos genegen de orde om te keeren, door het goddelijk verstand vastgesteld, vergeten wij het

verledene, verwaarloozen het tegenwoordige, en loopen het toekomende vooruit.

Het Evangelie, dat alle dwalingen herſtelt, alle waarheden bepaalt, alle misbruik voorkomt, breidt zijnen weldadigen invloed uit over het gebruiken van den tijd, en zelfs over de verſcheidene wijzen van dien te beſchouwen.

De uitſpraken van het Oude Verbond over het gebruiken van den tijd verſchillen van de lesſen, welke het Nieuwe ons geeft. SALOMO ſprak een woord, even waar als juist, toen hij deze wijsgeerige ſpreuk ter neder ſtelde: *Voor alles is eene beſtemde gelegenheid, en een tijd voor alle onderneming onder den hemel* (*). Maar het onderwijs van het Evangelie is meer geſchikt naar de volksbehoeften; het ſpreekt tevens tot het verſtand en tot het hart, tot de rede en tot het gevoel; het brengt zijne heilzame lesſen nader tot iederen mensch op zich zelven, naar elks bijzondere omſtandigheden.

Wie uwer, M. H.! kent niet dat aandoenlijk gedeelte der bergrede van buiten, welks beſluit het onderwerp van onze godsdienstige overdenking uitmaakt?

Hoe naauw hecht zich deze onderwijzing van den Zaligmaker aan zijne leeringen over het verzaken der wereldſche goederen; over het ſtellen van de hemelſche dingen boven de aardſche; over de gezindheid die gevorderd wordt, om in te gaan in het koningrijk der hemelen; over de wezenlijke ver-

(*) *Pred.* III: 1. Volgens de vertaling van V. D. PALM.

vereischten, welke den opregten leerling van het Evangelie kenmerken; over de zorg der Voorzienigheid, welke onze zorgen verre te boven gaat; over de bekommeringen, welke de laatste vergezellen; en over de redenen, welke deze moeten voorkomen. Wie kent niet die aandoenlijke beelden, ontleend van de vogelen des hemels en de leliën des velds, en gevoelt niet de kieschheid en de kracht van dit treffend besluit: *Indien nu God het gras des velds, dat heden is en morgen in den oven geworpen wordt, alzoo bekleedt; zal Hij u niet veel meer kleeden, gij kleingeloovigen* (*)?

Maar wie zijn nu die kleingeloovigen? Zonder twijfel waren het de Apostelen en de bijzondere leerlingen van den Heer, geroepen tot het verlaten van alles, om hem te volgen, het Evangelie te verkondigen aan alle volken; en als zoodanigen de eerste voorwerpen van de teederste bekommeringen des Heeren: waardoor dan ook de uitgestrektheid van den zin der onderwijzing genoegzaam wordt bepaald; zoo dat alle misbruik, door achteloosheid, luiheid en geestdrijverij van JEZUS leering te maken, wordt voorgekomen of veroordeeld. Doch er zijn niettemin vele soortgelijke leeringen van den Zaligmaker, welke Hij, ja wel, in de eerste plaats tot zijne Apostelen rigtte; doch waarvan zij echter niet bij uitsluiting de voorwerpen waren, en welke in hare hooge bedoeling even zeer hare nuttige strekking hadden voor de menigte, welke JEZUS gewisselijk nooit uit het oog verloor.

Zij

(*) *Matth.* VI: 30.

Zij had ook hare eigene zorgen, die fchare van duizenden, welke kwamen tot den Heer. Nu eens was zij te leur gefteld door eenen mislukten oogst; dan eens werd zij bezwaard door nieuwe lasten, haar door vreemd gezag opgelegd; dan weder ging zij gebukt onder de heerfchappij, welke de Phariseeën over haar voerden; en zij was het, die fchare van bekommerden, welke de barmhartigheden van den zoo nederigen en zachtmoedigen Zaligmaker met innige beweging omvatten; zij was het, die verdrukte en vernederde volksmenigte, welke Hij noodigde *om tot Hem te komen, zijn juk, dat zacht en ligt was, op zich te nemen, en alzoo bij Hem vrede der ziele te vinden* (*).

Ook is men het, bij de verklaring van den tekst, over deze tweevoudige bedoeling van den Zaligmaker tamelijk eens, en onderfcheidt men gemakkelijk in de bergrede, en andere foortgelijke elders voorgedragene redenen, de leeringen, welke regtftreeks de Apostelen bedoelden, van die lesfen, welke meer algemeen hen allen aangaan, die gezind zijn, om de leer van den Zaligmaker met een gegeloovig hart te omhelzen. Maar er blijft in den tekst eene moeijelijker bepaling over; zij betreft den aard der verbodene bekommeringen, omtrent welke alle overdrijving behoort vermeden te worden.

Deze zwarigheid echter komt men te boven, wanneer het verbod in een juist verband wordt gebragt met de befchouwingen, welke hetzelve voor-af-

(*) *Matth.* XI: 28, 29, 30.

afgaan, en wel inzonderheid met de vermaning: *Zoekt eerst het koningrijk van God en zijne geregtigheid*, dat is, het Evangelie en de pligten welke het voorschrijft; de belofte der zaligheid en het geloof. Zoodra dit hoog belang als het eene noodige wordt beschouwd, worden alle andere dingen bijzaken; de eerste zorg gaat over het heil der ziele, de mindere zorg over den welstand des ligchaams. Dan hebben het leven in de wereld en het leven voor den hemel elk hunne welbepaalde waarde, en wij bevatten den zin des Heeren, als Hij zijne toehoorders dus aanspreekt: *Zijt dan niet bezorgd tegen den dag van morgen, want de morgen zal voor het zijne zorgen,* [*elke*] *dag heeft genoeg aan zijn eigen kwaad.*

Maar al begrijpen wij nu den zin van 's Heilands les; zijn wij daarom bevoegd, zijne woorden, in onzen tijd, op ons toe te passen? De tijden zijn veranderd; het Evangelie is gevestigd; wij zijn in eene geheel andere orde van zaken geplaatst, en bijaldien de Heer thans tot ons sprak, zou hij ons niet op eene andere wijze toespreken?

Mag ik, in plaats van een antwoord te geven, op mijne beurt eene vrage doen? B. en Z.! zoudt gij liever hebben, dat de Zaligmaker andere woorden tot u sprak; dat Hij uwe bekommeringen wettigde, uwe schroomvalligheid regtvaardigde; met één woord, dat Hij u meester liet over die toekomst, welke u niet toebehooren kan, niet toebehooren mag? En als gij u met zorgen en moeite wel hebt afgesloofd, en gij dan uwen Bijbel openslaat en het

tekst, kapittel leest; daalt dan die hemelsche wijsheid, zoo diep en zoo zacht, niet in uwe harten neder, en laat zij daarin niet kalmte en vrede achter?

Dan verdwijnen de spitsvindigheden, de twijfelingen en de vragen voor uw oog. De vogelen des hemels zijn nog daar in het uitspansel om u te leeren; de bloemen des velds op den akker om u te beschamen; gij wilt niet den naam van Christen en van kleingeloovige tevens dragen; het vertrouwen herleeft; het tegenwoordige houdt u bezig, en de toekomst verschijnt u in haar naauw verband met de magt en vooruitziende goedheid van uwen hemelschen Vader.

Vereenigen wij ons ter bereiking van dit hooge doel. Wij hebben weder een jaar achter ons en zijn een nieuw jaar ingetreden. Het schijnt lang met al zijne dagen, weken en maanden, vruchtbaar in vele wisselvalligheden; het vooruitzigt wordt vaak beneveld; de omstandigheden van den tijd voeren menig bezwaar aan; elk heeft zijne zorgen en bekommernissen, en de Evangelie-prediking is bestemd, om elke reis dat zij tot u komt, u *een woord* toe te spreken *naar uw hart*. Ook is de stichting met meer zekerheid te verwachten en meer uitgebreid, naarmate de toespraak beter overeenstemt met de behoeften van het oogenblik. Die behoeften betreffen onzen *huisselijken*, *maatschappelijken* en *godsdienstigen* toestand. Passen wij daarop toe de woorden van den Zaligmaker: „de „morgen zal voor het zijne zorgen; [elke] dag „heeft genoeg aan zijn eigen kwaad;” om daardoor

door te leeren, hoe wij onze zorgen behooren te matigen.

I. De ſtijl des Bijbels is overvloedig in perſoonsverbeelding. Aan den dag van morgen worden bekommeringen toegeſchreven, waarmede *wij* de toekomst bezwaren: even als PAULUS den dag des oordeels voorſtelt als die alles aan het licht zal brengen (*). En zoo het geoorloofd is, hierbij het fabeldicht aan te voeren, in onzen Bijbel zelven niet geheel onbekend, wie brengt zich niet den tijd met al de verſieringen der dichtkunst voor den geest?

Elke dag brengt zijnen arbeid, zijne genoegens en zijn leed aan. Dat bepaald, dagelijksch deel is genoegzaam. God deelt het ons toe, en wij moeten het ontvangen, zoo als Hij het geeft. Het tegenwoordige alleen komt ons toe. Het toekomende zal aantreden. Hoopen wij het eene niet op het andere. Voegen wij niet te zamen wat God van een ſcheidt; in den dag, die volgen moet, is te veel voor den dag, die aanwezig is. Den last door voorbarigheid te verdubbelen, dat is niet redelijk. God is wijzer dan wij zijn; God is goed, meer dan wij; het zij onze lust van Hem af te hangen; genieten wij wat Hij ons elken dag toedeelt; wachten wij van Hem af wat Hij ons zal toezenden, goed of kwaad; dat onze werkzaamheid en kracht zich ontwikkelen, en zich oefenen op het tegenwoordige; en bewaren wij onze verdere inſpanning voor het toekomende, wanneer het aanwezig zijn zal.

En

(*) 1 *Cor.* III. vs. 13.

En nu, M. H.! wij hebben allen ons heden en ons morgen. Aan elk onzer biedt het heden iets aan, voor elk onzer brengt de toekomst iets mede. Niemand onzer is den anderen geheel vreemd; niemand ſtaat geheel op zich zelven, en onze eerſte betrekkingen zijn ongetwijfeld die van ons *huisgezin.*

Te onregt, voorzeker, zoudt gij uwe huisfelijke betrekkingen buiten het gebied van de godsdienst ſluiten; het huisgezin van *Bethanië* alleen ware genoeg ter uwer inlichting, daar het u den invloed vertoont van JEZUS vriendſchap op de eensgezindheid en het geluk, waardoor het zich zoo gunstig onderſcheidt. Het Evangelie is het beste huisboek. Het verwezenlijkt voor ons oog, door de kracht der verbeelding, wat geen betoog met dezelfde levendigheid vermag voor te ſtellen. PAULUS zeide te regt: *De godzaligheid met vergenoegen is een groot gewin* (*).

Wee! het huisgezin, dat de godsdienst tot de kerk bepaalt, en haar niet weet binnen te leiden in zijnen kring, en daarin ter woon te houden. Wee! het huisgezin, waar de godsdienst het morgengebed niet ingeeft, en het boek des levens niet opent; waar de godsdienst niet elk op zijne plaats zet, het werk niet beſtuurt, het brood niet vermenigvuldigt, de vreugde niet heiligt, het leed niet verzacht, verlies en ontbering niet vergoedt, en geen kracht geeft aan die werkzaamheid, welke onvermoeid is, zonder te veel gedruisch, volhardend

(*) 1 *Tim.* VI. vs. 6.

dend zonder dwang, hebbelijk door gevoel van pligt en door behoefte.

Maar welke zijn de voorwerpen van zorg en bekommering in het huisselijk leven? Behoeven wij u die wel op te tellen, Vaders en Moeders van huisgezinnen, en mogen wij u die moeite niet veilig overlaten, naar het voorbeeld van den Zaligmaker, die geene bijzonderheden ontwikkelt, maar zich alleen bepaalt tot voedsel en deksel?

Wel nu, wanneer gij afzonderlijk bij u zelven, of gezamenlijk in het huisselijk gesprek, in al de bijzonderheden van het dagelijksch leven treedt; onderscheidt gij dan niet wettige zorg van bekommering, met angst en droefenis vergezeld? God voorziet in al de behoeften van zijn talloos gezin, en zou God u niet veroorloven zijne Voorzienigheid na te volgen, door al die middelen, welke Hij in uwe magt heeft gesteld? Maar, wanneer JEZUS u wijst *op de vogelen des Hemels, die niet zaaijen, niet maaijen, noch verzamelen in de voorraadschuur; en op de lelien des velds, die niet werken of spinnen;* herinnert Hij u door die voorbeelden alleen niet krachtig genoeg, *hoe veel gij vogelen en lelien te boven gaat?* wijst hij u alzoo niet het deel aan, dat God zelf u gegeven heeft aan het onderhoud, de opvoeding en de vestiging van uw huisgezin; en het deel tevens, dat Hij zich zelven heeft voorbehouden aan al die regtmatige, geoorloofde zorgen, welke Hij zelf u in zijn woord heeft voorgeschreven? Neemt dan uw deel aan uit Gods hand, zoo als Hij het u beschikt; zoekt dat wel te kennen, zonder het te

 ver-

verkleinen of te vergrooten; ſtelt het u elken dag, elk oogenblik voor, en beſchouwt het bepaald in al zijnen omvang.

En hier laat ik al de wijzigingen gelden, welke het hedendaagsch huisſelijk leven aanneemt uit de verſcheidenheid der bijzonderheden, eigen aan elken kring. Elk weet genoeg voor zich zelven en voor zijn gezin te vorderen al wat hem voorkomt tot zijnen ſtaat te behooren. Ik plaats den arme in zijne armoede, den middelſtaat in zijne middelmatigheid, den rijke in zijne welvaart. Ik plaats vaders en moeders in het midden hunner kinderen, en de weduwe alleen belast met de zorgen, welke zij met een' wijzen, naarſtigen en wakkeren echtgenoot plag te deelen. Ik vergeet vooral de weezen niet, die met een angſtig oog de bewerkers van hun leven, de gidſen hunner jeugd, de raadslieden van hunnen rijperen leeftijd, de ſteunſels hunner zwakke krachten zoeken; en, na dit alles te hebben toegegeven en al de zorgen te hebben toegeſtaan, welke de voorzigtigheid goedkeurt en de godsvrucht billijkt, herhaal ik de uitſpraak van den Zaligmaker: *de morgen zal voor het zijne zorgen;* [*elke*] *dag heeft genoeg aan zijn eigen kwaad*, en biede tevens, in de toepasſing van deze beginſelen, het krachtigst hulp- en behoedmiddel aan tegen angstige zorgen, welke de Heer veroordeelt.

En hier wil ik u niet den raad van menſchelijke wijsheid geven, eene aanſporing tot orde, tot eene goede verdeeling van den tijd, welke geen uitſtel toeſtaat, de uren uitzuinigt, de gelegenheden aangrijpt, zich binnen hare grenzen bepaalt, die gren-

grenzen niet ligtvaardig uitbreidt, de begeerten matigt, de onnutte wenſchen en de bedriegelijke verwachtingen voorkomt; ik wil u alleen het woord van CHRISTUS herhalen: *de morgen zal voor het zijne zorgen.* De toekomst zal andere behoeften en nieuwe middelen aanbrengen om dezelve te vervullen, tegelijk met andere werkzaamheden en nieuwe krachten ter uitvoering; andere verliezen en nieuwe middelen tèr vergoeding, ander kwaad en ander goed. Voor zoo verre nu wij daarin zelve zullen hebben te voorzien, zullen onze krachten daar toereikend voor zijn; voor zoo verre wij buiten ſtaat zijn zullen, om er zelve door eigene kracht voor te zorgen, zal de Heer er in voorzien: de Heer is wijs, rijk en vermogend genoeg om er in te gemoet te komen.

Vereenigen wij ſlechts vertrouwen met nederigheid, en laat ons bij PAULUS vrage: *wat hebt gij dat gij niet hebt ontvangen, en zoo gij het ontvangen hebt, wat beroemt gij u?* de belofte voegen van den Heer: *bidt en u zal gegeven worden, zoekt en gij zult vinden.* Verkleinen wij onze krachten, onze middelen, onze hulpbronnen in onze oogen niet; maken wij ons van het tegenwoordige geheel meester; omvatten wij het gansch en al zonder iets er in te verzuimen, zonder het door onze achteloosheid, door het bejag van vermaak en verſtrooijing, door vadzigheid, leddiggang en moedeloosheid ons te laten ontſnappen. Het tegenwoordige gaat zwanger van het toekomende, hetzij nabij of verwijderd; het oogenblik, de dag, het jaar dat volgt, hangt aan het oogenblik,

blik, den dag, het jaar dat aankomt. Verwarren wij toch niet, wat God ons leert te onderscheiden.

Bewondert gij, M. H.! in de uitspraak van JEZUS, toegepast op het huisselijk leven, zijne hooge wijsheid; erkent daarin tevens al de goedheid van den Heer. Hij heeft ons lief, meer dan wij ons zelven. En wanneer wij de rampen van het toekomende vooruit willen loopen, en het deel verdubbelen, dat er ons van te beurt valt, door ons toe te geven aan heilloozе bekommeringen; zoo verbiedt de Heer zelf ons die voorbarigheid, en roept ons toe: [*elke*] *dag heeft genoeg aan zijn eigen kwaad.*

De Zaligmaker ontveinst geenszins de rampen van dit leven; zijne raadgevingen zijn niet streng, niet overdreven. Hij zelf heeft in deze rampen gedeeld, om met te beter gevolg dezelve te kunnen verligten; en wanneer onze verbeelding zich van den dag van morgen meester wil maken, zoo roept Hij haar terug, bepaalt Hij haar en houdt haar in toom.

Alle zorgen, welke met onrust, wrevel en zwakheid vermengd zijn, veroordeelt onze Heer. Alle zorgen, welke de voorzigtigheid goedkeurt, welke tot werkzaamheid aansporen, en bestaanbaar zijn met vertrouwen, met onderwerping, en met vergenoegdheid van geest, mogen voor wettig gehouden en door de godsvrucht goedgekeurd worden. Zij toch *heeft de beloften ook des tegenwoordigen levens: de naarstige hand maakt rijk.*

II. Hier, M. T.! raak ik een zeer teeder punt aan; het verband, namelijk, van de godsvrucht en het tijdelijk welvaren. Gaarne erkent ieder, dat zij nut-

nuttig is voor het zedelijk leven; doch men twijfelt dikwerf, of zij even goed zij voor het leven in de maatschappij; en de toepasfing van des Heeren woord in onzen tekst op al de bijzonderheden, waaruit het leven in de wereld is zamengesteld, levert altijd, en bijzonder bij een beschaafd gehoor, wezenlijke zwarigheden op.

De stad onzer inwoning, ons uit velerlei hoofde zoo dierbaar, is al haar bestaan verschuldigd aan den handel. Nijverheid is het, die haar aan de golven ontwoekerd, hare grondvesten gelegd, hare paleizen opgetrokken, haren omtrek uitgezet, hare woningen vermeerderd, grootere bevolking tot haar gelokt en uitgebreid, en over haar voorspoed, gemak en welvaart verspreid heeft. Maar, helaas! veranderd is de gedaante der dingen; de tegenwoordige eeuw gelijkt niet aan de vorige dagen, en de toestand van heden, zoo als die zich aan het oog van den doorzigtigen beschouwer voordoet, baart natuurlijkerwijze zorgen en bekommeringen, die maar al te gegrond zijn om dezelve te kunnen ontveinzen.

Ik zal hier niet spreken van de vorderingen der beschaving, die de bronnen en middelen voor elk nijver volk vermenigvuldigt, en hetzelve ontslaat, van de moeite, om elders te gaan zoeken, wat het vindt in zijnen eigenen boezem; of van de rampen, die meer dan een vierde van eene eeuw *Europa* hebben gedrukt; of van de omstandigheden, welke onzen staatkundigen toestand en onze betrekkingen hebben veranderd: dat alles behoort niet tot mijn bestek. Ook zal ik mij niet wagen aan het maken

van

van glisfingen, veel minder aan het geven van raad; ik bepaal mij tot mijne taak, en wil u alleen doen opmerken den invloed, dien het woord des Heeren op onze algemeene bekommeringen hebben moet.

Geven wij toe, dat dezelve gegrond zijn; wat is er dan wijzer, dan de uitspraak van JEZUS: *de morgen zal voor zich zelven zorgen*, [*elke*] *dag heeft genoeg aan zijn eigen kwaad?* De mond, die zulk eene gewigtige spreuk heeft voortgebragt, is u borg, dat zij niet is ingegeven door *eigenbaat*. Het Christendom is uit zijnen aard edelmoedig, omdat deszelfs grondbeginsel liefde is; en de Stichter van onze gezegende godsdienst, die gestorven is om menschen zalig te maken, geeft hun het voorbeeld der edelste opoffering. Al de voorschriften van het Evangelie stemmen zamen, om de zucht tot algemeen heil aan te vuren: *ziet niet elk bijzonder op eigen voordeel, maar ook op het belang van eenen anderen.* De algemeene geest, die in het Evangelie heerscht, ten behoeve van het maatschappelijk leven, is minder partijdig, uitsluitend en trotsch, dan de publieke geest door de staatkunde geroemd; de Christelijke goedwilligheid kent die beperkingen niet, van welke naijver en wangunst moeijelijk zijn af te scheiden.

Maar daarentegen leert ook de Zaligmaker ons geenszins *onverschilligheid* omtrent het algemeen belang, en zijne tranen over *Jeruzalem* gestort getuigen van 's Heilands edel mededoogen. Ook leveren de voorschriften der Apostelen, in den geest des Heeren gestemd, in hunne brieven een zamenstel op van maatschappelijke zedeleer, en stellen

bo-

boven aan, in de reeks der pligten, de zorgen van eenen vader voor zijn huisgezin. Ook sluit de uitspraak in den tekst de nijverheid geenszins buiten, even min als de werkzaamheid, de volharding in het bewaren, weder aanvoeren, scheppen en vermenigvuldigen der middelen en hulpbronnen; maar zij basteedt vooral die loffelijke inspanning van krachten aan het tegenwoordige. En hier, meen ik, stemt de wijsheid van het koningrijke Gods overeen met de voorzigtigheid der wereld, niet zoo als zij is, maar zoo als zij zijn moet; en ik herhaal de woorden van JEZUS: *de morgen zal voor zich zelven zorgen; [elke] dag heeft genoeg aan zijn eigen kwaad.* Wij zelve gebruiken onder onze spreekwoorden er een, dat van de zeevaart ontleend is, en dat meer overeen komt met den tekst, dien wij bezig zijn te overdenken, dan men welligt in den eersten opslag zou meenen: *Als het tij verloopt, verzet men de bakens.*

Moet de onzekerheid der toekomstige hulpmiddelen de werkzaamheid niet verdubbelen, om die, welke nog overig zijn, te meer te doen gelden? En brengen gemis en misrekening haar leed en smart mede; waarom dan den last van het tegenwoordige met het gewigt van het toekomende verzwaard? *[Elke] dag heeft genoeg aan zijn eigen kwaad*; nemen wij dat kwaad zoo als het is; verzachten wij het zoo veel mogelijk; trekken wij er al het goede uit, wat er in zijn kan, en laat nieuwe ondervinding nieuwen raad aanbrengen. Nimmer althans kan zij de onvoorzigtigheid vrijspreken, of gewaagde pogingen verschoonen, of de ligtvaardige ont-

ontwerpen billijken eener toomelooze eerzucht; evenmin als de driestheid van vuil gewin, de slinksche wegen van den leugen, en de onbeschaamdheid dier volharding, welke de omstandigheden trotseert en dwingen wil. Ver beneden dezen trotschen waan is het zedig gebed van AGUR: *Armoede of rijkdom geef mij niet, maar voed mij met het brood mijns bescheiden deels.* Uit de hoogte ziet zij neder op het woord van PAULUS: *die rijk willen worden vallen in de verzoeking en in den strik, en in vele dwaze en booze begeerlijkheden, die den mensch ter verderve leiden; want de begeerlijkheid des rijkdoms is de wortel van alle kwaad* (†).

Te dikwerf, helaas! zien wij deze vreesselijke bedreiging in de wereld bewaarheid, dan dat zij die zoude kunnen loochenen. Doch de tijd laat mij niet toe deze bedenkingen verder uit te breiden; ik moet dezelve aan uwe eigene overweging toevertrouwen; gelukkig de toehoorder, voor wien zij niet te vergeefs zijn gesproken; ook in Gods huis is veel te leeren voor het maatschappelijk leven; hier spreekt *de Waarheid.*

III. Vernemen wij nu, wat zij ons nog te leeren heeft, als wij des Heeren woord op onzen *godsdienstigen* staat toepassen, en vervolgens tot ons zelven zeggen: *zijt dan niet bezorgd voor den dag van morgen.*

Niet ver achter ons, M. H.! ligt het verjaarfeest van dat heilrijk tijdstip, waarop de kerk van CHRIS-

(*) Spr. XXX: 8. (†) 1 Tim. VI: 9.

CHRISTUS uit den nacht te voorschijn kwam, waarin haar verkeerde menschen gedompeld hadden, die *de duisternis liever hadden dan het licht, omdat hunne werken boos waren.* Onlangs nog door den *Protestantschen* dagwijzer te midden van al de herinneringen der hervorming geplaatst, roepen wij voor ons geheugen terug al de opöfferingen, welke zij aan onze voorzaten gekost heeft, de weldaden, die zij ook over ons heeft verspreid, en de onschatbare voordeelen, aan haar verknocht.

Hoe meer wij de hartverscheurende bedrijven aanschouwen, welke verre van ons het afzigtig tooneel van bijgeloof, dwingelandij en vernedering oplevert; zoo veel te sterker moet zich het woord onzes Heeren doen hooren: *behoudt wat gij hebt, opdat niemand u uwe kroon roove!* Indien gij, mijne Broeders en Zusters! niet weten mogt, *wat gij hebt,* de steenen van dezen tempel zouden het u leeren; zij zouden voor uwen geest terug brengen dien bloedraad, welken uwe vaderen ontvloden zijn, en dat verraderlijk *Edict,* hetwelk hen in dezen tempel een huis Gods heeft doen zoeken, hun door hun vaderland geweigerd.

Maar waarom verlevendig ik deze eervolle en dierbare herinneringen? voorzeker niet om wraakgierigheid op te wekken, de gemoederen te verbitteren en onchristelijke verwijdering te doen voortduren; maar met een edeler doel, om u namelijk, ook ten dezen opzigte, de waarheid te doen erkennen van het woord des Zaligmakers: *de morgen zal voor het zijne zorgen,* [*elke*] *dag heeft genoeg aan zijn eigen kwaad.*

Onder de voordeelen van de openbare godsdienstoefening is er een, dat te dikwerf uit het oog wordt verloren, namelijk, dat men bij dezelve anders over de gebeurtenisſen van den dag leert denken en ſpreken, dan in de wereld. Één oogpunt is er, waaruit die gebeurtenisſen hier worden beſchouwd, te weten, in haar verband met het koningrijk der hemelen. Onze betrekking van Christenen plaatst ons op een meer verheven ſtandpunt, dan den wereldling.

Leerlingen en volgers van den Heer! wij zien boven dezen aardbol, in de heerlijkheid des Vaders, JEZUS *het Hoofd der Kerk, welke is zijn ligchaam.* Dat ligchaam behoorde in al deszelfs deelen vereenigd te zijn; maar helaas! zij verdeelen zich onderling, terwijl hun Meester hen roept tot eenigheid des geloofs en der liefde. Strijdige belangen verwijderen hen van elkander, en hun aller Verlosſer roept hen allen tot dezelfde zaligheid. Die zaligheid is het hoogst belang van allen, dat doel moet bereikt worden; dat doel, dat hooge doel wordt ook bereikt, in weerwil van allen tegenſtand, van uiteenloopende belangen, en van al de bedriegelijke listen van het rijk der duisternis. Tegen Gods kerk zal de magt der helle niets vermogen. En waar is de kerk Gods? Daar, waar geloof is, en hoop en liefde.

B. en Z.! bezit gij dat geloof? O! dat het verlicht, onwankelbaar zij, *overvloedig in goede werken!* Bezit gij die hoop? dat zij u het woord van JEZUS op hoogen prijs leere ſtellen: *de morgen zal voor zich zelven zorgen.* Bezit gij die liefde? Zoo

weest

weest regtvaardig, billijk; — maar neen, niet mijne woorden, liever die van PAULUS moeten u die liefde leeren kennen, welke u allen moet bezielen (*). *De liefde is langmoedig; zij is goedertieren; de liefde is niet afgunstig; de liefde handelt niet ligtvaardig; zij is niet opgeblazen; zij handelt niet ongeschikt; zij zoekt zich zelve niet; zij wordt niet verbitterd; zij denkt geen kwaad; zij verblijdt zich niet in de ongeregtigheid, maar zij verblijdt zich in de waarheid: zij bedekt alle dingen, zij hoopt alle dingen, zij verdraagt alle dingen.* Wilt gij verder zien, hoe de liefde zich vereenigt met vastheid van beginselen, met volharding in de belijdenis, met voorzigtigheid en trouw, met bezadigdheid en moed; vestigt dan uw oog op het voorbeeld van den Apostel der Heidenen, in zijnen langdurigen en moeijelijken worstelstrijd met de Joden en de Heidenen. Zegt met dien grooten Godsgezant: *wij zijn niet van degenen, die zich onttrekken ten verderve, maar van degenen, die gelooven tot behouding der ziele* (†). Maar om *de onwankelbare belijdenis der hope vast te houden; zoo laat ons*, volgens de vermaning van den Apostel aan de Hebreën, *op malkanderen acht nemen tot opscherping der liefde en der goede werken: onze onderlinge bijeenkomsten niet nalatende, gelijk sommigen de gewoonte hebben, maar malkanderen vermanende; en dat zoo veel te meer, als wij zien dat de dag nadert* (§). Die *dag* was voor de Christenen, die uit het

(*) 1 *Cor.* XIII: 4, 5, 6, 7. (†) *Hebr.* X: 39.
(§) *Hebr.* X: 23, 24, 25.

het Jodendom waren uitgegaan, de dag der openbare zegepraal van het Christendom door de vernietiging van den Joodſchen Staat en deszelfs eeredienst. Maar *die dag*, dien ook wij zien naderen, welke is die voor ons? Het is de gewenschte dag, waarop het Rijk van licht en waarheid roemrijk zal zegevieren over het rijk der duisternis. Wanneer men twijfelen wilde aan deze aanvankelijke zegepraal door de hervorming, aan derzelver voortgang door de drukkunst, de letteren, de wetenſchappen, de kunsten en de beſchaving; dan zoude men evenzeer in twijfel moeten trekken de onwraakbare getuigenisſen der geſchiedenis, en de ondervinding zelve logenſtraffen. Maar het Proteſtantendom, geplaatst tusſchen de ongeloovigheid der achttiende eeuw, en de geestdrijverij en bijgeloovigheid onzer dagen; tusſchen de vrijheid en de dwingelandij, wat heeft het te vreezen of te hopen? Ik antwoord: *de morgen zal voor het zijne zorgen*, [*elke*] *dag heeft genoeg aan zijn eigen kwaad*. Het kwaad van elken dag voor de kerk des Heeren beſtaat aan de eene zijde in de laauwheid en vertraging, aan de andere in blinden en bitteren ijver, in wanorde, gebragt te midden des vredes, en tweedragt te midden der eensgezindheid.

En wat moet dit kwaad nu te weeg brengen? De aanhoudende beoefening der H. Schrift; het vrij onderzoek, dat *alle dingen beproeft en het goede behoudt*, vastheid van beginſelen in het wezenlijke, verdraagzaamheid in bijzaken; eenen geest vooral van billijkheid en vrede.

Toen voor de Christenen, die het Jodendom ver-

verlaten hadden, de dag aanbrak, die het Christendom in de plaats van de *Mozaïsche* godsdienst stellen moest, was er toen in het Jodendom niets goeds meer aanwezig? En is er, te midden der dwalingen, die de Hervorming veroordeelt, niet ééne waarheid meer? Bestaat het Evangelie niet anders, dan in het Protestantismus? Wordt niet ook elders de belijdenis afgelegd des geloofs in den Vader, den Zoon en den H. Geest? En bezitten wij het Evangelie in deszelfs zuiverheid, genieten wij dit voorregt; laat ons blijken geven van de goede vruchten die het voortbrengt, en laat ons zuiver licht de dwaling te regt wijzen, het vooroordeel bestrijden en de vooringenomenheid verminderen. Er ligt op de Protestantsche kerk eene groote verantwoordelijkheid. De eenige wapenen, die zij heeft, om de onwetendheid, het zedenbederf en de dwingelandij te bestrijden, zijn de zuiverheid van haar geloof, de voortreffelijkheid van haar voorbeeld, de opregtheid harer vereeniging in geest en in waarheid. Tweedragt te zaaijen is een vergrijp, is hoog verraad. *Weest niet vele meesters, Een is uw meester, en gij zijt alle broeders.* Dat is het woord van JEZUS; wee hem! die zijn woord veracht, of die, in zijnen trotschen waan, zich verheven acht boven zijne bevelen, en zich de vrijheid aanmatigt om er zich aan te onttrekken. *Buiten* CHRISTUS *toch kunnen wij niets doen. Blijven wij in Hem, gelijk Hij is in den Vader.* Het godsdienstig onderwijs vestige het wankelend geloof; dat onderwijs worde vlijtig gezocht; onkunde schaadt. Peilen wij zonder hardheid de wonden onzer broederen, de

ware oorzaken onzer affcheiding. De gefchiedenis der beide kerken worde met vlijt beoefend; het Proteftantismus met het Pausdom, en volk met volk vergeleken naar waarheid, die uit hare vruchten overal blijkt. Zij, *de waarheid*, *moet* de menfchen *vrij maken* in CHRISTUS en door CHRISTUS. Overal waar zij niet vrij zijn, is er leugen, godverzaking en dwingelandij.

Kinderen der Hervorming, geflachten der oude vlugtelingen om het geloof, waakt op! Niet, om nuttelooze bekommeringen te voeden voor het toekomende; maar om over het tegenwoordige te befchikken, zoo als God het u toezendt, het aan te wenden tot zijne eer en tot uitbreiding van zijn koningrijk. Keert aldus, zoo veel het in u is, het kwaad af van elken dag, voor u en voor uwe kinderen.

Zijt dan niet bezorgd tegen den morgen. De toekomst is in de hand van uwen Hemelfchen Vader, Hij alleen bezit de onfterfelijkheid en befchikt over den tijd. Het rijk der Voorzienigheid en het rijk der genade gaan met eenen majestueuzen tred voorwaarts; dat rijk komt niet met uiterlijke vertooning; dat het zij en blijve in het midden van ons en in ons alle! Bevestigen wij door onze vereenigde gebeden en krachtdadige pogingen dat rijk van vrede, licht en zaligheid in ons zelve. Eenmaal toch zal God alles zijn in allen. Amen.

***

JE-

JEZUS VERHEERLIJKING OP DEN BERG,

BESCHOUWD ALS VOORBEREIDING TOT ZIJN AANSTAAND LIJDEN, VOOR HEM ZELVEN, EN VOOR ZIJNE DAARBIJ TEGENWOORDIG ZIJNDE DISCIPELEN.

Wanneer wij het leven van onzen Zaligmaker JEZUS CHRISTUS, gedurende deszelfs verblijf op deze aarde, nagaan, zien wij in hetzelve van het begin tot aan het einde, van zijne geboorte te *Bethlehem* af, tot aan zijn sterven op *Golgotha*, te midden van diepe vernedering, goddelijke heerlijkheid uitblinken. — Onder vele bijzonderheden, welke wij, als bewijzen voor deze waarheid, bij de Geschiedschrijvers van JEZUS leven aantreffen, moet, inzonderheid, onze aandacht en belangneming opwekken het verhaal aangaande zijne verheerlijking op eenen berg, zoo als hetzelve door de *Evangelisten* is opgeteekend. Deze merkwaardige gebeurtenis, geachte Lezers! verdient vooral onze aandachtige overweging, wanneer wij dezelve, meer bepaald, beschouwen als eene voorbereiding tot zijn aanstaand lijden, zoo voor hem zelven, als voor zijne daarbij tegenwoordig zijnde Discipelen: welker heilzame strekking wij in dit kort vertoog willen

aanwijzen, vertrouwende dat deze beſchouwing uwe belangneming thans vooral zal opwekken, daar dezelve geſchikt is, om ons te ſtemmen tot de regte bepeinzing van 's Heilands lijden en ſterven, waarmede wij ons, volgens loffelijk gebruik, eerlang wederom, gedurende eenige weken opzettelijk zullen bezig houden. — De gebeurtenis, welke wij in het oog hebben, wordt verhaald door MATTHEUS H. XVII: 1—9, door MARKUS H. IX: 2—9 en door LUKAS H. IX: 28—36. Zoeken wij ons dezelve te vertegenwoordigen, zoo als zij door deze *Evangelisten* is te boek geſteld, en wij dat, uit vergelijking van hunne verhalen, kunnen opmaken.

En — zoo begint MATTHEUS zijn verhaal, in het 1ſte vs. van het XVIIde Hoofdſt. — *na zes dagen nam* JEZUS *met zich* PETRUS, *en* JAKOBUS, *en* JOHANNES *zijnen broeder*, *en bragt ze op eenen hoogen berg alleen.* De gebeurtenis, welke hier verhaald wordt, had dus plaats zès dagen nadat JEZUS van zijn naderend lijden opzettelijk tot zijne Discipelen geſproken, hun de hoofdwetten van zijn Koningrijk voorgeſteld en verzekerd had, dat ſommigen van hen de luisterrijke openbaring van zijn Rijk aanſchouwen zouden, gelijk dat in het voorgaande Hoofdſtuk ſtaat opgeteekend. Zij viel derhalve vóor tegen het einde van JEZUS aardſche leven, niet lang voor zijnen ſmartelijken uitgang, dien hij te *Jeruzalem* volbrengen zoude, en dus kort voor zijn laatſte lijden en dood. Uit deze aanteekening zien wij verder, dat de Heiland zich met drie zijner Discipelen van de overige verwijderd, en zich met hen van *Cæsaréa Filippi*, waar hij zich

tot

tot hiertoe had opgehouden, begeven heeft naar de plaats, waar wij Hem thans ontmoeten. Deze plaats wordt door MATTHEUS genoemd *een hooge berg*, zoo ook door MARKUS en door LUKAS, zonder dat de eigenlijke ligging van denzelven nader beſchreven wordt. De overlevering zegt, dat deze berg de berg *Thabor* geweest is, en offchoon dit door ſommigen betwijfeld wordt, zijn er echter vele redenen, welke dit gevoelen hoogstwaarſchijnlijk maken. Hiertoe behooren *deels* de opgave van den tijd, welke er verloopen is, voor dat JEZUS van *Cæsaréa Filippi* te dezer plaats aankwam; *deels* de beſchrijving van dezen berg zelven, als eenen hoogen berg, welks top met boomgewas beplant was, althans genoegzaam om daarvan drie tabernakelen zamen te ſtellen: zoo als dat, volgens de berigten der reisbeſchrijvers, op de kruin van den *Thabor* gevonden wordt. Deze *Thabor* was de prachtigſte der bergen in *Palestina*, welke in hoogte alle andere verre overtrof, en van waar men het verrukkendst uitzigt had op de heerlijke vlakte, welke het vruchtbare *Joodſche* Land aan het oog van den beſchouwer opleverde. En het is op dezen hoogen prachtigen berg, dat wij onzen Heiland thans aantreffen. Hij had denzelven beklommen met oogmerk om, gelijk LUKAS H. IX: 28 aanteekent, *daar te bidden*, ten einde, afgezonderd van het gewoel der wereld, als boven de aarde, in ſtille eenzaamheid, gelijk hij dat meermalen gewoon was, zijn hart voor God zijnen Vader in het gebed uit te ſtorten. Doorgaans werd de ſtille nacht tot

 zulk

zulk eene vertrouwelijke gemeenzaamheid met zijnen hemelschen Vader door Hem uitgekozen, en ofschoon dit niet uitdrukkelijk gemeld wordt, zoo komt het ons, ook omdat wij lezen, *dat de Discipelen waren in slaap gevallen*, niet onwaarschijnlijk voor, dat deze afzondering van den Heiland in het gebed gedurende zulk eenen stillen nacht zal hebben plaats gehad. Hij had dezen berg beklommen, vergezeld van drie zijner leerlingen, PETRUS, JAKOBUS en JOHANNES, welke hij daartoe opzettelijk had uitverkoren, en op zekeren afstand van zich liet, gelijk dit schijnt te blijken uit de aanteekening van MARKUS, H. IX: 2, *Hij bragt ze bezijden alleen.* Deze drie waren zijne vertrouwdste en gemeenzaamste vrienden, die, met uitzondering van de overigen, tegenwoordig waren bij de opwekking van JAÏRS dochtertje, volgens *Luk.* VIII: 51, en die ook, terwijl de overigen, op zijn bevel, aan den ingang van den hof *Gethsemané* blijven moesten, hem in denzelven zouden volgen, om zijne diepe vernedering meer van nabij te beschouwen, gelijk dat door MATTHEUS H. XXVI: 36, 37 berigt wordt. Daarenboven, zoo was het PETRUS, die van hem deze heerlijke belijdenis had afgelegd: Gij zijt de CHRISTUS, de Zoon des levendigen Gods; JAKOBUS zou de eerste der *Apostelen* zijn, die zijn getuigenis van CHRISTUS met zijnen dood zoude verzegelen; en JOHANNES was de Discipel, dien JEZUS bij uitnemendheid lief had, die het laatst van alle de *Apostelen* zoude overblijven, en aan wien hij vele geheimen openbaren wilde, welke tot aan den afloop der eeuwen zouden plaats hebben.

En

En ziet! terwijl de Heer zich met deze drie zijner Jongeren op den *Thabor* bevond, had daar de volgende merkwaardige gebeurtenis plaats. MATTHEUS verhaalt, H. XVII: 2. *Hij werd voor hen veranderd van gedaante, en zijn aangezigt blonk gelijk de zon, en zijne kleederen werden wit, gelijk het licht. Hij werd voor hen*, in hunne tegenwoordigheid, *veranderd van gedaante*, dat is, volgens LUKAS H. IX: 29, *de gedaante zijns aangezigts* werd veranderd, zoo dat niet zijn ligchaam zelf, maar zijn uitwendig voorkomen veranderd werd. Waarin nu die verandering bestaan hebbe, daarvan schrijft MATTHEUS, *zijn aangezigt blonk gelijk de zon, en zijne kleederen werden wit, gelijk het licht*. LUKAS zegt, H. IX: 29, *zijne kleederen werden zeer blinkende*, en MARKUS H. IX: 3, *zij werden gelijk sneeuw, zoodat geen voller die zoo wit maken konde*. De *Evangelisten* weten, als het ware, geene woorden en spreekwijzen te vinden, welke krachtig genoeg zijn, om de zuivere onbesmette reinheid en den heerlijken glans van JEZUS kleederen uit te drukken. De groote luister, welke van zijn blinkend aangezigt op zijne kleederen afstraalde, deed dezelve zoo schitteren, even als wanneer de zonnestralen op den sneeuw nedervallen. Welk eene heerlijke vertooning! Hoe zullen wij ons dezelve naar waarde voorstellen? Hoe dezelve verklaren? Neen, dat kunnen wij niet. Maar wie ziet in deze heerlijkheid van JEZUS niet eene treffende overeenkomst met hetgeen gebeurd is met MOZES, den knecht des Heeren, van wien staat aangeteekend:

kend (*): dat toen hij, na op *Sinaï* met JEHOVA gesproken te hebben, van daar terug kwam, *het vel zijns aangezigts dermate schitterde, dat de* Israëlieten *dien luister niet konden verdragen*? En wie denkt, bij de beschouwing dezer heerlijke gedaante van JEZUS, niet aan de gestalte, waarin de bewoners des hemels zich, bij derzelver komst op deze aarde, hebben vertoond, van welke wij lezen: *dat de heerlijkheid des Heeren hen omscheen, en dat hunne kleedinge wit was, gelijk de sneeuw* (†)? Zoo was dan de gedaante van JEZUS gelijk aan de heerlijkheid der hemellingen, en zijne hemelsche afkomst zigtbaar, toen hij de gestalte van eenen dienstknecht had aangenomen!

Maar nog duidelijker zien wij zijne betrekking tot de hemelbewoners bevestigd in de verschijning van dat gezantschap, hetwelk thans van dáár tot hem op de aarde werd afgezonden. *En ziet*, schrijft MATTHEUS H. XVII: 3, *van hen werden gezien* MOZES *en* ELIAS, *met Hem te zamen sprekende*. MOZES en ELIAS, die beide, reeds voor vele eeuwen, op eene buitengewone wijze, in de hemelsche heerlijkheid waren ingegaan, kwamen thans weder op deze aarde. In welk eene gedaante, in welk eene kleeding zij verschenen zijn, wordt ons niet berigt. LUKAS meldt alleen, H. IX: 31, dat zij *in heerlijkheid*, in eene heerlijke hemelsche gedaante verschenen zijn. Maar het verdient vooral onze opmerking, dat het juist deze twee, de grootste, en

met

(*) *Tweede Boek van Mozes* XXXIV: 29, 30.
(†) *Luk.* II: 9. *Matth.* XXVIII: 3.

met God meest vertrouwde Gezanten des Ouden Verbonds waren, welke den vereerenden last ontvingen, om tot den Heere JEZUS op den *Thabor* te mogen afdalen. MOZES en ELIAS, welke Mannen! MOZES, de uitredder van het *Israëlitische* volk uit de *Egyptische* slavernij, de middelaar weleer tusschen JEHOVA en *Israël*, de wetgever van dat volk, de man, met wien God van mond tot mond gesproken had, en die Gods inzettingen aan *Israël* had bekend gemaakt. De ander, ELIAS, die groote Profeet, en ijverige hersteller van de diep vervallene Godsdienst, die op *Karmels* hoogte de eer van JEHOVA tegen de priesters der afgoden zoo luisterrijk had gehandhaafd. Mannen, die in zoo vele opzigten voorbeelden van den *Messias* waren geweest, en die op Hem hadden gehoopt; deze komen thans uit den hemel op de aarde, waar zij voorheen hadden geleefd, om den *Messias* te aanschouwen. Zij werden gezien, niet in eene verrukking van zinnen, of slechts in de verbeelding; neen, zij werden waarlijk gezien van de drie Discipelen, die, schoon zij, volgens het berigt van LUKAS H. IX: 32, onvoorbereid op deze verschijning, *in slaap waren gevallen*, door den hemelglans, welke van MOZES en ELIAS afstraalde, ontwaakt zijnde, hen met hunne oogen aanschouwd, en, het zij dat hun dit door JEZUS werd gezegd, of dat zij het uit de namen, met welke Hij hen aansprak, konden besluiten, voor MOZES en ELIAS erkend hebben. Wat meer is, zij zagen hen niet alleen met hunne oogen, maar hoorden hen ook met den Meester spreken. En waarover mogen deze hemelge-

gezanten wel met JEZUS gesproken hebben? Dit vinden wij opgeteekend door LUKAS H. IX: 31, *zij zeiden*, dat is, zij kondigden Hem aan, *zijnen uitgang, dien hij zoude volbrengen te Jeruzalem:* het smartelijk lijden, dat hij daar zoude moeten verduren, maar tevens de heerlijkheid, welke hij, langs dezen weg van lijden, zoude deelachtig worden.

Geen wonder dat de Discipelen door deze onverwachte gebeurtenis, door hetgeen zij zagen en hoorden, in eene verwarring geraakten, welke door LUKAS zoo eigenaardig wordt uitgedrukt, wanneer hij, H. IX: 31, aangaande PETRUS getuigt: *hij wist niet wat hij zeide*, en waaromtrent MARKUS H. IX: 6, schrijft, *want zij waren zeer bevreesd.* Doch te midden van deze verwarring ontwaarden zij ook eene zalige vreugde, welke hen den wensch deed uiten, dat zij dit hemelsch gezelschap nog lang mogten genieten. PETRUS geeft, vóór allen, dien wensch te kennen, zeggende tot JEZUS, volgens *Matth.* XVII: 4. *Heer, het is goed, dat wij hier zijn; zoo gij wilt, laat ons hier drie tabernakelen maken*, laat ons van het loof, dat op dezen berg groeit, drie tenten te zamen vlechten, *voor U één, en voor* MOZES *één, en voor* ELIAS *één*, opdat gij u, tegen de hitte van den vast naderenden dag, in dezelve zoudt kunnen verbergen. Maar, schrijven de andere *Evangelisten*, *hij wist niet wat hij zeide*, daar hij anders zijne dienst om tenten, alleen voor aardbewoners geschikt, op te slaan, aan hemelbewoners niet zoude hebben aangeboden. *En als hij nog sprak, ziet*, volgens H. MATTH. XVII: 5ª,

eene

eene luchtige wolk heeft hen, dat is, volgens LUKAS H. IX: 34, JEZUS, MOZES en ELIAS, overschaduwd. Het was dus God zelf, die hun door deze wolk eene tente beschikte, waardoor zij aan het gezigt der Discipelen, die hen in de wolk als zagen ingaan, onttrokken werden.

Het was eene *luchtige*, of beter, eene lichtende wolk, van ouds het teeken der Goddelijke tegenwoordigheid, in de woestijn, op *Sinaï*, in den Tabernakel, in den Tempel, en boven het verzoendeksel. En, ziet, *Matth.* XVII: 5[b], *uit deze wolk werd eene stem gehoord, zeggende: Deze is mijn geliefde Zoon, in welken ik mijn welbehagen heb: hoort hem!* Dezelfde stem, dezelfde woorden had men, bij den doop van JEZUS door JOHANNES, uit den hemel gehoord (*). Thans werd die stem herhaald, doch met dit uitdrukkelijk bijvoegsel: *hoort hem!* Hoort niet meer MOZES en ELIAS, maar hoort *Hem*, hem alleen: hoort naar zijn onderwijs, naar zijne voorschriften, naar al, wat hij u zegt en beveelt.

Welk een tooneel voor de reeds zoo ontroerde Discipelen! Geen wonder, dat zij, gelijk MATTHEUS in het volgende 6 vs. aanteekent, *dit hoorende, op hunne aangezigten vielen, en zeer bevreesd werden.* Ja, in zulk eene houding bleven zij op den grond liggen, tot dat, volgens vs. 7, JEZUS *bij hen kwam, hen aanraakte, en zeide: staat op en vreest niet!* Intusschen waren MOZES en ELIAS, die nu hunnen last op aarde hadden volbragt, we-

(*) *Matth.* III: 17.

weder heengegaan naar den hemel. Ook de wolk was met hen verdwenen, zoodat, gelijk MATTHEUS in het 8 vs. verhaalt: *de Discipelen, hunne oogen opheffende, niemand zagen, dan* JEZUS *alleen. En als zij*, zoo besluit *de Evangelist* in het 9 vs. zijn verhaal aangaande deze treffende gebeurtenis, *en als zij nu van den berg afkwamen, gebood* JEZUS *hun, zeggende: zegt niemand dit gezigte, tot dat de Zoon des Menschen zal opgestaan zijn uit de dooden.* Dan eerst zouden zij zelve de oogmerken, waartoe dit gezigt had moeten dienen, duidelijker beseffen; dan zouden zij, op overtuigende gronden, hem erkennen als den Zoon van God, en anderen, door hen op zijne opstanding te wijzen, tot dat geloof in hem kunnen bewegen. Tot zoo lang moesten zij van deze gebeurtenis zwijgen: welk bevel van hunnen Heer zij dan ook getrouwelijk hebben volbragt, volgens de aanteekening van LUKAS H. IX: 36. *En zij zwegen stil, en verhaalden in die dagen niemand iets van hetgeen zij gezien hadden.* Maar nadat de Heer uit de dooden was opgestaan, hebben zij die merkwaardige gebeurtenis overal verkondigd, en daardoor derzelver waarheid volkomen gestaafd. Niet alleen hebben drie *Evangelisten* deze gebeurtenis, gelijk zij dezelve uit den mond van hen, die daarbij tegenwoordig geweest waren, vernomen hadden, geboekt; maar wij vinden haar ook door de getuigen zelve in derzelver nagelatene Schriften vermeld. Zoo schreef een derzelve, JOHANNES, op deze gebeurtenis doelende, in zijn *Evangelie*, H. I: 14. *Het Woord is vleesch geworden, en heeft onder ons gewoond, en wij hebben zijne heerlijkheid aan-*

aanschouwd als des Eengeborenen van den Vader! terwijl een ander getuige, PETRUS, deze gebeurtenis meer uitvoerig vermeldt in zijnen tweeden Brief, H. I: 16, 17, 18. *Want wij zijn geene kunstig verdichte fabelen nagevolgd, als wij u bekend gemaakt hebben de kracht en toekomst van onzen Heer* JEZUS CHRISTUS, *maar wij zijn aanschouwers geweest van zijne majesteit. Want hij heeft van God den Vader eere en heerlijkheid ontvangen, als zoodanig eene stem van de hoogwaardige heerlijkheid tot hem gebragt werd: Deze is mijn geliefde Zoon, in den welken ik mijn welbehagen heb! En deze stem hebben wij gehoord, als zij van den hemel gebragt is geweest, toen wij met hem op den heiligen berg waren.*

Wanneer wij ons nu, volgens de berigten der *Evangelisten*, door de getuigen zelve bevestigd, deze treffende gebeurtenis vertegenwoordigen, beseffen wij dan niet, Lezers! dat zij tot gewigtige einden heeft moeten dienen, en gevoelen wij dan niet in ons den wensch opkomen, om deze nader te leeren kennen? Maar hoe zullen wij, daar zij niet worden vermeld, dezelve kunnen uitvorschen? Verre zij van ons de vermetelheid, als of wij al de oogmerken, waartoe deze merkwaardige gebeurtenis heeft moeten dienen, zouden willen doorgronden. Neen, gelijk wij gaarne belijden, dat er in de gebeurtenis zelve veel overblijft, dat wij niet verklaren kunnen; zoo erkennen wij tevens onze kortzigtigheid om al de einden, waartoe dezelve heeft moeten strekken, te kunnen doorzien. — Wanneer wij echter over de gewigtige strekking

van deze gebeurtenis nadenken, op het tijdstip wanneer dezelve heeft plaats gehad acht geven, en daarbij in aanmerking nemen wat ons door LUKAS aangaande den inhoud van het gesprek, door MOZES en ELIAS met JEZUS gehouden, berigt wordt; dan meenen wij daaruit te mogen besluiten, dat deze verheerlijking van JEZUS op den berg, voornamelijk heeft moeten dienen, om Hem en zijne Jongeren voor te bereiden tot het lijden, dat hem eerlang overkomen zoude. Dat deze gebeurtenis daartoe bij uitnemendheid geschikt was, zal duidelijker blijken, wanneer wij haar, zoo met betrekking tot JEZUS, als tot zijne daarbij tegenwoordig zijnde *Discipelen*, uit dat oogpunt zullen beschouwd hebben.

Slaan wij deze gebeurtenis gade met betrekking tot JEZUS zelven, dan ontdekken wij al aanstonds dat dezelve regt geschikt was, om hem tot zijne aanstaande vernedering voor te bereiden. Eerlang zoude deze smartelijke en diepe vernedering, welke in den schandelijken kruisdood eindigen zoude, een' aanvang nemen. Dat lijden met al deszelfs gevolgen werd hem thans door MOZES en ELIAS, daartoe uit den hemel gezonden, aangekondigd, en hij zelf, te dier gelegenheid, door God zijnen Vader verklaard voor deszelfs Geliefden Zoon, met dit uitdrukkelijk bevel: *hoort Hem*. O! hoe geschikt was niet deze aankondiging van MOZES en ELIAS, en deze zijne verheerlijking, om hem tegen dat lijden te bemoedigen! En wie gevoelt het niet, hoe zeer hij noodig had tegen hetzelve te worden gesterkt! Zich zelven en zijne Jongeren had hij dan ook, in de laatst gehoudene gesprekken

be-

bemoedigd met het uitzigt op die heerlijkheid, welke het gevolg van deze verſmading wezen zoude. Hoe gepast was het derhalve, dat er, juist nu, twee gezanten uit den hemel werden afgezonden, om hem in dat uitzigt op die heerlijkheid, welke het loon van zijne diepe verſmading wezen zoude, meer en meer te verſterken! En wie waren zij, die uit den hemel op deze aarde tot hem afdaalden? Waren zij niet de twee grootſte Profeten des Ouden Verbonds? Welk eene eere voor JEZUS, dat deze aanzienlijke Godsgezanten hem hunne hulde bewijzen, en daardoor zijne meerdere voortreffelijkheid openlijk erkennen! Welk eene verſterking tegen zijn aanſtaand lijden, daar zijne ziel van de aarde werd opgevoerd ten hemel, om zijn uitzigt op de heerlijkheid, welke dáár op hem wachtte, te verhelderen, en deze overtuiging in hem te verlevendigen! Maar hoe bemoedigend was het tevens voor onzen Heer, dat zijn Vader thans door de wolke, het zigtbaar teeken zijner tegenwoordigheid, hem van zijne nabijheid onder al, wat hem zoude overkomen, verzekerde; ja, wat meer is, hem openlijk verklaarde voor zijnen geliefden Zoon, wien men hooren moest: waardoor hij in zijn vertrouwen op Gods hulpe, en op de heerlijke gevolgen van zijnen ſmartelijken en ſmadelijken dood volkomen werd bevestigd! Zoo kon dan deze verheerlijking van JEZUS op den berg dienen tot eene ſchets van die heerlijkheid, welke hij, na zijn volbragt lijden, in den hemel zoude genieten, waardoor hij tegen hetzelve werd bemoedigd: even gelijk

hij, naderhand, in *Gethsemané* door eenen Engel uit den hemel onder hetzelve gesterkt werd (*).

Was zoo deze verheerlijking van JEZUS op den berg regt geschikt, om hem tegen de smarte, welke hij eerlang zoude moeten verduren, voor te bereiden; zij was dat niet minder met betrekking tot zijne Discipelen, die daarbij tegenwoordig waren, ten einde ook hen tegen deze diepe vernedering van hunnen Meester te wapenen. Hoezeer geschikt was deze gebeurtenis, om hen in hunne overtuiging aangaande de Goddelijke grootheid van hunnen Heer en Meester meer en meer te bevestigen! De hulde, welke hem door MOZES en ELIAS werd toegebragt, verstrekte hun tot een sprekend bewijs, dat hun Meester verre verheven was boven de uitmuntendste mannen, door welke God oudtijds tot de vaderen gesproken had: boven MOZES, den grondlegger van den *Israëlitischen* Staat, den wetgever des volks in den naam van JEHOVA; en boven ELIAS, den ijverigen, en van God boven anderen beschermden, handhaver van de zuivere Godsdienst. Deze zien zij thans uit den hemel op de aarde komen, om aan hunnen Heer en Meester eere te bewijzen. Welke hooge gedachten moest hun dit van Hem en van zijne waardigheid inboezemen, vooral, daar God zelf uit den hemel verklaarde: *deze is mijn geliefde Zoon, hoort hem!* Zoo zien zij dan hunnen Meester verheven boven de aanzienlijkste gezanten des Ouden Verbonds. Zoo werden zij door deze verheerlijking van JEZUS in

(*) *Luk.* XXII: 43.

in hun geloof aan zijne hooge goddelijke waardigheid versterkt, hetgeen zij zoo zeer behoefden, en vooral zouden noodig hebben, wanneer zij hem, wien nu de hemelbewoners huldigden, eerlang in *Gethsemane* als een worm op den grond zullen zien nederliggen, de getuigen zullen zijn van zijne diepe vernedering, en hem, als ware hij een boosdoener, aan een slavenkruis zullen zien sterven. — Hoe geschikt was daarenboven de verschijning van deze gezanten des hemels en hun gesprek met JEZUS; om de Discipelen te genezen van hunne vooroordeelen omtrent een aardsch koningrijk van den *Messias*, welke zij nog niet hadden afgelegd; om hen te overtuigen aangaande de waarheid van de verklaring huns Meesters, dat hij door lijden in zijne heerlijkheid moest ingaan, welke zij tot hiertoe niet hadden kunnen gelooven. Hier, op den berg, worden zij door gezanten uit den hemel, die zij met den Meester hooren spreken over zijnen uitgang, welken hij te *Jeruzalem* zoude volbrengen, van deze waarheid volkomen verzekerd; zoo dat zij, offchoon dit nu nog niet kunnende doorzien, naderhand werden versterkt in hun geloof, dat de CHRISTUS, volgens hetgeen MOZES en de *Profeten* hadden getuigd, door lijden in zijne heerlijkheid moest ingaan. — Eindelijk, hetgeen zij hier op den berg hadden gehoord en gezien was uitnemend geschikt, om hun te vertegenwoordigen de heerlijkheid, welke hun Heer en Meester eenmaal, na zijn doorgestaan lijden, zoude te beurt vallen, en hen te versterken in het geloof aan zijne beloften, dat ook zij eens in die heerlijkheid deelen zouden. O! wie

 weet

weet hoe menigmalen dit heerlijk tooneel op den *Thabor* hen naderhand zal hebben opgebeurd en bemoedigd onder het lijden, dat zij als gezanten van hunnen Heer hebben moeten verduren! Hoe het terugzien op deze gebeurtenis JAKOBUS en PETRUS zal hebben bemoedigd in het gezigt van den marteldood, waarmede zij hun getuigenis van JEZUS hebben verzegeld; JOHANNES nog in zijnen hoogen ouderdom zal hebben vertroost, en hoe zij allen daardoor zijn versterkt geworden in hun geloof, dat ook zij door lijden in heerlijkheid zouden ingaan, om zich dan, met MOZES en ELIAS, en met allen, die door JEZUS bloed zijn gekocht, in de zalige nabijheid van hunnen verheerlijkten Heer en Meester eeuwig te kunnen verblijden!

Zoo is het ons dan gebleken, dat deze verheerlijking van JEZUS op den berg bij uitnemendheid geschikt was ter voorbereiding van zijn aanstaand lijden, voor hem zelven en voor zijne daarbij tegenwoordig zijnde Discipelen. — Maar, Christelijke Lezers! deze gebeurtenis is ook ter onzer leering beschreven, en bijzonder geschikt, om ons te stemmen tot de regte overweging van het lijden en sterven onzes gezegenden Verlossers; waarmede wij ons eerlang wederom opzettelijk zullen bezig houden. Hetgeen ons aangaande de verheerlijking van JEZUS op den berg wordt berigt, moet ons vervullen met den diepsten eerbied voor Hem, die wel naar het vleesch onze broeder, maar naar zijne hoogere natuur de Zoon van God is, wien de bewoners des hemels hulde bewijzen, en die door God zelven openlijk voor zijnen Zoon is verklaard. Zoo

moe-

moeten wij ons hem voorſtellen, wanneer wij eerlang, bij de verklaring der geſchiedenis van zijn laatſte lijden, zijne diepe vernedering en verſmading aanſchouwen zullen.

Wanneer hij dan daar voor ons ſtaat als een man van ſmarte, wanneer wij hem in *Gethſemané*, voor KAJAFAS en PILATUS, en eindelijk aan het kruishout in zijne diepe vernedering zullen gadeſlaan, dat wij dan gedenken aan zijne verheerlijking op den berg, opdat wij het regt beſeffen, wie hij is die zich voor ons in den dood heeft overgegeven, en de hooge waarde van zijn offer ter verzoening van de zonde met ootmoedige en dankbare harten mogen gevoelen. — Hooren wij MOZES en ELIAS hem aankondigen zijnen uitgang, welken hij te *Jeruzalem* zoude volbrengen; in zijnen naam zal ons die uitgang eerlang weder opzettelijk worden gepredikt, maar gepredikt als het lijden dat nu volbragt is, als de weg tot die heerlijkheid, welke hij, die eenmaal voor ons heeft geleden en voor ons is geſtorven, thans in den hemel bezit. Die uitgang, welken onze dierbare Verloſſer eenmaal uit *Judéa's* hoofdſtad heeft volbragt, was, is nu nog en zal eeuwig blijven de ſtoffe van eerbiedige bepeinzing en bewondering van hen, die den hemel bewonen, zal eeuwig blijven de ſtoffe van hunne geſprekken, en van hunne lofliederen in den onzienlijken tempel daarboven. Och dat zij dit dan ook voor ons zij! Maken wij daartoe van de verkondiging van het lijden en ſterven onzes gezegenden Verloſſers een naarſtig gebruik. Wijden wij die heilige weken, welke nu aanſtaande zijn, geheel en

 al

al aan de overdenking van dat smartelijk lijden, als eene verzoening voor onze zonden, en vermijden wij alle verstrooijing, waardoor onze gedachten van deze belangrijke beschouwing zouden worden afgeleid. Hooren wij de geschiedenis van zijn lijden met eenen heiligen ernst, met opgewekte aandacht, met toepassing op ons zelven, en met een biddend hart om den invloed van den Heiligen Geest. Volgen wij, ook daarin, het voorbeeld van JEZUS na, dat wij ons in de eenzaamheid tot het gebed afzonderen, gelijk wij hem daartoe den berg zagen beklimmen. En zoo dikwijls wij ons verzamelen, om zijn lijden te hooren verkondigen, doen wij het in het vast geloof dat hij in ons midden is, dat hij ons ziet en hoort, ja dat ook de gezaligden in den hemel zich met ons in den roem van zijn kruis vereenigen!

Maar hetgeen ons aangaande de verheerlijking van JEZUS op den berg verhaald wordt, moet ons vooral opwekken en krachtig aansporen, om naar *Hem te hooren*, om ons zijnen raad tot ons heil te laten welgevallen, om hem in alles te gehoorzamen. O! wie is meer waardig gehoord te worden dan hij, van wien God zelf heeft verklaart: *hoort hem!* Wie is meer waardig gehoord te worden dan hij, die ons zoo lief heeft, dat hij, om ons te behouden, zich zelven aan het smartelijkst lijden onderworpen, aan den smadelijksten dood heeft overgegeven! Wie is waardiger gehoord te worden dan hij, die door lijden in heerlijkheid is ingegaan, en thans met den Vader alle dingen regeert! Eens komt hij weder in nog veel grootere heerlijkheid, dan

dan wij hem hier op den *Thabor* hebben aanschouwd, wanneer hij zal verschijnen als onze Regter op de wolken des hemels, om allen, die naar hem niet hebben willen hooren, als zijne halsstarrige vijanden te straffen; maar tevens om zijne opregte vereerders tot zich op te nemen in heerlijkheid, en hen in te leiden in het huis van zijnen Vader, waar hij voor hen plaats bereid heeft, om dáár met MOZES en ELIAS, met PETRUS, JAKOBUS en JOHANNES, en met alle de heiligen en gezaligden uit alle eeuwen en van alle geslachten eeuwig bij hem te wezen.

I.

ZAL HET ONDERZOEK, IN HOE VERRE DE KERK VAN DEN STAAT ZIJ AF TE SCHEIDEN, EN IN HOE VERRE ZIJ MET DEN STAAT TE VEREENIGEN ZIJ, NOG VOORTGAAN?

Ik meen deze vraag bevestigend te moeten beantwoorden. Er is, ja, over het in de vraag vermelde onderwerp veel nagedacht, er is veel over geschreven, er is veel over getwist; ik geloof echter, dat een herhaald en voortgezet onderzoek niet voor overtollig mag gehouden worden, integendeel, te prijzen is en dankbaar aan te nemen.

Vooreerst toch mag men van vraagstukken, welke sedert eeuwen onderscheidenlijk worden beantwoord, vooronderstellen, dat zij in hunnen aard moeijelijk zijn, en duurzaam met eenige donkerheid overdekt. Over het: *één* en *één* zijn *twee*, is zeldzaam twist; maar voegt het niet aan waarheidsliefde, om overal, waar donkerheid overig is, bij voortgang, naar licht en waarheid te streven? Ten andere, behoort het geschil over de onderlinge betrekking van Kerk en Staat, verre na, niet onder zulke, waaraan slechts weinig zou gelegen zijn: want overeenkomstig de partij, die wij in hetzelve nemen, zullen we ieder over ons Vaderland meerder of minder weltevreden wezen, zullen we ook gereed zijn, om, als het voorkomt, te raden en mede te werken tot veranderde instellingen, welke, naar dat het verbeteringen of verslimmeringen zijn, dáár,

waar

waar zij worden ingevoerd, den Staat en der Kerke tot heil of ten nadeele moeten ſtrekken.

Een voortgaand onderzoek is ten opzigt van de vermelde vraag des te noodzakelijker, omdat er misſchien geene andere is, welke door zoo vele onderſcheidene wijzen van denken en door zoo vele vooroordeelen wordt belemmerd. De Roomsch-Katholijk bovenal heeft zijn gevestigd begrip, maar ook de Hervormde; ook de, vroeger bij ons gezegde, Disſenter; niet minder de Overheid, welke gaarne regeert, of wel met heilzame bemoeijing alles volſtrekt, ook wat buiten haren kring ligt, omvatten wil; evenzeer de Kerkopziener, die in het beſtuur der Kerk, dat heilig, bovenaardſche Godsgebouw, op onbepaalde vrijheid naijverig is; wederom de eene Leeraar, die, in den geest der voormalige *Coccejanen* liefst naar den zin der hooge Overheid zich ſchikt, en de ander, een *Voetiaan*, die aan het hoofd van het Christelijke volk gaarne, zoo weinig mogelijk, zich afhankelijk ziet.

Maar in het bijzonder komt eene nalezing met opzigt tot de meergezegde ſtof mij voor nuttig te wezen; vermits van de ſchriften, daartoe betrekkelijk, niet weinige, in weerwil van derzelver waarde, voor het algemeen, om verſcheidene redenen, minder genoegzaam en bruikbaar zijn.

Ik heb deze bladen geſchikt, om de redenen, waarop mijn oordeel over vroegere wijzen van behandeling van het onderwerp rust, onderſcheidenlijk open te leggen, en daarbij te voegen eene aanwijzing, dat en waarom eene nieuwe behandeling met opzigt tot den tijd, waarin wij leven, voor wel ge-

gepast en tijdig te houden zij. Hiermede wordt aan onze Lezers eene proef aangeboden van antwoord op de vraag, welke aan het hoofd van dit opstel geplaatst is: en dit opstel, hetwelk, naar ik hoop, in zich zelf niet zonder nuttige leering is, zou zijn voornaamst doel bereiken, indien het den eenen of anderen uitlokte, om tot gerief van de Christelijke Kerk, bijzonder onze Nederlandsche Hervormde Kerk, de aangewezene behoefte te vervullen.

Hoeveel er ook over de wederzijdsche betrekking van Kerk en Staat geschreven zij; weinig, meen ik, zal men daaronder vinden, dat voor het algemeen genoegzaam bruikbaar is.

Bij vele schriften, waarin het onderwerp met groote geleerdheid is behandeld, of bij breede werken over het *kanonieke* regt, waarin hetzelve onder veel ander mede is opgenomen, valt zulks van zelf onder het oog. Ik mag dus deze aanmerking voorbijgaan, om mij tot drie andere aanmerkingen te bepalen. De eerste is: dat verscheidene behandelingen van het vraagstuk regtstreeks de Roomsch-katholijke Kerk, minder onze Hervormde Kerk, aangaan. De tweede betreft zulke schrijvers, die, in plaats van over de wereld, welke bestaat, te oordeelen, eene nieuwe schoone wereld, als het ware, scheppen, en dus blootelijk aanwijzen, wat, naar gestreng regt, *behoort* en *planmatig* is; niet, wat in de gegevene omstandigheid te kiezen en oorbaar is. De derde heeft opzigt tot zekeren toon van scherpte, drift en vooringenomenheid, welke sommige schriften aankleeft uit den tijd

van

van twist en opstand, waarin zij geschreven zijn: onder welke aanmerkingen intusschen de tweede en derde veelal gelijkelijk op dezelfde schrijvers zijn toe te passen.

De kerkelijke geschiedenis beschrijft eene over eeuwen uitgestrekte worsteling tusschen de Roomsch-pauselijke hierarchie en de Katholijke Staten. De Paus van zijnen kant staat op hooge regten, eischt, behalve de souvereine verordening van al wat het geloof en de eerdienst betreft, eene vrije inhuldiging en beroeping van Bisschoppen, uitgebreide vrijdommen en voorregten voor den geestelijken stand; de Vorst weigert, verzet en verweert zich hiertegen met kracht, staat van zijnen kant op menige beperkingen van hetgeen aan de Kerk schijnt toe te behooren. Eene reeks van *Concordaten*, bij welke de Pausen telkens zoo veel afstaan, als de omstandigheden dringend vorderen, — altijd het minst mogelijke en blootelijk uit toegevendheid, — levert in den langen strijd zoo vele wapenstilstanden op: welke wapenstilstanden tot nieuwe vijandelijkheden overgaan, zoo dikwijls de omstandigheden keeren, en van deze zijde een aanmatigende Paus, van genen kant een moedig Vorst, tegen elkander aanstooten. Onder de zulke zijn in de geschiedenis der laatste eeuwen beroemd de Senaat van *Venetië*, benevens den dapperen SARPI, tegen PAUL V; LEOPOLD *van Toskanen*, nevens den edelen, doch diepst beklagelijken RICCI tegen Paus PIUS VI en VII; JOSEPH *de Groote*, en niet het minst de ijzeren NAPOLEON. De schriften nu, welke tot dezen strijd behooren, hetzij zij de gevoerde geschillen of de getroffen

vre-

vredesovereenkomften beschrijven, zijn alle betrekkelijk tot de vraag omtrent vereeniging en affcheiding van Kerk en Staat. Doch wie ziet niet, dat daaruit voor ons Hervormden, tot opheldering van het voorgestelde vraagstuk, geen genoegzaam licht is te ontleenen? Zij raken toch de Roomsch-katholijke, niet onze Hervormde Kerk; zij twisten over de regtmatige grenzen der pauselijke magt, welke bij ons te eenemale is verworpen; zij zijn dus voor ons, wanneer ook altijd van historischen kant belangrijk, echter niet meer dan een twistschrift zijn zou, hetwelk twee buitenlandsche Mogendheden betrof, of — zal ik mij bepaalder dus uitdrukken? — onlusten beschreef in het despotieke *Turksche* rijk tusschen den Grooten Heer en deszelfs Pacha's.

Eene breede rij van boeken over vereeniging of liever affcheiding van Kerk en Staat (want deze alleen is in dezelve voorgestaan) trad en treedt te voorschijn uit onze wijsgeerige eeuw. Deze philosopheren bloot, en postuleren wat zijn *moet:* indien al met regt, dan toch, naar het mij toeschijnt, met wat zeer gestreng regt. Geene genade ligtelijk bij hen voor omstandigheden en gevolgen! Doch laat ons die wijsbegeerte eerst hooren. „Ik ben — dus hoor ik redekavelen — geloovige en burger. Mijn geloof en de eerdienst, waardoor ik, in vereeniging met medegeloovigen, mijn geloof kenbaar maak, behooren tot mijne overtuiging, tot mijn innerlijk gevoel, tot mijn geweten, tot de onzigtbare Godheid, tot de toekomende onzienlijke wereld. Zorg en besturing daaromtrent zijn, zoo veel

noo-

noodig, aan de Kerk opgedragen. De Staat heeft een geheel anderen kring; tot dezen kring behoor ik als burger. Zijn pligt is, eerstelijk, mij beschermen, voorts, mijn welstand bevorderen, meer dan ik alleen, of met weinige, bloot in gezelschap, zou kunnen doen. Zijn regt is, mij dwingen, waar ik de veiligheidsregten eens anderen zou verongelijken, of zou weigeren om, naar aangenomene verpligting, tot den algemeenen welstand in het aardsche leven mijn deel toe te brengen. De Staat dan overschrijde dezen zijnen kring niet; of ik geloovige ben dan ongeloovige, Christen of Jood of Mohammedaan, ligt buiten zijne wet, ja buiten zijne bemoeijing. Alle voorschrift van geloof en alle verbod daaromtrent, hetwelk hij zou willen geven, is hoog onregt; alle voorregt, hetwelk hij aan het eene geloof boven het ander zou willen toekennen, is verongelijking; alle vermenging van burgerlijke en godsdienstige instelling is onordelijk en wanstaltig. De Kerk en de Staat, de geloovige en de burger zijn volstrekt onderscheiden; ieder dan sta op zich zelf!" — Wij hebben met eerbied gehoord. Het zijn die verhevene beginselen, welke zamen met de regten van mensch en burger, voor ettelijke jaren in *Europa*, ook, beklagelijker gedachtenis! onder ons, zijn uitgeroepen. Doch zonder over dezelve thans volstrektelijk te willen oordeelen, durven wij in twijfel trekken, of zij wel genoeg bepaald, de gevolgtrekkingen binnen grenzen gehouden zijn, vooral, of wel derzelver toepassing bij allerlei gesteldheid van tijden en omstandigheden gangbaar is. En ontbreekt zulks aan deze schoone

en

en verhevene philosophie, zoo is het te vreezen, dat zij op haar zelve, bij het groote vraagstuk over scheiding en vereeniging van Kerk en Staat, tot onzekere, zoo niet hoogst gevaarlijke leidsvrouw strekken zal: te vreezen, dat zij leide tot onbepaalde afkeuring van al wat met hare besluiten strijdig is, en langs dien weg tot eene onbillijke waardering van oude instellingen, en hetgeen erger is, tot roekelooze omkeering van bestaande verordeningen.

Nog eene derde soort van schriften over de betrekking van Kerk en Staat heb ik vermeld, — zij zijn voor een deel van de zoo even beschrevene niet onderscheiden, — waarin een toon van bitterheid en onbezadigden ijver, immers van groote vooringenomenheid doorsteekt. Deze zijn, gelijk men dra vermoedt, hunnen oorsprong verschuldigd aan omwenteling en hevigen twist, hoedanige bij ons plaats gehad hebben in het begin der zeventiende en aan het slot der achttiende Eeuw, en in *Frankrijk* gedeeltelijk nog heden woelen: alle zijn zij van gelijksoortigen tijd en geest.

Reeds lang vóór de Remonstrantsche geschillen waren Overheid en Kerkelijken het weinig eens over de maat van gezag, welke den Staat over godsdienstige zaken toekomt. Het vuur van dezen tweespalt nam dan grootelijks toe, als het uit de Remonstrantsche geschillen nieuw en rijk voedsel ontving. De Staten van *Holland*, deels om den vrede te bewaren, deels om de *Arminiaansche* leeraars te beschermen, bevalen gestrengelijk, dat de betwiste leerstukken van den predikstoel zouden

te-

terug gehouden worden. De *contra-Arminiaansche* leeraars beriepen zich, daarentegen, op het heilig onvervreemdbare regt, om de waarheid voor te staan; en zij vorderden daarenboven, dat de hooge Overheid, nevens hen, over de regtzinnige leer zou waken, en de afgewekenen van predikstoel en ambt ontzetten. Is het niet te verwachten — en men vindt het rijkelijk, — dat de onderzoekingen van regt, welke destijds de een tegen den ander wisselde, niet zeer onzijdig en gematigd geweest zijn?

In het jaar 1797, als het vuur der *Fransche* omwenteling in ons Gemeenebest nog weinig was gedoofd, schreef TEYLERS *Godgeleerd Genootschap* de vraag uit: *mag en behoort het burgerlijk bestuur eenigen invloed uit te oefenen op zaken van Godsdienst? zoo ja, van welken aard en uitgestrektheid behoort die invloed te zijn?* Van ééne zijde kon dezelve wel nooit gepaster geschieden; zij was toch juist toen onder hoogstgewigtige raadpleging bij de Repraesentanten van het vrije Nederlandsche volk: van eene andere zijde weder heeft haar niet ligt immer een ongepaster tijd kunnen voorkomen. Van wien toch was wel het onzijdige en bezadigde antwoord te verwachten? Zou de *Ex-thesaurier* H. VAN ALPHEN het geven, of de Burger VAN REES, nieuw aangesteld *Secretaris* der stad *Leyden*? Zou het van den Prinselijken *Aristocraat* komen, hoog misnoegd over zijn val, verontwaardigd over de *Fransche* beheersching, en in bange bekommering, dat de ware Hervormde Kerk, niet meer door den Staat gestut, wankelen mogt en instorten? Of uit den Remonstrantschen leeraar, in uitgelaten

triumf over de nederlaag, nu aan de *Dordrechtsche Synode* bereid, die weleer zijne vaders had doen uitbannen? Eéne wel van de vier bekroonde verhandelingen onderscheidt zich door vele gematigdheid; doch in de overige bemerkt men veel den geest des tijds, ook in die van R. FEITH — overigens hoog te schatten om warmen ijver voor Godsvrucht en Christendom, — zoo zeer, dat hij ergens, ten betooge, dat er geen onregt in steken zou, om de te kiezen Overheid tot de belijdenis van de Christelijke zedeleer te verpligten, aanvoert, dat zulke geloofsbelijdenis insgelijks was opgelegd ten aanzien van de regten des menschen. Met de *Fransche* omwenteling hoog ingenomen, geloofde de brave man niet, dat juist met die politieke geloofsbelijdenis een groot onregt, en daarenboven eene belagchelijke dwaasheid, bedreven was.

Gelijke scherpte en wel eens overdrevenheid ontmoet men in de *Fransche* schriften van den dag, zoo vele er vrijheid en gelijkheid in het stuk der Godsdienst handhaven, hetzij uit de pen van Hervormden, hetzij uit die der Roomsch-katholijken gevloeid. De eerste, als zij met groote drift de *Iersche-emancipatie* voorstaan, zien daaronder gewis niet voorbij, dat hun bedreigde regt in het pleitgeding der *Ioren* eenigermate is verwikkeld: en de laatste, door de listen en lagen der Jezuiten opgezet, slaan tot zoo grooten ijver voort, dat men wel eens vermoedt, of zij ook nabij zijn, om aan het katholicisme, terwijl zij het van alle burgerlijke instelling volstrekt afsluiten, en zoo digt

mo-

mogelijk binnen de muren van het kerkgebouw opsluiten, geheellijk vaarwel te zeggen.

Hoe veel goeds en voortreffelijks er dan ook zij in de onderscheidene schriften, welke ik dusver vermeld heb; er is echter bij ieder van dezelve eene zijde, van welke het in mijn oog mindere geschiktheid heeft, om voor het algemeen, en met name voor ons Hervormden, bij de moeijelijke vraag omtrent afscheiding en vereeniging van Kerk en Staat tot voorlichting te dienen. Mag ik niet besluiten, dat eenig nieuw, bezadigd, omzigtig, onzijdig en populair opstel daarover, verre van overtollig te zijn, onder de wenschelijke zaken behoort?

Maar ook — zeide ik ten tweede — komt er in de tegenwoordige gesteldheid van de Nederlandsche Hervormde Kerk het een en ander voor, hetwelk zoodanig geschrift tot wezenlijke tijdsbehoefte schijnt te maken.

Hoe? — vrage men — is er dan in onze Kerk iets bijzonders gaande? Zij heeft immers onlangs hare vaste verordeningen bekomen; zij geniet doorgaans vrede; tusschen ons en de overige Protestantsche gezindten is goede harmonie; en eene naauwere vereeniging, tot ineensmelting toe, wordt van de eene noch van de andere zijde zoo bijzonder begeerd? Het is zoo; niet zeer ongewoon, gelijk ten tijde van oproer, eerste stichting, of herbouwing, is onze gesteldheid; echter is zij ook niet ganschelijk gewoon en dagelijksch. Drie dingen komen mij terstond, als proeven, voor de aandacht.

Zeer onlangs werd er tusschen onzen Koning en

den Paus van *Rome* een *Concordaat* gesloten. Is het wel vreemd, dat aller oor, anders tot staatkundig nieuws henengewend, nu naar kerkelijke regten en instellingen gerigt wordt? Dat overal de vragen omloopen: welk en hoedanig gezag heeft een Koning, heeft onze Koning over kerken onder zijn gebied, hetzij Roomsch-katholijke of andere? Zou Hem ook de goedkeuring der gekozene Bisschoppen in de Roomsche Kerk toekomen, even gelijk Hij die heeft met opzigt tot Hervormde leeraars, het eiland *Urk* niet uitgezonderd? Wat is die vaste *dotatie* der Bisschoppen? Is zij gelijk aan de traktementen van Protestantsche Predikanten, of iets meer? Is dat zoo algemeen gebruikelijk en tegelijk noodzakelijk, dat een Vorst het reglement voor de Roomsch-katholijke eerdienst binnen zijne Staten met Z. Heiligheid te *Rome* gaat overleggen, en bij wederzijdsch verdrag bepaalt? Is het Nederlandsche *Concordaat*, vergeleken met het vroeger bestaande in de Zuidelijke Provincien en met andere onlangs gemaakte, meerder of minder gunstig uitgevallen? Onze Hervormden bijzonder, hoezeer ook met het Roomsche *Concordaat* niet regtstreeks in aanraking, laten niet na hun kerkelijk reglement daarmede in vergelijking te brengen, en vooral met kommer te berekenen, in welke maat of wel de vrijheid, aan de Roomsch-katholijke Kerk verleend, genoegzaam beperkt zij, om niet te eeniger tijd gevaarlijk te worden voor de vrijheid en het geheele wettelijk aanwezen der Protestantsche Kerk. Een geschrift, hetwelk de wederzijdsche betrekking van Kerk en Staat ontvouwt, zoude over dat een

en

en ander veel licht verspreiden. Zullen die ophelderingen niet welkom zijn?

In den schoot der Hervormde Kerk zelf zijn op dit oogenblik verschijnselen, bij welke een doelmatig onderrigt omtrent het verband van Staat en Kerk bijzonder zou te stade komen.

Er bestaat meer dan gewoonlijk wantrouwen omtrent de regtzinnigheid der leeraars. Van boekjes en stichtelijke gezelschappen gaat het geroep uit, dat, indien niet allen, gewis ver de meesten van het geloof der vaderen, in de geloofsformulieren vooral in de *contra-Remonstrantsche* artikelen uitgedrukt, zijn afgeweken. Iets van de misnoegdheid, waardoor de *Nederlandsche* Kerk, voor ruim twee eeuwen gescheurd werd, schijnt onder ons te herleven. Hier en dáár spreekt men werkelijk van scheuring, men dreigt die, men raadt die aan. Ik voor mij heb daaromtrent geene groote zorg. Dergelijke onstuimigheid is niet ongewoon, en ontstond evenzeer, toen voor ettelijke jaren vader PERIZONIUS, en later de hoogwaardige onvergetelijke DE HAAS eene ruime aanbieding des Evangelies aanprees, en daarbij alle steile voordragt van de leer der voorverordinering merkelijk terugdrong. Een geest van vrijheid en tegenspraak is aan de Hervormde Kerk eigen; hare zinspreuk is het woord van MOZES: *Och dat al het volk profeten ware!* Men vergunne dien geest aan de overregtzinnigen zoozeer, als aan de gematigd regtzinnigen; misschien is er in eenige scherpe wrijving van de eersten tegen de laatsten, in onzen tijd vooral, iets zeer nuttigs, en zeker is die altijd beter, dan onverschilligheid en slapen.

Zullen ook niet — ik durf het hopen — Godvruchtigen en Verstandigen, onder de bekommerden zelf, de uitersten afraden, tegen de uitersten, in den naam der Christelijke liefde en des hoogen belangs der Hervormde Kerk opzigtelijk tot het Pausdom, met ijver zich verzetten? Zullen deze niet wijzen op de *Luthersche* gemeente, welke dreigt scheuring tot scheuring te voegen, en vooral op een allernadeeligst gevolg derzelve, hierin gelegen: dat, indien hooge en gematigde regtzinnigheid, dusver als licht en schaduw wél zaamgevoegd, gescheiden worden, dan aan de eene zijde oogverblindend licht pleeg te ontstaan, en aan de andere zijde duisternis? Men mag zich dus vleijen, dat dit kwaad niet zal voortdringen. In eenen tijd echter, waarin dat dreigt, is aller aandacht getrokken naar zekere teedere en moeijelijke vraag, deze: welk gezag een *Gouvernement* hebbe omtrent hooggaande geschillen en scheuring, welke bij eenige Kerk onder deszelfs gebied voorkomen? Men oordeele dan, of niet het geschrift over de betrekking van Kerk en Staat, waarin de beantwoording dier vraag den weetgierigen wordt aangeboden, voor gepast zij te houden.

Eindelijk bestaat er ook, duurzaam, eenige ontevredenheid over het kerkelijk reglement, hetwelk door Z. M., nu twaalf jaren geleden, voor onze Hervormde Kerk is vastgesteld. Ik mag en wil mij op dit oogenblik onthouden van oordeelvelling daarover; doch, indien bij allerlei ontevredenheid eene genoegzaam onderrigte en welbestuurde waardering van zaken hoogstwenschelijk is, zou dan niet het boek, hetwelk daarin, bij het proeven van

het

het regt van staatsgezag over de Kerk, voorlichte en den weg wees, ook van die zijde bij uitnemendheid te stade komen? En te meer, omdat men daarin, verwacht ik, behalve een afgetrokken onderzoek, welke kerkelijke instelling voor de beste en met het regt meest overeenkomende, te keuren zij, nog andere wel ter snede komende aanwijzingen zou ontmoeten, bij voorbeeld: op welke nieuwe inrigting van kerkbestuur, bij het veranderen onzer republiek in een koningrijk, te rekenen geweest zij; hoe veel nog de bij ons ingevoerde, ten opzigt van vrijheid, verschilt van het Consistoriaal beheer in *Duitschland*; in welke opzigten zij al en niet in vrijheid achtersta, vergeleken met den voormaligen invloed van Provinciale Staten en burgemeesterlijk gezag; ook eenig berigt van de geschiedenis van het nieuwe reglement, en daaronder de vroegere gelijke ontwerpen van bij uitnemendheid wel vertrouwde mannen, hetzij kerkelijke, hetzij politieke, als: VIERVANT, TE WATER, BOTH HENDRIKSEN; eindelijk, welke gewigtige verbeteringen in hetzelve te wenschen zijn, en bij gepaste gelegenheden zouden kunnen aangebragt worden.

Doch ik meen over het onderwerp, in deze bladen ter hand genomen, genoeg gezegd te hebben. Moge ik daardoor eenen of anderen onzer leeraars tot het nieuw ondernemen en algemeen maken van het aangeprezen onderzoek hebben uitgelokt, mogt ik tevens en niet voor het minst onze lezers overreed en geleid hebben, om over het belangrijke onderwerp zelf onbevooroordeeld na te denken! Ik meen, dat daarin, behalve een aangenaam onder-

 hou-

houd voor het verstand, ook gepaste waardigheid en rijke nuttigheid gelegen zijn. De Kerk is ons, hoop ik, niet minder waard dan de Staat; zij, integendeel, moet ons nader aan het hart liggen, deels als eene instelling, aan welker hoofd onze Heer JEZUS CHRISTUS staat, en welke tot opvoedster strekt van ons beste deel voor de eeuwigheid; deels ook als eene inrigting, bij welke het, veelmeer dan in den Staat, aan bijzondere personen past en toekomt mede te spreken. Indien dan een voortgaand onderzoek van staatsinrigtingen geoordeeld wordt belangrijk te wezen; zal het zulks minder zijn met opzigt tot kerkelijke regten en verordeningen? Het is menigmaal gezegd, en misschien wel eens met wat te luid roepende stem, dat een volk, om over zijne regten te waken, zijne regten moet kennen. Met te meerder grond dan wensch ik, dat de Hervormde gemeente zich toelegge en geleid worde tot een welverlicht en tevens bezadigd oordeel over hare kerkelijke vrijheid; ten einde hetgeen zij onontvreemdbaar en onontbeerlijk bezit, met kracht te handhaven, en voorts tot verbeteringen, die in altijd onvolkomene inrigtingen te wenschen overig blijven, bij gepaste gelegenheden met voorzigtig beleid mede te werken.

W. BROES.

***

DE

DE JODEN TE KONSTANTINOPEL.

De *Amerikaansche* zendeling BREWER zegt: het is niet gemakkelijk den oorsprong van de sterke zucht tot onderzoek, die sedert eenigen tijd onder de Joden te *Konstantinopel* ontstaan is, op te geven; omdat de Rabbijnen aldaar ten strengste het verspreiden van berigten over deze gebeurtenissen verboden hebben, die aanleiding gaven tot het verval van het Rabbijnsche Jodendom in die stad en hetzelve vergezelden. Mogelijk moet men dit in het algemeen toeschrijven aan die zucht tot onderzoek, die zelfs tot in de *Muhamedaansche* hoofdstad is doorgedrongen; mogelijk dat ook wel het verspreiden van het Nieuwe Testament in de Hebreeuwsche taal hiertoe aanleiding gaf. Op deze wijze gebeurde het dan, dat bijna tweehonderd Joden zich vereenigden, en gemeenschappelijk eenige punten vastSTelden en onderteekenden, die ten doel hadden, om zich van de lastige inrigtingen der Rabbijnen te ontslaan. Dit was reeds voor ruim een en een half jaar geschied. Omtrent dezen tijd kwamen nu verscheidene Joden uit *Jeruzalem* te *Konstantinopel*, die dáár met den zendeling WOLF verkeerd hadden, en deze bragten nu buiten twijfel het hunne toe, om de vlam te doen ontbranden, hoewel geen der drie, die naderhand gedoopt werden, tot deze Joden behoorden. Allengs was dit gezelschap zoo toegenomen, dat de Rabbijnen onder andere middelen ter hunner onderdrukking, ook dit bezigden, dat zij de namen der voornaamste leden aan de Turken bekend maakten, verzoekende, hen te laten vastzetten en straffen. De Joden, namelijk, gelijk ook de andere soorten van *Raja's* (dat is, onderdanen van den *Turkschen* keizer, die geene *Muhamedanen* zijn, en echter niet, gelijk de *Franken*, dat is *Europeanen*, onder de bescherming der gezanten van Christelijke mogendheden staan), zijn bijna in alles aan de kerkelijke opperhoofden van hunne godsdienst, ook in wereldlijk opzigt, onderworpen. Deze bezitten eene on-

ondergeschikte straffende regtbank, maar bij zware straffen moeten zij zich evenwel tot het Turksch bestuur wenden, schoon het meestal genoeg is dit te verzoeken, om dit verlof te bekomen. In het geval nu, waarvan hier gesproken wordt, zegt men, dat zelfs uit de algemeene schatkist der Joden aanmerkelijke sommen aan de Turken betaald zijn, om de bestraffing der ergerende personen te verkrijgen. Een aanzienlijk getal van deze werd dan nu ook in den kerker geworpen, of kregen de *bastonnade*. Vele van hen verzoenden zich daarop met de Rabbijnen, en keerden in schijn tot het uiterlijke van het Jodendom terug.

De *Engelsche* predikant HARTLEY verhaalt nu verder het volgende: op den 13 October 1826, kwam een jonge Jood, CHAJIM CASTRO genoemd, bij den Heer LEEVES, Agent van het Engelsch en Buitenlandsch Bijbelgenootschap te *Konstantinopel*, en betuigde hem, dat hij wenschte een Christen te worden. Hij toonde, dat hij zeer vatbaar was voor de waarheid, beloofde dagelijks weder te zullen komen, en verhaalde dat tweehonderd Joden Christenen zouden worden, als zij slechts bescherming van een der *Europeesche* gezanten konden verkrijgen. Hij had de eerste indrukken van de waarheid des Christendoms als kind door een' *Armeniër* ontvangen, die hem de dwalingen van het Jodendom had aangewezen. De Heer HARTLEY leerde weldra nog twee andere Joden kennen, namelijk JACOB LEVI en MENTISCH RAMICH, die insgelijks in JEZUS geloofden. De voorzegging van JACOB (*Gen.* XLIX: 10) had een diepen indruk op hen gemaakt. Zij hadden daaruit opgemaakt, dat de *Messias* reeds moest gekomen zijn. Zij verhaalden, dat vijf-en-twintig Joden voor eenen geruimen tijd eene verklaring onderteekend, en aan den *Schapgi*, een hunner overheden, overhandigd hadden, waarin zij betuigden: dat zij in JEZUS van *Nazareth* geloofden; maar dat deze hen in de gevangenis had laten werpen, waarin zij een half jaar gezeten hadden, tot dat de *Schapgi* afgezet was. Een andere Jood had ook aan dezen *Schapgi* gemeld, dat hij overtuigd was, dat JEZUS de

de *Messias* was, maar was ook, op deszelfs aanklagt, door een bevel van den *Sultan* gedwongen om een *Muhamedaan* te worden.

De Heer HARTLEY leerde vervolgens nog drie andere Joden, die insgelijks in JEZUS geloofden, kennen, namelijk MENACHEM CASTRO, MISSIM COHEN en DAVID BECHAS, een Rabbijn; maar vernam weldra met leedwezen, dat JACOB LEVI in de gevangenis geworpen was en de *bastonnade* gekregen had. Toen hij naar de *Casa negra* (een kerker, waarvoor de nieuwbekeerden meer dan voor den dood vreezen) gebragt werd, vermaande hem een Rabbijn om slechts te zeggen: „ik wil een goeden Jood blijven!" hem verzekerende, dat dan alles zou vergeven zijn; maar hij antwoordde: „neen! ik ben een *Christen!* de *Messias* is gekomen! al wilt gij mij levenslang opsluiten, ik zal evenwel steeds belijden, dat JEZUS *de Messias* is!" Noch de *bastonnade*, noch de bedreiging dat deze dagelijks driemaal zou herhaald worden, kon zijne standvastigheid doen wankelen.

Zij, die uit den kerker ontslagen waren, verzochten den Heer HARTLEY dringend, om hen door den doop in het Christendom in te lijven. Dit geschiedde dan ook, na een zorgvuldig onderzoek, den 12 November; maar zij werden reeds den volgenden morgen in de gevangenis geworpen. Hier bezocht hen de Heer HARTLEY, maar hij had geene vrijheid om met hen te spreken. Het was zoo donker in den kerker, dat hij zijne vrienden naauwelijks zien kon. Nu en dan vonden zij gelegenheid hunnen leeraar te laten zeggen, dat zij volhardden in hunne belijdenis, hoewel zeer waarschijnlijk hun binnen kort de keus zou gegeven worden om, of *Muhamedaan* te worden, of ter dood, of tot altoosdurenden dwangarbeid in het *Arsenaal* veroordeeld te worden. De Joden hadden den Grootvizier eene aanzienlijke som gegeven, om ten minste CHAJIM CASTRO ter dood te laten brengen. Zij werden nu voor den Grootvizier, den Reis-Effendi, en den voornaamsten Dragoman gebragt, om niet eens te spreken van de mindere ambtenaren, en voor allen legden zij eene treffende belijdenis van hun geloof af. Zij werden hierop

we-

wezenlijk tot dwangarbeid verwezen, en twee aan twee aan een keten gesmeed, moesten zij, hoe sterk het ook regende, in de opene lucht werken. In het *Arsenaal* zijn ruim zevenhonderd zulke ongelukkigen, en onder deze driehonderd *Grieksche* krijgsgevangenen.

Daar nu deze gebeurtenis veel opzien en deelneming veroorzaakt had, zoo drong hiervan iets zelfs door deze dikke muren, en toen de bekeerde Joden derwaarts gebragt waren, werden zij door al de Christen slaven vriendelijk ontvangen, en allen begaven zich naar den *Aga* en den Opzigter, met verzoek, om deze ongelukkigen goed te behandelen en hun geen al te zwaar werk op te leggen. Dit hielp ook een tijd lang, maar weldra vervolgde hen ook hier de haat hunner vorige geloofsgenooten. Verscheidene Joden gaven den Turken geld voor de harde en wreede kwellingen, die zij hun zouden aandoen; zelfs de vader van MISSIM gaf eene somme gelds om zijnen zoon te laten slaan, tot dat eindelijk toch de vaderliefde den Jood overwon, en hij nu zelf verzocht, zijnen zoon niet zoo wreed te behandelen. Zij kregen ook wezenlijk na vijf of zes dagen eenige verligting, toen de *Engelsche* gezant zijnen eersten Dragoman zond, en om ophouding der wreede behandeling liet verzoeken. Nu werden hunne ketens de helft ligter gemaakt; maar zij bleven echter onder de geboeiden, en moesten het zwaarste werk verrigten. Niettegenstaande dit alles, kan evenwel de zucht tot onderzoek onder de Joden te *Konstantinopel* niet geheel gesmoord worden; en toen de Heer HARTLEY eens tot een Jood over den *Messias* sprak, antwoordde hij hem, met tranen in de oogen, en eenen blik, die duidelijk zeide: ik geloof dat JEZUS de *Messias* is!

(*Evangelische Kirchenzeitung* 1827, N°. 42.)

NIEUW CHRISTELIJK MAANDSCHRIFT,

VOOR

DEN BESCHAAFDEN STAND.

Uitgegeven door

DE RINGSVERGADERING VAN AMSTERDAM,

TWEEDE DEEL.

N°. III.

INHOUD.

TE AMSTERDAM, BIJ

JOHANNES VAN DER HEY en ZOON.

1828.

NIEUW

CHRISTELIJK MAANDSCHRIFT,

VOOR

DEN BESCHAAFDEN STAND.

DE RUST EN TROOST VAN ONZEN HEER IN HET BESLISSENDSTE UUR ZIJNS LEVENS.

Nergens verschijnt ons JEZUS in een verhevener en aanbiddelijker licht, dan in de laatste dagen en uren van zijn leven. De grootheid van ziel, de sterkte van geest, de liefde des harten, de onderwerping aan God, het hemelsch reine van zijn denken en willen schitteren in geen tijdstip van zijn leven zoo helder, stralen nergens zoo alom door, als in de geschiedenis van zijn lijden en sterven. Waar wij ook in die geschiedenis ons oog op Hem vestigen; het zij wij Hem in den kring zijner beminde leerlingen zien, of omringd door zijne bloeddorstige vijanden, hetzij eenzaam in zijne verkeering met zijnen Vader, of onder de folterendste martelingen aan het kruis; — alom is Hij een hoogverheven voorbeeld der menschheid; overal straalt zijne Goddelijke natuur door; en zijne laatste levensuren zijn eene zigtbare vertooning van alle zijne lessen en bevelen. Wij staan daarom

ook jaarlijks gaarne, met een vroom nadenken, ſtil bij de geſchiedenis van zijn lijden. Dit levert ſteeds een nieuw genot op voor onzen geest; wij ontdekken bij deze overdenking geſtadig eene nieuwe heerlijkheid in onzen Heer, en vinden in deze beſchouwing altoos eene nieuwe aanſporing voor ons hart, tot liefde en dankbaarheid.

Deze plegtige, heilige tijd is thans weder verſchenen, en wij willen in dien tijd, met geheel ons hart, onophoudelijk bij den Heer zijn. Vergun mij dan, geachte Lezers van dit Maandſchrift! in dit ſtukje tot u te ſpreken: *Over de rust en den troost van onzen Heer in het beſlisſendſte uur zijns levens.*

Beſchouwen wij dan vooreerst *de rust van onzen Heiland.* Merken wij op, van waar Hij deze rust ontleende, dan zullen wij weldra beſeffen, langs welk een' weg wij dezelve in ſoortgelijke gevallen verkrijgen kunnen.

Jezus *zag op tot zijnen Vader, en het lijden, dat Hem wachtte, beſchouwde Hij als de ure zijner verheerlijking.* Zie, hierin ligt het ganſche geheim. *Vader! de ure is gekomen!* Zoo begon Hij zijn vurig gebed, dat JOANNES alleen bewaard heeft. H. XVII. Het was toch een beſlisſend uur, dat thans gekomen was, een uur, waarin het grootſte ondernomen en het duurſte opgeofferd zou worden. Nog was alles niet vervuld, wat de Profeten van den Zoon des menſchen voorſpeld hadden; thans zou ook het laatste vervuld worden. Tot dusverre hadden de Priesters en Farizeërs in hunne grimmigheid en haat ſlechts overlegd, hoe zij Hem in handen krijgen en van Hem ontſlagen zouden worden;

maar

maar nu naderde het uur, waarin hunnen bloeddorst in dadelijke werking komen en zegepralen zou. Dusverre had de Heer hunne listen en lagen steeds weten te verijdelen; maar nu was de ure verschenen, waarin Hij zich in hunne handen moest overgeven. Zijne Discipelen waren met de teederste liefde aan Hem, hunnen Meester, verknocht; maar nu zou het zwaarste verdriet hen nederdrukken; nu zouden zij Hem aan het slavenhout zien vastnagelen, Hem, die hun alles was, op wien zij al hunne hoop gevestigd hadden! Tot op dezen oogenblik toe, was alles slechts voorbereiding geweest; maar het scherm voor het groote treurspel werd als opgehaald, toen Hij bij de beek *Kedron* kwam; die beek, welke als het ware de grensscheiding was tusschen zijn zegenrijk leven en smadelijken dood. Is het dus niet blijkbaar, dat deze ure, van welke de Heer sprak, hoogst beslissend was? En hoe ontzettend en vreesselijk was zij tevens! Want daar, waar de mensch tot het uiterste moet komen; waar het zwaarste offer nu wezenlijk gebragt moet worden; waar men zich nu moet losscheuren van alles, wat in het leven lief en dierbaar was, ja zelfs van het eigen leven; waar de zwaarste folteringen dreigen, en dezelve niet meer ontweken kunnen worden; daar wankelt vaak de stoutste moed, daar wordt dikwijls de standvastigste gezindheid, in de diepste fondamenten, geschokt. Van dezen geduchten kant beschouwde onze Heer JEZUS ook zijn lijden; Hij kende al het moeijelijke, dat op Hem wachtte, en had hiervan nog onlangs tot zijne Leerlingen gesproken. En evenwel, welk eene bedaardheid heerscht nu in zijne gesprekken; welk eene be-

bewonderingswaardige gerustheid ontdekken wij in zijn bestaan; welk eene hemelsche kalmte in den toon, waarop Hij bidt! Wat was het nu, dat Hem zoo bemoedigde? Wat kon Hem deze rust geven, bij het ontzettend denkbeeld: het uur is daar? Alleen de verheffing zijner ziel tot God. Hoort hoe Hij bidt: *Vader! zegt Hij, de ure is gekomen!* en hierdoor vindt Hij voor zijn hart een hooge toeverlaat, voor zijnen geest eene nieuwe sterkte, voor zijne ziel eene verhevene rigting. Hij wendt zich tot den Vader in den Hemel; tot Hem verheft Hij oog en hart; tot Hem, die niet ver is van een ieder onzer; die sterk zijn kan in zwakken, en zonder wiens wil geen haar van ons hoofd zal vallen; tot dien Vader, die ook in lijden en smart liefderijk leidt.

Hoe dikwijls, geeerde Lezers! verkeeren wij in soortgelijke omstandigheden in ons leven; hoe vaak in soortgelijke verlegenheden, dat ook wij zeggen moeten: de ure is gekomen, de ure der beslissing van geluk en ongeluk, de ure van voorzien en reeds lang gevreesd lijden! Wanneer nu ons lot zulk eene wending genomen heeft, dat wij voor ons zelven tot dit of dat besluiten moeten, zonder evenwel te kunnen bepalen, wat voor ons het beste is; of als ongewone onheilen ons aan de drukkendste zorg ten prooi laten; of als een dreigend gevaar nabij komt en de dood onvermijdelijk schijnt; of wanneer wij bij het sterfbed onzer geliefden weemoedig jammeren; of wanneer wij zelve voelen, dat het graf voor ons geopend, de deur der eeuwigheid voor ons ontsloten wordt, dat de laatste oogenblik met rasche schreden nadert; — dan, en in vele an-

andere gevallen, dan verkeeren wij in eenen foortgelijken verlegenen toeftand; dat wij met onzen Heer moeten uitroepen: het uur is gekomen! Gelukkig, als wij dan met CHRISTUS kunnen bidden: *Vader! de ure is gekomen!* want in de nabijheid van God wordt zelfs het zwaarfte ligt; zijne nabijheid geloovende, zullen al onze zorgen verdwijnen. Al, wat ons verdriet berokkent, al, wat ons vrees inboezemt, al, wat ons fmartelijk valt, al, wat ons zou ter nederflaan, dat zal in de nabijheid van God, bij het kinderlijk opzien tot den Vader, zijne zwaarte, vrees en bitterheid verliezen; het zal zich in een licht vertoonen, eene gedaante aannemen, van eenen kant verfchijnen, die de wereld niet kent, niet vermoedt; en midden onder de zwaarfte beproevingen zullen wij ftaan als zulke treurigen, die evenwel fteeds vrolijk kunnen zijn!

Maar het was niet alleen het kinderlijk opzien tot God als Vader, dat onzen Heer die bewonderingswaardige rust fchonk in het uur der beflisfing; maar deze rust ontfprong ook uit het *verheffend oogpunt*, waaruit Hij deze ure befchouwde.

Vader! de ure is gekomen, zoo badt hij verder, *waarin Gij uwen Zoon verheerlijken zult, opdat uw Zoon U ook verheerlijke.*

Verhevene, veelomvattende woorden! mijne Christelijke broeders en zusters! o Laten wij trachten die te verftaan en te behartigen. De Heiland was zeker reeds vroeger verheerlijkt, als een onmiddellijke afgezant van God bevestigd; de gefchiedenis zijner kindschheid, zijner jeugd, en vooral die van zijn leven in het openbaar, was vol bewijzen

van zijne innige gemeenſchap met God. Maar de wereld erkende Hem echter niet in deze gemeenſchap; ſlechts weinige zeiden met PETRUS: *Ik geloof, dat Gij de Christus, de zoon van den levenden God zijt!* Maar nu zouden hunne oogen geopend worden; de ure zijner diepe vernedering zou de ure zijner grootere verhooging wezen. Zijne grootheid en heerlijkheid werd immers, bijna voor de oogen van het ganſche volk, bevestigd door de wijze, waarop Hij zijn lijden droeg, door de omſtandigheden die zijnen dood vergezelden, zoowel als door het verheven wonder zijner opſtanding op den derden dag. JEZUS, die geſtorven en opgewekt is! dit bleef van nu aan de leus van elk geloovigen; dit werd van nu af de magtſpreuk, om het ongeloof te bannen en harten voor het hemelrijk te winnen. Daarom zeide hij: *Opdat U uw Zoon verheerlijke. Gelijkerwijs Gij Hem magt gegeven hebt over alle vleesch, opdat Hij het eeuwige leven geve aan allen, die Gij Hem gegeven hebt.* Gods raad werd nu volbragt, het heilig werk van de verlosſing der menſchen nu voltooid; de Almagtige in zijne vaderlijke liefde en barmhartigheid nu erkend, en eeuwig heil, en altoosdurend goed den berouw hebbenden zondaar aangeboden. Dat was de verheerlijking des Vaders door den Zoon; dat was het eeuwig leven, dat Hij, in naam van den Vader, aan allen geven zou. Deze gedachte verheft Hem boven alle gevoel van angst en ſmart; dit denkbeeld vervult zijne ziel met zulk eene geestdrift, dat Hij ſmaad en ſchande, dat Hij geeſeling en kruis, dat Hij graf en dood

niet

niet schroomde, en vast beraden, moedig en gerust de laatste, de beslissende ure ziet naderen.

Laten wij dan, mijne Lezers! van onzen Heiland leeren, hoe wij in uren van lijden en druk denken en handelen moeten, om bedaard, gerust en welgemoed te blijven. Wij moeten die als uren van verheerlijking beschouwen, waarin zich de Vader in ons verheerlijken wil, en waarin wij Hem ook kunnen verheerlijken.

In zulke uren geeft ons God immers gelegenheid, om de sterkte van ons geloof, van onze liefde en van onze hoop te toonen; in zulke uren zijn wij het best in staat om ook in de harten van anderen gelijksoortige gezindheden te verwekken. Want in den tijd van geluk en vreugde kan de ware, innige godsvrucht zich zelden in haren meest lichtenden glans vertoonen; in zulk een tijd toch valt het zelfs den gewonen mensch niet moeijelijk zijn vertrouwen op God niet te laten varen. Maar zal de inwendige waarde van ons hart gewogen, zal het zuivere goud als getoetst en van het onechte gescheiden worden; dan moet het vuur van druk over ons komen; dan moet het in de hitte der loutering duidelijk kenbaar worden, wat echt of onecht goud, wat zuiver en goed is, wat aan de wereld, of wat geheel en alleen aan den Heer toebehoort. Wat na zulk eenen toets overblijft; dat geloof, dat zelfs in het gezigt van den dood niet wankelt; die liefde tot den Vader, die, zelfs onder den zwaarsten druk, getrouw blijft; die hoop, die ook dan nog levend is, als alles zich ten ondergang neigt; — dit, dit alleen staaft onze

waardij, en maakt ons grooter, dan alle kroonen en rijkdommen, en zet ons, reeds hier in dit sterfelijk leven, aanvankelijk eene verhevenheid en hoogheid bij, gelijk wij die eens verhoogd en gezuiverd bij de verheerlijkten in den hemel vinden zullen.

Het is ook onberekenbaar wat wij, bij zulk een christelijk gedrag, als voorbeelden voor anderen, nog worden kunnen. Gelijk ons toch het voorbeeld van onzen JEZUS opwekt, en wij ons daardoor versterkt gevoelen; zoo zullen ook de harten van andere menschen door ons gedrag opgebeurd en aangemoedigd worden; door ons geloof zal het hunne bevestigd worden; onze godsvrucht zal de hunne ontvlammen; onze altijd levendige hoop zal aan de hunne nieuwe steunsels bijzetten.

Op deze wijze kan dus ons lijden ook dienen om God te verheerlijken en anderen op den weg des eeuwigen levens te leiden, en zoo kan en zal Hij ons ook verheerlijken.

Is dat nu niet gewin, onschatbare winst voor al het onaangename, wat ons overkomen kan? Zou nu een uur van smart ons te zwaar kunnen zijn, dat wij het niet met bedaardheid te gemoet zouden kunnen gaan? O Christenen! al het lijden der aarde duurt toch maar eenen korten tijd; daarna echter, als wij door hetzelve geoefend zijn, zal het ons een gansch zeer uitnemend, eeuwig gewigt van heerlijkheid opleveren!

Hebben wij dus verre de *rust* van JEZUS in het beslissend uur, met een oog op ons zelven, overdacht, laten wij dan nu, ten anderen, den *troost* van onzen Heer uit hetzelve oogpunt beschouwen.

In

In de uren van druk, waarin alles, rondom ons, als in een donkeren nacht bedolven ligt; in zulke uren hebben wij vooral opbeuring en verkwikking noodig. Gelijk de aan het gehemelte klevende tong in eene zoele zomerhitte naar een' koelen verfrisschenden dronk hijgt; gelijk de door een' zengenden gloed afgematte wandelaar naar eene schaduwrijke rustplaats zwoegt: zoo hijgt en zwoegt ook het door kommer en zorg geprangd hart naar eene verligting van zijnen last; zoo is ook den kruisdrager iedere omstandigheid welkom, die hem zijnen treurigen toestand eenige oogenblikken kan doen vergeten. Zeker, aan verstrooijingen, in de gewone beteekenis van dit woord, kan men in zulk eenen toestand niet denken. Waar toch de ziel verscheurd, bewogen en getroffen is; waar het hart vol van treurigheid, en de ziel in diep zwaarmoedig gepeins verzonken is; daar hebben aardsche verstrooijingen en vermaken hunne bekoorlijkheid verloren; daar verliezen zij alle aanspraak op ons hart; daar staan zij ons veelmeer tegen; wij walgen van dezelve, en zij scheuren slechts de wond nog verder open. Neen, zulke verstrooijingen moet de lijdende niet zoeken; maar slechts streven om zijne aandacht op andere voorwerpen te vestigen, en niet altoos alleen het droevige tegenwoordige in het oog te houden. Hij moet dan, tot zijne opbeuring, een' blik in de toekomst werpen, en door hetgeen, wat hij reeds ervaren, wat hij reeds gedaan en gewerkt heeft, zijn moed versterken, zijn hart laven en zijnen geest vervrolijken. Op het veld der herinnering zal hij, als

zijn geweten flechts rein is, en hij eene goede getuigenis van zich zelven kan afleggen, vele voorwerpen vinden, die hem zegepralend boven het treurig tegenwoordige kunnen verheffen. In zich zelven, in de zalige bewustheid van zijne vereeniging met JEZUS door het geloof, gepaard met eenen heiligen, Hem gelijkvormigen wandel, en niet in de wereld buiten zich, die aardsch en vergankelijk is, moet de godvruchtige de bron van waren troost zoeken. Zoo handelde immers onzen Heer, toen zijn hart over het fcheiden van zijne geliefde Leerlingen met treurigheid vervuld was; zoo deedt Hij, toen Hij aan de beek *Kedron* de gansche zwaarte van zijn lot voelde. Had Hij rust gezocht en gevonden in het opzien tot den Vader en door het befchouwen van de heerlijke vruchten van zijn lijden; Hij wist die rust der ziele nog te verhoogen en te bevestigen door de herinnering zijns, nu bijna volbragten, Gode welbehagelijken levens, zoowel als door de getuigenis, die Hij van zich zelven kon afleggen.

Ik heb u verheerlijkt op aarde! zoo fprak Hij in het uur van fcheiden. Wie anders, dan hij, die waarlijk vroom is, kan aan het einde van zijn leven zoo fpreken; en hoe verkwikkend moet het zijn, hoe moet dit het neergebogen hart oprigten, als men regt heeft om zulk eene taal te voeren! Niemand kon echter met grooter regt zoo fpreken, dan onzen Heer, die door leer en wandel den Allerhoogften fteeds verheerlijkt had, en Hem nu weldra door lijden verheerlijken zou.

Het

Het is zoo, Hij vondt wel onder zijne tijdgenooten het geloof aan éénen God; maar geenszins het kinderlijk geloof aan eenen hemelschen *Vader;* Hij vondt tempeldienst en offer, maar geene aanbidding in geest en in waarheid. Verborgen was voor de wereld het ware wezen des Allerhoogsten; verborgen de naauwe betrekking, waarin Hij tot de menschen staat; verborgen de allesomvattende liefde, waarmede Hij zich over ieder erbarmt; ja, geheel verborgen was de raad van God tot onze zaligheid. In deze duisternis moest nu het licht gebragt worden; de onbekende God zou in zijne gansche grootheid en heerlijkheid aan de menschen verschijnen; en God verheerlijkte zich *in* CHRISTUS en *door* Hem. Het heldere licht, dat ons bestraalt, heeft JEZUS ontstoken; de volkomener kennis van God, die ons ten deel gevallen is, hebben wij aan JEZUS te danken; de blijdschap, waarmede wij ons over de vergeving onzer zonden kunnen verheugen, heeft JEZUS voor ons verworven; de vreugde, waarmede wij nu ons oog op den hemel kunnen vestigen; de rust des harten, die wij nu smaken mogen, als wij geloovig en boetvaardig tot God naderen; de verkwikking en de troost, die ons vervult, als wij ons in lijden en droefenis tot het Vaderhart wenden; de hoop, die ons aanvankelijk zalig maakt, als de laatste ure slaat; — dit alles, en nog oneindig meer hebben wij van Hem, onzen Heer en Heiland; dit alles is zijn werk. Wij mogen te regt zingen:

Welk

Welk een licht hier schijnt,
Wat wij heilrijks wenschen,
Alles wat wij zijn,
Zijn wij u verpligt,
U alleen verpligt,
Redder van de menschen (*)!

Zoo, zoo uitnemend en duidelijk heeft JEZUS den Vader op aarde verheerlijkt. Hij kon met het grootste regt van zich zelven getuigen, dat Hij een *heilig* en tevens een *onvermoeid werkzaam leven* geleid had. Hij kon zeggen; *Ik heb voleindigd het werk, dat gij mij gegeven hebt om te doen.* JOANN. XVII: 4.

Zijn werk voleindigd! In zulk eenen korten tijd voltooid! Hoe verbazend! Al wisten wij van zijn leven en werken, van zijne onvermoeide pogingen en uitputtende inspanning ongelijk minder, dan de Evangelisten ons hiervan berigt hebben, zoo zou dit hun berigt evenwel voldoende zijn, om ons te doen zien, dat 's Heilands leus te regt deze zijn kon: *Ik moet werken, zoo lang het dag is.*

Het zaad van het Goddelijk woord te strooijen niet slechts op eene plaats of in eene streek, maar door het gansche *Joodsche* land; diepgewortelde vooroordeelen uit te roeijen en in derzelver plaats waarheid te planten; uit allerlei klassen des volks harten te winnen, en die vatbaar te maken voor het koningrijk der hemelen; over alle onderwerpen van geloof en pligt licht te verspreiden, niet door een onafgebroken voordragt, maar door een onder-wijs

(*) Gez. XLVIII. vs. 9.

wijs voor tijd en plaats geschikt; vergeving der zonden te verwerven en aan te kondigen, leven en onsterfelijkheid aan het licht te brengen, en menschen den toegang tot hetzelve te openen en te banen; een vasten grond te leggen tot dat gebouw, dat door alle eeuwen zal blijven staan, dat zelfs geene poorten der hel zullen kunnen omver werpen; ja, dat blijven zal, als aarde en hemel vergaan zullen; — en dit alles niet door geweld, niet door de scherpte des zwaards, maar geheel alleen door inwendige kracht en standvastigheid; en dit alles niet in het verloop van een aantal jaren, maar in het korte tijdperk van drie jaren; — dat is meer dan een gewoon mensch doen en daarstellen kan. Het was niet slechts een onvermoeide, werkzame wandel, waarvan JEZUS de voornoemde getuigenis aflegt, maar ook een *allerzegenrijkste.* Hij toch kon in waarheid van zich zelven getuigen: *Ik heb uwen naam geopenbaard den menschen, die gij mij uit de wereld gegeven hebt. Zij waren uwe, en gij hebt mij dezelve gegeven, en zij hebben uw woord bewaard.* JOANN. XVII: 6. Zoo toch sprak onzen Heer, doelende hiermede voornamelijk op zijne geliefde Leerlingen, van wien gezegd kon worden: *Zij waren de uwe, en gij hebt mij dezelve gegeven.* Zij zouden zijne plaatsvervangers zijn, als Hij niet meer op aarde wandelde; zij zouden voortdurende getuigen zijner daden, verkondigers van zijn woord en uitbreiders van zijn Evangelie worden; zij moesten dus dieper ingewijd worden in de verborgenheden van zijn koning-

ningrijk, in den raad van God tot heil der menschen. Hoezeer Hij hierin geslaagd is, dit betuigde PETRUS, toen deze in volle geestdrift uitriep: nu hebben wij erkend en gelooven met zekerheid, dat Gij zijt de CHRISTUS, de Zoon van den levenden God! En de onbeweegelijke vastheid van dit hun geloof hebben zijne Apostelen in het vervolg door leer, wandel en martelaarsdood bewezen. Waarlijk, onze Heer JEZUS had het zaad van zijn woord niet te vergeefs gestrooid, het had gekiemd en was opgeschoten; vooral in het vruchtbaar hart zijner beminde Leerlingen, en wies heerlijk op tot zegenrijke rijpheid, en gaf de zekerste uitzigten op meer dan eenen honderdvoudigen oogst.

Zoo, geachte Lezer! zoo kon de Heer van zijnen nu bijna volbragten loop getuigen: zijn leven was een heilig, werkzaam en zegenrijk leven; dit zweefde Hem thans voor den geest, en wel onder *omstandigheden*, door welke deze getuigenis zoo veel te ernstiger en belangrijker werd.

Ach! toen Hij zoo van zich zelven sprak, was het bangste en treurigste uur van zijn leven verschenen; het donkere uur, toen Hij zich moest losmaken van al, wat Hem op aarde dierbaar was; het uur was gekomen, waarin zijn ontzettend lijden zou beginnen. In zulke oogenblikken echter misleidt ook de gewone mensch zich zelven niet ligt ten aanzien van zijn hart en wandel; in zulke oogenblikken is het met het onderzoek van hart en gedrag geheel anders gelegen, dan in eenen tijd, waarin wij het leven van deszelfs bekoorlijkste zijde beschouwen; in

zul-

zulke oogenblikken wil men noch voor de wereld roemen, noch zijne eigenliefde vleijen; in zulke oogenblikken treedt veeleer datgene, wat niet regt in ons is, wat wij verzuimden, wat ons veroordeelen kan, het meest op den voorgrond en pijnigt ons.

Bovendien leide de Heer deze getuigenis van zich zelven af in tegenwoordigheid zijner Leerlingen, en dus voor hen, die bestendig oor en ooggetuigen geweest waren van al zijne daden.

Ja, deze getuigenis van zijnen wandel werd afgelegd, in een gebed tot God, voor Hem, den kenner der harten, den Alwetenden, voor wien de donkerste nacht is, gelijk de heldere dag, voor den Vader werd deze geuit, die een is met den Zoon. Wij weten immers uit welk een oogpunt onze JEZUS het gebed beschouwde, namelijk, niet als eene uiterlijke plegtigheid, eene goede gewoonte; maar als de innigste vereeniging van het hart met God, als eene uitstorting der ziel onder de levendigste gewaarwordingen en gevoelens.

Waarlijk, wanneer ooit eene getuigenis volkomen geldig is, dan is het deze getuigenis, welke onze Heer van zich zelven aflegt; in deze getuigenis vereenigen zich alle gronden van waarheid en zekerheid.

En welke waren nu de heilrijke vruchten van deze getuigenis voor onzen Heer? O zij beurde Hem zoo krachtig op in deze beslissende ure; zij vervulde zijn hart met *rust*, met *verkwikking* en met eene *levende hoop*.

Hij vondt de zaligste kalmte en zelfsvoldoening bij de rekenschap, die Hij voor God kon af-

afleggen. Waar het hart ons veroordeelt, waar het geweten ons beschuldigt, daar drukt zelfs een klein lijden met feenen ondragelijken last, en een grooter kan ons wanhopig maken. Maar daar, waar deze inwendige regter ons gedrag goedkeurt, waar hij tot ons zegt: gij waart een beter lot waardig; daar krijgt men hemelsche sterkte om te dragen, wat ons wordt opgelegd; daar blijft men welgemoed bij al, wat ons neêrdrukt; daar wint men eene zielsrust, die boven alle ongevallen des levens verheven is. Zoo kalm en gerust moest onze Heer zich voelen, dewijl Hij van zich zelven kon getuigen: *Vader! Ik heb u verheerlijkt op aarde!*

Deze getuigenis, die de Heiland van zich zelven kon afleggen, moest Hem ook tevens *bemoedigen* onder het lijden, ja, zelfs vreugde in zijn hart storten. Welk eene zegepraal zijner werkzaamheid, welk eene vrucht van zijnen zaaitijd, bevatte toch deze getuigenis! Hebben wij ooit, mijne Lezers! gelukkigere uren in ons leven, dan die, waarin wij overzien, niet alleen, wat wij gearbeid, maar vooral, hoe zegenrijk wij gearbeid hebben? Ouders, Bestuurders, Opvoeders der Jeugd! kent gij kostbaarder oogenblikken, dan wanneer gij met blijdschap op uwe kinderen en kweekelingen kunt nederzien, dan wanneer gij bij u zelven zeggen kunt: onze zorg is niet onbeloond gebleven, onze vlijt en onze moeite is aan hen niet vergeefs besteedt; zij hebben bewaard, wat wij tot hen spraken; zij staan nu voor ons met een hart,

ver-

vervuld met afkeer van de zonden; met een verstand, rijk aan nuttige kundigheden; met een wil, die naar het goede streeft; met een heilig voornemen om het goede te werken, zoo veel in hun vermogen is. Kan de mensch genoegelijkere uren smaken, dan wanneer hij ziet, dat hij niet te vergeefs geleefd heeft, en dat zijn werk nog lang na zijnen dood in zegen zal blijven? O, mijne Lezers! al treffen ons ook bittere rampen en onheilen, ja, al klopt de dood zelfs aan onze deur; deze opgeruimdheid, deze vreugde, die zulk eene getuigenis verwekt, kan ons niemand ontrooven. Zij zal ons veeleer aan den rand des grafs tot eene vrolijke hoop verheffen. Zulk eene vrolijke hoop bezielde ook onzen Heiland, toen Hij met vertrouwen op verhooring bidden kon: *Vader! verheerlijk mij nu bij u zelven, met de heerlijkheid, die Ik bij U had, eer de wereld was!* Hij beschouwde nu den doornigen en smartelijken weg; dien Hij betreden moest, als een weg ter belooning, als een pad tot verheerlijking. Hij hoopte, Hij geloofde, dat, na een kortstondig lijden, eeuwige heerlijkheid zijn deel zou zijn.

Zulk eene blijde toekomst lacht nu ook alle trouwe arbeiders in den wijnberg des Heeren toe. Hoe rijkelijker wij hier zaaijen, hoe rijkelijker wij ook oogsten zullen. Ja, al moeten wij eens door een donker dal wandelen, de vriendelijke star der hemelsche hoop flonkert echter ons te gemoet, en verzekert ons, dat al het lijden van dezen tijd niet te vergelijken is met de heerlijkheid, die eens aan ons geopenbaard zal worden.

Christelijke Lezers! vele jaren van ons leven zijn reeds verloopen, en niemand weet hoe vele hij nog beleven zal: mogelijk is het bij sommigen onzer reeds avond geworden, en het uur van rekenschap nabij. Laat ons dan toezien, dat ons bij ons naderend einde geen vaste grond van bemoediging en hoop ontbreke, en laat ons daartoe den werktijd, die ons nog geschonken wordt, met trouwhartigen ijver gebruiken. God schenke ons zijne genade, en beziele ons door den Geest zijns Zoons, opdat wij, levende en werkende in het geloof, eens aan den eindpaal van onzen loop, iets van die rust en dien troost mogen smaken, welke onze Heer in het beslissendste uur zijns levens ondervond!

***

IETS

TEN BETOOGE

DER ECHTHEID VAN HET VERHAAL,

JOANN. VII: 53 — VIII: 11.

Het verhaal, dat wij in de bovenaangehaalde plaats uit het Evangelie van JOANNES lezen, heeft voor ons eene zeer groote waarde, zoo wij hetzelve aan dezen Apostel mogen toefchrijven. Maar te dezen aanzien zijn er bij een aantal geleerden twijfelingen ontftaan, welke men van tijd tot tijd befpeurt, dat bij fommigen nog fteeds voortduren. Die twijfelingen rusten op deze twee gronden: dat in vele oude affchriften, overzettingen en verklaringen van den Bijbel dit ftuk niet gevonden wordt; en dat het aan geene redenen ontbreekt, welke tot het vermoeden opleiden, dat hetzelve hier door dezen of genen verdichter van later tijd ingelascht, en vervolgens door anderen overgenomen zal zijn geworden. Onze Lezers zullen zich herinneren, in den vorigen jaargang een opftel te hebben aangetroffen, waarin de voornaamfte bedenkingen tegen de echtheid dezer plaats voorkwamen; doch waarin tevens aanmerkingen tegen dezelve gemaakt werden, welke een ieders overdenking in al-

allen opzigte verdienden (*). Intusschen heeft de Vervaardiger van dat opstel er zich meer op toegelegd, om het hier geboekt verhaal in het licht te stellen en deszelfs heilzame strekking te toonen, dan om het als een wezenlijk bestanddeel van dit Evangelie te verdedigen: en er kan dus nog wel het een en ander worden bijgebragt, hetwelk aan die verdediging kracht bijzet.

Stellen wij, dat dit verhaal van JOANNES werkelijk afkomstig is; wij kunnen meer dan éêne reden vinden, waarom deze en gene afschrijver of uitlegger hetzelve weggelaten of verworpen heeft. Oppervlakkig beschouwd strekt het daartoe, om den afschrik van het overspel te verminderen. Bovendien schijnt het de Joden van eene, al te ongunstige zijde te beschrijven. En JEZUS zelf heeft er in den eersten opslag het voorkomen, van een karakter aan te nemen, hetwelk hem onwaardig is. Wie zal het nu onwaarschijnlijk noemen, dat uit deze bijzonderheden reeds vroeg vermoedens ontstaan zijn, en men de stoutheid gehad heeft, om het, volgens de gewoonte van velen in den ouden tijd, op grond zijner vermoedens uit het Evangelie weg te strijken? Het eerste punt, erkent men heden ten dage wel met gemeene toestemming, dat op loutere inbeelding rust; maar echter verklaart reeds AUGUSTINUS, een kerkvader van het laatste der vierde en het begin der vijfde eeuw, te gelooven, dat zich de menschen door die inbeelding van den reg-

(*) *Nieuw Christelijk Maandschrift*, I D. N°. VII. bl. 389 volgg.

regten weg hebben laten afleiden (*). En welk een vermogen de twee andere punten op menig lezer der eerste christentijden mogen gehad hebben, kunnen wij daaruit opmaken, dat de geleerden er zich thans nog op beroepen, om hun ongunstig oordeel over dit ſtuk te ſtaven. Doch ook hier blijkt het, onzes inziens, duidelijk, hoe zeer de ſchijn bedriegen kan. Wat de Joden aangaat, deze bezwaart onze ſchrijver niet meer, dan met den zedelijken toeſtand van een zoo diep gezonken volk overeenſtemt. De beſchuldigers der overſpelige vrouw verſchijnen bij hem als de getuigen van het wanbedrijf. Tot hen ſpreekt nu JEZUS niet van al, wie zonder zonde in het gemeen, maar van al wie *zonder zonde tegen de burgerlijke en lijfſtraffelijke wet is*: iets, waarop het hier aankomt. Ook zijn zij de eenige, die, door hun geweten aangeklaagd, van de oudſten af wegſluipen, en wel tot den laatſten man toe (†). Even zoo ſtrookt alles, wat hier no-

(*) *De adulterinis Conjugiis*. II. 7.

(†) De woorden *tot de laatste* (vers 9) ſtaan geenszins over tegen de voorgaande *van de oudste;* maar hangen, of van het nog hooger ſtaande *gingen uit*, *de een na den ander*, of van een verzwegen en in te voegen *en voortgaande* af: waarom er in ſommige uitgaven, als die van GRIESBACH, te regt een ſcheidteeken voor dezelve geplaatst is geworden. Zoo is het ook begrepen geworden door de vervaardigers van beroemde Handſchriften, welke dit *tot de laatste*, of geheel weggelaten, of met *zoo dat allen uitgingen* verwisſeld hebben. De geletterde Lezer kan over deze manier van ſpreken meer vinden in mijne *Annotatio in loca nonnulla N. T.* p. 103 ſqq.

nopens den Heiland beschreven staat, met het groot en verheven karakter, hetwelk hij overal ten toon spreidt. Dat hij, voorover bukkende, met den vinger in de aarde schrijft, of eenige niets beteekenende trekken op den grond maakt, geschiedt niet uit verlegenheid of onzekerheid, wat hij zeggen zal; maar wijl hij het zich onwaardig rekent, op de door zijne belagers gedane vraag de aandacht te vestigen: waarom hij, na geantwoord te hebben, op nieuw dezelfde houding aanneemt. Dit antwoord zelf bevat noch een bepaald regterlijk vonnis, noch eene stellige uitspraak van den zedeleeraar, maar zal men op deze wijze moeten omschrijven: *Is iemand uwer vrij van alle zonde tegen de burgerlijke en lijfstraffelijke wet; van mijnen kant werpe deze den eersten steen op haar:* zoo dat JEZUS er deels de Joden door beschaamt; deels door te kennen geeft, dat hij zich met de zaak niet wil inlaten. En deszelfs taal tegen de vrouw: *zoo veroordeel ik u ook niet*, zou men zeer misduiden, wanneer men haar dus uitleide: *zoo oordeel ik u ook niet schuldig:* daar zij, juist overeenkomstig met het antwoord aan de Phariseërs, zeggen wil: *zoo spreke ook ik het vonnis der verdoemenis over u niet uit;* of: *zoo kunt gij ook van mij*.

De schrijver van dit verhaal spreekt dus van het volk niet, als ware dit even schuldig en daarom te gelijk met de aanklagers weggegaan. En de woorden *en* JEZUS *werd alleen gelaten*, zeggen niets anders, dan JEZUS *werd* DOOR HEN *alleen gelaten:* gelijk ook blijkt uit het volgende: *en de vrouwe in het midden staande:* dat is, (volgens vers 4; vergel. vers 2, 3) *in het midden der schare.*

mijnen kant in het leven blijven. Dit staat dan op de voorafgaande vraag aan de vrouw: *Heeft u niemand veroordeeld?* welke op dezelfde wijze te verstaan is (*). Ook worden wij door de vraag der Joden zelve: *Gij dan, wat zegt gij?* tot deze opvatting geleid. Zij zijn namelijk niet dwaas genoeg, om JEZUS te willen uithooren, of hij met MOZES (†) overeenstemme, dan of hij van dien wetgever verschille. Zij houden hem ook voor veel te sluw, om, in geval van verschil, zulks openlijk bekend te maken. Maar den schijn aannemende van te gelooven, dat hij, zoo wel als zij, het gezag der wet eerbiedigt, verlangen zij te weten, hoe er nu, in gevolge dier wet, met de overspeelster te handelen zij, of zij al, dan niet moet gesteenigd worden. Hierover begeeren zij, dat hij uitspraak doe, ten einde hij zich aan oproerigheid schuldig make, door zich in den regterstoel van den Stadhouder te zetten; of het Goddelijk gebod van deszelfs kracht beroove, en daardoor zich de blaam van heiligschennis berokkene (§).

Het

(*) Men zie *den Bijbel* van den Hoogl. VAN DER PALM op vers 7 en 10.

(†) Eigenlijk leest men in de wet van MOZES niet, dat eene overspelige vrouw moest gesteenigd worden; maar waarschijnlijk hebben de Joden zulks hier aan dien wetgever in den mond gelegd; wijl zij deszelfs gebod *Lev.* XX: 10, uit vergelijking van *Deut.* XXII: 23, 24, op deze wijze in hunne scholen verklaarden.

(§) Deze uitlegging rust onder anderen daarop, dat er hier gelezen wordt: *gij dan, wat zegt gij?* en niet; *maar*

Het blijkt ons derhalve, dat er in dit verhaal nopens de overspelige vrouw niets gevonden wordt, waarom hetzelve geene gevoegelijke plaats in den Bijbel bekleeden zou: en dat er evenwel redenen bestaan, welke de oude afschrijvers of overzetters bewogen hebben, om hetzelve te verwerpen en weg te laten. En zijn er door ons *verscheidene* dingen opgenoemd, welke, oppervlakkig beschouwd, stof tot ergernis geven; wij mogen er met waarschijnelijkheid uit besluiten, dat deze zich aan het eene, gene zich aan het andere zal gestooten hebben: en zoo doet zich misschien de voornaamste oorzaak voor, waarom men die uitlating in zoo *vele* gedenkstukken van vroegere eeuwen aantreffe (*). Maar keeren wij het eens om, en vooronderstellen wij, dat deze verzen van eene latere hand, en niet van JOANNES zijn; dan is de vraag, wat aanleiding er toe zij geweest, om dezelve te verdich-

maar gij, wat zegt gij? zoó als er staan zou, bijaldien de Joden JEZUS gevraagd hadden, of hij met MOZES overeenstemde, dan of hij van dien verschilde. Het is jammer, dat men dikwijls, door het voorbijzien van zulke kleinigheden, tot misverstand van den Bijbel geraakt.

(*) Wij willen er nog eene gissing bijvoegen. Reeds vroeg hebben de geestelijken er een begin mede gemaakt, om zich een deel der burgerlijke regtspleging aan te matigen. Nu beweren wij wel niet, dat hierin de reden der uitlating van dit verhaal zij gelegen geweest. Maar hoe? zou het lezen, dat JEZUS de oordeelvelling over regterlijke zaken, als tot zijnen post niet behoorende, volstrekt geweigerd had, niet menigen dwaalgeest hebben kunnen bewegen, om die uitlating verder te verbreiden?

dichten en in het Evangelie in te fchuiven? Deze vraag is te gewigtiger, daar wij toch ook *vele* oude boeken, en wel uit onderfcheiden landen, tellen kunnen, in welke men dezelve niet vruchteloos zoekt. Hooren wij nu den laatften uitlegger, die, zoo veel ons bekend is, aan de echtheid van dit verhaal getwijfeld heeft. „ Men kan niet „ ontdekken," zegt hij, „ door welke van de rig- „ tingen des menfchelijken geestes, die er in de „ eerste eeuwen heerschten, en met welk doel dit „ verhaal zou kunnen verdicht wezen. Binnen en „ buiten de kerk gingen er inzonderheid grondftel- „ lingen nopens de beoefeningsleer van het Evan- „ gelie in zwang, tegen welke hetzelve, daar het „ vol van echt christelijken zin is, regelregt aan- „ loopt: zoodat het zelfs door menig een voor „ aanftootelijk gehouden is geworden (*)." En waarlijk! hoe diep wij met onze gedachten in de kerkelijke gefchiedenis indringen; wij ontdekken nergens een punt, waaruit regtzinnigen of ketters zouden uitgegaan zijn, om zulk een ftuk op te ftellen, en aan JOANNES toe te fchrijven. Er doet zich in hetzelve niets van eenig aanbelang voor, hetwelk twistende partijen als bewijs voor hunne meening hebben kunnen aanvoeren. Men moet derhalve alle vermoeden van bedrog aan eene zijde zetten, en, wil men JOANNES niet als fchrijver van dit verhaal erkennen, met een aantal geleerden oordeelen, dat het echter eene ware gebeurtenis bevat,

(*) Prof. THOLUCK *Commentar zu dem Evangelio Johannis* t. d. p.

vat, welke eene latere hand uit de overlevering opgeteekend, en bij het Evangelie gevoegd heeft. Zoo staat hetzelve gelijk met die gedeelten van den Bijbel, welke wij aan ons onbekende mannen te danken hebben, en verdient in den grond met geen' minder eerbied gelezen te worden, dan wij aan 's Heilands geheele levensgeschiedenis bewijzen. Doch wij willen beproeven, of het ons mogelijk zij, zoowel deze als andere gissingen omver te werpen, en te betoogen, dat te dezer plaats aan geene invoeging ter wereld *kan* gedacht worden.

Gelijk in vele handschriften, overzettingen en Bijbelverklaringen het verhaal van de overspeelster met de tot hetzelve vereischte inleiding, en dus *Joann.* VIII: 2—11 uitgelaten wordt; zoo mist men in een aantal oude boeken ook de twee voorgaande verzen, welke, volgens den gemeenen tekst, aldus luiden: *En een iegelijk ging henen naar zijn huis. Maar* JEZUS *ging naar den Olijfberg.* Inzonderheid is het eene waarneming van aanbelang, dat zij juist in diezelfde boeken, als dat verhaal met de inleiding, ontbreken; terwijl zij omgekeerd, waar deze voorkomen, ook niet te vergeefs gezocht worden. Kan men er daarom aan twijfelen, of alles, wat wij van Hoofdstuk VII: 53 tot VIII: 11 aantreffen, als aan hetzelfde lot onderhevig geweest, ook denzelfden oorsprong hebbe, en dus uit de pen van éénen man zij voortgevloeid? Nooit heeft ook iemand het tegendeel beweerd, of slechts met een enkel woord geopperd. Maar nu is het volstrekt ongeloofelijk, dat de twee bovengenoemde verzen in dit Evangelie zijn

in-

ingeschoven. Dat zij door de overlevering bewaard, en in later tijd aan het geschrift van JOANNES te gelijk met het verhaal van de overspeelster toegevoegd zijn, zal men wel niet in de gedachten nemen, zoo lang men onder het oog houdt, hoe weinig waarde zij op zich zelf bezitten. Hetzelfde geldt in vollen nadruk tegen alle vermoeden, dat de een of ander ze uit eigen brein verdicht heeft. Er komt bij, dat er in de drie Evangeliën niet het minste gevonden wordt, hetwelk aanleiding had kunnen geven, om hier bedrog te spelen. Ja, gesteld eens, dat iemand eenig ondergeschoven boek gelezen had, waarin deze verzen stonden; ook dan nog is het niet waarschijnelijk, dat hij ze te dezer plaats zou hebben ingelascht. Of laat het zich wel anders begrijpen, dan dat het zulk eenen alleen te doen geweest is om het verhaal, hetwelk er op volgde? Erkennen alle geleerden, die hier aan vervalsching denken, het niet eenparig, dat men niets anders heeft ten oogmerk gehad, dan dit verhaal aan den Apostel in den mond te leggen? En waartoe zal men dan de moeite genomen hebben, om een paar kleine en onbeduidende berigten, die tot de zaak zelve geene de minste betrekking hadden, te doen voorafgaan? Mogelijk verbeeldt zich de een of ander, dat er, door het wegnemen van die berigten, eene gaping ontstaat, en dat men deze heeft willen aanvullen. Maar ook dit zal ons blijken volkomen ongegrond te zijn, als wij Hoofdstuk VII: 52 aan VIII: 2 verbinden, en dus voortlezen: *Zij antwoordden, en zeiden tot hem: Zijt gij ook uit Galilea? Onderzoek*

en

en zie, dat uit Galilea geen Profeet opgestaan is. En des morgens vroeg kwam hij wederom in den tempel, en al het volk kwam tot hem, en nedergezeten zijnde, leerde hij hen. Zoo vangt bij dit laatstgenoemde vers de vermelding van een nieuw bedrijf in 's Heilands leven aan, en loopt vervolgens zoo geregeld af, als men wenschen kan. Het is waar, er wordt hier over de terugkomst van JEZUS in den tempel gesproken, zonder dat deszelfs vertrek uit denzelven te voren is aangevoerd: doch dit baart al mede geene zwarigheid, daar in het Evangelie van JOANNES (om ons bij dit boek te bepalen) meer dan eenmaal de komst in- of de wederkeering naar eene plaats vermeld staat, ofschoon het vertrek van elders verzwegen is geworden (*). Wij mogen derhalve, dunkt ons, met genoegzame zekerheid besluiten, dat de woorden: *En een iegelijk ging naar zijn huis. Maar* JEZUS *ging naar den Olijfberg,* zoo er op inwendige gronden van waarheid te bouwen is, niet onecht zijn kunnen. En nu herinnere men zich, hetgeen wij

(*) Zie b. v. Hoofdst. VII: 36, 37. X: 21 volgg. — Evenwel treffen wij in dit Evangelie ook verscheidene plaatsen aan, waarin zoo wel van het vertrek, als van de komst of wederkeering berigt gegeven wordt. Men zie IV: 43. VII: 1 volgg. 14. enz. Men wachte zich dus ook, om van den anderen kant te beweren, dat het *tegen* den schrijfstijl van JOANNES is, om alles zoo naauwkeurig te vermelden, en dat om die reden de verzen, over welke wij nu spreken, in de verdenking van onechtheid vallen.

wij boven betoogd hebben, dat deze woorden ontwijfelbaar van dezelfde hand afkomstig zijn, als het verhaal nopens de overspeelster met de inleiding tot hetzelve. Nu herinnere men zich al verder, dat er zich in de oude boeken geene sterkere getuigenissen tegen de beide laatste stukken, dan tegen de twee voorgaande verzen opdoen. En wat blijft er over, dan te zeggen, dat die stukken, zoo wel als het vorige, echt zijn moeten? Intusschen verwondere men zich in geenen deele, dat menschen, die zich aan het verhaal met de overspeelster ergerden, ook de twee meermalen genoemde verzen hebben weggedaan! Immers moesten zij, bij de verwerping van dat verhaal, die verzen ook volstrektelijk uitlaten: wijl JEZUS ons vers 12 volgg. weêr in den tempel voorkomt, en hij aldaar en op den *Olijfberg* niet te gelijk kan geweest zijn (*).

Ziedaar, Lezer! zoo ik mij niet bedriege, een tamelijk voldingend pleit voor de echtheid van *Joann.* VII: 53—VIII: 11. Had ik mij met het onderzoek der oude boeken, welke dit gedeelte van het

(*) Vers 12 staat er uitdrukkelijk: JEZUS *dan sprak wederom* TOT HEN, hetwelk ons verwijst tot te voren genoemde of aangeduide personen, te weten tot *al het volk*, waarvan wij vers 2 gesproken vinden: en vers 20 lezen wij met zoo vele woorden, dat hij *bij de schatkist in den tempel* gesproken heeft. Voorts strekt het zoo even aangehaald gezegde van vers 12 tot bewijs der echtheid van vers 2 enz., wijl de schrijver schijnt te willen zeggen: *Na dit voorgevallene sprak* JEZUS *op nieuw tot de schare en zeide.*

het Evangelie hebben en niet hebben, willen inlaten, er zou nog al het een en ander van gewigt aan dit betoog zijn bijgezet geworden. Maar ik heb mij van alles, tot welks beoordeeling volstrektelijk eene wetenschappelijke kennis vereischt wordt, zorgvuldig onthouden, en daarom ook zelfs de uiterste spaarzaamheid in het aanhalen van geleerde schrijvers in acht genomen. Het opstel is vervaardigd voor de Lezers van dit *Maandschrift*, en dit zijn ongeletterden zoowel als geleerden. Ben ik gelukkig genoeg geweest, mij voor gene verstaanbaar te maken, zonder aan deze niets anders voor te stellen, dan hetgeen zij elders vinden kunnen; misschien mag ik dan gerekend worden er eene proeve van gegeven te hebben, hoe men op eene *populaire* wijze de *kritiek* behandelen moet. En oordeelen deskundigen, dat mijne redeneringen gegrond zijn; dan zal het mij verblijden, voor de echtheid van een stuk, hetwelk ons het verheven karakter van onzen Heere en Zaligmaker met zulke heerlijke trekken voorstelt, als verdediger te zijn opgetreden.

VAN HENGEL.

II.

WAT ZOU VAN HET HERHAALDE ONDERZOEK: IN HOE VERRE DE KERK VAN DEN STAAT ZIJ AF TE SCHEIDEN, EN IN HOE VERRE ZIJ MET DEN STAAT TE VEREENIGEN ZIJ, TE VERLANGEN WEZEN?

Tot het beantwoorden dezer tweede vraag, zet ik mij met eenige meerdere vrijmoedigheid, dan ik had bij mijn antwoord op de eerfte. Toen ftond ik blootelijk alleen; thans heb ik een en ander aan mijne zijde, die mij opwekken om voort te gaan, en bij voorraad den algemeenen omtrek te befchrijven van zulk gefchrift, als waarvan ik gezegd heb, dat het ver van overtollig te wezen, integendeel regt gepast, ja, behoefte voor onzen tijd zijn zou. Gereedelijk volg ik deze opwekking: en wie toch, als hij verklaard heeft naar iets zeer te verlangen, zal niet gaarne aan de aanvrage voldoen, om zijn verlangen nader en bepaalder te kennen te geven? Ik volg de ontvangene opwekking te liever, omdat ik, van wege die aanvraag, eenige hoop heb, dat bij een of ander de lust gerezen zij, om het aangeprezen onderwerp eerlang op te vatten. Maar, deze aangename hoop koesterende, gevoel ik tevens, dat mij, bij het nader uitdrukken mijner wenfchen, veel omzigtigheid beftieren moet; eens-

deels,

deels, ten einde den ondernemer door geene te groote vorderingen af te fchrikken; anderdeels, om hem niet door eene veel uitgewerkte fchets, indien ik al daartoe in ftaat zijn mogt, beide te beleedigen en te belemmeren.

Dezen eenen en anderen regel van bedachtzaamheid onder het oog houdende, zal ik, bij mijn antwoord op de bovenftaande vraag, aan het hoofd ftellen, wat al, naar mijne meening, in het verlangde gefchrift, tot gemak, zoowel des fchrijvers als der lezers, mag worden voorbijgegaan, of flechts ligtelijk aangeroerd behoeft te worden; vervolgens, naar mijn beste inzien, eenige der algemeene vereischten voor hetzelve opgeven: vereischten, welke men, zoo ver zij goedkeuring mogten vinden, bij allerlei plan van het werk en fchikking van hoofd- en onderdeelen, zoude kunnen in acht nemen.

Eerftelijk dan, is er veel, hetwelk, hoezeer ook in het te behandelen onderwerp mede begrepen, echter geheel mag worden voorbij gegaan. Ik reken daaronder alle inftellingen, welke federt lang verouderd, of immers flechts in weinige landen meer overig zijn, en door het algemeene oordeel befchouwd worden als te regt afgefchaft; bij voorbeeld: dat de Paus van *Rome*, als ftedehouder van CHRISTUS, in het hoogst resfort, over de koningen en rijken der wereld befchikt; dat ergens de opziener der Kerk, onder den titel van Bisfchop, tevens fouvereine Vorst des Lands is, gelijk zulks tot voor weinig jaren in het *Duitfche* rijk plaats vond; dat in de hooge vergadering, welke aan de

de zijde des Konings het bestuur des Lands voert, benevens den Adel en het Volk, de Opperste Herders der Christelijke gemeente, en deze op de voorste plaatsen, gezeten zijn; dat voor het bisschoppelijk geregt allerlei geschillen, zoowel burgerlijke als kerkelijke, zijn getrokken. Over zulke instellingen worde in de geschiedenis van het Staats- en Kerkregt, met opzigt tot verloopene tijden, geoordeeld, en wel naar billijkheid geoordeeld; er worde te gepaster plaats opgemerkt, dat het onvoorzigtig zijn zou in *Engeland* dra te verzetten, hetgeen dáár, van die pilaren in het nog geheel antieke staatsgebouw overig is: doch vermits zij, over het geheel, door niemand meer begeerd worden, en gewis voor onzen tijd en ons land te eenemale ongepast zijn om ingevoerd te worden, begrijpt elk, dat een opzettelijk onderzoek over derzelver regt en nuttigheid thans louter vergeefsch werk zijn zou.

Er is eene andere vraag, welke, hoe belangrijk ook in haar zelve, slechts ligtelijk behoeft te worden aangeraakt: te weten, wat de voorkeus verdient, eene volstrekt uitsluitende kerk, of verdraagzaamheid ten aanzien van verschillende kerkgenootschappen. Naauwelijks toch wordt de voorkeur van het laatste meer in twijfel getrokken. Het opzettelijk en warm betoog daarvan, door LOCKE en anderen gegeven, voegde in onverdraagzame tijden; in onzen tijd is het minder noodig, overmits nu in alle Christelijke landen, met weinig uitzondering althans, eene zekere maat van godsdienstvrijheid ver-

gand wordt, en in de Staten van den Paus zelf, wien boven alle Vorsten de wacht tegen ketterij moest aanbevolen zijn, Protestantsche Kerken, onder hoog gezag, zijn ingesteld.

Zoo veel dan zij er van de taak des schrijvers afgenomen. Doch van de andere zijde durf ik hem van zekeren moeijelijken arbeid, welke bij het onderzoek der meest aan te prijzene betrekking van Kerk en Staat veelal is ter zijde gesteld, niet wel ontslaan. Een moeijelijk en omslagtig werk — uit vrees van af te schrikken, noem ik het met huivering — het is een geschiedkundig overzigt van de onderscheidene vormen, in welke, de eeuwen door, Kerk en Staat onderling vereenigd waren, en te onzen tijde, in de voornaamste Staten, vereenigd zijn. Ik gevoel, dat het, bij een' zoo veel vorderenden eisch, billijk is, de redenen aan te wijzen, waarop dezelve rust. Zie hier de voornaamste.

Vooreerst is eenige historische kennis van oude instellingen een sieraad, of (zal ik zeggen?) een doctorale graad, welke in mijn oog aan den beoordeelaar van nieuwe instellingen niet mag ontbreken. In allerlei vakken, hetzij van wetenschap, hetzij van kunst, pleeg dit erkend te worden. Van den godgeleerde eischt men, reeds voor sieraad en rang, dat hij de geschiedenis der geloofsleer, van den regtsgeleerde, dat hij die van regt en wetten genoegzaam kent; van den bouwkundige, dat hij in de oude vormen der bouwkunst, in de wisselingen en den voortgang van dezelve, wél ervaren is. Den rang nu en graad, welke aan eenen schrijver bij het beoordeelen niet mogen ontbreken, behoort hij, om ach-

achting en vertrouwen te winnen, bij gepaste gelegenheden aan zijne lezers ook te vertoonen.

Doch vooral verlang ik het geschiedkundig en daarnevens het statistiesch overzigt, dewijl het, beide voor den lezer en den schrijver, noodig is, om, ten aanzien van Kerk en Staat, geleid te worden tot eene gegronde, verstandige en omzigtige oordeelvelling.

In de eerste plaats, ontmoet men nog in onze tegenwoordige Hervormde Kerk een groot aantal verordeningen, die uit het oude kanonieke regt, zoo als het vóór de eeuw der hervorming reeds bestond, zijn overgebleven: als, de voorstelling (*presentatie*) van een' Leeraar door den Patroon der Kerk, de politieke goedkeuring van het beroep des Leeraars, de kerkelijke inzegening van het huwelijk; hoe vele andere niet! Zal niet de lezer, alvorens zich te zetten tot nadenken over de regtmatigheid en nuttigheid van zulke wet, wenschen onderrigt te worden van derzelver oorsprong?

Ten andere, is het oordeel over inrigtingen, welke in onzen tijd, en bijzonder in ons Vaderland, stand grijpen, het mogen kerkelijke of burgerlijke wezen, doorgaans bekrompen en eigenzinnig; indien het niet wordt voorgelicht door vergelijking van dezelve met hetgeen vroeger bestond, en elders wordt aangetroffen. Geschiedenis en statistiek mag men met eene reis vergelijken; — wandelen zij niet de eeuwen en de wereld door? — zij zijn dus, zoo goed als werkelijke reizen, bij welke men naauwkeurig opmerkt, wat ginds en daar wettigs en onwettigs, schadelijks en nuttigs plaats heeft, eeniglijk geschikt,

 om

om ons te bewaren, dat we niet al wat in onzen naasten omtrek is, als met niets anders ooit gemeten, weldra voor het beste keuren, of ook onze inrigtingen verwerpen en achterstellen, omdat die onderscheiden zijn van hetgeen wij, bij zeer oppervlakkig berigt, uit andere tijden en andere landen hooren roemen.

Ten derde en vooral, levert de geschiedkunde het rijke voordeel op, dat zij de onderscheidene vormen der vereeniging van Kerk en Staat doet beschouwen in zamenvoeging met de gesteldheid des tijds, met den trap der verlichting, met den aard des volks, met de gedaante van het Staatsbestuur, met de gelijkloopende omstandigheden in andere landen, in één woord, met de gesteldheid des tijds, bij welke die vormen voorkomen. En leidt niet zulke beschouwing om op te merken, — hetgeen men altijd behoort op te merken, ten einde voor overhaastige afkeuring van iedere onregelmatigheid zich te wachten, — dat dezelfde orde van zaken in den eenen tijd, of in het eene land, *goed*, doch op eenen anderen tijd, of in een ander land, *verkeerd* is, hier te verwerpen is en af te schaffen; dáár, integendeel, te verschoonen en voor als nog te dragen; ja, dat wel eens hetgeen inderdaad verkeerd, met regt en orde kenbaar strijdig is, toch, in de gegevene omstandigheden, het betere kan zijn, en voor zeer heilzaam te houden. Van het laatst vermelde kan ten voorbeeld dienen het onwettig en wanstaltig uitgebreide gezag van Bisschoppen en van dén *Roomschen* Paus, hetwelk men ontmoet in de middeleeuwen.

Aan

Aan de zijde van dit derde voordeel is nog eene dergelijke vierde winst te stellen: dat geene leidsvrouw de gulden les, van met hervormingen en verbeteringen langzaam te haasten, zoo zeer aanprijst, als de geschiedenis. Is niet deze les met groote letters uitgedrukt in de schrikkelijke gevolgen, welke voor weinige jaren in *Frankrijk* ontstaan zijn, als daar het oude Kerk en Staatsgebouw met éénen stoot werd omgekeerd? En evenzoo wordt een lijdzaam wachten en voorschikken door de geschiedenis aangeprezen, als zij vertoont, hoe in *Engeland*, in ons Vaderland en elders, eene meerdere vrijheid van Godsdienst, als van zelf, bij toenemend licht en bij gunstige gelegenheden, is tot stand gekomen; als zij uit vroeger tijd herinnert, dat de groote kerkhervorming vergeefs zou ondernomen zijn geworden, waren de zaden van dezelve niet sedert lang gestrooid geweest, deze in den loop des tijds opgegroeid, en toen tot rijpheid gekomen; en dat die heugelijke omkeering even weinig tegen hare vijanden zich zou hebben staande gehouden, indien men niet, met voorzigtig toegeven, van den ouden staatsinvloed op de Kerk veel meer had laten overblijven, dan hedendaags wordt goedgekeurd, of ook toen reeds door sommigen voor wettig werd gehouden.

Intusschen is het geschiedkundig en statistiesch overzigt niet meer dan inleiding tot, en leidsvrouw aan de hand van het werk, hetwelk verlangd wordt, Ik ga dan voort om het werk zelf te beschrijven.

Het moet, naar deszelfs algemeenen omvang, bestaan in eene voorzigtige beoordeeling van de wijze, waarop Kerk en Staat behooren afgescheiden

 en

en onderling verbonden te wezen. Doch dewijl zulk eene beoordeeling op zeer onderscheidene manieren kan zijn ingerigt, vergunne mij schrijver en lezer, die, welke ik meest wenschen zou, in weinige bijzonderheden te bepalen.

Vooreerst dan wensch ik, dat het onderzoek doorgaans gerigt worde naar, en toegepast op ons Vaderland, ons *Nederlandsche* Rijk en onze *Nederlandsche* Hervormde Kerk. Het overwege wel, wat in het algemeen, met opzigt tot Kerk en Staat, goed, kwaad, het betere zij; doch nader en meest, wat bij ons te prijzen, te verwerpen, te verbeteren valt. De beantwoording van deze bijzondere vraag zij doel, het antwoord op gene algemeene vraag zij tot voorbereiding en middel. Houdt niet de Staatsman, de Fabrikeur, en ieder in zijn vak, welk het wezen moge, dezen weg? Als de Staatsman over staatsinrigting, als de Fabrikeur over de beste zamenstelling van werktuigen en bereiding der grondstoffe gezet nadenkt, als gene de wetten en vormen, als deze de fabrieken van andere landen op reis in oogenschouw neemt; zoo is het voorname oogmerk, hetwelk zij, en bij hun bespiegelen en bij hun waarnemen op de reis, zich voorstellen, *vergelijken* van hetgeen, volgens resultaat van nadenken, zijn *moest*, met hetgeen bij hen werkelijk is; en *vergelijken* van hetgeen *elders* voorkomt, met hetgeen te *hunnent* plaats heeft, voorts verbeteren en overnemen. De edele Lord HOWARD doorreisde *Europa*, om overal de gevangenissen op te nemen: het was ten einde daaruit voor *Engeland* verbeterde gevangenhuizen te ontwerpen.

De-

Deze wensch leidt mij als van zelf tot eenen anderen. Zoo even werd tweederlei vergelijken door mij onderscheiden, waarvan het eerste wordt gedaan met zeker *ideaal*, hetzij van waarheid, hetzij van gepastheid en nuttigheid; het tweede met iets, dat *werkelijk* bestaat. Nu meen ik, dat dit tweede, althans bij het gegeven onderzoek, om meer dan ééne reden de voorkeus verdient. Is het niet beide, voor den schrijver en den lezer, gemakkelijker, vermits de voorwerpen, waaromtrent het verkeert, aan het gezigt tegenwoordig zijn? Het houdt, daarenboven, een zekerder en veiliger gang, dewijl het, de inrigtingen en vormen in *werkelijkheid* beschouwende, die, zamen met derzelver mogelijkheid, gemakkelijkheid of belemmeringen, goede en kwade gevolgen als onder het oog heeft. Ik stel mij den bouwkundige voor in dienst van eenen Heer, die zijn huis, een goed, doch gebrekkig huis bij gelegenheden en allengs wil verbeteren. Zal wel die architect het plan van verbetering, — zijn raad, wat blijven moet en wat te verbeteren ware, — van ergens zoo goed, zoo gemakkelijk en zoo veilig ontleenen, dan van huizen, welke hij in tijd en wijle heeft bezigtigd, en nu bijzonder, met betrekking tot het in te leveren plan, met naauwkeurigheid opneemt?

Nog nader is het, naar mijn inzien, den schrijver, bij het onderzoek over vereeniging en afscheiding van Kerk en Staat, te raden, om aan de zijde onzer *Nederlandsche* Hervormde Kerk bijzonder ééne enkele buitenlandsche te stellen, en wel zulk eene als, in vele opzigten daaraan gelijk zijnde, in andere

opzigten van dezelve merkelijk onderscheiden is; en nu zijne vergelijking, welke hij over vele Kerken konde uitstrekken, voornamelijk tot die twee te rigten. Hij volge hierin den zoo even vermelden architect, die immers voor zijn verbeterings-ontwerp geen groot getal huizen opzettelijk gaat bezigtigen, nog minder een voornaam paleis gaat opnemen, als het om de verbetering van een burgerhuis te doen is, of een burgerhuis, ingeval hem de verfraaijing van een paleis is opgedragen; even weinig dat gebouw onder het oog neemt, hetwelk aan het te hervormen gebouw volkomen gelijk is; maar zulk een, als van gelijke orde zijnde, ten aanzien van sommige inrigtingen daarvan, merkelijk verschilt. En welke onder de buitenlandsche Kerken zou zich dan wel het meest aanprijzen, om in het meergemelde opzigt te worden vergeleken met onze *Nederlandsche* Kerk? Geene, naar mijn inzien, zoo zeer, als die van de *Noord-Amerikaansche* Staten. In beide landen is de Hervormde Godsdienst sedert eeuwen bij een groot getal ingezetenen aangenomen geworden; in beide is de Protestantsche Kerk nogmaals in vele bijzondere sekten gesmaldeeld; in beide zijn nevens de Protestanten Roomsch-Katholijken gezeten, en belijders der *Israëlietische* Godsdienst. Evenzeer bestaat er aan de andere zijde, overeenkomstig het ander vereischte eener gepaste vergelijking, tusschen de *Noord-Amerikaansche* en *Nederlandsche* Kerk eene in het oog vallende verscheidenheid, en wel zulk eene, als regtstreeks het te behandelen onderwerp raakt; vermits dezelve betrekking heeft tot bemoeijing met de Kerk, welke in het eene

land

land meerder, en in het andere minder, of wel in het geheel niet, aan den Staat is opgedragen. Het is bekend, dat, met betrekking hiertoe, *Noord-Amerika* door velen geroemd wordt als het voorbeeld, hetwelk verdient overal te worden nagevolgd, als een hooge trap van volkomenheid, waarbij wij Nederlanders dusver achterstaan. Met wat regt of onregt de bewonderaars eener volstrekt vrije onafhankelijke Kerk dit beweren: ziedaar dan de vraag, welke bij de vergelijking van de *Nederlandsche* met de *Noord-Amerikaansche* Kerk moet voorkomen, en waarhenen ik wenschen zou, dat het hervatte onderzoek, na voorafgaande algemeener opehelderingen, bepaaldelijk wierd henengeleid.

Verder behoort, bij het beschreven onderzoek, zelfs de schijn vermeden te worden, als of het bedoelde, in de onder ons bestaande orde groote veranderingen en omkeering aan te raden. Ik houde dit deels voor vermetel, deels ten opzigt van een zoo goedwillig en liberaal Gouvernement, als waarin wij roemen mogen, voor onheusch en ondankbaar. Zulk voorkomen nu zal de schrijver het verst van zich weren, als hij bedacht is, om bij teedere vraagstukken weinig te beslissen, en liever zich bepaalt, om ter wederzijde, wat ten voordeele van deze en van eene andere kerkinrigting mag worden aangevoerd, in helder licht te stellen. Zulk pleit kan daarenboven den lezer leiden, om uit twee verschillende gevoelens, naar de wijze der *Eklektikers*, een derde beste zamen te stellen: en misschien het Gouvernement uitlokken, om de bestaande orde naar eene overgestelde orde, hier en daar, al-

 lengs

lengs te wijzigen en te verbeteren.

Indien ik bij de uitgedrukte wenschen nog éénen wensch mag voegen, het zij deze: dat in het verlangde geschrift over de vereeniging en afscheiding van Kerk en Staat, doorgaans een godvruchtige zin heersche; ik bedoel een geest van liefde voor het Evangelie en deszelfs nooit volprezen' Insteller, JEZUS CHRISTUS. Het boek zij wetenschappelijk, doch tevens populair; het zij dan ook godsdienstig. Overal toch, waar bij onderwerpen, welke meer of min de Godsdienst aanraken, — als natuur- en starrekunde, wereldgeschiedenis, en veel meer nog kerkelijke geschiedenis en kerkelijk regt, — het populaire met het wetenschappelijke vereenigd wordt; mag, naar mijn inzien, de uitdrukking van geloof en godvruchtig gevoel niet worden uitgesloten: want moet niet de bevordering van eene godsdienstige gezindheid bij volksonderwijzing hoofdzaak en hoofddoel wezen? Zulk gevoel is, daarenboven, beide voor schrijver en lezers geschikt, om aan de stof van het onderzoek, welke veelal droog en eenzelvig is, een uitlokkend belang bij te zetten. De vraag, bij voorbeeld, over het regt eener kerke-kas houdt op slechts geld te raken, in verband beschouwd met de instandhouding der hoogwaardige eeredienst van CHRISTUS. Zal ik er nog bijvoegen, dat de godsdienstige zin bij het verlangde onderzoek noodig is, ten einde hetzelve overal te leiden in het spoor van zedigheid, gematigdheid en liefde, waarvan zoo menigwerf, hier bij het schelden op hierarchie en papen-aanmatiging, dáár bij scherpe berispingen van Gouvernements invloed werd afgeweken?

Doch

Doch welligt mag deze laatste aanprijzing nagenoeg voor overtollig gehouden worden, omdat het te behandelen onderwerp in zichzelf doorgaans van eenen godsdienstigen aard is: en hoe vele plaatsen, b. v. — over de noodzakelijkheid van staatsinvloed, welke dan ook, tot bewaring van het dierbaar pand der godsdienst, — moeten er niet in voorkomen, welke gelegenheid geven, om zelfs met warmte en ijver die edele zaak te verheffen? Ook leidt reeds daarhenen het voorbereidend godsdienstig overzigt, hetwelk de Christelijke Kerk vertoont als een vast gebouw, hetwelk, hoe velerhande vormen, soms afzigtelijke zelfs, het in den loop der eeuwen aangenomen hebbe, echter nooit werd omgekeerd, ja, nimmer geheel heeft opgehouden de zetel te zijn, van waar ontzag voor God, waarheid, regt en volksgeluk verspreid werden. Zoo waakte de hemelsche Voorzienigheid; zoo getrouw was het woord van JEZUS: *de poorten der hel zullen mijne Gemeente niet overweldigen.* En de opmerking hiervan in de geschiedbladen der Christelijke Kerk, welke het boek, naar hetwelk ik uitzie, bij inleiding, moest openleggen, hoe zou zij ons van den beginne af tot de erkentenis van Gods trouw opheffen, en vervolgens, onder het zedig nagaan der vraag: welke betrekking van Kerk tot Staat voor de beste te houden zij, ons aanmoedigen om te verwachten, dat die, onder het bestier van God, langs zoo meer van gebrek zal worden gezuiverd, en tot zoo groote volkomenheid rijpen, als waarvoor de onvolkomene wereld vatbaar is.

W. BROES.

Zouden JOHAN ARND'S VIER BOEKEN VAN HET WARE CHRISTENDOM *niet nog heden ten dage der bijzondere aanprijzing overwaardig zijn?*

Is het, gelijk bij ieder sterveling in het bijzonder, zoo ook bij het menschdom in het algemeen, hoofddwaling en hoofdzonde, dat men, aan het aardsche en zinnelijke geheel overgegeven, zijne betrekking tot God en eene hoogere wereld voorbijziet en vergeet; dan behoeft het ons niet te verwonderen, dat zelfs de leer des Evangelies, tot wegneming dezer noodlottige kwaal geschonken, juist in dezelve den grootsten en onophoudelijk terugkeerenden hinderpaal gevonden heeft. Terwijl door de kennis van JEZUS CHRISTUS, in wien God al den rijkdom zijner liefde geopenbaard heeft, vele te allen tijde er toe gebragt werden, om hunnen Schepper en Hemelschen Vader te beminnen en te gehoorzamen; naar zijnen wil zich te voegen, en naar zijne geboden te leven; waren er niet ook, te allen tijde ontelbare, die, van het groot geneesmiddel afkeerig, of het ondankbaar veronachtzaamden en verachtten, of zich vergenoegden met eene aanwending van hetzelve, welke geen anderen naam, dan dien van schroomelijk misbruik, verdient?

Niemand denke, dat zulke versmading of verkeerd gebruik des Christendoms uitsluitend het bijzonder karakter van een of ander tijdperk zij. 's Menschen hoofdkwaal heeft te allen tijde zich vertoond: en el-

elke eeuw heeft naast genezing zoekende zieken ook de zulke opgeleverd, die hunne ziekte boven de genezing lief hadden. Doch niet elke eeuw, niet elk tijdperk levert hier een even groot aantal. De geschiedenis wijst ons tijdvakken, waarin dat aantal schrikverwekkend is; en weder andere, waarin hetzelve, minder aanzienlijk, ook minder opzien baart. En leert ons nu de Bijbel, hoe het in alle Gods openbaringen steeds hoofddoel was, zijne redelijke schepselen tot zijne zalige dienst terug te voeren, en het rijk der goddeloosheid door het Koningrijk der Hemelen te doen vervangen; ook de jaarboeken des Christendoms vertoonen ons, als in een levendig tafereel, hoe steeds de Voorzienigheid voor de handhaving van dat Hemelsch Koningrijk waakte, en, waar de kwaal weder uitbrak, telkens, als het ware, nieuwe geneesheeren schonk, die met kracht van taal, op den toon der hartelijkste liefde zoowel als der diepste overtuiging, de gemoederen tot het eenig en waarachtig geneesmiddel, het onvervalscht Christendom, terug riepen. Geen wonder dan, zoo de stem van zulken, klanken hooren deed op elke eeuw toepasselijk, voor elk tijdperk nuttig, voor ieder Christen, in welken tijd hij leve, en in welk land hij verkeere, waarschuwend en heilzaam.

Tweederlei dwaling is er in de Christenwereld, die beide evenzeer van de dienst van God en daardoor van de zaligheid verwijderen. De eene weigert eene zaligheid, die men alleen aan Gods onverdiende genade, door het geloof in CHRISTUS zou te danken hebben, en zoekt, met achterstelling van deze hoofdleer des Evangelies, gerustſtelling des ge-

geweetens in bloote bewustheid van een pligtmatig en onaanstootelijk (offchoon dan ook niet zoo naauwgezet na te speuren) leven. De andere, wel-ligt niet minder algemeen en noodlottig, verfoeit, en met regt, de straksgenoemde dwaling; wil door niets, dan door het geloof in den Heiland, zich geregtvaardigd rekenen; verwijlt gaarne bij de on-uitsprekelijke liefde en genade Gods in CHRISTUS: maar beseft niet — of immers niet levendig? — waartoe die onuitsprekelijke liefde en genade Gods dringen; gevoelt niet — of immers niet beslissend? — dat den geloovigen geen andere dan een Christelijke wandel voegt; doorziet niet — of immers niet op zulk eene wijze, dat opregte bekeering, en heilig-making, en beoefening van alle Christelijke deugden uit zulk doorzigt voortvloeijen? — doorziet niet het groot gewigt van de verklaring des Apostels: *een iegelijk, die den naam van* CHRISTUS *noemt, sta af van ongeregtigheid* (*).

Het is laatstgenoemde dwaling, die op het einde der zestiende en in den aanvang der zeventiende eeuw onder de Hervormde Christenen schroomelijk heerschte. Door den loop der omstandigheden, was *Duitschland* vooral in een aantal Godgeleerde twis-ten gewikkeld, welke, daar zij de gemoederen als uitsluitend bezig hielden, de oplettendheid geheel afkeerden van het in beoefening brengen des Chris-tendoms. Met hevigheid en ter zijdestelling der Christelijke liefde streden de geleerden over stellin-gen, waarvan de aankleving of ontkenning voorzeker

voor

(*) 2 Tim. II: 19.

voor CHRISTUS regterſtoel geen grond tot veroordeeling of vrijſpraak zou opleveren. Hoogeſcholen en kerken weergalmden, niet van nuttig onderrigt in Christelijke geloofs- en pligts-leer, niet van ontwikkeling des naauwen verbands tusſchen omhelzen en betrachten des Evangelies; maar uiteenzetting en verdediging van menſchelijke bepalingen, maar liefdelooze en ergerlijke wederlegging van daarmede ſtrijdige meeningen, met veronachtzaming der waarachtige behoefte van jongelingſchap en gemeente; ziedaar, wat duistere tijd het glansrijk licht der hervorming al te ſpoedig verving (*)! Men vergat, hoe het de goddeloosheid der Christenwereld was, welke LUTHER als Hervormer had doen optreden. Men volgde den raad en het voorbeeld van den wijzen en godvruchtigen MELANCHTON niet, die onophoudelijk voor alle ſcholastieke bepalingen waarſchuwde, tot gedurig onderzoek en getrouwe nakoming der Heilige Schrift aanſpoorde, en wiens godgeleerdheid nimmer in ſchrale beſpiegeling ontaard was. — Doch, is dit eene getrouwe, offchoon korte ſchets van den toeſtand en de gezindheid dergenen, die toen ter tijd als aan het hoofd der Hervormde Kerk in *Duitschland* ſtonden; hoe noodlottig moet niet de invloed hiervan geweest zijn op derzelver leden, op hunne denkwijze, op hun Christendom! Waar de voorgangers zoo zeer van

het

(*) Zie SCHROECK, *Christl Kirch. Gesch. seit der Reform.* IV Band. ſ. 386 ff. SPITTLER, *Grundriss. d. Gesch. d. Christl. Kirche*, 4e Aufl. ſ. 394 f. 424 ff. MOSHEIM, *Hist. Eccl.* Tom. IV. p. 314 — 359.

het alleen veilige spoor afweken, hoe zouden daar hunne volgelingen met getrouwen en standvastigen tred hetzelve bewandelen? Was het niet, gelijk zulks ook door de geschiedenis allezins bevestigd wordt, was het niet veeleer te verwachten, dat dergelijk voorbeeld al ras gevolgd, zulke verkeerdheid al spoedig onder velen opgenomen zoude worden; en aldus de belijdenis van het Evangelie, zoo geheel tot opwekking en aankweeking van een Godverheerlijkend leven bestemd, welhaast in niets anders, dan in eene nuttelooze, veelzins verderfelijke aankleving van menschelijke bepalingen en dorre bespiegelingen zou ontaarden? Dat ook zulke bittere vrucht niet achterbleef, getuigt de aanvang van JOHAN ARND's Voorrede, voor deszelfs *eerste Boek van het ware Christendom:* „ Wat een groot en schandelijk misbruik des H. Evangeliums in deze laatste wereld is, Christelijke lieve Lezer, betuigt genoeg het goddelooze onboetvaardige leven der genen, die zich op CHRISTUS en zijn woord met vollen mond beroemen, en nogtans een gansch onchristelijk leven leiden; even of zij niet in het Christendom, maar in het Heidendom leefden. Zulk goddeloos wezen heeft mij tot dit Boekje aanleiding gegeven, opdat de eenvoudigen mogten zien, waarin het ware Christendom bestaat, namelijk, in het bewijzen des waren, levendigen, werkzamen geloofs, door opregte godzaligheid, door vruchten der geregtigheid; hoe wij daarom naar CHRISTUS naam genoemd zijn, dat wij niet alleen in CHRISTUS zouden gelooven, maar ook in CHRISTUS leven, en CHRISTUS in ons. — Vele meenen, dat de Theologie of Godgeleerdheid

maar

maar eene bloote wetenschap en woordkunst zij, terwijl zij nogtans eene levendige bevinding en oefening is. Elk een doet nu zijn best, hoe hij hoog en beroemd in de wereld mag worden; maar vroom te zijn, dat wil niemand leeren. Elk een zoekt nu hooggeleerde lieden, waarvan hij kunst, talen en wijsheid leeren moge; maar niemand wil van onzen eenigen Leeraar JEZUS CHRISTUS zachtmoedigheid en hartelijke ootmoedigheid leeren; daar nogtans zijn heilig, levend voorbeeld de ware regel en het rigtsnoer onzes levens is, ja, de hoogste wijsheid en kunst, zoodat wij met regt kunnen zeggen: CHRISTUS *leven kan ons alles leeren.* — De Christenen willen nu eenen statigen, prachtigen, rijken, wereldgelijken CHRISTUS. Maar niemand wil den armen, zachtmoedigen, verachten, nederigen CHRISTUS hebben, bekennen, noch denzelven volgen. — Het ware Christendom, bestaat niet in woorden, of uiterlijken schijn, maar in het levende geloof, waaruit opregte vruchten van allerlei Christelijke deugden spruiten, als uit CHRISTUS zelven. — Gij zult ook weten, dat de troost des Evangelies geen vat kan hebben, zoo er geen opregt, waar berouw en goddelijke treurigheid voorafgaat, waardoor het hart verbroken en verslagen wordt; want daar staat: *den armen wordt het Evangelie gepredikt.* En hoe kan het geloof het hart levend maken, als het niet eerst gedood wordt door ernstig berouw en leedwezen, en ware erkentenis der zonden? Daarom zult gij niet denken dat de boetvaardigheid zoo slecht en ligt toegaat."

Hoog ernstig voorzeker is deze taal: doch wie zich in den leeftijd des godvruchtigen mans weet te verplaatsen, zal hij niet, wel verre van dezelve te wraken, veeleer de liefderijke zorg des Heeren erkennen, die, midden onder zoo veelvuldig misbruik en ontaarding des Christendoms, eene stem deed spreken, onbewimpeld de waarheid verkondigende; en te meer geschikt om grooten en heilzamen indruk te maken, daar zij langen tijd de eenige was, die zulke taal deed hooren.

JOHANN ARND werd in den jare 1555 geboren, te *Ballenstedt*, in het *Anhaltsche* (*). Te *Helmstad*, *Wittenberg*, *Bazel* en *Straatsburg* legde hij zich met zoo goed gevolg op de wetenschappen toe, dat hij in staat was, in laatstgenoemde stad over de welsprekendheid, de zede- en natuurkunde onderrigt te geven, en zelfs voor eenige toehoorders den Brief aan de Romeinen te verklaren. Op zijn vijfendertigste jaar, toen Vorst JOHANN GEORGE, ten gevalle der Gereformeerden, verbood, voortaan bij den Doop de plegtigheid van het *Exorcismus* (†) te blijven voegen, gaf ARND, toen ter tijd Leeraar te *Paderborn*, een bewijs zijner standvastigheid in het handhaven van hetgeen hij voor eerbiedwaardig en overeenkomstig hield met de leer der H. Schrift. Dit vasthouden aan hetgeen hij als waar eerbiedigde, kost-

(*) Dit levensberigt is vooral ontleend uit SCHRÖECKS *Christl. Kirchgesch.* t. a. pl. f. 450 ff. Breeder is het te vinden voor de straks aan te halen uitgave van ARNDS werk, door J. G. TH. SINTENIS, die ook eene lijst geeft van alle 's mans uitgegeven schriften.

(†) Verbanning des Satans.

kostte hem echter zijne ſtandplaats. Doch al ſpoedig werd hem dit verlies vergoed, en, na achtervolgens in verſcheidene ſteden het Leeraarsambt bekleed te hebben, werd hij in het jaar 1611 Prediker en Generaal-Superintendent te *Zelle*, alwaar hij tien jaren later ſtierf.

Dit kort levensberigt moge thans voldoende zijn. Wij hebben minder vóór, onze Lezers met 's mans geſchiedenis, dan wel met één zijner voornaamſte ſchriften bekend te maken. Deze waren vele: gelijk dan ook groote werkzaamheid en uitſtekende ijver hem onderſcheidden. Dat hij echter onder zijne tijdgenooten, wier geest zoo zeer aan ſchoolſche bepalingen en polemiſche Godgeleerdheid gehecht was, veler berisping en verdenking, ja zelfs haat en vervolging moeijelijk ontgaan kon, laat zich gereedelijk bevroeden. Immers, warsch van een Christendom, welks ware wezen miskend en onkenbaar gemaakt werden; van de kracht des geloofs tot vernieuwing van hart en wandel diep overtuigd en doordrongen, ſtond hij zonder achterhoudendheid vóór, hetgeen hij, naar de leer des Evangelies, voor waarheid hield; en hij hield niet op met openlijk voor te ſtellen, wat hem, na langdurig onderzoek en bij veelvuldige eigene ondervinding, bleek uitſluitend in ſtaat te zijn, om de verbastering der Christenen te keer te gaan.

Onder 's mans werken, waren het dan ook zijne *Vier Boeken over het Ware Christendom*, die bovenal hem leed en onrust berokkenden. Men beſchuldigde hem, met opzigt tot dezelve, van velerlei dwaling. Men waarſchuwde tegen zijn boek, als het-

hetwelk de leer der regtvaardiging door het geloof in de schaduw stelde, en den weg tot mystiekerij en dweepzucht baande. En te meer schijn hadden deze en dergelijke tegenwerpingen, daar hij uit de werken van TAULERUS (*), uit de zoogenaamde *Duitsche Theologie* (†), en uit andere schriften van gelijken trant en geest, verscheidene min gepaste mystieke uitdrukkingen had gebruikt. Bovenal mishaagde het en nam nog meer tegen hem in, dat hij uit het boek van den dweependen WEIGEL (§), *over het Gebed*, veel in zijn eigen werk had overgenomen (‡). Doch, zij het ook, dat vele dezer aanmerkingen niet geheel ongegrond waren; zij het, dat er aan ARND's geschrift *over het Ware Christendom* velerlei ontbreke; zij het, dat men er spreekwijzen in vindt, voor misverstand en misbruik niet onvatbaar: deszelfs voortreffelijkheid overigens en uitnemende strekking; de echt Christelijke geest, die

(*) Een schrijver uit de veertiende eeuw, gerangschikt onder de mystieken, in tegenoverstelling der *Scholastici* van dien tijd. Hoezeer ARND met deszelfs werken was ingenomen, zie men in de uitgave van SINTENIS, *Hist. Einl.* f. XXI. Zie verder over TAULER, onder anderen, MOSHEIM. Vol. III. p. 375.

(†) Een boek van mystieken inhoud, door LUTHER op nieuw uitgegeven. Zie SCHROECK's *Christl. Kirchgesch. s. d. Ref.* I. f. 114. en XXXIV. f. 71. De schrijver van hetzelve is niet met zekerheid bekend. ARND schijnt er TAULERUS voor gehouden te hebben, zie hieronder, bl. 174.

(§) Een Mysticus uit de zestiende eeuw, geboren 1533. Zie MOSHEIM. Vol. V. p. 345. SCHROECK. IV B. f. 673 ff.

(‡) Zie het tweede Boek, kapittel XXXIV en volgg. en SCHROECK. B. IV. f. 454.

die het bezielt; de liefderijke ernst, die er onophoudelijk in heerscht; de hartelijke taal, waarmede het, ongekunsteld, op bekeering en heiligmaking, als de éénige kenteekenen van waarachtig geloof, aandringt; dit alles, en wat wij meer zouden kunnen optellen, deed hetzelve niet slechts bij ontelbaren van 's mans tijd- en landgenooten gereden ingang vinden; maar gretig werd het ook later in uitgestrekten kring gezocht en gelezen. Allerwege gevoelde men, hoezeer zulke voorstelling des Evangelies boven dorre bespiegeling te verkiezen ware. Aan dusdanige krachtige aansporing ongewoon, en als voor het eerst zulk bevattelijk en levendig onderrigt genietende, schreven het velen, en met regt, aan den schrijver van dit boek toe, dat zij het Christendom regt leerden kennen en beoefenen. Ja, gelijk het niet lang na 's mans dood gebeurde, dat naast vele aanklagers een groot aantal verdedigers van deszelfs werk optraden; zoo leverden ook latere tijden, die in den vroegeren twist niet deelden, vele voor hetzelve hoogst vereerende, en aan deszelfs verdiensten volledig regt doende, getuigenissen op (*).

Hoe men steeds hoogen prijs op dit geschrift stelde, kan ook hieruit blijken, dat hetzelve in *Duitsch-*

(*) Men leze de Hist. Inl. v. SINTENIS, waarin ook gemeld wordt, dat dit werk van den zaligen ARND zelfs in het Malabaarsch werd overgezet, ten dienste der Heidenen. Zie ook BUDDÆUS *Isagoge*, p. 692 sqq. p. 687 sqq. REINHARD, *Syst. d. Chr. Moral-Einl.* s. 80. STAEUDLIN, *Gesch. der Chr. Moral.* s. 327 ff.

Duitschland, nog in het jaar 1777, in eenen voor den toenmaligen tijd bruikbaren vorm, werd uitgegeven, onder den titel: *Betrachtungen und Gebeten über das wahre Christenthum*, *von* J. FR. FEDDERSEN, *Frankfurt a. M.* 3 Theile. 8; gelijk ook zeer onlangs, in 1826 namelijk, eene tweede verbeterde uitgave verscheen (de eerste was van 1815) van: ARND's *Vier Bücher vom wahren Christenthume*, *als ein ächt evangelisches Erbauungsbuch*, *dem jetzigen Sprachgebrauche gemäss aufs neue bearbeitet*, *von* J. G. TH. SINTENIS. *Nürnberg*. 8. Ook in ons Vaderland kwam er nog in 1716 een tweede druk van dit werk des godvruchtigen ARNDS in het licht, *uit het Hoogduitsch vertaald — door* ZACHARIAS DEZIUS, *Leeraar der Gemeente*, *toegedaan de Augsburgsche Belijdenis*. Het is een vrij dik boekdeel, in klein quarto, zuiver van papier en druk; versierd, of laat ik liever zeggen, ontsierd, door verscheidene, ook allegorische, platen; en waarin, behalve de eigenlijke *Vier boeken van het ware Christendom*, nog twee over hetzelve gevonden worden, later door ARND, ter meerdere ontwikkeling en verdediging van hetgeen door hem in de vier vroegere geleerd was, uitgegeven. Men vindt er verder ook twee van 's mans brieven, in het jaar vóór zijnen dood geschreven, *waarin hij zich verantwoordt tegen de lasteringen*, *hem opgeleid over het uitgeven zijner Boeken van het ware Christendom*; voorts deszelfs aanmerkingen over de *Duitsche Theologie van* TAULERUS, en nevens *Bijbelsch Onderwijs*, *gesteld voor eene Vorstelijke Vrouwe*, nog *tien predikatiën over de tien plagen van* Egyp-

Egypte, welke gewoonlijk voor vruchten van ARND's geest en pen gehouden worden.

Of nu dit boekdeel, getrouw door mij beschreven, aanstonds, bij eene eerste inzage, tot deszelfs aanschaffing en lezing zal opwekken, hieraan, ik mag het niet ontveinzen, moet ik eenigzins twijfelen (*). Althans de verouderde en onbehagelijke stijl der Voorrede van den Heer DEZIUS had mijzelf bijna afgeschrikt. Doch weldra ontwaarde ik dat deze uitgever beter vertaler van ARNDS geschrift, dan mededeeler van zijne eigen denkbeelden geweest was. En dit durve ik verzekeren; wie, door zucht tot nieuwheid en behagelijkheid in uiterlijken vorm en voordragt, zich niet aanstonds laat innemen tegen al wat daarmede niet kan schitteren; wie verder gaarne zulke schriften leest, waarin zijn hart wordt aangesproken; wie in zekere langwijligheid en herhaling, enkel uit gemoedelijkheid en hartelijke belangstelling in de waarheid en in het heil der zielen voortgesproten, niet al te overdreven aanstoot vindt; wie, eindelijk, opregtelijk verlangt zich te wachten voor de tweederlei dwaling, hierboven door ons vermeld, van, namelijk, of aan het geloof in CHRISTUS geen prijs te hechten, of te vermeenen dat met hetzelve een onchristelijke wandel en gezindheid bestaanbaar zij; wie, aldus gestemd, dit werk van den zaligen ARND in handen neemt, en hetzelve met oplettendheid leest, hij zal niet alleen veel nut hiervan trek-

(*) Zeker ware het wenschelijk, dat dit voortreffelijk werk, wat stijl en taal betreft, naar de behoefte van onzen tijd, op nieuws werd uitgegeven.

trekken, maar ook er meer en meer behagen in scheppen; ja, ongetwijfeld zal het hem dierbaar worden, als een boek, waarin de beide uitersten, voor ieder Christen zoo gevaarlijk en noodlottig, zorgvuldig vermeden zijn.

Het is uit dit oogpunt vooral, dat wij het ieder heilbegeerigen ernstig ter lezing aanbevelen. Zouden onze dagen, minder dan vroegere, in deze beide uitersten zich toegeven? Wie dit meende, zoude, vreezen wij, groot gebrek aan menschenkennis verraden. In het menschelijk hart hebben beide deze uitersten hunnen grond. Gebrek aan juiste kennis van zich zelven, als een zondig en schuldig wezen; en uit dit gebrek gesproten hoogmoed of ligtzinnige gerustheid, veroorzaken immers afkeer van de hoofdleer des Evangelies: *Uit genade zijt gij zalig geworden, door het geloof. Zoo zijn wij dan geregtvaardigd door het geloof. Er is onder den Hemel geen' anderen naam, die onder de menschen gegeven is, waardoor wij zalig kunnen worden.*

Gehechtheid aan zondige neigingen, afkeer van zelfsverloochening, verlangen om zalig te worden, zonder zich voor die zaligheid vatbaar te maken; zucht om den Hemel in te treden, zonder den weg te bewandelen, die enkel en alleen er henen leidt; is het dit niet, dat tot de heillooze gedachte brengt: waar slechts geloof is, daar kan en mag wel een onchristelijke wandel gevolgd en geduld worden! Het is wel niet deze laatste dwaling, die voor de thans meest heerschende moet gehouden worden. Daar er zoo velen zijn, die aan het geloof in CHRISTUS niet al te zeer hechten, kan het niet verwon-

wonderen, dat het getal derzulken, die met hetgeen zij geloof noemen, een ongodvruchtig leven paren, geringer zij dan in vroeger dagen. Werden er, integendeel, in vroeger dagen minder gevonden, die meenden, zonder opregt Gods genade in CHRISTUS door het geloof te omhelzen, evenwel aanspraak op zaligheid te hebben; thans, vreezen wij, is het getal derzulken vrij aanmerkelijk. Men meent, de hoofdzaak zij, deugdzaam te leven, om het even of men CHRISTUS al dan niet voor zijnen Heiland aanneme: men misbruikt de taal van JAKOBUS, (te dikwijls verkeerd opgevat) om de leer van PAULUS vaarwel te zeggen; en dat, terwijl het Christendom zoo duidelijk leert, aan den eenen kant: dat er geene zaligheid is zonder het aannemen der genade Gods in CHRISTUS; aan den anderen: dat, die zich naar den naam van JEZUS noemt, en die genade aanneemt, afstand te doen hebbe van ongeregtigheid.

Doch welke der genoemde verkeerde denkwijzen men ook koestere, men leze eens: ARND's *Vier Boeken over het ware Christendom*; en men zal zich overtuigd gevoelen, dat, indien er voor zondaren nog zaligheid te verwachten is, zij, volgens het Evangelie, zulke verwachting alleen kunnen verkrijgen door eene opregte en hartelijke omhelzing der Christelijke genadeleer; terwijl men niet minder zal beseffen de hooge onbestaanbaarheid en volslagen tegenstrijdigheid, die er is tusschen geloof in CHRISTUS, en een onboetvaardig hart, een leven vol liefde tot zonde en wereld, ledig van liefde tot God, niet bezield door opregte liefde tot den naasten.

Deze is de strekking van het door ons aangeprezen werk: en zie hier den inhoud van elk der *vier Boeken*, in hetzelve vervat. In het *eerste*, het *Boek der Schrift* genaamd, toont ARND hoe in een waar Christen de oude mensch dagelijks sterven en CHRISTUS in hem leven moet. In het *tweede*, getiteld: *het Boek des Levens, of Christus*, wijst hij aan hoe de mensch door CHRISTUS verdienste, leer en voorbeeld, zonde, gevaar en lijden overwinnen en door deszelfs kracht sterk worden moet. Het *derde boek*, ten opschrift voerende: *Boek des Geweetens*, leert hoe God, als den grootsten schat, zijn Rijk in 's menschen hart gelegd heeft, tot een inwendig licht der ziele. Terwijl het *vierde*, het *Boek der Natuur* geheten, aantoont hoe het groote Boek der Schepping van God getuigt en tot God voert.

Na deze algemeene opgave, die wij, indien de ruimte zulks ons toeliet, gaarne ook meer in het bijzonder hadden uit één gezet, meenen wij onze voorgenomen' taak te kunnen besluiten met hier en daar iets over te schrijven, waaruit zoowel de vorm als de geest van dit werk gekend moge worden. Smaakt deze voorproeve onze Lezers, zij moge strekken om hen naar het genot des geheels begeerig te maken.

Na ontwikkeld te hebben hoe wij, van zondige nakomelingen van ADAM, in CHRISTUS nieuwe schepselen worden, gaat hij, B. I, Hoofdst. III, aldus voort:

„Aanschouwt nu den liefderijken, ootmoedigen, zachtmoedigen, gehoorzamen, geduldigen CHRISTUS,

en

en leert van hem, dat is, leeft in hem. Ziet, waarom heeft hij alzoo geleefd? Daarom, opdat hij een voorbeeld, spiegel en regel uws levens zoude zijn. Hij is de regte regel des levens: niet de regel van den H. BENEDICTUS is de regel onzes levens, noch ook eenig menschelijk voornemen, maar het voorbeeld van CHRISTUS, waarop ons ook de Apostelen wijzen. Ten tweede, ziet ook op zijn lijden, dood en opstanding. Waarom heeft hij zulks alles geleden? Daarom, opdat gij der zonden met hem zoudet afsterven, en in hem, met hem, en door hem, geestelijk weder opstaan en in een nieuw leven wandelen."

In het IV Hoofdstuk, waarin verklaard wordt, *wat de ware boete zij, en het regte kruis en juk van* CHRISTUS, zegt hij:

„ De verkeerde, booze aard der menschen moet veranderd of verbeterd worden, door ware boete, dat is, door waarachtig Goddelijk berouw, en door het geloof, hetwelk de vergeving der zonden aanneemt; en door de dooding van uwe eigenliefde, hoovaardij en wellust des vleesches. Want boete is niet alleen, als men de grove uiterlijke zonden verlaat, en daarvan afstaat, maar als men in zich zelven gaat, den binnensten grond zijns harten verandert en betert, en zich afwendt van zijne eigenliefde tot Gods liefde, van de wereld en alle wereldsche lusten, tot een geestelijk hemelsch leven, en door het geloof de verdiensten van CHRISTUS deelachtig wordt."

In het V Hoofdstuk spreekt hij aldus:

„ Het geloof is een hartelijk toeverzigt en ongetwijfeld vertrouwen op Gods genade, in CHRISTUS be-

beloofd, van de vergeving der zonden en het eeuwige leven; door het woord Gods en den Heiligen Geest ontstoken. Door dit geloof verkrijgen wij de vergeving der zonden, om niet, uit loutere genade, zonder eenige onzer verdiensten, alleen om den wil van CHRISTUS verdienste, opdat ons geloof een gewissen grond hebbe, en niet wankele. En deze vergeving der zonden is onze geregtigheid, die waarachtig, bestendig en eeuwig is voor God."

„Door dit hartelijk toeverzigt en hartelijk vertrouwen geeft de mensch Gode zijn harte gansch en geheel, rust alleen in God, geeft zich aan God over, hangt hem alleen aan, vereenigt zich met God, wordt deelachtig al wat van God en CHRISTUS is, wordt één geest met God, ontvangt uit hem nieuwe krachten, een nieuw leven, nieuwen troost, vrede en blijdschap, rust der ziele, geregtigheid en heiligheid, en alzoo wordt de mensch uit God, door het geloof, nieuw geboren. Want al waar het opregt geloof is, daar is CHRISTUS met al zijne geregtigheid, heiligheid, verlossing, verdienste, genade, vergeving der zonden, aanneming tot kinderen Gods en erfgenamen des eeuwigen levens."

Hoofdst. VIII. „Er zijn vele lieden, die al den tijd huns levens nooit ware boete gedaan hebben, en die nogtans de vergeving der zonden hebben willen; die nooit van hare gierigheid, hoovaardij, toorn, haat, nijd, valschheid, onregtigheid hebben afgelaten, ja, veeleer daarin hebben toegenomen, en die nogtans zich CHRISTUS verdienste willen toerekenen; die zich zelven hebben wijs gemaakt, dat ze goede Christenen zijn, dewijl zij weten en gelooven,

dat

dat CHRISTUS voor hunne zonden gestorven is, en denken alzoo zalig te worden. O gij bedrogen, valsche Christenen! dat heeft u Gods woord nooit geleerd, dat gij alzoo zoudt zalig worden; zoo heeft nooit een Profeet noch Apostel gepredikt; maar aldus predikten zij: Zoo gij wilt vergeving der zonden hebben, zoo moet gij u bekeeren en van zonden aflaten, en uwe zonden u laten leed zijn, en in CHRISTUS gelooven. — Maar hoe zouden iemand de zonden leed zijn, die hij niet gedenkt te laten? En hoe zou iemand de zonden laten, die hem nooit leed geweest zijn?"

Hoofdst. XIII. „Om uws Heeren CHRISTUS wille behoort gij met regt u zelven, uwe zonden en der wereld af te sterven, goed te doen, en een Goddelijk, heilig leven te leiden: niet daarom nogtans, dat gij iets daarmede verdienen wildet, want CHRISTUS heeft het u alles verdiend; maar uit enkele liefde tot CHRISTUS, omdat Hij voor u gestorven is."

„In wien CHRISTUS *hier* niet leeft, in dien zal Hij namaals ook niet leven. Wiens leven CHRISTUS *hier* niet is, diens zaligheid zal hij namaals ook niet zijn."

Hoofdst. XV. „Dit is zeker, wie zichzelf zoo lief heeft, dat is, zich zelven behaagt, hoovaardij drijft en opgeblazen is, roem en eere zoekt, die wendt zijne ziele van God en CHRISTUS af op zich zelven en op de wereld. Daarom komt nu CHRISTUS en zegt: „Wilt gij zalig worden, zoo moet gij u zelven haten en verzaken, en u zoo lief niet hebben, of gij zult uwe ziele verliezen."

Hoofdst. XX. „Gelijk een kind in het huis niet al-

alles doen moet uit zijn eigen vrijheid, wat het zich laat goeddunken, maar voor zijnen vader vreezen, en een oog op deszelfs welbehagen moet hebben; alzoo moet ook een waar Christen zijne zinnen bewaren in de Christelijke tucht, niets spreken noch doen zonder de vreeze Gods, gelijk een welopgevoed en deugdzaam kind te voren den vader aanziet als het iets spreken of doen wil, en alles doet met ontzag."

„ Wie nu dagelijks zijne gebreken niet betert, die verzuimt het allerbeste in dit leven, wederstreeft de nieuwe geboorte, verhindert het rijk Gods in zich zelven, en kan van de blindheid zijns harten niet verlost worden."

„ Die aan den rijkdom dezer wereld gehecht zijn, zijn den kameelen gelijk en den muilezels, met welke men over het hoog gebergte kostelijke zijden waren, ook edele gesteenten, kruiderijen en kostelijke wijnen voert; dezelve hebben vele trawanten die hen gadeslaan, en bij hen henen loopen, terwijl zij de kleinodiën dragen; maar als zij in de herberg komen, worden de schoone gekleurde dekken en kostelijke waren hun afgenomen, en zij hebben daarvan niet meer dan slagen en striemen, en dat ze moede zijn, en in den stal alleen gelaten worden. Alzoo heeft een mensch die in deze wereld zijde en eene kroone gedragen heeft, op den avond zijns afscheids niet meer daarvan, dan striemen en slagen zijner zonden, die hij door het *misbruik* zijns rijkdoms gedaan heeft, al ware hij nog zoo een heerlijk mensch geweest. Daarom leer de wereld verlaten eer ze u verlaat, anders zal ze u schrikkelijk bedroeven."

Het

Het XXXV Hoofdftuk betoogt: zonder een heilig Christelijk leven is alle wijsheid, kunst en kennis niets waard, ja, ook de wetenfchap van de gansche Heilige Schrift is te vergeefs.

Hoofdftuk XXXIX toont aan, dat de zuiverheid der Leer en des Goddelijken Woords, niet zoo zeer door twistredenen en vele boeken te maken behouden wordt, maar door ware bekeering en een heilig leven. Daarin fchrijft ARND, onder andere, het volgende:

„ Wie CHRISTUS leere bekent en zijn leven niet, die bekent CHRISTUS maar half; wie CHRISTUS leer predikt, en zijn leven niet, die predikt CHRISTUS maar half. Veel is er van de leer gefchreven en geftreden, maar weinig van het leven: en offchoon wel met de ftrijdfchriften de leere mogt gediend zijn, zoo is toch de ware bekeering en het Christelijk leven daarmede weinig dienst gedaan; want de leer zonder het leven wat is die? Een boom zonder vruchten. Voorwaar, wie CHRISTUS in het leven niet navolgt, die volgt hem ook in de leer niet na: want het hoofdftuk der Christelijke leer is liefde uit een rein harte, goede confcientie en ongeveinsden geloove. Daaruit komt het nu, dat menig mensch zoo aardig van de ftrijdige artikelen weet te fpreken en te disputeren, dat het groot aanzien heeft, maar in het hart fteekt een boos mensch, vol hoovaardij, nijd en gierigheid, dat er ook geen erger Bafiliskus zijn kan.”

Hoofdftuk XL. *Eenige fchoone regelen eens Christelijken levens.* Daar vindt men onder vele ook deze hoogst voortreffelijke regel:

„ Wan-

„ Wanneer gij uw kruis niet kunt met vreugde opnemen, gelijk het wel behoorde, zoo neem het ten minsten met lijdzaamheid en ootmoedigheid op, en laat de Goddelijke Voorzienigheid en genadige wille Gods altijd uw troost zijn: want Gods wil is altijd goed, en zoekt in alle dingen ons beste en onze zaligheid. — Het is altijd beter, dat gij God toelaat, zijnen wil in u en aan u te volbrengen, die altijd ten goede gerigt is, dan dat gij uwen wille in u volbrengt, die steeds ten kwade geneigd is."

„ Van wege uwe zonden en menigvuldige gebreken zult ge wel hoogst bedroefd zijn, maar niet wanhopen. Zijn ze veel in getal, zoo weet, dat er veel meer genade bij God is, en veel ontferming. Zijn ze groot, zoo denk dat CHRISTUS verdienste nog grooter is. Maar als u door Gods genade de zonde berouwt, en gij CHRISTUS in het geloove aanziet, zoo rouwt God ook de straffe, en op dit Goddelijke, heilzame berouw volgt de vergeving der zonden, en dit geschiedt, zoo haast en zoo dikwijls de zondaar daarover zucht. — Deze groote barmhartigheid Gods zal den mensche geen oorzaak geven om meer te zondigen, maar om God te meer en hartelijker lief te hebben."

Mogten nu deze proeven, enkel uit het Eerste Boek ontleend, eenig denkbeeld der hooge voortreffelijkheid van dit heerlijk geschrift des godvruchtigen JOHANNES ARND aan onze Lezers gegeven hebben, hartelijk zoude schrijver dezes zich daarover verblijden. En nog meer zou hij zich verheugen, dat het hem gebeuren mogt, de *Vier Boeken van het ware Christendom* te hebben leeren kennen en ze te hebben aangeprezen, indien velen zich dezelve aanschaften, en door derzelver gebruik meer en meer geleid wierden tot regt verstand, en getrouwe beoefening des Evangelies!

P. J. L. HUËT.

NIEUW CHRISTELIJK MAANDSCHRIFT,

VOOR

DEN BESCHAAFDEN STAND.

Uitgegeven door

DE RINGSVERGADERING VAN AMSTERDAM,

TWEEDE DEEL.

N°. IV.

INHOUD.

TE AMSTERDAM, BIJ

JOHANNES VAN DER HEY en ZOON.

1828.

NIEUW
CHRISTELIJK MAANDSCHRIFT,
VOOR
DEN BESCHAAFDEN STAND.

HET OORDEEL VAN SALOMO,
IN DEN PREDIKER GEUIT,
Over het regt maken van hetgeen krom is in de wereld, nader overwogen.

Over den, in onze dagen weder vernieuwden, twist: *Of de verledene of tegenwoordige tijden beter te achten zijn*, mijne gedachten mededeelende, en voorzigtigheid in de beslissing hiervan aanradende (*), beriep ik mij op het oordeel, door éénen der beroemdste mannen der oudheid, over het doen van deze vraag geveld, namelijk, op dat van SALOMO, die, reeds voor zoo vele eeuwen, in dit onderzoek weinig wijsheid vinden kon (†). Deze naauwkeurige opmerker had toch bevonden, dat er in de gesteldheid der wereld, en in de handelwijze der

(*) *Nieuw Christ. Maandschrift*, I Deel, N°. III, bl. 125 verv.

(†) *Pred.* VII: 10.

der menschen, altoos zeer veel kroms geweest was, hetwelk noch toen, noch in het vervolg zou kunnen regt gemaakt worden, dat hij het navorschen, *wanneer* dit wel het *meeste* geweest was, geenszins meende te moeten aanprijzen. De slotsom zijner ervaringen, zoo over het ijdele als over het verkeerde, dat er zoo menigvuldig onder de zon is, deelt de wijze Koning mede in zijn onschatbaar werk, de PREDIKER genaamd (*): een geschrift, van hetwelk de beroemde HERDER getuigt: „dat „hij geen boek uit de oudheid kende, dat het kort „begrip van het menschelijke leven, zijne afwisse„lingen en ijdelheden in bezigheden, ontwerpen, „beschouwingen en vergenoegingen, tegelijk met „hetgeen alleen in hetzelve waar, bestendig, toe„nemend, wassend, beloonend is, rijker, dieper, „nadrukkelijker, korter beschrijft dan dit:" waarom hij het ook een *koninklijk werk* noemt (†).

Niet onbelangrijk kwam het mij voor, om, onder de vele, op naauwkeurige waarnemingen gegronde, uitspraken van den PREDIKER, ook die over het kromme, dat er in de wereld is, en het al of niet regt maken daarvan nader te overwegen; en twee plaatsen, daartoe betrekkelijk, die, oppervlakkig

(*) Ik neem hier aan, dat SALOMO ook van den *Prediker* de schrijver is, en vereenig mij gaarne met hetgeen hierover in ons *Christ. Maandschrift*, V Deel, bl. 367 en verv. door mijnen waarden vriend, Prof. ROOIJENS, is voorgesteld.

(†) J. G. HERDER, *Brieven, de beoefening der Godgeleerdheid betreffende*, I Deel, bl. 177.

kig beschouwd, met elkander schijnen te strijden, trokken meermalen mijne aandacht. De ééne vinden wij in het *eerste* Hoofdstuk, in het begin van het vijftiende vers: HET KROMME KAN NIET REGT GEMAAKT WORDEN. De andere komt voor in het *tiende* Hoofdstuk, aan het slot van het tiende vers: MAAR DE WIJSHEID IS EENE UITNEMENDE ZAAK OM [IETS] REGT TE MAKEN.

Ik zie echter in deze twee plaatsen geene wezenlijke tegenspraak, en ook geene noodzakelijkheid, om in dit boek onderscheiden sprekers het woord te laten voeren, gelijk sommigen beproefd hebben (*); maar houde beide die gezegden voor twee, ieder op haar zelve wel bewezene, uitspraken, welke ik mij verbeelde als een paar bakens, om den weg te wijzen tusschen gevaarlijke banken, waarop velen in vroegeren en lateren tijd schipbreuk geleden hebben. En dit bewoog mij te meer, om, de ondervinding van SALOMO tot leidsvrouw kiezende, nader in dit stukje *over het kromme, hetwelk er in de wereld is, en het regt maken daarvan*, te handelen; vooral wenschende, dat ik, onder den zegen van God, voor mijnen geëerden Lezer hierdoor mogt nuttig zijn.

Beginnen wij met de uitspraak van den PREDIKER in het eerste Hoofdstuk, het vijftiende vers: HET KROMME KAN NIET REGT GEMAAKT WORDEN.

Ten einde SALOMO geen gevoelen aan te tijgen, hetwelk hij voorzeker niet gehad heeft, zal het noo-

(*) Zie hierover de korte, maar juiste aanmerking in *het Christ. Maandschrift*, V Deel, bl. 568.

noodig wezen, om vooraf den zin en de bedoeling dezer woorden na te gaan. Wie toch moet het niet onbillijk rekenen, dat men eene enkele zinsnede uit eene rede of geschrift, zonder op den zamenhang en het doel of des sprekers of des schrijvers te letten, naar den blooten klank der woorden opvat, en daaruit dan een gevoelen afleidt, hetwelk deze gewis niet gehad hebben. Dit regt late men dan ook SALOMO wedervaren, en meene niet, dat hij hier beneden alles zoo krom en averegtsch vindt, dat het wel eene *verkeerde wereld* zou mogen heeten, waarin het voor niemand is uit te houden, en dat alle middelen ter verbetering vruchteloos moeten geacht worden. Bij de herhaalde lezing van dit boek is mij het tegendeel duidelijk gebleken.

De PREDIKER, het brooze en ongenoegzame van die dingen, waarin de menschen doorgaans een waar en duurzaam geluk zoeken, willende betoogen, draagt als hoofdstelling voor, dat *alles ijdelheid is* (*). Ten einde de bedenking af te snijden, dat de ervaring van één mensch niet genoeg zou wezen, om deze uitspraak met grond te kunnen doen; toont hij aan, dat even bestendig als de natuur is, welke altoos weder hetzelfde voortbrengt, het alzoo ook gaat met den toevalligen loop der wereldsche zaken, der menschelijke lotwisselingen en met het streven naar een volmaakt geluk op deze aarde: daar men altoos weder dezelfde slotsom zal bekomen, en er ook, in dit opzigt, niets nieuws onder de zon is (†).

Om

(*) Hoofdst. I: 2.

(†) Zie de Aant. van V. D. PALM, bij *Pred.* I: 4.

Om tevens te toonen, dat hij niet los en onbedacht, of in eene vlaag van zwaarmoedigheid, zulk een ongunstig oordeel hierover geveld had, beroept hij zich mede op den ſtand, dien hij bekleedde, en de gelegenheid, welke hij gehad had, om de waarde of onwaarde der ondermaanſche dingen behoorlijk te kunnen ſchatten (*).

SALOMO nu had ondervonden, dat hetgeen, waarmede zich de mensch, onder het hoog beſtuur der Voorzienigheid, gewoonlijk bezig houdt, om, namelijk, in deze wereld een duurzaam geluk te vinden, veelal ijdelheid en kwelling des geestes is: *want het kromme* (hetwelk, blijkens het tweede lid van dit vers, zeer veel is,) *kan niet worden regt gemaakt*. Door het *kromme* verſta men al, het zij *wezenlijk*, het zij *ſchijnbaar*, verkeerde, hetwelk er op de wereld gevonden wordt of geſchiedt, niet alleen door de dwaasheden en ondeugden der menſchen, maar ook, hetgeen ons averegtsch voorkomt in het beſtuur van God. Want dat de PREDIKER ook daarop deze uitſpraak toepast, blijkt uit hetgeen hij elders (†) zegt: „ Aanmerkt het „ werk Gods: want wie kan regt maken, hetgeen hij „ heeft krom gemaakt?" — Men beſluite daaruit echter niet, dat dit eene beſchuldiging is van de werken en wegen des Allerhoogſten: Immers leert SALOMO duidelijk in dit boek, dat God alles ſchoon, (dat

(*) Behalve hetgeen door G. BONNET hierover treffend gezegd is, leze men, hetgeen CLAUDIUS ſchreef: *Ueber einige Sprüche des Prediger Salomo.* ASMUS, II B. S. 95 ff.

(†) Hoofdſt. VII: 13.

dat is, *goed* gemaakt heeft in of *op* zijnen tijd; maar niet dan na het verloop van vele eeuwen, of in de eeuwigheid, zal dit van vele dingen regt openbaar worden (*). — En op eene andere plaats verklaart hij, dit bevonden te hebben, dat God den mensch, liever, *het met* den mensch regt gemaakt heeft, maar dat de menſchen [vruchteloos] de oplossing zoeken van vele dingen (†). Hieruit volgt dus, dat SALOMO het werk Gods niet als *wezenlijk*, maar als ſlechts *ſchijnbaar* verkeerd wil aangemerkt hebben. Inderdaad is het wel regt, maar het komt den mensch krom voor; gelijk, bij voorbeeld, de ſtok, die, gedeeltelijk in het water geſtoken, gebogen ſchijnt, ſchoon dezelve regt is en blijft. Ook kan wel eens het gebogene en geſlingerde beter zijn dan het regte, zoo als het pad dat, kronkelend, naar den top van eenen ſteilen berg leidt, die anders niet te beklimmen is. Wat de Heer doet, is altoos regt en goed; doch in der menſchen oogen ſchijnt het dikwijls verkeerd. — Vele dingen echter zijn *wezenlijk* krom. Men denke aan hetgeen de menſchen bederven: waarvan SALOMO een aantal ſtalen in dit boek bijbrengt.

Dat kromme nu, zoowel het eene als het andere, het ſchijnbare en wezenlijke, *kan*, gelijk de PREDIKER zegt, *niet regt gemaakt*, dat is, veranderd en

(*) Hoofdſt. III: 11. Bij welke plaats men de aanteekening van VAN HAMELSVELD vergelijke.

(†) Hoofdſt. VII: 29. Volgens de vertaling van V. D. PALM; welke ook reeds vroeger door vele geleerde uitleggers gegeven is.

en verbeterd *worden*. Ook dit moet men niet in den volstrektsten zin opvatten, alsof er *niets*, hetwelk in waarheid gebrekkig is, zou kunnen hersteld en te regt gebragt worden. Het tegendeel blijkt uit vele plaatsen van dit boek; gelijk wij nader zullen zien, bij de overweging van de tweede uitspraak des PREDIKERS, dat de wijsheid eene uitnemende zaak is om regt te maken. De zin en bedoeling dezer woorden zullen dan hierop uitkomen: dat er op deze wereld vele dingen gevonden worden en geschieden, welke ons *of* verkeerd toeschijnen, *of* dit wezenlijk zijn, die men echter voor het grootste gedeelte niet veranderen kan.

Welaan, beschouwen wij deze oordeelvelling van SALOMO wat nader, als gegrond op vele waarnemingen en proeven, welke hiervan door den PREDIKER in dit boek bijgebragt en door de ondervinding van onzen tijd nog gestaafd worden.

Zoo even noemde ik van het kromme twee hoofdsoorten op, het *schijnbaar* en het *wezenlijk* gebrekkige; tot het eerste bragt ik de werken en wegen van God, tot het laatste de dwaasheden en verkeerdheden der menschen. Wel degelijk is er tusschen dit een en ander een aanmerkelijk onderscheid; doch niets is moeijelijker, dan om het een van het andere naauwkeurig af te scheiden: want dikwijls is dit zoo zaamgeweven, dat men het naauwelijks van elkander onderkennen kan. Ik mag mij daarom vleijen met de toegevendheid mijner Lezers, wanneer ik, hoezeer, zoo veel mij mogelijk was, dit onderscheid trachtende in het oog te houden, hier en daar echter minder gelukkig ben geslaagd.

Tot hetgeen in de werken en wegen van God zich krom en verkeerd aan ons voordoet, breng ik de gesteldheid der wereld en de lotgevallen der menschen, in zoo ver die meer van tijd en toeval, gelijk men dit noemt, dan van schrander overleg, en deugd of ondeugd, afhangen; ja, menigmalen met de wijsheid, goedheid en regtvaardigheid van God schijnen te strijden, zonder dat wij evenwel in staat zijn, om dit te veranderen.

Wanneer wij nu den PREDIKER met opmerkzaamheid lezen, hoe vele proeven en bewijzen van het een en ander zullen wij dan daarin vinden! En ik twijfel geenszins, of onze eigene ervaring zal er bij voegen: zoo gaat het ook nog in de wereld.

De hoofdstelling van SALOMO in dit boek is, gelijk wij reeds hoorden: ijdelheid der ijdelheden, het is alles ijdelheid; zoo was het te voren, zoo is het nog, en zoo zal het altoos blijven; onrust is de spil, waarom steeds alles draait en keert, en niets is op dit benedenrond bestendiger dan de onbestendigheid. Van hier, dat men op niets, dat duurzaam is, rekenen kan, en men overal aan schade en verlies is blootgesteld. Noch in het noorden, noch in het zuiden is men daarvoor beveiligd; en treft de ramp, dikwijls is dezelve onherstelbaar, gelijk de boom, die gevallen is waar hij viel, liggen blijft (*). — Aan tijd en toeval zijn de meeste dingen onderworpen, en daarvan hangt meermalen het gelukken of mislukken van ondernemingen af (†). Het is hierdoor mede, dat

(*) Hoofdst. XI: 3. (†) Hoofdst. IX: 11.

dat de dapperften niet altoos zegevieren, de fnelften niet altoos het eerst hun doel bereiken, en de verftandigften niet altoos het voorfpoedigst flagen in middelen van beftaan en in gunst bij anderen te verwerven. Het rad van fortuin, gelijk men dit noemt, doet nu dezen, dan dien, uit de laagte in de hoogte rijzen, en van de hoogte in de laagte dalen. Hetgeen de PREDIKER gezien had, zien ook wij nog menigmaal; heeren, die te voren in groot aanzien waren, gedrongen om te voet te gaan, en knechten, die te paard rijden (*). Niet alleen wedervaart een en hetzelfde lot den wijze en den dwaas, den brave en den booze (†); maar dikwijls zelfs heeft juist tegenovergeftelde plaats van hetgeen wij wijze fchikking en regtvaardigheid noemen zouden. Dáár is er een, die in ftaat was om een talrijk gezin te onderhouden; hij verzamelt fchatten bij fchatten, maar heeft kind noch maag, voor welke hij dit doet (§). En, wat nog krommer fchijnt, men ziet fomtijds booswichten, die in hunne boosheid de dagen verlengen, en voorfpoedig zijn, zoo lang zij leven, ja, na hunnen dood eene prachtige begrafenis verkrijgen: terwijl regtvaardigen in hunne regtvaardigheid omkomen en fpoedig worden vergeten (*). Reeds in JOBS dagen werd dit als averegtsch befchouwd; hierover was ASAF eerst zoo verdrietig geweest (‡), het-

(*) Hoofdft. X: 7. (†) Hoofdft. IX: 2 en 3.
(§) H. IV: 8. (*) H. VII: 15. VIII: 10 en 14.
(‡) *Ps.* LXXIII.

hetzelfde kwelde ook SALOMO, en schijnt, nog heden, velen eene verkeerdheid toe.

Doch behalve dit een en ander is er nog meer in de gesteldheid der wereld en de lotwisselingen der menschen, hetwelk zich, als niet regt te zijn, voordoet: men denke aan het verband tusschen het gedrag van éénen en het lot van velen. „Een eenig zondaar," zegt de PREDIKER (*), „bederft veel goeds," veroorzaakt wel eens jammeren en ellenden zonder tal aan geheel zijn geslacht en onnoozel kroost. En hoe bitter hard is dit nu niet voor degenen, die, buiten hunne schuld, daarin moeten deelen!

Maar wie kan dit en al het kromme, hetwelk er meer in de wereld is, regt maken?

Die zulks zou kunnen doen, moest in staat zijn om aan de wereld, aan den toevalligen loop der dingen, aan den mensch en deszelfs betrekkingen eene geheel andere vorming en rigting te geven; die moest zich in de plaats van God kunnen zetten, en den Alregeerder den schepter zijner heerschappij ontwringen, om regt te maken, hetgeen Hij, naar het oordeel der menschenkinderen, krom gemaakt heeft.

Dan het is niet alleen het schijnbaar verkeerde in het werk Gods, dat niemand veranderen en verbeteren kan; maar ook hetgeen de menschen door hunne dwaasheden en zonden bederven, kan mede niet worden regt gemaakt.

Ter voorkoming van misverstand moet ik hier we-

(*) Hoofdst. IX: 18.

weder het reeds vroeger gezegde herhalen, dat men dit niet in den volstrektsten zin moet opvatten, alsof elke poging, om iets te verbeteren, vruchteloos zoude wezen; maar dat men meer algemeen denken moet aan het wegnemen van *alle* kwaad, en het herstel van *alle* schade daardoor veroorzaakt. De algemeen heerschende kwaal toch, die het gansche menschelijke geslacht besmet heeft, is de zonde. De PREDIKER had opgemerkt, en de ondervinding bevestigt het ook nog, dat er niemand zoo regtvaardig is, die altoos goed doet, zonder te overtreden (*). Dit zoo zijnde, kan men gewis niet verwachten, alle dwazen wijs, alle ligtzinnigen ernstig, alle luijaards vlijtig, alle verkwisters spaarzaam, alle gierigaards milddadig, alle trotschen nederig, alle boozen goed te zullen maken, en alle dwaasheden en gebreken te kunnen voorkomen en verbeteren. En hoe veel kan er niet door ééne verkeerdheid bedorven worden, hetwelk niet te herstellen is! De PREDIKER vergelijkt dit bij het vallen van ééne doode vlieg of vergiftig insekt in het balsemvat van den apotheker of specerijbereider, waardoor het geheele mengsel aan het gisten raakt en begint te stinken (†). Indien nu ééne vlieg dit doen kan, hoe moeijelijk moet dan in een warm land, waar vele insekten zijn, het verhoeden van dit onheil wezen; maar hoe oneindig moeijelijker nog, om alle misstappen bij gedurig struikelende menschen voor te komen! Zoo lang men de heersch- en hebzucht niet uit aller hart kan verbannen; zoo lang

(*) Hoofdst. VII: 20. (†) Hoofdst. X: 1.

lang men niet bij allen het geweld der driften kan beteugelen, zullen er klagten van verdrukten gehoord, en tranen vloeijen van hen, die mishandelingen ondervinden (*). Hoorden wij ftraks reeds den PREDIKER zeggen, dat een eenig zondaar veel goeds bederft; hoe zoude dan al het onheil en al de fchade, door éénen, die zich de hoogfte magt wist toe te eigenen, aangerigt, te herftellen en vergoeden zijn! Wie denkt hierbij niet aan den man des bloeds, die aan zijne heerschzucht het leven van duizenden en duizenden opofferde, en zoo vele jammeren ftichtte (†)? De dwingeland moge gevallen zijn, op een ver gelegen eiland verbannen en geftorven, aldaar diep onder den grond als gekerkerd liggen, daarmede is niet alle kwaad, door hem veroorzaakt, weggenomen.

Neen! het kromme, hetwelk de menfchen door hunne dwaasheden en zonden veroorzaken is te veel en te groot, om het in alles regt te maken, en het is niet te verwachten, dat men dit kwaad immer geheel zal kunnen voorkomen of verbeteren door opvoeding, fcholen, grondwetten of ftaatsregelingen. Raadplegen wij weder de ondervinding van SALOMO, en laten wij daarbij onze eigen ervaring fpreken.

Wat de opvoeding en het onderwijs betreft, was er iemand, die de waarde en het nut hiervan kende en hoogfchatte, dan was het die wijze Koning. In zijn Spreukenboek geeft hij omtrent het een en ander de voortreffelijkfte lesfen, welke in onze da-

(*) Hoofdft. IV: 1.

(†) Zie de Leerrede van den geleerden en welfprekenden M. STUART, over *Pred.* IX: 18.

dagen nog wel voor ouders en kinderen, voor leermeesters en leerlingen tot eene handleiding mogen strekken. Van SALOMO, die het niet beneden zich rekende, om raad en onderrigt hierin te geven, is het zeker wel te verwachten, dat hij de opvoeding van zijnen eigenen zoon, die zijn opvolger in de regering wezen zou, niet heeft verwaarloosd, en het dezen niet laten ontbreken aan de beste leermeesters van zijnen tijd. — Maar toch had hij het verdriet, om zelf te moeten ondervinden, dat de zoon niet werdt, hetgeen de vader wenschte.

Voor SALOMO's vaderlijk gevoel was het wat hard, om zulks met ronde woorden te zeggen. Men bespeurt echter duidelijk in zijnen PREDIKER, dat hij zijn leedwezen en spijt hierover niet verbergen kan (*). Indien nu zulk een man niet gelukkiger in het werk der opvoeding slaagde; wie kan dan verwachten, dat alle ouders in wijsheid en beleid hem overtreffen zullen? Op het geduldige papier kan men een schoon tafereel malen van vaders en moeders, van leermeesters en scholen, van kinderen en jongelingen, allen, *zoo als zij behoorden te zijn;* (om dezen titel, waarmede een aantal romans, die vóór eenige jaren uitkwamen, prijkte, hier over te nemen); ik vrees echter zeer, of men die ook buiten de papieren wereld vinden zal.

En ditzelfde meen ik, dat toepasselijk is op regerings- en staatsvormen. Wie zal al het kromme, zoo *daarin* als *daardoor*, regt maken? Althans

SA-

(*) Hoofdst. II: 18 en verv.

SALOMO zag hiertoe geene kans, hoewel hij een zoo wijs en oppermagtig Koning was.

Door kunsten en wetenschappen te beoefenen en voor te staan, door koophandel en zeevaart aan te moedigen en te bevorderen, had hij wel gepoogd zijn rijk te doen bloeijen, en was daarin zeker niet ongelukkig geslaagd; maar toch was zijn volk niet te vreden. Zoo veel dit in zijn vermogen was, had hij voor de handhaving des regts gezorgd; maar evenwel moest hij tot zijne smart ondervinden, dat de geregtigheid werd verkracht: gelijk hij hierover, op meer dan eene plaats in dit boek, zich beklaagt (*). Niet onduidelijk laat ook SALOMO daarin merken, dat hij zeer wel inzag het moeijelijke om een rijk wél te besturen; en hoe hij, die met het oppergezag is bekleed, bij den besten wil, om zijn volk gelukkig te maken, een gebrekkig mensch blijft. De ondervinding heeft dit ook in onze dagen bijzonder treffend bevestigd, dat men door staatsvormen te veranderen al het kromme niet kan regt maken; maar dat iedere wijze van bestuur, zoo de *alleenheersching* bij erfopvolging, of, (gelijk voormaals op den *Poolschen* Rijksdag!) bij verkiezing, hetzij *met* of *zonder* grondwet, constitutie of charter; als het *staatsbewind*, gekozen uit de *edelsten* en voornaamsten der natie, en niet minder *de volksregeringen* derzelver gebreken hebben, of aan gebreken zijn blootgesteld. Wanneer men dus daardoor alleen al het kromme wil regt maken;

(*) Hoofdst. III: 16. IV: 1 en 2. Bij vers 2 zie men de aant. van V. D. PALM.

ken, draait men, om deze naïve vergelijking van CLAUDIUS over te nemen, aan de wijzers van het uurwerk, wanneer de gang der raderen niet goed is (*).

Dan genoeg meen ik bijgebragt te hebben tot staving van deze eerste uitspraak des PREDIKERS, die ik ééne der beide bakens noemde, om gevaarlijke banken te ontwijken, waarop velen, ook nog in onzen tijd, schipbreuk geleden hebben. Laat men zich toch door droombeelden eener ideale volkomenheid misleiden en begoochelen, en vindt men echter in de wezenlijke wereld zulke huisgezinnen, huwelijken, kinderen en dienstboden, en in den staat zulke maatschappijen niet, als men zich had voorgesteld; dan wordt men ligt morrend, verdrietig en gemelijk. Terwijl anderen, overal vele gebreken ontwarende, en de waarheid, *dat al het kromme niet kan worden regt gemaakt*, uit het oog verliezende, ligt vervallen tot plannenmakerij. — Niets toch is gemakkelijker, dan om overal leemten en verkeerdheden te zoeken en te vinden; dan om op alles wat aan te merken, hier te gispen en dáár te hekelen. Het is ook zoo moeijelijk niet, om daar tegenover te stellen schetsen eener volmaakte opvoeding, van een staats- en kerkbestuur, waaraan niets ontbreekt dan alléén — de uitvoerlijkheid. Of zoo men het gemaakte ontwerp begint tot stand te brengen, draait men dikwijls, hetgeen niet geheel regt was, gansch en al krom, en maakt het nog erger dan te voren. Niets komt mij waarschijnlijker voor, dan de gedachte van hen, die uit de

(*) ASMUS, Dritter Band: *Ueber die Neue Politick*, f. 84

de zucht om alles te hervormen en te verbeteren die zoo verbazende kracht, welke de geest der omwenteling, binnen korten tijd verkregen had, afleiden (*). Want het zij zoo, dat er sommige raddraaijers waren, die slechts eigene grootheid en eigen voordeel zochten, de leuzen van dezulken waren toch vaderlands- en volksliefde. Men wees overal gebreken in de staatsgesteldheid en de handelingen der regering aan; (die dan ook, vooral *in Frankrijk*, niet weinige waren,) men stelde daar tegenover *Constitutien*, door welke alle onderdrukking, onregtvaardigheid en geweld zouden worden geweerd, en die iedereen vrijheid en de edelste regten, welke den mensch toekomen, verzekeren moesten. Geen wonder, dat een aantal daardoor bekoord en medegesleept, met zoo grooten ijver aan het werk ging om het kromme regt te maken; doch, in plaats van het voorgestelde doel te bereiken, zich jammerlijk zag teleurgesteld. Dan liever stap ik hiervan af. Dat ik deze snaar meende te moeten aanroeren, geschiedde alleen, om de lessen der ondervinding, welke ditmaal eene zoo dure leermeesteresse geweest is, niet te vergeten.

Maar

(*) Men leze over dit een en ander nog eens na, hetgeen zoo waar als treffend gezegd is in eene voorlezing, geplaatst in *het Christelijk Maandschrift*, II D. bl. 421, ten opschrift hebbende: *Neem den mensch, gelijk hij is.* — En vergelijke daarbij tevens, hetgeen mijn waarde ambtgenoot BROES, onlangs, in ons *Nieuw Christelijk Maandschrift*, II Deel, N°. II, bl. 107, geplaatst heeft.

Maar wat dan? Kan het kromme niet worden regt gemaakt, moet men dus maar alles, hoe verkeerd ook, laten, gelijk het is, tegen iedere verandering, welke verbetering ten doel heeft, als eene gevaarlijke nieuwigheid schreeuwen, en steeds den ouden slenter, al is die ook nog zoo gebrekkig, blijven volgen? — Ziedaar andere banken, ter vermijding van welke een tweede baken, zoo tot waarschuwing, als om den veiligsten koers te kiezen, noodig is, hetwelk ik meen te vinden in de andere uitspraak van den PREDIKER (*): MAAR DE WIJSHEID IS EENE UITNEMENDE ZAAK OM [IETS] REGT TE MAKEN. Gaan wij tot de nadere overweging van dezelve over.

Gelijk wij eerst den zin en de bedoeling van de vorige uitspraak hebben trachten te verstaan, zoo zal dit ook ten aanzien van deze noodig zijn.

In het slot van het *negende* en in het begin van dit *tiende* Hoofdstuk houdt SALOMO eene lofrede op de wijsheid; welligt dienende, om, hetgeen hij te voren eenigzins hard had uitgedrukt, te matigen en te verzachten, ten einde niemand het besluit uit zijne redenering zou afleiden, dat hij aan de wijsheid geene innerlijke waarde, om geluk te vinden, toekende. De PREDIKER (wiens geschrift, gelijk VAN DER PALM (†) aanmerkt, des te overvloediger in lessen wordt, hoe meer het ten einde spoedt) laat hierop eenige raadgevingen volgen, die vooral hovelingen, in eenen *Oosterschen* despotie-

(*) Hoofdst. X. 10*b*.

(†) Bijbel door V. D. PALM; inhoud van den *Prediker*.

tieken Staat, konden nuttig zijn. In het begin van het tiende vers prijst hij inzonderheid aan het bezigen van geschikte middelen, om in zijne ondernemingen wél te slagen: waartoe hij zich bedient van het zinnebeeld van een ijzeren werktuig, dat men, stomp geworden zijnde, moet laten scherpen, wanneer men gemakkelijker en beter hiermede iets zal kunnen klieven of van een scheiden; latende hierop volgen: *want de wijsheid is eene uitnemende zaak om* [*iets*] *regt te maken;* of, zonder deze invulling, *om regt te maken.* Van der Palm zet deze woorden over: *zoo is de wijsheid uitnemend, om iets in orde te verrigten;* en teekent hierbij aan: *de zin is: „wijsheid is het beste middel om vervallen zaken te herstellen."* Dit komt mij zoo eenvoudig en gegrond voor, dat het geene nadere opheldering behoeft. Bedrieg ik mij niet, dan kan men dit gezegde, hoewel het bijzonder toepasselijk moge zijn op de vorige lessen, beschouwen als eene algemeene waarheid en lofspraak op de wijsheid, als zijnde deze ongemeen nuttig, om het verkeerde en gebrekkige, *zoo veel mogelijk*, te verbeteren. *Zoo veel mogelijk*, voeg ik hier tusschen; zoo ik meen, niet willekeurig, maar naar den geest en het doel van dit geschrift. Salomo's *Prediker* toch stelt wel aan den éénen kant het ijdele, ongenoegzame en gebrekkige van de dingen dezer wereld voor, maar wijst ons van de andere zijde aan, wat tot verzachting en verbetering kan dienen. Het zij dan zoo, dat al het kromme regt te maken, onmogelijk is; de wijsheid kan toch *veel* tot verbetering van het verkeerde toebrengen. Maar wel-

welke wijsheid? dit is de vraag, waarvan alles afhangt. Onze geleerde VAN DER PALM teekent eigens van het denkbeeld, hetwelk zich de Hebreën van wijsheid vormden, aan: „dat het gebruik der „woorden *wijs* en *dwaas*, *verstandig* en *onverstandig* in de Hebreeuwsche taal eene schoone „dubbelzinnigheid heeft; als niet alleen beduidende, hetgeen wij onder dezelve verstaan, maar ook „den zin van de *zedelijke wijsheid en dwaasheid* „in zich opsluitende. Ik noem," vervolgt genoemde geleerde, „deze dubbelzinnigheid schoon, „omdat zij ons een denkbeeld te meer, en wel „een zeer juist en treffend denkbeeld aan de hand „geeft; dit namelijk, dat de *ondeugd* waarlijk „*dwaasheid* is, en dat men, om waarlijk *verstan*„*dig* te zijn, de deugd beoefenen moet (*)." Zoo dacht men hierover reeds in de alleroudste tijden. JOB noemde de vreeze des Heeren de wijsheid, en beschouwde de afwijking van het kwaad als het grootste verstand (†). Eene der eerste lessen, waarmede ook SALOMO zijn Spreukenboek aanvangt, is, dat de vreeze des Heeren het beginsel der wijsheid is. En als slotsom zijner redeneringen verklaart hij aan het einde van den PREDIKER „dit „het AL voor den mensch te wezen." — Het zij zoo, dat in dit boek het woord *wijsheid* meermalen voorkomt in den ruimeren zin van kennis, verstand, oordeel of vernuft, bezig om geluk te zoeken langs eenen te moeijelijken of gevaarlijken weg: de ware en verhevenste wijsheid, door SALOMO bo-

(*) SALOMO, I Deel, bl. 2. (†) JOB XXVIII. 28.

boven alles geroemd, en welke ook uitnemend geschikt is, zoo om regt te oordeelen en te handelen, als om het gebrekkige te verbeteren, zal dan voorzeker deze zijn, welke verstand met godsvrucht paart. Haar mag men de wijsheid des levens noemen; zij is het, die ons veel, hetgeen den mensch kwaad toeschijnt, juister en gunstiger doet beoordeelen; hetgeen den sterveling in deze wereld kwelt, verzacht, en menige wezenlijke verkeerdheden geheel of gedeeltelijk leert verbeteren.

Laat ons dit een en ander nu nader overwegen, en raadplegen wij hiertoe weder de ondervinding en de wijsheid van SALOMO, die ons veel in dit boek zal leeren, hetwelk ons ook thans nog van groote dienst kan wezen, om hetgeen ons in het bestuur der Voorzienigheid averegtsch voorkomt, beter te beschouwen. Het is toch de godvruchtige wijsheid, welke den mensch leert en doet gevoelen, zoo de oneindige verhevenheid van het Opperwezen, als de bekrompenheid van deszelfs eigen verstand; zij doet hem op goede en vaste gronden gelooven, dat het niet anders kan zijn, of de hoogste wijsheid en goedheid moeten het regt maken met den mensch; maar deze is te kortzigtig, om dit altoos te kunnen zien, en hij leeft ook te kort, om over de wegen Gods regt te kunnen oordeelen, daar er dikwijls eeuwen moeten verloopen, eer men het einde van dezelve ziet; daarom zoekt de mensch vruchteloos naar de oplossing van vele dingen (*). De ware wijsheid, die

(*) Hoofdst. VII: 29, vergel. met H. III: 11.

die altoos nedetig is, tracht zelfs niet te dringen in hetgeen zij niet bevatten kan. Zich zelven bewust, dat haar diepłood te kort is om eenen afgrond te peilen, zegt zij met den PREDIKER: „hetgeen te ver af en zeer diep is, wie zal dat vinden (*)!

Tot de betere beoordeeling van hetgeen in de wegen der Voorzienigheid krom schijnt te wezen, behoort ook dit, hetwelk de godvruchtige wijsheid leert, het geloof aan een leven na dit leven. En welk een helder licht verspreidt dit geloof over vele donkerheden in het wereldbestuur! De zondaar moge wanen, omdat het oordeel over de booze daad niet haastiglijk geschiedt, dat zijn kwaad ongestraft zal blijven; eindelijk zal toch het tegendeel blijken (†).

De onregtvaardige regter moge lang de onschuld verdrukken, en meenen boven wet en straf verheven te wezen, toch heeft hij een' Regter boven zich in den hemel, die hem ter verantwoording dagen zal (§); ja, die ook eens ieder werk in het gerigt zal brengen, met al dat verborgen is, het zij goed, het zij kwaad (*). De vaste overtuiging hiervan wankelt bij den godvruchtigen wijze niet, omdat er, naar oogenschijn, geen onderscheid is tusschen het sterven der menschen en den dieren; want hij is verzekerd, dat de geest des menschen wederkeert tot God die hem gegeven heeft (‡).

Dit zoo zijnde, wie zal dan, hoe donker en ave-

(*) Hoofdst. VII: 24. (†) H. VIII: 11, 12 en 13.
(§) H. III: 16 en 17. (*) H. XII: 14.
(‡) H. XII: 7.

avergtsch ons vele dingen in het wereldbestuur, en de lotgevallen der menschen voorkomen mogen, den Allerhoogsten durven berispen (*)?

Ja, ook dat ijdele, brooze, onbestendige en wisselvallige in de wereld, hetwelk den mensch zoo dikwijls doet klagen en hem smart veroorzaakt, zal mede door de ware wijsheid aanmerkelijk worden verzacht.

Het verganklelijke en ongenoegzame, nevens de menigvuldige teleurstellingen en mislukkingen, welke men op deze onbestendige wereld ondervindt, zal dienen, om het hart niet aan die vergankelijke dingen te hechten, maar een hooger geluk te zoeken, hetwelk, boven tijd en toeval verheven, het eenige AL voor den mensch is, en waartoe ook de wijsheid den PREDIKER eindelijk geleid had (†).

Deze wijsheid zal hem, die derzelver lessen hoort, nog daarenboven goeden en heilzamen raad geven, om zich op deze wisselvallige wereld behoorlijk te gedragen, zoo dat hij, veel verdriet ontgaande, en tevreden en dankbaar leven kan. Zij toch leert, om zich nimmer met een bestendig geluk hier op aarde te vleijen (§); geniet men het goede, om zich dan ook daarin, op dien tijd, te verheugen: „eet en drinkt dan," is haar raad, „en wees „vrolijk; want dit is eene gave Gods (‡)."

Voor-

(*) Men leze wat hierover zoo schoon en krachtig gezegd is in het *Christl. Maandschr.* V Deel, bl. 388 verv.

(†) Hoofdst. XII: 13. (§) Hoofdst. VII: 14.

(‡) Hoofdst. II: 24. III: 12 en 13. (waarbij men de aant. van v. d. PALM vergelijke) VIII: 15 en IX: 7.

. Vooral prijst de wijsheid den mensch aan om naar huisfelijk geluk te ftreven, als zijnde dit het zoetfte, en wordende daardoor vele rampen des levens verzacht (*). Iemand toch, die alleen voor zich zelven leeft en verzamelt, berooft zich daardoor van vele genoegens, en derft in lijden deelneming en vertroosting: want twee zijn beter dan één; zij helpen en onderfteunen elkander (†). De ware wijsheid leert hen, die minder met tijdelijke goederen zijn bedeeld, daarin die hardheid niet te vinden, welke er oppervlakkig in fchijnt te wezen. Want in fommige opzigten heeft de dagloonet weder boven den rijke vooruit: als de eerfte toch zwaar gewerkt heeft, en, het zij meer of minder gegeten hebbende, zich nederlegt, dan flaapt hij gerust; terwijl de laatfte, na het genot van keur van lekkernijen, even hierdoor belet wordt, om die verkwikking te fmaken (§). Niet, dat men hierom onverfchillig behoeft of behoort te wezen omtrent de goederen dezer wereld: de wijsheid raadt zelfs, om, zoo veel dit in ons vermogen is, op de voorzigtigfte wijze onze bezittingen te beleggen, ten einde men minder gevaar loope, om die te verliezen; daartoe, bij voorkeur, zoodanige dingen aanprijzende, welke eene innerlijke en wezenlijker eigene waarde hebben, als, bij voorbeeld, landerijen en de bebouwing van dezelven (*). Had de PREDIKER in onzen tijd geleefd, men zoude dan bijna vermoeden, dat hij mede de dwaasheid van een aantal in

(*) Hoofdft. IX: 9. (†) H. IV: 8 en verv.
(§) H. V: 11. (*) H. V: 8. XI: 1.

in onze dagen doorstreek, wanneer hij zegt: „wat „ voordeel is het hun, dat zij in den *wind* gear- „ beid hebben (*)?" Daar echter alles, hoe zeker het ook schijne, nog wisselvallig blijft; is het eene les der wijsheid om alles, wat men heeft, niet op één ding te wagen; maar liever een deel aan zeven of aan achten te geven: mislukt het een, welligt slaagt dan het andere beter. Weet men niet van welken kant, van het zuiden of noorden, een storm komen kan, men rigte zijne zaken zoo in, dat men, naar welke zijde dan ook de boom valle, niet alles daarbij verliest. Die voorzigtigheid echter moet niet, door al te *seeuur* te willen wezen, iemand beschroomd maken om iets te ondernemen, gelijk hij, die op den wind te veel acht geeft, niet durft te zaaijen: want als het de tijd des oogstes is, zal zulk een ook niet maaijen (†). De tijd, om iets te verrigten: daar zijnde, late men dien niet onder allerlei overleggingen zonder iets te verrigten voorbijgaan; maar wat de hand dan vindt om te doen, dat worde met ijver volbragt (§). Nog scherpt de wijsheid ook dit in, dat niemand weet, wat goed is voor den mensch in dit leven; zoo dat men dikwijls van achteren ziet en ondervindt, dat iets nuttig en heilzaam was, hetgeen men te voren als ramp had beschouwd (*).

Ziedaar dan eenige der lessen, welke ons SALOMO in dit zijn boek geeft. Werden die nu met verstandig overleg en een godvruchtig gemoed in beoefening gebragt; gewis zou daardoor veel, van hetgeen ons

(*) Hoofdst. V: 15[b].
(†) H. XI: 1—4.
(§) H. IX: 10.
(*) H. VI: 12.

ons krom schijnt in de wereld, worden regt gemaakt, en dit ongemeen dienen, om het donker gelaat op te helderen en het gefronsde voorhoofd te ontrimpelen (*).

Er blijft nog over om te beschouwen, hoe de wijsheid, door den PREDIKER geroemd, uitnemend geschikt is, om veel van dat kromme, hetwelk door de dwaasheden en zonden der menschen wordt veroorzaakt, zoo niet geheel regt te maken, althans in menigerlei opzigt voor te komen en te verbeteren.

Wanneer wij toch deze wijsheid beoefenen, dan stellen we ons geen denkbeeldig volmaakt menschdom voor, maar beschouwen het gelijk het waarlijk is, als gebrekkig namelijk, zoo dat van dit gebrekkige niemand in dit leven geheel vrij bevonden wordt (†). De levendige overtuiging hiervan, met toepassing op ons zelven, is reeds heilzaam, om ons ons eigen hart te leeren mistrouwen, en met meerdere toegevendheid omtrent de fouten van anderen te doen verkeeren. — Men zal, bij voorbeeld, dan niet alles willen weten, wat de menschen van ons zeggen; wat de dienstboden spreken: men mogt hooren, dat zij ons verwenschten. Het ootmoedig besef, dat men zelf niet altoos vrij was van onbetamelijke woorden ten aanzien van andere gebruikt te hebben, zal ons geduldiger en vergevensgezinder maken (§). Wetende, dat men met gebrekkige menschen te doen heeft, zal men alle aanleiding tot kwaad spreken trach-

(*) Hoofdst. VIII: 1. Zie bij dit vers de vertaling en aanteekening van V. D. PALM.

(†) Hoofdst. VII: 20. (§) Vs. 22 en 23.

trachten te vermijden, en het daartoe van groot belang rekenen, om eenen goeden naam, die beter is dan welriekende balsemolie, te verkrijgen (*). Doch daarbij zal men zich ook wachten, om te willen pralen en schitteren met begaafdheden of andere voorregten; want daardoor maakt men zoo ligt jaloersheid en afgunst gaande (†). Door dit een en ander nu komt de wijsheid veel verdriet voor, hetwelk men anders, in eene booze wereld levende, ondervindt. — Meent echter niet, dat hierin alleen het regt maken van het verkeerde en gebrekkige zou bestaan: neen, veel meer doet de ware, godvruchtige wijsheid, om het zedelijk kwaad bij zich zelven en anderen te verhoeden en te verbeteren; want zij leert de zonde beschouwen als de rampzalige bron van de meeste ellende, en dat er niets is, hetwelk grooter verwoesting aanrigt dan deze. Kan een eenig zondaar zoo veel goeds bederven, ja, eene kleine dwaasheid en misstap de vergiftige vlieg wezen, die een welriekend mengsel doet stinken (§); hoe afschuwelijk moet de levendige overtuiging hiervan de ondeugd maken! En hoezeer wordt deze overtuiging versterkt door de vaste verzekering, dat, hoe lang ook het kwaad dikwijls ongestraft blijft, het den booze toch eindelijk niet kan welgaan, terwijl een waar en duurzaam geluk alleen voor hem te wachten is, die God vreest en ontzag voor deszelfs aangezigt koestert (§). Is het verstand hiervan overtuigd en het hart er van doordrongen, zal zulks dan niet wel-

da-

(*) Hoofdst. VII: 1. (†) H. IV: 4 en 6.
(§) H. IX: 18b. X: 1. (*) H. VIII: 12 en 13.

dadig werken, om zich zorgvuldig voor de zonde, ja, de minste aanleiding tot dezelve, te wachten? Als afschrik van het kwaad en liefde tot de deugd in iemands binnenste zijn verwekt, zal dit den zoodanige dan ook niet aansporen, om waar en zoo veel hij kan, mede anderen te verbeteren? En welk eene uitnemende zaak is daartoe de wijsheid! Deze toch, gelijk wij reeds meer hebben opgemerkt, bestaat in verstandige godsvrucht, welke, door voorzigtig beleid bestuurd, zich onderscheidt van woesten ijver en dollen drift, die, zonder overleg iets kroms regt willende buigen, dat geheel in stukken breeken. Alvorens iets te ondernemen, bezint zij zich wél, of het uitvoerlijk zal wezen: zij is het toch met den PREDIKER eens, „ dat het einde eens „ dings beter is dan het begin (*);" dat het weinig beteekent, om eene zaak aan te vangen, maar veel, om dezelve goed tot stand te brengen: waartoe langmoedigheid beter is dan hoogmoedige trots, die alles naar zijnen zin wil buigen.

Zij wacht zich daarom, wanneer zij tegenkanting ondervindt, voor toorn; overtuigd, dat deze rust in den boezem der dwazen. Ook is de wijsheid afkeerig van twist voeren, hare redenen zijn ernstig, maar aangenaam; wetende dat men den strijd met woorden begint, maar eindigt met razernij (†). Is er iets, hetwelk in zijn' tijd goed was, doch door het gebruik is afgesleten, zij laat het daarom niet zoo, als het nu is, maar onderzoekt, alvorens het geheel te verwerpen, of het nog, door het op nieuw te

(*) Hoofdst. VII: 8 en 9. (†) H. X: 12 en 13.

te ſcherpen, gelijk een zaag of bijtel, kan herſteld en verbeterd worden? (*). Behoort het vooral tot de wijsheid, om op het *ſaiſoen*, gelijk men zegt, te letten, daar menigwerf de heilzaamſte ondernemingen, door hierop geen acht te geven, mislukken; zij zal ook dit niet uit het oog verliezen bij hare plannen en pogingen, om het kwade te verbeteren, gelijk dit mede door den PREDIKER wordt aangeraden, als hij ſchrijft: „ wie het gebod onderhoudt, zal niets kwaads gewaar worden; *en*, liever, *maar* [hierop toch komt het aan, als men wél zal ſlagen] het hart eens wijzen zal tijd en wijze weten; want een ieder voornemen heeft tijd en wijze (†)."

Deze zorgvuldigheid mag echter niet ontaarden in traagheid en gevaarlijk uitſtel; want men moet voorkomen, wat voorgekomen kan worden, en dat zoo tijdig mogelijk: gelijk de PREDIKER het noodzakelijke hiervan voorſtelt onder het zinnebeeld van het bezweren eener ſlang, éér die gebeten heeft (§). Het is daarom van zoo veel belang, dat reeds vroeg op het verſtand en hart der jeugd worde gewerkt; dat men haar tijdig de kennis en vreeze des Heeren zoeke in te ſcherpen, als het beste middel, om de ligtzinnigheid en dartelheid van den jongen leeftijd te beteugelen (‡). Men overlade daartoe de kinderen niet met ſtapels boeken, als ware dit alleen genoeg (‖); maar doe haar

(*) Hoofdſt. X: 10. (†) H. VIII: 5 en 6.
(§) H. X: 11. (‡) H. XI: 9—XII: 2.
(‖) H. XII: 12.

haar beseffen, dat van al wat men hooren of lezen kan, de slotsom en hoofdzaak wezen moet: „God te vreezen en deszelfs geboden te onderhouden," als zijnde dit voor haar en ieder mensch het AL (*)."

Ziedaar wederom eenige der lessen, welke de PREDIKER in dit uitmuntende boek voordraagt, die, werden zij regt beoefend, uitnemend geschikt zouden bevonden worden, om, zoo niet al wat krom is, toch veel daarvan, regt te maken.

Daar mijn oogmerk slechts was, om het oordeel van SALOMO hierover, bepaaldelijk in dit boek geuit, te hooren en te overwegen; kon ik mij minder beroepen op de onschatbare verzameling van 's mans spreuken, waarin wij anders nog zoo vele uitnemende voorschriften en regelen van ware levenswijsheid zouden gevonden hebben; doch dit zou mij te veel geworden zijn. Liever verwijze ik mijne geëerde Lezers naar dat voortreffelijk boek zelve, en het zoo schoone als nuttige werk van onzen beroemden VAN DER PALM daarover.

Dank zij God, die ons in zijn heilig Woord zoo veel raad en onderrigt geeft, *zoo* om het gebrekkige in de wereld te leeren kennen, *als* om hetzelve te verbeteren. Dank zij God, dat ons nog een hooger licht bestraalt, dan hetgeen in den PREDIKER en het Spreukenboek schijnt; dat wij verwaardigd zijn met de leer Hem, die naar waarheid zeggen kon: MEER DAN SALOMO IS HIER (†)! Het Evangelie van JEZUS CHRISTUS toch bevestigt niet alleen, hetgeen SALOMO leert, maar breidt dit onderrigt na-

(*) Hoofdst. XII: 13. (†) *Matth.* XII: 42[b].

heder uit, en volmaakt hetzelve. Ook daarin zullen wij geene denkbeeldig volmaakte wereld vinden voorgesteld, maar zulk eene, in welke het, tot aan het einde toe, zal blijven een akker op welken onkruid tusschen het koren wast (*). Doch te gelijk zullen wij daarin, tot onze opbeuring en vertroosting, zien, wat JEZUS niet alleen geleerd, maar ook gedaan en geleden heeft, om te herstellen, hetgeen door niemand buiten Hem kon hersteld worden. Roemden wij de wijsheid van den PREDIKER, oneindig hooger moet de eer en lof worden verheven van den Goddelijken Stichter des Christendoms, wiens plan, om de wereld te verlichten, te verbeteren en te zaligen, wij nimmer genoeg bewonderen kunnen. Dan ik kan hierover niet uitweiden; liever prijs ik dus de herhaalde lezing aan van hetgeen de voortreffelijke REINHARDT over dit plan geschreven heeft (†).

Och, dat allen, die het gebrekkige in de wereld willen verbeteren, overeenkomstig het goddelijk ontwerp des Heilands, en in zijnen geest, hiertoe werkzaam waren! Dat dit geschiedde met die wijsheid, welke van boven is, die ten eerste zuiver, daarna vreedzaam, bescheiden, gezeggelijk, vol van barmhartigheid en goede vruchten is; niet partijdig oordeelende, en daarbij ongeveinsd (§). Dan zou het

(*) Zie de gelijkenissen *Matth.* XIII.

(†) Dat toch dit onschatbare werk, door mijnen hooggeschatten ambtgenoot WOLTERBEEK, met aanmerkingen verrijkt, in het Nederduitsch uitgegeven, niet vergeten worde!

(§) *Jac.* III: 17.

het kwaad bij deszelfs oorſprong worden tegengegaan; de zuivering, van binnen naar buiten werkende, wezenlijke verbetering te weeg brengen, en de maatſchappij zelve in hare bijzondere leden eene heilzame hervorming ondergaan. Al het kromme mogt dan wel niet kunnen worden regt gemaakt, de wijsheid zou toch veel kwaads voorkomen en herſtellen. Mijn doel en wensch met het ſchrijven van dit ſtukje was, om dit te doen zien en bezeffen; om de zulken, die overal en in alles gebreken vinden, die alles gispen en hekelen, te herinneren, dat men geene volmaaktheid ergens of immer in de wereld te wachten heeft; en wij derhalve groote ſtof tot dankzegging hebben, voor zoo veel goeds, als er onder al het verkeerde ons overblijft. Doch tegelijk was het mijn oogmerk, om het regte middel, door God in zijn Woord ons ter verbetering voorgeſteld, aan te prijzen, waartoe ik Hem eerbiedig deze bladen aanbeveel.

FABIUS.

AANPRIJZING

EENER CHRISTELIJK-GODSDIENSTIGE OPVOEDING VAN KINDEREN.

Waarde Vriendin!

Het deed mij regt veel genoegen, uit uwen laatsten te mogen vernemen, dat Gij mijne zelfverdediging met geduld ten einde toe gelezen, en U bij de beschouwing van het daarin voorgestelde *beeld eener goede, godsdienstige huisvrouw*, naar uwe eigene heusche betuiging, alles behalve verveeld hebt. Ik had het dan immers zoo erg niet gemaakt, als onze R. U had doen vermoeden, en mag op volkomen verzoening rekenen, te meer, daar Gij vriendelijk genoeg zijt, om, naar uwe lieve gewoonte, allerminzaamst op de vervulling der zijdelingsche belofte, waarmede ik mijnen vorigen sloot, aan te dringen. Aan uwe verpligtende uitnoodiging wil ik dan ook in dezen gaarne voldoen. Gij vraagt om een afschrift mijner geheele Leerrede, die ik tot aanprijzing eener Christelijk-Godsdienstige opvoeding van kinderen gehouden heb. Welnu, hoe moeijelijk ik ook anders zou kunnen besluiten, om mijne predikatiën door afschrift of drukpers buiten de muren van mijn studeerkamer te verspreiden, mag ik, vooral thans, uw vriendelijk aanzoek niet weigeren. Ja, waarde Vriendin! ik wil eens liberaal zijn, en van eene en andere gedachte, die ik in de Leerrede zelve slechts zeer beknopt voordragen kon, eene nadere uitbreiding laten volgen.

LEER-

LEERREDE

OVER

EFEZ. VI: 4[b].

„*Vaders! voedt uwe kinderen op in de leering en vermaning des Heeren!*" Dus luidt de ten tekst voorgelezen opwekking van den Apostel PAULUS, eene opwekking, die onder de zeer weinige voorschriften, welke wij aangaande het ſtuk der opvoeding van kinderen in het N. T. vinden, door juistheid en volledigheid uitmunt. Zij werd tot de *Vaders* gerigt, niet als of de Christelijke *Moeders* zich met het gewigtig ſtuk der opleiding van haar kroost niet te bemoeijen hadden; maar, of, dewijl de man destijds in ſterker nadruk nog, dan later, bij de meerdere vestiging van het Christendom, als hoofd van het huisgezin optrad; of, dewijl toch het voornaamſte en moeijelijkſte gedeelte der opvoedingstaak altijd den Vader blijft aanbevolen; of ook, dewijl de Vader, door zijn mannelijk gezag vervoerd en door onſtuimige hartstogten bewogen, meer dan de Moeder gevaar liep, in de opvoeding der Kinderen, tot zekere hardheid en ruwheid te vervallen, hen door onmatige geſtrengheid te tergen, *tot toorn te verwekken*, en de Apostel van de waarſchuwing hiertegen in het eerste lid van ons tekstvers was uitgegaan. Christelijke vaders moesten hunne kinderen door geene overdreven eiſchen, noch eenige mishandelingen, tot toorn verwekken,

maar hen *opvoeden* IN DE LEERING EN VERMANING DES HEEREN.

Het *eerste* dezer beide woorden is van zeer ruime beteekenis, en geeft niets minder te kennen dan den geheelen omvang van alles, wat tot het werk der opvoeding behoort: doch die beteekenis kan en mag ook zeer voegzaam, naar aanwijzing van den zamenhang, waarin het woord voorkomt, beperkt en gewijzigd worden. Daar het nu andere, *vermaning*, meer bepaald de *vermaning van het hart*, de eigenlijk gezegde *zedelijke* opvoeding aanduidt; zouden wij bij de door PAULUS genoemde *leering*, hier het liefst aan de opleiding *des verstands* denken, en dus onder de beide uitdrukkingen, *leering en vermaning*, dat alles begrepen achten, wat tot het geheele werk der opvoeding van den geest en het hart des aankomenden geslachts mag gerekend worden te behooren. Die leering nu en vermaning moesten, naar PAULUS raad, eene leering en vermaning *des Heeren* zijn. Door den *Heer* heeft men hier JEZUS CHRISTUS te verstaan: en *eene leering en vermaning des Heeren* zullen dus zoo veel zijn, als eene leering en vermaning, naar de leer van JEZUS CHRISTUS ingerigt, zoo als de Heer zelf die zoude hebben medegedeeld, en die even daarom den Heer aangenaam zijn en welgevallig. Zulk eene opvoeding bestaat derhalve in de opklaring des verstands door de heldere leerbegrippen van het Evangelie, en eene verbetering van het hart door deszelfs geloofswaarheden, voorschriften, grondbeginselen, drangredenen en oogmerken. Zoo moesten dan de Vaders in de Gemeente te *Efeze*, mannen over het

al-

algemeen van aanzienlijk vermogen, voor de Christelijk-Godsdienstige opleiding van het verstand en hart hunner kinderen zorg dragen: en dat moesten zij doen in eigen persoon, de zorg daarvan niet aan een' ander' geheel overlatende, maar zelve zich belasten met de eerwaardige taak der opvoeding, als waardoor onberekenbaar veel goeds kan gesticht worden. Welaan, T.! laat mij u

I. *eerst* den aard der hier aangeprezen opvoeding ontwikkelen;

II. *vervolgens* hare hooge waarde boven die eener opvoeding, hoedanige veelal ten onzen dage gegeven wordt, aanwijzen;

III. *eindelijk* hare behartiging ernstig aanbevelen!

I. Wat dan *vooreerst* den *aard* der, door PAULUS in onzen tekst aangeprezen, opvoeding betreft; zij heeft, gelijk wij het reeds deden opmerken, betrekking, deels op het *verstand*, deels op het *hart* der kinderen.

Ouders, gelijk zij ouders behooren te zijn, beschouwen hunne kinderen als redelijke wezens, welker hoofd niet ledig blijven mag van de nuttigste en aangelegenste kundigheden. En onder deze staat in hunne schatting vooraan de kennis van God, onzen Hemelschen Vader, en van JEZUS CHRISTUS, onzen Heer en Zaligmaker. Zoodra derhalve de verstandelijke vermogens van het aankomende kind die toelaten, en in dezelfde maat, waarin zij het gedogen, spreken Godsdienstlievende ouders tot hen van God, als den Schepper aller dingen, den Weldoener van al wat leeft, ook hunnen goedertieren Vader en

 eenen

eenen heiligen, alwetenden en regtvaardigen God, die, gelijk Hij het goede bemint en gebiedt, zoo ook eenen afkeer heeft van het kwade en het verbiedt; voor wien men zich ook in den afgelegensten hoek des aardbodems niet verbergen kan; die onze gedachten weet, en het goede zeker eens beloont, maar ook buiten twijfel het kwaad eenmaal straffen zal. Zoo spreken zij tot hunne kinderen over God, en wijzen, om aan hun onderrigt meerdere helderheid, zekerheid en levendigheid te geven, op de werken Gods in de Natuur. In dat uitgebreid gebied van zijne schepping toonen zij hun in de duidelijkste proeven, hoe de hemelen Gods eer vertellen, en het uitspansel zijner handen werk verkondigt. Veelal ook maken zij hen opmerkzaam op hetgeen zij in hunne eigen lotgevallen, of in die van anderen, ontdekken kunnen. Niet zelden bedienen zij zich van hetgeen de geschiedenissen, vooral de geschiedenissen des Vaderlands, betreffende Gods bestaan, zijne magt, wijsheid, liefde, en welke andere eigenschappen en deugden des Allerhoogsten er meer zijn, uitdrukkelijk leeren. Maar bovenal gebruiken Christelijk-Godsdienstige ouders de Heilige Schriften, inzonderheid de boeken des Nieuwen Verbonds, en in de eerste plaats de geschiedverhalen van JEZUS CHRISTUS. Het kinderlijk verstand, reeds vroeg vatbaar, om het verhaal van gebeurde zaken te begrijpen, maakt zich gemakkelijk eene voorstelling van JEZUS, als den wijsten, en weldadigsten, en deugdzaamsten, die ooit op deze wereld geleefd heeft: en terwijl nu de Christelijke Vader en Moeder hun kroost met het beeld van dien

dien Eenige uit zijne geschiedenis bekend maken, zeggen zij tevens aan hetzelve: „ zoo wijs, en heilig, en goed, als JEZUS was, is onze Vader in den hemel, Hij, dien wij niet zien kunnen, maar die een afbeeldsel van zich zelven in JEZUS aan de menschen gegeven heeft." Het spreekt van zelf, T. l dat het Christelijk-Godsdienstig onderwijs in uitvoerigheid toeneemt, naarmate de vatbaarheid der kinderen zich ontwikkelt, en dat welgezinde ouders met de bearbeiding van dit gedeelte hunner taak niet ophouden, zoolang eigen bekwaamheden, tijd en gelegenheid het gedoogen, maar gedurig aan voortstreven met de opvoeding hunner lievelingen *in de leering des Heeren*. In zoodanigen smaak was, naar gelang van tijden en omstandigheden, PAULUS vriend, TIMOTHEUS, door moederlijke en grootmoederlijke zorg, bij het gebruik der Heilige Schriften, die wijs konden maken tot zaligheid, opgevoed (*); en had even daardoor een' voorraad van Godsdienstige kundigheden opgezameld, waardoor hij voor het later onderrigt van den Apostel zelven, in de eigenlijke leer van het Evangelie, bijzonder vatbaar geworden, zich naderhand tot een helder licht voor duizenden zijner tijdgenooten verheven heeft.

Welk een aanmerkelijk gedeelte intusschen van eene Christelijk-Godsdienstige opvoeding de opleiding van het jeugdig *verstand in de leering des Heeren* ook zijn moge; zij is echter verre van het geheel der ouderlijke taak uit te maken. Tot haar behoort ook, naar het gegrond oordeel van onzen Apos-

(*) 2 *Tim.* III: 15. verg. I: 5.

Apostel, in de *tweede* plaats, *de vermaning des Heeren*. Door die *vermaning des Heeren* verstaan wij *de vorming van het hart der kinderen naar de leer des Evangelies*. Zoo houden dan Christelijk-Godsdienstige ouders aan hunne lievelingen, in minzamen ernst, en als met het Nieuwe Testament in hunne handen, vóór, dat op ieder' mensch de heilige verpligting rust, om God boven alles, en den naasten als zich zelven, te beminnen. Zij ontwikkelen voor hen dezen algemeenen grondregel der Christelijke zedeleer, en wijzen hun aan, hoe men dien in de onderscheiden betrekkingen en omstandigheden des levens hebbe toe te passen. Zij toonen hun aan, hoe edel, groot en goed, de beoefening is der echte godzaligheid; hoe verachtelijk, laag en nadeelig de dienst der zonde. Krachtig sporen zij hen aan tot alles, wat liefelijk is en wél luidt, uit aanmerking der groote liefde van God jegens zijne menschenkinderen, vooral uit hoofde zijner genade jegens zondaren, in de zending en overgifte van zijnen Zoon zoo heerlijk aan den dag gelegd. Met het heilig gedrag diens Eenigen maken zij hen zeer gemeenzaam bekend, en houden hun dit, als het navolgenswaardigst voorbeeld gedurig voor den geest. Zij wekken hen op tot waken, en bidden, en strijden, terwijl zij zelve hun, zoo veel mogelijk, gadeslaan, op hunne bijzondere geaardheid, neigingen en begeerten, acht geven, hun verkeer regelen, en bij dit alles in hun eigen voorbeeld toonen, dat de vreeze Gods het beginsel der wijsheid is, en zij *de vermaning des Heeren* niet alleenlijk met hunnen mond aanprijzen, maar ook

in

in hun hart hoogachten, en met hunne daden beoefenen. Zoo planten zij, met alle mogelijke zorg en teederheid, Christelijk-Godsdienstige beginfelen in het gemoed hunner kinderen, en vormen hen niet alleen tot verlichte, maar ook tot vroome menfchen, die zich zelven, hunne betrekkingen, der geheele maatfchappij ten fieraad en heil verftrekken kunnen tot in lengte van dagen.

II. Zoodanige opvoeding nu *in de leering en vermaning des Heeren* heeft eene zeer groote waarde, eene waarde, veel hooger dan die, welke mag worden toegekend aan de opleiding van kinderen, zoo als deze veelal ten onzen dage gegeven wordt. Gunt mij, T.! dat ik deze gedachte in het *tweede* gedeelte onzer Leerrede door eenige aanmerkingen ftave!

Reeds van de vroege jeugd der kinderen af aan, wordt door onze hedendaagfche ouders gezorgd, dat aan dezelve, onder de opleiding van bekwame fchoolonderwijzers, — welker getal in de latere jaren, — dank hebbe de Goddelijke Voorzienigheid! — zeer is toegenomen — eene bijzonder befchaafde opvoeding worde medegedeeld. Naast de moedertaal, — deze echter dikmaals niet in de eerste en voornaamfte plaats, — laat men hen in onderfcheiden andere, en in vele en velerlei kundigheden, onderwijzen, niet flechts de eerst noodige, om in hunnen toekomftigen werkkring bekwaam en nuttig te worden, en zich een tijdelijk beftaan te kunnen verfchaffen, maar ook in de min noodwendige, de eigenlijk gezegde verfraaijende, als toon- en zang- en

 dans-

danskunst, aardrijks- natuur- en ſterrekunde, of welke andere wij hier nog meer zouden kunnen opnoemen: ja! men keert wel eens de natuurlijke orde van zaken om, en geeft aan de verſierende den voorrang boven de volſtrekt onmisbare. Of wel men gaat in het doen aanleeren der verfraaijende overdreven te werk, hetzij door dit onderwijs te uitgebreid te maken, of het te zeer tot den ſtand der maatſchappij uit te ſtrekken, in welken de lagere bezigheden des maatſchappelijken levens hare bearbeiders vinden moeten; doch van welke men, dus doende, veeleer afkeerigheid, dan lust tot dezelve, bij den kweekeling, en, ten eenigen tijde, ontevredenheid van den handwerksman in zijnen kring en ſtand aanmerkelijk bevordert. Doch, M. G.! het moge hiermede gelegen zijn, zoo het wil, — iets, waarover wij thans niet opzettelijk ſpreken, maar dat wij alleen uwe aandacht herinneren wilden, — zoo veel is wel zeker, dat in duizende en duizende huisgezinnen, te onzen dage, aan eene Christelijk-Godsdienstige opvoeding, eene opvoeding *in de leering en vermaning des Heeren*, naauwelijks gedacht, dat zij althans voor weinig meer dan een onbeteekenend aanhangſel beſchouwd, en als zoodanig, met in het oog vallende, en inderdaad bedroevende, geringſchatting behandeld wordt. En toch is zij het *edelst*, het *bruikbaarst*, het *heilrijkst*, en *krachtigst*, en *duurzaamst werkzaam* gedeelte van hetgeen tot de taak eener goede opvoeding mag gerekend worden te behooren. Zien wij het in eenige bijzonderheden!

Onze kinderen behooren met ons tot het geſlacht

van

van God, dragen met zich om de trekken van zijn beeld, zijn geschapen tot zijne kennis en dienst, tot zijne gemeenschap geroepen, bestemd voor een eeuwig voortdurend bestaan, voorwerpen van Gods teederste liefde; — de Heiland der wereld is ook voor hen gestorven, — en zij staan derhalve met ons op den hoogsten trap van Gods zigtbare schepping. In welken lagen kring zweeft dus, en hoe onedel blijft de bemoeijing der ouderlijke zorg, die zich alleen of voornamelijk bezig houdt met de aardsche en tijdelijke opsiering der kinderen te bevorderen! En hoe? kunt gij in velen dier kinderen den adel hunner ziel herkennen, wanneer gij in hen vele wetenschap ontdekt aangaande de Godenleer der Heidenen, maar zeer geringe betreffende den éénen waarachtigen God, en JEZUS CHRISTUS, dien Hij gezonden heeft; vele bekendheid met de geschiedenis van Grieken en Romeinen, maar weinige met de verhalen, in den Bijbel beschreven; groote gemeenzaamheid met den schouwburg, kleine met het huis Gods; vele bedrevenheid in de kunst, hoe voor de aarde, weinige, hoe voor den hemel te leven; wanneer gij in hen bespeurt, dat zij naauwelijks éénen misstap begaan in houding en gebaren, stand en ligchaamsbewegingen, naar de fijnste regelen van uitwendige welvoegelijkheid, maar van eene, Gode en CHRISTUS welgevallige, levenswijze naauwelijks iets weten; allerlei voortbrengselen der toonkunst, naar den smaak der eeuw, weten te doen hooren, alleenlijk in de, God en CHRISTUS verheerlijkende, liederen vreemdelingen zijn; werken in onderscheiden talen kun-

 nen

nen lezen, maar van de Bijbel-taal in onze Nederlandsche overzetting naauwelijks iets bevatten; fraai over romans en tooneelstukken weten te spreken, maar buiten staat, om in de eenvoudige taal van het hart gebeden en dankzeggingen tot God op te zenden; met één woord, bij uitnemendheid beschaafd zijn, maar geheel of bijna geheel ongeoefend *in de leering en vermaning des Heeren.* — Als tot verstandigen spreek ik: oordeelt gij, hetgeen ik zeg!

De opvoeding *in de leering en vermaning des Heeren* is, *ten tweede*, de *bruikbaarste.* Zij komt te pas in elken kring en stand der menschelijke zamenleving, van den koning tot den daglooner. Hoe veel, M. G.! wordt in de hedendaagsche opleiding der jeugd bij vele kinderen aangeleerd, waarvan zij in volgende jaren weinig gebruik kunnen maken; ja, dat hun in meer dan één opzigt, merkbaar in den weg staat, en waarvan de tijd, ter oefening doorgebragt, voor hunne wezenlijke belangen oneindig beter had kunnen besteed worden! Kunt gij er aan twijfelen, gaat dan bij u zelven na, wat nut de toekomstige handwerksman, de jonge dochter, bestemd tot huismoeder in den lageren burgerstand, van vele kundigheden kunnen trekken, die nu met zoo veel ijver worden aangekweekt; en welk gebruik de mindere volksklassen, in zich niet min noodig en eerwaardig dan de rijkste en aanzienlijkste, maken kunnen, b. v. van Heidensche fabelleer, diepgaande kennis van Grieksche en Romeinsche geschiedenis, en wat er van dien aard meer zou kunnen genoemd worden! Maar kennis aangaande de

leer

leer des Evangelies en liefde tot hare beoefening komen allen te stade. Zoodanige verlichting des verstands, zoodanige veredeling van het hart, kunnen werking doen in de hut zoowel als in het paleis. En, waar de noodwendige kundigheden van post en beroep bij den jongeling en de jonge dochter door de *leering en vermaning des Heeren* opgeluisterd, ja! geheiligd worden, daar voorzeker worden deze achter de ploeg en op den troon de nuttigste menschen, op welker bezit eene geheele maatschappij zich grootelijks beroemen mag.

Immers, *ten derde*, doet eene opvoeding *in de leering en vermaning des Heeren* de allerheilrijkste werking. De nevelen van bij- en ongeloof worden daar van voor den geest van het aankomend geslacht weggevaagd. Vaste beginselen van denken en handelen worden daar het jeugdig gemoed ingeboezemd. De neigingen van het hart worden daar naar edele voorwerpen gerigt, voorwerpen, welker waarde den toets der eeuwigheid kan uitstaan. De vreeze des Heeren wordt er de bron van alle wijsheid. De liefde voor God en den Heer, uit verlichte, Godsdienstige kennis ontsproten, doet er eene Christelijke zelf- en menschenliefde geboren worden, die zich door kuischheid en eerbaarheid, matigheid en spaarzaamheid, werkzaamheid en orde, eerlijkheid en goede trouw, algemeene welwillendheid, verdraagzaamheid, vergevensgezindheid, en zoo er eenige andere deugd of lof is, heerlijk kenbaar maken. En verbeelden wij ons nu, M. G.! dat *de leering en vermaning des Heeren* aan allen, en op de meest gepaste wijze, dat is, met zachtmoedigen ernst,

ernst, aanhoudenden vlijt, en naar ieders onderscheiden vatbaarheid en smaak werd medegedeeld; zou men dan niet overal opgeruimde, eerlijke, dankbare, gelukkige menschen ontmoeten, en deze aarde als in een paradijs herschapen zien?

Vooral ook, omdat, *ten vierde*, de opvoeding *in de leering en vermaning des Heeren* het *allerkrachtigst* werkt tot bereiking van haar voortreffelijk doel. In welk bevallig, deugd- en heilbevorderend licht ziet hij, wiens verstand door *de leering des Heeren* is opgeklaard, God, CHRISTUS zich zelven, de deugd, deze aarde, de toekomende wereld! God is zijn Vader, die hem, hoe schuldig ook, maar met berouw en zucht tot verbetering vervuld, genade en vergeving schenkt om des Heilands wil. — CHRISTUS is zijn teederste vriend. — Hij, kind van God, verloste des Heeren. — De deugd is de tol eener Gode en CHRISTUS welgevallige dankbaarheid. — De aarde zijne leerschool. — De toekomende wereld zijn vaderland. — *'s Heeren vermaning* dringt bij hem, wien eene Christelijk-Godsdienstige opvoeding te beurt valt, tot zijn innerlijk gevoel door, tot alle de gezindheden, neigingen en begeerten zijner ziel. Eindelijk geeft zij hem de sterkste drangredenen tot ware Godzaligheid aan de hand, drangredenen, die niet zoo zeer van menschelijk als wel van Goddelijk gezag zijn ontleend, en bij welke men gewezen wordt niet maar op de zegenrijke gevolgen, die aan den rand van het graf ophouden, maar op die, welke voortduren tot eene nimmereindigende toekomst.

Eindelijk, de werking eener opvoeding *in de lee-*

leering en vermaning des Heeren is de *duurzaamste.* Wie berekent alle omstandigheden, in welke de aankomende jeugd bij vervolg van tijd geraken zal? Verleidingen en verzoekingen der wereld zullen haar mogelijk omringen; maar de regt Godsdienstig opgevoede gevoelt, te midden dier verzoekingen, den invloed van het zuiver Christelijk onderrigt, dat hij genoten heeft, en zegt: „zoude ik zulk een groot kwaad doen, en zondigen tegen mijnen Hemelschen Vader, en mijnen verhoogden Zaligmaker?" Wederwaardigheden van onderscheiden aard treffen hem, maar, ten gevolge zijner Godsdienstige opvoeding, wetende en geloovende, dat de haren onzer hoofden geteld zijn, en dat Hij, die het deed, onze Vader is in CHRISTUS JEZUS, bidt hij, gelijk weleer zijn Voorbeeld en Meester: „niet mijn wil, o Vader! maar de uwe geschiede!" Bij klimmende jaren verliest voor den ouden man zoo veel zijne aantrekkelijkheid en invloed, maar niet de kennis van God als den besten Vader, noch de zucht om dien Vader welbehagelijk te zijn. Wat zeg ik? Het gevoel van behoefte aan God en CHRISTUS neemt met den voortgaanden ouderdom toe, en de kalmte der ziel wint in sterkte; de kalmte, die daaruit ontstaat, dat men een kind Gods en een verloste door CHRISTUS is. En daar zelfs, waar alle werking eener *beschaafde* opvoeding, naar den geest des tijds ingerigt, genoegzaam geheel ophoudt, strekken de vruchten van *de leering en vermaning des Heeren* tot lafenis en verkwikking in den uitersten nood. De wereld ga, in de ure des doods, voor den Godsdienstig op-

opgevoeden Christen, met alle hare begeerlijkheid voorbij; zijne ondervinding leert hem, dat, wie door *de leering en vermaning des Heeren* zich op het doen van Gods wil heeft toegelegd, blijft tot in alle eeuwigheid. Die opleiding is als een boom des levens, die alle stormen der tegenwoordige wereld tart, en onafgebroken zijnen lommer en zijne vruchten den vermoeiden pelgrim aanbiedt aan gene zijde der graven, waar geene verandering meer heerscht, noch schaduw van omkeering.

III. Zoo heb ik u dan, M. G.! den waren aard eener opvoeding *in de leering en vermaning des Heeren* doen kennen, en hare meerdere waarde boven de, thans meest gewone, dus geheten beschaafde opvoeding der jeugd trachten tastbaar te maken. Er blijft mij nog over, met weinige woorden op de behartiging eener Christelijk-Godsdienstige opvoeding bij u aan te dringen. Besteden wij hieraan het *laatste* gedeelte onzer Leerrede!

Vaders en Moeders! Gij draagt eenen eerwaardigen titel, dien zelfs engelen missen: gij heet ouders. Tot eenen hoog aanzienlijken rang werdt gij door God verheven, dien, namelijk, van zijne bijzondere medearbeiders in de vorming van onsterfelijke wezens voor het heil der eeuwigheid. Er was eens voor u een oogenblik van groote plegtigheid, toen gij uwe kinderen door den H. Doop aan God, onzen Vader, en CHRISTUS, onzen Heer, hebt laten toewijden, en, ten aanhoore van God en zijne heilige Gemeente, hebt verklaard te gelooven, *dat uwe kinderen in* CHRISTUS *geheiligd waren,*

en

en daarom als lidmaten der Gemeente behoorden gedoopt te worden; een oogenblik, waarin gij, als onder aflegging van eenen eed, uw voornemen betuigd hebt, om *uwe kinderen, wanneer zij tot hun verstand*, het gebruik hunner redelijke vermogens, *zullen gekomen zijn, in de leer van het Evangelie te onderwijzen, of te doen, of te helpen onderwijzen.* En nu, Vaders en Moeders! beproeve een ieder uwer zich zelven, of, en in hoe verre, gij aan uwen eernaam, hoogen rang, afgelegde verklaring en belofte, door uwe kinderen *in de leering en vermaning des Heeren op te voeden,* beantwoord hebt! Gij doet wel, dat gij zorgt voor het tijdelijk bestaan uwer lievelingen; en geheel verkeerd ware uwe handelwijze, indien gij hunnen geest niet met de noodige kundigheden voor hunnen toekomstigen werkkring liet toerusten: maar laat het hierbij niet blijven! Gelijk de hemel hoog is boven de aarde, en de eeuwigheid het in duur van den tijd wint, zoo ook behoort gij er uw *hoofdwerk* van te maken, dat uwe kinderen God en Christus leeren kennen en dienen naar de beginselen van het Evangelie. Wanneer uwe geldmiddelen, uw rang en stand in de maatschappij het vergunnen, uwe kinderen ook in de verfraaijende kundigheden te laten onderrigten; dan doet gij wel. Maar houdt altijd onder het oog, dat niet alles, wat bevallig staat, juist daarom even nuttig is! Berekent, voor welken kring in de maatschappij gij uwe kinderen kunt laten opvoeden, en tracht ook in dit opzigt niet te zeer naar hooge dingen! De menschelijke zamenleving behoeft niet minder den handwerksman dan

dan den regent, en beiden, indien zij Christelijk gezind zijn, hebben aanspraak op de achting hunner medeburgers; maar niet *dezelfde* opleiding in de kundigheden des beschaafden levens moet aan beiden in dezelfde maat worden medegedeeld, of men sticht groote maatschappelijke onheilen. — Doch, wat men ook in dit opzigt meer of min noodzakelijk keuren moge; offert nooit de Christelijk-Godsdienstige opleiding uwer kinderen aan hunne oefening in de versierende wetenschappen van het gezellige leven op: want niet hunne bekwaamheden in dezen, maar hunne kennis van, en hunne gehoorzaamheid aan God en onzen Heer JEZUS CHRISTUS, maken het onderpand uit van hun wezenlijk geluk in de tegenwoordige en in de toekomende wereld. En wat ook zou het te zeggen zijn, wanneer gij, ten grooten dage des gerigts, ter verantwoording van uw ouderlijk gedrag wordt opgeroepen, en gij zaagt dan uwe kinderen, die, bij gemis van Godsdienstige denkbeelden en grondbeginselen, eene prooi der zonden waren geworden, door den Regter des hemels en der aarde afgewezen? Wat zou het niet te zeggen zijn, als in die ontzettende ure uw geweten sprak, of, uwe kinderen u met verwijtenden blik voorhielden: „ Gij hebt ons wel voor de zinvermaken der wereld opgevoed, maar niet *in de leering en vermaning des Heeren!?*" —

Wie uwer dan ook hier schuldig sta, en zich tot dus ver over eene Christelijk-Godsdienstige opvoeding zijner kinderen niet, of althans veel minder dan over hunne wetenschappelijke verlichting

en

en bevallige befchaving moge bekommerd hebben; hij keere terug van deze toegevendheid aan den, bij duizenden heerfchenden, fmaak, en zette in zijnen arbeid *de leering en vermaning des Heeren* vooraan, opdat zijne kinderen niet flechts kundige en aangename, maar ook in de Bijbelleer geoefende, en echt Christelijk-Godsdienstige, waarlijk vroome, menfchen worden mogen.

Houdt u dan daarmede bezig, Vaders en Moeders! zoo veel mogelijk zelve, althans door gefchikte leidslieden, die het hoofd der kinderen met geene verwarde, onbijbelfche, begrippen vervullen, noch derzelver hart gevoelens en gezindheden inftorten, van den vrijen en blijdfchapwekkenden geest des Evangelies geheel verwijderd! Zoo dikwijls zij onder uw oog zijn, Ouders! fpreekt met hen over de kennis en vreeze Gods, maar met ingenomenheid, zachtheid, Christelijke vrolijkheid en dankbaarheid! En gaat hun met een ftichtelijk voorbeeld op den weg des geloofs en der godzaligheid voor!

En wie wij ook zijn mogen, al of niet met kinderen gezegend, dat wij ons vereenigen, om de zaden der kennis en vreeze des Heeren bij het aankomend geflacht uit te ftrooijen. Wij allen zijn daartoe in overvloedige gelegenheid. Gods vaderliefde zegene onze pogingen, en fchenke ons eenmaal het genot der zalige genoegens, van, door *de leering en vermaning des Heeren*, ééne, kon het zijn vele zielen, voor den hemel gewonnen te hebben! Amen!

Ziedaar, mijne Vriendin! de geheele Leerrede met weglating slechts der voorafspraak, die als alleenlijk geschikt tot eene gepaste aansluiting in den gang der predikatiën, welker geest en doel ik u reeds in mijnen vorigen heb opgegeven, voor u niets belangrijks had.

Wat nu haren inhoud zelve betreft, ik hoop niet, dat gij mijne opgave aangaande den tegenwoordigen staat eener dus genoemde beschaafde opvoeding van eenige bedilzucht verdenken zult. In den kring althans, waarin gij ook meermalen verkeert, hebt gij, even zoowel als ik in den mijnen, overvloedige gelegenheid, om van de waarheid mijner schets door de ondervinding overtuigd te worden. En indien het noodig zijn mogt mijne opgave met het gezag van anderen te staven, ik zoude mij beroepen op eenen man, van wien men niet zeggen kan, dat hij te zwartgallig over zijnen tijd en tijdgenooten gedacht heeft, te weten, den schranderen menschkundigen, voor zijne belangrijke ontwerpen, helaas! nog te vroeg gestorven MEERMAN. Ik weet niet, of gij deszelfs resultaten van een zestigjarig leven bij de hand hebt, maar in derzelver *tweede* deel bl. 17 verv. lezen wij: „onze oude lagere en taalscholen boden voorzeker een al te beperkt en dus onvolledig onderwijs aan voor den tegenwoordigen stand der nationale verlichting en beschaving. Maar is men niet bij het nieuwe stelsel tot een tegengesteld uiterste overgegaan? Heeft men de grenzen van het lager en en middelbaar schoolonderwijs niet welligt al te ver willen uitzetten, de Kinderen en jonge lieden

al

al te veel te gelijk willen doen leeren, en daardoor den weg gebaand, om of hun denk- en geheugenis vermogen al te zeer te overladen, of — hen te bederven door eene zekere oppervlakkigheid van kennis, die wel, bij een vlugtig examen, in het oog schittert, maar in geest en hart weinig wezenlijks nalaat, en al ras na den afloop van eenen school-*cursus*, plaats maakt voor eene geheele verwaarloozing der aangeleerde kundigheden?" — —

„Geeft men, bij het tegenwoordig onderwijs, niet te veel plaats aan dat gedeelte der grondwetenschappen, dat meer *theoretisch* en schitterend is, met verwaarloozing van het minder in het oog stralende, maar wezenlijk en op den duur in het gemeene leven der meeste menschen meer nuttige en bruikbare?" — — „Men zal mij nog moeten toestemmen, dat beschaafde meisjes meer geoefend in muziek- en teekenkunst, dans en fraaije handwerkjes, dan in huishoudkundige kennis, naaijen, breijen, stoppen, mazen, enz. de scholen verlaten: en van waar dit alles? Omdat men hare aandacht tusschen al te vele voorwerpen van oefening verdeelt, en aan het schitterendste verre de meeste zorgen toewijdt. Het kind wil gaarne die leiding volgen, zij strookt volkomen met deszelfs zinnelijkheid en eerzucht; maar de onderwijzer of onderwijzeres moest eene betere evenredigheid in het onderwijs brengen, en bij allen moest het zwaarste het zwaarste wegen."

Zoo, lieve Vriendin! dacht de verstandige OCKERSE: en wat bijzonder de Godsdienstige opleiding der jeugd aangaat, grootelijks beklaagt hij in het

derde deel dezelfde resultaten, bladz. 159, het verval der huisselijke Godsdienstoefeningen in ons Vaderland; en eenige bladzijden te voren (128) voert hij deze aandoenlijke taal: „ Ouders! wist gij toch welk eene weldaad gij aan uw dierbaar kroost bewijzen kunt, door hetzelve braaf en godsdienstig op te voeden, maar ook, hoezeer gij aan hun verderf en dat der maatschappij arbeidt, door dat te verwaarloozen! Gods ontferming brengt wel eens later zulke verwaarloosden te regt; maar dit is zeldzaam, en bijna altoos worden zij zedelooze, ongelukkige menschen; en dat door u, door u zelve!... Laat ons in dit stuk tot de zedelijkheid en vroomheid onzer vaderen terug te komen."

Voorzeker twijfelt gij, mijne lieve Vriendin! geen oogenblik, of men aan kinderen eenig onderwijs in de kennis van God en van zijne dienst, en dus eene eigenlijk gezegd Godsdienstige opvoeding behoore te geven. Ik ken uwe denk- en handelwijze te zeer, dan dat ik zoodanige twijfelingen bij u zou kunnen onderstellen. Maar het ware mogelijk, dat gij over het, in mijne Leerrede behandeld, onderwerp met dezen of dien uwer bekenden in gesprek kwaamt, en dat men de teedere snaar, betreffende het al of niet voegzame eener Godsdienstige opvoeding in den, door mij bedoelden zin, aanroerde. Ik las onlangs in de aanteekeningen van mijnen hooggeschatten FEITH op zijne brieven aan SOPHIE eene plaats uit de gelukzaligheidsleer van J. M. SAILER, I Deel, bl. 58 verv., welke ik, daar zij u, bij voorkomende gelegenheden, van groot nut zoude kunnen zijn, niet nalaten kan, hier voor u

af te schrijven. „ Tot het verhelpen van het onvermogen der rede (om, namelijk, de wet der volkomenheid in den menschelijken wil geldend te maken) laten zich twee wegen denken, van welke de eene in en de andere buiten den kring der menschelijken krachten ligt. De weg, welke binnen den kring der menschelijke krachten ligt, heet *gewenning van den nog onmondigen mensch ter opvolging van de voornaamste uitspraken der rede, eer in hem de rede zelve ontwaakt.* Eene hoogstweldadige gewenning, *welke dan, bij de ontwakende rede voortgezet, en door de voortgaande vorming der rede niet gehinderd, maar bevorderd wordt.* *Hiervoor* spreekt het duidelijk getuigenis der ondervinding, en de natuur der zaak. - Wanneer de wil reeds door voorafgaande oefening eene vaardigheid bekomen heeft, om het goede te achten en te lieven, zoo is het toch voor de rede gemakkelijker, deze achting en liefde te gebieden. Het gebied des begrips is alsdan door de gewenning reeds voorbereid, reeds ondersteund en versterkt. Heeft de jongen geleerd, de wenk zijns vaders zonder tegenspraak te gehoorzamen, nog eer zijne rede zich ontwikkeld heeft; zoo zal de rede des jongelings, die daarna zelve op gehoorzaamheid aandringt, in den jongeling minder tegenstand vinden, omdat de oefening de gehoorzaamheid reeds ligter maakt, en de eigenzinnigheid en ongeregelde lust reeds hare grenzen bekomen hebben. Onder alle gewenningen echter, om het goede te achten en te beminnen, is geene, welke de achting en liefde voor het goede ligter maakt, dan *de gewendheid, om al het goede als een' wenk der*

 God-

Godheid te beschouwen, en als zulk een wenk te volbrengen, om maar der Godheid niet te mishagen, of korter: *de aanwenning der jonge jaren, van jegens God gezind te zijn, gelijk het kind omtrent de geliefde ouders gezind is.* Deze stille, teedere kinderzin voor alle wenken van den Vader der menschen heet in de oude taal „ Godsvrucht." *De Godsvrucht* verhelpt het onvermogen der rede van de zinnelijke driften te leiden, niet weinig, vooral, wanneer zij eene *gewoonheid* geworden is, eer nog de zinnelijke driften aan de heerschappij, dat is, tot losbandigheid geraakt zijn; want dan is het niet meer enkel de rede, (van ouders of kinderen) welke zegt: „ *breng de driften binnen hare palen*:" de bepaling derzelve is reeds eene gewoonheid geworden. En niet alleen deze gewoonheid ondersteunt, als *gewoonheid*, het gebied der rede. De achting voor den wenk der Godheid is eene bijzonder *magtige gewoonheid;* immers de jongen leert zijnen God tegenwoordig te denken, waar zijne ouders niet wenken, bevelen, dreigen, straffen kunnen. En deze hem steeds tegenwoordig zijnde God legt hem een afschuw voor het onregt in het hart. En dit is het zoo miskende en verwaarloosde, niet slechts uit misverstand gelaakte, maar ook bij vele huisgezinnen, helaas! buiten oefening gebragte *geheim der opvoeding*. Opvoeding behoort *gewenning* tot het goede, en gewenning tot het beste, waarvoor de teedere leeftijd vatbaar is, tot *Godsvrucht* te zijn: nu is zij, in plaats van gewenning tot het goede, *voorbeeldspel*, en in plaats van gewenning tot Godsvrucht, vooral

in

in vele huizen, die niet van burgers en boeren bewoond worden, gewenning tot *ijdelheid* en tot *redetwisten* geworden. O Vrienden! dankt met mij, zoo veel gij kunt, indien u het *voorbeeld* van uwe vroome moeder een ſpiegel der Godsvrucht was; indien u niet de geleerde taal des opvoeders, maar het *voorbeeld* des vaders tot Godsvrucht gewend heeft; indien uwe opvoeding eene *ware opvoeding*, dat is, eene voorafgaande oefening in het goede en tot het goede is geworden; indien uw kindſche leeftijd niet gevallen is in tijden, in welke men de opvoeding tot eene kunst maakt; omdat men te veel van de natuur is afgeweken. In onze dagen hebben er eenige, welke de hervorming des menſchen van de hervorming van onſchuldige woorden geliefden te beginnen, ook het onſchuldige woord *Godsvrucht* uitgemonſterd. Dan, indien zij maar de zaak vooreerst *in zich zelve* gehad, ten tweede in hunne daden *levendig* uitgedrukt, ten derde in hunne kweekelingen geplant hadden, wij zouden hun het woord gaarne geſchonken hebben. Wat heeft toch de teedere natuur van den kindſchen leeftijd ſchooners, edelers, lievenswaardigers, dan den fijnen kinderzin jegens hunnen onzigtbaren Vader? Zelfs de gehoorzaamheid jegens den zigtbaren wordt door dezen kinderzin eerst regt veredeld, en is daarin reeds mede begrepen. *De onzigtbare Vader wil dat ik mijne zigtbare ouders gehoorzame. Ik gehoorzaam dus eigenlijk God, wanneer ik mijne ouders gehoorzaam.* Deze is die fijne kinderzin, welke Godsvrucht heet; en die dezen kan verbannen, geve

ons iets beters, hetwelk in zich edeler is en krachtiger werkt!"

Zegt gij er, mijne Vriendin! niet geheel *amen* op? O, dit behoeve ik u niet te vragen, even min, of gij de bijzondere aanwijzingen van den godvruchtigen Schrijver wel opgemerkt hebt, die hij, aangaande de beste manier, om aan kinderen eene Godsdienstige opvoeding te geven, zoo ongezocht als gepast in het bovenstaande heeft medegedeeld. Gaarne echter had ik hierbij iets gevonden over het hulpmiddel der geschiedenis van onzen Heer JEZUS CHRISTUS, waarover ik in mijne Leerrede gesproken, en dat ik zeer aangeprezen heb. Doe mij het genoegen, en herlees eens het zoo wél geschreven stukje over dit onderwerp in het eerste deel van ons *Christelijk Maandschrift*, bladz. 493 verv. Het draagt ten opschrift: *het Godsdienst-onderwijs bij kinderen aan te vangen met de leer nopens* JEZUS CHRISTUS, *het beeld van God, liever, dan met de leer van God, den Schepper en Alregeerder zelven*; en zal u menigen nuttigen wenk geven, bij uwe groote naauwgezetheid op uwe moederlijke pligten. Gij, zoo min als ik, zijt er bang voor, dat het Godsdienstig onderrigt den kinderen verdrietig zal zijn, indien het slechts naar derzelver vatbaarheid wordt ingerigt; door woorden die zij verstaan, zoo veel het zijn kan, aanschouwelijk gemaakt, en voor zoo veel er reeds op hart en leven gewerkt wordt (en dit toch zij niet het minste!) door den voorgang der

op-

opvoeders opgehelderd, smakelijk gemaakt, en aangedrongen wordt.

Maar vraagt gij mij mogelijk, althans deze bedenking stel ik mij voor, dat bij U kan oprijzen: hoe? moet ik mijne kinderen mede naar de kerk nemen, en dus ook de openbare Godsdienstoefening als een hulpmiddel bij derzelver Godsdienstige opleiding gebruiken; of niet? Ik weet waarlijk bijna niet, hoe ik u daarop het best zal antwoorden. Met betrekking tot zeer jonge kinderen, b. v. onder de acht, of zelfs, indien zij bijzonder levendig van gestel zijn, tot aan de tien jaren zou ik het niet zeer aanraden. De predikatiën worden door hen niet verstaan, duren te lang, en zij zelve beginnen zich te vervelen: en ik behoef U niet te zeggen, dat zelfs bij volwassenen de Godsdienstige stichting in de Kerk weg is, zoodra men zich te regt of te onregt, bij des Predikers aanleiding, of door eigen wuftheid, in huis begint te wenschen. — Gij weet, ik heb te H. eenigen tijd gestaan. Daar waren, en zijn nog, voor zoo veel ik weet, kinderpreeken in gebruik. Ik heb er meer dan ééne zelf gedaan, en ik betuig U opregt, dat ik daaraan met genoegen terug denk. Een preekje van een klein half uur, geheel naar het kinderlijk begrip ingerigt, over geschiedenissen of korte zedelessen uit den Bijbel, die in den kinderlijken kring van nut kunnen zijn; — waarlijk! ik kan naauwelijks den wensch onderdrukken, dat zoodanige inrigting meer algemeen in gebruik moge komen, ook in deze uitgebreide

Ge-

Gemeente. Wij zouden er wel ééne der namiddag beurten, die ook hier jammerlijk traag worden bijgewoond, voor kunnen geven; en, naar mijn inzien, tot groot nut. — Doch, mijne Vriendin! ik wil geene klaagtoonen aanheffen, en moet eindigen. Groet onzen R., wanneer gij hem spreekt, en kan ik U in een of ander opzigt, ook met betrekking tot uwen oudsten zoon, met wiens bevordering tot de hoogste klasse der Latijnsche school ik U van harte geluk wensch, eenige dienst doen, beschik over

Uwen toegenegen Vriend

. . . .

DE REIZIGER EN DE TOLBEDIENDEN.

Voor eenigen tijd wilde een Vreemdeling zich naar *Frankrijk* begeven. Op de grenzen werd hij door twee Tolbedienden aangehouden, welke hem vroegen, of hij niets bij zich had, waarvan de invoer verboden was? Ik geloof neen, antwoordde de Reiziger. — „Wat hebt gij „dan in uw klein pakje?" — Niets, dan schoon linnen en andere reisbenoodigdheden. — „Wij moeten ons daar„van overtuigen." — Goed: maar weest zoo vriendelijk met mij naar die bank te gaan; terwijl gij dan mijn goed naziet, kan ik wat uitrusten. — De Tolbedienden voldeden aan dit verzoek; zij doorsnuffelden het goed van den Vreemdeling; daarop onderzochten zij hem zelven, en alle zijne zakken. Niets had hij bij zich, dat hun oog ontging. Toen zij met het onderzoeken gedaan hadden, sprak de Reiziger hen dus aan: Veroorlooft mij, u eene opmerking mede te deelen, waartoe mij de ontmoeting van u aanleiding heeft gegeven. Wij allen reizen naar een land, in hetwelk geen verboden' waren mogen ingevoerd worden. Had ik kanten of edele gesteenten van eenige waarde bij mij gehad, zoo zoudt gij mij die ontnomen hebben, en ik zou bovendien zwaar gestraft zijn. Hoe vele arme Reizigers zijn er intusschen, welke de eeuwigheid te gemoet reizen, beladen met dingen, welke naar de wetten van het Rijk der hemelen verboden zijn; met bedrog, toorn, eerzucht, onreinheid, nijd, boosheid en zoo vele andere soorten van zonden, van welke de magtige Heer des hemels een' afkeer heeft. Hij, die onderzoeken zal, bij onze aankomst in de eeuwigheid, waarmede wij beladen zijn, ziet zeer naauwkeurig toe, niets ontglipt hem; en daar zal, zoowel als hier, een eenig verboden artikel genoeg zijn, om den schuldige de bepaalde straf te doen ondergaan, welke eene eeuwige gevangenis zijn zal. Met dat al dragen wij alle niets anders bij ons, dan die ellendige waren, waarvan de invoer in den hemel verboden is: want, sedert dat zij hier ingevoerd zijn, hebben wij geen ander eigendom. De Heer echter van dat koningrijk, naar hetwelk wij reizen, heeft, uit enkele liefde, zijnen eigen Zoon gezonden, om ons alle die verboden dingen te ontnemen, en ons met die kostbare goederen te verrijken, welke alleen in zijn koninkrijk gevonden mogen worden. Die gezant is onze Heiland, welke gekomen is, om onze zonden uit te delgen, en ons te bekleeden

kleeden met zijn heil. Gelukkig hij, die deszelfs gunst deelachtig is, wiens zonden vergeven zijn, en die, ten dage des onderzoeks, bevonden zal worden door deszelfs bloed gezuiverd te zijn! —

De Tolbedienden, geroerd door deze toespraak, konden den Reiziger niet genoeg danken voor deszelfs belangrijke herinnering, en, terwijl zij hem eene voorspoedige reis toewenschten, betuigden zij te hopen, dat zij hem niet voor de laatste reize mogten gezien en gehoord hebben.

(Uit *l'Almanach des bon Conseils*; *pour l'an* 1827; door het *Traktaatgenootschap* te *Parijs* uitgegeven.)

RUSLAND, VAN EENE GODSDIENSTIGE ZIJDE BESCHOUWD.

Naar de nieuwste berekening vindt men in het Russische Rijk:

I. *Christenen.*		
Grieksche	33,000,000	
Roomsch-Katholieke	6,800,000	
Luthersche	1,400,000	
Armeniërs	42,000	
Hervormden	20,000	
Moravische Broeders	9,000	
Mennonieten	5,000	
		41,276,000
II. *Joden.*		500,000
III. *Muhammedanen.*		1,850,000
IV. *Heidenen.*		
Vuur-aanbidders	600,000	
Lamaïten	300,000	
Braminen	300	
		900,300
		44,526,300

(Uit de *Evangel. Kirchenzeitung* van 1 Sept. 1827. N. 18. S. 144.)

* *
*

NIEUW CHRISTELIJK MAANDSCHRIFT,

VOOR

DEN BESCHAAFDEN STAND.

Uitgegeven door

DE RINGSVERGADERING VAN AMSTERDAM.

TWEEDE DEEL.

N°. V.

INHOUD.

TE AMSTERDAM, BIJ

JOHANNES VAN DER HEY EN ZOON.

1828.

NIEUW CHRISTELIJK MAANDSCHRIFT, VOOR DEN BESCHAAFDEN STAND.

OVER HET ONGELOOF VAN 'S HEILANDS LEERLINGEN AAN DE VERHALEN DER VROUWEN, DAT DE HEER UIT DE DOODEN WAS OPGESTAAN.

In de afgeloopene maand hebben wij niet alleen, met geheel de Christenheid, het Paaschfeest gevierd; maar ook, na verloop van hetzelve, nog menigmaal gelegenheid ontvangen, om over 's Heilands opſtanding uit de dooden na te denken. Ongetwijfeld zal zich onze aandacht meer dan eens bepaald hebben bij de zonderlinge houding, in welke ons de leerlingen van JEZUS, voor en aleer zij den herrezen Meester met eigene oogen gezien hadden, volgens de berigten der Evangelisten voorkomen: zoo kan ons wel niet ontgaan zijn, hetgeen wij van derzelver *ongeloof aan de verhalen der vrouwen*, die van JOZEFS landhoeve terug gekomen waren, en 's Heilands verrijzenis aankondigden,

den, hier en daar beschreven vinden. Evenwel twijfele ik er niet aan, of dit onderwerp verdient nog wel eene nadere overweging; en ik voel mij te meer opgewekt, om de lezers van dit *Maandschrift* daartoe te geleiden, wijl er geen dag in ons leven is, waarin wij bij de hoofdwaarheid van het Evangelie, dat CHRISTUS uit de dooden is opgestaan, niet het hoogste belang hebben.

Bijzonder opmerkelijk is hetgeen wij in het Evangelie van LUCAS lezen. De heilige Schrijver berigt ons, dat MARIA *Magdalene*, en JOHANNA, en MARIA, *de moeder van* JACOBUS, en andere vrouwen naar het graf van JEZUS gegaan zijn, en deszelfs ligchaam niet vindende, eene verschijning van Engelen gehad hebben, die haar zeiden, dat de Meester in het leven was teruggekeerd. Vervolgens doet hij haar deze blijde boodschap aan de Apostelen brengen; maar voegt er aanstonds bij: *En hare woorden schenen voor hen als een ijdel geklap, en zij geloofden haar niet.* Naauwkeurig beschouwd, ziet dit laatstgenoemde niet slechts op het verhaal der vrouwen nopens de Engelenverschijning, maar ook nopens de ontmoeting van JEZUS zelven. Wij behoeven toch de andere Evangelisten slechts met vlugtigen blik te vergelijken, om er van overtuigd te zijn, dat de vrouwen zich met de tijding, dat JEZUS uit het graf verrezen was, niet eer tot deszelfs leerlingen te *Jeruzalem* vervoegd hebben, dan nadat zij Hem zelven aanschouwd hadden. En MARCUS zegt ons uitdrukkelijk, dat zij, die met JEZUS geweest waren, aan de verklaring van MARIA *Magdalene*, dat de Heer aan haar versche-

schenen was, geen geloof sloegen: terwijl het Evangelie van JOHANNES ons tot dezelfde slotsom leidt. De Apostelen verraden derhalve hier een ongeloof, hetwelk bij den eersten opslag de hoogste verwondering baart; maar zich, een weinig dieper ingezien, volkomen laat verklaren, en ten slotte zoo wel de zekerheid der opstanding onzes Heeren op de krachtigste wijze bevestigt, als ons de nuttigste lessen oplevert.

Plaatsen wij ons op het standpunt, van waar wij de zaak beschouwen moeten. — Twee dagen na 's Heilands begrafenis komen MARIA *Magdalena* en hare reisgenooten, na elkander, van het graf met de tijding, dat Engelen haar verschenen zijn, dat JEZUS uit de dooden is opgestaan, dat zij zelve Hem gezien hebben. Deze verbazende tijding brengen zij aan de Apostelen, terwijl die nog in de diepste verslagenheid over den dood des Meesters daar nederzitten, en sommige hunner zelfs in den hof van JOZEF geweest zijn, zonder met de ontmoeting van Engelen, veel min met de verschijning van JEZUS, verwaardigd te zijn geworden. Wie onzer, Lezers! houdt het nu voor een vreemd verschijnsel, dat deze mannen hare verhalen, in plaats van er aan te gelooven, als ijdele sprookjes verwierpen? Wie vindt dit ongeloof in zekeren zin niet natuurlijk, als hij op de keuze der personen let, aan welke de Heer verschenen is? Daar staat Hij uit de dooden op, en ondertusschen blijven de vertrouwelingen van zijn hart in angst en verslagenheid! Hij verschijnt aan eene troep vrouwen, en laat hen, die Hem drie jaren lang ge-

volgd hebben, aan hunne mijmeringen en smarten over, laat hen dobberen tusschen allerlei klippen en brandingen, waar zij in gevaar zijn, hun geloof te verliezen! Maar het zonderlinge van deze voorkeuze verdwijnt, zoodra wij alles met de behoorlijke aandacht overwegen. Of wie verdient spoediger uitkomst, die in den nood wanhopig neêrzit, en het schip aan de golven prijs geeft, of die zich haast en aflooft, om nog te redden, wat gered kan worden? En wie bereikt van deze beiden doorgaans het eerst eene gewenschte reê of haven? Het eene nu is bijkans het beeld van 's Heilands leerlingen, het andere van de vrouwen. De leerlingen hadden den Heer in *Gethsemané* verlaten, en hielden zich nu werkeloos binnen *Jeruzalems* muren. Welligt dachten zij tusschen beiden reeds aan het terugkeeren naar het vaderland, om daar, even als te voren, aan het vischnet of in het tolhuis hun brood te winnen. En van hetgeen zij onder hunne opleiding tot het Apostelschap ontvangen hadden, zou hun dan weinig meer overblijven, dan de gedachtenis aan 's Heilands leer en aan deszelfs weldaden, en de uitoefening hunner onderlinge broederlijke gemeenschap. Maar de vrouwen rezen des morgens vroeg op, en bereidden zich, om het lijk van haren Heer te zien, en nog eenmaal te vereeren. Zij gingen, toen het nog duister was, naar den hof van JOZEF, en toen zij het dierbaar overschot daar niet vonden, stonden zij bij het graf, en weenden. Kon de Heer deze liefde dan hebben onbeloond gelaten? Verdienden hare teederheid en trouw niet, dat zij Hem

het

het eerst in het nieuwe leven aanschouwden? Ja zou Hij wel die barmhartige gebleven zijn, die Hij altijd geweest was, bijaldien zij ongetroost naar *Jeruzalem* waren teruggekeerd, en welhaast uit den mond van anderen gehoord hadden: wij hebben den Heere gezien: zoo en zoo heeft Hij tot ons gesproken?

Maar bezitten deze getuigenissen der vrouwen wel genoegzame geloofwaardigheid? Of werden zij misschien door eene al te vurige verbeelding bedrogen? Het was thans nog vroeg in den morgen. Welligt zagen zij alleen gewone menschen, *Romeinsche* krijgsknechten met derzelver glinsterende wapenrusting, en hielden zij dit voor eene verschijning van Engelen. Nu waren zij in staat, om ook te wanen, dat zij JEZUS zagen, en deszelfs stem hoorden. Zoo immers laat het zich begrijpen, dat de leerlingen haar geloof weigerden, en hare vertellingen als ijdel geklap verwierpen. — Gij gevoelt, Lezer! dat dan de Apostelen hetzelfde zouden gedaan hebben, als de ongeloovigen van later tijd, die, bij het vermoeden van twee of drie kleine onbestaanbaarheden in de *Evangeliën*, de geheele geschiedenis voor eene fabel houden. Maar gij gevoelt tevens het onnatuurlijke van deze vergelijking. Bedriege ik mij ten aanzien van de gemoedsgesteldheid en gewaarwordingen der leerlingen niet; dan was het hun thans bijna om het even, wat de vrouwen gezien, of niet gezien hadden. Zij dachten er niet eens aan, om derzelver berigten op den toetsteen der waarheid te leggen. Zij verwaardigden zich niet eens, die met bedaard-

 heid

heid te hooren. Ja, al waren de getuigenissen nog tienmaal sterker geweest; zij zouden die evenwel niet geloofd hebben. Éene stem sprak in hun binnenste, en die maakte hen doof voor elke verkondiging van een' opgestanen JEZUS. Neen! zeiden zij bij zich zelven, neen! dit is onmogelijk, *Zij wisten* trouwens, gelijk wij bij JOHANNES lezen, *nog de Schrift niet, dat Hij uit de dooden moest opstaan.*

Ja maar, zegt mogelijk iemand bij zich zelven, hoe kon zulk een ongeloof bij de leerlingen van JEZUS plaats grijpen? Hoe konden zij blind genoeg zijn, van niet te zien, hetgeen de Schrift zoo duidelijk voorspelde? Zij waren de vertrouwden geweest, tot welke de Heer in het verborgene gesproken had, hetgeen eerst naderhand aan anderen moest gepredikt worden. Zij hadden hem niet eens, maar meermalen hooren zeggen: *de Zoon des menschen moet ten derden dage weder opstaan.* Moesten zij dit nu niet verwacht hebben, nu alles, wat JEZUS van zijne laatste lotgevallen voorspeld had, vervuld was? — Dit schijnt bij eene oppervlakkige beschouwing waarlijk zoo; doch bij een dieper onderzoek zullen wij anders oordeelen. Vergeten wij voor een oogenblik, dat wij achttien eeuwen later leven! Verplaatsen wij ons op het standpunt der leerlingen! Met al hunne landgenooten hadden zij zich verbeeld, dat hun *Messias*, waarvoor zij JEZUS hielden, nooit sterven, en dus ook nooit uit het graf verrijzen zou. Hadden zij al gevreesd, dat Hij zijnen troon niet beklimmen kon, voor en aleer er tot den bloede toe was gestreden geworden;

den; zij hadden echter niet getwijfeld, of Hij zou in dien strijd zegepralen, en dan zouden zij in zijnen luister deelen. En zoo diep waren deze wanbegrippen in hun gemoed ingedrongen, dat zij aan eene andere toekomst volstrekt niet konden denken. Hoe dikwijls dan ook de Heer van zijne opstanding gesproken had; zij hadden Hem, gelijk er meermalen getuigd wordt, niet begrepen, en zijne woorden dus zinnebeeldig opgenomen. Ook dit was nog geschied, toen Hij in den laatsten avond zijns levens zeide: *nadat Ik zal opgestaan zijn, zal Ik u voorgaan naar Galilea.* Ook toen lag er nog een deksel op hun aangezigt. Ook toen nog zweefden zij in eene denkbeeldige wereld. Ook toen nog droomden zij van het zitten aan de regter en de linkerhand in het koningrijk van hunnen *Messias.* Het is zoo, uit dien droom werden zij verschrikkelijk opgewekt, toen zij JEZUS aan een kruis zagen sterven. Nu zagen zij den Zoon des menschen in waarheid aan de Heidenen overgeleverd, om Hem te bespotten, en te geeselen, en te dooden. Nu moesten zij hunne oogen geheel geopend, en dus gezien hebben, dat Hij ook ten derden dage zou opstaan. Maar zoo weinig te voren die voorspellingen hunnen geest hadden opgeklaard, zoo weinig dachten zij aan dezelve, bij 's Heilands sterven. Ja, dat sterven zelf wikkelde hunne ziel in nog diepere duisternis. Te voren hadden zij beleden: *Gij zijt de* CHRISTUS, *de Zoon des levenden Gods;* en sloegen zij het oog op geheel het leven des gestorvenen, dan moesten zij op die belijdenis nog *Amen* zeggen; maar wenden

den

den zij het gelaat naar *Golgotha*, dan stonden hunne gedachten stil, dan wisten zij niet langer, wat zij te gelooven hadden. Bedaarden zij vervolgens al van den eersten schrik; hunne bange onzekerheid bleef toch dezelfde. De beelden van hetgeen zij op den kruisheuvel gezien hadden, zweefden hun onophoudelijk voor oogen. De vernietiging van al hunne zinnelijke verwachtingen wierp hen troosteloos in het stof neder. Nu, waanden zij, was alles, alles verloren. De geest huns Meesters was wedergekeerd tot God, die hem gegeven had. Deszelfs ligchaam lag onbewegelijk in den hof van JOZEF, en zou daar blijven tot den dag der algemeene opstanding toe. Hoorden zij naderhand al van de vrouwen, dat JEZUS uit het graf verdwenen was; zagen PETRUS en JOHANNES (*) dat met eigen oogen; zij verbeeldden zich mo-

(*) Misschien is echter op JOHANNES niet toepasselijk hetgeen wij hier, volgens de berigten der Evangelisten, nopens de leerlingen van JEZUS in het gemeen aanmerken. Misschien verhaalt hij zelf ons, dat er, reeds vóór dat de vrouwen met de boodschap van 's Meesters opstanding te *Jeruzalem* terug gekomen waren, bij hem zeker geloof aan die groote gebeurtenis ontstaan is. Zoo verstaat althans deze en gene uitlegger 's mans woorden: *doe ging ook de ander discipel* [*daar*] *in, die eerst tot het graf gekomen was, en zag het, en geloofde*. En voor deze opvatting schijnt er in waarheid meer grond te zijn, dan voor de gewone, volgens welke JOHANNES het verhaal van MARIA, dat het ligchaam van JEZUS uit het graf was weggenomen, zal geloofd hebben. Doch wij hebben dit maar even willen aanstippen, en kunnen ons met het geschilstuk hier niet verder inlaten.

mogelijk eén' nieuwen moedwil, door de Joden aan den gestorvene bedreven. Mogelijk plengden zij in stilte tranen over den Geliefde, die zelfs in het rijk der dooden niet rusten mogt. Maar hunne oogen bleven gesloten. Zij weerden de hand, die zich aanbood, om dezelve te openen. Zij lachten met medelijdenden glimplach over de onnoozelheid, die zich met hersenschimmen streelde en vervrolijkte. Zij waren gelijk aan zoo menigen ongelukkige, die na jaren lijdens niet gelooven kan, dat het uur der verlossing geslagen is, en hij reeds in het licht wandelt.

Het ongeloof der leerlingen van JEZUS verzwakt dus de geloofwaardigheid van de verhalen der vrouwen niet. Integendeel dient hetzelve tot een' grond, waarop wij onze belijdenis van eenen verrezen' Verlosser vestigen. Dezelfde leerlingen immers, die nog midden op den dag met de ligtvaardigheid der MARIA's en SALOME's spotten, zien wij des avonds reeds geheel veranderd. Nog dienzelfden avond hooren wij hen uitroepen: *De Heer is waarlijk opgestaan!* zijn zij van de diepste droefheid in eens overgebragt tot de hoogste blijdschap. Ook PETRUS, die gevreesd had, nimmer hier op aarde met de bede van vergiffenis voor 's Heilands voeten te kunnen nedervallen, ook deze kan het niet inhouden: dat de Heer aan hem verschenen is. Zelfs THOMAS, die van niets, dan van dood en vernietiging geweten had, THOMAS deelt welhaast in de algemeene bewondering en vreugde. En niet alleen, dat deze leerlingen de opstanding hunns Heeren in hun eigen gemoed erkenden, of

Hem, den Verheerlijkte, in hunne geheime zamenkomsten zegenden; maar zij gaan heen, en verkondigen deze blijmaar aan de wereld. Zij vereenigen zich op den Pinksterdag, en offchoon zij hunnen Heer niet meer tot leidsman en beschermer voor oogen hebben, verschijnen zij in den tempel, als de getuigen van dit wonder der wonderen. Zij vermelden het niet slechts voor de schare, die de Schrift niet weet; maar voor diezelfde Overheden en Priesters, die den Heiland gekruisigd hadden. Zij verkondigen het vervolgens aan de Heidenen, ook te *Athene*, te *Corinthe* en te *Rome*. Dit geschiedt niet door één, of twee, of sommigen hunner; maar zoo wel door den zwaarmoedigen THOMAS en den gevoeligen JOHANNES, als door den vurigen PETRUS, en door al de anderen. Dit geschiedt niet slechts in de eerste dagen na den dood van JEZUS, toen hunne aandoeningen waren gaande gemaakt, en de hitte der hartstogten hen ontvlamde; maar ook in de jaren van rust en bekoeling. Tot in den diepsten ouderdom prediken zij JEZUS als den Eersteling der ontslapenen. Zij vormen bij hun leven kweekelingen, die hen eens in deze prediking kunnen vervangen. En bij hunnen dood laten zij het geloof in eenen opgestanen Verlosser, als de kostelijkste erfenis, aan millioenen van menschen na.

Zoo zet het ongeloof der leerlingen op den dag van 's Heilands opstanding niet weinig kracht en sterkte bij aan hetgeen zij naderhand nopens deze groote gebeurtenis verklaren. Er schiet echter nog ééne bedenking over, of namelijk deze jongeren zelve door de vrouwen niet zijn misleid geworden?

den ?

den? Het was zulk een bekoorlijk denkbeeld, dat de Meester uit den dood verrezen was. Het moest ten laatste ook in hunne oogen behagelijk zijn. De wezenlijkheid moest door hen gewenscht worden. En hetgeen men wenscht, gelooft men ook al spoedig. Maar, welk eene ongerijmdheid! Dit zouden zij allen, tot één' toe, op zoo losfen grond geloofd hebben! Deze smet eener verwilderde verbeelding zou hen hun gansche leven door hebben aangekleefd! — Doch wij kunnen meer zeggen. Wij noemen het gerust eene onmogelijkheid, dat zulk eene verbeelding hen ooit bedrogen hebbe. Of wie waren het, die hun het eerst de opstanding van CHRISTUS verkondigden? Waren het niet de MARIA's en de SALOME's, die echte vriendinnen hunne Heeren, welke zij hoogachtten, welke zij lief hadden, welke zij ook wel wisten, dat met zalven en specerijën naar een' doode waren uitgegaan, en alles, behalve deszelfs herleving, vermoed hadden? Zullen deze hun nu niet gezegd hebben: wij aanschouwden Hem met eigen oogen: wij spraken met Hem, even als toen Hij met ons omwandelde: wij omvatten Hem, en weenden aan zijne voeten? Haperde er dan wel iets aan de kracht dezer getuigenissen? Ja, vorderden die zelfs geen geloof van elk redelijk, onpartijdig gemoed? En, ziet daar! de leerlingen verwerpen dezelve desniettemin als bloote vertelsels. Zij waren dus alles behalve ligtzinnige wezens, alles behalve werktuigen in de hand eens bedriegers, om de leugen voort te planten. Offchoon uit *Galilea* geboortig, en door Joden-ouders opgevoed, dweepten zij geenszins met

ver-

verdichte wonderen, gelijk zoo vele *Grieken* en *Romeinen* uit alle eeuwen. Offchoon eenvoudig en ongeletterd, wisten zij zoo goed, als de wijste mannen, dat in deze groote zaak, waarin geenszins van eene leer, maar van eene gebeurtenis gesproken werd, de zintuigen, en de zintuigen alleen, konden beslisfen. Wat dan ook de vrouwen vertellen mogten; zij moesten zelve den Heer ontmoeten: zij moesten Hem zelven hooren: zij moesten, als te voren, met Hem eten en drinken: zij moesten deszelfs doorstokene zijde, zij moesten de teekenen der nagelen in deszelfs handen met eigen oogen aanschouwen: en nu, nu eerst, is hun ongeloof overwonnen. Nu eerst zien zij het licht, hetwelk voor hen opgegaan is. Nu eerst eerbiedigen zij hunnen Heer als den Eerstgeborene uit de dooden. Nu eerst prediken zij deszelfs opstanding aan de wereld. Maar nu zijn zij ook te vast van de waarheid verzekerd, om nog te vreezen voor de Hoofden der natie, die op hun leven loerden. Nu zeggen zij niet in zich zelven, gelijk eertijds de leerlingen van SOCRATES: bijaldien de Meester zoo gedood is, wat zal dan ook ons gebeuren? Wat zeg ik? Nu verblijden zij zich, nu danken zij God, dat zij verwaardigd zijn, om deze getuigenis der opstanding van CHRISTUS gegeeseld te worden. Nu gaan zij om deze getuigenis gewillig in kerkers en doods-gevaren. Nu verzegelt een JACOBUS, nu verzegelt een PETRUS, en wie weet hoe vele anderen, deze getuigenis met zijn eigen bloed. Let wel op, mijn Lezer! zij lijden en sterven niet voor eene meening, of voor

eene

eene uitlegging van een oud geschrift; maar voor hetgeen zij gehoord, voor hetgeen zij met oogen gezien, voor hetgeen zij met handen getast hebben van het woord des levens. Zulk eene onverschrokkenheid is alleen eene gave des hemels. Zulk eene getuigenis van eenen verrezen' Verlosser is zeker, zoo lang er iets op aarde zeker is. Zulke kenmerken van waarheid verheffen geheel het Christendom boven allen twijfel. Ja, waarlijk, het is een gebouw, op onwrikbare gronden gevestigd, en de poorten der helle zullen het nooit overweldigen!

Zien wij derhalve de waarheid der opstanding van JEZUS zoo zeer bekrachtigd, dat wij er niet aan behoeven te twijfelen; dit is, inderdaad, geen geringe zegen. Is toch de opstanding van CHRISTUS eene fabel; dan is het ook eene fabel, dat wij een' Verlosser hebben, wiens dood ons met God verzoende. Dan is het eene fabel, dat Hij aan de regterhand des Vaders verheven is tot een Hoofd der gemeente, en eens op de wolken verschijnen zal, om den aardbodem te oordeelen. Dan gedenkt mogelijk de *Jood* nog te regt aan een' *Messias*, die komen zal. Dan is het om het even, of de Oosterling MUHAMMED boven CHRISTUS stelle. Dan zijn de leeraars van het *Evangelie* niet veel beter, dan de Afgodspriesters der *Heidenen*. Dan zijn deszelfs belijders arme, bedrogene menschen. Dan zijn ook verloren, die in CHRISTUS ontslapen zijn. Ja, dan is welligt onze hoop op onsterfelijkheid een ijdele droom, die nooit zal vervuld worden. Het is zoo; wanneer wij ons afvragen: zal de dood het einde van alles zijn? dan komt ons

ons ook onze rede te hulp. Als profetesse des hemels voorspelt zij ons een tijdperk van vergelding. Zij geeft ons rustpunten voor ons geloof; schoone, heerlijke gronden van verwachting. Het denkbeeld van vernietiging is haar onverdragelijk! En zoo leerde zij reeds van ouds de volken, die Gods Openbaring misten. Met dat al is die stem, waardoor zij in ons binnenste spreekt, nog slechts eene flaauwe stem. Mogelijk verstaan wij hare taal kwalijk, en leggen die enkel naar onze wenschen uit. Ja, zij kan zich zelve in hare toezeggingen bedriegen. Er is maar ééne stem, die niet falen kan, maar ééne onbedriegelijke Godspraak; en deze is geene andere, dan Gods Openbaring; deze is geene andere, dan die hare kracht en sterkte ontleent uit de verrijzenis van CHRISTUS. Is CHRISTUS de Eerstgeborene uit de dooden; dan zullen wij ook na het sterven leven: dan zijn wij binnen weinige jaren in eene andere wereld: dan wachten de dooden in de graven zijne toekomst, en eens zullen allen, die in den Heer gestorven zijn, in vollen nadruk kunnen zeggen: *Dood! waar is uw prikkel?*

Hoe gelukzalig zijn wij, Lezer! dat wij dit weten en gelooven: hoe gelukkig zijn wij, in vergelijking van zoo vele voorgeslachten, en zoo vele natiën, die nog heden ten dage op de wereld leven! Onze voorouders hadden geen ander dan een donker voorgevoel van de toekomst, en gingen langs den weg des bijgeloofs en der barbaarschheid naar het graf henen. De Heidenen, die met ons op aarde zijn, en van God niet weten, weten nog veel

min-

minder van een' Zaligmaker, die dood en graf overwonnen heeft. Maar wij kunnen in de eenzaamheid naauwelijks aan CHRISTUS denken, of wij verblijden ons over Hem, als den Eersteling der ontslapenen. Wij mogen wekelijks, op den gedenkdag van deszelfs opstanding, onze heiligdommen betreden, om Hem daar als dien Heiland te vereeren, die voor ons gestorven en opgewekt is. Wij zijn, in zekeren zin, nog gelukkiger, dan deszelfs Apostelen, al waren zij door Hem tot zijne volgelingen hier op aarde uitverkoren. Ik weet het wel, één voorregt, één groot, onschatbaar voorregt, missen wij. Wij aanschouwen onzen Heer niet met de oogen des ligchaams. Wij hooren deszelfs hemelsche stem niet van dood en onsterfelijkheid spreken. Die gezegende handen, die voor ons zijn gekruisigd geworden, mogen wij niet aanraken en kussen. Maar hetgeen onze zinnen ontberen moeten, zien wij dubbel, dubbel aan onzen geest vergoed. Wij zien ons vrij van die bange twijfelingen, waarmede de leerlingen van JEZUS tobden. Wij ontwaren in onszelven niets van dien verschrikkelijken tweestrijd, van dat oproer der hartstogten, welke hen folterden, nadat hun Heer aan het kruis gestorven was. De leer der opstanding van CHRISTUS is voor onze zielen even als een vaste, onwankelbare rotssteen. Hier vindt ons geloof deszelfs steun en sterkte. Hier hebben wij eene toevlugt tegen de vreeze des doods, wij schipbreukelingen uit de schipbreuk van ADAMS geheele nakomelingschap. Hier henen leiden wij onze vrienden en kinderen, als tot eene veilige rustplaats. Hier staat een iege-

lijk

lijk onzer, die zijn hart en leven aan God en den Verlosser heeft toegewijd, moedig en onverschrokken. Beneden ons zien wij die verdwaasden, die op geluk van eigene krachten dobberen. Wij zien er de woelingen en worstelingen van hen, die zich aan biezen vasthouden. Wij zien er den stroom des ongeloofs met hevigheid tegen ons opbruisen. Maar op die hoogte, waarop God ons door de opwekking zijns Zoons geplaatst heeft, zijn wij boven alle kwaad verheven. En de behoudenis, die wij er vinden, is niet voor jaren of tijden, maar voor eene eeuwigheid, die nimmer eindigt!

Doch verbeelden wij ons daarom niet, Lezers! dat ons geloof volkomen is! Wij gelooven, ja wel, dat CHRISTUS uit de dooden is opgestaan: maar wij twijfelen misschien aan dingen, waaraan de belijder dier opstanding niet moest twijfelen. De een twijfelt, of het opstaan van CHRISTUS wel tot zijne regtvaardiging geschied zij: even als had de Heer iemand uitgezonderd; toen Hij tot THOMAS zeide: *zalig zijn zij, die niet zullen gezien, en nogtans zullen geloofd hebben.* Een tweede erkent, ja wel, in die opstanding een toonbeeld, een afschijnsel der zaligheid, die alle Gods vereerders te wachten hebben; maar tusschen beiden overvallen hem nog sombere overdenkingen. Hoe? zegt hij bij zich zelven, indien eens de onsterfelijkheid een verdichtsel ware, of zoo eens de heerlijkheid van het volgend leven aan onze groote en uitgestrekte verwachting niet voldoen mogt! Zoo laat hij zich helaas! door ijdele bekommeringen schudden en slin-

flingeren, en den troost des Evangelies, althans voor uren of oogenblikken, uit zijne ziel wegnemen. — Een derde vindt weinige of geene bemoediging in hetgeen de Schrift zegt: *die in zegeningen zaait, zal ook in zegeningen maaijen.* Hoe zwak, trouwens, en hoe gebrekkig is, zijns oordeels zijne godvrucht en deugd! Hoe onvolkomen zijn zijne beste werken, als hij ze toetst aan de wetten des Allerheiligsten! Zou dit een zaad zijn, zegt hij, waaruit een oogst van heerlijkheid te wachten is? Maar zoo vergeet hij het onderscheid tusschen het groote van Goddelijke genade, en het bekrompene van menschelijke geregtigheid. Anderen laten weder de hoop, die in hen geplant is, door het gevoel der tegenspoeden verdringen en onderdrukken. Zij bekennen het van ganscher harte, dat het lijden dezes tegenwoordigen tijds niet te waarderen is tegen de heerlijkheid, die eens zal geopenbaard worden. Zij belijden het met geen minder vertrouwen, dat hun, die God liefhebben, alle dingen ten goede moeten medewerken. Maar hoe hunne eigene onheilen en kwalen, hoe hunne flagen, die elkander, gelijk zij wanen, als de uren en dagen des levens opvolgen, hoe deze tot het bereiken dier heerlijkheid moeten dienen — ziet daar! wat zij niet begrijpen, wat zij in hunne verbeelding niet eens gisfen kunnen. Waartoe, vragen zij somwijlen, waartoe komt ook dit mij over? Zou ik buiten dezen rampspoed mijn leven niet vrolijker en gewilliger aan mijnen God en Zaligmaker heiligen? Zou ik niet vlugger en vaardiger mijne loopbaan loopen, niet veel meer goeds op

mijnen weg daarstellen, niet veel volkomener de eeuwigheid intreden? Ik oppere deze vragen en bedenkingen niet, om ze thans in allen deele te beantwoorden; maar om te toonen, hoe gelijk wij nog dikwijls in ongeloof aan de leerlingen van JEZUS zijn: al twijfelen wij juist niet aan de waarheid van 's Heilands verrijzenis zelve. En rust dit ons ongeloof niet, even als het hunne, op dwalingen en vooroordeelen, die tegen de belijdenis van eenen opgewekten Verlosser aanloopen? Ontwaren wij daarom ook zelve in ons niet dergelijke onrust en verlegenheid, als hen kwelde en folterde, toen zij waanden, dat met den dood des Meesters al hunne hoop en verwachting verloren was? Ja, weten wij het niet bij eigene ervaring, hoe ons al die twijfelingen moedeloos en traag maken, om Hem, die voor ons gestorven en opgewekt is, door ons gansche leven onze dankbaarheid te betoonen? Welaan! opregte vereerder van CHRISTUS, die dit leest! dat uwe kleinmoedigheid u niet langer beschame! Werp u voor dien God en Vader, wien gij zoo dikwijls miskendet, met den diepsten ootmoed neder! En gevoelt gij in u zelven zekere zucht tot twijfelen; bid dan kracht en sterkte van den hemel, doch vertrouw tevens, dat die u zal gegeven worden; zoo zult gij de twijfelingen meer en meer te boven komen. Gij zult steeds een vrolijk oog leeren wenden op die gewesten der onsterfelijkheid, waar henen onze Heer ons is voorgegaan. Gij zult dagelijks bij u zelven dat woord herhalen, dat Hij tot zijne leerlingen, en ook tot ons gesproken heeft: *Uw hart worde niet ontroerd:*

voerd: geloeft aan God, en geloeft aan mij!

Intusschen kan niets ons beter en duurzamer beschermen tegen twijfelingen, dan het mijden en vlieden van de zonde. Ja, geliefde Lezer! prenten wij het diep in onze harten! Misdaden en overtredingen zijn de eerste en voornaamste bronnen van twijfelingen en angstvalligheden: zij zijn even als kwade, vergiftige dampen, waaruit de onweders voortspruiten, die ons binnenste beroeren. Zoo is gewisselijk de ziel der leerlingen beroerd, zoo is derzelver smart over het gemis van JEZUS verdubbeld geworden, nadat zij Hem in *Gethsemané* verlaten hadden. Zoo geloove ik vastelijk, dat het sterven van JEZUS het gemoed van PETRUS nog minder bezwaard heeft, dan het driemaal verloochenen van den besten Meester. Laat dit ons tot een' spiegel zijn, om de rust en den vrede onzer ziele te bewaren! Ik weet het wel, en ik zeide straks reeds: ons geloof aan 's Heilands opstanding heeft ons even als op een' rotssteen geplaatst; maar deze rotssteen heeft ook ten opschrift: *die den naam van* CHRISTUS *noemt, sta af van ongeregtigheid!* En bijaldien wij roekeloos genoeg zijn, om dit te veronachtzamen; stooten wij ons van de hoogte, waartoe wij verheven zijn, hetzij vroeg of laat, in de diepte van het verderf neder. Komt ons geschrift onder het oog van zulken, die CHRISTUS wel met den mond belijden, maar echter niets zoeken, en niets begeeren, dan het voldoen aan zinnelijke begeerten en lusten; dat zij dit opmerken! Dat zij het opmerken, hoe men, zoo doende, met elke schrede al meer den afgrond nadert! En het

het baat tot voldoening van het geweten niet, de vergelding van het kwaad te betwijfelen, en de eeuwigheid eene fabel te heeten. Veel liever keere een ieder, die zich op den rand des verderfs bevindt, naar die hoogte terug, waar hij rust en veiligheid vinden kan, en voortaan wapene hij zich met waken en bidden tegen alle verzoeking! Zoo wapene zich ook ieder ongeveinsd Christen tegen alle kwaad, en daartoe houde hij vooral in gedachtenis, dat JEZUS CHRISTUS is opgewekt uit de dooden! De dag aan den dag zal er hem meer in bevestigen, dat de wapenen tegen de zonde ook wapenen zijn tegen twijfelzucht en moedeloosheid. De kracht der verrijzenis van CHRISTUS zal hem meer en meer met den troost des eeuwigen levens vervullen. Van de hoogte, waarop hij dan geplaatst is, zal hij hoe langer hoe vrolijker uitzigt hebben. En ten laatſten zal hij aan de zijnen vaarwel kunnen zeggen met de blijde taal des Christens: *eens zien wij elkander weder!*

* * *

HET

HET TWEEDE AARDSCHE LEVEN ONZES VERLOSSERS, INZONDERHEID VOOR DE EVANGELIE-BEDIENING BELANGRIJK.

Het gevierde Paaschfeest gaf ons de aangename gelegenheid, om over de opſtanding van onzen Heer, als den vasten grondſlag van ons geloof en onze hoop, na te denken, en ons te verlustigen in de beſchouwing van het tweede aardſche leven des Verlosſers. Die beſchouwing moet voor ons, als Christenen, in welk eene betrekking wij overigens ſtaan mogen, hoogst aantrekkelijk zijn: voor verkondigers van het Evangelie heeft dezelve echter een bijzonder gewigt, daar het verkeer van JEZUS op aarde, van zijne opſtanding tot aan zijne hemelvaart, vooral voor de Evangeliedienst, belangrijk moet geacht worden. Wij willen beproeven, om deze opmerking, die de aandacht verdient zoowel van hen, die het Evangelie hooren, als van de Evangelie-predikers zelve, in het licht te ſtellen, door de korte ontwikkeling der volgende ſtellingen:

Vooreerst. Het oogmerk van het tweede aardſche leven van JEZUS ſtond in een naauw verband met de zaak der Evangeliebediening.

Ten Tweede. Hetgeen onze Heer ten aanzien dier zaak toenmaals beſprak en verordende, had, wat

de hoofdzaak betreft, niet alleen op zijne *Apostelen* betrekking, maar ook op de genen, die hen in de prediking van het Evangelie zouden opvolgen.

Ten derde. Uit de beschouwing van 's Heilands tweede aardsche leven is voor Evangelie-predikers dat alles te ontleenen, wat zij, tot hun onderrigt, tot hunne gerustftelling en bemoediging, in het werk der bediening noodig hebben.

Om onderscheidene, hoogst gewigtige, redenen toefde onze Heer na zijne opstanding nog veertig dagen op deze aarde: ik meen echter te mogen beweren, dat het oogmerk van dit zijn tweede aardsche leven in een allernaauwst verband stond met de zaak der Evangelie-bediening; of met andere woorden, dat JEZUS zich toen vooral ten doel gesteld heeft, zorg te dragen en beschikkingen te maken voor de prediking van zijn Evangelie.

Dit laat zich uit den aard der zaak reeds afleiden. Nadat het eeuwig verbond der genade door den dood van JEZUS besloten en gevestigd was, moest, naar het Goddelijk plan, het woord der verzoening in den mond van menschen gelegd worden. Daartoe had de Heer reeds vroeger zijne *Apostelen* uitverkoren, en met de wetten van het Koningrijk der hemelen bekend gemaakt. Maar wat er al tot de hooge roeping van Evangelie-predikers behoorde, en op welk eene wijze zij hunnen last moesten volbrengen, dit kon niet verstaanbaar voor hen gemaakt worden, voor dat de Heer zelf de gansche taak zijner vernedering zou hebben afgewerkt. Deze

nu

nu afgewerkt zijnde, moest het natuurlijk de eerste en voornaamste zorg van JEZUS zijn, de *Apostelen* instaat te stellen tot eene voorspoedige vervulling van de Evangelie-dienst; opdat hun, bij zijn eindelijk vertrek van deze aarde, niets meer ontbreken zou, dan die kracht uit de hoogte, die Hij, als blijk zijner verheerlijking, eerlang in hen zou uitstorten.

Dit doel zien wij dan ook doorstralen in het beloop der verschijningen des Verlossers na zijne opstanding. Op den vroegen morgen van zijn vernieuwd leven dacht Hij al aanstonds aan zijne toekomstige gezanten. Wel is waar, om de trouw zijner vriendinnen te beloonen, verscheen Hij aan deze het eerst; doch dadelijk zond Hij haar naar zijne *Broeders*, zoo als Hij hen veelbeteekenend noemde (*), en ook door zijne Engelen gaf Hij aan de vrouwen in last: *gaat haastelijk henen en zegt aan zijne discipelen, dat de Heer opgestaan is van de dooden* (†). Het duurde ook niet lang of Hij verscheen zelf aan PETRUS, en eer de nacht kwam, hadden de elf *Apostelen*, met uitzondering alleen van THOMAS, Hem alle gezien. Acht dagen daarna, toen zij voltallig bij één waren, stelde Hij zich weder in hun midden. Bij de zee van *Tiberias* zien wij Hem bij vernieuwing in hun gezelschap. En toen er bij niemand hunner eenige de minste twijfeling omtrent zijn leven, noch ook eenige bedenking omtrent het Apostelschap van PETRUS kon overblijven, toen eerst begaf zich de Heer in ruimer kring, en openbaarde Hij zich aan vijfhonderd broe-

(*) *Joh.* XX: 17. (†) *Matth.* XXVIII: 7.

broeders op den *Galileeſchen* berg. Duidt niet die volgorde der verſchijningen aan, dat JEZUS na zijne opſtanding het eerst en meest zorg droeg voor de aanſtaande verkondigers van zijn Evangelie?

Dit blijkt ons te meer, als wij op den inhoud zijner, met hen gevoerde, geſprekken achtgeven. Aan den avond van den eerſten dag zijns nieuwen levens heeft Hij hen naauwelijks overtuigd van de waarheid zijner opſtanding, of Hij geeft hun als het ware hunnen *Apostoliſchen* lastbrief in handen, en zegt: *gelijkerwijs de Vader mij gezonden heeft, zende Ik ook ulieden* (*). Zijn werk, als Gods gezant, voleindigd, en den grondſteen gelegd hebbende van dien heerlijken tempel, welke eens alle volken der aarde zou vereenigen, draagt Hij het verder optrekken van denzelven aan zijne leerlingen op. Hij doet dit met een gezag, als dat des Vaders, en roept hen tot de edele taak, om op gelijken grond, met hetzelfde doel, en op eene eenigermate gelijkſoortige wijze, als Hij gedaan had, aan de uitvoering van Gods raad, tot behoudenis van menſchen, werkzaam te zijn. Was deze aanſtelling, hoe vereerend ook, echter te moeijelijk en zwaarwigtig, dan dat dezelve, zonder eene opbeurende belofte en de noodige bekwaammaking, blijmoedig door hen kon worden aanvaard: JEZUS laat op dezelve, bij eene plegtige handeling, eene uitgebreide volmagtiging zijner *Apostelen* volgen. Als Hij gezegd had: Ik zend ulieden, *blies Hij op hen, en zeide: ontvangt den Heiligen Geest. Zoo* gij

(*) *Joh.* XX: 21.

gij iemands zonden vergeeft, dien worden ze vergeven; zoo gij iemands zonden houdt, dien zijn ze gehouden (*).

Na hen alzoo met hoog gezag te hebben bekleed, beveelt JEZUS zijnen leerlingen, later, bij onderscheidene gelegenheden, zijne getuigen te zijn, en het Evangelie aan alle schepselen te prediken (†). Om hen daartoe voor te bereiden, opent Hij bij herhaling de Schrift voor hen (§), zoodat zij derzelver waren zin leerden verstaan, en de beste uitleggers konden worden van hetgeen, in de boeken van MOZES, van de *Profeten* en in de *Psalmen*, te voren was aangekondigd. Inzonderheid wordt hun door Hem aangewezen de zamenhang zijns lots met het plan der verlossing, en *dat de* CHRISTUS *alzoo*, als er geschreven was en zij in Hem vervuld gezien hadden, *moest lijden en van den dood opstaan ten derden dage*, opdat in zijnen naam gepredikt zou worden bekeering en vergeving van zonden onder alle volken (*).

Niet slechts geeft de Heer, gedurende dit tijdvak, aan zijne Apostelen algemeene bevelen (‡), hunne bediening betreffende; Hij stelt ook eene plegtige verordening in. *Onderwijst*, zegt Hij, *alle volken, dezelve doopende in den naam des Vaders, des Zoons en des Heiligen Geestes, leerende hen onderhouden alles, wat Ik u geboden heb* (**). Zelfs treedt

(*) *Joh.* XX: 22, 23.
(†) *Marc.* XVI: 15. *Luc.* XXIV: 48. *Hand.* I: 8.
(§) *Luc.* XXIV: 27, 45. (*) vers 46, 47.
(‡) *Hand.* I: 2. (**) *Matth.* XXVIII: 19.

treedt Hij in bijzonderheden, die betrekking hadden vooral op den aanvang hunner loopbaan als Evangelie-predikers; bij voorbeeld, dat zij hun werk in de hoofdstad des *Joodschen* Lands moesten beginnen (*); dat zij het moesten voortzetten in *Judea* en *Samaria*, en tot aan het uiterste der aarde (†); dat zij daartoe den Heiligen Geest ontvangen zouden na weinige dagen (§); dat zij inmiddels te *Jeruzalem* moesten blijven, tot dat zij de belofte des Vaders zouden ontvangen hebben (*).

Zoo maakte onze Heer alle noodige beschikkingen omtrent het werk zijner gezanten; zoo sprak Hij tot hen over dat werk, van den eersten dag zijner opstanding af, tot dat Hij op den *Olijfberg* van hen scheidde.

En welk gevolg leiden wij nu uit dit alles af? Geen wettiger, dunkt mij, dan dit: het tweede leven van JEZUS op aarde stond in het allernaauwst verband met de instelling en bevordering van de Evangelie-dienst.

Maar, vraagt misschien iemand, verwart gij niet onder denzelfden naam twee verschillende zaken? Verstaat gij door de Evangelie-dienst het ambt en werk der *Apostelen*, dan is uwe stelling gegrond; maar zij is overdreven, indien gij onder die benaming de bediening van Christen-leeraars in het gemeen begrijpt. CHRISTUS heeft de *Apostelen* wel uit-

(*) *Luc.* XXIV: 47. (†) *Hand.* I: 8.
(§) vers 5. (*) vers 4.

uitverkoren, en aan derzelver voorbereiding voor hun werk, als zijne onmiddellijke gezanten, zijn tweede aardsche leven inzonderheid toegewijd; maar dit gaat den latere en tegenwoordige, gewone predikers van het Evangelie niet aan. De betrekking, waarin deze zich gesteld zien, verschilt aanmerkelijk van die, waarin de *Apostelen* stonden. Het zou dus een nader bewijs behoeven, dat onze Heer na zijne opstanding, voor hetgeen men de *gewone Evangeliedienst* noemt, opzettelijk zou gezorgd hebben. — Beproeven wij, of wij iets ten bewijze hiervan kunnen aanvoeren.

Ik begin met gereedelijk toe te geven, dat de Verlosser, met betrekking tot de verkondiging van zijn Evangelie, zekere bepalingen gemaakt en beloften gedaan heeft, die eeniglijk den *Apostelen* golden. Hen zond Hij uit als zijne onmiddellijke gezanten. Hun beloofde Hij daarom den Heiligen Geest in eene buitengewone mate. Ten bewijze, dat zij door dien Geest geleid werden, en als onmiddellijke Godsgezanten moesten worden geëerbiedigd, zouden zij duivelen uitwerpen, in vreemde talen spreken, kranken genezen, en onbeschadigd blijven, al namen zij ook slangen op, al dronken zij ook eenig doodelijk vergif (*). Het zou daaruit blijken, dat, bij hunne Evangelie-prediking, *God mede getuigde, door teekenen, en wonderen, en velerlei krachten en bedeelingen des Heiligen Geestes naar zijnen wil* (†). Wij eerbiedigen de wijsheid van onzen Heer in die schikking: gelijk het

(*) *Marc.* XVI: 17, 18. (†) *Hebr.* II: 4.

het met diezelfde wijsheid overeenkomt, dat, het Christendom, door buitengewone tusschenkomsten, eens voor goed als Goddelijk gekenmerkt zijnde, de latere gewone verkondigers van hetzelve geene onmiddellijke zending van boven ontvangen, en dus ook geene aanspraak kunnen maken op hetgeen aan de *Apostelen*, in hun karakter als zoodanig, bepaaldelijk was beloofd.

Nogtans, wat was de hoofdzaak, welke JEZUS zijnen gezanten in last gaf? Immers dit: gaat henen in de geheele wereld, predikt het Evangelie aan alle schepselen. En is dan niet het werk der *Apostelen* en dat der gewone Evangelie-dienaars, wat de hoofdzaak betreft, een en hetzelfde? Het is zoo, laatstgenoemde hebben elk voor zich zelven geene onmiddellijke zending van den Heer, maar wel gemeenschappelijk. Want lag de instelling van de Evangelie-dienst voor alle volgende eeuwen niet opgesloten in de zending der *Apostelen?* In de geheele wereld moest men uitgaan; aan alle schepselen moest het Evangelie worden gepredikt; men moest alle volken onderwijzen. Maar konden dit twaalf mannen? Was dit uitvoerbaar in één menschen-leeftijd? Wij moeten dus aannemen, dat onze Heer, dit werk aan zijne *Apostelen* opdragende, hen aanmerkte als de hoofden en voorgangers van duizende opvolgers in alle verdere eeuwen, welke hier gezamenlijk met hen denzelfden last van denzelfden hoogen Zender ontvangen. Dit wordt bevestigd, als wij op de, aan den last der *Apostelen* verbondene, belofte letten: *ziet, Ik ben met ulieden, al de dagen, tot aan de voleinding der we-*

wereld (*). Wij weten het toch, PETRUS, JACOBUS, JOHANNES en al de *Apostelen* hebben eenigen tijd na JEZUS Hemelvaart, hunne dagen ten einde gebragt, om van hunnen arbeid te rusten. Wie kon de Heer dan in deze belofte, die zich *tot aan het einde der wereld* uitstrekt, behalve de *Apostelen*, nader bedoelen, dan hen, die tot in de laatste eeuwen het Apostolische werk zouden verrigten?

Bovendien; het oogmerk der Evangelie-prediking was, dat zij, die dezelve geloofden, naauw aan elkander en zamen aan CHRISTUS, verbonden zouden worden. Er moest een ligchaam van CHRISTUS, eene maatschappij of gemeente worden opgerigt. Daartoe waren inwijdings- en vereenigingsplegtigheden noodig, welke de Heer dan ook zelf voor alle volgende tijden instelde. Zoo algemeen zijn bevel was, om alle volken te onderwijzen, waarin natuurlijk moet voortgegaan worden, zoo lang er volken zijn, die het onderwijs des Evangelies behoeven; zoo algemeen is ook zijn bevel, om die te doopen: eene plegtigheid derhalve, die tot de voleinding der eeuwen moet worden bediend. Vóór zijnen dood had JEZUS het Nachtmaal verordend, met bevel: *doet dat tot mijne gedachtenis*. Na zijne opstanding geeft Hij den *Apostelen* in last, alle volken te leeren onderhouden, wat Hij hun geboden had. En PAULUS, die uitdrukkelijk zegt, dit *van den Heer ontvangen te hebben* (†) stelt het tot een' pligt van Christenen, den dood des Heeren te

(*) *Matth.* XXVIII: 20. (†) 1 *Cor.* XI: 23.

te verkondigen *tot dat Hij komt.* Tot zoolang dus, tot aan den afloop der eeuwen, wil JEZUS, dat het Avondmaal zal gevierd worden. Maar kan nu eene zoo groote, nooit te ontbindene, maatschappij, als de Gemeente van CHRISTUS, in welke de, door Hem verordende, heiligste plegtigheden duurzaam moeten bediend worden, bestaan, zonder voegzame orde en behoorlijke verzorging? En kan er voegzame orde en behoorlijke verzorging der Gemeente voorondersteld worden, zonder personen, die het werk der eerste gezanten van CHRISTUS opvatten en op den duur voortzetten? En zou dan onze Heer, die in de behoeften zijner *gansche* Gemeente, blijkens zijne instellingen en beloften, *tot aan de voleinding der wereld* wilde gezorgd hebben, den last, aan zijne *Apostelen* gegeven, niet hebben uitgestrekt tot alle verkondigers van zijn Evangelie?

Hoe de Apostelen zelve hierover gedacht hebben, is, beide uit hun spreken en doen, blijkbaar. Want waar Christelijke Gemeenten door hen gesticht werden, daar stelden zij ook Leeraars en Opzieners aan; en in plaats van zich boven deze hoog te verheffen, noemen zij hen *medearbeiders*, *medediensknechten*. Of zoudt gij meenen, dat zij hierin slechts hun eigen beleid volgden, zoodat de gewone Evangelie-dienst eigenlijk door de *Apostelen* zou zijn ingesteld; hoort dan, hoe juist het tegendeel door PAULUS verklaard wordt, als hij zegt: CHRISTUS *heeft gegeven*, gelijk sommigen tot *Apostelen*, *Profeten* en *Evangelisten*, zoo ook sommigen tot *Herders* en *Leeraars*, tot volmaking der heili-

ligen, tot het werk der bediening, tot opbouwing des ligchaams van CHRISTUS (*).

Dit ſtelt, zoo ik meen, de zaak, die ik bewijzen wilde, boven alle bedenking, namelijk, dat ook de gewone Evangelie-bediening voor alle tijden eene inſtelling is van CHRISTUS zelven. Maar is dit zoo, en wijdde onze Heer, gelijk reeds aangetoond is, zijn tweede aardſche leven inzonderheid toe aan de inſtelling en bevordering van de Evangelie-dienst; dan vloeit hieruit ook de waarheid voort van onze tweede ſtelling, dat hetgeen JEZUS toen aangaande de Evangelie-dienst, wat de hoofdzaak betreft, beſprak en verordende, niet alleen op de *Apostelen* betrekking had, maar ook op die allen, welke hun in de verkondiging van het Evangelie zouden opvolgen.

Geen wonder dan, dat het tweede leven des Verlosſers op aarde allerbelangrijkst is voor bedienaars van het Evangelie. De beſchouwing van dat leven biedt hun alles aan, wat zij tot hun onderrigt, gerustſtelling en bemoediging, in het werk der heilige bediening, noodig hebben.

Er wordt verſchillend gedacht en geſproken over het karakter, hetwelk een Evangeliedienaar bekleedt. Sommigen achten hem in een land, waar het Christendom is aangenomen, voor een' ambtenaar van ſtaat. Anderen ſtellen hem gelijk met de openbare Redenaars der Oudheid; of ook met zulke perſonen, die ſlechts op de beſchaving der zeden en

(*) *Eph.* IV: 11, 12.

en verfijning van den smaak des volks behooren te werken. Op deze onderscheidene oordeelvellingen der menschen afgaande, zou hij eindelijk niet meer weten, waarvoor hij zich zelven had te houden. Maar ziet hij op den verrezen Zaligmaker, als insteller van de Evangelie-dienst; dan gevoelt hij, in welk eene eerwaardige betrekking hij tot anderen geplaatst is, en in welk eene heilige verbindtenis hij staat tot zijnen Hemelschen Zender. Dan is het hem duidelijk, in wiens naam, in wiens dienst en tot welk doel hij moet werkzaam zijn; en vrijmoedig roept hij zijne Gemeente toe: *zoo zijn wij dan gezanten van* CHRISTUS *wege, als of God door ons bad; wij bidden van* CHRISTUS *wege, laat u met God verzoenen* (*). Wat een leeraar verkondigen moet — het Evangelie; wat de hoofdzaak moet zijn zijner prediking — bekeering en vergeving van zonden; hoe hij de gemeente aan te merken en te behandelen hebbe — als schapen en lammeren van den Oppersten Herder; hoe eng of ruim de kring is, in welken hij werken mag — alle volken; waartoe hij die heeft op te leiden — dat zij leerlingen worden en volgers van CHRISTUS; wat middel hij daartoe behoort te gebruiken — hen te onderwijzen: — dit alles leert hem de verrezen Verlosser, in de geschiedenis van wiens tweede aardsche leven een lastbrief en berigt-schrift voor alle bedienaars van het Evangelie te vinden is.

En welk eene gerustfstelling biedt hun datzelfde tweede leven van JEZUS aan, dat zij, bij het werk der

(*) 2 *Cor.* V: 20.

der Evangelie-bediening, bouwen op een' onbedriegelijk vasten grond! Niet slechts kunnen zij, naar het voorbeeld van den opgewekten Heer, zich bij hunne prediking beroepen op MOZES en de *Profeten*, de gansche rol van Gods openbaringen aan den mensch; maar, bij hetgeen geschreven staat, vinden zij ook, en vooral, in hetgeen geschied is, een onwankelbaar steunpunt. Indien CHRISTUS niet opgewekt was, zou, gelijk PAULUS zegt (*), de Evangelie-prediking ijdel zijn; doch de waarheid van zijne opstanding hecht aan die prediking een Goddelijk zegel, en brengt de gansche leer des Christendoms tot volledigheid en zamenstemming.

Merkt ook gij dit op, Lezer! die gedurig deze volledige en welbevestigde leer hoort verkondigen. Omdat JEZUS CHRISTUS door zijne opstanding uit den dood krachtelijk bewezen is de Zoon van God te zijn; daarom wordt u zijne Goddelijke heerlijkheid gepredikt, en u verzekerd, dat Hij één is met den Vader. Omdat Hij opgewekt is tot onze regtvaardiging; daarom wordt u eene Gode welgevallige en eeuwige verlossing bekend gemaakt, en vergeving aangekondigd in dat bloed, hetwelk reinigt van alle zonden. Omdat de Heer is opgewekt tot heerlijkheid Gods des Vaders; daarom wordt ook bij u aangedrongen op een' wandel in nieuwheid des levens, opdat gij, als opgewekten met CHRISTUS, de dingen, die boven zijn, zoudt zoeken. Omdat Hij na zijne opstanding diezelfde beminnelijke hoeda-

(*) 1 *Cor.* XV: 14.

danigheden en gezindheden geöpenbaard heeft, die Hem gedurende zijn eerste leven kenmerkten; daarom wordt gij uitgelokt, om u te begeven in zijne school, en een onbepaald vertrouwen te stellen op dien levenden, algenoegzamen en getrouwen Zaligmaker, die gisteren, heden en in eeuwigheid dezelfde is. Omdat Hij de Eerstgeborene is uit de dooden, en een levend bewijs voor de volkomenheid van zijn' behaalden triomf op den koning der verschrikking; daarom wordt u, als eene zekere verwachting voorgesteld, dat gij allen eens in uwe graven de stem des Zoons van God hooren en uitgaan zult, zoo velen gij het goede zult gedaan hebben, tot de opstanding des levens, zoo velen gij het kwade zult hebben gedaan, tot de opstanding der verdoemenis. — Ziet, welk een' grond van zekerheid de gansche Evangelie-prediking vindt in het tweede aardsche leven van onzen Verlosser!

En zou dat leven dan ook niet eene milde bron aanwijzen van bemoediging en opbeuring, onder alle bezwaren, die aan eene getrouwe vervulling van de Evangelie-dienst verbonden zijn? *Mij is gegeven alle magt in hemel en op aarde, en Ik, die alle magt bezit, zie, Ik ben met u al de dagen, tot aan de voleinding der wereld!* Kan de gezant, die dit van zijnen Zender gehoord heeft, nog twijfelmoedig zijn en versaagd? Heeft die wel immer reden, om zich, door de lasten en bezwaren, welke hij, ook in onzen tijd, torschen moet, te laten nederdrukken? Waarlijk niet! Neen, Broeders in de heilige bediening! dan alleen, als ons ge-

geloof aan den levenden CHRISTUS verſlaauwt, kan ons de moed ontzinken. Maar ſterken wij ons in het geloof aan de nabijheid onzes Heeren, met de belofte waarvan Hij deze aarde verliet; dan doordringt, onder alle beproevingen, eene hoogere kracht onze ziel; dan wordt eene *Apostoliſche* geestdrift in ons opgewekt; en gevoelen wij het, dat wij alle dingen vermogen door CHRISTUS, die ons krachten geeft!

BESCHOUWING VAN DE PROFETEN:

eene Inleiding tot eene Leerrede over

Klaagl. III: 31 — 33.

(*Uit het Fransch van* A. L. C. COQUEREL.)

Het was eene groote bestemming om te vervullen, eene edele taak om te ondernemen, den ouden Profeten van *Israël* opgelegd: die buitengewone mannen, voor welke God den sluijer van het toekomende opligtte, wie Hij toestond, de grenzen zijner wegen te overschrijden, de redenen zijner beschikkingen te bevatten, en die Hij vervulde met zijnen Geest. Hunne magt, die niet van deze wereld was, geleek naar niets in dezelve; die magt was Goddelijk, als hunne orakelen, en strekte zich uit tot alles. Geen erfelijk priesterschap, in opvolging regelmatig, welks regten en eerbewijzen waren bepaald, en waarvan de zoon gerustelijk bezit nam, na den dood zijns vaders: het was meer — eene magt die geene andere grenzen had, dan waar binnen God haar wilde bepalen; een priesterschap, welks inwijding regelregt afdaalde van den hemel; en dat in den kring zijner werkzaamheid al de eeuwen en belangen omvatte van het oude Verbond. Bewaarders van Gods geheimen, in het midden van *Israël*, raadslieden van zijne koningen, hervormers van zijne stammen, dikwerf beslissers van oorlog of vre-

vrede, rustelooze vijanden der afgoderij, onvermoeide beschermers der ware godsdienst, stoute bestraffers van alle buitensporigheden, welke de strafbaren ook mogten zijn, koningen of priesters, knechten of onderdanen, en altijd verzekerd van eene goddelijke aanblazing te ontvangen, wanneer zij die noodig hadden.... Dit was, voorwaar! eene groote bestemming en eene edele taak, nog door éénen trek te schetsen: de Profeten waren daarvan verantwoording schuldig aan niemand ter wereld, maar alleen aan den Heer, die hen zond: „ik zal spreken, wat de Heer mij te spreken geven zal," riepen zij uit, en vervolgens zeiden zij alles. Nooit zag de wereld iets meer verheven en heilig, dan die aloude zendingen. Het was niet „God geopenbaard in het vleesch;" — gij weet, van wien alléén men zoo kan spreken — maar het was hetgene daaraan het naaste komt; het was God, door den mensch vertegenwoordigd, en welke heiligheid evenaart aan deze?

Ook is in deze vertegenwoordiging zoo veel heerlijks, dat men dikwerf, op het dwaalspoor gebragt door den verren afstand der tijden, het verschil der zeden, der eerdiensten en zelfs der luchtstreken, zich bedriegt omtrent den persoon en de zending der oude Profeten; zoodat vooral twee dwalingen omtrent hen gemeen zijn. Vooreerst: wanneer men hen deel ziet nemen aan de belangrijkste gebeurtenissen en aan de plegtigste feesten, en hen dikwerf ziet optreden in gelijken rang met hoogepriesters en koningen; verbeeldt men zich ligt, dat de titel van *Profeet* eene waardigheid was; ten minste, dat zij, welke met dien titel wa-

 ren

ren vereerd, van deszelven eenen luisterrijken rang ontleenden. Maar neen, zij bekleedden geenen rang onder *Israël*; geene voorzitting in den Tempel of aan het Hof, geen plegtgewaad, geen eereteeken duidde hen aan; men kende de Profeten alleen aan hunne godspraken, aan hunne wonderen, of aan hunne deugden, om het even welke hunne geboorte, hun lot en hun stand waren. JESAÏA en DANIËL stamden van koningen af, AMOS was een arme ossenhoeder, JEREMIA en EZECHIËL waren slechts eenvoudige priesters; van menig anderen Profeet weet men niets meer, dan den naam van hunnen vader; de geboortestad van ELISA is eene onbekende plaats, en al wat men van ELIA weet, is alléén, dat hij was ELIA. Blijkbaar heeft God gewild, dat zijne Profeten groot zouden zijn door zich zelven, en Hij heeft reden gehad om dit te willen; want, voorwaar! zij waren het ook.

Eene tweede dwaling, welke ten aanzien der Profeten in zwang is, bestaat hierin, dat men zich hen voorstelt, als gestadig bezig met de toekomst te voorspellen. In dit opzigt heeft de latere zin van den naam van Profeet afbreuk gedaan aan den aloudeh naam. Ongetwijfeld was de toekomst, dan eens op een' afstand van eenige dagen, dan eens van ettelijke eeuwen, voor hen open, wanneer het noodig was. Maar hunne zending in het algemeen betrof het tegenwoordige, veel meer dan het toekomende; zij hadden zich vooral bezig te houden met de belangen van hunnen tijd. Hunne redevoeringen en schriften leveren daarvan bewijs, en, wel verre van in hen niet anders te zien dan Gods-

ge-

gezanten, van wie elk woord eene godspraak bevat, moet men zich wachten, van alzóó hunne werkzaamheden en hunnen roem te beperken: hunne vaderlandsliefde, hun *genie*, hunne godsvrucht moeten niet worden vergeten; men behoort in hen te erkennen de eerste burgers, de eerste dichters, en de eerste geloovigen van hunnen tijd.

Veel zoude er te zeggen vallen, wanneer men de Profeten in dit driederlei opzigt beschouwde. Als burgers, geheel gewijd aan hunnen pligt, zoudt gij in hen zien, hoe zij altijd de ware belangen van *Israël* gehandhaafd, en dikwerf het vaderland, te gelijk met de godsdienst, hebben gered. Als verhevene dichters, zoudt gij in hen zien, hoe zij in den tempel, in de scholen, in de raadsvergaderingen, op de openbare plaatsen, voor de poorten der steden, even als in de stilte der afzondering en der overpeinzing, welsprekendheid en dichtkunst te baat namen, om tot de menschen te spreken van hemelsche dingen: zoo waar is het, dat de verhooging der zielskracht in een naauw verband staat met de verrukking van den geest door goddelijke aanblazing. Als geloovigen, eindelijk, vol ijver en vuur, zoudt gij in hen zien, hoe zij, dikwijls alléén, de ware godsdienst handhaafden, te midden der zegepraal van de afgoderij en de goddeloosheid; hoe zij krachtig ontbrandden in naijver voor den Heer, terwijl gansch *Israël* naar schandelijke afgodsbeelden hunkerde.

Thans evenwel, daar ik u de Profeten aanwijze als waardig elks bewondering, hetzij men hen als burgers, als dichters, of als geloovigen beschouwe, moet ik u slechts opleiden tot ééne aanmerking,

 wel-

welke voor ons nog van belang is, en die door de geheele geschiedenis van *Israël* wordt bevestigd.

Wanneer hebben al die Profeten het meest uitgeblonken? In welke tijdvakken hebben zij het meest getoond, hoe hoog vaderlandsliefde, geestkracht en ijver stijgen kunnen? Het was in de rampspoedigste tijden van *Israël*, onder de afgoderij, de slavendienst, de vijandelijke invallen en oorlogen; gedurende felle droogten en hongersnood, en wat geen' mindere rampen zijn, te midden van onderdrukking, van zoo vele bloedige omwentelingen, van de woede der toomelooze partijschappen, wanneer niemand rustig kon nederzitten onder den wijnstok en onder den vijgenboom zijns vaders, en elke moeder in *Israël* duchten moest, weldra hare stem te zullen paren aan RACHELS klaaggeschrei, en alle vertroosting te zullen weigeren, omdat hare kinderen niet meer waren. Dan vooral waren de Profeten groot. Als lichten in *Israël* flonkerden zij het meest in den donkersten nacht. Dan hadden zij het meest te lijden, maar ook het meest te bestraffen en te vertroosten; dan vond men hen overal weder, omdat er overal misdaden te veroordeelen, of rampen te lenigen waren; dan weenden zij over de godsdienst en het vaderland, en hunne welsprekende tranen werden door God zelven geteld.

Wilt gij nu van naderbij het volmaaktste voorbeeld aanschouwen van eenen *Hebreeuwschen* Profeet, in rampvolle tijden? Daalt dan, in uwe verbeelding, neder in het duister en vochtig hol, waarin de partij, welke den zwakken ZEDEKIA beheerschte, den edelen JEREMIA heeft geworpen: dien

man

man, zoo regtſchapen, zoo ſtandvastig en tevens zoo zachtmoedig; dien God gelastte, in zijnen naam te ſtaan over de verwoesting van *Israël*, en aan dat zelfde *Israël*, gedurende de regering der vijf laatſte koningen, te verklaren, waarom God het had verlaten. In die gevangenis liet men den waardigen Godsgezant, onder voorwendſel van eenen hongersnood, die *Jeruzalem* teisterde, bijna van gebrek vergaan. En nu hoort hem, terwijl hij weeklaagt over zijn eigen lot, de aanſtaande vernieling beſchreijen van DAVIDS troon; van den tempel, dien vlammen van vreemd vuur weldra ſtonden te verteeren; van die gansche groote ſtad, die ſtond te vergaan door honger, pest, en vuur en zwaard; van dat geheele volk, hetwelk als een eenige banneling ſtond weggeſleept te worden naar het diepſte van *Azië*; van de *Mozaïſche* eerdienst, die zeventig jaren lang ſtond opgeheven te worden. Bepeinst dien ſchoonen klaagzang, dien ik voor u geopend heb; ziet, met welk eene kracht JEREMIA daarin zijne ſmarten uitdrukt; en bewondert dan, naar verdienſten, het vertrouwen van hem, die uit het diepſte eener groeve, met het naderend vooruitzigt van zulke groote rampen, gedachten voeden kon, zoo troostrijk als deze: „*De Heer verſtoot niet in eeuwigheid; maar als Hij ſmart heeft aangedaan, ontfermt Hij zich weder, naar de grootheid zijner goedertierenheid: want Hij plaagt of bedroeft de menſchen-kinderen niet van harte.*"

HET CHRISTELIJK EUROPA VERGEET OOK DE GEESTELIJKE BELANGEN DER STRIJDENDE GRIEKEN NIET.

Wij meenden den Lezers van het Christelijk Maandschrift geene ondienst te zullen doen, met hun eenige berigten mede te deelen, die ten bewijze kunnen strekken voor de waarheid der bovenstaande verzekering. Ook willen wij onzen wensch niet verbergen, dat deze mededeeling, onder den Goddelijken zegen, dienen moge, om bij onze vermogende landgenooten den lust op te wekken, tot het ondersteunen van hetgeen elders voor het zedelijk en godsdienstig belang der *Grieken* gedaan wordt; ten einde, bij een zoo edel werk, de handreiking der *Nederlanders* niet gemist worde. — Wij beginnen, met de aandacht onzer Lezers te vestigen op eene *Oproeping der Christelijke weldadigheid voor de Grieken*, te vinden in een, te *Berlijn* uitkomend, Tijdschrift: *Neueste Nachrichten aus dem Reiche Gottes*, *Oct.* 1826.

„ De algemeene deelneming in het lot der *Grieken* heeft zekerlijk haren grond in het juiste gevoelen, dat, bij derzelver onderdrukking, het laatste overschot der *Christelijk-Europeesche* beschaving bij een volk moet worden uitgedelgd, aan hetwelk de menschheid in dit werelddeel derzelver wetenschap en kunst, in zoo vele opzigten, te danken heeft, en hetwelk ook in de geschiedenis der Christelijke Kerk eene belangrijke plaats beslaat. Onder de

Grie-

Grieken plantte de Apostel PAULUS de leer van 's menschen verlossing door het geloof in JEZUS CHRISTUS. Onder hen heeft de Christelijke Kerk in de eerste eeuwen het schoonst gebloeid; en uit hen zijn de grootste Kerk-leeraars voortgekomen. Wanneer nu uit *Corinthe* en andere steden, waar de voornoemde *Apostel* zich opgehouden en gewerkt heeft, het teeken des kruises verdelgd, en in de plaats daarvan, dat der halve Maan opgerigt werd; welk Christelijk hart zou daarover niet treuren?

Een volk, aan hetwelk wij zoo veel te danken hebben, heeft aanspraak op onze erkentelijke wedervergelding. Inderdaad, de geestdrift, welke onder de *Grieken* ontstaan is, schijnt, ten deele, geboren te zijn uit den invloed, welken de *Europeesche* beschaving op de edelste, in *Europa* opgevoede en gevormde, zonen van dat volk heeft uitgeoefend. Het is, intusschen, de vraag: of dit een zuiver *Christelijke* invloed geweest zij? Het schijnt, althans, dat onder de *Grieken* nog geene, waarlijk Godsdienstige beweging heeft plaats gegrepen, en dat bij hen het Christendom nog onder de oude doode vormen sluimert. In dit geval behoorden toch zij, die een' zoo loffelijken ijver in de uitbreiding van het Evangelie onder de ongeloovigen aan den dag leggen, hunne Christelijke deelneming ook aan dit volk te toonen, en eene proef te nemen, of dat hooger Godsdienstig leven, hetwelk, Gode zij dank! onder ons heerscht, en hetwelk wij aan het duurzaam gebruik der H. Schrift te danken hebben, op eene of andere wijze, ook onder hen

hen kon opgewekt worden. Zulk eene proefneming zou zelfs van hen, die alleen de staatkundige wedergeboorte der *Grieken* ter harte gaat, met genoegen gezien en gebillijkt worden. Die wedergeboorte kan slechts tot stand komen, indien de inwendige, door den Geest van JEZUS CHRISTUS, is voorafgegaan; en er bestaat geene staatkundige vrijheid zonder vrijheid des geestes, welker kracht alleen uit het Evangelie kan ontleend worden.

Reeds zijn de *Engelschen* met een schoon voorbeeld voorgegaan, om langs onderscheidene wegen op den geest der *Grieken* te werken. Ons *Duitschers* en *Zwitsers* (en *Nederlanders*) blijft echter nog een ruim veld open, en wij liggen niet minder onder de verpligting, om eene gelijksoortige proef te nemen.

Deze opmerkingen hebben aanleiding gegeven tot het ontstaan van een Genootschap, dat zich, den 29 *Junij* des jaars 1826, te *Bazel* gevormd heeft, onder den titel van: *Genootschap tot zedelijk-Godsdienstigen invloed op de Grieken.* Hetzelve heeft zich de opwekking van het ware, in geloof en liefde werkzame, Christendom, en de verbreiding der Evangelische waarheid door de H. Schrift, onder de *Grieken* ten doel gesteld; en wil beginnen met het afzenden van twee jonge, ijverige mannen, in de Zendelingschool opgeleid, met den last, om den zedelijk-Godsdienstigen toestand van dit volk op te nemen, en middelen op te sporen, waardoor de werkzame geest des Christendoms op het doelmatigst bij hetzelve kan worden opgewekt en bevorderd: ten einde alzoo te zien, wat tot vermeerdering

van

van een vruchtbaar gebruik der H. Schrift, tot opwekking van Godsdienstige werkzaamheid, en vooral tot opvoeding van de jeugd, aldaar te doen zij. De uitkomst zal moeten leeren, of wij nog meer zulke zendelingen, dan of wij misschien voornamelijk schoolonderwijzers derwaarts zullen moeten zenden, en welke middelen en wegen wij overigens zullen hebben in te slaan. Wij laten dit geheel van de verdere ondervinding afhangen, in welke wij de wenken der Goddelijke Voorzienigheid zullen trachten op te merken en te behartigen. Naar alle waarschijnlijkheid zullen wij in het vervolg ook moeten trachten te werken, door in het *Nieuw-Grieksch* overgezette, stichtelijke opvoedings-geschriften; en diende, vooral, indien wij van de onderscheidene uitgaven van het *Nieuw-Grieksche Testament*, door het *Engelsche* Bijbelgenootschap uitgegeven, niet genoegzaam konden voorzien worden, het drukken van eene *Nieuw-Grieksche Overzetting des Nieuwen Verbonds* tot stand gebragt te worden.

Naar het voorbeeld van CHRISTUS en de *Apostelen*, en van allen, die in hunnen geest gearbeid hebben, wenschten wij zoo gaarne met de geestelijke, ook tijdelijke weldaden te verbinden, waaraan dat ongelukkig volk ongetwijfeld groote behoefte heeft. Vooral wenschten wij, dat onze zendelingen in staat mogten gesteld worden, om zich de verwilderde jeugd, derzelver leiding en verzorging te kunnen aantrekken, en ook misschien zulke kinderen, die als slaven verkocht zijn, indien omstandigheden zich daartoe aanbieden, vrij te koopen en

te

te redden. Onmetelijk is het veld van Christelijke, milddadige werkzaamheid, hetwelk zich bij dat volk voor ons opent. Wij kunnen en willen nergens de grenzen derzelve bepalen.

Maar, naast de hulp van God, is ons daartoe uwe onderfteuning, weldadige Vrienden der onderdrukte menschheid, werkzame Bevorderaars der uitbreiding van het Godsrijk! onmisbaar noodig. De beide zendelingen moeten tot hunne reis toegerust, in hunnen aanftaanden werkkring onderhouden, en, zal hunne werkzaamheid belangrijk zijn, door velerlei middelen onderfteund worden. Veelbeteekenend zal eerst de uitflag onzer pogingen kunnen zijn, als wij in het vervolg nog meer perfonen afzenden, en op onderfcheidene wijzen op het onderwijs en de opvoeding der *Grieken* invloed kunnen maken. Wij moeten dus de milddadigheid onzer broeders inroepen; en wij doen dit met blijmoedige hoop, en in het vertrouwen op de kracht des Heeren, die zich in onzen tijd zoo treffend openbaart in de opwekking van eene Christelijke geestdrift, om algemeen nuttig te zijn, en voor de verfpreiding des Bijbels en de uitbreiding des Christendoms met ijver te arbeiden. Gelijk wij voornemens zijn, eenftemmig met de Bijbel- en Zendeling-Genootfchappen, en in derzelver geest, te werken; zoo hopen wij, dat God ook ons dien zegen toevoegen zal, welken Hij op die Genootfchappen gelegd heeft. Naauwelijks was dan ook de vestiging onzer vereeniging bekend geworden, of wij ontvingen reeds de verblijdendfte bewijzen van deelneming en hulpbetoon. Bij zulke uitzigten, en in de vaste overtuiging,

dat

dat velen ons door hun gebed tot God onderſteunen zullen, mogen wij met goeden moed ons werk beginnen. Bijdragen, al ware het ook het penningske der weduwe, zullen, met dank aan God en den edelmoedigen gever, ontvangen, en met de meeste naauwgezetheid beſteed worden. Mogt deze of gene, bij voorkeur, tot bijzondere oogmerken, als tot het drukken van een *Nieuw-Grieksch Testament*, of tot vrijkooping en opvoeding van *Griekſche* kinderen, zijne giften beſteed willen zien; die geve dit ſlechts op, en wij zullen aan zijne bedoeſingen, zoo veel mogelijk, trachten te beantwoorden."

Bazel den 10den *Julij* 1826.

Het Genootſchap tot zedelijk-Godsdienſtigen invloed op de Grieken.

Prof. Dr. DE WETTE, *Prof.* HAGENBACH, UEBELIN, LA ROCHE, MERIAN BURKHARDT, SARASIN, STÄHELIN, STÄHELIN-BISCHOF, SPITTLER.

Om nadere inlichting te geven van het plan dezes Genootſchaps, voegen wij hierbij het, in de *Neueste Nachrichten aus dem Reiche Gottes*, *Febr.* 1827, medegedeelde:

Berigt-ſchrift voor de Zendelingen des Genootſchaps tot zedelijk-Godsdienſtigen invloed op de *Grieken.*

„Het Genootſchap verkiest tot deszelfs Zendelingen en Agenten de Heeren F. A. HILDNER, uit *Querfurt* in

in *Sakſ*, en E. F. MAJOR, uit *Memel* in *Pruisſen*, beide kweekelingen der Zendelingſchool alhier; en geeft aan hen, bij derzelver vertrek, het volgend berigt-ſchrift omtrent derzelver werkzaamheid en te vervullene roeping.

Het algemeen oogmerk, aan welks bereiking gij u toewijdt, is eene zedelijk-Godsdienſtige invloed op het bewuste, ongelukkige, vertrapte volk. Daar onder is veel, zeer veel begrepen. Eenvoudig in deszelfs bronwel is de zedelijk-Godsdienſtige Geest: dezelve is de Geest des levenden geloofs aan JEZUS CHRISTUS, den Zoon van God, de Geest der waarheid en der liefde; maar menigvuldig zijn deszelfs werkingen, als dezelve tot dadelijke handeling leidt. Wij willen er de proef van nemen bij een volk, dat onder langdurige ſlavernij en barbaarschheid gezucht heeft, en daardoor ook naar den geest ten achteren gekomen is, om levende erkentenis van God en CHRISTUS, ware godzaligheid en deugd, liefde en ijver tot al wat goed is, op te wekken en te bevorderen. Wij willen er de proef van nemen, de hulpmiddelen tot eene Christelijke, geestelijke wedergeboorte, ter ſchepping van een nieuw, beter leven, bij te dragen. De vraag is dan, hoe wij dit doel bereiken, hoe wij althans hetzelve naderen kunnen? De regelen der werkzaamheid hiertoe kunnen alleen in de door CHRISTUS geopenbaarde waarheid, en in de zuivere kenbron derzelve, de H. Schrift, gevonden worden; en de werk-kracht kan alleen door den Geest van CHRISTUS, den Geest des lichts en der kracht, worden gegeven. Wij bidden God daarom, dat Hij ons,

zoo-

zoo wel den leden des Genootschaps, als ook onzen zendelingen, dat inzigt in de waarheid en die kracht des Geestes hoe langer hoe ruimer mededeele. Maar welke zijn nu de middelen en wegen, in welke deze Geest zich werkzaam moet betoonen?

Gij hebt u, geliefde Jongelingen! aan de hooge roeping toegewijd, om als gezanten van JEZUS CHRISTUS, den gekruisten, uit te gaan, en den volken het geloof aan Hem te verkondigen; en aan deze taak zult gij bovenal onder de *Grieken* werkzaam zijn. Gij zult overvloedige gelegenheid vinden, om de groote, heilvolle waarheden van het Evangelie te prediken. Maar gij zult te zekerder uw verheven doel kunnen naderen, indien gij slechts begint met, als deelnemende Christelijke broeders, onder dat volk, aan welks dienst gij u toewijdt, op te treden. Begeeft u tot hetzelve met een warm hart, vol Christelijke liefde, en met een' vrijen, met het licht der Goddelijke waarheid vervulden, geest; maar tevens ook met den heiligen moed der bereidvaardigheid, om CHRISTUS en zijn volk, met al uwe krachten, en zoo als de nood het zal vorderen, te dienen: dan zult gij aan uwe bestemming beantwoorden. — Treedt niet op met de aanmatiging, om leeraars en leidslieden te willen zijn, waardoor gij een' Christelijk volk slechts het verwijt zoudt doen, dat het van CHRISTUS is afgevallen. Kondigt u, integendeel, bij hetzelve, in waren ootmoed, alleen als vrienden en broeders aan.

Wanneer een Christelijk gezinde, deelnemende en hulpvaardige vriend onder een volk, als het *Griekfche*, optreedt, zoo zal hem de bevordering van

deszelfs *geestelijken welstand* als het gewigtigste doel zijner pogingen voorkomen; en twee wegen zullen zich daartoe aan hem voordoen: het uitoefenen, namelijk, van invloed én op de *volwasſenen*, én op de *jeugd*.

Wat betreft het werken op volwasſenen, behoeft men het niet op geringen prijs te ſtellen, wat twee mannen, die het redelijk en ernſtig meenen, door onderwijs en vermaning, tot bijzondere perſonen bij onderſcheidene gelegenheden gerigt, of in huisſelijke en openlijke zamenkomſten medegedeeld, tot verwekking van een' beteren geest kunnen bijbrengen. Een planmatig werken in het groot moet echter nog meer als doel worden aangemerkt. En daarvoor biedt zich niets beters aan, dan de verſpreiding der H. Schrift in de landtaal, en de bevordering eener vruchtbare kennis van dezelve bij de Geestelijken, die het volk moeten onderwijzen. Dit laatſte zal men het best daardoor kunnen bewerken, dat men voor de betere vorming van het aankomend geſlacht der Geestelijken zorg drage, door invloed te maken op de jeugd. Wat zich bij het tegenwoordig geſlacht laat daarſtellen, zal ſlechts als een ondergeſchikt doel moeten geacht worden.

De beste en ſchoonſte vruchten zullen altijd te wachten zijn van de pogingen tot verbetering van de opvoeding der jeugd, en tot het invoeren van een Godsdienſtig en opleidend ſchoolonderwijs. Dit moet het hoofdoogmerk van ons ſtreven zijn. Het zou echter dwaas wezen, aan het onmiddellijk ſchoolonderwijs zelf alleen te werken. Hoe groot

groot ook het getal der op te kweekene kinderen zijn mogt, de uitslag zou nog altijd onbeduidend blijven. Wij moeten liever trachten eene vormingschool op te rigten, om de *Grieken* van goede schoolonderwijzers te voorzien. Zoo vermenigvuldigen wij onze werkzaamheid in het groot. Kunnen wij bovendien jongelingen voor de geestelijke studie voorbereiden, en met daartoe leidende middelen te hulp komen; dan strekt zich onze weldadige invloed werkelijk ook tot de Kerk uit.

Wat echter op den een' of anderen moge te doen vallen, het moet in den geest van verschoonende verdraagzaamheid, ten aanzien van den dáár bestaanden vorm des Christendoms, de vooroordeelen en gebruiken, geschieden. Wij willen niets omver werpen, niets met geweld verbeteren; wij willen niet naar buiten, maar naar binnen zoeken te werken. Onze zendelingen zullen menig vooroordeel, velerlei bijgeloof aantreffen, waardoor zij zich gehinderd en belemmerd gevoelen zullen: vooral zal de dienst der Heiligen hun veel moeite veroorzaken. Maar in plaats van de voorwerpen eener valsche vereering opzienbarend aan te tasten, zullen zij de menschen op God en CHRISTUS wijzen; en als de harten voor dien waren Helper gewonnen zijn, zullen zij vanzelf de valsche toevlugt laten varen. Men moet, gelijk een goede arts de kwalen, zoo ook de dwalingen in derzelver wortel, niet in de uitwendige verschijnselen, trachten te genezen.

Een Christelijk menschenvriend, die onder een volk, als het *Grieksche*, optreedt, en echte liefde in het hart draagt, zal zijne deelneming aan de

ligchamelijke ellende van dit ongelukkig volk niet kunnen onttrekken, en den levendigsten aandrang gevoelen, om, waar hij kan, te redden. Wij hopen en bidden, dat de stok des drijvers en het zwaard des vervolgers, waaronder de arme *Grieken* zuchten, spoedig zullen verbroken worden; en wij zien de reddende hand van God met vertrouwen te gemoet. Doch wij zenden u, geliefde Jongelingen! niet henen met het zwaard, maar met den palmtak des vredes. Gij moet u, overeenkomstig den vreedzamen aard van uwe zending en Evangelische roeping, van alle staatkundige partijzucht, die u onder de *Grieken* moge voorkomen, onthouden, en eene strenge onpartijdigheid bewaren: offchoon gij, gelijk ook onze vreedzame werkzaamheid als Evangelieboden dit medebrengt, de ware vaderlandsliefde en den geest van dienstvaardigheid en opoffering voor de broeders volstrekt niet moogt tegenwerken. Door deze onthouding van alle deelnemen aan den strijd der *Grieken* voor derzelver onafhankelijkheid, zult gij intusschen hunne, daarmede verbondene, ligchamelijke ellende niet met onverschillige oogen aanzien. Neen, wat er in den kring eener vreedzame werkzaamheid te doen is, om hun ongeluk te verzachten of te verminderen, dat behoort gij te doen; wij wenschen u daartoe in staat te stellen, en wij willen daarop uwe opmerkzaamheid vestigen. Ziet met een oog van ontferming en deelneming rondom u; helpt onverwijld met de middelen, die in uwe hand mogen zijn, ten minste met raad en troost; en roept onze hulp in. Meldt ons in het geheel alles, wat uwe deelneming opwekt, en verzach-

zachting of te gemoetkoming vordert. Als hongerigen te spijzigen, naakten te kleeden, gewonden te verkwikken en te genezen, in slavernij weggevoerden vrij te koopen, weduwen en weezen te ondersteunen en te verzorgen zijn; zoo heft den kreet der ontferming aan, en wij willen dien herhalen en alom doen hooren, ten einde het Christelijk medelijden opgewekt en hulp aangebragt worde. Gij moet vertegenwoordigers van de broederlijke deelneming der Christenen in het *Westen* zijn. In de plaats van velen moet gij zien, hooren, gevoelen, om hun gelegenheid tot handelen te geven.

In alle opzigten bevelen wij u, naast de vlijt en den ijver in hetgeen door u gedaan moet worden, ook de naarstigheid aan in het waarnemen en mededeelen. Weest oplettend op alles, wat onze werkzaamheid hier of dáár bepalen, of de uwe ondersteunen kan. Maakt u grondig bekend met den uit- en inwendigen toestand des volks; onderzoekt zoo wel naar deszelfs verkeerdheden en gebreken, als naar deszelfs deugden en goede eigenschappen; zoekt de wegen te ontdekken, langs welke men op hen het best kan werken. Alleen op zulke naauwkeurige berigten kunnen wij u in het vervolg bepaalde raadgevingen, wenken en volmagt geven. Doch levert ons bij uwe berigten meer daadzaken, dan beschouwingen; laat meer de zaken tot ons spreken, dan dat gij u zelven zoudt doen hooren.

Zoo veel zal genoeg zijn, om elkander in het algemeen wél te verstaan. Wat bijzonderheden betreft, wij stellen in uwe inzigten, uwen ijver en goeden wil zulk een vertrouwen, dat er niet vele

 voor-

voorschriften en regelen voor uw gedrag noodig zijn, en wij veel aan u zelven kunnen overlaten. Intusschen moeten wij toch in de volgende punten met elkander overeenstemmen:

1. Wij zenden u allereerst naar *Corfu*, om de, voor uwe volgende werkzaamheid onmisbaar noodwendige, *Nieuw-Grieksche* taal te leeren. Gij zult u dezelve, tot zulk een' graad van vaardigheid, eigen maken, dat gij niet slechts in staat zult zijn, u in den omgang van dezelve te bedienen, en in dezelve te onderwijzen; maar ook doelmatige onderwijzingschriften uit het *Duitsch*, *Fransch* of *Engelsch*, in dezelve zult kunnen overzetten.
2. Het oponthoud op *Corfu* moet u ook in zoo verre voorbereidend zijn, dat gij aldaar de nuttigste en belangrijkste betrekkingen met *Engelsche* zendelingen, *Grieksche* vreemdelingen en inlanders zoekt aan te knoopen, en daardoor zoowel, als langs andere wegen, u met den staat der *Grieksche* aangelegenheden bekend maakt. Van dáár moogt gij een blik op *Griekenland* werpen, die u uwen toekomenden werkkring, offchoon nog in de verte schemerend, aanwijst. Wat u op *Corfu* in een of ander opzigt merkwaardigs moge voorkomen, dat moet gij ons berigten, opdat ook wij daarvan nut kunnen trekken.
3. Zoodra gij u de taal hebt eigen gemaakt, moet gij u naar *Morea* begeven. Dáár zult gij, op de plaats zelve, u met den ligchamelijken en geestelijken toestand des volks bekend maken, en wegen en middelen trachten op te sporen, hoe hetzelve het best is te helpen. Gij moet kennis maken met mannen van invloed uit den wereldlijken en geestelijken stand, hunnen raad inwinnen en hunnen

bij

bijstand zoeken te verkrijgen: ook hieromtrent wachten wij van u naauwkeurige berigten.

4. Gij moet het daarheen rigten, dat in een' veiligen oord eene Christelijke vorm-school opgerigt worde voor geschikte *Grieksche* jongelingen, om dezelve tot bekwame volksleeraars op te kweeken; en in verband hiermede zult gij er uw werk van moeten maken, dat een doelmatig volks-onderwijs overal bevorderd worde.

5. Eene uwer bezigheden behoort te zijn, de H. Schrift, zoowel als nuttige onderwijs-schriften, in de *Nieuw-Grieksche* taal, op eene doelmatige wijze, te verspreiden.

6. Gij moet met *Grieksche* Geestelijken in vriendschappelijk verkeer zoeken te geraken, en al, wat in uw vermogen is, in het werk stellen, dat zij zich op de beoefening der H. Schrift toeleggen, en het, tot hiertoe veelal nagelatene, heilzame gebruik, om te prediken, weder opvatten: waartoe gij hun voorbeelden aan de hand kunt doen.

7. Gij zult ons en andere Genootschappen, ten behoeve der *Grieken*, voorslagen moeten doen omtrent de meest gepaste middelen, ter ondersteuning der noodlijdenden, en tot het vrijkoopen van gevangenen.

8. Gij behoort er uw werk van te maken, uwen landslieden, welke het *Grieksche* volk te hulp zijn gekomen, langs gepaste wegen van nut te zijn, hen, waar dit plaats kan hebben, door een' gemeenschappelijken band te vereenigen, en in hen, indien mogelijk, werktuigen aan te winnen, om een' zedelijk-Godsdienstigen invloed op het volk uit te oefenen.

9. Met de *Engelsche* zendelingen van onderschei-

 de-

dene Genootschappen, die onder de *Grieken* arbeiden, behoort gij in eene broederlijke betrekking te treden, en met hen, indien het zijn kan, zoeken overeen te komen in een, door gemeenschappelijke pogingen, veel omvattend plan van werken.

10. Zonder onze voorkennis en goedkeuring, moogt gij geen volmagt van anderen, dan van ons Genootschap, aannemen, vooral indien eenige hindernis voor onze bedoeling daarvan zou te vreezen zijn.

11. Wij verwachten van u gedurige berigten, vast alle maanden, en verder zoo dikwijls zich belangrijke mededeelingen zullen aanbieden.

12. Betrekkelijk uwe uitgaven schrijven wij u niets voor, dan hetgeen de spaarzaamheid vordert. Vooreerst moogt gij slechts voor uwe behoeften uitgaven doen, tot dat wij u, als het God belieft, middelen tot weldadigheid zullen in handen geven. Met elk vierendeel-jaars verwachten wij uwe rekening.

Dit berigtschrift, uit wederzijdsche afspraak ontstaan, en een onderling verdrag bevattende, zal door den Voorzitter des Genootschaps in deszelfs naam, en door de beide zendelingen, onderteekend, en een dubbel afschrift daarvan worden uitgereikt.

Moge God deze onze eerste schrede op den weg eener werkzaamheid, die aan zijn heilig doel gewijd is, zegenen, en onze beide zendelingen met zijne genade vergezellen!"

Bazel, 11 *September* 1826.

Dr. W. M. L. DE WETTE.
F. A. HELDNER. C. F. MAJOR.

EENI-

EENIGE BIJZONDERHEDEN

UIT HET LEVEN VAN DEN

PREDIKANT *RABAUT*,

te *Nismes*.

PAUL RABAUT werd, den 9den Januarij 1718, te *Bedarieux*, in het tegenwoordig Departement *de l'Herault* geboren. Zijne ouders waren arme, doch vrome Hervormden, en herbergden dikwijls de op doodstraf verbannen' en in stilte van oord tot oord reizende Predikanten, offchoon dit op straf van naar de galeijen vervoerd, en van alle bezittingen beroofd te worden, verboden was. Een dezer rondreizende Predikers nam den jongen RABAUT, op diens bede, met zich, onderwees hem, zoo goed hij dat in zijne gevaarlijke en moeitevolle betrekking doen kon, en bragt hem, na verloop van eenige jaren, zoo verre, dat RABAUT zich te *Lausanne* aan eene meer gegronde beoefening der Godgeleerdheid kon toewijden. Na dat deze studie voleindigd was, begaf hij zich weder naar *Frankrijk*, en nam zijne woonplaats te *Nismes*, gedurende het tijdperk, dat, sedert 1741, de koninklijke troepen, wegens den krijg, uit *Languedoc* getogen waren, en de Protestanten hierdoor eenige meerdere vrijheid genoten. Maar na weinige jaren van rust, welke RABAUT gebruikte, om zijne geloofsgenooten in het geloof te bevestigen, werden de bepalingen van het Edikt van 1724 weder met de grootste gestrengheid in werking gebragt, en onderscheiden' Protestantsche Predikers gedood. RABAUT moest dus afgelegen' eenzame oorden opzoeken, om vrij te kunnen prediken, en deed dit somtijds voor 10 tot 12,000 toehoorders, met groote kracht en overtuiging.

Er

Er gingen in het jaar 1750 scherpe bevelen tegen de Protestanten uit; de verbittering steeg steeds hooger; doch RABAUT, die zich te *Nismes* ophield, wist door zijnen grooten invloed oproeren voor te komen. Hij verklaarde openlijk de onderwerping voor pligt, en toonde den ongeduldigen, dat men slechts dan een waar Christen zijn kan, wanneer men een goed onderdaan is. Als zielzorger, zoowel als bestuurder van de meeste kerkelijke Vergaderingen in *Neder-Languedoc*, beval hij met nadruk gehoorzaamheid en trouw jegens den koning aan, geduld in verdrukkingen, gebed voor de vervolgers, en toegevendheid jegens de Katholieken in alles, waarin het geweten zulks niet verbood. Bij geene gelegenheid gaf hij hiervan duidelijker blijken, dan toen de jonge, zes-en-twintigjarige Prediker DÉSUBAC te *Saint Agrère*, in *Vivarais*, gevat en naar *Nismes* gevoerd werd, om in de gevangenis van *Montpellier* geworpen en daar ter dood gebragt te worden. Eene menigte jonge lieden uit *Nismes* en de naburige plaatsen spraken af, om den Prediker te ontzetten; wapenden zich met snaphanen, sabels en hooigaffels, en verzamelden zich in talrijke troepen. De wacht des gevangenen werd versterkt en ontving bevel, hem liever dood te schieten, dan te laten ontvlugten. RABAUT begaf zich naar de verzamelplaats der oproerigen, waarschuwde hen, en daar zij hem geene gehoorzaamheid beloven wilden, sprak hij met ernst, in den geest des gevangenen, tot hen, verzekerende, dat deze, wanneer zij hem hooren konden en hij tot hen kon spreken, hun voornemen streng berispen en hun bevelen zou, uit elkander te gaan. „Ik ten minste," riep hij uit, „wanneer God mij „een dergelijk einde bestemd heeft, bezweer u „vooraf, laat mij in vrede sterven; ik wil geen „schuld hebben aan de tranen, welke zulk een „strafbaar oproer zou veroorzaken: slechts onder „deze voorwaarde wil ik mijn ambt onder u behouden; belooft mij, Gods voorzienigheid en de „wet over mij te zullen laten beslissen." Hierdoor gelukte het hem, het oproer te dempen: het *escorte*

bragt

bragt den gevangen Prediker, zonder verhindering, naar *Montpellier*, waar hij, den 1sten Febr. 1756, de straf des doods onderging. Met Christelijke onderwerping ontving hij den doodelijken slag. Alle, die hem zagen en hoorden spreken, weenden, en het geloof der Hervormden werd door zijnen marteldood zeer gesterkt.

Ook op het hoofd van RABAUT werd een prijs gesteld. Dertig jaren achter een leidde hij een zwervend leven, en woonde hij, bij afwisseling, in de holen der rotsen, of in de hutten der landlieden. Zijn veiligste toevlugtsoord, een hol onder een' puinhoop, met doornen bedekt, was door een' Herder verraden, en slechts door zich te verkleeden ontkwam hij dikwijls het dreigendst gevaar. En toch had hij eens den moed, om den Markies DE PAULINY, dien hij op een' kruisweg opwachtte, eene Memorie ten voordeele der Protestanten te overhandigen, hem zijnen naam te noemen, en hem de belofte af te vorderen, om het geschrift aan den Koning te brengen. De Markies hield woord, en men meende sedert dien tijd eenige meerdere goedgunstigheid jegens de Protestanten te bemerken. Reeds vroeger had RABAUT eene reis naar *Parijs* gedaan, om hetzelfde oogmerk te bereiken. Een Vorst — waarschijnlijk CONTI, die toen in ongenade gevallen was — had hem bijstand beloofd. Maar toen RABAUT merkte, dat men zijnen invloed op de Protestanten tot verdachte oogmerken wilde gebruiken, verliet hij schielijk *Parijs*, en de Vorst liet hem, wegens deze edele beginsels, deszelfs achting betuigen.

Zoo groot was de liefde der Hervormden voor hunnen Prediker, dat, toen de Hertog DE MIREPOIX aan twee gevangenen, die men bij het eindigen eener predikatie gevangen had genomen, de vrijheid aanbood, wanneer zij het zoo verre bragten, dat RABAUT de plaats verliet; deze beide den Leeraar en de Gemeente lieten verzoeken, dit aanbod volstrekt niet aan te nemen. RABAUT bleef: en de

ge-

gevangenen (twee aanzienlijke inwoners van *Nismes*, van welke de een op deszelfs dringend verzoek in de plaats van zijnen vader de gevangenisstraf onderging) verkregen eerst hunne vrijheid, na zes jaren, door den Hertog DE CHOISEUL.

Tegen het einde der regering van LODEWIJK XV. hielden de vervolgingen op, en nadat LODEWIJK XVI. eindelijk, in het jaar 1787, een bevel van verdraagzaamheid had uitgevaardigd, had RABAUT het genoegen, om eene Evangeliesche kerk te *Nismes* in te wijden. De stormen der omwenteling bragten hem nog eens in de gevangenis, omdat zijn jongste zoon uit het Land geweken was. Kort nadat hij zijne vrijheid had terug bekomen, stierf hij, den 25sten Sept. 1795, in den ouderdom van 77 jaren. Hij was reeds gehuwd, eer hij Predikant werd. Van zijne drie zonen is RABAUT SAINT ETIENNE, in de tijden der omwenteling, bekend geworden. Er is van hem slechts één Herderlijke Brief aan zijne geloofsgenooten in het jaar 1757 gedrukt, welken hij, bij gelegenheid van den moorddadigen aanslag van DAMIENS op het leven des konings, schreef, en die in het jaar 1826, op nieuw is uitgegeven; gelijk ook een klein stukje, onder den titel: *De tegengesproken Laster*", in hetwelk de onschuld van CALAS bewezen wordt.

(*Uit de Evang. Kirchenz. van* 20 *Oct.* 1827. *N.* 32. *S.* 255, 256.

* * *

NIEUW CHRISTELIJK MAANDSCHRIFT,

VOOR

DEN BESCHAAFDEN STAND.

Uitgegeven door

DE RINGSVERGADERING VAN AMSTERDAM.

TWEEDE DEEL.

N°. VI.

INHOUD.

TE AMSTERDAM, BIJ

JOHANNES VAN DER HEY en ZOON.

1828.

NIEUW CHRISTELIJK MAANDSCHRIFT, VOOR DEN BESCHAAFDEN STAND.

IETS OVER HET VOORTDUREND BESTAAN VAN HET CHRISTENDOM OP DEZE WERELD.

Voor weinige dagen vierdet gij, mijne Lezers! met uwe geloofsgenooten het eerwaardig Pinkſter-feest, en dacht in uwe gewijde tempels, onder dankzegging aan God en zijnen Gezalfden, terug aan de grondvesting eener maatſchappij, welker aanwezen u, voor zoo veel gij hare leerbegrippen eerbiedigt en hare grondwetten beoefent, het edelst genoegen op deze, en de aangenaamſte verwachtingen voor de toekomende wereld verzekert. Ik heb dat belangrijk feest met u gevierd, zelfs mogt het mij, door Gods groote goedheid, gebeuren, voor ſommigen uwer bij die feestviering ten voorganger te ſtrekken. — Gelijk men nu gewoonlijk, volgens de denkwetten onzer ziel, door eene zeer eigenaardige aaneenſchakeling, van de eene gedachte op de andere gebragt wordt, zoo ging het ook mij. De

 her-

hernieuwde, plegtige, voorstelling van de grondvesting der Gemeente des Heeren deed mij over de geschiedenis harer voortplanting, deze over haren tegenwoordigen toestand op de wereld in het algemeen, en in ons vaderland in het bijzonder, ernstig nadenken; en die bepeinzing voerde mijnen geest naar de zoo onzekere toekomst, en wekte bij mij de vraag: hoe zal het toch wel in vervolg van tijd met het Christendom gaan? Zal deszelfs bestaan ooit ophouden of blijven voortduren, zoo lang deze aarde de leerschool der menschen zijn zal voor hun eigenlijk vaderland, den zaligen hemel, ja! zal het wel mogelijk zelfs onder alle volken der wereld algemeen worden, en in zijnen kring alle redelijke schepselen Gods op aarde, vóór het einde der eeuwen, omvatten?

Veelligt denken sommigen uwer, wien dit blad in handen komen zal: „ wat overtollige, nutteloozo vraag! Immers is zij reeds vóór lang tot volledige gerustftelling beantwoord in het onwederlegbaarst betoog, dat eens alle knieën zich voor JEZUS buigen, en alle tongen belijden zullen, dat Hij de Heer is tot heerlijkheid van den Hemelschen Vader: en waartoe dan twijfelingen hernieuwd, die reeds zoo dikmaals, en zoo voldoenend, opgelost zijn?" Ik erken de schijnbare gegrondheid uwer bedenking tegen mij, mijne geachte Lezers! en bijna zoude zij mijne hand van het papier geweerd, en alzoo dit stukje in deszelfs geboorte gesmoord hebben; maar toch een oog op den tegenwoordigen toestand der Christelijke Kerk vestigende, trof mij de, naar aller inzien, zoo belangrijke strijd, die er

in

in onze dagen gevoerd wordt tusfchen het Rijk des lichts en dat der duisternis; en verkreeg de vraag; „ welk dier beide Rijken de overwinning behalen zal?" in mijne fchatting eene hooge waarde. — Niet, alsof ik voor mijzelve er een oogenblik aan twijfelde, dat de duisternis voor het licht zal moeten wijken, maar ik vreeze, of niet wel deze en die onder mijne geloofsgenooten, acht gevende op de teekenen der tijden, op de gedachte zou kunnen komen: „ wat zal toch wel de uitkomst zijn van het hier werkzame ongeloof, de ginds veldwinnende bijgeloovigheid, de elders toenemende onverfchilligheid? Zou niet wel de Gemeente des Heeren gevaar kunnen loopen van aanmerkelijke inkorting, zelfs eenmaligen ondergang? of moge zij al in naam blijven voortduren, zal dan toch niet welligt haar werkelijk aanwezen ophouden?" En de zorg, die ik, op grond van wel eens gehouden gefprekken of gelezen gefchriften, onderftel dat bij dezen en dien zal plaats hebben, doet mij thans de vraag opwerpen: „ heeft het Christendom, zoo lang de wereld der menfchen kweekplaats voor het leven des hemels zijn zal, eenen geheelen ondergang te duchten?"

Van het Christendom, of, gelijk ik het boven noemde, de Kerk, de Gemeente des Heeren, fprekende, bedoel ik daarmede alleenlijk de verzameling der genen, die de leer van JEZUS en zijne Apostelen, zoo als zij in de Schriften des Nieuwen Verbonds vervat is, als ware, van God zelven afkomftige, en ter zaligheid genoegzame, leer eerbiedigen, en, dien ten gevolge, hare leerftellingen geloovig aannemen, hare zedelijke voorfchriften beoe-

 fe-

stenen, en de, op grond van haren inhoud, met haar verbonden plegtigheden, overeenkomstig de oorspronkelijke instelling, vieren. — Zeer eigenaardig sluiten wij derhalve van onze beschouwing uit dat zoogenoemde bestanddeel der Christelijke Kerk, in hetwelk leeringen, en voorschriften en plegtigheden, die louter menschelijke verordeningen, en grootendeels van den onzuiversten oorsprong zijn, den boventoon hebben; ja bij welks algemeenwording over de wereld wij geene zwarigheid zouden maken in somberen weemoed te verklaren, dat het Christendom nagenoeg van den aardbodem verdrongen was. Mijne Lezers gevoelen, dat ik de Roomsche Kerk in het oog heb, en tevens, hoe ik over de zorg denke, die thans zoo vele weldenkende Christenen bekruipt, of niet wel het Protestantisme door de Roomsche Kerk zal verslonden worden. Doch hierover straks iets naders.

Dat het Christendom, gelijk ik het zoo oogenblikkelijk beschreven heb, ooit van den aardbodem zal verdrongen worden, komt mij ten hoogste onwaarschijnlijk voor; wordt door de reeds bestaande ondervinding van vorige dagen tot op onzen tijd wedersproken; en strijdt met de uitdrukkelijke betuigingen eener Openbaring, die, van God afkomstig, ook bij dit onderzoek een beslissend gezag heeft.

I. Hoogst onwaarschijnlijk is, naar mijn inzien, de geheele ondergang des Christendoms op de wereld. Immers zijn er alleen *vier* gevallen te denken, waarbij die geheele ondergang zou te duchten staan; te weten: indien er *of* reeds eene menschelijke magt aanwezig ware, gezind en in staat, om het

het Christendom van den aardbodem te verbannen; *of* door eene steeds klimmende verstandsverlichting, deszelfs leerbegrippen als onwaarachtig, deszelfs voorschriften als nadeelig voor de Staats- of huisselijke belangen der volken, deszelfs plegtigheden als dwaas en onuitvoerbaar konden worden ten toon gesteld; *of* eene door de verstandsverlichting opgewekte tegenover gestelde kracht van eene andere zijde aan het Christendom gelijksoortige nadeelen toebragt; *of* de onverschilligheid van den menschelijken geest in het stuk van Godsdienstige kennis en waarheid zoodanig de overhand mogt nemen, dat ten hoogste alleen de naam, maar voorzeker niet het wezenlijk bestaan des Christendoms onder de menschen bewaard bleef. Naar mijn inzien echter behoeven wij voor geen dezer gevallen beducht te zijn.

A. Er bestaan *twee* magten op de wereld, de eene zonder, de andere met Christelijken naam, beide gezind om het Christendom, zoo als wij het beschreven hebben, van den aardbodem te verdelgen, te weten: het *Mahomedismus* en de *Hierarchie der Roomsche Kerk.* Zien wij, wat wij van die beide vijandinnen der Gemeente des Heeren, immers naar de meest waarschijnlijke berekening, te vreezen hebben!

a. Meer dan de helft van de bewoners der aarde volgt den standaard van MAHOMET, en stelt onderscheiden pogingen te werk, om zich verder en verder uit te breiden. Hoe goed dit reeds gelukt zij, leert de geschiedenis, daar het Mahomedisme gedurende een *twaalfhonderdjarig* bestaan drie maal

 meer

meer overwinningen behaald heeft, dan de Christelijke kerk in den tijd van *achttien* eeuwen. En, naar dezen regel voortgaande behoeven er nog slechts andere twaalf honderd jaren te verloopen, als wanneer er geen Christendom op aarde meer zijn zal. Zoo zoude men kunnen denken, en de toekomst huiverende te gemoet zien. Maar, mijne Lezers gelieven tot hunne gerustftelling slechts het navolgende onder het oog te houden. Vele omstandigheden, waaraan het Mahomedisme zijnen geweldigen voortgang in de twee of drie eerste eeuwen na deszelfs ontstaan verschuldigd was, zijn sedert aanmerkelijk in hare werking verflaauwd, of hebben wel bijna geheel opgehouden. De verschrikkelijke geestdrift, die, vooral in het Oosten, eener opkomende Godsdienstige secte eigen is, en ook MAHOMETS volgelingen tot eenen allesvermeesterenden ijver opwekte, is door het verloop der tijden aanmerkelijk bekoeld. Het groot vereenigingspunt, dat eeuwen lang, alle Mahomedanen bijeen hield, en waarop als het ware de geheele *Koran* rust: *er is een God en Mahomet is zijn Profeet*, werd, immers wat de waarde van den Profeet betreft, in de latere jaren meermalen krachtig aangerand: en de eenstemmigheid in denkwijze over dezen voornamen grondslag van het Mahomedismus niet slechts bedreigd, maar werkelijk geschonden. Dit gaf tot de geboorte van onderscheiden aanhangen eene gereede aanleiding. En dat hierdoor de eens zoo vreesselijke magt niet weinig van hare geduchtheid verliezen moest, valt een ieder gemakkelijk in het oog. Bij deze gelukkige verschijnselen komt nog, dat er

Go-

Gode zij dank, onder de belijders van JEZUS naam geene zoo ontzettende geschillen gevoerd, noch zulke bloedige moordtooneelen geopend worden, als ten tijde der opkomst van MAHOMET, en waarvan hij niet weinig gebruik heeft weten te maken, om zijne maatschappij te stichten en uit te breiden. Geene, door kerkelijke twisten afgematte, verjaagde, wanhopige belijders of predikers van het Evangelie zullen zich meer onder zijne volgelingen scharen, om er eene rust te genieten, die zij in het midden der Christenen te vergeefsch zochten, noch de ligt verkrijgbare prooi worden van iedere listige of geweldddadige poging, om het getal der dienaren van MAHOMET te vermenigvuldigen. En door de staatkundige gesteldheid van het Christelijk gedeelte der beschaafde wereld, bijzonderlijk van *Europa*, is het niet meer te denken, dat de Mahomedanen eenen gemeenschappelijken aanval op de belijders van JEZUS naam maken, of, indien zij onzinnig genoeg zijn mogten, om dien te ondernemen, in denzelven naar wensch slagen zullen. Eindelijk dunkt mij, dat de dagen, die wij beleven, ons voor een goed gedeelte de zorg afnemen voor eene overweldigende heerschappij der belijders van het Mahomedisme. Onderscheiden inrigtingen, die in het kabinet en krijgswezen van den Turkschen Keizer sedert de laatste jaren hebben plaats gegrepen; de opstanden, die zich in zijn gebied van tijd tot tijd geopenbaard hebben; de standvastige tegenwerking der sedert eeuwen onderdrukte Grieken; de geestgesteldheid van een overgroot gedeelte van *Ruslands* ingezetenen met hunnen Keizer aan het

 hoofd;

hoofd; de algemeene denkwijze van het verstandigste gedeelte der bewoners van *Europa* over den worstelstrijd tusschen de onderdrukten en hunne verdrukkers; de staatkundige belangen der Porte zelve, en de meerdere kracht, door een zeer groot overwigt van allerlei kundigheden en wetenschappen, aan de zijde van het Christelijk *Europa:* dit alles, hetwelk ik onmogelijk, indien ik niet een geheel boekdeel schrijven wil, naar eisch ontwikkelen kan, dit alles in het afzonderlijke, vooral in onderlinge vereeniging naauwkeurig beschouwd wordende, ontslaat ons van de vrees, als of de magt van het Mahomedisme in staat zoude zijn het Christendom van den aardbodem te verbannen. Veeleer schijnt het, uit hoofde der, zij het dan ook voor als nog geringe, overwinningen, die de Gemeente des Heeren ginds en elders op enkele Muhamedanen behaalt, en de, schoon door eenen firman van den Turkschen Keizer zeer belemmerde, echter in stilte voortgaande verspreiding des Bijbels, opdat ik niet meer noeme, te denken, dat de leer van JEZUS die van MAHOMET met een goed gevolg zal tegenwerken, en, al worden hiertoe dan ook nog eeuwen gevorderd, zich met dezelve meten, en over haar, onder het aanbiddelijk Godsbestuur, ten eenigen tijde, eene luisterrijke zege behalen zal.

b. In de *tweede* plaats noemde ik de Hierarchie der Roomsche Kerk, als bij welker algemeen heerschenden invloed het ware Christendom zoude moeten geacht worden bijna niet meer op de wereld te bestaan. Ik hoop niet, dat iemand mijner Lezers deze stelling betwijfelen, of haar aan eenige Kerkelijke on-

onverdraagzaamheid van den Schrijver van dit stukje wijten zal. Zoo iemand toch, dan vraag ik voor mij zelven alle aanspraak op den naam van verdraagzaamheid in het Godsdienstige, daar ik het ten sterkste zou veroordeelen, indien ooit, al waren het de zuiverst denkende Christenen, zich veroorlooven mogten, om, het zij zelfs den Jood, of Mahomedaan, of Heiden, ter oorzake zijner gedachten aangaande de eerwaardigste onderwerpen voor den menschelijken geest, wreedaardig te vervolgen, of zelfs maar zich van lage kunstgrepen te bedienen tot het overbrengen van anderen in de maatschappij des echten Christendoms. Nooit, in eeuwigheid niet, kan het doel het middel heiligen: en de Godsdienstige belijdenis is eene zaak van verstand en hart, waarover geen geweld te gebieden heeft, en waarop zelfs geene listige aanslag behoort in te vloeijen. Maar waarheid blijft waarheid, en den weldenkenden en goedgezinden boven alles dierbaar. En dat ten aanzien der meeste, altans der aangelegenste leerstukken, voorschriften en plegtigheden van het zuiver Evangelie, (het Evangelie zonder bijgevoegde, dusgenoemde, Overleveringen) de Roomsche kerk, waar zij aan hare beginselen, in het Concilie van *Trente* vastgesteld, en met vervloekingen van andersdenkenden aangedrongen, getrouw blijft, verre, zeer verre van de leer des Heilands en zijner Apostelen is afgeweken, zoodat het Christendom in haar midden heeft opgehouden te bestaan, is, naar mijne overtuiging, klaar als het licht, en in vele geschriften, die de Hervorming hebben helpen voorbereiden, of, nadat zij tot stand gekomen is, beschreven

X 5 zijn,

zijn, overvloediglijk bewezen, en bovendien voor elken onpartijdigen Bijbelonderzoeker onmiskenbaar. Maar wat hebben wij nu, in den tegenwoordigen staat van zaken, van de Priesterheerschappij der Roomsche kerk, ook waar zij door het leger van Jezuiten ondersteund wordt, naar alle waarschijnlijkheid te vreezen? Zal zij zich tot algemeene meesteres weten te verheffen, en dus het echte Christendom kunnen verdringen van onder de volken des aardbodems? Ik denk het niet.

Men versta mij echter wél. Gaarne toch geloof ik, dat de Roomsche Kerk in de laatste jaren, hier door lage kunstgrepen, bij voorbeeld, omkooping tot proselijtenmakerij, afpersing van beloften bij ongelijke huwelijken, om de anderadenkende partij en de kinderen, uit zulke echtverbindtenissen te wachten, door alle middelen tot hare belijdenis over te halen, inlijving van onechte kinderen en vondelingen door den doop tot hare gemeenschap, elders, door geweld, aan het eenig ware Christendom in sommige gedeelten der wereld grooten afbreuk heeft veroorzaakt: maar, wanneer men den staat des echten Christendoms over het algemeen gadeslaat, dan dunkt mij, dat het verlies in sommige landen door de winsten in andere, en door den, meer en meer, bij leeraren en leeken der Roomsche Kerk doorbrekenden verlichter' denktrant, rijkelijk vergoed wordt. Verdwenen, en voor altijd verdwenen zijn de dagen van eenen GREGORIUS VII, ALEXANDER VI en soortgelijke, met meer dan koninklijk gezag, gebiedende Opperhoofden der Roomsche Kerk. Ginds of elders moge een

Magt-

Magthebber der aarde zich genoeg willen verlagen, om met eigen hand eenig halssieraad voor de heilige Maagd te vervaardigen; geen vorst van eenigen rang laat zich meer belezen, om in het gewaad eens boetelings aan de deur der woning van den dusgenoemden opvolger van PETRUS dagen en nachten om absolutie te smeken; geen verkiest meer den stijgbeugel vast te houden, als Zijne Heiligheid te paard klimt; geen van hare nietige wenken, in de bevordering van persoonlijke of staatsbelangen, zich afhankelijk te rekenen. De banbliksems van het Vatikaan hebben nagenoeg geheel hunne kracht verloren. Christen Vorsten durven den Paus zeer goed tegenspreken, en zich, waar hij, door listige streeken, plegtig aangegane overeenkomsten zoekt te schenden, ook van de vervulling hunner verbindtenissen omtrent hem, naar regt en billijkheid ontslagen te rekenen. Men hoort er niet meer van, en zal er niet meer van hooren, dat het Hoofd der Roomsche Kerk de ingezetenen van eenig land, op plegtigen toon, van het houden van den eed aan dezen of dien Vorst, die zich niet naar zijne willekeur voegen wil, vrijspreekt, en tot opstand de behulpzame hand leent. — Welke veelschijnende, maar inderdaad krachtelooze, maatregelen er door hem worden te werk gesteld, om zijn gezag staande te houden, en den ondergang der Roomsche Kerk te verhoeden, (jubileums, bij voorbeeld, en bullen tegen de verspreiding des Bijbels, en veertigdaagsche gebeden, enz. enz.) ze zijn niet meer, dan de stuiptrekkingen eener stervende natuur: stuiptrekkingen, die de, der zaak kundige, man koelbloedig aanziet, en waarbij

hij

bij alles behalve eene herleving vreest. Er openbaren zich allerbelangrijkste verschijnsels, waarvan de weldenkende Christen eenen heerlijken wasdom voor het zuiver Christendom met dankbaarheid aan en vertrouwen op het eenig Opperhoofd der Christelijke Kerk, JEZUS CHRISTUS, te gemoet ziet. Eene meer Evangelische denkwijze, dan men tot voor weinige jaren vernam, dringt tot de priesterschaar en den kring der leeken in de Roomsche Kerk door. Uit de handen van sommigen der eerstgenoemden ontvangt men van tijd tot tijd geschriften, waarin het voormalig bijgeloof naauwelijks in eenige weinige trekken meer te vinden is. Anderen hunner dringen in welgestelde adressen aan hoogere geestelijken gerigt, zoo krachtig als bescheiden, aan op de afschaffing der Latijnsche Kerktaal, het gebruik des Avondmaals onder de beide teekenen, een algemeen verstaanbaar en stichtelijker Kerkgezang, de verwerping van het celibaat, enz. Zelfs zijn er, die door het Evangelie en den Geest des Heeren te zeer verlicht, en te naauwgezet van geweten, om zich te kunnen of te willen houden aan eene Kerk, die bijna in alles door het ongerijmdste bijgeloof van de eenvoudige leer des Heilands en zijner Apostelen is afgeweken, hare gemeenschap vaarwel zeggen, en zich onder de dienaren des waren Christendoms, eenigen zelfs in vereeniging met hunne gemeenten, laten opnemen. En wat de leden zelve der Roomsche Kerk over het algemeen betreft: wie zou willen betwisten, dat nog tot heden op het gelaat van tallooze hunner, gelijk op dat van duizenden onkundigen onder

hun-

hunne geestelijken een dekfel ligt, dat haar verhindert de waarheid te zien, zoo als die is in onzen Heer en Zaligmaker, JEZUS CHRISTUS? Dit echter neemt niet weg, dat wij ook in hunnen kring federt de laatfte dertig jaren eene belangrijke verandering opmerken. Er zijn er zeker, die, zoo als de mensch veelal doet, van het eene uiterfte tot het andere, van het bij- tot het ongeloof overflaan, en nu niet flechts de ongeregeldheden in de leer, de ongerijmde willekeurigheden in de Godsdienftige voorfchriften, en het dwaze in fommige plegtigheden der Roomfche Kerk belagchen, maar nu zelfs met het geheele Christendom den fpot drijven. Maar van de zoodanigen wil ik thans niet gewagen als van bemoedigende voorbeelden eener betere denkwijze. Zij waren er door alle tijden, en meestal in grooter getal, naarmate men den Pausfelijken zetel op korter afftand naderde. En of er meer goed of kwaad door hunnen regtftreekfchen en zijdelingfchen invloed voor de zaak des eenig waren Christendoms gefticht zij, is welligt een gefchilftuk, dat niet zoo gemakkelijk te beflisfen, en voor de grenzen, die ik mij bij dit onderzoek heb voorgefteld, te uitvoerig is. Maar wij zien in den kring der leeken van de Roomfche kerk andere verfchijnfelen, welker nuttige ftrekking minder aan betwisting onderhevig is. De Bijbel, en fommige in Bijbelfchen geest gefchreven werken worden, veel meer dan dit te voren het geval was, door een fteeds toenemend aantal hunner gelezen; gelezen; niettegenftaande de heilige Vader en, in zijnen geest, fommige diep bijgeloovige of eigenbaatzuchti-

tige priesters het, op verbeurte der zaligheid, verbieden. Hier en daar verzetten zich duizenden tegen de onbepaalde heerschappij van het Opperhoofd der Kerk en den rampzaligen invloed der Jezuitische lijfwachten, die gaarne den nacht der middeleeuwen over de Christenheid zouden terug brengen. Raadzalen en binnekamers weergalmen van de luide klagten tegen de stoute ondernemingen, die er door de Kerkelijke dwingelandij tegen eene gezonde Staatkunde en eene reine denkwijze in het Godsdienstige beproefd worden. Verfoeijelijke booswichten onder den geestelijken stand worden ter verantwoording gedagvaard, en, naar de uitspraken van het heilig regt openlijk gestraft. Er worden hier en daar leerscholen opgerigt, tot bevordering van nuttige kundigheden; hoogere voor de kweekelingen tot den geestelijken stand, lagere voor de aankomende jeugd onder het volk. Tallooze Roomschen verkeeren op vriendschappelijken voet met de belijders van het zuiver Christendom. Godsdienstige verlichting dringt met maatschappelijke beschaving van onderscheiden kanten tot hen in. En het is geene zeldzaamheid meer, menschen, die tot de Roomsche kerk behooren, in dier voege te hooren spreken, dat zij alleenlijk door hunne betrekkingen en omstandigheden schijnen te worden terug gehouden van eenen dadelijken overgang tot de ware Gemeente des Heeren; en men van hen zeggen moet: „ waarlijk ze zijn niet verre van het koningrijk der hemelen!". — En nu beslisse dan elk opmerkzame onder onze lezers, of wij van de zijde der Roomsche Kerk voor eenen geheelen ondergang des reinen Christendoms te vreezen

zen hebben! — Ik voor mij althans maak geene de minste zwarigheid, ronduit te verklaren, dat het mij bij eenen blik op den ſtaat der Christenheid in het algemeen zeer onwaarſchijnlijk voorkomt.

B. Zoo is het dan, naar onze berekening, niet te vermoeden, dat de werking der reeds beſtaande, het ware Christendom vijandige, magten, immer eene geheele vernietiging van hetzelve zal te weeg brengen. Maar mogelijk vreezen ſommigen mijner geloofsgenooten die van de ſteeds toenemende verſtandsverlichting, als of deze wel eens in eene geheele verblinding zoude kunnen ontaarden, en dien ten gevolge de bloot menſchelijke rede zich in de plaats der Goddelijke Openbaring verheffen.

In het zuiver Christendom worden leerſtellingen gepredikt, die zich door hare eenvoudigheid; voorſchriften, die zich door hare algemeene nuttigheid; plegtigheden waargenomen, die zich door hare algemeene uitvoerbaarheid, verhevene en weldadige ſtrekking algemeen aanprijzen, en door een onmiskenbaar hemelsch gezag geſtaafd zijn, en waarlijk door de klimmende verſtandsverlichting op generlei wijze eene volſtrekte wederlegging noch ondergang te vreezen hebben.

Naarmate men in de kennis der natuur meer vordert, door hare werkingen van naderbij te beſpieden, oorzaken en gevolgen naauwkeuriger gadeſlaat, het verband tusſchen de eerſte en laatſte ſchepper doorziet, en de verwonderlijke harmonie opmerkt, die er in zoo vele opzigten van het geringſte tot het grootſte op deze aarde, van deze aarde tot ons zonnenſtelſel, van ons zonnenſtelſel

tot de millioenen zonnenſtelſels, die er in het onmetelijk gemeten ruim gevonden worden, beſtaat; naar diezelfde mate prijst zich de hoofdwaarheid, waarop het Christendom rust, het aanwezen namelijk van eenen God, deszelfs eenheid, geestelijk beſtaan, eeuwigheid, en eindelooze volmaaktheid den onpartijdigen navorſcher aan. Denkt hij na over den gang der ondermaanſche gebeurtenisſen, zoo als geſchiedenis en ervaring hem die, in de gezigtspunten van zaad en bloem en vrucht, voor zijne oogen ſtellen; ziet hij op den gedurig toenemenden voortgang van het menſchelijk geſlacht; hoe redelijk wordt hem de leer, door het Evangelie zoo krachtig ingeſcherpt, de leer eener allesbeſtierende vaderlijke Voorzienigheid Gods. Waagt hij zich wijders, met zijne wijsgeerige beſchouwingen, op het gebied der door God geſchapen geestenwereld; ſpoort hij vooral den mensch na in deszelfs aanleg, verſtandelijke en zedelijke bedrijven, grondbeginſelen en bedoelingen; raadpleegt hij (vooral ook bij de bepeinzing van hetgeen hij in zich zelven waarneemt) deszelfs neigingen en begeerlijkheden; en zet hij zich nu dien ten gevolge tot nadenken over 's menſchen beſtemming, ware geſteldheid, en hieruit voortvloeijende verwachtingen: dan kan het naauwelijks anders, of hij roept in heilige verrukking uit: „ neen, mijn broeder! neen, mijne zuster! gij beſtaat niet ſlechts voor de zeventig of tachtig vlugtige jaren van uw aardſche leven, want gij zijt meer dan ſtof, en een wezen van uwen aanleg, welks ontwikkeling op deze wereld pas even begonnen wordt, behoeft een leven na dit leven, indien

dien de hemelsche Vader geenen nutteloozen arbeid zal hebben te koste gelegd." Maar nu in zijne overdenkingen voortgaande, ziet de navorschende wijsgeer, dat bij iederen mensch het evenwigt tusschen de praktische rede en de zinnelijkheid gebroken, ja zelfs, dat de heerschappij, die der eerste steeds had behooren eigen te zijn, in tallooze gevallen der laatste in handen gekomen is. En nu staan dan reeds in helder licht voor het oog zijner ziel de door het Evangelie gepredikte waarheden van 's menschen onsterfelijkheid, maar te gelijk van zijne zedelijke ontaarding: eene ontaarding, waarvan hij, wel is waar, zonder hooger Openbaring de eerste bron niet kan opsporen, maar welker bestaan hij echter onmogelijk loochenen kan. Voegt hij hier nu nog bij het aandenken aan God, als den wetgever van dat geslacht, dat naar zijn beeld is gevormd, maar deszelfs trekken door misbruik der zedelijke vrijheid te zeer verduisterd heeft, ongetwijfeld ziet hij dan de toekomst huiverende te gemoet. Hij gevoelt de noodzakelijkheid van, en ontboezemt zijn verlangen naar eene herstelling der menschelijke waarde en gelukzaligheid: maar, aan den eindpaal zijner redeneringen gekomen, beveelt hij zich met het geheele menschdom aan Gods ontferming, en ziet naar eene hemelsche Openbaring rond, die hem ontdekken kan, wat voor de menschelijke rede aan zich zelve overgelaten een eeuwig geheim blijven moest. — Tijdig komen hem nu de Schriften des Nieuwen Verbonds in handen. Hier leest hij van eenen door God gezonden Redder, wiens volmaakte gehoorzaamheid de verdienende oorzaak der schuld-

vergeving wordt van allen, die Hem erkennen, en om wiens wil Goddelijke hulp, bij een gepast gebruik der voortreffelijkſte middelen, tot bevordering van ware Godsdienſtige kennis, vroomheid en gelukzaligheid den daarnaar begeerigen geſchonken wordt. Hoe eenvoudig dit alles! en, naarmate de ware wijsgeer bij het erkennen zijner behoefte aan hooger licht, dan de bloot menſchelijke rede kan opleveren, deze leerſtellingen der Openbaring bepeinst, en ze vergelijkt met hetgeen de ſterveling, in betrekking vooral tot de toekomende wereld, noodig heeft, naar die mate regtvaardigen zich de waarheden des Evangelies duidelijker voor zijnen geest, en elke vordering in de verlichting van zijn verſtand brengt hem nader aan de hartelijke eerbiediging van hetgeen in het zuiver Christendom als waarheid wordt gepredikt.

Wat vervolgens de zedelijke voorſchriften, in het Christendom geldende, aangaat: alleruitnemendst verdragen zich die met de Staats- en huisſelijke belangen van geheele volken en bijzondere perſonen. — Eene toenemende beſchaving zal dit ſteeds moeten erkennen. Men vergunne mij ten bewijze dezer ſtelling ſlechts een paar opmerkingen. Kunsten en wetenſchappen nemen met den dag onder de menſchen toe; zij dringen door tot alle klasſen en rangen der menſchen; en volken, die nog voor eene halve eeuw in eenen aanmerkelijken ſtaat van ruwheid zich bevonden, nemen onder de beſchaafdſte natien hunne plaats; ja het is vermoedelijk dat bij het meer en meer zich verſpreidend gevoel der menſchelijke waarde, de kundigheden van

het

het beschaafde leven op eenen veel uitgebreideren grond dan thans nog, veelligt binnen het bestek van weinige jaren, zullen gekend en op velerlei wijze in beoefening gebragt worden. Is het nu waarheid, dat, wanneer de beschaving veld vindt, woestheid van zeden moet afnemen, en volken- en Godsdiensthaat meer wordt uitgedoofd; hoe alleruitnemendst sluit zich aan zoodanige toedragt van zaken de Christelijke zedeleer, waarin alles van liefde begint, tot liefde voortgaat, en in liefde eindigt. En vertegenwoordigen wij ons eens, dat in de Gemeente des Heeren de voorschriften, die aan al hare leden behooren heilig te wezen, ook waarlijk door al hare leden werden beoefend, zou dan niet het paradijs op de wereld zijn terug gebragt? Men vergelijke slechts die landen, waar het Evangelie in deszelfs oorspronkelijke zuiverheid wordt verkondigd, bij die, waar het bijgeloof den echten geest der Christelijke zedeleer door eer- en baatzucht tegenwerkt: wat verbazend verschil in arbeidzaamheid, volks-vlijt, en dus ook in maatschappelijk welvaren! Hoe veel meer eerlijke, getrouwe, matige, kuische, echt Godvruchtige, vrolijke, vergenoegde menschen zal men er aantreffen! Hoe veel dankbaarder is men daar bij den voor-, hoe veel geduldiger onder den tegenspoed! Ik weet: men heeft het zuiver Christendom zoeken verdacht te maken als gevaarlijk voor de troonen en daarom ook voor de rust der natiën; en met luide stem beweert men nog, dat het veel beter te regeren is over een minder beschaafd volk, dan over een, dat het in de beschaving verre gebragt heeft. Maar men moet opzette-

telijk zijne oogen fluiten voor het licht der waarheid, of volftrekt voor alles onvatbaar zijn, om niet te willen of te kunnen doorzien, dat onder eene befchaafde natie het getal van oproerige volksmennets veel kleinder is en zij oneindig minder invloed hebben dan onder minder geoefende; dat er alles veel bedaarder en geleidelijker toegaat; dat men er van gruwzame vorftenmoorden eenen heviger afkeer heeft, en dat de volksopftanden er oneindig weiniger in getal, of, indien zij er ontftaan, dan veel minder gevaarlijk zijn. Veel ware hier uit de gefchiedenis en de ondervinding, met elkander in verband gefteld, ten bewijze dezer gedachten af te leiden, indien dit niet reeds door anderen, beter dan ik daartoe in ftaat ben, gedaan was, en ik er niet welligt in het vervolg van dit ftukje voor een oogenblik nog op zal moeten wederkomen. Ten aanzien der voorfchriften vrees ik derhalve voor het beftaan des Christendoms van de toenemende befchaving even weinig gevaar, als met betrekking tot de leerftukken van het zuiver Evangelie.

Behoorden wij tot de Roomfche Kerk, ja, mijne Lezers! dan zoude ik beducht zijn, dat, bij het klimmende licht, vele der bij ons als dan gebruikelijke plegtigheden zouden moeten vervallen. Immers ftaan deze niet meer in verhouding tot den geest dezer dagen. De menfchen laten zich niet meer zoo algemeen, als te voren, door een ijdel kerkgebaar blindhokken. Het gezag van den priester, die zijn woord niet op den grondflag van het Evangelie, maar louter op zijne kerkelijke waardigheid vestigt, geldt niet meer zoo veel als in

vroe-

vroegere tijden. En dus moeten door den tijd alle menschelijke bijvoegselen, voor zoo veel zij niet meer dan louter kerkgebaren zijn, in hunne geheele onwaarde kenbaar worden en daardoor in onbruik komen. Maar eene plegtigheid der inwijding in de Gemeente des Heeren, eene plegtigheid, die onder alle hemelstreken door hare eenvoudigheid beoefenbaar is, en in haren uiterlijken vorm het zinnebeeld levert van het hooge doel des geheelen Evangelies, zedelijke reinheid; en eene andere, geheiligd aan de vereerende nagedachtenis van den Goddelijken Weldoener, even zeer als hare zuster, zonder omslag, en ook in hare uitwendigheden de afbeelding van de verhevenste proeven Zijner liefde tot menschen: zeker beide deze plegtigheden zullen zich aan elken waren wijzen blijven aanbevelen; en, zoo lang men niet tot het uiterste komt, om al het zinnelijke uit de openlijke Godsdienst te willen wegredeneren, zal men moeten toestemmen, dat Doop en Avondmaal de instellingen zijn der teederste liefde niet alleen, maar ook der verhevenste menschkundigste wijsheid.

C. Maar hetgeen men dan van geene ware verlichting des verstands te vreezen heeft, zal mogelijk het gevolg worden eener kracht, die zich tegen de verstandsverlichting in werking zet? Het obscurantisme, door de dwaasheden der menschen, helaas! al te dikmaals de bastaarddochter der verstandelijke opklaring, zal zich welligt in mystikerij, Godsdienstige dweeperij, geestdrijverij, of waarin dan ook, tot die mate openbaren, dat het Christendom voor deszelfs invloed zwichten en eindelijk geheel be-

zwijken zal. — Doch ook voor deze treurige uitkomst heb ik geene groote zorg. Het is zoo; wanneer wij naar het naburige *Duitschland* onzen blik rigten, en zelfs op enkele verschijnselen in ons Vaderland acht geven, dan ontdekken wij in eenige opzigten eenen aanmerkelijken teruggang in het redelijk geloof aan JEZUS CHRISTUS en zijne hemelsche Openbaring. Maar, *vooreerst*, is de teruggang niet grootendeels op gindschen grond de jammerlijke vrucht van de pogingen veler dusgenaamde Godgeleerden, die sedert eene halve eeuw eene koude rede-Godsdienst op den troon zochten te plaatsen; den onschatbaren Bijbel in hunne verdraaijende uitleggingen en hooge kritiek, erger dan bijna eenig menschelijk geschrift, mishandelden; en aan het hart, dat om vroom te zijn en zich gelukkig te gevoelen, de kracht van de Godsdienst behoeft, het Goddelijke geleide en de hemelsche vertroostingen op den aardschen levensweg onbarmhartig ontnamen? — De mensch nu gaat veelal van het eene uiterste tot het andere over. Heden roept hij: Hozanna! morgen: kruist hem! Heeft hij het nadeelige van dit of dat stelsel, het zij van Godsdienstigen of anderen aard, ondervonden; straks neemt hij een tegenovergesteld aan. — Zoo was het mogelijk sedert de laatste twintig jaren in *Duitschland*. En wat ons Vaderland aangaat; hoe veel zou men tot verklaring der weinige verschijnselen, die zich hier vertoonden, kunnen afleiden, uit overdreven dichterlijke verbeelding; eigenbewerkte rampspoeden en daardoor geboren menschenhaat; zucht tot navolging van een enkel groot voorbeeld;

on-

ongenoegzame mate van kundigheden ten aanzien der waarheid, zoo als die is in CHRISTUS onzen Heer; wensch om eenen naam te maken, en den bijval eener onwetende menigte te gewinnen, enz. Doch, Gode zij dank! het getal der vijanden van het licht in het gelukkigste land des aardbodems, en onder de regering van onzen, nooit genoeg te schatten, echt verstandigen en Christelijk gezinden Koning is te gering, dan dat zij hier eenige bijzondere aandacht verdienen zouden. — Bij deze opmerking voeg ik eene *tweede*, dat namelijk de spanning, die den mystiek, den dweeper, geestdrijver, enz. tot zijn verregaand uiterste aandrijft, over het geheel genomen, slechts in weinige menschen, vergeleken bij het groote gros van dezelve, kan plaats grijpen, immers wat de begrippen over het Godsdienstige betreft; en er dus ook van dien kant niet zoo veel voor het duurzaam bestaan des Christendoms te duchten staat. Nimmer steekt de mystikerij enz. een geheel volk aan, veel min dat zij alle bewoners der aarde in eene werkzame vijandschap tegen het licht zetten zou, terwijl zij zich vooral met de meer doordringende beschaving, door de verspreiding van kunsten en wetenschappen, volstrekt niet vereenigen kan. *Eindelijk* beweer ik hier nog, dat al het overdrevene, naar den aard van den menschelijken geest, onmogelijk langdurig kan stand houden. Wat is in de stoffelijke en geestelijke wereld de wisselende kentering van het getij, dan het gevolg der algemeen heerschende neiging tot effenbaarheid en rust? Op aarde wordt al het zigtbare door eene middenpuntzoekende kracht aangetrokken. De schaal door in-

inwerping eener nieuwe zwaarte bewogen, slaat ter eenere of ter andere zijde over, opdat het evenwigt hersteld worde; en die herstelling blijft niet lang achter. Zoo ook bemint de mensch in het algemeen eene effenbaarheid in den stand zijner denkbeelden, en alle uitersten lossen zich weldra in groote gelijkmatigheid op. Dat nu het Christendom het juiste midden aanwijst, of, wilt gij liever? bevat tusschen uitsporige verlichting en verduistering, daar het gelooven en weten in voortreffelijken zamenhang tot malkanderen plaatst, zal ik wel niet breedvoerig behoeven aan te wijzen. Maar ook volgt daaruit van zelve, dat, even min als onmatige verlichting, het eigenlijk obscurantisme door mystikerij, dweeperij, geestdrijverij, het Christendom van den aardbodem verdringen zal.

D. Doch mogelijk wijzen mijne Lezers mij ten slotte op de hand over hand toenemende onverschilligheid in het Godsdienstige, als op eene allergevaarlijkste klip, waarop het Christendom den geheelen ondergang vinden zal, of, zoo men liever wil, als op een allerjammerlijkst kunstmiddel, dat deszelfs aanvankelijk bestaan zal sloopen, schoon het dan ook in naam moge voortduren. Dat er in meer dan één gewest van het Christelijk *Europa* groote onverschilligheid in het Godsdienstige gevonden wordt, dat zij zelfs hier en daar, sedert de laatste jaren, aanmerkelijk is toegenomen: welk onpartijdige kan dit betwisten? Met betrekking tot het leerstellige zeggen duizenden: „het komt er niet op aan wat men geloove, zoo men slechts wél leeft," en ten aanzien der beoefening wordt door hen zeer veel

na-

aangelaten, waarop de voorgeslachten groote gezetheid hadden; bij voorbeeld, eigenlijk gezegde *Christelijke* opvoeding der jeugd; waarneming van de openbare Godsdienst; aanleeren der Christelijke belijdenis; viering des Avondmaals; huisselijke Bijbellezingen, gebeden, dankzeggingen; onderlinge gesprekken over zaken, tot de dienst van God betrekkelijk; zorg voor en redelijke gehechtheid aan de Gemeente, tot welke men dan nog moet geacht worden te behooren, enz. Deze treurige verschijnselen bestaan, en voorzeker zou ik trouweloos handelen, en tegen mijn hart moeten spreken, indien ik ook bij dit gezigt wilde uitroepen: „vrede! vrede! en geen gevaar!" Maar dat dit gevaar zoo groot zou zijn, dat men van hetzelve eenen geheelen ondergang des Christendoms zou te vreezen hebben; neen, mijne Lezers! dit komt mij als nog zeer onwaarschijnlijk voor. *Vooreerst* toch is het aantal der genen, die nog met gezetheid de openbare zamenkomsten der Christenen bijwonen *veel* grooter, dan dat door hetwelk zij geheel, of bijna geheel worden verwaarloosd. Zijn er ook al onder deze eerste verscheidenen, die naar de kerk gaan als naar eene kunstbeschouwing; zij komen er toch: en het voorstel van den Prediker, die hun van wege de keurigheid zijner voordragt bijzonder behaagt, kan nu of dan bij hen eenen goeden invloed te weeg brengen, en bewaart hen althans voor eene algeheele Godsdiensteloosheid. *Hierbij komt*, dat, indien al in sommige gedeelten van de Gemeente des Heeren een aanmerkelijk verval niet kan ontkend worden, in andere de gezetheid op

het stuk van Godsdienst niet verflaauwt, in ve‥ zelfs grootelijks veld wint. Godsdienstige geschriften *wijders*, in goeden geest en kieschen smaak geschreven, meer verstaanbare Bijbeloverzettingen vinden nog eenen vrij gunstigen, zelfs, indien men den teruggang van groote winsten, die te voren door bloeijenden koophandel, fabrijkwezen, enz. werden ingebragt, onder het oog houdt, bijna ongeloofelijken aftrek. — De vorderingen *vervolgens*, die er sedert de laatste jaren in taal- en uitleg- en oordeelkunde gemaakt zijn; de meerdere vrijheid van knellende banden, die bevorens wel eens het eigen onderzoek belemmerden, althans de mededeeling van deszelfs uitkomsten deden terug houden; de met kieschen smaak en naar de vatbaarheid der groote menigte meer ingerigte voordragt, die wij bij vele, zeer vele, leeraars onzer dagen kunnen opmerken, zullen wel niet nalaten ook door den tijd voordeelig op de gemeenten te werken, wanneer de tegenkantingen tegen dien gemaakten voortgang, bij het afnemen der vooroordeelen, grootelijks verminderen zullen. *Voeg hierbij*, dat het getal van bekwame afzonderlijke onderwijzers in de Godsdienst toch gedurig aan toeneemt, en er dus ook van dezen kant niet weinig goeds voor de Godsdienstige opleiding tot het lidmaatschap in de Gemeente des Heeren te wachten staat.

Maar vooral zijn er nog een paar opmerkingen te maken, die ik hier niet wel met stilzwijgen kan voorbijgaan. Zij betreffen de behoeften van den mensch, en den tegenwoordigen strijd tusschen het licht en de duisternis.

De

De menschelijke geest heeft behoefte aan Godsdienst. Hij werpt, ten aanzien van het bestaan en den gang der dingen, vragen op, die zonder de erkentenis van een hooger Wezen volstrekt onbeantwoord blijven. Hij neemt in zich zelven eenen aanleg waar, die hem over zijne bestemming doet nadenken, en zonder hemelsche Openbaring volstrekt raadselachtig blijven moet. Hij ontdekt in zich eene overheerschende kracht der zinnelijkheid, die hem naar den oorsprong van dit onaangenaam verschijnsel doet omzien, en voor de gevolgen eene groote beangstheid aanjaagt: maar geene bloot menschelijke geschiedenis bevredigt hem in zijn onderzoek; geene bloote redenering stelt hem omtrent zijne natuurlijke vreeze gerust. Hij geraakt door sterfgevallen der zijnen, eigene ziekten of andere tegenspoeden in treurigen toestand; eenen toestand, ondragelijk zonder welgegronde en krachtige vertroosting: maar de schatten zijner overblijvende vrienden geven hem zijnen dierbaren dooden niet weder; het kunstvermogen van den arts is dikwijls buiten staat hem te herstellen; zijne bekenden zijn of te onvermogend, of te ongezind om hem uit zijnen druk te redden; en de geheele wereld althans is te onwetend en te zwak, om hem met zijn bitter lijden te verzoenen, en daarin eene wijze en liefderijke bedoeling te doen verbeiden. Dit vermag alleen de Godsdienst, en deze te meer, naarmate zij reiner, zuiverder is, dus boven alles de Christelijke, die bode des hemels en der menschen trouwhartigste geleidster op den weg naar het graf. — Wat behoefte is voor den mensch in het afzonderlijke,

dat

dat is ook onmisbaar voor het menschdom in het gemeen. Stelt het u eens voor, mijne Lezers! dat de Godsdienst verbannen werd van den aardbodem: dan voorzeker werd, door de zinnelijke driften, hartstogten en begeerten der menfchen deze aarde een verblijfplaats van louter onheilen, een bajert van verwarring, een moordfpelonk; en eindeloos liever zag ik mij naar het gedierte des velds verwezen, dan, bij zoodanigen ftaat van zaken, onder menfchen. Die onmisbaarheid van Godsdienst voor de inftandhouding des maatfchappelijken levens is zoo onloochenbaar, dat zelfs Godloochenaars haar erkend, en uitdrukkelijk verklaard hebben, dat de Godsdienst eene fchrandere uitvinding der Staatkunde was, om de natiën in bedwang te houden. Eischt dus de behoefte der menfchen, ja van het gansche menfchelijk geflacht, het beftaan eener Godsdienst, en wordt aan deze onloochenbare behoefte te beter voldaan; naarmate die Godsdienst op zuiverder verftandsbegrippen fteunt; dan zal wel het Christendom eene eerfte behoefte des menschdoms blijven, en niet vermoedelijk zullen alle bewoners der aarde, voor zoo veel zij het Evangelie hebben leeren kennen, tot zulk eenen graad van zorgeloosheid voor hunne teederfte belangen vervallen, dat de leer van JEZUS alleenlijk als tijdverfchijnfel in de gewijde of ongewijde gedenkfchriften zal overblijven, of alleenlijk aanleiding tot eenen onderfcheidenden titel opleveren, zonder in de verftanden der menfchen gekend, in hunne harten geloofd, in hunne daden beoefend te worden.

En wat aangaat de onverfchilligheid omtrent hetgeen

men

men als Christen te gelooven heeft: er zijn buiten twijfel tijden geweest, waarin men de noodzakelijkheid des geloofs aan hoofdwaarheden niet alleen, maar ook aan bijzaken ter verkrijging der gelukzaligheid, stijf en strak beweerde; verborgenheden diep wilde hebben uitgeplozen, en den broeder veroordeelde, wanneer hij slechts eene of andere Bijbelplaats op eene wijze verklaarde, zoo als men dat niet elken dag gewoon was. Hierin, geloof ik, handelde men verkeerd. Doch niet minder verkeerd zou men te werk gaan, bijaldien men eens wilde staande houden, dat het er niet op aan kwame of men, bij voorbeeld, JEZUS voor eenen alledaagschen mensch hield, dan wel voor den eigen en eeniggeboren Zoon van God; zijne leer voor de vrucht eener menschelijke wijsheid, dan wel voor een Goddelijk onderrigt; zijn lijden voor het lijden eens martelaars, of dat van eenen Zaligmaker van zondaren tot vergeving der zonden; zijn tegenwoordig werk als eenen louter verstandelijken en zedelijken invloed door de voortdurende werking der eerst door Hem, later door zijne Apostelen, gepredikte leer, of eene wezenlijke heerschappij over de wereld in het gemeen, het Christendom in het bijzonder; of dat men even goed JEZUS kon belijden in de gemeenschap der Roomsche Kerk, als in vereeniging met het dusgenoemde Protestantismus. Doch ook deze onverschilligheid zal denkelijk niet meer veld winnen, veel minder algemeen worden. Door den opgerezen strijd tusschen het licht en de duisternis is reeds eene groote schaar van hunne slaperigheid wakker gemaakt. Wat uitmun-

muntende geschriften zijn er niet alleen tot verdediging van het Christendom in het gemeen, maar ook tot wederlegging van het onchristelijk bijgeloof der Roomsche Kerk uitgegeven! Hoe vele beginnen thans weder hun voorregt in de belijdenis der zuivere leer gelegen, te erkennen, hoog te schatten en voor te staan! Wij vreezen dan ook niet, dat het Christendom zal verbannen worden van den aardbodem, of slechts in naam overblijven, maar zingen met den vroomen GELLERT:

De spotter mag de waarheid smaên,
Ons kan hij haar niet rooven,
De onchristen mag haar tegenstaan,
Wij blijven haar gelooven.
U, Jezus! U zij de eer!
Die U verkiest tot Heer,
Uw woord opregt betracht,
Dien kan geen helsche magt
De zaligheid ontrooven.

(*Het vervolg in een volgend Nommer.*)

OVER DE WAARDE DER ZOOGENOEMDE KLEINE PLIGTEN EN DE NOODZAKELIJKHEID VAN DERZELVER VERVULLING.

Het is eene niet ongewone dwaling, welke men onder, dikwijls verschillend denkende, Christenen aantreft, dat de betrachting van de Godsdienst eene bezigheid is, afgescheiden van het dagelijksch leven, van het beroep, waarin men arbeidt; van de verkeering met menschen, in welke men ingewikkeld is; van de verrigtingen, die men in den huiselijken kring moet waarnemen. Zeer vele meenen, dat de beoefening van de Godsdienst alleen verbonden is aan de kerk; aan de uren van stille afzondering; aan den weg van tegenspoed, aan het ziek- en sterfbed: maar dat zij minder te pas komt in den dagelijkschen levenstrein; op de beurs; het kantoor; het studeervertrek; in den winkel. Burgerlijke deugd, zoo als men ze noemt, geldt dáár alleen. Godsdienst zou dáár niet op hare plaats staan; dáár de blaam van gemaaktheid, van huichelarij, van dweeperij niet kunnen ontgaan. Men zij vroom in de kerk; maar in huis, in handel en verkeer gedrage men zich, zoo als dat voorkomt; zoo als een ander daarin voorgaat; zoo als stijl, trant, gewoonte, luim, dat toelaten en veroorloven. Men kan immers niet altijd vroom wezen. Men moet zijne Godsvrucht niet te koop dragen. Zij moet wo-

wonen in het hart, maar zich niet overal op den voorgrond plaatsen, of zij wordt lastig voor een ander, belemmerend voor ons zelven, en te zwaar, om te beoefenen.

Dat deze denkwijze velen eigen is, blijkt daaruit, dat zoo vele menschen dikwijls aan zich zelven ongelijk zijn. Men vindt, bij voorbeeld, ijveraars voor kerkelijke regtzinnigheid, vol bitterheid tegen andersdenkenden; getrouwe kerkgangers, die lastige huisgenooten, min eerlijke handelaars of winkeliers, trage arbeidslieden of ongeschikte dienstboden zijn; vlijtige bezoekers van Godsdienstige gezelschappen, die slordige huismoeders of verwaarloosters zijn van hare huisselijke belangen; menschen eindelijk, die den naam hebben, dat zij vroom zijn, maar die zich jegens hunne onderhoorige, als trotsaards en dwingelanden gedragen; met hunne vrienden telkens overhoop liggen, en omtrent hunne vijanden onverzoenlijk zijn (*). Vanwaar deze tegenstrijdigheid? Van daar dat men de beoefening der Godsdienst afscheidt van het dagelijksch leven. Beschouwde men dezelve als eene zaak, welke in *alle* omstandigheden en gevallen behoorde plaats te hebben; men zou minder reden vinden, om zich te bedroeven en te beklagen over de weinige vrucht, die het Christendom voortbrengt, en over den geringen invloed, dien wij dikwijls van hetzelve bespeuren.

Vooral heeft de verdeeling van de pligten der Godzaligheid in *groote* en *kleine* veel nadeel aangebragt aan de beoefening van het Christendom in al-

(*) Verg. KIST, *Beoefeningsl.* II. 2. bl. 891—897.

alle betrekkingen en bij alle gelegenheden. Wij rekenen het daarom niet onbelangrijk, hierop de aandacht onzer Lezers eens te vestigen, en willen hen thans onderhouden *over de waarde der zoogenoemde kleine pligten, en de noodzakelijkheid van derzelver vervulling.*

Wanneer wij van *pligten* ſpreken, dan bedoelen wij de *onderſcheiden gedragingen*, door welke wij onze deugd, anders Godsvrucht genoemd, toonen kunnen, of *tot welke wij ons door een Goddelijk bevel verpligt gevoelen* (*). Eigenlijk geſproken is de Christelijke deugd ſlechts ééne, gelijk het hoofdgebod des Christendoms ſlechts één is, en in het ééne woord LIEFDE opgeſloten ligt. Maar, dewijl wij niet in ſtaat zijn, om ons alles te gelijk, en met éénen oogopſlag voor den geest te ſtellen: dewijl het hoofdgebod van het Evangelie op de onderſcheiden' voorwerpen en omſtandigheden toegepast zijnde, in eene menigte bijzondere geboden en voorſchriften kan ontwikkeld worden; zijn wij gewoon te ſpreken van verſchillende pligten, en de Christelijke deugd toe te pasſen op de onderſcheiden' voorwerpen, waarop zij betrekking hebben, en op de verſchillende omſtandigheden, in welke derzelver beoefening te pas komt. Daarom verdeelen wij de pligten in zulke, die wij aan God en JEZUS, aan onszelven en aan onze medemenſchen verſchuldigd zijn. Wij ſpreken van pligten in voorſpoed en in tegenſpoed; van pligten der rijken en der armen,

der

(*) Zie T. A. CLARISSE, *De Weg tot de Christel. Volkomenh.* I. bl. 37.

der Leeraars en der Gemeente, der Overheden en der Onderdanen; of welke andere verdeeling en soorten van pligten wij nog meer zouden kunnen opnoemen. Het is vooral de onderscheiding van onze pligten in *groote* en *kleine*, op welke wij thans onze aandacht willen vestigen. Men verstaat onder *groote* pligten zulke, waarop het vooral aankomt, die men volstrekt niet verzuimen kan, welker beoefening een' grooten roem van Godzaligheid verschaft. *Kleine* pligten zijn dan de zoodanige, waarop het minder aankomt, die men willekeurig verzuimen kan, welker betrachting ons niet bijzonder van anderen onderscheidt. De tijdgenooten van JEZUS kenden deze verdeeling reeds, en de Heiland doelt daarop, wanneer hij spreekt van *één van deze minste geboden* (*). De Farizeërs, namelijk, hechtten minder waarde aan de zedelijke geboden, maar stelden des te hooger prijs op de voorschriften van MOZES en de latere Leeraars, betrekkelijk de uiterlijke eerdienst. Het kwam er, naar hunne gedachten, minder op aan, of men een liefderijk oordeel over anderen velde, eerlijk, waarheidlievend, barmhartig en rein van hart was; maar meer, of men, tot in de kleinste bijzonderheden, al de bepalingen in acht nam, die tot de uitwendige reiniging en plegtigheden van de Godsdienst behoorden, of den roem van bijzondere Godsdienstigheid konden verwerven (†). Van daar, dat zij beweerden, dat een kind, hetwelk zijnen vader of zijne moeder eenige verkwikking bezorgen of in derzelver nooddruft voorzien kon, van de verpligting daartoe ontslagen

was,

(*) *Matth.* V: 19. (†) *Matth.* XXIII: 14 verv.

was, wanneer hij zeide: *al wat. ik u zou kunnen toebrengen, wijde ik van dit oogenblik af, tot eene offergave aan God* (*). Ja, of dit nog niet genoeg ware, zij voerden onder elkander hevige twisten, welke van de bevelen, die zij onder de klasse van groote geboden rangschikten, het grootste van allen was, door het betrachten van hetwelk zij eene buitengemeene Godsvrucht aan den dag leggen, en een' hooger trap van geluk bereiken konden (†).

De Zaligmaker heeft zich tegen deze denkwijze menigmaal sterk uitgelaten en ten duidelijkste aangetoond, dat al de geboden Gods even verbindend en geene derzelve van dien aard waren, dat men die als onbeduidend aanzien of de betrachting van dezelve, als minder noodig, mogt verwaarloozen. Men leze, om zich hiervan te overtuigen, de geheele berg-predikatie en andere redevoeringen of gesprekken des Heilands. De Apostelen van JEZUS hebben in denzelfden geest gesproken. Zij hebben opgemerkt, dat al, wat ons geboden is te doen, bevel is van denzelfden God, ons gegeven met hetzelfde gezag en tot hetzelfde doel: dat *Hij, die gezegd heeft, gij zult geen overspel doen, ook gezegd heeft, gij zult niet dooden:* en dat derhalve de verpligting tot het gehoorzamen van het ééne Goddelijk gebod dezelfde is ten aanzien van het andere. De Wetgever is één, de wet is één. Hier geldt dus geene uitzondering. *Die de geheele wet houden, maar in één gebod struikelen zal*, is even

(*) *Matth.* XV: 5 verg. *Mark.* VII: 1—13.
(†) *Matth.* XXII: 36 verg. H. XIX: 16.

éven zoo schuldig, alsof hij *alle* geboden overtreden had. Zoo is het in een zekeren zin met opzigt tot de burgerlijke wetten. Al had iemand nog nooit iets gedaan, hetwelk hem voor den Regter strafbaar maakte, en hij beging een moord, een diefstal of eene vervalsching, hij zou daarom niet minder veroordeeld worden. Zoo is het met de zedelijke wetten. De onderhouding van alle andere geboden ontslaat niet van de straf der overtreding van het ééne gebod (*).

De verdeeling onzer pligten in *groote* of veelbeduidende en in *kleine* of min belangrijke, min noodzakelijke, is dus geheel willekeurig en ongegrond. Dat zij bij vele nog bijval vindt, mag men toeschrijven aan de verkeerde zucht, om uitzonderingen te maken op de gehoorzaamheid aan Gods wet, en derzelver betooning in te rigten naar eigen inzigten, wenschen, omstandigheden en temperamentsgesteldheid. Ook brengt hiertoe veel bij het valsche denkbeeld, dat de beoefening der Godzaligheid mindere betrekking heeft op het tegenwoordig leven, en meer op het toekomende. Terwijl eindelijk eene, dikwijls geheel ongepaste, voorstelling van de leer der genade Gods, en eene al te onbepaalde waarschuwing tegen werkheiligheid, eigengeregtigheid en het steunen op goede werken te weeg gebragt hebben, dat men sommige pligten, als onbeduidend en gering met zekere verachting beschouwd en behandeld; en eene buitengewone waarde gehecht heeft aan andere, die meer inspanning kostten, minder algemeen waren, of aanleiding

ga-

(*) Verg. *Jak.* II: 10, 11. en aldaar VAN DER PALM.

gaven, om derzelver beoefenaar als bijzonder Godvruchtig te kenmerken.

Het spreekt van zelven, dat, dewijl de woorden *groot* en *klein* betrekkelijke uitdrukkingen zijn, men ook sommige pligten, vergelijkenderwijze, groot of klein noemen kan; of, om naauwkeuriger te spreken, dat de vervulling van de pligten der Godzaligheid meer of minder beduidt, naarmate van de verschillende omstandigheden, in welke zij beoefend worden; van de grootere zeldzaamheid of mindere algemeenheid dier beoefening, en vooral van de meerdere of mindere verzoekingen, die met derzelver betrachting gepaard gaan en de opofferingen, die zij vereischt. Wij willen dit door eenige voorbeelden duidelijker maken. Eerlijk te zijn betaamt een iegelijk, en hem, die het is, kan dit niet als eene bijzondere verdienste worden aangerekend: maar als men, in eene dringende verlegenheid om geld, de bezittingen van anderen, welke men onder zijn beheer heeft, niet aantast, dan is deze beoefening van eerlijkheid in *die omstandigheden* veel grooter, dan de eerlijkheid van hem, welke, in gelijke omstandigheden, uit zijne eigen middelen in zijne behoeften voorzien kan. — De menschenliefde, aan den ongelukkigen reiziger bewezen door *den barmhartigen Samaritaan*, was veel grooter, dan wanneer diezelfde liefde, hoe voortreffelijk op zich zelve, door den Priester en Leviet hem bewezen ware; omdat hij een *Samaritaan*, en de *ander* een *Jood* was, en er tusschen deze menschen eene *nationale* vijandschap bestond, zoo dat zij elkander de minste liefdedienst weigerden. — Hoe uitstekend ge-

gedroeg zich die huisknecht, welke van het kantoor van zijnen heer een zeker boek moetende halen, daar een hoop dukaten zag liggen, zoo als hij nog nooit gezien had: maar die, terwijl zij hem in het oog blonken en al zijne begeerten gaande maakten, ja hij zijne hand reeds begon uit te ſtrekken, om er eenige van mede te nemen, nog tijdig, gewaarſchuwd door zijn geweten, terugdeinsde, naar zijnen meester vloog, en zeide: „ daar was ik in de gelegenheid, om ontrouw te kunnen worden; maar ik ben, Gode zij dank! ſtaande gebleven (*)! Roemde de *Zaligmaker* die weduwe niet, welke al wat zij tot haren leeftogt noodig had, in de offerkist wierp; ſchoon dit op zich *zelve* weinig was, in vergelijking van de ruime, klinkende giften der rijken; omdat zij betrekkelijk meer opofferde, dan hare gegoede geloofsgenooten? Er zijn dus pligten, die grooter, edeler, uitnemender en waardiger zijn, dan andere, die gemakkelijker te betrachten zijn, en daarom *kleiner* kunnen heeten.

Maar, hoezeer wij dit toeſtemmen, hieruit volgt evenwel niet, dat er eenige pligt des Christendoms, hoe ook genoemd, zijn zou, welke men min beduidend, min belangrijk en min noodzakelijk zou kunnen keuren, of met den titel van *klein*, nietig, de beoefening min waardig beſtempelen. Want het is niet de ſoort der deugd, welke hier in aanmerking

(*) Zie W. H. SURINGAR, *Godsdienstig en Zedekundig Handboek voor Gevangenen*, bl. 79, 80; een boek, ook waardig gelezen te worden door hen, die niet gevangen zitten.

king komt; het is de inſpanning en ſtrijd, welke derzelver beoefening vordert, die den prijs bepaalt, door ons daaraan te hechten. Daarom is het vertrouwen op God en het niet bezorgd te zijn voor den dag van morgen op zich zelve geen *groote* deugd in den man van een opgeruimd karakter; maar wel in den zwaar tillenden en door zijn geſtel meer neergedrukten. Het bedaard blijven onder onheuſche bejegeningen is in den phlegmatieken man minder beteekenend, dan in den mensch van een driftig, opvliegend geſtel. De matigheid is in den hongerigen en dorstigen meer te prijzen, dan in den mensch, welke dezen prikkel minder gevoelt. Het zien van den nood, waarin zich onze medemensch bevindt, wekt dikwijls in één oogenblik het gevoel op, en brengt eene daad voort, welke de pen der geſchiedkunde, de lofzang der dichters, de beitel der kunſtenaars, of het penſeel der ſchilders vereeuwigt; zullen wij echter als minbeduidend voorbijzien, de zuinigheid en het overleg van die huismoeder, welke liever wat ontbeert; liever een gezelſchap minder bezoekt, of ontvangt; liever een minder fraai kleed draagt; dan dat zij hare huisgenooten het noodige onthouden, de opvoeding van hare kinderen minder ter harten nemen, of hare ſchuldeiſchers niet op den tijd betalen zou? Of zullen wij de deugd van den koopman onbeduidend noemen, die al de kronkelpaden der oneerlijkheid kent, maar nooit één derzelve bewandelt, al gaan anderen hem daarin voor, al is hem dat ſchade, omdat hij dit voor afwijking van zijnen pligt zou houden? In één woord: alle de pligten, die

Gods wet van ons vordert, hebben hetzelfde gewigt, en dezelfde verbindende kracht. Wij kunnen ons niet willekeurig ontslaan van de betrachting van sommige pligten, om ons aan de beoefening van andere meer te wijden. Eerlijkheid, beleefdheid, toegevendheid, waarheidsliefde, opregtheid, vriendelijkheid, bescheidenheid, hulpvaardigheid, matigheid, kuischheid, zucht tot orde, beteugeling van toorn en opkomende luimen, billijke behandeling van hen, die aan ons ondergeschikt zijn, en wat ik nog meer van dien aard zou kunnen opnoemen, zijn geene *kleine*, minbeduidende pligten, die wij noodeloos achten, zonder welker vervulling wij meenen mogen Godvruchtig te zijn. Zij gelden even zoo veel, als zelfsverloochening, vergevensgezindheid, liefde tot vijanden, ongeschokt vertrouwen op God, geheele en stille onderwerping des harten aan God, opoffering van ons leven voor anderen en dergelijke. De meerdere of mindere strijd, dien de beoefening van alle deze deugden vordert, is het alleen, die derzelver wezen uitmaakt, of het vervullen van onze pligten *grooter* en *kleiner* doet worden.

Dat dit inderdaad zoo is, wordt bevestigd door de algemeene overtuiging van ieder mensch. Zal men niet in den man van een berispelijk gedrag de goede hoedanigheden, welke men in hem bespeurt, hooger waarderen, dan in hem, wiens handel en wandel doorgaande onopsprakelijk is? Zal men in den bekenden vromen niet minder door de vingeren zien, dan in den mensch, wiens Godsvrucht ons niet gebleken is? Waarom dit? Is het, omdat de

een

een meer laten mag, de ander meer doen moet? Is het, omdat Gods bevelen voor den een meer verbindend zijn, dan voor den ander? Of is het niet veeleer, omdat men de ſtille overtuiging in het hart omdraagt, dat de vrome tot de onderhouding van *alle* de geboden Gods verpligt is, en de minſte gelijkvormigheid aan dezelve, al beſtaat die meer in ſchijn, dan in wezen, bij den onvromen een begin is, een bloeſem althans van gehoorzaamheid aan God? Zoo er minbeduidende pligten in het Christendom waren, gewis, dan zou de algemeene ſtem zich niet verheffen tegen den verkwister, den luijaard, den twistſtoker, den nijdigaard, den bedrieger. Men noeme dan diefſtal geen grooter kwaad, dan het vloeken: want een bezadigd nadenken leert ons, dat dit eene grove dwaling zijn zou, omdat het een zoowel als het ander door God verboden is.

De Bijbel hecht daarom ook aan de beoefening der ééne deugd geene grooter waarde, dan aan die der andere. *Een iegelijk*, dit is de taal der Heilige Schrift, *die den naam van Christus noemt*, *ſta af van ongeregtigheid*, welke die dan ook zijn moge. Als PAULUS den Christenen te *Filippi* herinnert, waarop zij, als echte belijders van het Evangelie, zich moeten toeleggen, ſchrijft hij: *Al wat waarachtig, eerlijk, regtvaardig, rein, liefelijk is en welluidt; zoo daar eenige deugd of eenige lof is, dat zelve bedenkt.* Hij ſluit dus niets van de beoefening des Christendoms uit, hetwelk hen in den omgang nuttig, beminnelijk of eerbiedwaardig maken kan, noch ſchrijft aan de eene deugd meer gewigt toe, dan aan de andere. En zoo doet hij in

al zijne brieven. Men leze zijne vermaningen, bij voorbeeld, *Rom.* XII. *Efez.* IV: 20 tot H. VI: 9. Men overwege die van PETRUS, 1 Br. II: 11 en verv. Men doorloope den *brief* van JAKOBUS. Men lette eindelijk op de, in veler oog kleine en onbeduidende, bijzonderheden, op welke TIMOTHEUS en TITUS acht moesten geven bij het verkiezen van dienaars en dienaresfen der Gemeente, zoo als PAULUS dit in zijne brieven aan hen opgeeft; en men zal overtuigd zijn, dat het Christendom geene minbelangrijke of minnoodzakelijke pligten kent. Het is alles dezelfde Godzaligheid en dezelfde vervulling van hetgeen men Gode verpligt is.

Opmerkelijk is ten dezen aanzien vooral het onderwijs van JOHANNES *den Dooper*. Deze beroemde man maakte door deszelfs prediking: *Bekeert u, want het Koningrijk Gods is nabij gekomen*, grooten opgang. Men vloeide van alle zijden naar hem toe, en verwachtte wat bijzonders van hem te vernemen. En welke lesfen deelde Hij mede? Op welke wijze ontwikkelde hij het hoofdgebod, *Bekeert u?* *Toen de scharen hem vroegen, wat zullen wij doen? antwoordde hij: die twee rokken heeft, deele een derzelve mede hem, die geen heeft; en die spijs heeft, doe desgelijks.* Den *Tollenaars*, die Hem dezelfde vraag deden, beval hij: *Eischt niet meer, dan u gezet is;* en den *krijgsknechten: Doet niemand overlast, noch ontvreemdt iemand het zijne met bedrog; laat u vergenoegen met uwe bezolding* (*). Zoo maakte hij den zoogenoemden groo-

(*) *Luk.* III: 11—14.

grooten pligt van *bekeering* betrekkelijk tot de betrachting der dus geheten *kleine* pligten, en leert ons derhalve, dat er in het rijk van den Mesſias geene veel of weinig beduidende pligten zijn; dat zij *alle* door zulk eenen naauwen band zijn zaamvereenigd, dat ze van elkander te ſcheiden, of den eenen minder dan den anderen te ſtellen, eene inbreuk is op het hoofdgebod Gods, hetwelk van ons gehoorzaamheid eischt in alle betrekkingen en omſtandigheden.

Van daar dan ook dat de Bijbelſchrijvers in het vermelden van de blijken van Godsvrucht der perſonen, van welke zij ſpreken, meermalen die kleinere trekken van ware Godsvrucht, welke zoo dikwijls voorbijgezien of veronachtzaamd worden, opteekenen en doen uitkomen. Zoo lezen wij van ABRAHAM, dat hij den Koning van *Sodom*, die hem uit dankbaarheid voor betoonde hulp, de heroverde have en buit aanbood, ten antwoord gaf: *Zoo ik van éénen draad dan tot éénen ſchoenriem toe, ja zoo ik van alles, dat het uwe is, iets neme!* Welk eene onbaatzuchtigheid (*)! Zoo vinden wij aangaande DANIËL aangeteekend, dat zijne getrouwheid en eerlijkheid in de zaken, hem aanbevolen, zoo groot waren, dat zelfs de navorſchende, nijdige oogen zijner vijanden geene de minſte aanleiding konden vinden, om hem van eenige misdaad te betichten (†). Hoe heerlijk ſchittert NEHEMIA's edelmoedigheid, die zijne natie wenschte te bevrijden van alles, wat haar te veel zou hebben kunnen drukken, en daarom afſtand deed van de inkomſten en voordeelen aan

zij-

(*) *Gen.* XIV: 23. (†) *Dan.* VI: 5.

zijnen post gebecht, hoewel en zijne betrekking, en het voorbeeld zijner voorgangers, hem het regt gaven, om dezelve te vorderen (*). PAULUS werkte liever met eigen' handen, en verdiende alzoo den kost, dan dat hij van de giften der Gemeente leefde, hoewel hij als dienaar des Evangeliums zijnen loon waardig was (†). Leest het tafereel, door den Zaligmaker opgehangen van het laatste oordeel (§), en ziet, hoe hoog hij die kleine diensten rekenen zal, welke men zijnen broederen, uit liefde tot Hem bewijzen zou; diensten, zoo schijnbaar gering, dat de regtvaardigen vragen zullen, *Heer! wanneer hebben wij dit gedaan?* Een beker koud water zelfs, aan den geringsten zijner leerlingen, uit liefde tot Hem gegeven, zal, naar de uitspraak van JEZUS, geenszins onbeloond blijven (‡).

Ik meen dus met regt aan het hoofd van dit opstel gesproken te hebben van de ZOOGENOEMDE *kleine pligten*, en tevens derzelver waarde zoo te hebben bepaald en aangewezen, dat het duidelijk genoeg geworden is, dat wel verre van zich over de beoefening derzelve weinig te bekommeren, het integendeel *allernoodigst* is *zich op derzelver vervulling toe te leggen.* Ik wil dit echter, als eene hoogst belangrijke zaak nog wat meer uit één zetten.

Het is in alle gevallen eene groote dwaasheid en onvoorzigtigheid geen acht te geven op zoogenoemde kleine en geringe dingen. Wat zijn toch kleinig-

(*) *Neh.* V: (†) *Hand.* XX: 33—35.
(§) *Matth.* XXV: 31—46. (‡) *Matth.* X: 42.

nigheden? Wezenlijke deelen van een geheel. De groote Oceaan bestaat uit droppelen waters; zandkorrels maken bergen; oogenblikken vormen jaren en eeuwen. Zoodra men dus kleine en geringe dingen verwaarloost, hoe zal men dan waarde hechten aan grootere zaken, die uit vele kleine zamengesteld zijn? Zoo is het ook ten aanzien van onze pligten. Paulus geeft als een vereischte in een Opziener der Gemeente op, dat hij bekend sta, als iemand, *die zijn eigen huis wel regeert, zijne kinderen in onderdanigheid houdt, met alle stemmigheid; want*, zegt hij, *zoo iemand zijn eigen huis niet weet te regeren, hoe zal hij voor de Gemeente Gods zorg dragen* (*)? En Jezus zegt (†): *die getrouw is in het minste, zal ook getrouw zijn in het groote;* dat is, gelijk Prof. van der Palm zegt, „ die in het bestuur van de goederen dezer wereld zich naar Gods wil gedraagt, zal het verkrijgen van de goederen des toekomenden levens niet uit het oog verliezen. Niemand zegge dus, dat het goed van Gods koningrijk hem na ter harte gaat, die zijne goederen en bezittingen, als een ontrouwe rentmeester, naar eigen zin en wil, beheert." Neen, van hem of haar, welke zich in den huisselijken of vriendschappelijken kring van eene min gunstige zijde leert kennen, kan men, wat men ook van hunne Godsvrucht zegge, hoe zij zelven ook trachten, om die te doen schitteren, geen hoogen dunk koesteren: want indien men ontrouw is in hetgeen minder gekeurd wordt, welk vertrouwen

(*) *Tim.* III: 4, 5. (†) *Luk.* XVI: 10.

wen kan men dan inboezemen op de ijverige betrachting van hetgeen men groot noemt? Die *het zij hij eet, het zij hij drinkt*, *het zij hij iets anders doet* in den dagelijkſchen levenskring, *God niet verheerlijkt*, hoe zal hij *zijn licht kunnen laten ſchijnen voor de menſchen, opdat zij zijne goede werken zien, en den Vader in den hemel verheerlijken?*

Het is eene juiste aanmerking van den beroemden en godvruchtigen FENELON: „ Het gaat met „ de Godsvrucht als met de tijdelijke welvaart; „ deze laatſte vervalt ook eer, door eene menigte „ kleine, maar dagelijks herhaalde, onnutte uitga„ ven, dan door enkele groote, die maar zelden „ plaats hebben." Wanneer men, bij voorbeeld, zijne driften dagelijks onbeteugeld laat woeden, en door elke aanleiding zich tot toorn laat opwekken, kan men onmogelijk de rust en kalmte zijner ziel, dien kostelijken en overdierbaren ſchat, bewaren. Het hart is dan in oproer; allerlei booze gedachten vervullen hetzelve; de bres is gemaakt, door welke ſchandelijke voornemens, vijandige overleggingen, wraakzucht en onverzoenlijkheid binnen treden, post vatten, en den mensch aan zich onderwerpen. Wie zal in zulk eene geſteldheid bidden? En bidt men niet, waar blijft dan het vertrouwen op God en de vrijmoedigheid voor God? In welk een' verwijderden toeſtand van God leeft men dan! Hoe moet alles dan verkwijnen, achter uitgaan, vervallen! En zoo is het met elke kleine ondeugd. Hoe veel heeft een enkel ſcheldwoord menig een' gekost aan rust en levensgenoegen, aan ijver in het goede en vooruitgaan op den goe-

goeden weg! DAVIDS blik op BATHSEBA, welke gevolgen had die! PETRUS eerste woord, in verlegenheid, over de lippen gebragt, *ik ken* JEZUS *niet*, wat heeft hem dat veroorzaakt! Zoo noodig is het dus, dat men zelfs in de kleinste, schijnbaar onverschillige dingen, naauwlettend zij. Het verzuim daarvan baart zielsverdriet.

Maar gelijk hij, die kleine winsten op elkander hoopt, en dat dikwijls herhaalt, zich ongemerkt een' schat verkrijgt; zoo is het ook ten aanzien van de getrouwe vervulling der zoogenoemde kleine pligten. Die zich op dezelve met ijver toelegt, verkrijgt daardoor eene hebbelijkheid om zich zelven in meer belangrijke omstandigheden als een Christen te leeren kennen. De minste verkeerdheid toch, die er in ons is, verpligt ons tot den strijd, om dezelve te boven te komen. Naarmate wij dus daarin meer getrouw zijn en ons oefenen, naar die mate wordt het ons ook gemakkelijker in andere gevallen onze zelfverloochening te openbaren. Of zal een mensch, die zich dagelijks gewent, zijne driften te beheerschen, en bij al, wat er in den huisselijken kring voorvalt, bedaard te blijven, deze zielsgesteldheid niet even zeer in den grooteren kring des maatschappelijken levens openbaren? Zal de man, die zijne huisselijke uitgaven naar zijne inkomsten regelt, ook in zijne handel-zaken niet toezien, dat zijne ondernemingen zijn vermogen niet zóó te boven gaan, dat, bij mislukking derzelve, alles verloren zij? Orde in huis, op het studeervertrek, op het kantoor, gewent aan orde in alle openbare verrigtingen en betrekkingen. Dage-

gelijksch gebruik van den Bijbel heiligt tot getrouwe bijwoning van de openbare Godsdienstoefeningen. Die zijn kwaad humeur in zijn huis bedwingt, zal in de maatschappij geen lastig en dwarsch mensch zijn. Het is met de deugd, als met de gewassen. Uit kleine zaden schieten zij langzaam op, en verkrijgen, juist door dien ongemerkten wasdom, stevigheid, bevalligheid en een volkomen bestaan. Die dus op de beoefening van zoogenoemde kleine pligten zich toelegt, vordert het zekerste op den weg van Godsvrucht.

Wat komt ons dagelijks meer voor, dan de beoefening van kleine pligten? De minste menschen worden geroepen, of zijn bestemd, om zulke proeven van zelfverloochening, vertrouwen op God, vergevensgezindheid en lijdzaamheid te geven, als een' ABRAHAM, DAVID, DANIËL, STEPHANUS, PAULUS. Het gros der menschen leeft in een' meer beperkten kring, op welken aller oogen zoo niet gevestigd zijn. Hoe vele duizende zijn er, die naauwelijks buiten hunne familie, dagelijksche betrekkingen en den kring van hun beroep bekend zijn! De oefening tot Godzaligheid van de meesten moet zich dus binnen die enge grenzen besluiten. Maar als men dan laag nederziet op de pligten, die men als huisvader en huismoeder jegens het huisgezin, als ouders jegens de kinderen, als heeren en vrouwen jegens de dienstboden, als handelaar, winkelier of ambachtsman jegens de genen, met welke men dagelijks in aanraking komt, te vervullen heeft; wanneer men op hetgeen men als kind, dienstbode, werkman, of in welke afhankelijke betrekking men

ook

ook geplaatst is, te doen heeft, nederziet als op iets, waarop men minder acht behoeft te geven, waaruit zal dan onze Godsvrucht blijken? Waardoor zal men zijn geloof uit zijne werken toonen? Hoe? Staat er dan te vergeefs in de wet: *Gij zult uwe ouders eeren; niet doodslaan; geen overspel doen; niet stelen; niet valsch getuigen tegen uwen naasten?* Beteekent het dan weinig, als wij van JEZUS lezen, dat *hij zijne ouders in alles onderdanig was?* Wordt ons, zonder reden, de zachtmoedigheid van MOZES vermeld? Is het geen belangrijke trek in het verhaal van den kranken knecht te *Capernaüm*, dat *hij zijnen heer zeer waard was*, of, dat de *Joden* het verzoek diens hoofdmans daarmede aandringen, *hij heeft ons volk lief en heeft zelve ons de Synagoge gebouwd?* Noemt PETRUS een' *stillen en zachtmoedigen geest* niet *het onverderfelijk versiersel* van Christen-vrouwen, *dat kostelijk is voor God?* Zoo moet het dan zelfs in den dagelijkschen kring blijken, dat men der vreeze Gods toegedaan is. De beoefening der kleine pligten is het veld, waarop wij vooral arbeiden moeten.

De Godsvrucht, ik beken het, eischt van haren beoefenaar ijver, waakzaamheid, strijd. Maar waardoor zullen wij aan deze eischen beter kunnen voldoen, dan door de betrachting der zoogenoemde kleine pligten? Wij worden dagelijks, en elk' oogenblik bijna, geroepen, om bescheiden, toegevend, vriendelijk, getrouw en onafgebroken ijverig te zijn in onze bezigheden; orde in onze zaken, wijsheid in ons huisbestuur, spaarzaamheid, matigheid, eerlijkheid, regtvaardigheid, billijkheid te

beoefenen. Maar ook juist daarin komen wij zoo dikwijls te kort. Ik bewonder den man, die in eene groote vergadering zijne gevoelens, welke hij met een zeker vuur heeft voorgedragen, aangevallen en door nietige, hoewel schijnschoone aanmerkingen bestreden, of in een belagchelijk licht geplaatst ziet; en die dan de bedaarde, zachtmoedige, bescheiden man blijft: maar hoe groot hij zich daar vertoone, deze grootheid is waarschijnlijk het gelukkig gevolg van behoorlijke voorbereiding tegen eenen dergelijken mogelijken aanval; van een biddend opgevat voornemen, om, hoe men ook tegenspreke, de bedachtzaamheid en de bedaardheid te bewaren; van eene voorzigtige berekening, met welke menschen men in aanraking zou kunnen komen, en dus van een wijs overlegd plan van verdediging. Maar dit komt niet dagelijks voor. De meeste aanleiding tot het vergeten van ons zelven en het botvieren aan verkeerde driften is onverwacht, treft als door eenen *elektrieken* schok, en brengt alles in beweging, eer men nog gedacht heeft aan tegenweer. Waar komt dus de meeste waakzaamheid, strijd en ijver, om zich zelven steeds te bewaren van het booze, te pas? Op het groot tooneel, werwaarts men zich behoorlijk gewapend begeeft, of in den kleineren kring, waarin men zich dikwijls ongewapend bevindt? O! men meene niet dat de beoefening der zoogenoemde kleine pligten zoo gemakkelijk valt. Omdat men dagelijks, elk oogenblik, in gevaar is, om tegen dezelve te zondigen, is het des te noodiger die pligten met waakzamen ijver, en gedurig strijdende, zich zelven aan te leeren. Juist daar-

daarin zal men toonen, dat men zich *oefent* tot Godzaligheid. GOLIATH zou in eenen tweestrijd met elken *Israëliet*, op de gewone wijze gevoerd, overwinnaar zijn gebleven: maar de *onverwachte* worp des steens, die hem in het voorhoofd zonk, deed den reus vallen.

Niemand meene dan, dat hij in een' stand geplaatst is, waarin hij niet toonen kan, wie hij is, of niet werkzaam kan zijn tot eer van GOD en CHRISTUS. Die verkeerde waan heeft menigeen' verleid, om te trachten naar dingen, voor hem te groot. De voorbeelden zijn niet weinige van menschen, die tot kennis van zich zelven en GODS genade in CHRISTUS gebragt, zich nu in hunnen stand niet meer te huis vinden; die of oprigters van zoogenoemde vrome gezelschappen, of troosters van kranken, of onderwijzers in de Godsdienst, of zelfs leeraars van het Evangelie wilden worden, en meenden in dien nieuwen kring alleen en eerst regt hunne Godsvrucht te kunnen toonen. Dit is hoogst verkeerd. PAULUS schreef reeds aan de *Corinthiërs* (*) in zijnen tijd: *Een iegelijk blijve in de beroeping*, in dien stand, *waarin hij geroepen* en gesteld *is* door God. *Zijt gij*, *een dienstknecht zijnde*, *geroepen*, waart gij slaven, toen gij het Christendom omhelsdet; *laat u dat niet bekommeren: want die in den Heere geroepen is*, *een dienstknecht zijnde*, *die is een vrijgelatene des Heeren: desgelijks ook*, *die vrij zijnde geroepen is*, *die is een dienstknecht van Christus: een iegelijk*, *daarin hij*

(*) 1 *Cor.* VII: 20—24.

hij geroepen is, Broeders! die blijve in hetzelve bij God. — Het is zoo; bij deze woorden vindt men tusschen beide ook nog dit, *indien gij ook kunt vrij worden, zoo gebruikt dat liever*, maakt gaarne van die gelegenheid gebruik: maar deze woorden kan men echter nooit bezigen, om met dezelve verandering van *beroep* te wettigen, uit oorzaak van de betere gelegenheid, om Godzaligheid te beoefenen; want de slavenstand, op welken PAULUS doelt, heeft onder ons geen plaats. Hij spreekt daar van slaven, die Heidensche heeren dienden; en dat deze naar de gelegenheid mogten omzien, om hunnen lagen en diep ongelukkigen stand met een' beteren te verwisselen, was natuurlijk: maar dat hij dit niet onbepaald heeft aangeprezen, blijkt daaruit, dat hij ONESIMUS, toen hij Christen geworden was, naar deszelfs Christelijken Heer terugzond. Het kan echter zijn, dat iemand, in betrekkingen geplaatst is, die minder strooken met zijne verkregen' Godsdienstige gevoelens en gezindheden; hij zou echter alleen dan, wanneer zij niet *eerlijk* waren, vrijheid hebben, om dezelve oogenblikkelijk te verlaten, maar zich daarom nog niet *boven* zijnen stand mogen plaatsen, of meenen, dat hij als ambachtsman, winkelier, daglooner zijne Godsvrucht niet zou kunnen betoonen. Moet hij veranderen van betrekkingen, hij zoeke dan zoodanige, die met zijne afkomst en opvoeding, met zijnen aanleg en zijne vermogens het best overeenkomen, zonder ooit te meenen, dat zijne Godsvrucht hem roepen zou, om zich in een' meer hoogen kring te verplaatsen. FENELON's woorden gelden hier: „De

„ sui-

„ fuiker heeft wel een aangenamer fmaak; maar zij
„ is niet van algemeen gebruik. Van het zout in-
„ tegendeel bedient men zich bij alle fpijzen, die
„ tot onderhouding van het leven noodig zijn."
Waarlijk, de Godsvrucht is een zout, dat in alle
ftanden niet alleen te pas komt, maar ook aan alle
voegt, zich met alle verdraagt en vereenigt; zij
heeft dus geene verandering van betrekkingen in de
wereld noodig, om zich openbaar te maken. Die
in zijnen dikwijls onopgemerkten kring den wil zijns
Gods doet, die is niets ten achteren bij PAULUS,
dien wij met zoo veel regt den grooten Apostel
noemen (*).

Maar men meene ook niet, dat er eenige ftand in
de wereld is, die afwijking van hetgeen waarlijk
Christelijke Godzaligheid genoemd kan worden,
veroorlooft of gebiedt; zoodat men, bij voorbeeld,
in den handel gerustelijk kleine bedriegerijen plegen,
door flinkfche ftreken zijn voordeel bejagen, door
valfche geruchten uit te ftrooijen, eene *fpeculatie*
gelukkig doen afloopen, of op eenige andere listige
en fijne wijze zich zelven ten koste van een ander
be-

(*) Niet lang geleden werd mij verhaald, de ontmoeting van twee waardige vrouwen in eene onzer landprovincien, die op een' zeer warmen dag een' daglooner bezig vonden aan het graven van een' floot, „ Welk een zwaar „ en afmattend werk moet gij doen," zeiden zij tegen hem, „ Hoe?" antwoordde hij; „ hetgeen ik doe is *Engelenwerk.*" — „ Engelenwerk?" was de verbaasde wedervraag. „ Ja," zeide de flootgraver, „ ik werk hetgeen „ God mij te doen aanbevolen heeft — en dat doen de „ Engelen immers ook?"

bevoordeelen moge. Laat men dit eene *listigheid*, een *koopmans zet*, een fijn bedacht stuk noemen, omdat men den naam van *bedrog* mijden en daardoor zijn geweten in slaap wiegen wil. Laat men zelfs voorwenden, dat men zoo deed, om door een' ander niet voorgekomen te worden, of niets anders deed, dan hetgeen men van anderen telkens ziet doen; voor de regtbank der Godzaligheid kan men zich daarmede niet verdedigen. Een Christen moet met woord en daad toonen, dat hij een Christen is, bij wien eerbied voor God en deszelfs bevelen steeds op den voorgrond staat, en boven alle ingeslopen', en daardoor in schijn gewettigde, misbruiken en afwijkingen geldt. Hoe algemeen, bij voorbeeld, is het gevoelen, dat men als bevelhebber der land- en zeemagt het volk niet regeren kan zonder vloeken. En toch vloekten de grootste zeehelden DE RUYTER en TROMP, de Admiraal SCHRIJVER en de Schout bij nacht SELS nooit. Van den beroemden Ontdekker van *Amerika* CHRISTOFFEL COLUMBUS vindt men ditzelfde aangeteekend. Hetgeen dus dezen mogelijk was, blijft ook voor anderen mogelijk. Zelfs, naar mate men in eenen stand of kring verkeert, waarin vele afwijkingen van hetgeen het Christendom voorschrijft, plaats vinden; naar die mate kan en moet men te meer toonen, van hoedanigen geest men is. En welke bevreemding of opzien, kwelling of bespotting dit bare, men behoort moedig den weg te gaan, door GOD en JEZUS voorgeschreven. De Goddelijke beloften staan ons borg, dat de bewandeling van dien weg met den besten zegen zal bekroond worden.

Of

Of zouden wij daaraan een' oogenblik kunnen twijfelen? PAULUS zegt met zoo vele woorden, *de Godzaligheid heeft de belofte van het tegenwoordig leven.* Als diezelfde Apostel de *Filippiërs* heeft opgewekt tot het bedenken en doen van al, wat waarachtig, eerlijk, regtvaardig, rein, liefelijk, welluidend, deugdzaam en lofwaardig is, voegt hij er deze heerlijke en allesbevattende toezegging bij: *De God des vredes zal met u zijn.* Wat kan men meer begeeren? Laat het eene ſtreelende gedachte zijn zulke ſchitterende daden van Godsvrucht te verrigten, en zulk een' roem van Godzaligheid te hebben, dat men bij het nageſlacht zelfs nog in eere zij; is die zegen grooter, dan de verzekering te hebben, dat God, de bron van alle heil en geluk, ons met zijne rijke gunst nabij zal zijn? Och of men dezen allesvervullenden zegen hooger waardeerde! Zou ons dat niet kloekmoediger en ijveriger maken in het beoefenen van alle, de geringstſchijnende pligten zelfs? Zou de vreeze, om dien zegen te misſen, ons niet terughouden, om in kleine afwijkingen van pligt toe te geven? En hebben wij niet eene wolk van getuigen rondom ons, die ons verzekeren, dat wij op dien zegen rekenen mogen? God was met den Godvruchtigen JOZEF, ook in het vreemde land, waar niemand buiten hem, den waren God kende en diende. Het was AZARIA's woord tegen ASA: *De Heere is met u, terwijl gij met Hem zijt.* Toen RUTH zich niet ſchaamde, noch het te gering achtte, om, ter voorziening in hare nooddruft en die van hare ſchoonmoeder, koornaren op het veld te verzamelen, werd

zij door God grootelijks beweldadigd. Maar wat behoeven wij meer voorbeelden? Ieders ondervinding zal hem doen instemmen met DAVIDS uitspraak, *Ik heb nooit den regtvaardigen verlaten gezien.*

Ik merkte bij den aanvang van dit vertoog reeds op, dat onder vele Christenen het misbegrip heerscht, als of de waarneming dier zoogenoemde kleine pligten slechts tot het burgerlijk gedrag behoort, en geen wezenlijk deel der Godzaligheid is. Ik weet, dat vele in het denkbeeld verkeeren, dat eene kortere of langere bekommering over den kans, om zalig te worden, hoofdzaak is, en als die weggenomen is door de hartverruimende toeeigening van Gods genade in CHRISTUS, men zich verzekerd mag houden van zijn geluk, en met den heiligsten afkeer van alle grove zonden, slechts hebbe toe te zien op het bewaren van dien vrede des gemoeds, welke men, bij het genot van meer of min levendige aandoeningen, ondervindt: maar voor het overige, onder beklag van de overgebleven' werking van den ouden mensch der zonde, voortleven moet en mag, zoo als dat best kan. — Doch men zie toch toe, dat men, zoo denkende, zich zelven niet bedriege. Geloof in CHRISTUS is de wortel der bekeering: en bekeering is een hartelijk leedwezen over onze zonden, een hoe langer zoo meer haten en vlieden van dezelve, en eene ernstige en bereidwillige oefening, die met hartelijke vreugde in God door CHRISTUS gepaard gaat, om, naar den wil van God in *alle* goede werken te leven. Hier komt het dus aan op de betrachting van goede werken, van *alle* goede werken. Deze moeten de bewijzen onzer dank-

dankbaarheid aan God, deze moeten de voorbereiding zijn voor het genot der eeuwige zaligheid, die wij van de barmhartigheid Gods in CHRISTUS hopen en verwachten. Als DAVID in den vijftienden Psalm vraagt,

HEER! wie zal verkeeren in uwe tent?
Wie zal wonen op den berg uwer heiligheid?

dan antwoordt hij:

Die opregt wandelt en geregtigheid werkt:
Die met zijn hart de waarheid spreekt;
Die met zijne tong niet achterklapt:
Die zijnen medgezel geen kwaad doet:
Die geen smaadreden opneemt tegen zijnen naasten:
In wiens oog de verworpene, (de verachtelijke) veracht is:
Maar die eert dengenen, die den Heer vreezen:
Die gezworen heeft tot zijne schade en evenwel niet verandert:
Die zijn geld niet op woeker geeft:
Die geen geschenk aanneemt tegen den onschuldigen.

Ja, hij voegt er bij,

Die deze dingen doet, zal niet wankelen in eeuwigheid.

Indien nu DAVID in zijnen tijd zulke verheven' begrippen had van de noodzakelijkheid der vervulling van de pligten des dagelijkschen levens: zou die dan onder de meer uitgebreide Evangeliesche bedeeling minder te pas komen, ter onze voorbereiding voor de toekomende zaligheid? Waarom dringt dan het Evangelie op dergelijke dingen zoo zeer aan? Waar-

Waarom verklaart PETRUS dan, dat door de betrachting van die reeks van deugden, welke hij als een' zamenhangenden ſchakel had opgegeven, den Christenen *rijkelijk* zou toegevoegd worden de ingang in het eeuwig koninkrijk van onzen Heer en Zaligmaker JEZUS CHRISTUS (*)? O! laat ons dan niet ſcheiden, hetgeen zoo naauw zaam vereenigd is: laat ons, waar wij zijn, in elken ſtand, onder elk bezwaar, bij de uitoefening van iederen pligt, toonen, dat wij in alles CHRISTUS wenſchen te dienen, Gode welbehagelijk trachten te zijn, en ons aangenaam te maken bij de menſchen (†). Laat ons ſteeds gedachtig zijn aan hetgeen een zeker Dichter zeide:

't Is grootheid, wijs te zijn in de *allerkleinste* zaken,
En, ook door kleinigheên tot 't nuttigst doel te raken.

PRINS.

(*) 2 *Petr.* I: 5—11. (†) *Rom.* XIV: 18.

OVERZIGT OVER DE UITBREIDING DES CHRISTENDOMS IN IEDERE EEUW.

„ Door de volgende Tabel, ontleend uit eene gedachtenisrede van den, in het vorige jaar gestorven, Secretaris des Britschen en Buitenlandschen Bijbelgenootschaps, ontvangt men een overzigt van het getal van Christenen, die in elke eeuw, van de eerste tot de achttiende, op aarde geleefd hebben.

Eeuw.	Getal van Christenen.	Eeuw.	Getal van Christenen.
1	500,000	10	50,000,000
2	2,000,000	11	70,000,000
3	5,000,000	12	70,000,000
4	10,000,000	13	75,000,000
5	15,000,000	14	80,000,000
6	20,000,000	15	100,000,000
7	25,000,000	16	125,000,000
8	30,000,000	17	155,000,000
9	40,000,000	18	200,000,000

Nemen wij nu aan, dat de gansche bevolking der aarde bedraagt 1,000,000,000; zoo zullen de volgende getallen nagenoeg de juiste verhouding der menschen, in betrekking op de Godsdienst, voorstellen.

Joden. (wier getal tamelijk gelijk blijft)	2,500,000
Christenen. (thans snel vermeerderende)	200,000,000
Mahomedanen. (gelijk blijvende of afnemende)	140,000,000
Heidenen (of zulken, die geen Godsdienst belijden, afnemende) . .	657,500 000
	1,000,000,000

Tot

Tot overzigt over de belijders des Christendoms diene nog de volgende opgaaf:

Christenen, behoorende tot de Roomsch-Katholijke Kerk.	90,000,000.
——— behoorende tot de Grieksche of Oosterfche Kerk	35,000,000.
Die geen van beide genoemde belijdenisfen zijn toegedaan.	75,000,000.
	200,000,000.

Sedert 1818 vooral hebben de Christenen *in* alle werelddeelen zich met fnelheid uitgebreid. De H. Schrift wordt door wel duizend Bijbelgenootfchappen, waartoe dagelijks nieuwe gevoegd worden, naar alle kanten heen verfpreid. In het jaar 1800 hadden de Evangeliefche Zendelingen niet meer, dan 157 Etablisfementen in al de werelddeelen: thans is derzelver getal tot op 252 geklommen. Derzelver inkomften bedroegen in het jaar 1819 180,000 Livres. Ook de zendelingen der Roomfche Kerk blijven in ijver, om het Christelijk geloof te verbreiden, niet achter; en in den loop der tegenwoordige eeuw zijn aanmerkelijk vele uitgaven der H. Schrift voor hen gedrukt geworden."

Deze opgaaf, overgenomen uit de *Algem. Kirchenzeitung*, 4 April 1824, moge de aangenaamfte uitzigten op den voorfpoedigen voortgang des Christendoms openen, en opwekken, om met geloof en vertrouwen, zoowel als met aanhoudenden ernst, te bidden: Hemelfche Vader! uw koningrijk kome!

—

HET ZUCHTEND SCHEPSEL.

PROEVE

EENER EENVOUDIGE VERKLARING

VAN

ROM. VIII. VS. 18-25,

DOOR

D. H. WILDSCHUT.

TE AMSTERDAM, BIJ

JOHANNES VAN DER HEY EN ZOON.

1828.

NIEUW CHRISTELIJK MAANDSCHRIFT,

VOOR

DEN BESCHAAFDEN STAND.

Uitgegeven door

DE RINGSVERGADERING VAN AMSTERDAM.

TWEEDE DEEL.

N°. VI.

BIJLAGE.

INHOUD.

TE AMSTERDAM, BIJ
JOHANNES VAN DER HEY EN ZOON.

1828.

VOORBERIGT.

De verhandeling, welke den geachten Lezer in deze bladen wordt aangeboden, lag reeds sedert eenigen tijd voor het Christelijk Maandschrift *gereed. Het ontbrak telkens slechts aan genoegzame ruimte, om dezelve te plaatsen. Zij is ook, welligt, te uitgebreid, en uit den aard des onderwerps minder geschikt, om ter algemeene lektuur voor de lezers van hetzelve te kunnen strekken. Ik besloot daarom, dit stukje afzonderlijk, als eene* Bijlage *tot ons gemeenschappelijk Werk, uit te geven: waardoor het aan ieder' Inteekenaar wordt vrij gelaten, deze* Proeve *al of niet te nemen; en tevens hij, die het Maandschrift niet bezit, in de gelegenheid gesteld wordt, om zich dezelve aan te schaffen, zoo iemand er eenig belang in stellen mogt.*

Nieuw

Nieuw is de voorgeſtelde verklaring wel niet, maar zij verdient echter, mijns oordeels, meer opmerking, dan haar tot hiertoe te beurt is gevallen; en ik vleije mij, hetgeen er ter aanbeveling van dezelve gezegd kan worden, zonder vooringenomenheid met mijn gevoelen, uiteengezet te hebben. Blijft echter de Lezer, na het beoordeelen dezer uitlegging, van dezelve verſchillen; eene overtuigende wederlegging zal mij even aangenaam zijn, als eene nadere bevestiging der gegevene verklaring: want iedere waarheidlievende poging ter opheldering van duistere gezegden der H. Schriften, door wien ook beproefd, is mij regt welkom; en ik zal mijnen arbeid, aan deze bladen beſteed, reeds genoeg beloond achten, indien ik ook ſlechts tot een nieuw en beter onderzoek van PAULUS *meening en bedoeling aanleiding mag gegeven hebben.*

HET

HET ZUCHTEND SCHEPSEL.

PROEVE

EENER EENVOUDIGE VERKLARING

VAN

ROM. VIII. VS. 18-25,

§. 1.

Er zijn moeijelijke plaatsen in de H. Schrift.

Het is niet te ontveinzen, dat er in onze heilige Boeken onderscheidene plaatsen voorkomen, die niet alleen voor den gewonen lezer, al heeft hij zelfs, door een naarstig gebruik des Bijbels, eenige oefening in denzelven verkregen, zwaar blijven om te verstaan; maar ook den ervaren Godgeleerde nog groote moeite baren: ja, zelfs zoodanige, tot welker regt verstand hij, niet zonder reden, twijfelt, of men wel ooit geraken zal. De heilige Schriften hebben dit gemeen met alle andere Werken, welke uit de ongewijde Oudheid overgebleven zijn, en vele bijzonderheden behelzen, die de geleerdheid der beroemdste Letterkundigen op den toets stellen, en na alle inspanning van het vindingrijkst vernuft, en het uitdenken van de waarschijnlijkste gissingen, echter

nog zeer twijfelachtig, of zelfs onverstaanbaar blijven. Er is dus geene reden, om over de duisterheid des Bijbels, als of dezelve zich hierdoor van de ongewijde Schriften ongunstig onderscheidde, zoo bijzonder te klagen.

§. 2.

Zulke duisterheden des Bijbels zijn natuurlijk en onschadelijk.

Het kan ons ook niet verwonderen, dat wij, hier en daar, eene moeijelijke plaats in onze heilige Schriften aantreffen, wanneer wij derzelver hooge oudheid in aanmerking nemen. De Bijbel is, grootendeels ten minste, het alleroudste boek der wereld, en werd geschreven in talen, welke thans niet meer gesproken, althans niet meer zóó gesproken worden, als ten tijde van deszelfs vervaardiging. Hier komt bij, dat er maar zeer weinige gelijktijdige schriften voorhande zijn, die tot opheldering van den Bijbel dienen kunnen; want in de taal des *Ouden Testaments* hebben wij er, eigenlijk gezegd, in het geheel geene, en in die van het *Nieuwe* niet veel meer, dan eene *Grieksche* overzetting van de boeken des Ouden Verbonds (*).

Voeg

(*) De *Hebreeuwsche* Schriften des *Joodsche Rabbijnen*, die nog overig zijn, behooren, meerendeels, tot latere tijden, en kunnen dus weinig meer ter verklaring van het *Oude Testament* dienen, dan de werken der echte *Grieksche* Schrijvers tot opheldering van het *Hebreeuwsch-Grieksch* des *Nieuwen Verbonds*.

Wij

Voeg hier nevens, dat de onderscheidene oorspronkelijke geschriften des Bijbels vóór de uitvinding der Boekdruk-kunst, die nog slechts weinige eeuwen heugt, duizende malen afgeschreven, van die afschriften weder nieuwe afschriften in het oneindige gemaakt, en daardoor vele verschillende lezingen ontstaan zijn. — En neem, eindelijk, (om nu niet meer te noemen) in aanmerking, dat onze gewone *Nederduitsche* Overzetting, met eene letterlijke getrouwheid, uit de *Hebreeuwsche* en *Grieksche* talen is overgebragt in onze moederspraak, zoo als dezelve vóór twee-honderd jaren gesproken werd; terwijl sedert dien tijd onderscheidene woorden en spreekwijzen in onbruik geraakt of door nieuwe vervangen, en daardoor voor ons onverstaanbaar geworden zijn.

Als wij dit een en ander in het oog houden, dan kan het ons niet bevreemden, dat er, hier en daar, in onze heilige Boeken plaatsen gevonden worden, welke niet alleen voor den gewonen leek, maar zelfs voor den geoefenden Schriftverklaarder duister blijven; maar dan moet het ons veeleer verwonde-

Wij doen gaarne hulde aan de belezenheid en geleerdheid dier Godgeleerden, welke uit dezelve den Bijbel hebben trachten toe te lichten, en erkennen zelfs, dat zij hierdoor ter verklaring der heilige Schriften zeer veel hebben toegebragt; doch op twijfelachtige plaatsen, waar het eigendommelijke der Bijbel-taal spreekt, kunnen zij ons geenszins ten regel strekken, maar moet de Bijbel alleen uit den Bijbel verklaard worden. (*Conf.* L. BOS *in proleg. ad Vers. LXX Vet. Test. Cap.* 1.)

deren, dat een werk van zulk eenen hoogen ouderdom, als de Bijbel, over het geheel zoo verstaanbaar is, en hierin Gods bijzondere Voorzienigheid met dankzegging doen eerbiedigen. Dat donkere, hetwelk wij in sommige gedeelten van denzelven aantreffen, is ook onschadelijk; want het betreft hetgeen wij tot onze zaligheid te weten noodig hebben of in het geheel niet, of hetgeen hieromtrent op de eene plaats min duidelijk geschreven staat, wordt op vele andere voor elk verstaanbaar geleerd. Ja, zelfs dat duistere heeft grootelijks zijne nuttigheid. Hierdoor blijft de Bijbel, door alle tijden henen, een boek, zoowel belangrijk voor het onderzoek der geleerden, als geschikt ten gebruike van den eenvoudige. Daaraan hebben wij zoovele schoone en gewigtige opmerkingen te danken, als de godvruchtige wijsheid van ervarene Mannen, ter opheldering der heilige Schriften, gemaakt en ons medegedeeld heeft. En niet oneigenaardig heeft men daarom den Bijbel meermaal vergeleken bij eene goudmijn, waarin men, bij het dieper delven, telkens nieuwe en rijker schatten ontdekt.

§. 3.

Er zijn echter zoo vele duistere plaatsen in den Bijbel niet, als men voorgeeft.

Intusschen, offchoon ik erken, dat er in de heilige Schriften sommige bijzonderheden voorkomen, die zwaar zijn om te verstaan; geloof ik echter niet, dat dezelve zoo menigvuldig zijn, als men

men wel eens, ter goeder of kwader trouw, heeft voorgewend. Zeker zijn er vele plaatſen des Bijbels, welke oorſpronkelijk algemeen verſtaan werden, die nu, of uithoofde van de opgegevene redenen, of door den invloed van bijzondere leerſtelſels, of ook door misverſtand en daaruit ontſtane gekunſtelde verklaringen, voor ons duister geworden zijn. Dikwijls heb ik daarom gewenscht, en nog zou ik wenſchen, toegerust met die kennis, welke ik door aanhoudende oefening eenigermate verkregen heb, den Bijbel voor de eerſte maal te kunnen lezen, zonder door vooroordeelen van opvoeding of onderwijs bevangen te zijn geworden; het daarvoor houdende, dat dan menige bijzonderheid, die nu duister en onverſtaanbaar geacht wordt, helder en eenvoudig voor mij zijn zou.

Onder zulke plaatſen, welke men duister en moeijelijk gemaakt heeft, meen ik ook die te moeten tellen, welke aan het hoofd dezer verhandeling geſteld is, en die, algemeen, onder de zwaarſte plaatſen uit de brieven van PAULUS gerangſchikt wordt. Wie, die eenigzins geoefend is in de heilige Schriften, kent niet *het zuchtend Schepſel* van dien *Apostel*, onder welks verklaring menig Bijbel-uitlegger zuchtte? Ik durve mij echter vleijen, zijne woorden voor den bijbelminnenden lezer niet alleen verſtaanbaar te zullen kunnen maken; maar zelfs, indien het mij gelukken mag zijne overtuiging te gewinnen, als zeer eenvoudig en duidelijk te doen voorkomen: ten minſte ik wil hiervan in deze bladen eene proeve nemen, mijne verklaring aan beter oordeel gaarne onderwerpende.

§. 4.

Opgave der bedoelde Bijbelplaats.

De woorden van den *Apostel* PAULUS, welke ik onderneme op te helderen, ſtaan *Rom.* VIII *vs.* 18—25, en luiden, in de gewone Overzetting, aldus:

VS. 18. *Want ik houde het daarvoor, dat het lijden dezes tegenwoordigen tijds niet is te waarderen tegen de heerlijkheid, die aan ons geopenbaard zal worden;*

VS. 19. *Want het ſchepſel, [als] met opgeſtoken hoofde, verwacht de openbaring der kinderen Gods;*

VS. 20. *Want het ſchepſel is der ijdelheid onderworpen, niet gewillig, maar om diens wil, die het [der ijdelheid] onderworpen heeft,*

VS. 21. *Op hope, dat ook het ſchepſel zelf zal vrijgemaakt worden van de dienstbaarheid der verderfenis, tot de vrijheid der heerlijkheid der kinderen Gods;*

VS. 22. *Want wij weten, dat het ganſche ſchepſel zamen zucht en zamen [als] in barensnood is tot nu toe.*

VS. 23. *En niet alleen [dit,] maar ook wij zelven, die de eerſtelingen des Geestes hebben, wij ook zelven, [zeg ik], zuchten in onszelve, verwachtende de aanneming tot kinderen, [namelijk] de verlosſing onzes ligchaams;*

VS. 24. *Want wij zijn in hope zalig. De hoop nu, die gezien wordt, is geene hoop; want het-*

hetgeen iemand ziet, waarom zal hij het ook hopen?

vs. 25. *Maar indien wij hopen hetgeen wij niet zien, zoo verwachten wij het met lijdzaamheid.*

Deze vertaling met den *Griekſchen* tekst vergeleken hebbende, meen ik dezelve getrouw en juist te mogen noemen; en het oorſpronkelijke zelf onderzoekende, is het mij gebleken, dat er in de ganſche plaats geene verſchillende lezing voorkomt, die of genoegzaam gezag heeft, of in den zin der woorden eenige verandering kan te weeg brengen: waarom ik het onnoodig acht, bij deze *populaire* verklaring van dezelve, hiervan rekenſchap te geven.

§. 5.

Aanwijzing van het verband dezer woorden met des Apostels rede.

Behoort ten grondſlag eener goede uitlegging altijd te liggen het verband, waarin het gezegde bij eenen Schrijver voorkomt; dit is, vooral, van veel belang voor de plaats, welke ik tracht op te helderen, omdat in hetzelve eene der redenen ligt ter bepaling van den zin, dien ik meen aan des *Apostels* woorden te moeten geven. — PAULUS toonde in de vorige verzen van dit Hoofdſtuk zijne medechristenen te *Rome* aan, welke de geestelijke zegeningen en zalige uitzigten zijn, waarin zij, niet naar het vleesch, maar naar den geest levende, zich verblijden mogten. Er was voor hen, volgens vs. 1—4, geene veroordeeling te vreezen;

want zij waren vrijgemaakt van de wet der zonde en des doods, door JEZUS CHRISTUS, dien God daartoe in de wereld gezonden had. Zij waren, gelijk de *Apostel* vs. 5—9 schrijft, niet meer in den vleesche, bedenkende hetgeen des vleesches is, en alzoo Gode niet kunnende behagen; maar door den geest de werkingen des vleesches doodende, mogten zij zich, als kinderen Gods en erfgenamen met CHRISTUS, in de hoop der zaligheid verheugen, naar vs. 10—17. Onder hun lijden om des Heeren wil, en onder al de beproevingen van dit aardsche leven, was in deze hoop der heerlijkheid voor hen eene groote vertroosting gelegen. Zij hield hen onder het lijden, waarin zij met het gansche schepsel deelden, staande, en verhief hen boven hetzelve; ja, hun lijden zelf moest dienen, om hen voor die zaligheid des toekomenden levens te vormen, en van dezelve konden zij zich onder hunne beproevingen ontwijfelbaar en volkomen verzekerd houden. — Deze is de loop der denkbeelden, welke PAULUS in het overige van dit Hoofdstuk ontwikkelt. Het zij nu genoeg, dezelve voorloopig en in het algemeen te hebben aangegeven; straks zullen wij er, ter verklaring zijner woorden, nader gebruik van maken.

§. 6.

Orde van behandeling.

Het regt verstand der geheele plaats, die wij overwegen zullen, en de bepaling van derzelver zin en doel hangt, grootendeels, af van het be-

ant-

antwoorden der vraag: wat de *Apostel* verstaat door de uitdrukking *het Schepsel*, waarvan hij bij herhaling gewaagt, en waarop hij alles toepasselijk maakt? Dit moet ons den sleutel in handen geven ter opening van dezelve; en daarom zullen wij

I onderzoeken, wat PAULUS bedoelt met het woord *Schepsel*, hetwelk het onderwerp zijner rede uitmaakt;

II en dan nagaan, wat hij van hetzelve getuigt, en welke zalige verwachting hij aan hetzelve toeschrijft;

III waarna wij de gansche plaats in eene korte omschrijving, naar de gegevene verklaring, voorstellen, en met eene en andere opmerking omtrent het gebruik van dezelve besluiten zullen.

§. 7.

Onderscheidene verklaringen van het woord SCHEPSEL.

I. Naar het opgegeven ontwerp van behandeling moet ik dus beginnen met een onderzoek, wat de *Apostel* verstond door *het Schepsel*, waarvan hij bij herhaling melding maakt. Maar wilde ik hier al de verschillende gevoelens van vroegere en latere Schriftverklaarders optellen, en dezelve, een voor een, beoordeelen; dan zou mijne verhandeling de grenzen eener proeve verre overschrijden, en ik te vreezen hebben, dat de meeste lezers, die dezelve in handen namen, het geduld verliezen zouden, om mij in dien uitlegkundigen doolhof ten einde

toe te volgen (*). Zoo hebben sommigen gezegd dat *het zuchtend Schepsel* beteekende de afgevallene Engelen, of de Duivelen; anderen verstonden er door de gestorvene ligchamen der geloovigen, of derzelver afgescheidene zielen; anderen denken daarbij aan het gansche geschapendom op deze aarde; anderen wederom verklaren het van het menschdom in het bijzonder; om niet meer bij te brengen. Intusschen zijn de twee eerstgenoemde gevoelens zoo verre gezocht en onverdedigbaar, dat zij in het geheel geen' bijval meer vinden, en geene wederlegging zelfs waardig geacht worden; maar de beide laatste daarentegen zoo algemeen en waarschijnlijk, dat zij eene nadere overweging verdienen. Brengen wij dezelve afzonderlijk ten toets.

§. 8.

Beoordeeling van het gevoelen, dat PAULUS *door het* SCHEPSEL *zou bedoeld hebben de gansche levende Schepping dezer aarde.*

Geene verklaring dezer plaats is ouder en algemeener, dan deze, dat de *Apostel* door *het zuchtend schepsel* zoowel de redelooze, als de redelijke, schep-

(*) Die lust heeft, zich in denzelven te begeven, kan overvloedig gelegenheid hiertoe vinden, bij de Schrijvers, aangehaald door HEUMANN *t. d. pl.*, WOLF *in cur. ad. h. l.*, en in het *Ontwerp eener volledige geschiedenis van de Godsdienst-gevoelens der eerste Christeneeuw*, II Deel bl. 227 en verv., waar niet minder dan *vijftien* verklaringen van deze plaats worden opgegeven.

schepselen dezer wereld zou verstaan hebben. Van de vroegste eeuwen des Christendoms af vindt men dezelve reeds in de geschriften van onderscheidene Kerkvaders, met name, van HIERONYMUS, AMBROSIUS, CHRYSOSTOMUS en anderen. Onder de uitleggers, die in, of kort na den tijd der kerkhervorming geleefd en deze verklaring gevolgd hebben, tellen wij LUTHER, MELANCHTON, CALVYN, BUCERUS, ARETIUS, PISCATOR, BEZA en GROTIUS. En onder de latere voorstanders van dit gevoelen, welker schriften wij raadplegen konden, behooren VITRINGA, CARPZOV, BENGEL, HESZ, ZACHARIA, MICHAËLIS, MOSHEIM, ROSENMULLER, MORUS, KÖPPE, VAN HAMELSVELD, DE HAAS, VAN NUYS KLINKENBERG, GREVE, BOSVELD, en laatstelijk VAN DER PALM.

Het is niet te ontveinzen, dat deze verklaring, bij het oppervlakkig lezen der geheele plaats, in de onbepaalde uitdrukking van *het Schepsel*, en vooral in de algemeene herhaling van *het gansche Schepsel* eene groote sterkte schijnt te vinden. Maar welke aanbeveling deze uitlegging door derzelver oudheid en algemeenheid ook hebben moge; ik moet echter, behoudens dieper inzigt en beter oordeel van zoovele voorname Mannen, als dezelve aangenomen hebben, verklaren, het niet te verstaan, hoe aan het Schepsel dezer aarde in het algemeen, en dus aan het redeloos gedierte zoowel, als aan den mensch, *eene verwachting van de openbaring der kinderen Gods*, welke de *Apostel* vs. 19 aan hetzelve toekent, kan worden toegeschreven. — Ik weet wel, men tracht dit te verklaren uit eene on-

oneigenlijke wijze van fpreken, welke PAULUS, zich de ganfche zigtbare wereld als een' perfoon verbeeldende, hier zou gebezigd hebben; en men beroept zich, ten bewijze hiervoor, op foortgelijke uitdrukkingen, van welke wij ons, in het dagelijkfche leven, meermaal bedienen, en die ook in de heilige Schriften dikwijls voorkomen, als: *de velden treuren, de planten dorften, het aardrijk fchreeuwt om regen, het land fpringt op van vreugde* en dergelijke. Maar moet eene perfoonsverbeelding, zoo ongewoon en ftout, dat niemand harer voorftanders de wezenlijkheid der verbeelde zaak zal durven beweren, ons in eenen onderwijzenden brief niet zeer vreemd voorkomen? Dat de *Profeten* van den ouden dag, in derzelver dichterlijken ftijl, meermaal fterke en voor onze ooren vreemd klinkende uitdrukkingen gebruikten, kan ons niet bevreemden; want zij fpraken en fchreven als *Oosterfche* Dichters. Maar dat PAULUS, in eenen brief aan eenvoudige Christenen, eene zoo ftoute perfoons-verbeelding, als er misfchien ooit in het weelderig vernuft van eenigen dichter ontftond, zou gebezigd hebben, om daardoor de zekerheid der toekomende zaligheid, die alle aardfche ellende dubbel vergoeden zou, te ftaven, kan ik niet gelooven (*).

Doch indien ik al dit toegeven kon, zou ik ook nog niet inzien, dat deze veronderftelling de gemaakte bedenking genoegzaam oplost. Hoe toch, blijf ik vragen, — indien des *Apostels* woorden eeni-

(*) Verg. P. BROUWER over *Rom.* I-XI, bl. 236 en 237.

eenige beteekenis hebben zullen, — hoe kan aan het redeloos schepsel niet slechts een natuurlijk verlangen, gelijk dat van het dor en dorstend aardrijk naar regen, maar eene redelijke en zedelijke zucht tot vrijheid en gelukzaligheid worden toegeschreven; zoodat hetzelve, gelijk wij vs. 20 en 21 lezen, *niet gewillig der ijdelheid onderworpen is, maar om Diens wil, die het der ijdelheid onderworpen heeft; en hoopt, dat het zal worden vrijgemaakt van de dienstbaarheid der verderfenis tot de vrijheid der heerlijkheid van Gods kinderen?* Indien ik deze woorden wél versta, zoo als zij straks zullen verklaard worden, dan wordt hier, mijns inziens, duidelijk eene zedelijke onderwerping van het schepsel aan hoogere beschikking, en een redelijk verlangen van hetzelve naar geestelijke vrijheid en gelukzaligheid bedoeld, hoedanige onmogelijk aan de onbezielde schepping toegekend, en door geene persoons-verbeelding, zal zij eenigen zin hebben, kunnen worden goedgemaakt of verdedigd. — Deze verklaring leidt ons, daarenboven, tot gissingen omtrent het voortdurend bestaan van het redeloos schepsel, en het aandeel, dat hetzelve hebben zal in het genot der zaligheid van het toekomende leven, welke zeer gewaagd zijn, waarvoor de heilige Schrift, zooveel ik weet, nergens eenigen grond geeft, en van welke wederoprigting aller dingen PAULUS echter, te dezer plaats, als van eene algemeen bekende en erkende zaak zou geschreven hebben (*).

§. 9.

(*) Wij lezen wel *Hand.* III vs. 21 van *eene wederr*

§. 9.

Toetsing van het begrip, dat de Apostel door het SCHEPSEL *verstaan heeft het gansche Menschdom.*

Om de genoemde redenen geef ik, boven de vorige, verre de voorkeur aan eene andere uitlegging, volgens welke *het gansche Schepsel* beteekent het menschdom, in deszelfs geheel beschouwd. Deze verklaring, hoewel niet zoo oud en algemeen, als de vorige, is echter niet nieuw en ongewoon. Zij werd reeds voorgeslagen door TURRETIN en SEMLER (*), is gevolgd door ROSENMULLER, AMMON (†), JASPIS, BROUWER, en door eenen ongenoemden Schrijver in het *Christelijk Magazijn* (§); en het is niet te ontveinzen, dat dezelve zeer veel ter aanbeveling heeft. Niet alleen valt hierbij de gemaakte bedenking: hoe aan het gansche schepsel een redelijk en zedelijk verlangen naar eenen beteren staat kan worden toegekend? grootendeels ten minste, weg; maar zij

deroprigting aller dingen, maar dat PETRUS daardoor niets anders, dan de heerlijke openbaring van het *Messias-rijk* in deszelfs volkomenheid verstond, blijkt duidelijk uit zijne volgende woorden.

(*) Zelfs vroeger verdedigd onder *Prof.* VOORT, door KEWI *in diss. Theol.* de creatura gemente. *Traject.* 1742.

(†) *In Excurs. post ep.* PAULI *ad Rom.*, (*ed. Köpp.*)

(§) Zie *het Christ. Magazijn* (*van* BERTZ.) III Deel, bladz. 351 *en verv.*

zij heeft ook, uitlegkundig beoordeeld, schijnbaar het een en ander voor zich. Er is, namelijk, meer dan ééne plaats in de Schriften des Nieuwen Verbonds, waar dezelfde spreekwijze van *het gansche schepsel* in denzelfden zin, zoo men meent, voorkomt. Hiertoe brengt men ten bewijze bij, het gezegde van JEZUS tot de discipelen: *gaat henen in de geheele wereld, en predikt het Evangelie aan alle creaturen, of schepselen* (*), hetwelk, natuurlijk, tot menschen bepaald moet worden; en hetgeen PAULUS, in een' zijner brieven, aangaande de uitbreiding van het *Evangelie* schreef: *dat hetzelve gepredikt werd onder alle creaturen* (†), hetwelk ook niet anders, dan van allerlei menschen verstaan kan worden: in welke beide plaatsen, oorspronkelijk, dezelfde bewoording *het gansche schepsel* (§) gebezigd wordt. Het is dus niet te verwonderen, dat dit gevoelen in de laatste tijden veel bijval gevonden heeft; zoodat hetzelve thans, welligt, het meest algemeene is.

Desniettegenstaande meen ik, de juistheid ook van deze verklaring te moeten betwijfelen, en van dezelve te verschillen; want, offchoon in de bijgebragte plaatsen, zakelijk, het denkbeeld van *het geheele menschdom* ligt opgesloten, had echter de uitdrukking *het gansche schepsel* in de taal der *Joden* eene meer bepaalde beteekenis. Zij verstonden er door *de Heidenen*, de onderscheidene volken der wereld. Gelijk dit door letterkundige Schrift-

ver-

(*) *Marc.* XVI: 15. (†) *Col.* I: 23.
(§) πᾶσα κτίσις.

verklaarders genoegzaam bewezen is (*); zoo blijkt het ook uit de gelijkluidende woorden bij MATTHEUS (†), waar wij lezen: *gaat henen, onderwijst alle volken*, dat wij de ſpreekwijze *alle creaturen*, in de aangehaalde plaatſen, bepaaldelijk van de Heidenſche wereld verklaren moeten. — Maar al ſtemde ik het ook toe, dat de uitdrukking *het ganſche ſchepſel* elders het menschdom in deszelfs geheel beteekent, zou echter hieruit nog geenszins voortvloeijen, dat zij óok bij PAULUS, in den tekst, dien wij trachten te verklaren, in denzelfden zin moet verſtaan worden, en elke andere verklaring uitſluit. De ſpreekwijze *het ganſche ſchepſel* is, op zichzelve beſchouwd, algemeen, en omvat al wat aanwezen ontvangen heeft; maar het verband der rede, waarin dezelve voorkomt, of hetgeen er van gezegd wordt, moet bepalen, van welke ſchepſelen-ſoort er geſproken wordt, en in welken zin zij dus behoort te worden opgevat. Naar dezen regel nu kan men, mijns inziens, door *het ſchepſel* bij PAULUS niet verſtaan het menschdom in het algemeen; omdat het overdreven en onwaar is, van het ganſche menſchelijk geſlacht, in welk tijdperk der wereld ook, te zeggen hetgeen

(*) LIGHTFOOT (*Hor. Hebr. et Talm. Opp. T. II. p.* 468.) heeft met onderſcheidene voorbeelden uit de ſchriften der *Rabbijnen* aangetoond, dat de *Joden* door de gelijkluidende Hebr. ſpreekwijze לכל הבריות *de Heidenen*, of *de andere volken der aarde*, in tegenoverſtelling van het *Israëlietische* volk, bedoelden.

(†) *Matth.* XXVIII: 19.

geen wij vs. 22 lezen, *dat hetzelve zucht en in barensnood is:* terwijl het daar bij gevoegde *tot nu toe* duidelijk aanwijst, dat de *Apostel* bijzonder bedoelde het schepsel, of het menschdom van zijne dagen, waarop dit gezegde, uit aanmerking van den toenmaligen trap van beschaving, den algemeenen bloei en de godsdienstige vrijheid der volken, vooral niet toepasselijk zou geweest zijn.

Maar wat ook hiervan zij, de voorname reden, waarom ik twijfel, of PAULUS door *het Schepsel* het menschdom, in deszelfs geheel beschouwd, of ook zelfs de Heidensche wereld bedoeld heeft, is deze: dat hij (tenzij hij eene eindelijke gelukzaligheid aller menschen na dit leven geleerd hebbe) aan hetzelve geene *hoop van vrijgemaakt te zullen worden van de dienstbaarheid der verderfenis, tot de vrijheid der heerlijkheid van Gods kinderen*, veel min *eene verwachting van derzelver openbaring* heeft kunnen toeschrijven. Zulk eene heerlijke hoop en zekere verwachting den Heidenen toe te kennen, strookt weinig met den godsdienstigen staat van het menschelijk geslacht ten tijde van JEZUS en deszelfs *Apostelen;* en komt ook in het geheel niet overeen met PAULUS eigene verklaringen hieromtrent op andere plaatsen, waar hij zegt, dat de Heidenen zonder God en *zonder hoop* in de wereld leefden, dat CHRISTUS het leven en de onverderfelijkheid heeft aan het licht gebragt door zijn *Evangelie*, en dergelijke. (*) Zelfs de beroemdste Wijsgeeren der ongewijde Oudheid ver-raad-

(*) Vergel. *Efez.* II: 12. 1 *Thess.* IV: 12. 2 *Tim.* I: 10.

raadden te dezen aanzien de grootste onzekerheid; en met alle reden mogen wij het derhalve betwijfelen, of de *Apostel* zulk eene verwachting aan geheel het menschdom van zijne dagen hebbe kunnen toekennen.

§. 10.

PAULUS *heeft door het gansche* SCHEPSEL *verstaan al de Christenen van zijnen tijd.*

Beide, meest algemeene, verklaringen dezer plaats dan daarlatende, sla ik eene andere voor, welke de benaming van *het Schepsel* bepaalt tot de Christenen van des *Apostels* dagen; en de uitdrukking van *het gansche Schepsel* verstaat van geheel de Christenheid, zoo als dezelve destijds bestond. Deze uitlegging is, offchoon niet nieuw, echter minder bekend; maar, zoo het mij voorkomt, alzins overweging waardig: terwijl ik niet aarzel, dezelve voor mij aan te nemen. Onder derzelver voorstanders heb ik gevonden ZWINGLIUS, BULLINGERUS, RIVETUS, EPISCOPIUS, WETSTEIN, DEYLING, ITTIGIUS (*), SCHLEUSNER. En bij dezelve voeg ik ook CLERICUS en NOESSELT (†); want offchoon deze beide laatste, eenigzins van de vorige onderscheiden, door *het schepsel* meer bepaald de Christenen uit de Heidenen verstonden, heeft dit bijzondere op de uitlegging der geheele plaats zoo weinig invloed, dat de zin op hetzelfde nederkomt.

Vreemd

(*) *In peculiari Dissert. habita Lips.* 1700.
(†) *Opusc. Fasc. I. p.* 115. *sqq.*

Vreemd moge het, op het eerste hooren, luiden, het Christendom met den naam van *het schepsel* te benoemen; — uitlegkundig valt dit, echter, zeer goed te verdedigen; — in het verband van des *Apostels* rede voegt het uitnemend wél, — en aan het geheel dezer, anders zeer moeijelijke, plaats geeft het eenen eenvoudigen zin. Laat mij dit een en ander nader aanwijzen.

§. 11.

Verdediging dezer beteekenis van het woord SCHEPSEL.

Alles hangt er van af, of de wettigheid der genoemde beteekenis genoegzaam kan bewezen worden. Was deze plaats de eenige, waarin het Christendom onder den naam van *schepsel* voorkomt, dan zou de voorgeslagene verklaring zeer willekeurig en gewaagd zijn: offchoon ook het woord in den zin van *verordening* of *inrigting* gebezigd wordt (*). Maar er zijn onderscheidene plaatsen in de Schriften des Nieuwen Verbonds, waarin van de Christenen onder deze benaming gesproken en het Christendom, in eenen zedelijken zin, *Gods schepping* of *schepsel* geheeten wordt. Zoo lezen wij 2 *Cor.* V vs. 17: *indien iemand in* CHRISTUS, of een Christen *is*, *die is een nieuw schepsel*; en *Gal.* VI vs. 15: *in* JEZUS CHRISTUS,

(*) 1 *Petr.* II: 13, *Zijt aan alle menschelijke ordening onderdanig*; alwaar in het oorspronkelijke staat: *aan alle menschelijk Schepsel.*

TUS, dat is, in het Christendom, *heeft noch besnijdenis*, *noch voorhuid*, *eenige kracht*, gelden *Joodsche* noch *Heidensche* betrekkingen of voorregten, *maar een nieuw schepsel.* In welke beide plaatsen het Christendom als eene geheel nieuwe orde van zaken voorgesteld, en bij de schepping Gods vergeleken wordt; om deszelfs verlichtenden en heiligenden invloed op de godsdienstige en zedelijke gesteldheid der wereld met krachtvolle bewoordingen uit te drukken. Het Christendom vertoonde, waar het zich vestigde, zedelijkerwijze, eene nieuwe schepping, en deszelfs belijders, voorheen *Joden* of *Heidenen*, waren nieuwe schepselen, of, gelijk PAULUS hen elders, in eenen zamenvattenden zin, noemde, *een nieuw mensch*, of *menschdom* (*).

Men werpe mij niet tegen, dat het Christendom in de aangehaalde plaatsen wel *een nieuw schepsel*, maar geenszins, blootelijk, *het schepsel*, veel min *het gansche schepsel*, zoo als hier, genoemd wordt. Want het antwoord is gereed, dat die bepaling te dezer plaats, waar van het Christendom op zich zelf en zonder vergelijking gesproken wordt, niet noodig was, zoo als elders, waar de *Christenen* tegen *Joden* en *Heidenen* overgesteld, en in betrekking tot hunnen ouden *Joodschen* of *Heidenschen* staat, *nieuwe* schepselen geheeten worden. Maar daarenboven, het ontbreekt niet geheel aan bewijzen, dat het Christendom ook onbepaald *Gods schepping* of *schepsel* ge-

(*) Verg. *Efez.* II: 15, IV: 24, en *Col.* III: 10.

genoemd wordt. Bij voorb. *Openb.* III vs. 14 wordt van CHRISTUS getuigd, *dat Hij het Begin*, of, gelijk het beter vertaald zou zijn, *de Bestuurder der schepping Gods is;* hetwelk dáár hetzelfde beteekent, wat op andere plaatsen heet: *Hij is de Heer* of *het Hoofd der Gemeente.* Elders worden de Christenen genoemd *Gods maaksel*, *geschapen in*, of *door* JEZUS CHRISTUS, en van hen gezegd, dat zij eenen nieuwen mensch hadden aangedaan, *die naar God geschapen is* (*). Hieruit zien wij, dat het den *Apostel* PAULUS zelfs zeer eigen was, de Christenen als *schepselen*, of het Christendom als *eene schepping Gods* te beschouwen. — En wat voorts betreft de uitdrukking van *het gansche schepsel*, deze kan, gelijk reeds gezegd is, zoowel betrekkelijk, als volstrekt algemeen zijn, naarmate het verband der rede hare beteekenis bepaalt; en dus hier zoowel het gansche Christendom, als op andere plaatsen het gansche menschdom, of zelfs het heel-al aanduiden, indien de zamenhang dezen zin vordert.

Maar eene andere bedenking tegen de voorge-
stel-

(*) *Efez.* II: 10, 15, IV: 24. (In welke plaatsen καινὸς ἄνθρωπος, ποίημα en κτίσις verwisseld worden.) Sommige uitleggers voegen hier nog bij *Jac.* I: 18; waar de Christenen genoemd worden *de eerstelingen van Gods schepselen;* maar dewijl wij aldaar in het oorspronkelijke een ander woord (κτίσμα) aantreffen, en hetzelve in het meervoudig getal voorkomt, is die plaats mij te twijfelachtig, om er op te bouwen. (Vergelijk V. KOOTEN over *den brief van* JACOBUS, t. a. pl.)

stelde verklaring meent men te vinden in hetgeen de *Apostel* vs. 19 zegt, *dat het schepsel de openbaring der kinderen Gods verwacht*; waaruit men het besluit trekt, dat PAULUS zelf *het schepsel* van *de kinderen Gods* onderscheidt, en dus met hetzelve geenszins de Christenen, die Gods kinderen zijn, kan bedoeld hebben. Doch deze zwarigheid is van weinig gewigt, en kan op meer dan eene wijze worden weggenomen. Ik zou reeds kunnen volstaan met te zeggen, dat wij hier eene bekende wijze van spreken vinden, die aan de *Hebreën* bijzonder eigen was, en waarvan in de heilige Schriften zeer vele voorbeelden voorhande zijn: eene spreekwijze, namelijk, volgens welke, in plaats van het betrekkelijk voornaam-woord, de naam des persoons, van wien gesproken was, herhaald wordt (*). Maar waartoe dit? — Uit vs. 21, waar de *Apostel* van *de vrijheid der heerlijkheid der kinderen Gods* gewaagt, en vooral uit vs. 23, waar hij *de aanneming tot kinderen* aan de verlossing des ligchaams verbindt, zien wij duidelijk, dat PAULUS door die *kinderen Gods* de gezaligden in den hemel verstond. Ja zelfs, in het laatstgenoemde vers onderscheidt hij zich en zijne me-

(*) Onderscheidene proeven van deze spreekwijze treft men aan, niet alleen in *het Oude Testament*, *Gen.* XIX: 24, 1 *Kon.* VIII: 1, X: 13 en elders; maar ook in *het Nieuwe Verbond*, *Luk.* III: 19, 1 *Thess.* I: 9, 2 *Tim.* I: 18 en op andere plaatsen. (*Conf.* GLASSII *Philol. Sacr.* *L.* III, *Tr.* 2, *Can.* 13, *pag.* 333.)

mede-apostelen van hen, zeggende, dat ook hij zelf met de genen, die de eerstelingen des Geestes ontvangen hadden, *die aanneming tot kinderen nog verwachtte:* ten bewijze, dat hij, *het schepsel* en *de kinderen Gods* onderscheidende, door de laatste de verlosten in den hemel verstond, en, in tegenoverstelling van deze, door *het schepsel* de Christenen op aarde kan bedoeld hebben.

§. 12.

In het verband voegt ook deze beteekenis, boven andere, zeer goed.

Ik meen door het gezegde genoegzaam bewezen te hebben, dat de uitdrukking *het schepsel* en *het gansche schepsel* zeer wel van *de Christenen* en *de geheele Christenheid* in de dagen der *Apostelen* verstaan kan worden. Maar nu zal het de groote vraag zijn, of deze verklaring met het rede-beleid van PAULUS strookt? — De grondige uitlegging eener plaats mag wel niet van het verband der rede uitgaan, maar moet op het taalkundig gebruik der woorden steunen. Doch wanneer het bewezen is, dat de Schrijver een of ander woord in eene nieuwe beteekenis gebruikt, meen ik te mogen beweren, dat de zamenhang moet bepalen, in welken zin wij hetzelve te verstaan hebben. Dit is hier het geval; en het rede-beleid des *Apostels* moet dus beslissen, wat hij door de uitdrukking *het schepsel* bedoeld heeft. Wanneer wij nu het verband zijner redenering nagaan, zullen wij zien, dat hetzelve niet alleen de gegevene verklaring der woor-

den toelaat, maar dezelve ook in den zamenhang zijns schrijvens zoo uitnemend wél voegt, dat zij boven elke andere te verkiezen is. — Laat mij zulks nader ontwikkelen en aantoonen.

De *Apostel* had met dit gedeelte zijns briefs, waarin de plaats, die wij ophelderen, voorkomt, voornamelijk ten doel, zijne medechristenen te *Rome*, die destijds aldaar om des Heeren wil veel lijden moesten, op te beuren, te bemoedigen en tot lijdzaamheid in de verdrukking, welke buiten hunne schuld hen trof, aan te sporen. Hen in het begin van dit Hoofdstuk tot eenen heiligen wandel vermaand hebbende, wees hij hen tot hunne vertroosting, vs. 17 en 18, op de heerlijkheid, welke zij dan, met CHRISTUS lijdende, zouden deelachtig worden, hun verzekerende, dat het lijden dezes tegenwoordigen tijds niet te waarderen was bij die heerlijkheid, welke aan hen geopenbaard zou worden. Wanneer nu PAULUS hierop in éénen adem laat volgen, zoo als er in het oorspronkelijke letterlijk staat: *want het verlangen des schepsels verwacht de openbaring der kinderen Gods*, en verder zegt, dat hetzelve, onder het lijden zuchtende, haar reikhalzend te gemoet zag; is het dan niet natuurlijk, en vordert dan niet het verband zijner rede, dat wij door dat schepsel, in eenen zamenvattenden zin, dezelfde personen verstaan, aan welke die heerlijkheid geopenbaard zou worden? als of de *Apostel* geschreven had: ja, wij Christenen, Gods schepsel en maaksel door JEZUS CHRISTUS, verwachten met opgeheven hoofde die openbaring der kinderen Gods! Zij is on-

onze steun en troost, onze hoop en vreugde; onder het lijden, dat ons treft, en doet ons hetzelve met gelatenheid dragen! Bij de aflegging onzes ligchaams zullen wij het te boven zijn, en in die heerlijkheid, welke ons dan zal ten deele vallen, al het geledene dubbel vergoed vinden!

Beproef het vrij, bij deze verwachting van *het Schepsel* aan al het geschapene, ja ook zelfs alleen aan het menschdom denkende, of PAULUS redenering eenen gelijken gang houdt. Ik voor mij kan het niet inzien, waarom hij den algemeenen staat van beproeving dezes levens zou hebben aangevoerd; daar zulks noch ter verklaring, veel min ter verzachting van het bijzonder lijden der Christenen om des Heeren wil strekken kon: of hij moest alleen ten doel gehad hebben, om hun de onbeduidende en schrale vertroosting (zoo zij zelfs dien naam mag dragen) toe te dienen, dat zij met de gansche schepping, of met het geheele menschdom, en dus niet alleen leden! Maar wees de *Apostel* zijnen medechristenen te *Rome* aan, dat hunne verdrukking, die onder het bijzonder bestuur van God hen trof, ter hunner zaligheid dienen moest; vertroostte hij hen daaronder met de hoop eener eindelijke verlossing en meer dan alles vergoedende heerlijkheid; en maakte hij hen opmerkzaam op al hunne medebroederen in onderscheidene Landen, die met hen in hetzelfde lot deelden; ja zelfs op de zoo hoog bevoorregte *Apostelen* des Heeren, die met hen zuchtten, en met een reikhalzend verlangen de openbaring der heerlijkheid van Gods kinderen, bij de verlossing

van hun ligchaam, tegenzagen: — dan lag hierin eene groote sterkte, om de bane, hun voorgesteld, met lijdzaamheid ten einde te loopen, in het uitzigt op eene heerlijkheid, waarbij hun tegenwoordig lijden zelfs niet in aanmerking mogt genomen worden.

§. 13.

Algemeen overzigt der geheele plaats van dit standpunt.

II. Wanneer wij nu de gansche voorstelling des *Apostels* in dit licht beschouwen, dan vallen de zwarigheden weg, die bij elke andere uitlegging zijner woorden overblijven. Hoe men toch dezelve verklare, hetzij bij persoons-verbeelding, in den uitgebreidsten zin, van geheel de aardsche schepping, of, meer bepaald, van het menschelijk geslacht; het is altijd overdreven, te beweren, dat het gansche schepsel zich, door alle tijden henen, in zulk eenen treurigen toestand bevindt, als PAULUS beschrijft, waarin *het zucht en als in barensnood is:* tenzij men alles met het donker oog van eenen onvergenoegden mensch beschouwe, die het goede voorbij ziet, hetwelk Gods vaderlijke Voorzienigheid ons schenkt; of met den somberen dweeper de vrolijke en weldadige schepping ondankbaar eene dorre woestijn en een tranendal noemen moge. En zeker kan, gelijk ik boven reeds gezegd heb, geenszins aan het geheele menschdom, veel min aan de gansche aardsche schepping, zulk eene hooge en zekere verwachting

van

van eenen beteren ſtand en hemelſche heerlijkheid worden toegekend, als de *Apostel* aan het ganſche ſchepſel te dezer plaats toeſchrijft.

Al deze zwarigheden ontgaat men niet alleen, wanneer men de voorgeſtelde verklaring aanneemt, en PAULUS gezegden op den treurigen ſtaat der Christenen in zijne dagen toepasſelijk maakt; maar zij geeft ook aan de geheele plaats eenen eenvoudigen, met de geſchiedenis van het eerſte Christendom overeenkomſtigen, en zeer krachtigen zin: ja, er is dan zelfs eene fraaije opklimming in des *Apostels* rede op te merken. — Het geheel beloop van dezelve komt alzoo hierop neder. *Eerst* wijst hij vs. 18, in het algemeen, zijne medechristenen te *Rome*, onder hun lijden om des Heeren wil, op de heerlijkheid, welke hun na hetzelve ten deel zou vallen. *Dan* ſtelt hij, vs. 19 — 22, den treurigen toeſtand, waarin zij zich bevonden en naar verlosſing verlangden, voor, als het algemeene lot, waarin allen, die den naam van JEZUS beleden, aan alle plaatſen met hen deelden. *Vervolgens* doet hij hen vs. 23, opmerken, dat zelfs hij en zijne medeapostelen van dit lijden niet uitgezonderd waren, en, even zeer als zij, naar bevrijding van hetzelve reikhalzend uitzagen. *Terwijl* hij hen, in de geheele plaats en bijzonder vs. 24, 25, bemoedigt met de aangename hoop en zekere verwachting eener heerlijkheid, in welke zij zich verblijden mogten, en waarin zij zalig waren. — Deze bijzonderheden verdienen nadere verklaring en afzonderlijke overweging, waardoor de ganſche plaats voor ons duidelijk worden zal.

§. 14.

§. 14.

Opheldering van Vers 18.

PAULUS begint, met zijne medechristenen te *Rome*, onder derzelver verdrukking om des *Evangelies* wil, te wijzen op de grootheid der toekomende heerlijkheid, schrijvende: *want ik houde het daarvoor, dat het lijden dezes tegenwoordigen tijds niet is te waarderen tegen de heerlijkheid, die aan ons geopenbaard zal worden.* — De aaneenschakeling van dit vers met het vorige door het woordje *want*, waarmede ook bijna ieder volgend vers aanvangt, maakt den zamenhang der denkbeelden, naar onze Overzetting, moeijelijker. Het zij voorloopig genoeg, te zeggen, dat wij hierop minder moeten hechten; dewijl PAULUS zich, in zijnen stijl, dikwijls van dit zamenvoegend woord bedient, alleen bij wijze van overgang tot het volgende, in den zin van *namelijk*, *te weten*, of iets dergelijks. In de omschrijving der geheele plaats zullen wij straks den gang van des *Apostels* gedachten duidelijk trachten uit te drukken, en daardoor deze moeijelijkheid der aaneenschakeling weg te nemen.

PAULUS *hield het dan daarvoor, dat het lijden dezes tegenwoordigen tijds niet te waarderen was tegen de heerlijkheid, die aan hen geopenbaard zou worden.* Door dat *lijden* verstond hij niet de algemeene moeijelijkheden van het menschelijke leven, welke door alle eeuwen henen, in meerdere of mindere mate, aan hetzelve verbonden zijn;

maar,

maar, bepaaldelijk, de verdrukkingen en vervolgingen, waarin de Christenen van zijne dagen verkeerden. Dit blijkt niet alleen uit de uitdrukking: het lijden van *dezen tegenwoordigen tijd*, maar vooral ook uit vs. 22, waar hij zijn gezegde verklaart, door te schrijven *tot nu toe*, dat is, *thans in onze dagen.* — Tegen dit lijden nu stelde de *Apostel* over *eene heerlijkheid, welke aan hen zou geopenbaard worden.* Onder deze *heerlijkheid* gelukkiger dagen des Christendoms op aarde te verstaan, waarin de uitwendige toestand der Christenen eenen gunstigen keer zou nemen (*), strijdt tegen het vorige 17de vers, waar PAULUS het genoemd had *erfgenamen met* CHRISTUS *zijn* en *met Hem verheerlijkt worden:* om nu niet te zeggen, dat er weinig vertroosting voor de toenmalige Christenen in gelegen zou geweest zijn, hun het uitzigt te openen op een' gunstiger staat van zaken voor de Gemeente des Heeren, dien zij toch, naar alle waarschijnlijkheid, niet beleven zouden, en waarvan de *Apostel* dus niet schrijven kon, dat dezelve *aan hen geopenbaard zou worden;* ja, dan was al hunne hoop en verwachting, welke zij hierop gesteld hadden, verijdeld geworden. Ik houde mij dus liever aan het algemeen gevoelen, dat PAULUS door

(*) In dien zin verklaart BROUWER, t. a. pl. bl. 240 *en verv.*, niet alleen deze uitdrukking, maar ook de volgende van *de openbaring der kinderen Gods, de vrijheid der heerlijkheid van Gods kinderen, de aanneming tot kinderen;* ja zelfs *de verlossing des ligchaams!*

door die heerlijkheid den hemelschen gelukstaat, het deelgenootschap der heerlijkheid van CHRISTUS bedoeld heeft, welke gewoonlijk in zijne Schriften onder deze benaming voorkomt. — Hiervan zeide hij, dat hun tegenwoordig lijden met dezelve *niet te vergelijken was*, dat is, hetzelve kon van geen belang geacht worden in vergelijking met, of tegenoverstelling van dat toekomend geluk, hetwelk hun ten deel zou vallen, ja zelfs daarbij niet in aanmerking komen; *want* — gelijk hij elders schreef — *niet aanmerkende de dingen, die men ziet en die tijdelijk zijn, maar de dingen, die men niet ziet en die eeuwig zijn; werkte hunne ligte verdrukking, die zeer haast voorbij* [*ging*], *hun een gansch zeer uitnemend en eeuwig gewigt van heerlijkheid* (*). — En wanneer nu de *Apostel* verklaarde *het daarvoor te houden*, drukte hij hiermede zijne vaste en ontwijfelbare overtuiging uit, dat hun tegenwoordig lijden eenmaal door de hoogste gelukzaligheid hun dubbel vergoed zou worden.

§. 15.

Verklaring van Vers 19 — 22.

De toestand, in welken de Christenen zich destijds bevonden en verlangend naar verlossing uitzagen, was allertreurigst. Wij kunnen zulks afleiden uit de beschrijving, welke PAULUS van denzelven geeft vs. 19 — 22: *want het schepsel, als met op-*

(*) 2 *Cor.* IV: 17, 18.

opgestoken hoofde, verwacht de openbaring der kinderen Gods; want het schepsel is der ijdelheid onderworpen, niet gewillig, maar om Diens wil, die het [der ijdelheid] onderworpen heeft, op hope, dat ook het schepsel zelf zal vrijgemaakt worden van de dienstbaarheid der verderfenis tot de vrijheid der heerlijkheid der kinderen Gods; want wij weten, dat het gansche schepsel zamen zucht, en zamen [als] in barensnood is tot nu toe. — De benaming van *Schepsel*, welke hier bij herhaling voorkomt, in den boven verklaarden zin verstaande, moeten wij dan nu onderscheidenlijk overwegen, wat de *Apostel* in deze verzen getuigt van de toenmalige *omstandigheden*, — *gesteldheid* — en *verwachting* der Christenen.

Ten aanzien van het eerste, of *de omstandigheden*, waarin zij zich bevonden, schrijft hij vs. 20: het schepsel *is der ijdelheid onderworpen*, hetgeen hij vs. 21 verklaart door de uitdrukking, *der verderfenis dienstbaar zijn*; want dat PAULUS door beide spreekwijzen zakelijk hetzelfde bedoelde, blijkt hieruit, dat hij, gezegd hebbende, *het schepsel is der ijdelheid onderworpen*, er terstond op volgen laat, dat hetzelve verlangt uit dien staat verlost te worden, welken hij nu *eene dienstbaarheid der verderfenis* noemt. Het laatste dezer gezegden bepaalt dus den zin van het eerste, en zamengenomen drukken zij niet slechts de wisselvalligheden en teleurstellingen, maar ook de moeiten en bezwaren, de verdrukkingen en vervolgingen uit, waaraan de Christenen in zijne dagen blootgesteld en onderhevig waren: in één woord, zakelijk hetzelf-

zelfde, wat hij vs. 18 *het lijden van den toenmaligen tijd* genoemd had. — Daaraan waren zij onderworpen, schrijft PAULUS verder, *niet gewillig*, of naar eigene vrije verkiezing, daar de mensschelijke natuur van rampen en tegenheden eenen aangeboren' afkeer heeft; *maar om Diens wil*, d. i., van wege Hem, *die er hen aan onderworpen had*, of *onderwierp*. (*) Het schijnt mij toe, te verre gezocht en gedwongen te zijn, hierbij aan de *Romeinsche* dwingelanden CLAUDIUS of NERO te denken (†); en ik zie ook niet in, hoe men er eenig bezwaar in kan stellen, om te zeggen, dat God de Christenen aan dat lijden onderworpen had. Of heeft de ondervinding van alle eeuwen niet geleerd, dat dit leven, onder het bestuur des Allerhoogsten, een staat van onvolkomenheid en beproeving is? Moest zulks niet het gevolg zijn van de verdorvenheid der wereld door de zonde? En stemt dit niet overeen met het oogpunt, waaruit de *Apostelen* de verdrukkingen der Christenen beschouwden, als hun overkomende naar den wil van God, die hen daardoor tot volmaking leiden wilde, en hen zelfs tot dat lijden verordineerd had, om hen aan het beeld van zijnen Zoon gelijkvormig te maken? (§)

Lie-

(*) Het oorspronkelijk taaleigen geeft eene voortdurende daad van *onderwerping* te kennen; en de invulling van het woord *schepsel* in onze Overzetting is onnoodig.

(†) Gelijk BROUWER wil, t. a. pl. bl. 249.

(§) Vergel. 1 *Petr.* IV: 12—19, *Hebr.* XII: 10. *Rom.* VIII: 29.

Liever blijve ik dus bij het algemeen gevoelen, dat wij hier door *Dengenen*, die er hem aan onderworpen had, God zelven verstaan moeten.

Maar welke was nu *de gestelдheid* der Christenen onder deze beproevingen? Zij verdroegen dezelve met gelatenheid, zich onderwerpende aan den wil des Allerhoogsten, en in dezelve eerbiedigende zijne wijze bestelling. Dit nam echter niet weg, dat het lijden, hetwelk zij onschuldig leden, hun smartelijk viel. PAULUS zelf noemde het vs. 21 *eene dienstbaarheid der verderfenis*, en beschouwde het, van menschelijken kant, als den staat van harde slavernij, in welke zij zich weerloos aan de wreede overheersching en het willekeurig gezag hunner vijanden onderworpen zagen, en die op hun verderf en ondergang moest uitloopen. In dien toestand *zuchtten zij samen*, gelijk wij vs. 22 lezen, *en waren zij zamen* [*als*] *in barensnood*. De *Apostel* gebruikt hier twee eigenaardige beelden, om den veegen toestand der Christenen van zijne dagen levendig voor te stellen. Het eerste is ontleend van eenen ongelukkige, die in den kerker versmacht, of zuchtende eene slavenketen voortsleept; en het laatste van eene vrouw, welker uur gekomen is, en die, zwoegende, naar het gewenschte oogenblik harer verlossing hijgt: beide zeer geschikt, om den treurigen staat der verdrukte Christenen en derzelver reikhalzend verlangen naar uitkomst uit te drukken. — Zoodanig was de toestand van *het gansche schepsel*, of de geheele Christenheid, overal, waar dezelve was gesticht geworden; en dat PAULUS denzelven bepaaldelijk

fel het oog had, blijkt uit hetgeen hij er bij voegde *tot nu toe*, d. i., tot op dezen dag, of in den tegenwoordigen tijd. Inderdaad, de omstandigheden, in welke de Christenen zijner dagen, over het algemeen, verkeerden, waren zeer moeijelijk en kommervol. Niet alleen te *Rome* werden zij, als eene *Joodsche* sekte beschouwd, omstreeks den tijd, waarop PAULUS dezen brief schreef, met de *Joden*, die er woonden, ingevolge een bevelschrift van CLAUDIUS, uit die stad verdreven (*); maar bijna overal, waar het Christendom zich vestigde, ontstak de haat der wereld tegen deszelfs belijders. Hier woedde de verbitterde *Jood* tegen hen; dáár de bijgeloovige *Heiden*. Verachting en verguizing, berooving en vervolging, gevangenis en doodstraf was het lot der genen, die den naam van JEZUS beleden. Zij werden als een uitvaagsel van het menschdom beschouwd, zagen zich aan allerlei onschuldig lijden om des Heeren wil onderworpen, en gingen, al zuchtende en zwoegende, gebogen onder den last van vele en zware beproevingen. Wij behoeven slechts de geschiedenis en de schriften der *Apostelen* te doorbladeren, om ons hiervan te overtuigen.

Onder dit lijden bezweken zij echter niet, maar bleven standvastig in het geloof, en hielden zich staande door de heerlijkste *verwachting*. Hoort, hoe PAULUS dezelve beschrijft: *zij verwachtten*, naar vs. 19, *de openbaring der kinderen Gods*, *en hoopten*, volgens vs. 21, *vrijgemaakt te zullen* *wor-*

(*) *Hand.* XVIII: 2.

worden van de dienstbaarheid der verderfenis tot de vrijheid der heerlijkheid van Gods kinderen. Beide deze voorstellingen drukken weder hetzelfde denkbeeld uit. Hetgeen de *Apostel* eerst noemt *de openbaring der kinderen Gods*, heet hij daarna, met eenige uitbreiding, *bevrijding van de dienstbaarheid der verderfenis* (dat is, verlossing uit dien tegenwoordigen staat van ellende) tot *de vrijheid der heerlijkheid*, of de heerlijke vrijheid, *van Gods kinderen:* even gelijk hij het *verwachten* van met het *hopen* op dezelve verwisselt. En wat den zin dezer woorden betreft, het gansche verband derzelve wijst ons duidelijk aan, dat hij het oog had op de toekomende gelukzaligheid des hemels, of die *heerlijkheid*, welke hij reeds vs. 18 gezegd had, dat den Christenen na dit moeitevolle leven ten deel zou vallen. Dezelve tegen hunnen tegenwoordigen staat van onderwerping en slavernij overstellende, noemt hij haar hier eigenaardig *eene heerlijke vrijheid van Gods kinderen*, zinspelende op het gebruik der Ouden, om slaven vrij te koopen en tot kinderen aan te nemen; en dat hij door derzelver *openbaring* het verkrijgen dier vrijheid bij het sterven verstond, zal ons uit de beschouwing van vs. 23 nader blijken.

§. 16.

Bepaling van Vers 23.

Niet alleen het gansche schepsel, het geheele Christendom, overal waar hetzelve gevestigd was, verkeerde in dien treurigen toestand; maar ook zelfs

de *Apostelen* des Heeren deelden in denzelven, en verlangden naar verlossing uit hun lijden. Dit verklaarde PAULUS vs. 23: *En niet alleen* [*dit*], *maar ook wij zelven, die de eerstelingen des Geestes hebben: wij ook zelven* [*zeg ik*] *zuchten in onszelven, verwachtende de aanneming tot kinderen,* [*namelijk*] *de verlossing onzes ligchaams.*

Ten aanzien van de vertaling dezer woorden merk ik vooraf het een en ander op. Vooreerst: dat de onderscheidene invullingen, die wij in de overzetting van dit vers vinden, niet noodzakelijk zijn; maar, in plaats van den zin op te helderen, veeleer deszelfs kracht verzwakken en verlammen. Ten tweede: dat het zakelijk op hetzelfde nederkomt, of men met onze Overzetters vertale *maar ook wij zelven*, of met anderen, *maar ook zij zelven*; want dat PAULUS in dit gansche vers dezelfde personen bedoelde, zien wij uit de omschrijving, welke hij van dezelve geeft, als zulke, *die de eerstelingen des Geestes hadden*, gelijk uit de verklaring dezer woorden nader blijken zal. Eindelijk moet ik nog doen opmerken, dat wij in de woorden: *en niet alleen*, eenen overgang of opklimming vinden, die aan des *Apostels* schrijfstijl bijzonder eigen is, waarbij de lezer het naastvoorgaande denkbeeld in zijne gedachten moet aanvullen (*). Het geheele vers zou ik dus, in verband met het vorige, aldus vertalen: *Doch niet alleen* het gansche schepsel zucht te zamen, en is als in ba-

(*) Verg. *Rom.* V: 11, *Rom.* IX: 10, 2 *Cor.* VII: 7, 2 *Cor.* VIII: 19, *Philipp.* II: 27, 2 *Tim.* IV: 8.

barensnood tot nu toe; *maar zelfs die de eerstelingen* (letterlijk *den eersteling*) *des Geestes hebben, ook wij zelven zuchten in onszelven, verwachtende de aanneming tot kinderen, de verlossing onzes ligchaams.*

De zin dezer woorden hangt, grootendeels, af van de bepaling: wie PAULUS door *degenen, die de eerstelingen des Geestes hadden*, verstond. Naar de eigenlijke beteekenis van het woord *eersteling* geeft hetzelve te kennen, al, wat het eerst in tijd, het begin van iets, of het eerste is. In dien zin wordt het, doorgaans, in de schriften des Nieuwen Verbonds gebezigd. Van zekeren EPENETUS, bij voorb., wordt *Rom.* XVI: 5 gezegd, dat hij was *de eersteling van Achaje in* CHRISTUS, dat is, de eerste, die aldaar het Christendom had aangenomen. Eveneens, lezen wij 1 *Cor.* XVI: 15 van *het huis van* STEPHANAS, dat het *de eersteling van Achaje*, of het eerste gezin was, dat aldaar het Christelijk geloof had beleden. Van CHRISTUS schrijft PAULUS 1 *Cor.* XV: 20, dat Hij *de eersteling geworden is der genen, die ontslapen zijn*, d. i., naar zijne eigene verklaring vs. 23, de *eerste in orde: de eersteling* CHRISTUS, *daarna zij, die* CHRISTUS *toebehooren, in zijne toekomst.* En indien er al eene enkele plaats mogt gevonden worden (*), waar het woord in den zin van *voornaamste* of *voortreffelijkste* voorkomt; meen ik echter, dat deze beteekenis op onze plaats niet kan worden toegepast. De *Apostel* spreekt hier niet van *eerstelingen* op zichzelven, maar van *eerstelingen des Geestes*, waar-

(*) *Jac.* I: 18, *Openb.* XIV: 4.

waaraan ik geen' anderen zin weet te geven, dan dien van *eerste gaven des Heiligen Geestes*. Deze nu hadden de *Apostelen* op het Pinksterfeest het eerst ontvangen; waarom PETRUS, in derzelver vergadering, het gebeurde aan het huis van CORNELIUS verhalende, zeide: *toen ik begon te spreken, viel de Heilige Geest op hen, gelijk ook op ons in het begin* (*). — Uit dit een en ander besluit ik, dat PAULUS door *hen, die de eerstelingen des Geestes hadden*, bepaaldelijk *de Apostelen des Heeren* bedoelt, en dus in dit vers geene tweederlei, maar dezelfde personen vóór den geest gehad heeft.

Van deze nu schrijft hij, zichzelven mede insluitende: *ook wij zelven zuchten in onszelven*, ook wij *Apostelen* deelen in het lijden dezes tijds, en gaan zoowel als alle Christenen, zuchtend en zwoegend, gebogen onder den last der verdrukking, *verwachtende de aanneming tot kinderen, de verlossing onzes ligchaams*. Dat PAULUS in deze laatste woorden weder het een door het ander verklaart, is zoo duidelijk, dat het geen bewijs behoeft. Hetgeen hij in de voorgaande verzen, bij afwisseling, genoemd had *de openbaring der kinderen Gods*, en *de vrijmaking tot de heerlijke vrijheid van dezelve*, noemt hij hier *de aanneming tot kinderen*; en hetgeen hij vs. 21 *eene bevrijding van de dienstbaarheid der verderfenis* heette, verklaart hij nu nader door *de verlossing des ligchaams*, als het einde van dezelve. Deze ver-

(*) *Hand.* XI: 14.

verlossing *verwachtten* zij, en met reikhalzend verlangen zagen zij het tijdstip te gemoet, dat zij van hun ligchaam ontbonden, in de heerlijkheid der kinderen Gods ingaan, en, deze aarde verlatende, ten hemel zouden worden opgenomen.

Hetgeen PAULUS hier aangaande den toestand en de verwachting der *Apostelen* zegt, hoe stemt die overeen met hetgeen hij elders van zichzelven en hen betuigde: *Wij zijn als ter dood verwezenen, een schouwspel der wereld, der Engelen en menschen.... Van de Joden heb ik veertig [slagen] min één vijfmaal ontvangen. Driemaal ben ik met roeden gegeeseld geworden, en eens gesteenigd. Driemaal heb ik schipbreuk geleden, eenen [gantschen] nacht en dag heb ik in de diepte overgebragt. In het reizen [was ik] menigmaal in gevaren van rivieren, in gevaren van moordenaars, in gevaren van [mijn] geslacht, in gevaren van de Heidenen, in gevaren der stad, in gevaren der woestijn, in gevaren der zee, in gevaren van valsche broeders; in arbeid en moeite, in waken, in honger, in dorst, in vasten, in koude en naaktheid.... Wij worden in alles verdrukt, doch niet benaauwd; twijfelmoedig, doch niet mismoedig; vervolgd, doch niet [daar] in verlaten; nedergeworpen, doch niet verdorven.... want wij weten, dat, wanneer ons aardsche huis dezes tabernakels gebroken wordt, wij een gebouw van God hebben, een huis, niet met handen gemaakt, [maar] eeuwig in den hemel; want ook in dezen zuchten wij, verlangende met onze woonstede, die uit den hemel is, overkleed te*

worden . . . . . *wij hebben dan altijd goeden moed* (*).

Indien nu zulk een lot de *Apostelen* des Heeren zelve trof, die met de eerste gaven des Heiligen Geestes waren bevoorregt geworden, kon het de Christenen niet verwonderen, dat zij zooveel lijden om des Heeren wil moesten ondergaan, als of hun iets vreemds overkwam; daar zulks niet alleen allen, die den naam van JEZUS beleden, maar ook zelfs zijnen uitverkorenen *Apostelen* wedervoer. Beschouwen wij PAULUS redenering in dit licht, dan was het niet slechts de schrale vertroosting, dat zij lotgenooten in hunne beproevingen hadden, welke hij hun hier toediende; maar tevens eene oplossing of voorkoming van de bedenking; in hoeverre dat onschuldig lijden met hunnen gelukkigen stand als Christenen overeen te brengen ware? en zulks regt geschikt, om hen voor wankeling huns geloofs te behoeden, en met hun lot te bevredigen.

§. 17.

Overweging van Vers 24 en 25.

Onder al dat lijden vertroostte de *Apostel* zichzelven en zijne medechristenen met het uitzigt op eene eindelijke verlossing van hetzelve. Dit merkten wij reeds door de gansche plaats telkens op, als hij hen wees op *de heerlijkheid, die aan hen zou*

(*) Zie 1 *Cor.* IV: 9, 2 *Cor.* XI: 24—27, 2 *Cor.* IV: 8, 9, 17, 2 *Cor.* V: 1, 2, 6, om geene plaatsen meer aan te halen.

zou geöpenbaard worden; op *de bevrijding van de dienstbaarheid der verderfenis tot de vrijheid der heerlijkheid van Gods kinderen*, en *de aanneming hiertoe bij de verlossing van hun ligchaam.* Deze verwachting strekte hem, en zijnen lotgenooten in de verdrukking, tot bemoediging en sterkte. Hieromtrent schrijft hij, in het bijzonder, vs. 24 en 25: *want wij zijn in hope zalig geworden. De hoop nu, die gezien wordt, is geene hoop; want hetgeen iemand ziet, waarom zal hij het ook hopen? Maar indien wij hopen hetgeen wij niet zien, zoo verwachten wij het met lijdzaamheid:* welke woorden, eindelijk, nog met weinige onze overweging vorderen.

Paulus, schrijvende *wij zijn in hope zalig*, beschouwde zich en zijne medechristenen als reeds verlost en gelukkig; om de zekerheid van dit vooruitzigt op de sterkst mogelijke wijze uit te drukken. Zij waren echter dier verlossing en zaligheid nog niet dadelijk deelachtig; maar leefden in *de hoop*, of gewisse verwachting, dat zij dezelve eenmaal verkrijgen zouden. Dit een en ander bewijst hij, vervolgens, uit den aard der hoop, zeggende: *de hoop nu, die gezien wordt*, d. i., welker vervulling wezenlijk dáár is, *is geene hoop*, kan geene hoop meer heeten, maar is een dadelijk genot; *want hetgeen iemand ziet*, en dus reeds bezit, *waarom zal hij het ook hopen?* hoe kan hij het nog blijven verwachten? Waren zij, derhalve, die verlossing en zaligheid waarlijk deelachtig, dan kwam het niet meer te pas, op dezelve te hopen. — *Maar*, schrijft hij verder, *indien wij*

 ho-

hopen hetgeen wij niet zien, dat nog toekomstig is, zoo verwachten wij het met lijdzaamheid, en zien wij dat geluk geduldig te gemoet. Ons van hetzelve volkomelijk verzekerd houdende, gevoelen wij door het uitzigt op hetzelve ons gesterkt, om het lijden, waaronder wij gebogen gaan en zuchten, gelaten te dragen, en met lijdzaamheid te loopen de loopbaan, die ons is voorgesteld.

Deze was de veege toestand der eerste Christenen, en de verwachting, die hen staande hield en bemoedigde onder de beproevingen, welke zij met al hunne broederen om CHRISTUS wil verduren moesten. Hun lot was treurig en beklagelijk; maar het uitzigt op eene eindelijke verlossing en heerlijke vergoeding van hetzelve, hoe moest dit den last huns lijdens verligten, hen sterken en krachtelijk aansporen, om denzelven met moed te dragen, en te volharden ten einde toe! Want indien zij om des Heeren wil leden, verdrukking en vervolging ondergingen, en daaronder, in navolging van Hem, standvastig bleven; dan zouden zij ook met Hem verheerlijkt worden, en medeerfgenamen zijn van zijne heerlijkheid, overeenkomstig zijne belofte, dat zijn dienaar, die zichzelven verloochende en deszelfs kruis op zich nam, eenmaal zijn zou, daar Hij is.

O heerlijk uitzigt, hun door het Evangelie geopend, en door geloof aan hetzelve verhelderd! Wat was daarbij het lijden dezes levens? Het was nog wel niet geopenbaard, waarin de beloofde zaligheid bestaan zou; maar daarvoor mogten zij het echter met volkomene zekerheid houden,

den, dat het lijden van den tegenwoordigen tijd, waaraan zij zich onderworpen zagen, in geene aanmerking kon komen met, ja zelfs niet eens waardig was genoemd te worden bij die heerlijkheid, welke aan hen geopenbaard zou worden. Na hetzelve zouden zij geraken tot de heerlijke vrijheid der kinderen Gods, en ontslagen van de slavernij des lijdens, en verlost van het ligchaam des doods, deelen in de heerlijkheid van hunnen Heer. Bij dit gansch zeer uitnemend en eeuwig gewigt van heerlijkheid was hunne ligte verdrukking, die zeer haast voorbijging, niet te vergelijken: bij dat blijde vooruitzigt was het lijden dezes levens een zeer geschikt middel, om hun verlangen naar dien gelukstaat als vleugelen aan te binden: in die hope waren zij *zalig!*

§. 18.

Omschrijving der geheele plaats.

III. Na deze stukswijze opheldering der onderscheidene deelen van des *Apostels* rede, zal het den lezer niet onaangenaam zijn, het gezegde in eene korte omschrijving der gansche plaats zamengetrokken te zien. Zie hier dezelve:

„ *Broeders! indien wij, even als onze Heer* JEZUS CHRISTUS *en om zijnentwil, onschuldig lijden, zullen wij ook, gelijk Hij verheerlijkt is, met eere gekroond worden en in zijne heerlijkheid deelen. Ik wijze u, ter uwer bemoediging onder de vervolgingen, die gij in deze dagen ondergaat, op die toekomende gelukzaligheid, welke*

u

u eenmaal te beurt vallen, en zoo groot en heerlijk zijn zal, dat uwe tegenwoordige verdrukking, daarmede in vergelijking gebragt, er in geene aanmerking bij komen kan. Ja, de lijdende Christenheid ziet die verheerlijking van Gods geliefde kinderen met reikhalzend verlangen te gemoet; want zij is aan allerlei moeite en bezwaren blootgesteld, welke haar niet toevallig overkomen, maar door God, met wijsheid en liefde, ter beproeving en oefening worden toegezonden. Gelaten onderwerpt zij zich daarom aan dezelve, en zij houdt er zich onder staande door de bemoedigende hoop, van eenmaal uit die harde slavernij, welke den Christenen verderf en ondergang dreigt, verlost, en tot de vrijheid en het geluk der gezaligden verheven te zullen worden. Verwondert u dus niet over de hevigheid der beproevingen, die gij te lijden hebt, als of u iets vreemds overkwam; want dit is het algemeene lot der gansche Christenheid in onze dagen. Zij zucht en zwoegt allerwege onder den last van zware verdrukking, en haar toestand is treurig en beklagelijk. Ja, zelfs wij Apostelen des Heeren, die met de eerste gaven des heiligen Geestes zijn bevoorregt geworden, zijn daarvan niet uitgezonderd. Ook wij deelen grootelijks in het lijden der Christenen, zuchten daaronder, en zien met verlangen het oogenblik te gemoet, waarop wij van dit ligchaam ontbonden, en in het genot der hemelsche heerlijkheid van Gods kinderen zullen gesteld worden. Die verwachting maakt ons reeds in het vooruitzigt zalig. Wij zijn dier verlossing, op welke wij vas-

vastelijk ſtaat maken, nog wel niet deelachtig; want ware dit zoo, en het genot reeds dáár, dan was er voor onze hoop geene plaatſe meer: maar nu wij die toekomſtige heerlijkheid met volle zekerheid verwachten mogen, verbeiden wij dezelve met gelatenheid en geduld, en gevoelen wij ons door het uitzigt op verlosſing geſterkt, om, met lijdzaamheid te dulden, en met ſtandvastigheid te verdragen: ja, in deze hoop zijn wij reeds gelukkig, zalig!

§. 19.

Het bepaalde doel van PAULUS *met deze woorden neemt derzelver algemeen nuttig gebruik niet weg.*

Ik vleije mij, door de gegevene verklaring, indien ten minſte de aangevoerde redenen den toets des onderzoeks kunnen doorſtaan, deze, anders zware en duistere, plaats in de ſchriften van PAULUS eenvoudig, duidelijk en voor elk verſtaanbaar gemaakt te hebben; en ik zou dus hier deze proeve kunnen eindigen, indien derzelver lezing geene aanleiding gaf tot de vraag: of niet de voorgeſtelde uitlegging, ja, wel al het moeijelijke, maar tevens al het nuttige voor onze dagen, uit deze plaats wegneemt? Ik wil daarom die bedenking nog kortelijk oplosſen, en het tegendeel hiervan aantoonen.

Uit de bovenſtaande verklaring van des *Apostels* woorden is het ons duidelijk gebleken, dat PAULUS, bepaaldelijk, op den treurigen toeſtand der Chris-

te-

tenen van zijne dagen het oog had, en zich ten doel stelde, hen onder hun lijden om des Heeren wil te bemoedigen, te sterken en te verblijden met het uitzigt op de toekomende heerlijkheid. In zooverre is zijn onderwijs en bestuur op ons, die, Gode zij dank! om CHRISTUS wil geene verdrukking noch vervolging behoeven te ondergaan, maar in ongestoorde rust en vrijheid den naam des Heeren openlijk belijden mogen, niet toepasselijk. Dit valt, bij eene onbevooroordeelde beschouwing zijner woorden, niet te betwijfelen. Maar al was dan ook deze plaats nu voor ons in het geheel van geen nut meer; zij zou daarom niet onwaardig zijn, in onze heilige Schriften te staan, en als het woord van God geëerbiedigd te worden. Wie weet, hoevele duizende verdrukte en vervolgde Christenen, niet slechts in de eerste, maar ook in volgende eeuwen des Christendoms, uit dezelve moed geschept hebben, en er door gesterkt geworden zijn, om lijdzaam te dulden, standvastig te strijden, en den Heere getrouw te blijven tot den dood! Ja, wie weet, hoevele onzer broeders in andere Landen der wereld, waar het Christendom of aan het gezag van MUHAMMEDS heerschappij onderworpen is, of met den tegenstand der *Heidensche* afgoderij te worstelen heeft, nog heden ten dage, in deze en dergelijke plaatsen der heilige Schriften, onder hun lijden en bezwaren, hemelsche vertroosting voor hunne verslagene zielen vinden!

Het is er echter verre van af, dat al het nut

van dit *Apostolisch* onderwijs zich hiertoe alleen bepalen, en hetzelve voor ons alle gebruik zou verloren hebben. Eene gezonde uitlegkunde leert ons wel onderscheiden, wat naar de bijzondere behoefte der eerste Christenen geschreven werd, van hetgeen geschikt en geldend is voor alle tijden en plaatsen; maar hoe arm zou de Bijbel, hoe dor en onvruchtbaar voor ons het Evangelie worden, indien wij al deszelfs uitspraken, welke naar de gesteldheid der toenmalige tijden en menschen waren ingerigt, uit de rij der algemeen belangrijke waarheden uitmonsteren, en voor nutteloos verklaren wilden. De staat des Christendoms moge veranderd zijn; de waarheid van het Evangelie is onveranderlijk, en hetgeen PAULUS naar de behoefte der Christenen van zijne eeuw schreef, staat, naar onze omstandigheden gewijzigd, ook nog tot onze leering geschreven, opdat wij, door lijdzaamheid en vertroosting der Schriften, hope hebben zouden. — Ik ga dit een weinig nader ontwikkelen en aanwijzen.

§. 20.

Ook wij hebben nog aan dit Apostolisch onderwijs behoefte.

Offchoon dan PAULUS, te dezer plaats, den toestand der Christenen van zijne dagen bepaaldelijk bedoelde, en naar denzelven zijn bestuur inrigtte; zijn onderrigt is echter voor de Christenen in alle tijden, en ook nog voor ons, van zeer hooge waarde. Wij leven op deze wereld, naar het plan van God ter opvoeding van het menschelijk geslacht,

ſlacht, in eenen ſtaat van beproeving, waarin ook zelfs de godvruchtigſte Christen deelt. Dit is eene waarheid, welke de geſchiedenis der menschheid van alle eeuwen luide predikt, en de dagelijkſche ondervinding bevestigt. Een der oude Wijzen was, na eene veeljarige ervaring, van dezelve zoo overtuigd geworden, dat hij zijne wijsgeerige wereldbeſchouwing aanving met deze woorden: *IJdelheid der ijdelheden, het is alles ijdelheid!* (*) Zulks is door alle tijden henen waarheid bevonden te zijn, en het zal waarheid blijven tot aan de voleinding der eeuwen, dat hier beneden geen onvermengd en duurzaam geluk te vinden is. De onvolmaaktheid heeft haar gebied op deze aarde gevestigd, en alles draagt ten opſchrift: *Onbeſtendigheid!* Ziet het in de plotſelijke verijdeling van zoo menig ontwerp, in de grievendſte teleurſtelling van de ſchoonſte verwachtingen, in de onvoldaanheid van vele betamelijke wenſchen. Heden verblijden wij ons nog in de helderſte en vrolijkſte uitzigten voor de toekomst; maar morgen zijn zij, welligt, eensklaps verdonkerd en verdwenen. Nog verheugen wij ons in het bezit van Ouders, Echtgenoot en Kinderen; maar wie weet, hoe ras onze hoogſte huisſelijke vreugde in den diepſten rouw verkeert! Geen aanzien of vermogen, geene wijsheid of godsvrucht waarborgt ons de duurzaamheid van ons tegenwoordig genot en geluk. Verſchillend moge de maat der aardſche beproevingen zijn, die ons ten deele valt; waar is de mensch, die ze niet kent, of zich be-

roe-

(*) *Pred.* I: 2.

voegen durft, boven de ellende dezes levens verheven te zijn? Neen! aan niemand der stervelingen op aarde is het vergund, den beker van zuivere en onvermengde vreugde te drinken. IJdelheid der ijdelheden! het is alles ijdelheid.

Niet, als of er op deze wereld geen genoegen gesmaakt kan worden, en de aarde een rampwoestijn en tranendal zou wezen. Integendeel, zij is vol van Gods schatten, ter vervulling van de behoeften, en ter bevordering van het geluk der menschen-kinderen. Wij zouden onze oogen moeten sluiten, om dit niet te zien, en ons ondankbaar jegens de goede Voorzienigheid gedragen, wanneer wij alleen de oogenblikken en uren telden, die wij in droefheid en kommer hebben doorgeworsteld, maar de dagen en jaren vergaten, gedurende welke onze levens-stroom zacht en effen daar henen vloeide, en duizende genoegens der natuur en der gezelligheid, als zoovele bloemen, aan deszelfs boorden bloeiden. Maar met dat al is het waarheid, geen wereldsch geluk is bestendig en toereikend, om de behoeften en begeerten van onzen geest en ons hart te bevredigen. Onze dwaze verbeelding schildert zich hetzelve, op zekeren afstand, met de schoonste kleuren; maar bij het genot zelf zien wij ons in onze verwachting niet zelden jammerlijk bedrogen. Altijd ontbreekt er iets aan de volkomenheid van het genoegen, dat wij ons er van hadden voorgesteld; met de vervulling van elken wensch ontstaan er weder nieuwe begeerten; de meeste derzelve blijven onvervuld; en zelfs bij den gelukkigsten uitslag is het meer het verlangen naar

D het-

hetgeen wij niet bezitten, dan het genot van hetgeen wij hebben, hetwelk ons bezig houdt.

Maar waar zou mijne voorstelling een einde vinden, indien ik al de moeiten en beproevingen dezes aardschen levens wilde opsommen? Genoeg, indien deze algemeene opmerkingen ons overtuigen en doen gevoelen, dat ook wij nog behoefte hebben aan den troost van des *Apostels* onderrigt en bestuur.

§. 21.

Het onderwijs van PAULUS *voldoet aan die behoefte.*

Dwaasheid zou het zijn, ons geluk te zoeken, waar hetzelve niet te vinden is, en ons door eenen bedriegelijken schijn te laten verblinden. De wereld kan met al derzelver begeerlijkheden ons niet boven de rampen en wederwaardigheden dezes tijds verheffen, noch onze zucht naar geluk en volkomenheid bevredigen. Vruchteloos zouden wij een geheel leven verspillen, om hetzelve als eene vlugtige schaduw na te jagen en te willen grijpen. Maar hetgeen ons de wereld niet geven kan, dat biedt ons het Evangelie aan, en opent ons JEZUS *Apostel:* het vrolijkst uitzigt, namelijk, op de heerlijkheid der kinderen Gods in de toekomende wereld; op eene zaligheid, die geen oog gezien, geen oor gehoord heeft, en die nooit in 's menschen hart is opgekomen, maar, als een schat, in den hemel bewaard wordt voor allen, die God vreezen, en den Heere JEZUS lief hebben.

Hoe geschikt is die blijde verwachting, om ons te

te bevredigen met ons lot, wanneer wij in vele beproevingen leven. Het lijden dezes tijds is niet te waarderen tegen die heerlijkheid, welke ons geopenbaard zal worden! Zouden wij dan de moeijelijkheden, aan de reis door dit land der vreemdelingfchap verbonden, niet gelaten dragen, met het oog op het vaderland der rust en der zaligheid? — Wat is meer in ftaat, om ons te bemoedigen onder de bezwaren dezes levens, en ons uit onze neêrgebogenheid op te beuren, dan de gedachte: niet altijd zal mijn lijden duren, maar eenmaal, welligt reeds fpoedig, door het heugelijkst genot vervangen, en rijkelijk vergoed worden? — Waar is eene vertroosting als deze, wanneer al, wat ons lief en dierbaar is, ons ontvalt, en de teederfte betrekkingen, aan welke ons hart ten naauwfte verbonden is, aan onze zijde wegfterven: dat zij ons flechts zijn voorgegaan naar den hemel, en wij hen eerlang derwaarts volgen zullen? — O! hoe onderfteunt die blijde hoop de gezonkene kracht, en gevoelt zich de moede pelgrim, op den weg neêrgezegen, door dezelve verfterkt, om weder op te ftaan, den ftaf Gods in de hand te nemen, en met dubbele fchreden zijne reis voort te zetten! Alles vereenigt zich, om ons verlangen naar die betere wereld op te wekken, in werking te brengen, en hetzelve als vleugelen aan te binden; om ons de dagen te doen tellen, die wij hier ten einde brengen, en die ons onzer verlosfing doen nader komen. Ja, in die verwachting roemen wij in de verdrukking, en in die hope zijn wij reeds *zalig!*

§. 22.

Wat de Apostel eischt, om den troost dier hope te kunnen genieten.

Groot is dus de vertroosting en heerlijk de hoop, welke het geloof aan het Evangelie uitstort in het hart des beproefden: maar zullen wij deze vertroosting genieten, en ons in die hope verblijden kunnen, dan behooren wij waardiglijk onzer heilige roeping en verhevene bestemming te leven; want er ligt het naauwste verband tusschen het genot der geestelijke zegeningen van het Christendom en eenen godzaligen en Gode welbehagelijken wandel. PAULUS bemoedigde, zonder over hen te oordeelen, al zijne medechristenen in derzelver verdrukking met de zaligste verwachting; maar wij moeten niet voorbij zien, tot wie hij dezelve bepaalde. Tot hen, namelijk, volgens vs. 1, *die niet naar den vleesche wandelden, maar naar den geest*, dat is, die niet leefden naar hunne zinnelijke neigingen en lusten, maar zich door redelijker en edeler beginselen lieten besturen. *Want*, dus schrijft hij vs. 5 en 8, *die naar den vleesche zijn, bedenken dat des vleesches is, maar die naar den geest zijn*, [*bedenken*] *dat des geestes is...; en die in den vleesche zijn kunnen Gode niet behagen.* Van zijne medechristenen betuigde hij vs. 9: *Gijlieden zijt niet in den vleesche, maar in den geest, daar de Geest Gods in u woont*; maar hieruit leidde hij dan ook deze verpligting af, naar vs. 12 en verv.: *zoo dan, Broeders! wij zijn*

zijn schuldenaars, niet den vleesche, om naar het vleesch te leven; want indien gij naar den vleesche leeft, zoo zult gij sterven, maar indien gij door den geest de werkingen des ligchaams doodt, zoo zult gij leven; want zoovelen er door den Geest Gods geleid worden, die zijn kinderen Gods; en indien wij kinderen zijn, dan zijn wij ook erfgenamen, erfgenamen Gods en mede-erfgenamen van CHRISTUS: *zoo wij anders met Hem lijden, opdat wij ook met Hem verheerlijkt worden.* — Willen wij, derhalve, den troost dier blijde verwachting genieten; wij behooren dan, als kinderen Gods, niet naar het vleesch, maar naar den geest te wandelen, en ons door den Heiligen Geest te laten leiden, opdat wij den hemelschen Vader welbehagelijk zijn, en de beloofde erfenis verkrijgen mogen. Zonder dit zouden wij voor het bezit en genot van dezelve onvatbaar blijven, onze troost en hoop ijdel zijn, en ons beschamen.

§. 23.

De kracht der Christelijke vertroosting, en de vaste grond der Christelijke hoop, in het lijden.

Intusschen, zoo bedriegelijk onze troost en verwachting zijn zouden, indien wij dezelve op eenen wankelenden grond bouwden; zoo krachtig en zeker zijn dezelve, wanneer wij overeenkomstig onze Christelijke roeping trachten te leven. Dit wijst de *Apostel* in het vervolg van dit Hoofdstuk aan, en het verdient, eindelijk, nog onze opmerkzaamheid.

Loo-

Loopen wij in lijden en beproevingen ligtelijk gevaar, moedeloos te worden en te bezwijken; God komt daaronder te hulp dengenen, die tot Hem hunne toevlugt nemen. En wanneer wij dan zelfs niet weten, wat wij wenſchen moeten, ontheffing of verzachting van ons lijden, zoodat wij geene woorden voortbrengen, maar ſlechts zuchten ſlaken kunnen; dan kent God toch de behoefte en de begeerte dergenen, die, met den Geest van CHRISTUS vervuld, tot Hem naderen, en zal Hij ons niet laten verzocht worden boven vermogen, maar met de verzoeking ook uitkomst geven, of ons in dezelve ſterken. Hoort, hoe krachtig PAULUS zulks verzekert vs. 26 en 27: *Bovendien komt ook de Geest ons in onze zwakheden mede te hulp; want als wij niet weten, wat wij bidden zullen, gelijk het behoort, bidt de Geest zelf in ons met onuitſprekelijke zuchtingen; en Hij, die de harten onderzoekt, weet, welke de meening des Geestes is, als Hij dus tot God in de heiligen bidt.*

Daarbij, in ons lijden en onze beproevingen heeft de hemelſche Vader het liefderijkst doel, en zij overkomen ons, naar zijne beſchikking, tot ons nut, om ons aan CHRISTUS onzen Heer, die door lijden geheiligd en de overſte Leidsman en Voleinder des geloofs geworden is, gelijkvormig te maken, en ons met Hem te verheerlijken. Dit wordt vs. 28—30 aldus voorgeſteld: *En wij weten, dat dengenen, die God liefhebben, alle dingen medewerken ten goede,* [*namelijk*] *hun, die naar zijn voornemen geroepen zijn; want die*

Hij

Hij te voren heeft gekend, heeft Hij ook te voren verordineerd den beelde zijns Zoons gelijkvormig te maken, opdat Hij de Eerstgeborene zijn zou onder vele broederen. En die Hij te voren [hiertoe] verordineerd heeft, die heeft Hij ook geroepen; en die Hij geroepen heeft, die heeft Hij ook geregtvaardigd, en die Hij geregtvaardigd heeft, die heeft Hij ook verheerlijkt.

Door de kracht dezer vertroosting gesterkt, wat zouden wij dan vreezen? wat zou ons dan een mensch kunnen doen? *Indien God voor ons is,* — vragen wij met den *Apostel*, in de volle verzekerdheid des geloofs, en in den blijden roem der hope, — *indien God voor ons is, wie zal of kan dan tegen ons zijn? Die zelfs zijnen eigen' Zoon niet gespaard, maar Hem voor ons allen overgegeven heeft; hoe? zal Hij ons ook niet met Hem alle dingen schenken? — Wie zal beschuldiging inbrengen tegen de uitverkorenen Gods? God, die regtvaardigt...? — Wie is het, die verdoemt?* CHRISTUS, *die gestorven is...? ja, wat meer zegt, die ook opgewekt is...? ter regterhand Gods zit, en voor ons bidt...? — Wie zal ons scheiden van de liefde van* CHRISTUS? *Verdrukking, of benaauwdheid, of vervolging, of honger, of naaktheid, of gevaar, of zwaard? (gelijk geschreven staat: om Uwentwil worden wij den ganschen dag gedood, en geacht als schapen ter slagting.) Maar over dit alles zijn wij overwinnaars door Hem, die ons heeft liefgehad. Want ik ben verzekerd, dat noch dood, noch leven; noch*

noch Engelen, noch Overheden, noch Magten; noch tegenwoordige, noch toekomende dingen; noch hoogte, noch diepte, noch eenig ander schepsel ons zal kunnen scheiden van de liefde Gods in CHRISTUS JEZUS, *onzen Heer!*

Neen! wat lot, of dood of leven,
Smaad of smart, mij ooit verwacht;
JEZUS zal mij niet begeven,
Ben ik zwak, bij Hem is kracht.
Welk een' ramp mij moog verbeiden,
Niets, dat mij van God kan scheiden:
Hoogte, diepte, leed of rouw,
Niets ontrooft mij aan zijn' trouw!

NIEUW CHRISTELIJK MAANDSCHRIFT,

VOOR

DEN BESCHAAFDEN STAND.

Uitgegeven door

DE RINGSVERGADERING VAN AMSTERDAM.

TWEEDE DEEL.

N°. VII.

INHOUD.

TE AMSTERDAM, BIJ
JOHANNES VAN DER HEY en ZOON.

1828.

Bij de uitgave der laatste *Nummers* van ons Maandschrift is telkens vergeten, aan deszelfs geachten Lezer A. te antwoorden, dat het kleine stukje *over het doopen der Kinderen in de huizen* (geplaatst in D. I. bl. 661—664,) niet veel meer dan een gewoon *Berigt* was; en het *voor* en *tegen* van dit gebruik in de *Luthersche* Kerk geen onderwerp is, met welks nadere behandeling wij ons kunnen inlaten.

de Redactie.

NIEUW
CHRISTELIJK MAANDSCHRIFT,
VOOR
DEN BESCHAAFDEN STAND.

LEERREDE (*)

OVER

JES. XLII: VS. 2, 3ª.

Hij zal niet schreeuwen, noch zijne [stemme] verheffen, noch zijne stemme op de strate hooren laten: het gekrookte riet zal Hij niet verbreken, en de rookende vlaswiek zal Hij niet uitblusschen.

(*Door* D. H. WILDSCHUT.)

Er is, welligt, geen gedeelte des Bijbels, hetwelk minder gelezen en zeldzamer voor de Gemeente behandeld wordt, dan de *Profetische* Schriften des Ouden Verbonds, die echter in de verzameling onzer heilige Boeken eene aanmerkelijke plaats beslaan. De

(*) Aanleiding tot het plaatsen van deze Leerrede gaf een verzoek om opheldering dezer Bijbel-woorden, voor eenigen tijd door eenen Ongenoemde in een vriendelijk schrijven aan de *Redaktie* van het Maandschrift gedaan; tot welks vervulling het telkens aan gelegenheid ontbrak.

De reden hiervan is niet onnatuurlijk en valt terſtond in het oog. Voorzeggingen van toekomende gebeurtenisſen, hoedanige er in de redenen der oude *Profeten* vele voorkomen, hebben altijd eene duistere zijde, en het is, zelfs na derzelver vervulling, nog niet zelden moeijelijk, den bepaalden perſoon of zin eener Godſpraak aan te wijzen. Intusſchen, deze bundel van heilige orakelen is van te hoog belang voor ons geloof, om denzelven, als een geſloten boek, ongebruikt te laten liggen en niet te onderzoeken. Er zijn in de *Profetiſche* Schriften des Bijbels wel vele ſtukken, die eene diepere navorſching vereiſchen, en welker behandeling beter den Godgeleerde in het boekvertrek of op het wetenſchappelijk leergeſtoelte, dan den volksleeraar van den kanſel voegt; maar het ontbreekt echter ook niet aan meer duidelijke voorzeggingen, welker geheel of bijzondere trekken de heerlijkſte waarheden in het helderst licht plaatſen, en verdienen door elk gekend te worden.

Hiertoe behooren ook de woorden, die ik ten tekst heb gekozen, en thans met u overwegen wil. Derzelver regt verſtand hangt, grootendeels, af van de bepaling, wie de perſoon is, van wien de *Profeet*, door den heiligen Geest gedreven zijnde, geſproken heeft. — Daarom zullen wij

I. eerst onderzoeken, wien JESAJA in deze voorzegging bedoelde;

II. dan hetgeen hij van hem zegt verklaren, en uit de vervulling bewijzen.

III. en eindelijk van deze beſchouwing tot ons beſtuur gebruik maken.

I.

I.

Ter juiste bepaling van den perfoon, in het woord der voorzegging bedoeld, is het noodig, vooraf wél te onderfcheiden, wáár hetzelve begint en eindigt. Te weten, de ganfche bundel van JESAJA's fchriften, gelijk ook die der overige *Profeten*, beftaat uit eene aaneengefchakelde reeks van kortere of langere redevoeringen, welke op verfchillende tijden door hem gehouden, maar in den Bijbel in eene onafgebrokene volgorde, en niet zelden met eene onnaauwkeurige kapittel-verdeeling, zamengevoegd zijn: hetwelk ligtelijk de eene voorzegging met de andere kan doen verwarren, en op derzelver verklaring eenen nadeeligen invloed hebben moet.

Het waarfchijnlijkfte gevoelen is, dat de *negen* eerfte verzen van ons tekst-hoofddeel eene op zich zelve ftaande rede uitmaken, die noch met het voorgaande, noch met het volgende, eenig verband heeft; want in het vorige hoofdftuk werd de nietigheid en ijdelheid der afgoderij door den *Profeet* in het licht gefteld, en dus een gansch ander onderwerp behandeld; en met het *tiende* vers van ons tekst-kapittel vangt weder een geheel nieuw ftuk aan, niet alleen in ftijl en toon van het voorgaande verfchillende, maar ook van eenen ongelijkfoortigen aard en inhoud, geene godfpraak, maar een lofied ter eere des Allerhoogften behelzende; waarom hetzelve in eene zeer oude Overzetting, zelfs door een bijzonder opfchrift, als *een Gezang van* JESAJA, van het vorige is afgefcheiden.

Deze verdeeling nu aannemende, behoeven wij

 niet

niet verre te gaan, om te onderzoeken, wie de groote perfoon zij, door den *Profeet* bedoeld. Hij komt in dit gansche ftuk voor in het karakter van eenen Godsgezant, op wien de Geest des Heeren rusten, die in eenen ftillen en zachtmoedigen geest leeren en handelen, het zaad der waarheid op den akker der wereld ftrooijen, en de aarde niet verlaten zou, voor dat hetzelve diep genoeg geworteld was, om nimmer weder te kunnen worden uitgeroeid. Maar gelijk er, welligt, geene voorzegging, hoe duidelijk ook, in de heilige Schriften gevonden wordt, aan welke men niet verfchillende uitleggingen gegeven heeft; zoo is ook deze, niettegenftaande derzelver eigendommelijke kenmerken, zeer onderfcheiden verklaard geworden, en blijft het gevoelen der Uitleggers omtrent den bedoelden perfoon zeer verdeeld.

Sommigen verftaan door *den knecht des Heeren*, van wien JESAJA VS. I en vervolgens fpreekt, *het Joodfche volk*, als één' perfoon voorgefteld, uit welks midden het licht der kennis en vreeze Gods zich over den ganfchen aardbodem verfpreiden zou. Deze verklaring is al zeer oud, en werd, reeds lang vóór de geboorte van CHRISTUS, door de *Griekfche* Overzetters van de fchriften des Ouden Verbonds gevolgd. Zij vullen het *eerfte* vers aldus in: [JAKOB] *is mijn knecht, dien ik onderfteun;* [ISRAEL] *mijn uitverkorene, in welken mijne ziel een welbehagen heeft.* Dit gevoelen is echter niet zeer aannemelijk; want, behalve dat geheel de inhoud der profetie op de *Israëlietifche* natie weinig toepasfelijk is, wordt, bijzonder in het *zesde* vers, de ge-

genoemde knecht des Heeren duidelijk van het *Joodsche* volk onderscheiden, en gezegd *hetzelve ten verbond gegeven te zijn:* om nu niet te zeggen, dat het *Jodendom* geenszins, gelijk er wordt bijgevoegd, *tot een licht der Heidenen* verstrekt, maar den Verlosser verworpen heeft, en het Christendom, onder hevigen tegenstand en vervolging der *Joden*, op de wereld is gevestigd geworden.

Andere Uitleggers zijn daarom van oordeel, dat wij door dien knecht des Heeren JESAJA *zelven* verstaan moeten, die met den Geest Gods vervuld, en met eene stille en zachtmoedige wijsheid bezield, aan het onderdrukte *Israëlietische* volk verlossing zou hebben aangekondigd. Maar ook deze verklaring heeft tegen zich, dat er in de godspraak meer dan ééne bijzonderheid voorkomt, die niet, dan in eenen zeer flaauwen zin, op den *Profeet* kan worden toegepast, vooral de reeds genoemde, dat hij *een licht der Heidenen* zijn zou; want JESAJA heeft wel de toebrenging aller volken tot de kennis en dienst van den eenen waren God voorspeld, maar is niet zelf tot de Heidenen gezonden. Daarenboven, het strijdt tegen alle welvoegelijkheid, dat de *Profeet* zooveel groots en heerlijks van zich zelven getuigd, en Gode deze lofspraak zou hebben in den mond gelegd, waarmede zijne rede aanvangt: „Ziet! mijn knecht, dien ik ondersteun; mijn uitverkorene, in welken mijne ziel een welbehagen heeft", en wat wij daar verder lezen.

Niet veel meer opmerking verdient, eindelijk, het gevoelen, dat JESAJA in deze voorzegging CYRUS, *den Koning der Perzen*, bedoeld zou hebben, van

wien wij weten, dat hij den *Joden* vrijheid gegeven heeft, om, na eene zeventigjarige ballingschap, naar hun vaderland terug te keeren; en die daarom hier de knecht des Heeren geheeten, en in zijne uitnemende grootheid zou zijn beschreven geworden. Want hoe kon het van hem gezegd worden, dat *de Geest Gods op hem zou rusten*, en vooral, naar vs. 4, dat *de eilanden op zijne leer zouden wachten?* en hij, volgens vs. 6, *den Heidenen ten licht zou wezen?* Waar komt deze beroemde Vorst der Oudheid, die de *Perzische* monarchij gesticht heeft, in de geschiedenis voor als een godsdienstig Hervormer, die de kennis van den waarachtigen God onder de volken verspreid, en door wiens leer en invloed het bijgeloof voor godsdienstige verlichting der wereld heeft plaats gemaakt? Ja, om niet meer te zeggen, hoe kan, met eenigen schijn van waarheid, op dezen albedwingenden Overheerscher, die in zijne overwinningen stroomen bloeds deed vlooijen, en allerwege het gekletter zijner wapenen liet hooren, die zachte en bevallige teekening eener stille en zachtmoedige grootheid worden toegepast, welke wij in onzen tekst vinden: *hij zal niet schreeuwen, noch zijne stem verheffen op de strate; het gekrookte riet zal hij niet verbreken, en de rookende vlaswiek zal hij niet uitblusschen?*

Doorloopen wij nu de geschiedenis, van JESAJA's dagen af, tot op de komst van onzen Heer JEZUS CHRISTUS, nergens vinden wij eenen godsdienstigen verlichter van het menschdom, op wien de inhoud dezer voorzegging met eenigen grond kan worden toegepast; en wij worden dus als vanzelf geleid tot het

het geloof, dat de *Profeet* door *den knecht des Heeren*, dien hij aankondigde, *den beloofden Verlosser der wereld* bedoeld heeft. — Voor dit gevoelen pleit, in het algemeen, dat de *Messias* door JESAJA en de overige *Profeten* meermaal als Gods dienstknecht wordt voorgesteld, die een Verlosser *Israëls* en een licht der *Heidenen* wezen, en als Hervormer der wereld zou optreden. Ook op Hem alleen kunnen de onderscheidene trekken dezer voorspelling, in eenen eigenlijken zin, worden toegepast, en in Hem hebben zij eerst derzelver vervulling bekomen. In die gedachte, dat de beloofde Verlosser in deze voorzegging bedoeld is, worden wij bevestigd, wanneer wij de verklaring der oude *Joodsche* Godgeleerden vergelijken, en vooral, wanneer wij in aanmerking nemen hetgeen wij in de Schriften des Nieuwen Verbonds lezen, (*) dat JEZUS, in tegenwoordigheid eener talrijke schare, vele wonderen verrigt hebbende, haar scherpelijk gebood, dat zij Hem niet openbaar zou maken: zoodat, gelijk de *Evangelist* hierbij aanteekent, vervuld werd, hetgeen door JESAJA den *Profeet* gesproken was: *ziet! mijn knecht, welken ik verkoren heb; mijn beminde, in welken mijne ziel een welbehagen heeft. Ik zal mijnen Geest op Hem leggen, en Hij zal het oordeel den Heidenen verkondigen. Hij zal niet twisten, noch roepen, en niemand zal zijne stem op de straten hooren. Het gekrookte riet zal Hij niet verbreken, en het rookende lemmet zal Hij niet uitblusschen......*

II.

(*) *Matth.* XII: 15 en verv.

II.

Na deze bepaling van den perfoon, in het woord der voorzegging bedoeld, moeten wij dan nu, in de tweede plaats, hetgeen de *Profeet* van Hem zegt verklaren, en u die hoedanigheden in het zedelijk karakter van onzen Heer aanwijzen.

De eerfte trek zijner befchrijving: *Hij zal niet fchreeuwen, noch zijne [ftemme] verheffen, noch zijne ftemme op de ftrate hooren laten*, is vrij duidelijk. De beloofde dienstknecht en gezant des Allerhoogften zou met geene ijdele klanken, met geene winderige woordenpraal, met geenen dollen ijver, als een verhitte geestdrijver optreden, die razende en fchreeuwende de ftraten der ftad doorloopt, den naderenden dag van het oordeel Gods aankondigende, en de gemoederen des volks met angst en fchrik vervult. Integendeel, in plaats van hierdoor opzien te baren, zou Hij, in ftille bedaardheid, met de ftem der zachte overreding tot het hart fpreken, en hetzelve voor zich innemen.

In een zeer naauw verband hiermede ftaat het tweede gedeelte der karakter-teekening: *het gekrookte riet zal Hij niet verbreken, en de rookende vlaswiek zal Hij niet uitblusfchen;* maar deze trek der *Profetifche* befchrijving fchijnt, naar deszelfs verfchillende verklaring te oordeelen, niet zoo verftaanbaar, als de eerfte. Veel heeft men, vooral in de vorige eeuw, over *het gekrookte riet* en *de glimmende vlaswiek* van JESAJA gefproken en gefchreven; en door dezelve den zwakgeloovigen en twijfelmoedigen Christen verftaande, bouwde men op deze plaats een

een groot gedeelte der Christelijke beoefenings-leer: ja, een *honderd-tal* leerredenen was nog te klein, om deze *twee* woorden van den *Profeet* te verklaren, en derzelver eenvoudige bedoeling aan te wijzen. De reden hiervan lag in de onoordeelkundige wijze, waarop men destijds de Heilige Schriften las en behandelde, de *zaak* van het *beeld*, waarin dezelve wordt voorgesteld, niet behoorlijk onderscheidende. Hierdoor van den regten weg geleid, hechtte men meer op de uitdrukkingen van *het gekrookte riet* en *de rookende vlaswiek*, dan op hetgeen er gezegd wordt, dat de beloofde Godsgezant dezelve noch *verbreken*, noch *uitblusschen* zou; hetwelk echter bij JESAJA de hoofdzaak uitmaakt.

Te weten, om het karakter van den *Messias* te teekenen, gebruikt hij het eigenaardig zinnebeeld van eenen zoelen lentewind, die zoo zacht door het geboomte en gebloemte ruischt en speelt, dat hij zelfs geen' brozen stengel knakt, en het lemmet of pit eener kwijnende lamp niet uitbluscht: in tegenoverstelling van eenen loeijenden storm, die de zwaarste eiken des wouds ter nedervelt, de hoogste gebouwen doet instorten, en in zijne vaart alles verbrijzelt en vernielt. Nu leert ons eene gezonde uitlegkunde, dat men, ter verklaring van dit beeld, niet aan elk woord eene bijzondere beteekenis geven, maar slechts op het hoofddenkbeeld der gansche beeldspraak letten moet. Volgen wij dezen regel, dan komt de vraag: wat wij door *het gekrookte riet* en *de glimmende vlaswiek* verstaan moeten? in het geheel in geene aanmerking, maar hebben wij alleen op den zachten adem des winds, die dezelve *noch*

 breekt,

breekt, *noch bluscht*, acht te geven; en hierdoor wordt de zaak eenvoudig en duidelijk. Wat geeft het zinnebeeld nu anders te kennen, dan dat de aangekondigde Godsgezant met de meeste zachtheid en hoogste gematigdheid in zijne verrigtingen te werk gaan, en niet met woest geweld, maar door innerlijke overtuiging en zachte kracht de harten der menschen gewinnen zou? Hij zou zich niet, gelijk een ELIA en JONA, openbaren als een onweder van bliksemgloed en noodstorm, om door bedreigingen en straffen alles te verwoesten en te verbrijzelen; maar gelijk een SAMUËL en andere *Profeten*, als een zacht-ruischende lentewind, welks zoele adem zelfs geen' rietstengel knakt, en geen lemmet eener lamp, die aan het uitgaan is, uitbluscht.

Wanneer wij nu de beide trekken der profetische teekening, die met elkander in het naauwst verband staan, zamenvatten; dan wijzen zij ons op den nederigen en zachtmoedigen geest, die onzen Heer JEZUS CHRISTUS in al deszelfs handelingen besturen zou, en stellen zij ons Hem in eene der edelste en beminnelijkste hoedanigheden van zijn zedelijk karakter, zijne stille en zachte geaardheid, levendig voor oogen. Welaan, M. H.! verlustigen wij ons in de beschouwing van dezelve, en zamelen wij uit velen, eenige proeven dier nederigheid en zachtmoedigheid op, welke onze Heer, gedurende deszelfs omwandeling door het *Joodsche* Land, zoo in de manier, op welke Hij zich voordeed, als in zijne handelwijze met menschen, openbaarde.

Wij hebben JEZUS zelven met onze oogen nooit aanschouwd; maar wanneer wij uit de berigten zijns le-

levens zijn karakter opmaken, dan verwondert het ons niet, dat een der Kerkvaders het onder deszelfs hoogste wenschen telde, den Heiland in het vleesch te hebben mogen zien; en wanneer wij uit zijn karakter tot zijn voorkomen besluiten, kan het ons niet bevreemden, dat de beroemdste kunstenaars zich als om strijd beijverd hebben, om zijnen stillen en zachtmoedigen geest in zijn oog te doen spreken, en in zijne gelaatstrekken uit te drukken: want deze edele hoedanigheid straalt in de bedrijven en ontmoetingen zijns levens heerlijk door, en kenmerkte al zijne schreden en handelingen.

Offchoon reeds als jongeling zijner verhevene roeping en bestemming bewust, hield onze Heer zich echter tot zijn *dertigste* jaar voor zijne volks- en stadgenooten verborgen; en toen Hij, dien ouderdom bereikt hebbende, in het openbaar als Godsgezant optrad, verscheen Hij niet, gelijk een JOHANNES *de Dooper*, als een gestreng boetprediker, zich door eene bijzondere kleeding, afgetrokkene leefwijze en ernstige bestraffingen onderscheidende, om daardoor bij het volk opzien te baren; maar Hij kwam etende en drinkende, en de hoofdinhoud zijner prediking was: *de tijd is vervuld, en het koningrijk Gods is genaderd; bekeert u en geloof het Evangelie!* (*) Van eenige eenvoudige visscherlieden en tolbedienden vergezeld, vertoonde Hij zich niet terstond op de straten van *Jeruzalem*, de hoofdstad des Lands, maar doorwandelde Hij de vlekken en steden van *Galilea*; (†) zijne verhevene grootheid alleen openba-

(*) *Mark.* I: 15. (†) *Matth.* IV: 23.

barende in de hemelfche wijsheid der woorden, die Hij fprak, *en in de* goddelijke kracht der wonderen, welke *hij* verrigtte. En hiermede zocht Hij geenszins eigene eer en toejuiching der menigte; want als men, door zijne leer getroffen en door zijne daden verflagen, uitriep: „deze is waarlijk de *Profeet*, die in de wereld komen zou!" ja zelfs, maar de zinnelijke denkwijze des volks omtrent dén *Mesfias*, Hem koning wilde maken, ontweek Hij de fchare, (*) of verbood Hij fcherpelijk, dat men Hem openbaar zou maken: (†) en na zijne luistervolle verheerlijking op den berg beval Hij zijnen discipelen, van dit hemelsch gezigt niet te fpreken vóór dat Hij uit den dood zou zijn opgeftaan. (§) Toen eens eene vrouw, door zijne woorden verrukt, te midden der fchare hare ftem verhief en uitriep: „ zalig de fchoot, die U gebaard, en de borst, die U gezoogd heeft!" weerde Hij deze loffpraak af, met te zeggen: „ ja, zalig zij, die het Woord Gods hooren en hetzelve bewaren!" (‡) Als het ongeloof der *Joden* een doorluchtig wonderwerk, ten bewijze zijner goddelijke zending, van Hem begeerde, voldeed Hij aan dit ijdel verlangen niet, maar antwoordde: „ dit boos geflacht verzoekt een teeken, maar aan hetzelve zal geen ander teeken gegeven worden, dan dat van JONA, den *Profeet*." (‖) En toen zijne discipelen van Hem eischten, dat Hij vuur van den hemel zou doen dalen, om de onherbergzaamheid der *Samaritanen*, die Hem nachtverblijf

(*) *Joh.* VI: 14, 15. (†) *Mark.* III: 12, VIII: 30.
(§) *Matth.* XVII: 9. (‡) *Luk.* XI: 27, 28.
(‖) *Matth.* XVI: 4.

blijf weigerden, te straffen, was zijn antwoord: „ gijlieden weet niet, van hoedanigen geest gij zijt", (*) en zou Hij er hebben kunnen bijvoegen: „ hebt gij niet van mij gelezen: *het gekrookte riet zal Hij niet verbreken, en de glimmende vlaswiek niet uitblusschen?*"

Dien zachtmoedigen geest, welken wij, bij zijn nederig karakter, in dezen laatsten trek reeds zien doorstralen, openbaarde onze Heer, bij iedere ontmoeting, in zijne handelwijze omtrent anderen: juist het tegenovergestelde van de denkwijze en gezindheid der hoogmoedige en gestrenge *Pharizeërs*, die met eenen trotschen blik op het verachte volk nederzagen. Nu eens hoorde men Hem nederigen en zachtmoedigen, vreedzamen en barmhartigen, zaligspreken, en hun bijzondere zegeningen des hemels toezeggen. (†) Dan eens werd Hij met innerlijke ontferming bewogen over de menigte des volks, die daar henen dwaalde, als schapen zonder herder, en riep Hij de schare zoo bewegelijk toe: „ komt allen tot mij, die vermoeid en belast zijt, Ik zal u rust geven. Leert van mij, want Ik ben zachtmoedig en nederig van hart. Neemt mijn juk op u, en gij zult ruste vinden voor uwe zielen; want mijn juk is zacht, en mijn last is ligt." (§) Dan weder stelde Hij zichzelven voor als een' goeden Herder, die gekomen was, om het afgedwaalde te zoeken, en zijnen schapen het eeuwige leven te geven. (*) Hier berispt Hij zijne discipelen, die moeders wilden af-

(*) *Luk.* IX: 55. (†) *Matth.* V: 3, 5, 7, 9.
(§) *Matth.* IX: 36, XI: 28—30. (*) *Joh.* X: 1—30.

afweren, welke hare kinderen tot Hem bragten, opdat Hij denzelven de handen zegenende zou opleggen, en hoort men Hem zeggen: „laat af, en verhindert deze kinderkens niet tot mij te komen, want derzulker is het koningrijk der hemelen." (*) Dáár neemt Hij eene ootmoedige zondares, die zijne voeten zalfde, met hare tranen besproeide, en met hare hairlokken afdroogde, in zijne bescherming, verdedigt hare handelwijze tegen de bedenkingen der aanzienlijke *Phariszëers*, en zegt haar: „vrouwe! uwe zonden zijn u vergeven; ga henen in vrede!" (†) Ginds handelt Hij zachtmoedigliijk ten aanzien van eene overspeelster, tegen welke men zijn oordeel eischt, door hare aanklagers te beschamen en tot haar te zeggen: „Ik veroordeel u niet; ga henen en zondig niet weder." (§) Elders verdedigt Hij MARIA, in het bewijzen van hare dankbaarheid en liefde jegens Hem, tegen de berisping der discipelen, die hare kostbare zalving voor verkwisting hielden, door de verzekering, dat zij een goed werk verrigt had, en hare daad in zegening blijven zou. (**)

Maar nergens schittert die stille en zachtmoedige geest van onzen Heer luisterrijker, dan in de geschiedenis zijns laatsten lijdens, welke daarom onze bijzondere overweging waardig is. Toen Hij, weinige dagen voor hetzelve, *Jeruzalem* genaakte, en de stad zag, welker inwoners Hem eerlang ongeloovig en ondankbaar verwerpen zouden, weende Hij over haar, en wenschte Hij zoo bewegelijk: „och

(*) *Mark.* X: 13, 14. (†) *Luk.* VII: 36—50.
(§) *Joh.* VIII: 3—11. (**) *Matth.* XXVI: 6—13.

„ och of gij ook bekendet, nog in dezen uwen dag, wat tot uwen vrede dient"! (*) Toen Hij zijnen discipelen zijn nabijzijnd lijden en sterven aankondigde, en zulks hen bedroefde, bemoedigde Hij hen tegen zijn scheiden van hen, en vertroostte Hij hunne harten met de hope des wederziens (†). Toen PETRUS, bij den aanval der vijanden om Hem te vangen, het zwaard trok ter verdediging van zijnen Meester, weêrhield deze hem, en liet zich als een lam ter slagting leiden. (§) Op de mishandeling van eenen lagen geregtsdienaar, die Hem eenen vuistslag in het aangezigt gaf, vroeg Hij met de grootste zachtmoedigheid, waarom men Hem, zoo men kon, niet liever van het verkeerde zijner leer overtuigde, dan sloeg? (*) Voor zijne Regters hield Hij het zwijgen, en als Hij gescholden werd, schold Hij niet weder, als Hij leed, dreigde Hij niet, maar gaf zijne zaak over aan God, die regtvaardig oordeelt (‡). Zonder tegenspreken nam Hij onschuldig het kruis op zijne schouders, geduldig liet Hij zich aan hetzelve nagelen, en te midden dier verscheurende smarten hoorde men Hem bidden: „ Vader! vergeef het hun, want zij weten niet, wat zij doen!" (**) en in dienzelfden stillen en zachtmoedigen geest, waarin Hij altijd geleefd had, blies Hij ook den laatsten adem uit.

Of schijnt het u, M. H.! met dit karakter van stille zachtmoedigheid, waarin de geschiedenis onzen Heer

(*) *Luk.* XIX: 42.
(†) *Joh.* XIV en verv.
(§) *Matth.* XXVI: 51—54.
(*) *Joh.* XVIII: 22, 23.
(‡) *Matth.* XXVI: 63.
(**) *Joh.* XXIII: 34.

Heer vertoont, moeijelijk te vereffenen, dat Hij meermalen zeer scherp berispte, heftig uitvoer, en bij herhaling het wee! over de Phariseërs uitsprak: dit bewijst alleen, dat zijne zachtmoedigheid niet ontaardde in zwakke toegevendheid, waartoe dezelve bij menig een' zoo ligt overslaat; maar Hij, naar zijne menschenkennis, doorslechte en onverbeterlijke menschen van zulke, wier verbetering nog niet geheel hopeloos was, wist te onderscheiden. De eersten, die alle goede beginselen toonden te hebben uitgeschud, moedwillig in hun ongeloof volhardden en het hart verstokten, troffen zijne scherpe bedreigingen, en over hen sprak Hij het oordeel Gods uit; maar de laatsten, hoe verre ook afgeweken, behandelde Hij zacht en verschoonend, om hen, ware het mogelijk, nog op den regten weg te rug te brengen. Alzoo vereenigde onze Heer eenen heiligen afkeer van moedwillige zondaren met een liefderijk mededoogen omtrent afgedwaalden, en verloochende Hij nimmer die zachtmoedigheid, welke een der voornaamste trekken van zijn edel karakter uitmaakte.

III.

Laat ons nu nog, tot ons bestuur, van deze beschouwing een nuttig gebruik maken.

Die beminnelijke zachtmoedigheid, waarin de heilige geschiedenis ons den Heere JEZUS CHRISTUS voorstelt, moet ons, eerstelijk, *zeer voor Hem innemen.* Hoe gunstig steekt Hij door dezelve af bij zoo vele Leeraars en Hervormers van andere volken der wereld, die met dollen ijver en woest geweld te werk gingen, alle redelijke overtuiging en zedelijke

lijke vrijheid verkrachtten, en, zonder eenige menschlievendheid of mededoogen, met eene onverbiddelijke gestrengheid handelden. Zelfs de bitterste vijanden en openbare bestrijders van het Christelijk geloof, van alle eeuwen, hebben niet kunnen nalaten, de voorbeeldige zachtaardigheid van den Stichter des Christendoms te bewonderen; en, hoe zij overigens ook over onzen Heer oordeelden, dezen edelen trek in zijn zedelijk karakter met de hoogste lofspraak vereerd. Hoe zeer strekt zulks tot lof en aanbeveling van onze dierbare Godsdienst!

Maar, mijne B. en Z.! beroemen wij ons in zulk eenen Heer., die op onze achting, liefde en hooge ingenomenheid met Hem de billijkste aanspraak heeft; laat ons dan ook dezelve Hem toedragen en metterdaad betoonen. Hoe? zou het ons van het hart kunnen, onverschillig omtrent Hem te zijn, zijnen goeden raad tot ons geluk te verwerpen, en voort te gaan in onze zonden? Zou het ons niet treffen, dat onze Verlosser, die door zijn Woord tot ons spreekt, jegens ons zoo zachtmoedig en verschoonend gezind is, niettegenstaande onze ondankbaarheid; en zoo langmoedig en meêdoogend onze behoudenis bedoelt en zoekt, onaangezien onze onverschilligheid omtrent Hem? O! laat ons toezien, dat wij de grootheid zijner goedertierenheid niet verachten; maar dezelve ons tot bekeering leiden, eer zijne langmoedigheid over ons een einde neemt, en zijne zachtmoedigheid, zoo lang te vergeefs beproefd, zich in regtvaardigheid openbaart. Laat ons toezien, dat in niemand onzer zij een onbekeerlijk hart, maar allen den Verlosser erkennen,

zijne woorden gelooven, zijnen raad volgen, en ons door Hem laten leiden. Broeders! wij bidden u, bij de zachtmoedigheid en goedertierenheid van CHRISTUS, dat gij Hem niet verwerpt, opdat Hij ook u niet verwerpe, en gij u zijnen toorn niet vergadert als een' ſchat, tegen den dag van het regtvaardig oordeel.

In de tweede plaats is de beſchouwing der zachtmoedigheid van onzen Heer zeer geſchikt, *om ons met vrijmoedigheid des geloofs en der hope op zijne genade te vervullen.* Wanneer wij ons op de oefening in zelfkennis toeleggen, en inzien, wie wij zijn; wanneer wij nagaan, welk een' arbeid der liefde onze Verlosſer al heeft aangewend en hoevele pogingen beproefd, om ons tot zich te leiden en aan zich te verbinden; hoe wij door Hem verſchoonend behandeld, meedoogend beoordeeld, zachtmoedig geleid en langmoedig gedragen worden: wanneer wij, daarentegen, bedenken, hoe dikwijls wij zijne goedertierenheid met eene onverantwoordelijke onverſchilligheid, ondankbaarheid en onvruchtbaarheid in het goede beantwoord hebben; als ons daarbij het beſef van onze dure verpligting omtrent Hem vervult, en onze overtredingen ons levendig voor den geest ſtaan: — o! wie vreesde dan niet meermaal, Broeders en Zusters! dat zijne zonden grooter zijn, dan dat zij hem zullen vergeven worden? Wien ontzonk dan niet wel eens het hart, en wie twijfelde dan niet grootelijks aan zijne behoudenis?

Maar zulk eene vreeze en twijfelmoedigheid moet het geloof aan onzen zachtmoedigen Zaligmaker ons ge-

geheel benemen, indien ten minste onze overtredingen ons van harte leed, en wij gezind zijn, om afstand te doen van de ongeregtigheid. Wij hebben uit het leven van onzen Heer deszelfs zachtmoedig karakter leeren kennen; het gehoord, wat het woord der voorzegging en vervulling beide aangaande Hem verklaart; en het in menige proeve aanschouwd, hoe verschoonend, mêedoogend en vergevend Hij zich, zelfs omtrent de grootste zondaars die tot Hem kwamen, betoonde, en hoe zachtmoedig Hij hen behandelde. Hoe? gij kleingeloovigen! gij zoudt dan nog twijfelen, vreezen, en op zijne genade, die gij ootmoedig en vurig inroept, niet durven hopen? O! dan zoudt gij den zachtmoedigen Verlosser onteeren, dan zou Hij, door dengenen, die tot Hem komt, te verstooten, — hetgeen Hij nooit deed en nimmer doen kan — zijn karakter moeten verloochenen. Komt allen tot mij (dus riep Hij) komt allen tot mij, die vermoeid en belast zijt, en Ik zal u ruste geven; want ik ben zachtmoedig en nederig van hart. Die vriendelijke, uitlokkende en innemende uitnoodiging en opwekking van onzen Heer vervulle uw hart met vrijmoedigheid des geloofs en der hope, opdat gij u in Hem, als uwen Zaligmaker, verheugen moogt.

Eindelijk en vooral, de beschouwing van den stillen en zachtmoedigen geest onzes Verlossers spore ons aan, *om in nederigheid en zachtmoedigheid zijne voetstappen te drukken;* want ook hierin heeft CHRISTUS ons een voorbeeld gegeven, opdat wij Hem zouden navolgen.

Zulks betaamt, vóór alle anderen, voorgangers

der Gemeente, die, als dienstknechten van eenen zachtmoedigen Heer, hunnen Meester moeten trachten hierin gelijkvormig te zijn, aan anderen een voorbeeld van zachtmoedigheid en nederigheid behooren te geven, en zich afkeerig te betoonen van allen hoogmoed en onverdraagzaamheid. Een dienstknecht des Heeren moet, naar de vermaning van PAULUS, (*) niet twisten, maar met zachtmoedigheid onderwijzen degenen, die tegenstaan.

Doch zulks betaamt ook ieder onzer, M. H! en die les der nederigheid en zachtmoedigheid mag wel met dubbelen ernst worden ingefcherpt in deze dagen van verdeeldheid en twistgierigheid, waarin velen, door hoogmoed verblind, meer hunne bijzondere denkwijze, dan de waarheid, liefhebben, en meer voor de eerste, dan voor de laatste, strijden. Dat is niet, mijne Broeders! de waarheid betrachten in liefde, tot huns zelfs opbouwing in dezelve, en ter teregtbrenging van dwalenden in den geest der zachtmoedigheid. Dat is niet, als uitverkorenen Gods, aangedaan zijn met de innerlijke bewegingen der barmhartigheid, nederigheid, zachtmoedigheid, langmoedigheid en bovenal der liefde, die de band der volmaking is. Dat is niet de vrucht des Geestes, die in liefde, vrede, langmoedigheid en zachtmoedigheid bestaat. Dat is niet, onzer roeping waardig wandelen in alle nederigheid en zachtmoedigheid, verdragende elkander in liefde, en ons benaarstigende, om te houden de eenigheid des geestes, door den band des vredes. Dat is niet het jagen naar lief-

(*) 2 Tim. II: 24, 25.

liefde, lijdzaamheid en zachtmoedigheid: tot hetwelk alles de *Apostelen* des Heeren ons, met zoo vele woorden, vermanen en ernstig opwekken. (*)

Mijne Broeders en Zusters! wie is wijs en verstandig onder ulieden, die bewijze uit zijnen goeden wandel zijne werken in zachtmoedige wijsheid; want de wijsheid, die van boven komt, is vreedzaam, gezeggelijk, vol van barmhartigheid en goede vruchten, en niet partijdig oordeelende. Laat ons dan met den geest der nederigheid en zachtmoedigheid vervuld zijn, dien in alle betrekkingen des levens openbaren, en daarin onzen Heer JEZUS CHRISTUS navolgen. Dan zal het blijken, dat wij echte discipelen van den nederigen en zachtmoedigen Heiland zijn, die zijn beeld dragen, en aan Hem wenschen gelijkvormig te worden. Die stille en zachtmoedige geest is kostelijk voor God, en met denzelven bezield, zullen wij dat geluk genieten, hetwelk onze Heer den nederigen en zachtmoedigen heeft toegezegd, toen Hij hen zalig sprak. AMEN!

(*) *Efez.* IV: 15, 16, *Gal.* VI: 1, *Col.* III: 12, 14, *Gal.* V: 22, *Efez.* IV: 1—3, 1 *Tim.* VI: 11.

***

DE VERSCHIJNING

DES VERHEERLIJKTEN ZALIGMAKERS AAN ZIJNEN APOSTEL JOHANNES OP PATMOS.

Openb. I: 9—20.

Het geen onze Heer, gedurende zijne omwandeling op aarde, zeide nopens de geschiedenis van zijn Koningrijk; deszelfs nadere ontwikkeling; den tegenstand, dien het ontmoeten, en de overwinningen, welke het behalen zou: — al wat Hij hieromtrent gezegd heeft, is, uit natuurlijke, ligt te ontdekkene oorzaken, kort, algemeen en zelfs, voor een groot gedeelte, in gelijkenissen ingekleed. De verdere uitbreiding en nadere bepaling van het een en ander bleef bewaard voor de *Apostelen* des Heeren, bestraald met het licht van zijnen Geest. Deze hebben zulks dan ook gedaan, vooral een PAULUS; en bijzonder JOHANNES in dit *Boek der Openbaring.* Immers eene teekening van vele vijanden, die zich tegen den bloei van JEZUS Rijk verhieven en verder verheffen zouden; mitsgaders eene voorspelling van deszelfs zegepraal over hen, schijnt toch wel, van het *vierde* Hoofdstuk af tot aan het einde, de hoofdinhoud te zijn van dit boek. Het bestaat uit eene rij van profetische gezigten, de lotgevallen der Christelijke Kerk vertoonende; en voorgesteld in den smaak der oude *Profeten*, op dichterlijke wijze en in zekere soort van gewijde beeldspraak. Hierdoor blijft er, offchoon men zoo den hoofdinhoud bepaald heb-

hebbe, ten aanzien van de bijzonderheden wel veel duisters over; maar het is er verre van af; dat daarom van dit geschrift weinig of geen gebruik tot leering en stichting zou te maken zijn. (*) In hetzelve toch, bijzonder in het eerste gedeelte, treffen wij vele gewigtige zaken en heerlijke beschrijvingen aan van God en den Verlosser; veel van algemeene nuttigheid; veel ter waarschuwing, troost, en opwekking tot standvastigheid in het goede. Ja, reeds in het begin dezes Boeks trekt onze aandacht tot zich de merkwaardige verschijning van onzen Heer JEZUS aan zijnen beminnelijken en door Hem ook meest geliefden *Apostel:* eene verschijning, allezins geschikt, om ons diepe indrukken te geven van de grootheid onzes verheerlijkten Zaligmakers, en ons te bezielen met eerbied, hope en vreugde. — Wij willen dezelve van nabij beschouwen, als een waardig onderwerp onzer overdenking na den afloop der Christelijke Feesten van JEZUS Opstanding, Hemelvaart en van de uitstorting des Heiligen Geestes, welke alle zoo treffend bewijzen de grootheid van Gods Zoon.

Uit het begin van dit *Boek der Openbaring* zien wij, dat hetzelve bestemd was voor de zeven gemeenten van *Klein-Azië*, op welke JOHANNES eene bijzondere betrekking had, en die hem zeer na aan het hart lagen. Thans was hij van haar ge-

(*) Het tegendeel is aangewezen in dit zelfde *Christelijk Maandschrift* II D. bladz. 485—509 en 559—593. Zie ook de Leerr. over *Openb.* II en III. van mijnen waarden ambtgenoot WILDSCHUT.

gescheiden, zich bevindende op *Patmos*, een klein woest eiland in de *Egëische* zee, werwaarts hij door den keizer DOMITIAAN verbannen was, *om het woord van God*, in het Evangelie geopenbaard, *en ter zake van de getuigenis* en prediking *van* JEZUS CHRISTUS, (vs. 9b) welke hij getrouw volhield. *De discipel, welken* JEZUS *lief had*, d. i. die de vriend en gunsteling des Heeren was: deze omschrijving stelde de *Apostel*, doorgaans, in zijn Evangelie, uit eene heilige eerzucht, in de plaats van zijnen naam, en hoogeren eertitel kende een JOHANNES niet. Maar nu in lijden zijnde, verwisselde hij dien naam, door eene edele zelfverheffing, met eenen anderen (vs. 9a). Ik JOHANNES, *die ook uw broeder ben* in het geloof, en als een broeder u bemin; ik, *uw medegenoot in de verdrukking*, maar dewijl die verdrukking volmaking bij mij werkt, *ook* deelgenoot *van 's Heeren koningrijk* en van de vaste hope op hetzelve; en *ook* deelgenoot *in de lijdzaamheid van* JEZUS CHRISTUS, in mijne mate, door geduld en lijdzaamheid, gelijkvormig aan Hem, die gehoorzaamheid leerde uit het geen Hij leed. — O! wat gevoelde JOHANNES wel, dit schrijvende! welke rust des harte, welken stillen gemoedsvrede smaakte hij in zijne verdrukking! Hoe gelukkig was hij, te midden van zijn treurig lot! — Waarlijk, het echte geluk hangt in geenen deele af van onzen uitwendigen toestand, maar van de innerlijke gesteldheid van onzen geest. Wie zou er beter aan geweest zijn? deze verachte en vervolgde leerling van CHRISTUS, in eenen hoogen ouderdom met deszelfs gebreken en behoeften gebannen naar het woeste *Patmos*, maar te-

tevens zich bewust van de zaligste hoop en van eenigermate aan CHRISTUS gelijkvormig te wezen? wie zou gelukkiger geweest zijn? JOHANNES of de Keizer, die hem verdreven had, op deszelfs troon? Deze vraag behoeft geen antwoord.

Offschoon door land en zee van anderen gescheiden, kan er evenwel vereeniging met dezulken, wier tegenwoordigheid men mist, in den geest plaats hebben. JOHANNES kende en beoefende dezelve, (vs. 10a.) *Op den dag des Heeren*, den eersten der week, ongetwijfeld toen reeds bestemd ter plegtige gedachtenis van 's Heilands opstanding uit den dood, *was hij in den geest*. Geheel alleen in dezen woesten oord, buiten staat tot eene *gezamenlijke* Godsvereering, sloot hij zich toch aan zijne medegeloovigen *in den geest* aan. En, terwijl hij eens, op zulken dag, dáár op gebogene knieën lag, door niemand opgemerkt, dan door Hem, die in het verborgene ziet, en wien hij als zijnen Heer ootmoedig aanbad en blijmoedig dankte; zoo geraakte hij in eenen buitengewonen gemoeds-toestand, en viel hem, in eene geest- of zinsverrukking, eene merkwaardige verschijning te beurt, waarmede de Heer van den Christelijken rustdag zijnen dienaar begunstigde en vereerde.

Onverwacht, namelijk, hoort JOHANNES (vs. 10b. 11.) achter zich eene stem, zwaar en doordringende als bazuingeluid, welke duidelijk en onderscheidenlijk deze woorden voortbragt: *Ik ben de* ALPHA *en de* OMÉGA, *de Eerste en de Laatste*. Het is bekend, dat JOHANNES in dit verheven Boek, dikwijls, *en* de beelden *en* den stijl der gewijde dichterlijke Oudheid

gebruikt. Voorts merke men tot regt begrip op, dat de eerste spreekwijze ontleend is van het *Grieksche* A, B, C, in welke taal hij schreef; dat de *Alpha* en de *Oméga* de eerste en laatste letter daarvan zijn, die hier als namen van onzen Heer voorkomen. Het wordt nader aldus verklaard: *de eerste en de laatste*. Lezen wij nu uitspraken des Ouden Verbonds, van welke deze woorden ontleend zijn; als wanneer God bij JESAJA (*) zegt: *Ik ben de Heer, die de eerste ben en met den laatsten ben ik dezelfde*, en elders: (†) *Ik ben dezelfde, ik ben de eerste, ook ben ik de laatste*, en zien wij, dat JEHOVA daarmede uitdrukt Deszelfs onvergelijkelijke hoogheid; dan is deze de meening der woorden, welke JOHANNES hoorde: „Ik ben de eeuwige en onveranderlijke, „altijd dezelfde." En nu vervolgde de stem, met aan JOHANNES den last te geven, om het geen hij zag en hoorde, op te schrijven in een boek, en hetzelve te zenden aan de zeven gemeenten van *Azië*, bij name genoemd.

De *Apostel*, hierdoor diep getroffen, wendt zich om, ten einde den persoon te zien, die deze stem had geuit; maar welk eene, op nieuw verbazende, vertooning! (vs. 12—16.) Zeven lichten uit gouden lampen, en deze op gouden standaards helder en glanzig schijnende, gelijk hij weleer in het heiligdom te *Jeruzalem* zag. Zoo was dan deze plek van het barre eiland op eens als herschapen in JEHOVA's tempel! In het midden dier zeven kandelaren ziet hij iemand, gelijk aan Hem, die onder den naam van

's men-

(*) H. XLI: 4b (†) H. XLVIII: 12.

'*s menschen Zoon* aan DANIËL verscheen. (*) Het geen dezelfde JOHANNES eens, bij gelegenheid der wonderdadige vischvangst na JEZUS opstanding, zacht fluisterende tot PETRUS zeide; (†) dat mogt hij hier tot zich zelven zeggen: *het is de Heer!* Hij ziet Hem; denzelfden, wiens bijzonder onderrigt drie jaren lang genoten, aan wiens zijde hij altijd aangelegen, en aan den voet van wiens kruis hij gestaan had, toen de Heer stierf. Welk een gezigt voor den *Apostel!* — Maar *hoe* zag hij zijnen Heer nu? Gekleed in een' ruimen staatsie-tabbaard, met een' langen prachtigen sleep, gelijk een Monarch: dragende eenen met goud doorwerkten en geborduurden gordel, of liever *sjerp*, die om den hals gedaan, op de borst kruislings over elkander liep, en vervolgens om het lijf geslagen, tot de voeten nederhing. Was het lange kleed het gewaad van eenen Vorst; de sjerp maakte een sieraad uit van de kleeding der Priesters. Achtbaar en eerbiedwekkend was geheel zijne gedaante. *Als witte wol*, of, om juister te spreken, *sneeuwwit* waren zijne afhangende, golvende hairlokken; (§) als vuurvlammen straalden zijne oogen; gelijk metaal, op zich zelf reeds schitterende, maar nog daarenboven in den oven gloeijende, eenen verblindenden glans van zich geeft; alzoo waren zijne voeten. En zijne *stem!* gelijk deze, zoo ruischen de schuimende zeebaren, wanneer zij, elkander met groot geweld opvolgende en als verdringende, tegen de stranden klotsen. Aan zij-

(*) H. VII: 13. (†) Joänn. XXI: 7.
(§) Verg. wederom Dan. VII: 9.

zijne regterhand had Hij *zeven starren*, of een' ring met zeven edelgesteenten, die als starren flonkerden. (*) Uit zijnen mond ging een, aan beide zijden snijdend, scherp zwaard, en geheel zijn gelaat schitterde, gelijk de zon, wanneer zij op den middag al haren glans vertoont.

Na de beschouwing dezer verschijning zelve vraagt men geredelijk naar derzelver *beteekenis* en *bedoeling*; en beide verdienen ook nadere overweging.

Wat aangaat de *beteekenis*. De Heer zelf geeft vs. 20., althans voor een gedeelte, de uitlegging dezer geheimzinnige voorstelling. De zeven kandelaren beteekenden de zeven Gemeenten van *Klein-Azië*, bij welke het licht der hemelsche waarheid was ontstoken; en de zeven starren duidden aan de Engelen, d. i. de gezanten of opzigt houdende dienaren en leeraars van die gemeenten. In het midden dier lampen stond de Heer JEZUS; dus was Hij ook, offschoon niet meer in persoon op aarde, toch bij zijne gemeenten; ziende, wat in dezelve omgaat; haar besturende en beschermende; het oog op haar houdende, mitsgaders op hare leeraars, welke laatsten Hem dierbaar zijn, even als een kostbare diamanten-ring van hooge waarde. Het gewaad, waarin JOHANNES den Heer aanschouwde, moest omtrent Hem het verheven denkbeeld verlevendigen van eenen *Priester-Koning* der menschheid, die haar met God verzoende; die een Rijk stichtte, niet door middel van het bloed zijner onderdanen, maar ten koste van zijn eigen bloed; en die nu, als ko-

(*) Zie *Christelijk Maandschrift* II D. bl. 496. en de Bijbel-vertaling van *Prof.* VAN DER PALM, t. d. p.

koning van dat Rijk Gods, voor de instandhouding en voortduring van hetzelve zorgde, en aan de, door Hem aangestelde, leeraars en opzieners steeds gunstig gedachtig is. Voorts duidde het gansche beeld (van welks bijzondere deelen men geene afzonderlijke eigenschappen moet willen maken, noch naar de beduidenis van dezelve zoeken) de hooge achtbaarheid aan, benevens de eerbiedwaardigheid van dezen persoon, wiens overredingskracht, gelijk een dubbel scherp snijdend zwaard, diep treffend en onwederstaanbaar is: terwijl eindelijk zijne eigene verklaring: „Ik ben de *Alpha* en de *Omega*, de Eerste „ en de Laatste, de eeuwige en onveranderlijk de„ zelfde in magt, genade en trouw," deed zien, hoe waardig *Hij* is, dat men op Hem zich verlate, en in getrouwheid Hem diene. — Zooveel van de beteekenis des hemelschen gezigts.

En, wanneer iemand vroeg: waartoe moest toch deze verschijning dienen? welke waren derzelver *bedoelingen?* zou men dan niet eene *tweeledige* gepastelijk kunnen opgeven, namelijk, met opzigt tot *de gemeenten van Klein-Azië*, en met opzigt tot JOHANNES *zelven?*

Betreffende de eerstgenoemde. De *Apostel* zou thans uit den mond van den grooten Herder der schapen ontvangen en opteekenen woorden van waarschuwing, vermaning, opwekking en vertroosting; al naar dat de behoeften der verschillende gemeenten zulks vereischten. Hij zou optreden in het bijzonder karakter van eenen *Profeet* des Nieuwen Verbonds, en aankondigen *het geen geschieden zou na dezen.* (vs. 19.) Nu was JOHANNES, ja, een gewettigd *Apos-*

Apostel des Heeren, en had hij, als zoodanig, geene *nieuwe* wettiging noodig; maar om hem toch door de genoemde gemeenten te meer te doen eerbiedigen, wanneer zij deze verschijning des Heeren aan hem vernamen, en om het Apostolisch gezag van JOHANNES bij haar te bevestigen en te vergrooten; daartoe was eene vernieuwde inwijding, door middel dezer verschijning, zeer gepast: en mogen wij dit dan niet, met reden, als eene harer bedoelingen aanmerken?

En nu ten aanzien van JOHANNES *zelven*. De booze vervolgzucht had hem, om de prediking van het Evangelie, naar het eenzame *Patmos* verbannen. Afgescheiden van al zijne geliefde broeders in den Heere, en op dit woeste eiland geen menschelijk wezen ontmoetende, is hij nogtans niet alleen. Het geen hij den Meester in de bangste ure met heiligen moed had hooren zeggen: „ Ik ben niet „ alleen, de Vader is met mij," (*) dat kon JOHANNES thans overnemen; de Heer was met hem. Die vergat den broeder niet, welken Hij had achtergelaten in dit worstelperk der beproeving; den moedigen getuige niet, die, in spijt van de felste vervolging, had volgehouden in de verkondiging van Hem, als den CHRISTUS en als het leven; die gaf aan zijnen JOHANNES eene proeve zelfs van zijne bijzondere nabijheid. Zou de *Apostel* zich hierbij niet herinnerd hebben het geen hij eens uit den mond des dierbaren Meesters hoorde, en daarna had aangeteekend: „ Wie *mij* lief heeft, die zal van mijnen „ Vader geliefd worden, en *ik* zal hem liefhebben „ en

(*) *Joh.* XVI: 32.

„ en mij zelven aan hem *openbaren*"? (*) Welk eene bemoediging, vertroosting en ondersteuning voor dezen man, te midden van zijne verdrukking! Wij zijn onbekend met des *Apostels* gemoedsgesteldheid op dit oogenblik; maar wie weet — waarvoor de teedergevoelige JOHANNES zeer vatbaar was — wie weet, hoe bezorgd hij was over gemeenten, aan welke zijn hart zoo verkleefd was, en tot wier opbouw in geloof en liefde hij nu niets doen kon? Wie weet, hoe de bekommering hem aangreep, dat de kennis en vereering van den eenigen Verlosser dáár, door de dreigende gevaren en drukkende vervolgingen, mogten verminderen? Maar ziet! daar verschijnt hem de Heer, wandelende in het midden dier gemeenten, haren toestand naauwlettend gadeslaande, voor haar zorgende, de leeraars waarderende en bewarende, zich zelven nu, en een oogenblik later nog eens, noemende *den Eerste en den Laatste*, als mede *den Levende voor eeuwig* en *den Opperheerschappijvoerder over het schimmenrijk en den dood*; (vs. 17[b], 18[b]) O! dit, dit was verhevene, magtige troost voor JOHANNES; nu *kan* het de gemeenten niet kwalijk gaan. Dit was verhevene, magtige troost voor een hart, hetwelk zoo teeder, als dat van JOHANNES, bezorgd was voor de eer des besten Meesters en voor het heil zijner broederen.

Wij mogen niet twijfelen, of deze verschijning bragt dit bij hem ook te weeg, alhoewel wij daarvan niets beschreven vinden. Omtrent de *uitwerking* van

(*) H. XIV: 21.

van het gebeurde op JOHANNES lezen wij alleenlijk, dat de *Apostel*, op dit ontzaggelijk gezigt en het hooren van die verbazende woorden, voor 's Heeren voeten als een doode nederzeeg. Doch hoe gereed betoonde zich de Heer terstond, om den ter aarde gezonkene minzaam op te rigten. Hij leide de regterhand op hem, met deze toespraak: *vrees niet*, JOHANNES! Ik verschijn niet, om u te ontroeren. *Ik ben de eerste en de laatste! Ik ben de levende! Ik ben dood geweest*, ja, *maar zie! Ik leef in alle eeuwigheid! En Ik heb de sleutels der helle en des doods*, de grenzenlooze heerschappij over dood en graf. Leven en dood hangen van *Mij* af. Ik heb den dood overwonnen, en eenmaal zal Ik denzelven geheel te niet doen. — Schrijf hetgeen gij nu ziet, en hetgeen gij verder zien zult, betreffende dingen, die reeds bestaan en ook zulke, die hierna zijn zullen.

Zouden wij niet gaarne nog eens stilstaan, Lezer! bij al de hier voorkomende trekken der grootheid van Hem, wien wij als Hoofd en Heer eerbiedigen, en dezelve, bijéengevoegd, beschouwen willen? Welke eernamen! welk eene majesteit! Hij is de *Alpha* en de *Omega*, de *Eerste* en de *Laatste*; vóór de grondlegging der wereld, vóór alle dingen bestaande; steeds dezelfde, de onveranderlijke in zijne goddelijke volmaaktheden en heerlijkheid. Hoe ook de wereld van tooneelen wissele, hoe ook de eeuwen voortrollen, wat opkome of onderga, — HIJ, *de eerste en de laatste!* Hierin is eene diepte Gods. Geen stofbewoner kan dit bevatten, en eerbie-

biedig zwijgen, of, gelijk een JOHANNES, op het aangezigt vallen op de voetbank van zijnen troon: dit is, voorzeker, de meest gepaste aanbidding, welke den Heer het hoogst vereert.

Op de voetbank van zijnen troon! Ja, want Hij is een Vorst, een *Priester-Koning*. Zijn kleed, waarin Hij zich aan JOHANNES vertoonde, kenmerkte Hem als zoodanig; en onder dat beeld stelde de grijze Oudheid zich de hoogste waardigheid voor. Priester-Koning is Hij in de hoogste volkomenheid, en voor eeuwig. Eenmaal stierf Hij, en offerde Hij zich zelven op, om veler zonden weg te nemen, om de herstelling der menschen uit te werken, en door ééne offerande in eeuwigheid te volmaken die geheiligd worden; en dat offer voor de zonden geofferd hebbende, is Hij nu gezeten aan de regterhand Gods, en leeft in alle eeuwigheid. Hij is het verheerlijkt Hoofd der Gemeente, welke Hij bewaart als een kostelijk kleinood. Hij wandelt, als het ware, in haar midden. Hij geeft haar leeraars en let op deze. Hij kent den toestand van het geheel, en van ieder' onderdaan in het bijzonder. Al wat tegen zijne zaak ondernomen wordt weet Hij. Hij bedwingt het, of laat dwaling en vervolging, tegen de bedoelingen der menschen aan, uitloopen op zegen voor zijn Rijk. Hij kent de beste middelen ter bevordering van deszelfs bloei, en stelt die op zijnen tijd in het werk. Het Evangelie, dat ons roept ten geloove en ten leven; de gezanten, die het ons prediken; het licht, dat slechten wijsheid leert en doordringt tot het hart; de Geest des geloofs en der bekeering, waardoor zondaren eerstelingen

 wor-

worden van Gods schepselen; de gedurige aankweeking van dat goede, onder ontelbare uit- en inwendige hindernissen; de heilige blijdschap, hieruit ontstaande: het komt al van dezen Koning, alleen van Hem, die de Eerste is en de Laatste. — Hij heeft de sleutels van den dood en het dodenrijk. Op zijnen wenk zullen al de gestorvenen verrijzen, en zal het gansche menschdom herleven. Dan heeft de dood uitgewoed, deszelfs heerschappij een einde; dan wordt de laatste vijand te niet gedaan door Hem, die de Eerste is en de Laatste.

Welk eene grootheid! welk eene waardigheid en luister! Dat de voorstelling van dezelve onze gansche ziel doordringe met den diepsten eerbied voor Hem, en haar vervulle met hooge dankbare vreugde! „Triomf!" dus zingen wij:

„Triomf! die voor ons stierf, regeert!
Hij brengt ons telkens nader,
En, als het graf ons stof begeert,
Voor eeuwig bij den Vader.

Triomf! die ons het graf ontsloot,
Vernietigde de zonden:
Triomf! voor eeuwig is de dood
Door JEZUS dood verslonden." (*)

Welk eene grootheid! welk eene waardigheid en luister! wij herhalen dit. O! dat ons hart hierop *Amen* zegge; (†) dat ons leven deze betuiging bekrachtige!

Laat

(*) Evang. Gez. XLVI. vs. 60 en 61.

(†) Tot deze opwekking nemen wij aanleiding uit het woord *Amen*, te midden van vs. 18 voorkomende. Men kan hetzelve, wel is waar, niet voor echt houden. Wie dit al deed, zou het althans niet kunnen nemen voor een woord

Hoe betaamt het ons, daartoe met ootmoed en eerbied in JEZUS te gelooven, afziende van alles buiten Hem. Eenmaal werd Hij om onzen wil aan den dood onderworpen; maar Hij is ook weder verrezen tot een onsterfelijk leven, en krachtelijk bewezen de eenige naam te zijn, door welken wij moeten zalig worden. Wanneer wij nu bestendig aan den Heer JEZUS CHRISTUS het onbepaald vertrouwen onzer harten schenken,

al-

woord van onzen Heer, maar het moeten aanmerken als een woord van den *Apostel* JOHANNES: niet ontboezemd, terwijl de Heer tot hem sprak; want van zoo iets weder-hielden hem zijne verbazing en eerbiedige gemoedsstemming. Het zou dan een woord moeten zijn, naderhand, onder het opschrijven van deze taal des Heeren, opgeweld uit des *Apostels* hart en gevloeid uit deszelfs pen; het zou dan uitdrukken de geloovig blijmoedige toestemming van JOHANNES aan des Heeren gezegde, op deze wijze: „ *Amen!* „ ja voorwaar, Gij leeft in alle eeuwigheid!" — Maar het woord *Amen* te dezer plaats is buiten twijfel onecht. Hiervoor spreken vele en gezaghebbende Handschriften, die hetzelve weglaten. Ook is er eene natuurlijke reden te geven, hoe het er is ingekomen. Op eene lofverheffing, of eene betuiging, welke eindigde met de woorden: *in alle eeuwigheid*, was men gewoon *Amen* te zeggen. Hoe natuurlijk, dat een afschrijver des Nieuwen Verbonds in lateren tijd, aan dit gebruik gewoon, gekomen zijnde tot de woorden: *Ik ben levende in alle eeuwigheid*, er bijvoegde *Amen*, zulks eerst op den kant plaatsende; welk woord vervolgens door een' wederafschrijver als door zijn' voorganger overgeslagen beschouwd, en in den tekst werd opgenomen. Maar offchoon dit woord buiten twijfel onecht is; leidde het ons echter tot de gedachte, om het zoo te gebruiken, als boven geschied is, en meenden wij die gedachte te mogen volgen.

Dd 2

alleen bij Hem ware en steeds toenemende kennis onzer behoeften als ongelukkige zondaren zoeken, benevens de vervulling van dezelve; bij Hem verlichting tegen onze onkunde en verblindheid; bij Hem vergiffenis onzer ongeregtigheden, zedelijke vernieuwing, en kracht in onze zwakheid; bij Hem volkomene verlossing uit onze ellende: wanneer Hij, die de Eerste is en de Laatste, ook voor ons, uithoofde zijner goddelijke magt, genade en volheid, het eenig al is; dan zeggen wij *Amen* op de getuigenis der grootheid en waardigheid van onzen Heer en Zaligmaker.

Zoo in Hem geloovende, behooren wij, door de kracht van dat geloof, het vermogen der zonde in ons te verbreken, zijne bevelen stipt te gehoorzamen, en alzoo te bewijzen, dat wij behooren tot zijn eigen, gewillig volk. Dat wij ons geheel aan Hem wijden; Hem, onzen goddelijken Heer, nederig en zonder eenig uitbeding dienen; in alles en boven alles zijne eer bedoelen; en dat leven voor Hem worde meer en meer het leven onzer ziel. Laat ons Hem als Koning van het heerlijk Godsrijk eerbiedigen, aanbidden, en van Hem, door wien alleen men volmaakt wordt, ootmoedig begeeren en verwachten al wat wij noodig hebben, om zijne getrouwe onderdanen te zijn en te blijven. Zulk een bestaan en wandel is het ware, meest sprekende *Amen* op de getuigenis van de grootheid en waardigheid onzes Heeren en Zaligmakers.

En dan ook op Hem onze hoop gevestigd; in Hem ons van harte verblijd! Zien wij op den toestand zijner Gemeente; ontdekken wij zedeloosheid, dwaling,

lis-

listige aanvallen tegen waarheid en godsvrucht, stoute verheffing van het bijgeloof, of verderfelijke en liefdelooze dweeperij; geen onmatige kommer behoort ons aan te grijpen. Dat wij op den Heer hopen! Hij toch is in het midden zijner Gemeente. Hij zorgt; zonder zijne toelating wordt er niets ondernomen; Hij is magtig, om uit de duisternis zelve het licht te scheppen; Hij leeft in alle eeuwigheid; Hij is de Eerste en de Laatste! — 'Zien wij op ons zelven; hoe wij onze lotgevallen niet in onze hand hebben, en geene wijsheid bezitten, om die te besturen; denken wij aan zoovele omstandigheden, in welke wij kunnen komen, of ons reeds werkelijk bevinden, en waarin wij bijzondere hulp en ondersteuning behoeven; zien wij op de nooden van onzen geest: op dit een en ander starende, alleen starende, ach! dit zou ons geheel ontmoedigen. Maar Hij, die dood geweest is, en zijn leven uit liefde voor ons heeft gesteld, leeft en regeert als Koning. In de hand van Hem, die ons zoo onuitsprekelijk bemind heeft en blijft beminnen, staat ons lot; zijne genade is ons tot alles genoeg, en al onze nooden kan en wil Hij vervullen in die mate, als voor ons dienstig is; want Hij is de Eerste en de Laatste! — Overvalt ons de vrees voor den dood, welk een denkbeeld dan: JEZUS CHRISTUS heeft de sleutels van denzelven en van de onzigtbare wereld! Wanneer de dood den laatsten slag geeft aan 's Heeren getrouwe dienaars, dan volvoert Hij slechts den wil van hunnen Heer, en brengt hen over in een gewest van eeuwigdurende gelukzaligheid en heerlijkheid. En eenmaal wordt ook deze laatste vijand

 over-

overwonnen en den Heere geheel onderworpen. Ontneemt dit denkbeeld aan den dood niet deszelfs ontroerend voorkomen? Wapent het niet tegen deszelfs verschrikkingen? Welgelukzalig zij, die hopen op Hem, die de Eerste is en de Laatste! welgelukzalig zij, die zich in Hem verblijden; die door het koesteren dier hoop en het betoonen dezer vreugde, op 's Heeren getuigenis *Amen* zeggen!

O! dat deze gevoelens van de grootheid en waardigheid onzes hooggeloofden Verlossers door zijnen invloed wierden uitgebreid en verhoogd! Dat onze aanbidding van Hem ootmoedig, eerbiedig; ons vertrouwen op Hem vast en volkomen zij! Hij leere ons, dienstvaardig en gehoorzaam, en met iederen dag dienstvaardiger en gehoorzamer, voor Hem en tot zijne eer leven!

DE

DE GRIEKSCHE KERK

BESCHOUWD

ALS GETUIGE DER GODDELIJKE VOORZIENIGHEID. (*)

Over *Griekenland* wordt thans veel gesproken en geschreven. De wieg en bakermat der beschaving, der dichtkunst en der letteren wekt in hare vernedering geene mindere belangstelling, dan in haren aloude luister. De staatkunde ziet, met een geheimzinnig gevoel van bekommering, op de uitkomst van den langen worstelstrijd; terwijl de Christen, met vertrouwen op den Koning der koningen, den tijd afwacht zonder haasten, in zijne menschlievende verzuchtingen redding afsmeekt voor de onderdrukten, en, bij zijne bede, niet verzuimt weldadigheid te voegen tot leniging der smarten ook van deze *huisgenooten des geloofs*.

Onder de verschillende oogpunten, waaruit *Griekenland* beschouwd kan worden, is er een, dat met het doel van dit Tijdschrift bijzonder overeenstemt. *Griekenland* bevat niet alleen de overblijfsels der Oudheid, de gedenkteekenen der heldeneeuw, de na-

(*) Naar aanleiding eener Latijnsche Redevoering, gehouden te *Leijden*, den 15 *December* 1827, door den Hoogl. N. C. KIST, die tot dit gebruik van zijn werk toestemming gegeven heeft: terwijl al, wat uit hetzelve hier en dáár meer woordelijk werd overgenomen, door het gewone aanhalings-teeken onderscheiden is.

naneven van het roemrijkst voorgeflacht; maar het bevat ook eene Christelijke Kerk. Die Kerk is, over het geheel, minder bekend, en, gelijk onkunde dikwerf eenzijdigheid voortbrengt, zoo wordt zij veelal verkeerd beoordeeld, van minder belang voor het Christendom beschouwd, en met eene laakbare onverschilligheid uit het oog verloren. — En echter levert de *Griekfche* Kerk niet minder bewijzen op van de zorg der Goddelijke Voorzienigheid, dan de *Latijnfche*, waaruit onze voorvaderen in de *zestiende* Eeuw zijn uitgegaan, om eene zuivering van geloof, eerdienst en tucht daar te ftellen, waarvan de heilrijke gevolgen zich vermenigvuldigen tot op dezen dag.

Elk, die geen vreemdeling is in de gefchiedenis der Christelijke Kerk, kent de fcheuring tusfchen derzelver *Oosterfche* en *Westerfche* afdeeling. De Redenaar, van wiens betoog wij beginnen een overzigt te geven, houdt zich daarom niet op met eene aaneengefchakelde voorftelling van den oorfprong en de verfchillende lotgevallen der *Griekfche* Kerk tot op den tijd harer affcheuring van de *Latijnfche*; maar zegt hiervan flechts met een enkel woord: „door die fcheuring ontftond de *Griekfche* Kerk, welke wij nu tot een onderwerp onzer befchouwing ftellen, als *de Maatfchappij der Christenen, in de Oostelijke gewesten van Europa gevestigd, en tegen de Latijnfche Christenen overgefteld.*" Eene naauwkeurige ontvouwing der oorzaken van dezen blijvenden tegenftand, en van de vruchten daaruit, door de zorg der Goddelijke Voorzienigheid, voor het Christendom reeds gefproten, en thans nog voortkomende, maakt den

den hoofdinhoud der Redevoering uit.

„Het zijn toch niet zoo zeer de geschillen geweest over *het vasten op den Sabbath*, *het gebruiken van ongedeesemd brood bij het Avondmaal*, *over het niet eten van verstikt vleesch met het bloed*, *over den uitgang des Heiligen Geestes van den Zoon van God*, welke als oorzaken der scheuring en der blijvende afzondering moeten beschouwd worden, — offschoon deze daartoe ook aanleiding gaven — maar veel meer het groot onderscheid van aard, zeden en inzigten, hetwelk, door alle tijden henen, de *Grieken* van de *Latijnen* onderscheiden heeft;" namelijk, *beschouwing* en *onderzoek* bij de eersten, *werkdadige handeling* bij de laatsten. Hierdoor staken reeds de Kerkvaders der *Grieksche* tegen die der *Latijnsche* Kerk af. Dit verschil is ook blijkbaar in de sekten van beide, welke bij de *Latijnen* meestal ontstonden uit de kerkelijke tucht, bij de *Grieken* uit de geloofs-leuze. De onderlinge haat, vooral uit het hemelsbreed verschil van aard, taal en zeden ontstaan, barstte eindelijk uit in lichte laaije vlam, toen, bij de ketterijen der *Latijnen*, de onverdragelijke trots en heerschzucht der *Roomsche* Bisschoppen alle paal en perk overschreden.

Wij betreuren die scheuring; doch het goede, daaruit voortgesproten, mogen wij niet voorbij zien. Immers wekt het voortdurend bestaan der *Grieksche* Kerk, in derzelver ongeschonden regt, de troostrijke gedachte op aan de zorg der Voorzienigheid: vooral wanneer men der *Turken* overmoed tegen de *Byzantijnen* gadeslaat, welke het geheele *Grieksche* Rijk met den ondergang bedreigde. Hoe be-

 naauwd

naauwd ook der *Grieken* toestand ware, zij gaven geen gehoor aan de listige stem van *Rome*, dat hen in de *twaalfde* Eeuw door vleijende gezantschappen tot zich terug riep, noch bogen zich voor het geweld van den *vierden* kruistogt, niet minder tegen de *Grieksche* scheurmakers, dan tegen de *Saracenen* gerigt. Te vergeefs vestigden de *Latijnen* derzelver wreedaardig bewind in *Byzantium*. Te vergeefs onderwierpen zich sommige *Grieksche* Keizers zelve, uit vrees voor de *Latijnen*, of voor de *Turken*. Te vergeefs juichten *Rome's* Opperpriesters. De *Grieksche* Kerk bleef bestaan, als een toonbeeld der Goddelijke bescherming: bewaard tot hoogere doeleinden, waar aan zij dienstbaar was, en verder zijn zal. *Rome* toch moge van eene algemeene wereldbeheersching gedroomd, ja zich de oppermagt hebben aangematigd; het afgezonderd bestaan der *Grieksche* Kerk belacht dien ijdelen waan, en strekt ter wederlegging eener snoeverij, welke door eene onloochenbare daadzaak beschaamd wordt. — Doch er is meer te vermelden, ten betooge van het wezenlijk nut, hetwelk uit die voortdurende scheuring voor de *Oostersche* Kerk niet alleen, maar ook voor de geheele Christenheid is voortgesproten.

„ Vooreerst is door die scheuring uitgewerkt, dat het *Oostelijk* deel der Kerk bevrijd is gebleven van allerzwaarste rampen, waardoor hetzelve anders zoude gedrukt geworden zijn. Men wane niet, dat het slechts een gering toevoegsel tot die ellende geweest zoude zijn, waartoe de *Grieksche* Kerk zelve, aan haar eigen lot overgelaten, allengs is vervallen, indien zij tevens deel gehad had aan al de rampen, welken in de

de *Latijnsche* ontstaan. Het is genoeg den naam te noemen van eenen eenigen man, om elk te doen beseffen en erkennen, voor hoe grooten slag de *Grieksche* Kerk bevrijd is gebleven. Ik bedoel GREGORIUS VII, wiens overmagt op de zaak der Christenheid grooter en noodlottiger invloed heeft gehad, dan die van iemand anders. Ondersteld, dat deze aan het hoofd der *Roomsche* Kerk had gestaan, slechts weinige jaren na de volkomene daarstelling der scheure; met hoe veel eerbied hebben wij dan de zorg der Goddelijke Voorzienigheid te prijzen, welke gewild heeft, dat die scheuring der Christenen ten meest gelegenen tijde voorviel, opdat de pest, welke een groot deel der Kerk door vele eeuwen henen zoude besmetten, haar niet geheel mogt bederven en verwoesten."

„Gelukkig, voorwaar, de *Grieksche* Kerk, dat een GREGORIUS, een URBANUS, HADRIANUS, INNOCENTIUS, BONIFACIUS en anderen, slechter nog en onbeschaamder, geenerlei magt of gezag meer op haar hadden! En wij bedoelen hier niet alleen die heerschappij der *Pausen*, welke tot eene volkomene dwingelandij was overgeslagen; zoo dat zij niet meer schroomden openlijk uit te roepen: dat het ter zaligheid noodig was te gelooven, dat alle menschelijk schepsel den *Roomschen* Opperpriester onderworpen is. Maar bij deze beschouwing vallen tevens onder het oog de verbasteringen van leer en tucht, welke, ter vestiging dier dwingelandij, althans daarmede ten naauwste verbonden, de eene voor en de andere na, ter Christen-Kerke zijn ingeslopen."

Tot

Tot ſtaving dezer uitſpraak vermeldt de Redenaar het opleggen van den ongehuwden ſtaat aan de geestelijkheid; het onbeſchaamd verkoopen van aflaat-brieven; de *Inquiſitie* met hare *Auto-da-fés*, waarbij Christenen, tot meerdere eere van God, werden verbrand; het vagevuur en de *transſubſtantiatie*; de aanbidding der gewijde *hostie*; het ontzeggen van den kelk aan de leeken; de menſchelijke boetdoeningen; de goede werken, eene goudmijn voor de Kerk, en wat dies meer is: alle welke ſchandelijke vlekken van leer en tucht, alle welke misdaden, met den naam van heiligheid ontzwachteld, van de *Griekſche* Kerk door derzelver ſcheuring zijn afgeweerd.

„En dit is nog niet de eenige vrucht, voor de *Griekſche* Christenen uit die afſcheiding geſproten. Van hoe groot belang is, tot op dezen dag, de beoefening der letteren en de zucht voor beſchaving, waardoor de *Griekſche* Kerk zich van de *Latijnſche* zoo gunstig onderſcheidt, en welke onder de voorſtanders der *Griekſche* Kerk te allen tijde hebben aangehouden, zelfs toen het geheele *Westen* door den donkeren nacht der barbaarschheid overtogen werd. Hoe veel bragt de beoefening der letteren toe ter bewaring eener zuiverder leer; hoe werden eindelijk door deze, zelfs in onze *Europeeſche* gewesten, met behulp der *Grieken*, de nevelen der onkunde verdreven, en opgewekt het onſterfelijke vernuft van eenen WESSEL, AGRICOLA, ERASMUS, LUTHER en ZWINGLI, ter voorbereiding van eenen beteren ſtaat voor de *Oosterſche* Kerk."

„Voeg daarbij de zedigheid, gematigdheid en edel-

edelaardige vrijheid, welke aan de *Grieksche* Kerk steeds eigen waren. Nooit heeft zij zich voor de alleen ware Kerk van CHRISTUS bij uitsluiting verklaard. Nooit heeft zij zich voor de eenige bron of schatkamer der eeuwige zaligheid gehouden. Terwijl zij hare voorregten hoog waardeerde en met kracht handhaafde, schudde zij echter de Christelijke liefde niet uit, zag zij niet laag op alle andere Christenen neder, of woedde zij tegen hen. Zij hield degenen, die anders dachten dan zij, steeds in eere, en gaf een luisterrijk voorbeeld van ware verdraagzaamheid: zelfs in dien tijd, toen al de andere Christenen, ja de *Protestanten* zelve, die deugd niet tot lof, maar tot schande rekenden."

„ Maar hetgeen bovenal verdient vermeld, en, ten bewijze van de Goddelijke zorg, als het hoogst geluk van de *Grieksche* Kerk geroemd te worden: zij heeft zich het gebruik der Heilige Schriften volkomen voorbehouden. Al sloten ook de *Latijnen* die Goddelijke bron van kennis; al ontrukten zij hunnen aanhang dat eenig voorschrift des waren Christelijken levens; al stelden zij zelfs de vertalingen der Heilige Schrift op de lijst der verbodene boeken: verre was van de *Grieksche* Kerk zoo groot eene goddeloosheid. Aan den Bijbel kende zij steeds het hoogste gezag toe, het lezen van denzelven veroorloofde zij aan allen, beval zij allen aan, en maakte zij zelfs door vertalingen meer gemakkelijk. Dit, dit is de kostelijkste schat, het heiligst kleinood der *Grieksche* Kerk! Welke vlekken of dwalingen zij in den loop der eeuwen ook hebbe aangenomen; behouden is zij door het gezag en

ge-

gebruik der Heilige Schrift; en geopend bleef voor haar de weg tot alle Christelijke volmaking."

De lezer van dit Maandschrift las tot dus verre eene schets der voordeelen, uit de scheuring voor de *Grieksche* Kerk ontstaan. Hij vestige nu verder zijne aandacht op den tegenwoordigen tijd, en volge den Redenaar in de verwachting, welke daaruit voor de toekomst schijnt te ontstaan.

Doch hier rijst natuurlijk de bedenking van den jammerlijken toestand der *Grieksche* Kerk in die streken, waar zij eertijds zoo heerlijk bloeide. De onderdrukking van de zijde der *Turken* en derzelver bondgenooten, en de worstelstrijd der *Grieken* tegen die dwingelandij, leveren een schouwspel op, waarvan het einde nog niet te voorzien is....! „Maar het behoud der *Grieksche* Kerk hangt niet af van de willekeur der *Turken*. Haar hoofdzetel is niet, als weleer, te *Constantinopel*, of in die streken alleen, waar zij eertijds bloeide. Niet te vergeefs openden zich voor de *Grieken* naar het *Noorden* onmetelijke landstreken, ook nu nog door onbeschaafde volken bezet, van alle kennis des Christendoms vreemd; doch wier invloed op het lot van andere natien belangrijk moest worden, en onder welke de ijver der *Grieken* tot voortplanting des Christendoms de kennis van deszelfs leer, de bron van alle beschaving, gebragt heeft. Ook nam de *Grieksche* Kerk de *Apostelen* der *Slavoniers* op, en gaf aan de gemeenten, onder hen gevestigd, vele eeuwen lang, leeraars en voorstanders. Zij koesterde, als eene goede moeder, de *Russische* gemeenten met zorg en liefde in haren schoot.

schoot. Zoo breidde zich het Christendom, reeds vóór de *vijftiende* eeuw, door de leiding der Voorzienigheid, onder al de volken, die van de *zwarte Zee* af tot aan de *Ysze*e toe, de *Oostelijke* streken van *Europa* bewonen, voorspoedig uit: ja zelfs, toen *Constantinopel* ingenomen en het *Griek-sche* Keizerrijk opgeheven werd, terwijl de *Grieksche* Kerk zelve met den ondergang bedreigd werd, vond zij eenen nieuwen en veiligen zetel bij deze *Noordsche* volken."

„ Van groot gewigt is, ter staving van de behandelde zaak, het naauw verband, waarin de *Grieksche* Kerk tot het onmetelijk *Russische* Rijk staat. Daaruit blijkt, van hoe groot belang en van welke verwachting die Kerk zij in het tegenwoordig tijdstip. Gelijk zij de onderdanen van deze zoo uitgebreide heerschappij tot godsdienst en beschaving leidde; zoo moet zij op den voortgang en de lotgevallen derzelve steeds eenen aanmerkelijken invloed blijven hebben, en dien invloed meer en meer ook op den geheelen toestand van *Europa* uitbreiden. Gelukkig, voorwaar, voor alle *Europeesche* volken, en voor de zaak der *Protestanten* inzonderheid, dat bij de *Russen* eene godsdienst en eene kerk bestaan, die niet afhangen van zoogenaamde stedehouders van CHRISTUS; over welke de gevaarlijke bende der *Jezuiten* geene magt heeft, en welke niet bezield wordt door de zucht, om over alle Christenen te heerschen; maar door vrijer en milder geest gedreven, niet enkel zichzelve bedoelt, maar de heilige zaak van CHRISTUS onder de menschen."

Doch bij deze beschouwing bepaalt onze ver-

beel-

beelding zich niet tot *Europa;* zij overschreidt deszelfs *Oostelijke* grenzen; zij weidt over het *Russische* Rijk, door deszelfs grenzen niet beperkt, en omvat een groot deel van *Azië*, met eene ontelbare bevolking, tot aan de uiterste grenzen van het *Oosten*. Hierdoor staat *Rusland* in verband met volken, tot wier afgelegene woonplaatsen voor de overige *Europeanen* de toegang gesloten is.

„Uit het aangewezene blijkt de gelegenheid, voor *Rusland* geopend, tot uitbreiding van het Christendom. Zoo ver de *Russische* heerschappij zich uitstrekt, zoo ver werkt ook de *Grieksche* Kerk, en oefent zij haar vermogen. Door hare hulp is *Siberië*, die wijd-uitgestrekte westelijke landstreek, reeds aan CHRISTUS onderworpen. Ook verkondigt zij, van dag tot dag, zijne leer aan nieuwe volksstammen: de *Calmukken*, *Buratten*, *Tungusen*, *Wodjaken*, *Mordwinen* en andere, ontoegankelijk voor *Europeërs*. Tot op de grenzen van *China* en *Japan* zijn *Grieksche* Bisschoppelijke zetels gevestigd. Zij beheerschen deze volken niet; geene staatkundige bedoelingen dienen zij; zij dringen hen niet tot eene blinde gehoorzaamheid: maar vestigen, met milden geest, overal scholen, om de jeugd te voeden met de heilrijke leer des Christendoms, en haar alzoo op te leiden tot beschaving. De *Grieksche* Kerk zorgt voor het vervaardigen van Bijbelvertalingen ten behoeve van volksstammen, wier talen tot dus verre niet in schrift werden uitgedrukt."

Maar het is niet alleen de dusverre geschetste uitwendige staat der *Grieksche* Kerk, welke hier te beschouwen valt; ook de inwendige moet niet voorbij

bij gezien worden. „ De volken van het *Russische* Rijk vorderen zelve in beschaving, en de godsdienst moet ook onder hen vooruitgaan. De *Griekische* Kerk vreest of veracht geenszins zoodanige veranderingen, welke tot verbetering leiden. Zij schuwt het licht niet, door kunsten en wetenschappen, door betere Bijbelverklaring verspreid. Getuige zij de belangrijke hervorming, reeds in het midden der *zeventiende* eeuw, door verbeterde kerkboeken en bijbelvertalingen te weeg gebragt. Ook zijn destijds niet voor scheurmakers of ketters uitgekreten de bevorderaars en aanhangers dier verbeteringen; maar veeleer zij, die onder den naam van *Rascolniken*, de oude vormen voorstonden. Getuige PETER *de eerste*, de Hervormer van de Kerk niet minder, dan van de *Russische* Heerschappij. Van den tijd dezes grooten Gebieders af is de opperheerschappij der Geestelijken gefnuikt; de wijze van denken en gevoelen gezuiverd; de staat der godsdienst-leeraars verbeterd; het misbruik des monniken-levens opgeheven; een vrijer vorm van alles ingevoerd; zijn overal scholen inzonderheid gevestigd en bloeijende, waaruit een nieuw leven voor de *Russen* moet ontstaan, ter uitbreiding van kunsten en letteren, van godsdienst-kennis en ware Christelijke vroomheid. Ook ontbreekt het thans niet aan overvloedige vruchten dezer instellingen. Reeds heeft de *Russische* Kerk groote Mannen voortgebragt: met name eenen PROCOPOVITZ, PETROVITZ, PLATOW, PHILARETUS en andere, in vroeger en later tijd door lof van geleerdheid, welsprekendheid en godsvrucht vermaard, zoo wel als door hunne eenvoudige leerwijze, hoe langer hoe meer

Bijbelach, en daardoor overeenstemmende met die, welke bij de onderscheidene *Protestantsche* afdeelingen eenparig gevolgd wordt. Wel is waar, dat de openbare eerdienst, naar onze wijze van beschouwen, in de *Russische* Kerk nog veel afwijkt van de Christelijke eenvoudigheid, door weidsche pracht van plegtigheden en een uitgerekt *ritueel;* doch de *Russen* zien niet te vergeefs wat beter is, en keuren het goed. Ook zal het hun niet aan kracht ontbreken tot aanwakkering van ruimer geest. En zoo ontstaat de blijde verwachting, dat eenmaal, welligt binnen korten tijd, *Rusland* zelve voor de Christelijke Godsdienst en Godgeleerdheid eenen schoonen en voortreffelijken zetel zal aanbieden."

„ En — dus gaat de Redenaar over tot zijn besluit — hoe zoude ik bij deze beschouwing *Griekenland* zelve niet vermelden? Zij ontwaakt en herleeft, als uit eenen langen slaap, die beroemde kweekster der kunsten en letteren, die aloude voedster van de Christelijke Godsdienst en de *Grieksche* Kerk. Reeds verweren met moed, sedert vele jaren, de geringe overblijfsels der *Grieksche* Natie, te midden der bewonderende toejuiching van gansch *Europa*, hunne regten, hun vaderland, hunne vrijheid en de gezegende zaak van de Godsdienst, tegen de woede der barbaarschheid. En de blijde hoop lacht ons toe, dat de edele stam van *Hellas*, nog niet geheel verbasterd, het juk eener langdurige slavernij zal afschudden, en onder de volken van *Europa* eene plaats hernemen, zijner waardig. Voorwaar! welk eenen blijden juichtoon zou ik mogen slaan, welk een reine wellust mijne rede bezielen, zoo het mij reeds nu

ver-

veroorloofd ware, bij de bevrijding van *Griekenland*, der *Grieken* Kerk voor te stellen, in haren ouden zetel nieuwe kracht vertoonende, en voortgaande tot al wat goed en heerlijk is. Ja, zij staan reeds op, de Vorsten van *Europa*, de wrekers der *Grieken* en der *Grieksche* Kerk. Reeds klinkt door geheel *Europa* de mare van der *Turken* nederlaag bij *Navarino*. Reeds wordt in onze dagen voor de regtvaardigste zaak de zegepraal bereid....! Doch wij willen niet voorspellen. Het is der menschelijke wijsheid niet gegeven, de toekomst te verklaren. Er is een God, die het toekomende alleen in zijne hand houdt, en het den stervelingen tot hun heil verbergt. Maar diezelfde God gaf ons het vermogen, om het voorledene en het tegenwoordige te onderzoeken. En, na eene regtmatige beschouwing van den tegenwoordigen staat der *Grieksche* Kerk, is het ons voorzeker geoorloofd dit vast te stellen: dat de Goddelijke leer van CHRISTUS in de *Oostelijke* streken van *Europa* en van de wereld niet meer afhangt van de uitkomst eens oorlogs, welke dan ook: aangezien de *Russen* bloeijen in jeugdige kracht; in *Azia*, zoowel als in *Europa*, een wijd uitgestrekt gebied bezitten; vrij zijn van de vooroordeelen, waaraan, door alle tijden henen, de *Latijnsche* Kerk leed; en onze Godsdienst, te gelijk met de Heilige Schrift, tot in de afgelegenste deelen der aarde kunnen, en met allen ijver willen voortplanten."

„Ook moeten wij niet met stilzwijgen voorbijgaan de *Iönische Universiteit*, in *Griekenland* zelve geplant op het eiland *Corcyra*, buiten der *Turken*

magt,

magt, en bloeijende door de beoefening der letteren; der edelste kunsten en der godsdienst. Terwijl de *Russen* de grenspalen der *Grieksche* Kerk uitbreiden tot aan *China* en *Amerika* toe; zet hier, op dit zelfde wijdberoemde *Grieksche* eiland, het licht der wetenschappen, van dag tot dag, der beste Godsdienst nieuwen luister bij. Ja, deze groote en krachtdadige hulpmiddelen ter ondersteuning der voortreffelijkste zaak, bestaan niet slechts in verbeelding en droomen eener zoete hoop; zij zijn werkelijk aanwezig; en, indien zij, voor een goed deel, niet reeds sedert lang aanwezig waren geweest, zou de Christelijke Godsdienst niet zoo vele vorderingen hebben gemaakt, als wij in deze eeuw mogen aanschouwen."

„O! dat dan het Opperwezen in gunst op de *Grieken* nederzie, en genadig paal en perk stelle aan de ellende, de moordenarijen en den bloedigen martelstrijd, welke hen verscheuren! God behoede, onderschrage en vermeerdere den edelaardigen ijver, welke onder hen ontbrandde! Zoo mogen de *Grieken* in hun vaderland zelve eindelijk betere dagen zien! en, na hunne taal en godsdienst, gedurende eenen zoo langen en bangen strijd, behouden te hebben, te gelijk met de liefde en de hoop der vrijheid, moge de *Grieksche* Kerk, zoo als *Rusland* getuigt, geheel *Azië* roemt, en deze redevoering mede moest betoogen, ten opgerigt *toonbeeld strekken der Goddelijke Voorzienigheid!*"

In dezen wensch vereenigt zich voorzeker de Lezer met ons, en niet zonder leering en stichting, zoo wij hopen, legt hij, onder Christelijke verzuchting tot God, dit blad neder.

NIEUW CHRISTELIJK MAANDSCHRIFT,

VOOR

DEN BESCHAAFDEN STAND.

Uitgegeven door

DE RINGSVERGADERING VAN AMSTERDAM.

TWEEDE DEEL.

N°. VIII.

INHOUD.

TE AMSTERDAM, BIJ
JOHANNES VAN DER HEY en ZOON.

1828.

NIEUW
CHRISTELIJK MAANDSCHRIFT,
VOOR
DEN BESCHAAFDEN STAND.

IETS
OVER HET VOORTDUREND
BESTAAN VAN HET CHRISTENDOM
(*vervolg van bl.* 334.)

II. Wanneer ik de wereldkaart voor mij leg, en mij dan het Evangelie voorstel als eene zon, die van uit *Judea*, bepaaldelijk te *Jerusalem*, opgegaan, haar weldadig licht over het heilige land niet alleen, maar ook over zeer vele andere gewesten des aardbodems, van tijd tot tijd, verspreid heeft; dan dunkt mij, dat de vrees voor den ondergang des Christendoms, door de reeds bestaande ondervinding, grootelijks wedersproken wordt. Het zal mogelijk mijne lezers niet onaangenaam zijn, dat ik hun, naar de opgave der kerkelijke geschiedenis, den gang aanwijze, dien het Christendom genomen, en de voornaamste tegenheden herinner, die het reeds geheel of grootendeels overwonnen heeft, of waarover het op goeden grond te denken is, dat het ten eenigen tijde volkomen zal zegenpralen.

Van uit de hoofdſtad des Joodſchen volks rees dat weldadig licht, waarvan Hij, die het ontſtoken had, uitdrukkelijk verklaarde, dat het over de geheele wereld ſchijnen, het verſtand van alle redelijke ſchepſelen op dezen aardbodem, ten eenigen tijd, verlichten, en hun aller hart verwarmen zou. Reeds in de *eerſte* eeuw onzer Christelijke jaartelling, de eigenlijk gezegde Apostoliſche eeuw, maakte het eenen verbazenden voortgang. Het beſtraalde geheel *Palestina* aan deze zijde van den Jordaan (*a*), en werd, deels ten gevolge van het gebeurde op het eerſte Christen-pinkſterfeest, door velen hunner, die daarvan ooggetuigen geweest waren (*b*), deels ter oorzake van den moord, aan STEPHANUS gepleegd, en de vervolging, die daarmede ſpoedig verbonden werd (*c*), naar, wie weet hoe vele, landen, tot meerdere of mindere mate, medegevoerd. Althans ſpoedig treffen wij het, gelijk hoogst waarſchijnlijk is, in *Arabië* (*d*), zoo buiten allen twijfel in *Syrië* aan. Te *Damascus* waren vele Christenen (*e*); en zelfs in de hoofdſtad van *Syrië*, *Antiochië* (*f*), verzamelde zich weldra eene gemeente, die, gedurende meer dan een jaar tijds, onder de leiding van PAULUS en BARNABAS, in het Christelijk geloof, en in de Christelijke liefde, werd opgebouwd (*g*). Ja, in geheel het *Syriesch* wingewest, *Phenicië*, werd het Evangelie verkondigd

(*a*) Hand. IX: 31. (*b*) Hand. II: 5, 9—11. (*c*) Hand. VII. VIII: 1. XI: 19. (*d*) Gal. I: 17. verg. Hand. II: 11. (*e*) Hand. IX: 2, 19. (*f*) Hand. XI: 19, 26. XIII: 1. XIV: 26. XV: 22—35. Gal. II: 11. (*g*) Hand. XI: 26.

digd (*h*). Van daar naar *Klein-Azië* voortreizende, ontmoeten wij, in de onderscheiden gedeelten van dit aanzienlijk gewest, meer of min talrijke verzamelingen der belijders van JEZUS naam. Dus in *Cilicië* (*i*); *Kappadocie* (*k*); *Pontus* (*l*); *Galatië* (*m*); *Lykaonië* (*n*); *Pamphylië* (*o*); *Pisidië* (*p*); *Phrygië* (*q*); behalve nog te *Efeze* (*r*) en *Smirna* (*s*) in *Jonië*; te *Thyatire* (*t*); *Sardis* (*u*) en *Philadelphia* (*v*) in *Lijdië*; te *Pergamus* (*w*) in *Mysië*; *Bythynië* (*x*) en op het aanzienlijk eiland *Cyprus* (*y*). Vrij waarschijnlijk ook is reeds destijds het Evangelie eenigermate bekend geworden in *Parthië*, *Elamis* (*Persië*), *Mesopotamië* (*z*), *Assyrië* (*a*). Doch niet slechts in het werelddeel, (*Azië*), waar de Redder der menschen geboren is; ook in de beide andere, die destijds gedeeltelijk bekend waren, *Europa* en *Afrika*, bijzonderlijk in het eerste, werden, gedurende de Apostolische eeuw, gansche gemeen-

(*h*) Hand. XI: 19. XV: 3. XXI: 3. (*i*) Hand. XV: 23, 41. (*k*) 1 Pet. I: 1. (*l*) 1 Pet. I: 1. verg. Hand. II: 9. (*m*) 1 Pet. I: 1. verg. 1 Kor. XV: 1. 2 Tim. IV: 10 en de Br. aan de Gal. (*n*) Hand. XIV: 6. (*o*) Hand. II: 10. XIII: 13. XIV: 24. XV: 38. XXVIII: 5. (*p*) Hand. XIII: 16, 51. XIV: 1, 21, 24. XVI: 1. 2 Tim. III: 11. (*q*) Hand. II: 10. XVI: 6. XVIII: 23 verg. de Br. aan de Kolloss. (*r*) De Br. aan de Efez. verg. Hand. XVIII: 19. XIX: 1. e. a. pll. (*s*) Openb. II: 8. (*t*) Openb. II: 18. (*u*) Openb. III: 1. (*v*) Openb. III: 6. (*w*) Openb. II: 12. (*x*) 1 Pet. I: 1. verg. Hand. XVI: 7. (*y*) Hand. XI: 19. XIII: 4. XV: 39. (*z*) Hand. II: 9. (*a*) 1 Pet. V: 13.

meenten opgerigt: althans werd daar de leer des Evangelies in onderscheiden landen verkondigd.

Tegenover *Azië* ligt, door de *Egeïsche* zee, of den *Archipel*, daarvan afgescheiden, het wijdberoemde *Griekenland*. Van *Cyprus* rigt ons oog zich derwaarts; het eerst naar het zuidelijk gedeelte, onder den naam van *Achaje*, vervolgens naar het noordelijke, bij dien van *Macedonië* in de Schriften des Nieuwen Verbonds bekend (*b*). In beide deze Provinciën bestonden, reeds ten tijde der Apostelen, onderscheiden Christen-gemeenten. Zoo lezen wij, wat *Achaje* betreft, van belijders des Heeren te *Athene* (*c*) en *Korinthe* (*d*); in *Macedonië* te *Filippi* (*e*), *Thessalonika* (*f*) en *Berea* (*g*). Zelfs buiten *Griekenland*, in *Dalmatie* (*h*); wijders in de hoofdstad van *Italië*, *Rome* (*i*), en het daarvan niet ver afgelegen *Puteoli* (*k*); niet onwaarschijnlijk ook in [*Frankrijk* (*l*)], *Spanje* (*m*), en met genoegzame ze-

(*b*) *Achaje* Hand. XVIII. 22. 27. XIX: 21. Rom. XV: 26. XVI: 5. 1 Kor. XVI: 15. 2 Kor. I: 1. IX: 2. XI: 10. 1 Thess. I: 7, 8. *Macedonië* Hand. XVI: 9, 10, 12. XVIII: 5. XIX: 21, 22. XX: 1, 3, Rom. XV: 26. 1 Kor. XVI: 5. 2 Kor. I: 16. II: 13. VII: 5. VIII: 1. XI. 9. Filipp. IV: 15. 1 Thess. I: 7, 8. IV: 10. 1 Tim. I: 1. 3. (*c*) Hand. XVII: 34. (*d*) Hand. XVIII: verg. de beide Brieven. (*e*) Hand. XVI: 12 verv. 1 Thess. II: 2 verg. de Br. aan de Filippensen. (*f*) Hand. XVII: 1 verg. de beide Br. (*g*) Hand. XVII: 10—13. (*h*) 2 Tim. IV: 10 verg. Rom. XV: 19. (*i*) Hand. XVIII: 14. verv. 31. II: 10. verg. de Br. aan de Romeinen. (*k*) Hand. XVII: 13, 14. (*l*) 2 Tim. IV: 1. naar eene andere lezing. (*m*) Rom. XV: 24, 28.

zekerheid op het eiland *Kreta* (*n*) is de leer des Evangelies toen bekend geworden.

Wat eindelijk *Afrika* betreft, het is niet onaannemelijk, dat reeds destijds het licht des Evangelies eenigermate in *Egypte* en *Libyë* (*o*) geschenen heeft, en ook naar *Ethiopië* (*p*) is overgebragt. Al dit bovenstaande weten wij uit der Schriften van het Nieuwe Testament. Maar nu begeeft ons het geleide der Heilige Geschiedenis; en wij zullen derhalve, voor de volgende vakken onzer tijdrekening, in dit onderzoek ons op de berigten van ongewijde schijvers moeten verlaten, die ons dan ook, schoon voor de vroegste eeuwen in geringer getal, ten dienste staan.

Volgens deze berigten begon het Evangelielicht sedert de Apostolische eeuw, tot dat de Christelijke Godsdienst, reeds vroeger door Keizer KONSTANTIJN op allerlei wijzen openlijk begunstigd, bijzonder van den jare 324 in geheel het Romeinsch gebied door hem beschermd werd, niet slechts helderder te schijnen in de landen, waarover het, blijkens de gewijde verhalen, reeds staande den leeftijd der Apostelen was opgegaan; maar het breidde zich ook verder uit. Dus zagen het in *Azië* de *Armeniërs*. Ook wil men, dat het zelfs naar *Oostindië* zal zijn overgebragt; schoon de bewijzen, die men hiervoor aanvoert, alle behalve van ontwijfelbaar gezag zijn. Zekerder is het, dat het in *Europa* groote vorderingen in dit tijdbestek gemaakt heeft. In *Engeland*, mo-

(*n*) Tit. I: 5. verg. Hand. II: 11. (*o*) Hand. II: 10. (*p*) Hand. VIII: 17.

mogelijk ook in *Schotland* en *Ierland*, werd het bekend gemaakt. *Spanje* en *Gallië* mogten zich in hetzelve verheugen. Van het laatste gewest worden ons zelfs onderscheiden plaatsen genoemd, waar Christelijke kerken gesticht werden; als: *Lyon*, *Vienne*, *Parijs*, *Tours*, *Arles*, *Narbonne*, *Toulouse*. Zoo ook lezen wij van het aan *Italië* behorende eiland *Sicilië*. En wat *Duitschland* aangaat; van gemeenten te *Trier*, *Keulen*, *Tongeren*, *Ments*, *Worms*, *Spiers*, *Straasburg*; gelijk mede in de *Oostenrijksche*, *Zwabische* en *Beijersche* kreitsen. Ook de *Gothen* waren destijds reeds door het Evangelielicht bestraald. En sommigen maken, op zeer aannemelijke gronden, gewag van de goede vorderingen die het, behalve in *Egypte* en *Ethiopië*, zoo als reeds boven door ons gezegd werd, ook in *Barbarijen* en *Abyssinië*, mede aanzienlijke gewesten van *Afrika*, gemaakt heeft. Doch hiermede moge het gelegen zijn, gelijk het wil; zoo veel is wel onbetwistbaar zeker, dat de Christelijke Godsdienst, zoo niet volstrekt tot alle, dan toch tot bijna alle de landen van het toenmalig Kolossaal Romeinsch gebied, ja verre buiten hetzelve, was uitgebreid, en dat de getuigenissen van twee mannen, den eenen, een vriend, den ander, een vijand des Christendoms, beide uit de *tweede* eeuw onzer tijdrekening, namelijk, JUSTIJN *den martelaar* en PLINIUS den *jonge*, als geschiedkundig waar (immers aan het slot van dit tijdvak) mogen beschouwd worden. — „ Er bestaat geen volk — schreef de eerste — noch onder de Grieken, noch onder de buitenlanders, zelfs niet bij hen, die zonder vaste woonplaats in tenten leven, alwaar den

Va-

Vader en Schepper van het heelal niet, in den naam van JEZUS den gekruisigde, gebed en dankzegging geofferd worden." En insgelijks berigtte PLINIUS aan den Keizer TRAJANUS, dat velen van allerlei leeftijd, uit alle standen en van beiderlei kunne gevaar liepen, en steeds meer loopen zouden, van Christenen te worden; dat de Christelijke Godsdienst niet slechts steden, maar ook vlekken en dorpen had aangestoken; dat daarvan de Heidensche tempels gesloten waren, en bijna niemand meer offerdieren kocht.

Wanneer wij nu de geschiedenis der Christelijke kerk vervolgen tot tegen het einde der *achtste* eeuw, of het tijdvak der regering van KAREL *den Groote*, dan zien wij, dat de voortplanting des Evangelies, wel is waar, niet met gelijken voorspoed als in vroegere dagen, vooral niet in dezelfde zuiverheid van leer, beginselen en hulpmiddelen, echter alles, behalve vruchteloos, geschied is. — Sedert meer of min geruimen tijd werd het reeds, zoo als wij boven hebben opgegeven, in de *Aziatische* gewesten, *Palestina*, *Syrië*, *Armenië*, *Arabië*, *Persië*, en welligt ook in *Indië* gepredikt. In alle deze landen bleef het, niettegenstaande de treurige verliezen, die het door de komst van MAHOMED, en andere rampen, ondervinden moest, bestaan; en zelfs maken de geschiedschrijvers bijzondere melding van nieuwe overwinningen, die de leer des Verlossers op den *Libanon*, in *Georgia*, in het *Kaukaziesch* gebergte, in groot *Tartaryen*, en *China* behaald heeft. Zoo ook hield zich, wat *Europa* betreft, de prediking dier leer vrij goed staande staande in *Engeland*, *Schotland* en *Ierland*; alhoewel niet

zonder grooten ſtrijd tegen de *Sakſers* en *Angelen*. Ook in *Spanje* en *Frankrijk* bleef zij eenen gunſtigen bijval vinden. In *Italië* werd zij door de veroveraars van het later dus genoemde *Lombardijë*, te weten, de *Longebarden*, aangenomen. De *Zwitzers* werden insgelijks er mede bekend gemaakt. In *Duitschland* ſterkte zij zich telkens meer, of breidde zich verder uit in *Zweden*, *Beijeren* en *Saxen*; bijzonder in de ſtreken van *Thuringen*, *Heſſen* en *Westphalen*. Ook naar ons *Vaderland* werd zij overgebragt. Zelfs tot in *Hungarië* drong zij door; en werd in *Griekenland* alles behalve vruchteloos voorgedragen. In *Afrika* eindelijk bleven gedurende dit tijdbeſtek de *Abysſiniërs* in *Ethiopië* haar goedwillig aanhooren, en voegden de *Vandalen* zich tot hare gemeenſchap.

Na het begin der *negende* eeuw tot aan het tijdvak der gezegende kerkhervorming, het eerste vierde gedeelte der *zestiende*, (1517—1520) werd het Evangelie door de diepe onkunde en verregaande bijgeloovigheden der toenmalige kerkelijken en leeken, gedurig aan, meer beneveld, en zou buiten twijfel, bij helderder denkbeelden van hetzelve, eenen veel gelukkiger loop gehad hebben. Ook nog andere omſtandigheden, bijzonder het zich telkens uitbreidend *Mahomedisme*, verhinderden dien gewenschten voortgang; gelijk wij daarover beneden nog met een woord ſpreken zullen. Maar toch meldt ons de geſchiedenis, dat men het Evangelielicht, in *Azië*, met grooter luister dan te voren zag ſchitteren in het gebergte *Imaus*, in de noordelijke gedeelten van *China*, ook in *Tartarijen*; offchoon, bij zoo veel mogelijk naauwkeurige berekening, de toenmalige terug-

gang

gang des Evangelies in dit werelddeel op verre na niet door den voortgang vergoed werd. — Meer bemoedigend is ons het verhaal van deszelfs lotgevallen in *Europa*. Niet, dat het Christendom hier voor alle rampen, uit het inbrekend *Mahomedisme* voortgevloeid, beveiligd bleef: maar toch heeft het zich in de landen, waarin het gesticht was, weten te handhaven, of wel zijne heerschappij te versterken, ja tot gewesten, waar het nog niet gekend werd, uit te breiden. Ik weet wel, dat de wijze, waarop men met de voortplanting der Evangelieleer, in dit, gelijk ook reeds grootendeels in het voorige tijdvak, werkzaam was, geen naauwkeurig onderzoek dulden kan, omdat het alles was behalve in den redelijken en zachtmoedigen geest van haren Stichter, JEZUS CHRISTUS. Ik weet wel, dat de bekeeringen gedurende dit tijdbestek over het algemeen weinig lof verdienen, daar zij veelal alleenlijk bestonden in eene afgeperste belijdenis, en alles behalve eenen goeden invloed hadden op der menschen denk- en handelwijze. Doch, daar de vraag thans is, hoe verre, niet, door welke middelen, het Evangelie is voortgeplant, kunnen wij niet voorbij de voornaamste berigten mede te deelen, die de kerkelijke geschiedenis ons op dit punt aan de hand geeft. — Zoo zien wij dan de leer des Evangelies bij voortduring, schoon eerst grootelijks achteruitgegaan, doch naderhand tot vroegeren bloei terug gebragt, zich op het eiland *Sicilië* en in *Spanje* staande houden, en lezen van nieuwen wasdom, dien zij in *Normandië* en *Bretagne*, aanzienlijke landschappen van *Frankrijk*, verkregen

 heeft.

heeft. Niet ongelukkig was zij ook over het algemeen in *Duitschland*, won zelfs grootelijks veld in *Mecklenburg*; in *Pruissen*, bijzonder in *Pommeren* en *Marienburg*; en in het algemeen onder de *Slavonische* volken, vooral onder de *Wenden* aan de *Elbe*, den *Oder* en de *Oostzee*; ook op het eiland *Rugen*. Zoo ook op de tot *Schotland* behoorende *Orkadische* eilanden; wijders in *Denemarken*, vooral in het voorname deel van dit rijk, *Jutland*, en op het Deensche eiland, onder de naam van *IJsland* bekend; zoo ook in *Noorwegen* en *Zweden*. Zelfs schijnt zij reeds destijds tot in *Groenland* (*) te zijn doorgedrongen. Van daar nu weder naar het vaste land van *Europa* met ons oog terugkeerende, ontdekken wij het Evangelielicht in het ontzettend gebied van *Rusland*: dus in *Moskovië*, *Finland*, *Estland* en *Lijfland*; zoo ook in *Polen*, bijzonderlijk in *Koerland*, *Litthauen* en de *Ukraine*; niet minder in de onder *Oostenrijk* behoorende gewesten *Bohemen*, *Moravië*, *Hongarijen*, *Dalmatië*, en in de thans nog Turksche provincie, *Bulgarië*. — Betreffende *Afrika* kunnen wij alleen zeggen, dat *Ethiopië* het reeds ontvangen voorregt der Evangelieprediking behield, en dat het ook aan de inwoners van de Negerijen, *Benguela*, *Congo*, *Loango* en *Segno* geschonken werd. Doch, hetgeen hier vooral opmerking verdient, is,

dat

(*) Dit mede in de middeleeuwen gedeeltelijk bekend gewest wordt thans tot *Amerika*, maar werd te voren tot *Europa* gebragt. Uit hoofde der tijdrekening zijn wij de laatstgenoemde beschouwingwijze gevolgd.

dat de ontdekking van een tot dusver onbekend werelddeel, *Amerika*, aanleiding gaf, om aan den voortgang van het Evangelie eene nieuwe loopbaan te bezorgen; dat dan ook destijds geschied is, alhoewel wij bij het lezen der berigten dienaangaande moeten bloozen van schaamte, dat Christenen, of zij, die het heeten wilden, zich bij hunne werkzaamheden tot het aangelegenste doel, zoo verre hebben kunnen vergeten. Doch wat zullen wij zeggen? Ook in de natuur gaat meermalen een verschrikkelijke storm vooraf aan eene aangename en nuttige kalmte; en het zaad, met woeste hand gezaaid, geeft dikmaals naderhand rijke en heilzame vruchten.

Sedert de hervorming tot op onze dagen, waren de aanhangelingen van *Rome's* kerkleer en de belijders van het zuiver Evangelie, elk in hunnen kring, bezig, om met alle hunne, elkander, helaas! te dikmaals tegenwerkende krachten, dat geen, wat naar hun donker of helderder inzigt leer des Christendoms was, heinde en verre bekend te maken, of dieper den menschen in te prenten! Zoo beijverden zich in *Azië* de *Roomschen*, om de reeds in *China* vele eeuwen aangewende pogingen te bevestigen, en den naam van Christen, waar deze welligt nog niet gehoord was, bekend te maken: namelijk, in de koningrijken *Siam*, *Cochin-China*, *Tunquin* en *Tibet*; op de kusten van *Coromandel*, te weten, in de provinciën *Cannate* en *Marawan*, op de *Malabaarsche* kust, en op de eilanden *Ceylon*, *Madura*, de *Philippijnsche* en *Manillische* eilanden, *Japan* enz. Zij werden door de Evangeliesche Christenen, niet al-

leen

leen op de kust van *Malabaar*, en op die van *Coromandel* in *Tranquebar*, in dit werk, schoon naar veel betere begrippen, gevolgd; maar zag men ook deze op de eilanden *Ceylon*, *Java*, de *Moluksche* eilanden en *Formosa*, de gezuiverde leer des Christendoms bekend maken. — Hiermede hielden zij zich niet te vrede, maar vaardigden tevens hunne zendelingen in *Europa* af naar de *Russische* gewesten, *Finland* en *Lapland*; gelijk zij ook voor *Groenland*, even als de *Russen* zelf voor *Siberië*, zorg droegen. Betreffende *Afrika* vernamen wij reeds in het bovenstaande, dat *Egypte*, *Abyssinië* enz., met de kennis der Evangelieleer waren bevoorregt. Op hunne wijze en in hunnen denktrant zetten de Roomschen den vroegeren arbeid in die gewesten naar hun vermogen voort onder de *Kopten*; in de koningrijken *Tripoli*, *Tunis*, *Benin* en *Matamba*; en in den Negerstaat *Awenni*; terwijl de Evangelische Christenen het Evangelielicht onder de inwoners van *Sierra Leone*, de Kaap *de goede hoop*, de eilanden *Madagascar* en *St. Mauritius* ontstaken. — Van *Amerika* zijn ons eenige bijzonderheden bepaalder bekend. De *Roomschen*, namelijk, gingen er, schoon met bedaarder gang dan in vroeger dagen, vooruit op het spoor, dat zij eens waren ingeslagen, bijzonder in *Neder-Kanada*, *Kalifornia*, *Nieuw Granada*, *la Plata*, *Perin*, *Venezuela*, *Paraguay*, *Tucunan*, *Taria*, *Brasilie*, gedeeltelijk ook in *Guiana*; en wat de eilanden betreft, op *St. Vincent*, *Tabago*, *Martinique* en *St. Domingo*. Niet minder wendden de belijders van het zuiver Evangelie, ter voortplanting des Christendoms, hun-

hunne ijverige pogingen aan; welke pogingen dan ook in *Labrador*, *Opper-Kanada*, de vereenigde Staten van *Noord-America*, onder de *Irokeesen*, de *Huronen* in den vrijstaat *Carolina*, en op de eilanden *Jamaica*, *St. Christoffel*, *Barbados*, *Antigoa*, *Bahama*, *Trinidad*, *Granada*, *St. Barthelemij*, *St. Croix*, *St. Thomas*, *St. Juan*, *St. Vincent*; en wat het vijfde werelddeel, *Australie*, aangaat, op het eiland *Nieuw-Zeeland*, en *de Gezelschaps-eilanden*, *Eimeo*, *Otaheite* en anderen, heerlijk werden gezegend.

Zoodanig was hoofdzakelijk de gang der voortplanting van het Evangelie onder de volken der aarde. Wie nu staat niet verbaasd over de onmetelijke vorderingen, die het, vooral in de drie eerste eeuwen, gemaakt heeft? — Waaraan is deze snelle voortgang onder al die volken toe te schrijven? Voorzeker niet alleen aan den hen uitlokkenden aard der leer. Men behoeft slechts met den denktrant van Jood en Heiden in den toenmaligen tijd, door het lezen der Heilige Schriften en de getuigenissen der geloofwaardigste Kerkvaders, bekend te zijn, om te kunnen berekenen, hoe zeer de leer des Evangelies met de toenmaals algemeen geëerbiedigde en diep gewortelde begrippen aangaande God en Goddelijke zaken streed! En erger nog stond het geschapen met de zeden en gewoonten der tijden. Men beeft met ijskoude huivering terug van de schets, die PAULUS, aangaande den zedelijken toestand van Joden en Heidenen, in zijne brieven, vooral in dien aan de Romeinen, gegeven heeft. — Het kruis op zich te nemen, het oog uit te rukken, hand en voet af te houwen; — waarlijk! dit prees zich niet bijzonder aan

bij

bij menschen, aan al het zingenot der toenmalige tijden overgegeven. En zij, die deze, op ootmoed des harte, op nederigheid en zelfverloochening zoo geheel aandringende, leer, der wereld verkondigden, schitterden niet door glans van geboorte, aanzienlijke betrekkingen, rijkdommen, en wat dies meer zij. Zij hadden, met uitzondering van den enkelen PAULUS, — immers wat de Apostolische eeuw aangaat, — geen onderwijs ontvangen in de scholen der toenmalige geleerden. Zij muntten niet uit door de gaven der destijds gezochte welsprekendheid, waarvan zij zelfs eenen grooten afkeer schijnen gehad te hebben. Zij werden niet geschraagd door den invloed van wereldlijke magt. — Integendeel, deze kantte zich nu eens meer, dan minder heftig, tot KONSTANTIJN de teugels van het bewind in handen kreeg, tegen den bloei des Christendoms aan. En wat zetten de predikers en belijders van JEZUS naam hun tegen? de kracht van wapenen? Neen, mijne Lezers! Het is in hunnen ziel niet opgekomen, om het Evangelie hunner zaligheid of te verdedigen of voort te planten met het zwaard in de vuist! Zoo had de Meester niet gedaan; dit wilden ook onze oudste broeders in het Christendom niet. En des niet te min heeft het eenen schier ongelóofelijken voorspoed gehad, welken men, met de wereldkaart voor zich, zonder hier de werking te eerbiedigen van Gods bijzondere Voorzienigheid, onmogelijk naar behooren verklaren kan.

Niemand mijner Lezers werpe mij tegen, dat het met de maatregels tot uitbreiding van het

Chris-

Christendom in volgende eeuwen niet zoo loffelijk, als voor de dagen van KONSTANTIJN, gebleven is. Immers heb ik zelf dit reeds in de bovenstaande beknopte geschiedenis der Evangelieverbreiding toegestemd. Zeker hebben het uitzigt op aanzienlijke posten en groote rijkdommen, laaggeestige schikking naar de zeden, gewoonten en gebruiken der Heidenen; toegeefelijkheid ten aanzien van vele hoogst ongerijmde denkbeelden; de verbuiging der oorspronkelijke Evangelieleer naar dezelve; de vermenging der van tijd tot tijd, maar ook al onder gedurige afwisseling, opkomende, zoo genoemde wijsgeerige, leerstelsels met de geloofswaarheden des Christendoms; het toenemend gebruik, dat men van de, bij verloren goeden smaak, zeer bedorven, maar tevens zeer geliefde, dus geheeten, welsprekendheid maakte; en het opgeheven zwaard der vervolging in de hand van gewaande ijveraars voor den bloei van het Evangelie, onberekenbaar veel bijgedragen, om het getal van deszelfs uitwendige belijders op den aardbodem te vermenigvuldigen. — Maar toch had het reeds voor die treurige dagen onoverzienbaar veel veld gewonnen: en schoon het ons niet doenlijk zij, tot in de kleinste bijzonderheden toe, ten aanzien van elke streek gronds, waar het Heidendom voor het Christendom zwichten moest, aan te wijzen, door welke middelen de leer van JEZUS over de afgodsdienst heeft gezegepraald; zal toch wel niemand zoo onbillijk zijn van te willen beweeren, dat zij overal, langs eenen onbehoorlijken weg, door geheel onchristelijke maatregelen, is ingedrongen. Is het niet allerwaarschijn-

ſchijnlijkst, dat door de meer dan vijf millioenen Christenen, die er, naar de berekening van ſommigen, (*) reeds bij den aanvang der vierde eeuw beſtonden, Christenen, hunnen veelbeduidenden naam over het geheel niet onwaardig, tallooze ſcharen, door verſtandige verlichting, uit het Joden- en Heidendom tot de gemeenſchap van het Christendom zullen zijn overgebragt? Moesten niet ten gevolge van zulke uitgebreidheid, als het gebied des Christendoms, reeds vóór KONSTANTIJN, gekregen had, andere millioenen tot een ernſtig nadenken over hoogere belangen dan kunst en wetenſchap, zinnelijk genot en

(*) Zoo lees ik in de uit ZIMMERMANS *Allgem. Kirchenzeitung*, in ons *Maandschrift* (bl. 363, 364 van dit Deel) overgenomen opgave van het getal van Christenen, die in elke eeuw, van de eerſte tot de achttiende, op aarde geleefd hebben. Bij deze gelegenheid kan ik niet voorbij mijne lezers te verzoeken, eene door mij, bl. 309 en 310, medegedeelde berekening te verbeteren. Er ſtaat bl. 309, reg. 6 van onder: *meer dan de helft*, lees hiervoor: *nagenoeg een vierde*; reg. 1 van onder: *drie maal meer*, lees: *even zoo veel*; bl. 310, reg. 1 van boven: *dan*, lees: *als*; reg. 3 en 4 van boven *behoeven — te verloopen*, *als wanneer*; lees: *zal het toch ten laatste daar henen loopen, dat* enz. — — Hoezeer mij, namelijk, wel altijd de door mij eerstgevolgde berekening der Mahomedanen, in betrekking tot het menschdom in het algemeen en de Christenen in het bijzonder, eenigzins verdacht is voorgekomen, heb ik haar echter, bij gebrek van beter inzien, behouden, en vond haar ook nu nog in de door TEYLERS *Godg. Gen.* met goud bekroonde Verhandeling van den Eerw. J. W. STATIUS

en lang leven, werden opgewekt? En kon hieruit wel anders voortvloeïjen, dan dat in vele dorpen, steden, ja geheele landen, bij de reeds toen veelvuldige gelegenheden tot onderwijs in de leer des Evangelies, het kruis van CHRISTUS de standaarden van on- en bijgeloof verdrong, en scharen bij scharen zich tot de gemeenschap des Christendoms door den doop lieten inwijden? — Maar vooral mag ik hier ééne opmerking niet vergeten. Zij het alzoo, dat het Christendom, in onderscheiden gewesten des aardbodems, niet door de edelste hulpmiddelen is voortgeplant; de nakomelingen der door list of geweld tot de gemeenschap der uitwendi-

TIUS MULLER, *over de Uitbreiding des Christendoms*, XXIII Deel, bl. 3. — waar ik aangehaald zie de werken van SUSZMILCH, GATTERER, G. LESS, als vermoedelijk met hem dezelfde berekening volgende. Ook de Eerw. L. EGELING schreef voor nog niet zeer lang, in zijn voortreffelijk boek: *de weg der zaligheid*, II D. bl. 456. dat, tot op dezen dag toe, het grootste gedeelte van het menschdom de valsche Godsdienst van MAHOMED belijdt. — De berekeningen echter, waarbij de verhouding van het getal der Mahomedanen tot dat der menschen en Christenen in beperkter hoeveelheid wordt opgegeven, schijnen de voorkeur te verdienen. Evenwel is men het ook daarin met elkander niet eens; zoo als een ieder zien kan, die met de opgave uit ZIMMERMANN vergelijkt de berekeningen van ZSCHOKKE, in zijn *Geschiedkundig Tafereel van den tegenwoordigen toestand des Christendoms over den geheelen aardbodem*; — en de *Wereldkaart*, uitgegeven door het Zendelinggenootschap.

dige belijders van JEZUS overgebragten hebben het Evangelie dan toch niet weder algemeen afgezworen, maar, bij eigen ervaring van het groote heil, dat hieruit voor den Christen ontstaat, zich vaster en vaster aan hetzelve aangesloten; ja zijn, onder het hooge bestuur der aanbiddelijke Voorzienigheid, wel eens voor anderen, welker voorvaderen op voegzamer wijze tot de Christelijke Kerk waren overgebragt, ten rijken zegen geworden. Dat ik dit schrijvende, aan *Saxen* denk en aan de daar oorspronkelijke kerkhervorming, waarvan de weldadige vruchten zich reeds zoo verre hebben uitgestrekt, zal iedere opmerkzame van zelfs berekenen. — Hoogstwaarschijnlijk derhalve, denkt mogelijk iemand, zou het Evangelielicht, indien er volstrekt geene ongeoorloofde middelen tot deszelfs verbreiding waren aangewend, een' veel beperkter grond bestraald hebben, dan waarop wij het thans aantreffen. Ik weet het niet. Het gebruik der onbehoorlijke maatregelen heeft mogelijk het getal der tegenstanders van het Evangelie niet minder dan dat van deszelfs belijders vermenigvuldigd. En bijna zou ik durven beweren, dat JEZUS leer in gewesten, waar dezelve thans bijna of in het geheel niet bekend is, duizende vrome aanhangers zou gevonden of behouden hebben, indien niet doop of dood de leuze van vele der gehate Evangeliepredikers geweest waren. Doch dit pleit nu te behandelen ligt buiten de grenzen van mijn tegenwoordig plan. Genoeg, het Christendom heeft zich over eene oppervlakte uitgebreid, die bij de eerste prediking voorzeker niemand, buiten den alwetenden Stichter van hetzelve, zou, of zelfs

kon

kon gedacht hebben, dat het, na nog geene achttien honderd jaren, omvatten zou. Ons derhalve lacht de blijdste hope aan op eenen toenemenden bloei der Evangelieprediking in de dagen, die nog uit den schoot der toekomst zich ontwikkelen moeten.

Men verbeelde zich echter niet, als of de voortplanting van het Evangelie niet dan louter voorspoed zoude gekend hebben. De gewijde levensbesigten der Apostelen, en de overige ongewijde jaarboeken der Christelijke kerk, leveren maar al te veel treurige bewijzen, dat het Christendom door vele tegenheden gedrukt werd. Het is mijn voornemen niet die alle, of zelfs de voornaamste, te noemen. Slechts eenige wil ik opgeven, ten bewijze, dat het Evangelie ook over de grootste verdrukkingen heeft gezegepraald, en dat er derhalve, ook van dezen kant, volstrekt voor geenen ondergang des Christendoms in volgende eeuwen te vreezen is.

Wat vreesselijke vervolging ontstond in de moederkerk te *Jeruzalem*, bij en kort na den dood van den Diaken STEPHANUS! Maar hoe heerlijk werd de daardoor veroorzaakte schade vergoed door de uitbreiding, die de vlugtende Christenen in hunne onderscheidene veiligheidsplaatsen, door hunne berigten, onderwijzingen en gedragingen aan het Christendom gaven! Met bangen kommer zag men te *Damascus* de verwoestingen te gemoet, die het opgeheven zwaard van den bitteren vijand des Evangelies, SAULUS, aan deszelfs belijders dreigde. Doch boven alle verwachting werd dat dreigende zwaard afgewend, en SAULUS zelf in een' PAULUS, die bitteren vijand des Christendoms, in eenen

 ijve-

ijverigen voorſtander van hetzelve veranderd. — Bleven er duizende en duizende Joden met eenen diep ingekankerden haat tegen de belijders en dienaars van het Evangelie vervuld, ten gevolge van welken afkeer er nog vele ſlagtoffers voor de heilige zaak des Christendoms vielen; de ſlooping van den Joodſchen kerk- en burgerſtaat maakte meestal een einde aan de rampen, die door den ijveraar voor de wet den Christenen tot hiertoe waren overgekomen. Verſcheidene Romeinſche Keizers, waaronder een NERO, DOMITIANUS, DECIUS en DIOCLETIANUS vooral moeten genoemd worden, hebben zich tegen het Christendom met de allerverſchrikkelijkſte woede aangekant. Maar elkens ſtonden er weder anderen op, die aan belijders des Heeren een gunſtiger hart toedroegen, en even daarom de bloeddorſtige bevelſchriften hunner vervolgziekc voorgangers matigden; tot eindelijk de uitwendige ſtaat des Christendoms, na den overgang van KONSTANTIJN, eene veel gunſtiger gedaante aannam, en nagenoeg alle vervolging van die zijde ophield. — Grooter onheilen echter, dan tot dus verre den Christenen van den kant van Joden of Heidenen waren overgekomen, troffen hen door den valſchen profeet in *Arabie*, MAHOMED, den zoon van ABDALLAH en AMÉNA. Het is bekend, en reeds in het voorgaande hebben wij er met een woord van geſproken, welke groote overwinningen, hoe en door welke middelen hij die behaalde, en millioenen bij millioenen onder zijnen ſtandaard vereenigd heeft. Echter is het nog altijd eene vraag van zeer groot aanbelang, of hij niet in de gevolgen, ſchoon dan ook ondanks zich zelven,

ruim

ruim zoo veel goeds als kwaads voor de zaak van het Christendom gesticht hebbe. Immers zijn geheele natiën, die de afgoden dienden, door de omhelzing zijner leer, tot de kennis van den éénen waarachtigen God gebragt, en is dus bij deze den grondslag gelegd dier hoofdwaarheid onzer Christelijke belijdenis: *er bestaat slechts één God.* Zelfs, daar MAHOMED alles behalve geheel ongunstig dacht aangaande JEZUS, is ook juist daardoor eenige bekendheid met en hoogachting voor dien Eenige meer algemeen, dan mogelijk anders tot op dezen dag zou hebben plaats gehad, verbreid geworden. Wij kennen de ontwerpen van den God der waarheid niet: maar zou het niet zeer wel kunnen zijn, dat nog in de toekomst juist het Mahomedisme bij talloozen het voertuig werd, waardoor de leer des Evangelies een' gereederen toegang tot hun verstand en hart vinden zal. En wat ten slotte de door de Muzelmannen behaalde zegepralen op vele, door Christenen bewoonde, landen betreft; het is uit de geschiedenis bekend, dat zij toch vele gewesten, waar zij zich toegang, ja de opperheerschappij, hadden weten te gewinnen, hebben moeten verlaten. En welligt zullen de Christenmogenheden, op de toenemende vorderingen der Mahomedanen in staatkunde, althans in de kunst van oorlogen, opmerkzaam gemaakt, eindelijk beginnen te begrijpen, dat het belang der beschaafde wereld eene inkorting der Kolossale, en even daarom bij klimmende beschaving allergevaarlijkste, magt dringend vordert! Mogelijk zal men de grondregels van vroeger dagen, om eenen vijand te sparen,

zou, indien men nu eens tegen dezen, dan tegen dien, eene dreigende houding kon doen aannemen, begeeren vaarwel te zeggen, en tot die mate van vermogen te beperken, dat hij niet, uit valschen Godsdienstijver, of welk ander beginsel ook, voor geheel *Europa* verschrikkelijk worden kan. — Doch deze beschouwing ligt buiten mijnen gezigtkring; en gaarne laten wij het aan het bestuur der aanbiddelijke Voorzienigheid over, en verblijden ons, dat toch in onze dagen het Mahomedisme veel meer verliest dan wint, en de goede zaak des Christendoms in betrekking tot hetzelve zich in aanmerkelijke vorderingen, met dankbaarheid aan God, verheugen mag, althans, in den tegenwoordigen staat van zaken, van MAHOMED's volgers geene vernietiging te duchten heeft.

Heilloozer nog dan de bijna ongeloofelijke overwinningen der Mahomedanen, en de invallen van onderscheidene woeste volken in *Europa*, was, voor het ware Christendom het toenemend bijgeloof, dat zich onder de dus genoemde leeraars en leeken van 's Heilands gemeente, sedert de vierde eeuw, in gedurig toenemende kracht, openbaarde. Men kan de geschiedenis van de heerschzucht der Pausen en mindere geestelijken, van derzelver volslagen gebrek aan alle Bijbelkennis, en der bijna algemeen heerschende zedeloosheid, zoo als ook van de onkunde en den slaafschen geest der gemeenteleden niet lezen, zonder zich over het diep verval der Christelijke kerk te bedroeven, en voor haren geheelen ondergang beducht te worden. Eene geheele Kerkvergadering, bijna eene eeuw vóór de Hervorming, te

Ba-

Bazel gehouden, verklaarde ronduit, dat destijds alle tucht der Kerkedienaars en der overige Christenen nagenoeg overal vernietigd was, en dat de al te groote roekeloosheid in gedrag de goddelijke Majesteit vertoornde: — „en," vraagt zij, „welk deel is er wel in de Christenwereld, dat niet door huisfelijke of burgerlijke twisten beroerd wordt, zoo zelfs, dat de Christenen erger en wreeder zijn dan de Saraceenen?" — Echter bleef God voor de zaak des reinen Christendoms zorg dragen. In weerwil van het diep verval, leefden er echter op den duur wel weinige, maar toch zeer verlichte en waarlijk Godvreezende mannen, die, als gezegende werktuigen in Gods hand, de kerk voor eenen geheelen ondergang behoedden. Dus, bij voorbeeld, een PETRUS WALDUS, PETRUS VAN BLOIS, de Parijsche bisschop WILHELMUS RUSBROCH, PRIOR te *Brussel*, THOMAS À KEMPIS, JOHANNES WIKLEFF, de Dominikaner SAVANAROLA, de graaf PICO en anderen. — Sommigen, zoo als P. en H. DE BRUIS, HUSS en HIERONYMUS VAN PRAAG, waren niet alleen zelve alleruitmuntendste mannen in kennis, geloof en godzaligheid, vol van ijver tegen de verfoeijelijke leerbegrippen en zoogenoemde Godsdienstige oefeningen, die van tijd tot tijd eenen grooteren bijval vonden; maar hebben zelfs niet geschroomd den marteldood te ondergaan voor de zaak van het zuiver Evangelie, en zijn dus gestorven op eene wijze, die niet anders kon dan de oogen van nog eenigzins nadenkenden te openen, en aan het afschuwelijk bijgeloof eenen belangrijken slag toe te brengen. Doch niet slechts blonken in dit donkere tijd-

vak enkele menschen, als heldere starren tusschen de dikke wolken van eenen duisteren nacht; maar er leefden zelfs ginds en elders zeer talrijke verzamelingen van Christenen, die zich onbesmet wisten te bewaren van de vlekken van het Roomsche bijgeloof. Inderdaad, het is de moeite dubbel waardig, de geschiedenis der Waldensen (*), Bohemers en Moraviërs te lezen, om zich te overtuigen, hoe het oog der eeuwige Liefde toch onafgebroken op de Christelijke Kerk nederzag, en hare hand den geheelen ondergang nog in tijds heeft afgekeerd. — Eindelijk verscheen, na den grooten ERASMUS en andere voortreffelijke mannen, die van tijd tot tijd de Kerkhervorming voorbereid hadden, LUTHER, die onvergetelijke, met zijnen vriend en medehelper, MELANCHTON. Nu werden de kluisters van het Roomsche bijgeloof door deze dienstknechten Gods, en, op hunnen voorgang, door duizenden en duizenden verbroken. En wat men, bij de stichting van het Christendom en gedurende de drie eerste eeuwen na dezelve, niet kan voorbijzien, moet men, ook bij en na de Hervorming van 's Heilands gemeente, opmerken en toestemmen, dat de Almagtige zelfs zich den bloei des Evangelies aantrok, en hetzelve tegen allen wederstand heerlijk beveiligde. — Groote vorderingen werden door de gezuiverde Evangelieleer gemaakt. Vele vorsten en volken omhelsden haar. Onberekenbare voordeelen heeft zij der wereld aangebragt, zoodat zelfs

(*) MARTINET, b. v., naar de laatste uitgave van mijnen hooggeschatten Ambtgenoot, H. RIETVELD.

zelfs hare vijanden, de Roomschen, ondanks zich zelven, haren allerweldadigsten invloed, in meer dan één opzigt, ondervonden hebben. Voor eene reeds welligt te groote uitvoerigheid vreezende, moet ik mij tot deze algemeene opgave bepalen, maar, met de Kerkelijke Geschiedenis in mijne hand, en eenen dankbaren blik ten hemel geslagen, kan ik niet anders dan vrolijk uitroepen: *de groote Kerkhervorming was Gods werk.*

Nu is het wel niet te betwisten, dat het Protestantisme, of, laat mij liever schrijven, de Evangeliesche Kerk, door verdrukkingen van buiten, bijzonder van de zijde der Roomschen, door Inkwisitie, Jesuiten, Dragonnades, den Bartholomeusnacht, Proselietenmakerijen, en wat dies meer zij, zoo als ook door inwendige verdeeldheden, dikmaals zeer veel heeft geleden. En toch heeft zij niet alleen het hoofd boven gehouden, maar is ook in innerlijke kracht en uiterlijke grootte zeer toegenomen. Wat al vorsten en volken behooren thans tot haar! Wat wint zij en in *Europa* en in andere deelen des aardbodems, bijzonder in *Azië* en *Amerika*, veld! En hoe draagt zij, in de aankweeking van Godsdienstige kennis, echte deugd en goede zeden, het merkteeken van hare waarde boven de Roomsche! In landen, waar zij het gebied voert, bloeit, nevens andere kunsten en wetenschappen, ware Godsdienstkennis bij zuivere vrijheid. De burger geniet er rust. De vorst is er veilig. Immers waren de sluikmoordenaars der koningen en vorsten over het algemeen belijders der Roomsche kerkleer, en door dezen of genen geestelijke, onder belofte

 des

des hemels, tot de door hen gepleegde misdrijven aangezet. Nog tot op den huidigen dag heerschen de meeste beroeringen in landen, waar de Roomsche Godsdienst de heerschende is: terwijl die gewesten, waar de zuivere Evangelieleer door den vorst, of het meerdertal der ingezetenen, beleden wordt, in het heil van den vrede deelen mogen; en zoo drukt de Almagtige het zegel van zijne goedkeuring op de zaak des reinen Christendoms. Zij is zijne zaak, als zoodanig, door alle verloopen eeuwen, blijkens het bovenstaande; door onloochenbare daadzaken bewezen. Het echte Christendom heeft zich in den aanvang wijd en zijd uitgebreid, is onder allen druk beveiligd; van dien druk voor een zeer groot, zelfs voor het grootste, gedeelte verlost, bloeit met eene gedurig en zigtbaar toenemende kracht de wereld door: en dus zal ik wel niet te veel gezegd hebben met de beweeren (*), dat de door sommigen gevreesde ondergang van het ware Christendom, door de reeds bestaande ondervinding van vorige dagen tot op onzen tijd, wedersproken wordt.

(*) Zie bl. 308.

(Het slot in een volgend Nummer.)

TROOST-

TROOSTRIJKE HERINNERINGEN

VOOR

BEDROEFDEN.

Mijn doel met dit ſtuk is geenszins eene reeks van troostredenen op te ſommen, zoo als men die in onderſcheiden uitmuntende boeken voor lijdenden verzameld vindt. Schriften van deze ſoort zijn veelal in rustige oogenblikken, volgens een overlegd plan, opgeſteld, en het bruikbaarst voor lezers, die nog tamelijk welvarend zijn, of de aanvallen van eene hevige ſmart reeds hebben doorgeſtaan, en met de ramp, die hen drukt, gemeenzaam zijn geworden. Neen, ik wil die opmerkingen mededeelen, welke ik, bij het ziek- en ſterfbed eener geliefde dochter, door lezen en overdenken verzameld heb. — De Lezer verwachte dus hier geene doorwrochte verhandeling, maar ſlechts eenige waarnemingen en opwekkingen.

Onder alle ſterfgevallen, die het hart het diepst doorboren, zijn zeker deze twee de ſmartelijkſte: als de dood teedere echtgenooten ſcheidt, en wanneer geliefde kinderen van rijper jaren, bloeijende gedaante en edelen geest, in het best van hun leven, na dat zij door eene doodelijke ziekte lang gefolterd zijn, eindelijk eene prooi van het graf worden. Welk eene ſmart! Ik meende die te kennen. Als ik dikwijls, bij het ſterfbed, bange klagten hoorde, en het wringen der handen zag, dacht ik

het

het verlies der treurenden en de grootheid van hun leed geheel te gevoelen. Maar ik dwaalde. O! het is geheel iets anders, door vreemd leed getroffen, te kunnen medeweenen, en — zijnen eigenen nood te betreuren. Thans ken ik, helaas! dit onderſcheid. Neen, dat het zoo onbeſchrijfelijk drukkend, en als een tweeſnijdend zwaard door het hart gaande is, een geliefd kind langzaam te zien ſterven, dat had ik mij voorheen nimmer kunnen verbeelden. Ach, welk eene ſmart! Teeder en ſterk voelende, warm en innig lievende ouderharten! wat hebt gij in zulk een geval tot uwe geruststelling gebezigd? Liet gij uwe ſmart woest uitrazen, tot, volgens eene natuurlijke afwisſeling van denkbeelden en gewaarwordingen, de alles veranderende tijd daaraan ten laatſte een einde maakte? Daartoe behoort een ſterk zenuwgeſtel, dat niet allen bezitten. Gingt gij op reis, of zocht gij verſtrooijing, om, zoo doende, uw verlies te vergeten? Daartoe wordt tijd, gelegenheid en geld vereischt, waarover allen niet beſchikken kunnen. Of gaaft gij u geheel over aan uw verdriet? Liet gij den langzaam doodenden worm knagen? O allerbeklagenswaardigſte! Zonder kracht of wil, doet gij niets om uwe ſmart te verzachten, en kunt ook niets doen; want uwe ziel bezit geloof noch hoop. Mijne ziel kome niet in uwen raad? Wel mij, dat geloof en hoop mij nooit geheel verlaten hebben; ſchoon zij wel eens van verre ſtonden, gelijk de vrienden van JOB.

Ik zou hebben moeten bezwijken; maar éene goede gedachte, die ik ter regter tijd vast hield, red-

redde mij. Naauwelijks hoorde ik, door welk eene ziekte mijne dochter was aangetast, of ik begon te vreezen, dat haar kraambed haar sterfbed zijn zou. Terwijl nu bange vrees voor het dreigend gevaar, en angstig zoeken naar hulp, beurteling het sidderend hart bestormden, drong eensklaps een helder denkbeeld door den donkeren nacht, en het was, als of eene stem luide in mijn binnenste riep: Let op! thans nadert u op de loopbaan van uw uit- en inwendig leven eene belangrijke plaats; God leidt u in eene nieuwe, hoogernstige school, waarin Hij u veel te zeggen heeft! Hier kunt en zult gij *ervaren*, wat gij dusver nog niet wist; *winnen*, wat u ontbrak, waaraan gij nog arm zijt! — Dit was voor mij eene stemme Gods. Van toen af lette ik naauwkeurig op de indrukken van buiten, op alle aandoeningen van binnen, welke in die lijdensdagen levendig waren, en ik maakte die, zoo ver dit onder den storm van benaauwende gewaarwordingen mogelijk is, tot een onderwerp van stille bepeinzingen. Zulks maakte, gelijk ik naderhand inzag, dat mijne gedachten en aandoeningen van nu af zulk eene wending namen, dat ik iedere lijdenservaring van dien kant kon bezigen, van waar zij mij gewin moest schenken. Gelooft mij, lieve medewandelaars op het doornig lijdenspad! beproeft dit; houdt met uwe gansche ziel het denkbeeld vast: thans wil God mij iets leeren; en wat anders, dan het belangrijkste en beste, datgeen, hetwelk noch gij zelf, noch anderen u leeren kunnen? Houdt gij dit denkbeeld vast, weest dan — al dreigde uw hart te bersten — weest dan voor uwe

ge-

gerustftelling niet bevreesd. Gij zult niet bezwijken; gij ftaat op een hoog, onbeweeglijk ftandpunt; en God, uw God ftaat u ter zijde. Van deze plaats overziet gij veel in deszelfs hoogfte betrekking en beteekenis, en zelfs uit de kleinfte voorvallen zal voor u, als eene aangename verrasfing, hier eene groote waarheid, dáár een verkwikkende troost, ontfpringen: en, terwijl gij, door dit denkbeeld bezield, u, nadenkend, naar alle kanten wendt, u dan eens onderrigt, dan weder befchaamd, dán opgerigt voelt; zoo keert gij u ongemerkt van het voorwerp uwer fmart, zonder dit echter geheel te verlaten. Op deze wijze kunt gij treuren en weenen, zoo als de liefde dit eischt; maar tevens krijgt uw hart fteeds meer verruiming en vrijheid, meer licht en fterkte, zoo dat iedere vertroosting daarin beter wortelen en gedijen zal. Hier tegen zondigen allen, die het denkbeeld van hun verlies met geweld van zich willen verwijderen, en hunne fmart op eens onder zinnelijke verftrooijingen willen begraven. Dit toch kan een teeder-minnend, diep gewond en troostbehoevend hart nooit gelukken; en, al gelukte het, dan zal het bitter verwijt, dat zeker terugkeert, alles weder omverrukken; het verwijt: ach, hoe weinig hebt gij uw kind beweend! welk een groot onregt hetzelve aangedaan, dat gij het zoo ras vergeten wildet!

Om kracht te krijgen, ten einde den harden flag, die telkens meer naderde, mannelijk en Christelijk te ontvangen, ging ik eens naar mijne boekenkamer, en zocht daar, wat mij kon opbeuren. Ik las de titels van oude en nieuwe fchriften,

bla-

bladerde hier en dáár, en las bekende dingen, die mij, in dagen van voorspoed, dikwijls getroffen hadden, maar ik zette ras, onvoldaan, het eene boek voor, het andere na, op zijne plaats, keerde mij om, en zuchtte: ook gij verlaat mij dan thans, dierbare vrienden mijner eenzame uren! — Maar nu greep ik, hetgeen ik terstond had behooren te doen, mijnen Bijbel, en las de laatste rede van den Heiland, volgens *Joännes* XIV tot XVII. Bij de stemming mijner ziel viel het mij niet moeijelijk het treurige dezer ure en de smart dezer zielen te voelen. O, hoe zeer werd ik nu getroffen door de roerend uitgesprokene en onweerstaanbaar aantrekkende woorden: *nog een' kleinen tijd, en gij zult mij niet meer zien. — Ik zal niet veel meer tot u spreken. — Indien gij mij lief hebt, zoo zult gij u verblijden, dat ik henen ga tot den Vader.* Deze woorden lag ik mijn stervend kind, als afscheid van ons, in den mond; en nu kon ik weder verzachtende tranen storten. — *In mijns Vaders huis zijn vele woningen; ik ga henen om u plaats te bereiden.* Deze zaligende belofte werd gretig door mij omhelsd. — *Uw hart worde niet ontroerd. Geloost aan God, geloost ook aan mij; het woord, dat ik spreek, is niet het mijne, maar des Vaders, die mij gezonden heeft.* — Nu riep ik: Heer! ik geloof; kom mijn ongeloof te hulp; versterk mijn geloof, opdat mijn hart door vrees en schrik niet bezwijke! — En eindelijk: *opdat de wereld bekenne, dat ik den Vader lief hebbe, en doe wat Hij mij bevolen heeft: staat op; laat ons van hier gaan!* En nu stond ook ik veel gemoedigder op, en ging weder derwaarts, waar

waar mijn kind in doodsangst lag, om met hetzelve te lijden en te bidden.

Toen mij, op eenen anderen tijd, de droefheid vermeesteren wilde, vraagde ik, in nadenken verdiept, mij zelven: wat, van al het geen gij geleerd hebt en weet, kunt gij thans wel gebruiken? Oude en nieuwe talen, geschiedenis, aanmerkingen, invallen, of iets anders, wat geleerdheid en kunst betreft? zoo veel of weinig dit dan ook zijn mag, wat baat dit u thans? — Gij hebt u dikwijls vermoeid door veel te willen weten; gij zijt dikwijls bedroefd geweest, omdat gij het daarin niet zoo ver hebt kunnen brengen, als uwe ijdelheid wenschte, en hebt het anderen, die er beter in slaagden, benijd. — O hoe dwaas! Immers, al kondt gij thans met Engelentong spreken, en al hadt gij de gave aller talen, en al wist gij alle wetenschappen grondig, zoodat de wereld en de nakomelingschap uwen naam met bewondering zou noemen; dit alles zoude u thans geene de minste schadevergoeding voor uw verlies geven, en u geen druppel troost schenken tot teeniging uwer smart. — Ik erkende nu met diepe schaamte, en had dit nimmer zoo levendig gevoeld als thans, dat de schat van kundigheden en de som van nuttige en aangename bekwaamheden, die wij ons eigen gemaakt hebben, en die ons in gezonde en gelukkige dagen zoo kostbaar en voordeelig schijnen te zijn, meerendeels tot die dingen behooren, welke onze ijdelheid veel te hoog waardeert, of die door ijdel vertoon ware nietigheden worden; dewijl zij wel een tijd lang tot aardsche doeleinden bruikbaar zijn, maar dáár,

waar

waar al het ondermaansche ons verlaat, bij het sterfbed en het graf, van ons wijken, en het troostbehoevend hart aan zijn eigen lot overlaten. Doch JEZUS, het heil en de onsterfelijkheid, door Hem verworven en aan het licht gebragt, te kennen; dit blijkt in zulke omstandigheden beproefd en bruikbaar te zijn, dit is ware troost voor het gewonde gemoed, en een genezende balsem voor hetzelve. Slechts datgeen, wat met deze wetenschap in betrekking staat, wat daartoe leidt en ons tijdelijk leven aan het eeuwige knoopt, wat ons geloof aan den Verlosser en de onsterfelijkheid bevestigt, reinigt, uitbreidt en bezielt; dat alleen voldoet het hart, zelfs in de bitterste smart en den bangsten nood, en is daarom ook het hoogste weten, en heeft de grootste waarde. — Wat is in het scheidensuur de wereld met al hare heerlijkheid! Wat beteekent dan niet slechts eer, rijkdom en zinnelijk genot, maar ook alle menschelijke wetenschap en kunst, als zij niet doordrongen is van, en veredeld wordt door deze goddelijke kennis! — Hoe billijk is God, dat de hoogstgeleerde onder de menschen geen voorregt hebben boven de overige menigte, wanneer de aardsche levenszon ondergaat! Want aan deze zoowel als aan gene heeft de Vader zijnen Zoon gegeven, opdat zij door Hem die hoogste wetenschap zouden verkrijgen, door welke het beklemde hart alleen dien vrede kan deelachtig worden, welke de wereld niet geven kan.

In de lijdensschool leerde ik ook deze belangrijke waarheid, dat God boven alles te beminnen de moeijelijkste pligt, en dat het geloof de hoogste

deugd is voor het zwak menschelijk gemoed. Ons hart bemint God nog weinig, als wij Hem slechts als het goedertierenst Wezen kennen, als wij getroffen worden door de bewijzen zijner gunst, die ons ten allen tijd omringen, als wij bij het genot der geschonkene weldaden dankbaar op Hem zien, en ons genegen gevoelen den wil van eenen God, die de liefde zelve is, te volbrengen. Dit deed ik ook wel; en echter, hoe veel ontbrak mij nog! Ik meende, dat ik mijne liefde tot God voldoende bewees, wanneer ik Hem dikwijls in stilte met een getroffen hart dankte voor zulk een dierbaar pand, dat mij dagelijks nieuwe en steeds zoetere vreugde schonk. — Maar toen Hij dit geleende pand terugeischte, toen deze bron mijner blijdschap gereed was op te drogen, toen dit bekoorlijk leven in den droevigen nacht des doods zou ondergaan, en ook toen van mij nog geëischt werd te erkennen: al wat God doet, is welgedaan; neen! dit kon ik niet, mijn hart verzette zich hier tegen. — En evenwel, dit juist is de ware, reine liefde jegens den Algoede, dit de beste proef, het geldigst bewijs van onze geheele overgifte aan Hem, den Vader van alle leven en van alle zaligheid, wanneer wij gereed zijn, om, zonder eenig beding, al het onze en ons zelve Hem toe te wijden tot een welbehagelijk offer; wanneer wij den bittersten beker drinken, het donkerst pad bewandelen, het dierbaarste zelfs opofferen, zoodra wij inzien: Hij, die de liefde zelve is, wil dit zoo. Hoe werd ik dus beschaamd, dat ik dit niet kon! Hoe ver zijt gij dus boven mij verheven, gij heilige lijders, ABRAHAM, JOB! Maar, schoon

schoon de eerste bereid was zijnen eenige, dien hij lief had, te offeren, zou echter zijn vaderhart niet bang geklopt hebben op den weg naar *Moria?* En toen de laatste, na het verlies van alle aardsche goederen en genoegens, de heldhaftige woorden sprak: *de Heer heeft gegeven! de Heer heeft genomen! de naam des Heeren zij geloofd!* zou toen echter niet wel eene traan in zijn oog getinteld hebben? Ja, de ziel van den Heiland zelf was bedroefd tot ter dood toe, toen Hij zeide: *Vader! indien het mogelijk is, laat deze drinkbeker voorbijgaan!* Maar hierin bestaat het groote onderscheid tusschen Hem en ons: Hij bleef, zonder wankelen, staande op het ware standpunt der onbepaalde onderwerping, zeggende: *echter niet mijn wil, maar uw wil geschiede;* — maar wij, zwakke kinderen der smart, wij kunnen dit standpunt niet zoo gereedelijk vinden, noch zoo gemakkelijk op hetzelve staande blijven. Ons hart toch blijft steeds hangen aan dien éénen wensch, dat de drinkbeker moge voorbij gaan: en moeten wij hem evenwel drinken, dan geschiedt dit slechts, omdat wij moeten, doch de vrijwillige liefde gaat onder in onvermogen.

Even zoo is het ook met het geloof gelegen. Ik bedoel het geloof, dat ook daar, waar ons van alle kanten duisternis omringt en smart bestormt, echter vast stelt, dat de leiding Gods met ons wijs, heilig en goed is, en dat onze gestorvenen, hoewel zij met hun tijdelijk leven alles schijnen verloren te hebben, evenwel in een beter leven onbeschrijfelijk zalig zijn. — In het hart van ieder opregt Christen

 is

is dit geloof zoo diep geworteld en door zoo vele getuigenisfen onderfteund, dat het onwankelbaar in de ziel fchijnt te rusten. Ook ik dacht hiervan ten volle verzekerd te zijn; maar ik dwaalde andermaal. Toen mijne dochter het vermoeide hoofd op de borst liet zinken, en toen zich, na dat wij haar weder opgerigt hadden, de bleekheid des doods over haar aangezigt verfpreidde, en de vreesfelijke zekerheid: zij is overleden! ons nu voor oogen lag; toen wilde ook mijne ziel als met de hare ontvlugten, en alle geloof was van mij geweken. Want nu verving een plotfelinge ftilftand van werkzaamheid de dusver plaats gehad hebbende onrust en angst; alle dienst en hulp, tot hiertoe aan de zieke bewezen, hielden nu op, en bedwelming ftortte zich over mijn gansche wezen uit. Maar zoo eensklaps gerukt uit eenen overfpannen toeftand, hoe kan dan de ziel anders dan lijden; en eene geheel lijdende ziel verkeert in eene doffe bedwelming. Doch deze ftaat kan, bij de rustelooze werkzaamheid van den geest, flechts van korten duur zijn: en de nu terftond volgende bezigheden en befchikkingen omtrent het lijk, het treurig overblijffel, waaruit het beminde leven ontvlugt was, deden mij, op eene vreesfelijke wijze, uit mijne bedwelming ontwaken.

Nu befpeurde ik, dat er twee kwelgeesten zijn, die alsdan het arm hart wreedelijk teisteren, en het geloof ftremmen. De verbeeldingskracht is de eerfte kwelgeest, die met al zijne fchrikbeelden op ons indringt. Dat vriendelijk oog, ach! het is gebroken en met nacht bedekt; die mond noemt mijn

naam

naam niet meer; die hand ſtrekt zich niet meer tot mij uit: daar legt zij nu, de geliefde; wij gaan voorbij haar henen, maar zij vraagt niet meer naar ons. — O welk een hartverſcheurend gezigt! zij kan geene liefde meer ontvangen of beantwoorden. Reeds knaagt de verrotting in haar binnenſte. — Mijn kind! ach, mijn kind, eene prooi des verderfs! — Wie kan zulke pijnlijke gewaarwordingen van zich weeren? Hoezeer men zich tegen dezelve moge verzetten, zij keeren echter gedurig ſterker weder. In deze is eigenlijk de ganſche ſmart gelegen, die ons in de eerſte dagen van het verlies overweldigt. Niemand weet, hoezeer ik worſtelde, om de kracht des geloofs hiertegen in mij op te rigten; maar ik vermogt dit niet, en bleef dus ook verſtoken van deszelfs geruſtſtellende kracht.

Wanneer nu de verbeelding uitgeput en afgemat is, dan treedt de tweede kwelgeest, het vittend vernuft, even zoo pijnigend, te voorſchijn: — Hadden wij maar eenen anderen arts geraadpleegd, nog maar dit of dat gedaan, wie weet, of ons kind niet ware gered geweest! Weet gij wel, beminde ziel! hoe wij u beweenen? Waar woont gij, ontvlodene? Hoe, waar en wanneer zullen wij u wederzien, herkennen? Het is onmogelijk, deze vragen te ontgaan, of men zou moeten ophouden te denken. — Maar, ach, geen antwoord! — O, wijkt van mij, folterende gedachten! en keer weder, gij heilig, troostend geloof! genees mijn verſcheurd hart!

Met dit zwak geloof gaat dikwijls een heimelijk

ongeloof gepaard, dat uit eene zekere — hoe zal ik het noemen? — zwakheid, of kwade gewoonte, der ouderlijke teederheid ontspringt. Men heeft treurenden dikwijls verweten, dat de smart bij de doodkist hunner geliefden een bedrog en spel hunner eigenbaat is; zoodat zij slechts het verlies hunner eigene voordeelen en de storing van hun eigen genoegen beweenen. Doch al was dit verwijt gegrond, dan behoorde men nog met hetzelve de treurenden niet te grieven. Maar, daar ik verzekerd ben, dat het onwaar is, zoo doet men hun hierdoor, naar mijne gedachten, grootelijks onregt. Juister is de ervaring, op welke ik mij zelve betrapt heb. Wij zijn, namelijk, van onze ouderliefde vast en als onmiddelijk overtuigd, en weten, hoezeer wij gepoogd hebben, ons kind te verblijden en voor deszelfs welvaart te zorgen. Het kind voelde ook dankbaar zijn geluk; nergens was het zoo vergenoegd als bij ons; het zou, om geenen schat, vader en moeder verlaten hebben. Doch nu vreezen wij heimelijk, dat het, van ons verwijderd, niet meer zoo gelukkig is, dat het verlangen zal naar de hereeniging met ons, en de scheiding even zoo beklagen, als wij. Wij kunnen maar niet gelooven, dat het ons kind elders, ook zonder onze liefkozingen en weldaden, wél zal zijn; dat het ergens elders vergoeding voor onze liefde vinden zal. Wat dunkt u, Lezers! moet gij niet met mij der waarheid hulde doen, en belijden, dat, bij het treuren over den dood van beminde kinderen, steeds een zeker ongeloof in hinderlaag ligt, dit namelijk:

of

of God wel de regte Vader zij over al, wat kind heet, in hemel en op aarde?

Hoe hard is deze beproeving! welk een zware strijd is hier te strijden! hoe moet het arme hart worstelen, om, onder deze stormen, al is het slechts een zacht gefluister der goddelijke liefde te vernemen, in deze duisternis slechts een enkel vonkje van geloof te zien, en door de verkwikking van dien hemelschen troost gelaafd te worden! Wie hier overwonnen heeft, die mag zich daarover verblijden. — Ik worstel, o God! Schenk Gij mij den loon des strijds, de zegepraal!

Maar ook hier kan ik niet nalaten, mijnen Bijbel te roemen, en te verklaren, hoe hij aan mijne gedachten eene betere rigting gaf en mijne aandoeningen matigde; zoodat ik meer in staat was, om in mijn lot te berusten. Ik moet openlijk belijden dat de vertroostende spreuken des Bijbels veel meer berekend waren voor mijnen toestand, dan die van eenig ander boek, hoe voortreffelijk dit anders zijn mogt.

De Bijbel schildert ons den dood met de bekoorlijkste trekken en onder de aangenaamste beelden. Hij noemt hem een' slaap; een heengaan tot den Vader; rust van den arbeid; wonen onder de vele duizenden der uitverkorenen; een zijn bij den Heer; deszelfs heerlijkheid aanschouwen. — O, dat wij, van der jeugd af, gewoon waren onze denkbeelden van dood en graf onder zulke vriendelijke beelden voor te stellen! Dan zou ons geloof door de schrikbeelden der zinnen en der verbeeldingskracht minder

geschokt worden; dan zouden wij gelatener bij de doodkist en het graf onzer geliefden staan.

De Heilige Schrift geeft ook geene aanleiding tot al die twijfelingen en vragen, waarmede wij ons dikwijls bij het graf der onzen kwellen, en ons daardoor van den troost eens liefdevollen aandenkens berooven. Veeleer, hoewel zij ons steeds op gene zijde des grafs wijst, leert zij ons echter nadrukkelijk: *dat wij hier wandelen door geloof, en niet door aanschouwen — dat het nog niet geopenbaard is, wat wij zijn zullen; — dat geen oog gezien, geen oor gehoord heeft, en in geen menschelijk hart is opgekomen, wat God bereid heeft voor hen, die Hem lief hebben.* Zoo wijst dan de Bijbel ons vermetel vittend verstand, van het bovenaardsch gebied, dat het niet bereiken kan, terug tot de grenzen, die voor hetzelve passen, om alleen binnen dezelve onze neiging tot navorschen op eene wijze te bevredigen, zoo als voor ons aanwezen hier beneden nuttig en noodig is.

Ik vond veel troost in de volgende uitspraken: *de verdrukking werkt lijdzaamheid, de lijdzaamheid beproefdheid, de beproefdheid hoop; eene hoop, die niet beschaamt. — Mijn zoon! weiger niet, u te laten kastijden; want dien de Heer lief heeft, kastijdt Hij. — Ik dank u, mijn God! dat Gij mij vernederd hebt; want door mij te vernederen maakt Gij mij groot.* Meer wil ik niet aanhalen; want een gemoed, van droefheid vervuld, moet men niet overladen. Maar ik vraag ieder, dien de Heer geslagen en vernederd heeft: wie sprak ooit tot onze kleinmoedigheid met zulk eene majesteit, met zulk ee-

eenen nadruk, zoo treffend, zoo bemoedigend en vriendelijk? Ook kan geen geleerde ons den waren en diepen zin dezer uitspraken zoo verklaren, dan die voor het vrome, lijdende hart zou uitgeput zijn. Voorwaar, zulk een gezegde, als het de diep gebogene ziel uit het stof opheft, kan opwegen tegen dikke boeken, al is in dezelve veel schitterend vernuft of groote vlijt ten toon gespreid. Maar welk een Geest was het ook, die de heilige mannen bezielde, dat zij zoo diep in de duisternis van het menschelijk leven konden doordringen, zoo krachtig het hart treffen, zulke rijke schatten der hoogste wijsheid en zaligste gerustftelling ontsluiten; en dit alles met zoo weinig woorden!

Ik heb nooit gepoogd mijne treurige gewaarwordingen met geweld te onderdrukken; maar schoon ik dezelve vrijen loop liet, was ik evenwel op mijne hoede, dat zij mij niet bestendig kwelden en nutteloos mijne krachten uitputten. Ik sloeg haren gang gade, bestuurde dien, en zocht steeds uit de duisternis der droefenis eenen uitgang tot helderder licht. En, Gode zij dank! ik zocht dien niet te vergeefs. Mijn hart was wel meermalen onuitsprekelijk beklemd, maar ik stond echter ook dikwijls op met getrooster moed. De Heiland toch vergelijkt het menschelijk hart met eenen akker, en zijn woord met het in denzelven gestrooide zaad. Mijne lezers kennen zeker de duidelijke en vruchtbare beteekenis dezer gelijkenis. Ik zeg dus alleen: zal de akker edele, rijke vruchten dragen, dan moet hij niet ontzien worden; men moet hem dan geene rust gunnen, maar hij moet opgescheurd, doorsneden,

doorwoeld worden: dan zullen er volle stengels met volle aren uit voortkomen. De akker die braak legt, brengt slechts laag gras en eenige bloemen voort. Dit nu is het beeld van ons gemoed, zoo lang het niet sterk geschokt en in zijne rust gestoord wordt. De gewone behoeften des levens, de toevallige genoegens, de dagelijksche beroepsbezigheden, het gestadig werken en genieten, zoo dat het tegenwoordige steeds door het onmiddelijk volgende verdrongen en verslonden wordt, dit alles zijn de lage, vergankelijke voortbrengselen van eenen toestand, waarin men niet beproefd wordt; zij gaan slechts op en onder op de oppervlakte des harte, en snellen voorbij met de golven des levens. Maar als Gods hand zwaar op ons rust, als de smart diep snijdt, en het hart door bekommering en twijfel doorploegd wordt, als wij het dierbaarste verloren hebben, en verlangend de handen naar hetzelve uitstrekken; dan stijgen uit den diepen bodem van het hart gedachten, gewaarwordingen, gevoelens van eenen geheel anderen aard, ernstig en groot, op; dan rijpen, door tranen bevochtigd en gevoed, vruchten, die slechts in het gebied van een hooger leven gedijen, en altoos verkwikkend voedsel opleveren.

Zijt dus gezegend, gij dagen der smart! voor allen, die uwe beteekenis vatten, en uwe tucht aannemen! Onder het gevoel van nood verdwijnen alle misleidingen der ijdelheid en der lusten voor onze oogen, en het bedrog des hoogmoeds en der ligtzinnigheid wijkt uit onze borst. Dan verschijnt voor ons onbelemmerd nadenken de waarheid in

haar

haar zuiver licht; wij zien en kennen ons zelven, onzen toestand, onze verbijsteringen, zoo als die wezenlijk zijn: ons gansche bestaan is dan opregt en waar. Wie zou in dezen toestand vatbaar zijn voor leugen of geveinsdheid? De geliefde boeit onze oplettendheid aan het leger der smart, en onze eenige wensch is deszelfs lijden te verzachten, uit het dreigend gevaar hem te redden. O hoe heerlijk openbaart zich dan de schoonheid en kracht der liefde! Zij stemt den toon der stem lager, en maakt iedere aandoening zachter; zij drijft onophoudelijk tot weldoen zonder uitstel, en schenkt bereidwilligheid en sterkte, om de grootste moeijelijkheden en zwaarste opofferingen te verduren, en opent het hart voor ieder medevoelend hart. Wie zou bij zulk eene stemming zich aan hardheid en onregtvaardigheid kunnen schuldig maken? — En wanneer eindelijk alle pogingen ter redding mislukken, als het zielloos bleeke beeld des doods voor onze oogen ligt, en wij de gansche bitterheid van het scheiden smaken, dan voelen wij, sterker dan ooit, ons onvermogen, om te verhinderen, waarvoor de gansche aarde geene hulp heeft. Wie kan nu, zoo geslagen zijnde, nog vatbaar zijn voor ijdelen trots? Nu worden wij met onweêrstaanbare kracht naar boven getrokken en tot den Onzigtbare; en wanneer wij slechts eenig geluid uit eene hoogere wereld vernemen, dan luisteren wij gretig naar hetzelve; waar slechts een Goddelijk woord tot ons van het eeuwige leven spreekt, daar hooren wij ernstig naar hetzelve. Thans openen zich voor ons de poorten der eeuwigheid; wij sidderen, maar verlangen

gen

gen echter vurig, geloovig en hopend, in die eeuwigheid te zien, en dit schenkt ons ook alleen gerustftelling. Hoe zou nu, bij zulk eene verheffing des harte, iets vergankelijks ons ten afgod of valstrik kunnen worden?

Zijt gij nu, lieve lezer! een Christen, erkent gij in JEZUS CHRISTUS den overwinnaar van den dood, den gever van eene zalige onsterfelijkheid, ziet gij in den loop zijns levens, zijns lijdens, en in de heerlijke ontwikkeling zijner lotgevallen, het juiste beeld der strijdende, zegepralende, verheerlijkte menschheid, en dus ook het beeld onzer geliefden, zoo als Gods hand dit u voorhoudt tot een levendig en troostrijk aanschouwen; dan moet gij ook in staat zijn, u boven uwe smart te verheffen; dan moet gij, als gij volhardt in het geloof en het gebed, het ook zoo ver brengen kunnen, dat gij met DAVID zeggen kunt: (2 *Sam.* XII: 23.) *waarom zou ik nu nog klagen, nu het kind dood is? zal ik het nog kunnen wederhalen? Ik zal wel tot hetzelve gaan, maar het zal tot mij niet wederkomen.*

Het blijkt derhalve, dat treurigheid geenszins de natuurlijke staat is van het menschelijk gemoed, en dus ook geenszins de blijvende toestand onzer ziel kan en mag zijn. — Zoodra men dus kan en mag, dat is, als de eerste, onvermijdelijke, aandoeningen en uitbarstingen der smart zijn doorgestaan, en men in deze harde school zijne les behoorlijk geleerd en zijn bescheiden deel van wijsheid weggedragen heeft, dan is het tijd en pligt de treurigheid tegen te gaan. Ik hoop immers niet, lezer! dat gij, gelijk vele ijdele menschen, u dwingen wilt, om treurig te zijn,

en

en nog treuriger te schijnen, ten einde daardoor te meer oplettendheid en deelneming te verwekken. Maar mogelijk meent gij, dat gij het aan uwe geliefde overledenen schuldig zijt, u zoo te kwellen? Gij dwaalt echter! Welk voordeel toch geeft dit u of uw kind? Als het u voorheen zag weenen, weende het dan niet mede? viel het dan niet om uwen hals; en bad: vader! moeder! weent niet? Maar verbeeld u dan nu, dat de geest van uwen geliefde uw vermagerd gelaat zag, en dat uw verdriet ook het zijne werd; — zoudt gij u zelven dan niet willen bezitten?

Andere kunnen het vurig verlangen naar den verlorene zoo weinig beteugelen, dat zij reeds in de eerste dagen der treurigheid zijn graf bezoeken. Ook dit moet ik afraden. Daar liggen immers slechts de overblijfselen eener voorheen fraaije, thans misvormde, ziellooze gedaante. Deze verwoesting is beklagenswaardig, en reeds genoeg betreurd. Hierbij is deze gedaante uwen geliefde niet meer. Waarom zoudt gij dan, zonder nood en zonder nut, door den pelgrimstogt naar zijn graf, uwe gansche smart vernieuwen. Gij zult bovendien de bekoorlijke gedaante nog dikwijls genoeg in uw geheugen terug roepen, als gij die, hier en daar, met smart zoeken, en nergens vinden zult. — Het is in eene geheel andere streek, dat gij elkander zult bezoeken en vereenigd worden, zonder dat het graf eene scheiding tusschen u maakt; het is in het heilige gebied van liefdevolle huisgezinnen, waar geloof, liefde en hoop steeds bloeijen, en het stille hemelsche leven in God zijne gasten verzamelt. — Gaat derwaarts menigmalen henen; wordt daar gedurig eigener! Het

graf,

graf, waarin het lijk uwer geliefden ligt, gaat u slechts nog in zoo verre aan, dat gij nu weet: hier rust derzelver stoffelijk overschot. — Dat zij u genoeg, tot eens uw lijk naast het hunne rusten zal.

Ik wil nog, ten slotte van dit stukje, mijne lezers mijne ervaring mededeelen nopens het lezen van zulke schriften, die aan treurigen troost beloven. Ik las eerst de oudere, en daarna de nieuwere; en liet ook hen daaraan deel nemen, die soortgelijke verliezen hadden ondergaan, en eveneens smartelijk gevoelden. Maar ik bespeurde ook bij hen onrust, en brak dit af, om hunnen vrede niet nog meer te stooren. — Wij hadden ons bedrogen. Ik rade dus ieder' bedroefde, zoo lang zijne smart nog versch is, de verzoeking te wederstaan, en in deze prikkelbare stemming geene der schriften te lezen, die het verrukkend stelsel van wederzien en wedervereeniging in de eeuwigheid uitvoerig behandelen. Derzelver opstellers willen toch doorgaans hun onderwerp uitputten, en van alle kanten bezien en bevestigen; zij willen meer weten, verklaren, bewijzen, dan zij kunnen; zij doen vragen, die zij onvoldoende beantwoorden; maken bedenkingen, die zij niet kunnen oplossen. Hierdoor verontrusten en kwellen zij inderdaad het hart, dat slechts in zuivere waarheid smaak en voldoening kan vinden; en alle betoovering eener roerende welsprekendheid, welke deze schriften doorgaans eigen is, vermag de angstvallige gedachten niet te verbannen, die zij hebben doen ontstaan. Mag ik u eenen raad geven, zoek dan liever vrienden op, die voor uwen staat juist berekend zijn, tot welke u ten allen tijd de toegang open-

openſtaat, en in wier gezelſchap gij het best gemoed zult zijn; ik bedoel: verplaatst u, ſtil bepeinzend, in den heiligen kring der discipelen van den Heiland, toen zij, na de ſmartelijke ſcheiding van hunnen Heer, verrukt, het feest der wedervereeniging met Hem vierden. De laatſte lotgevallen toch van JEZUS hier op aarde, deszelfs opſtanding en hemelvaart, toen eene nieuwe leven- en vreugdezon over dood, en over de ſmart der ſcheiding, opging, deze leveren juist datgeen op, hetwelk den bangen ſterveling in zijne ſmart ontbreekt, eene aanſchouwelijke, levendige vertooning, en daardoor eene waarlijk goddelijke bevestiging van het geloof aan een beter leven. Heeft nu het geheel dit doel, zou dan ieder deel van het geheel, zou dan de verblijdende wedervereeniging der leerlingen met den Heiland, zonder beteekenis, zonder toepasſing, zonder troost voor ons zijn?

Verlangt niet meer! Hieraan hebt gij genoeg, om u, zonder eenige twijfeling, met uw vurig verlangen, in de armen der eeuwige liefde te werpen.

En nu nog eens; roemt in de verdrukking! Het waren zeker de bangſte dagen uwes levens; maar zij zijn voorbijgegaan: en hebt gij in kennis van u zelven, in geloof en hoop, in liefde en ootmoed gewonnen; deze winst hebt gij aan het lijden te danken, en een nieuwe en heilige band van dankbaarheid en liefde knoopt uwe ziel aan het eeuwig leven. Hoe ligt zal u nu het ſcheiden worden, bij dit troostrijk denkbeeld: *Waar gij heen gegaan zijt, wil ik ook heen gaan; waar gij zijt, wil ik ook zijn. De dood zal ons daar niet meer ſcheiden.*

OVER

OVER DEN REGTEN GEEST

EENER

CHRISTELIJKE VOORBIDDING.

Niets ſtrijdt ſterker, zoowel met het voorbeeld van onzen Verlosſer, als met den geest zijner leer, dan baatzucht en bekrompenheid van ziel. Wij zijn veeleer, gelijk PAULUS deed, verpligt, niet zoo zeer op het onze te zien, als wel op hetgeen eens anderen is. Zulk een voorbeeld en zulk eene leer ſporen ons aan tot buitengewone inſpanning, moeten ons hart verwijden, en aan onze liefde eene bijzondere sterkte en edelmoedigheid bijzetten. De welvaart van anderen moet ons levendig ter harte gaan; ook voor het geluk van anderen behooren wij werkzaam te zijn, en moeten dit trachten te bevorderen, met opoffering en *zelfverloochening*. Ja, dan zelfs, als wij niets niets meer voor hen doen, uitvoeren en verbeteren kunnen, dan behooren wij nog voor het minst den almagtigen *Beſtuurder* van hun lot biddend voor hen aan te roepen; dan moet onze liefde tot hen ten minſte door vurige ſmeekingen tot God kenbaar worden. Ook hierin, gelijk in alle andere dingen, heeft onze Heer ons een voorbeeld nagelaten, dat wij verpligt zijn te volgen. Vestig uw oog op Hem, lezer! en zie, welk eene zich zelve vergeetende, en ſlechts voor anderen bezorgde, liefde zijn hart vervult. O, in de

ban-

bangere oogenblikken zijns lijdens, in die ure, toen zijn treurig lot in deszelfs gansche zwaarte voor zijnen geest zweefde, toen de smart zijn hart allerhevigst prangde, toen alle grieven, die Hij zou moeten verduren, voor Hem naakt en geopend lagen; in zulk eene ure van ontzetting en schrik, waarin andere menschen zich slechts met hunnen eigenen jammer zouden bezig houden, toen ook was zijne ziel sterk genoeg, om zich zelven als te vergeten, en slechts aan hen te denken, die God Hem gegeven had; zelfs toen was zijn hart voor hen met zulk eene teedere bezorgdheid vervuld, dat zijn vurig gebed voor hun geluk hemelwaarts steeg. *Vader!* zegt hij, *Ik bid voor hen: Ik bid niet voor de wereld, maar voor degenen, die Gij mij gegeven hebt; want zij zijn uwe. En al het mijne is uwe, en het uwe is mijne: en Ik ben in hen verheerlijkt.*

Bezitten nu ook wij deze sterkte van geest? kunnen ook wij zulk eene liefde koesteren en betoonen? O, laat ons, mijne lezers! van Hem leeren, *hoe de Christen voor zijne naasten bidden moet.*

De vermelde bede toch van den Heiland, die wij *Joan.* XVII: 9, 10. lezen, leert ons, *voor wie* wij bidden moeten; en met welk *eene overtuiging, gezindheid* en *hoop* wij dit behooren te doen.

Ik bid voor hen; zoo heft Jezus aan, *Ik bid niet voor de wereld, maar voor degenen, die Gij mij gegeven hebt.*

Het is duidelijk, wat onze Heer hier bedoelt door de uitdrukking *wereld.* Hij onderscheidt de wereld van den kring zijner beminde leerlin-

gen, die het eigendom van zijnen Vader waren, maar die deze aan Hem, als het ware, had afgestaan, om zijne dienaren en gezanten te zijn. Hij verstaat door de wereld dus allen, die zijne leer nog niet aangenomen hadden, die nog in hun ongeloof volhardden, en deswege geene betrekking op Hem hadden, maar Hem veeleer vijandelijk en boosaardig vervolgden.

Maar, — zoo zal men mogelijk vragen, — ligt in deze uitboezeming van den Zaligmaker niet iets bekrompens, en alzoo iets, dat ons zeer bevreemden moet, opgesloten? — Hoe? Hij, wiens hoofdgebod liefde, *algemeene* liefde was, die leerde, dat zelfs de onbekeerde vreemdeling onze naaste is, die gezegd had: *hebt uwe vijanden lief, zegent hen, die u vloeken, doet wél aan hen, die u beleedigen;* die van zich zelven getuigde, *dat Hij gekomen was, om te zoeken en zalig te maken, dat verloren was;* Hij, wiens laatste gebed aan het kruis eene voorbede voor zijne vijanden was; Hij kon hier, toen Hij gereed stond, zijne ziele tot een randsoen te geven voor allen, zijne wederpartijders uitsluiten, en uitdrukkelijk verklaren, dat Hij voor hen niet wilde bidden? — Elk, die dit met zulk eene bevreemding vraagt, toont hierdoor, dat hij slechts oppervlakkig bij 's Heilands woorden vertoeft, zonder dieper in derzelver waren zin te dringen.

„ De Heiland — zegt de geleerde van HERWERDEN bij deze plaats — geeft hier geene verklaring, hoe het, in het algemeen, met zijne voorbidding, en wel als Hoogepriester, gelegen was; want behalven dat Hij nu niet bad in dit karakter, maar wel in dat van Leeraar, die zijn dienstwerk, dat

nu

nu geëindigd was, met een plegtig gebed besloot; zoo is het ook klaar, dat Hij aanwijst, wie de personen waren, voor welke Hij *tegenwoordig* bad; en te kennen wil geven, waarom Hij *voor hen* bidden kon, *hetgeen Hij begeerde*, en zich van verhooring mogt verzekeren." — Wat JEZUS nu bad, namelijk, bewaring en bevestiging in de waarheid, kon Hij niet voor ongeloovige menschen bidden, die nog de waarheid niet erkend hadden. Anders was zijne ziel altijd in liefde en ontferming jegens allen uitgebreid. Onze Heer wilde niemand van zijn gebed uitsluiten; zijn hart stond ook thans, gelijk steeds, voor allen open. Maar slechts nu, in dit oogenblik, in dit afscheidsuur van de zijnen, die nu dra zijn zouden als schapen, van den herder verlaten, slechts nu wil Hij inzonderheid voor hen bidden, die de Vader Hem gegeven en aan deszelfs zorg toevertrouwd had? Is hierin nu iets bekrompens, iets zoo bevreemdends opgesloten? Is het veeleer niet zoo natuurlijk, dat wij ons verwonderen moesten, als het anders was? Zou het geene onverschilligheid verraden hebben, wanneer de Heiland, bij het naderen van een zoo beslissend uur, geene bijzondere, innige wenschen, geene zorg en hoop ten aanzien zijner teeder geliefden gekoesterd en aan den dag gelegd had?

Ziet hier, geachte lezers! wat wij over voorbiddingen voor bijzondere personen denken moeten: zij zijn natuurlijk, en door het voorbeeld van den Heiland volkomen geregtvaardigd. De beperktheid onzer natuur brengt insgelijks mede, dat wij voor hen, die ons het allernaast bestaan, eene

bijzondere hartelijkheid en toegenegenheid koesteren, en den Regeerder der wereld voor hun geluk niet grootere warmte smeeken; want de Allerhoogste en Oneindige alleen kan allen met *gelijke* liefde omvatten. Een waar Christen hart zal zeker niemand met opzet van zijn gebed uitsluiten; maar het is geheel iets anders, wanneer wij niet altoos en ten allen tijde allen in ons gebed insluiten. — Alle menschen, over de gansche aarde, zijn Gods kinderen en onze broeders, en wij moeten wenschen, dat God het hun allen doe wél gaan. Maar desniettegenstaande zullen en mogen, op eene geheel bijzondere wijze en met gevoelens der vurigste liefde, vaders en moeders voor hunne kinderen, kinderen voor hunne ouders, echtgenooten, broeders en zusters voor elkanderen den zegen des hemelschen Vaders afsmeeken. — Alle Christenen, hoe zeer zij door uiterlijke belijdenis verschillen mogen, zijn onze medechristenen; en een Christenhart kan hen niet vergeten, doch zal zich over derzelver wasdom in het geloof verblijden, en om steeds voortgaande verlichting voor hen bidden. Maar voor onze, nog meer bijzondere, geloofsgenooten, voor de leden *onzer* gemeente, voor alle geloovige en dwalende, voor alle gelukkige en lijdende, voor alle zwakke en stervende onder ons, bidden wij te regt dagelijks in stilte en in het openbaar, zoo dikwijls wij in het huis des Heeren samenkomen. — De Overheid is van God ingesteld; en dat iedere Overheid, in rust en vrede, voor het geluk harer onderdanen mag kunnen zorgen, is zeker de bede van den Christen tot den oppersten Regeerder der wereld.

Maar

Maar, voor onzen geëerbiedigden en geliefden Vorst, onder wiens vaderlijk bestuur wij zoo gelukkig zijn, en voor deszelfs gansche huis, daarvoor bidden wij met bijzondere geestdrift, daarvoor smeeken wij te regt zoo dikwijls, en steeds op nieuw. — De warmte van het hart, door de liefde verwekt en gekoesterd, moet zich noodzakelijk in een vurig gebed voor onze allernaaste betrekkingen uiten. De Christen moet zich echter hierbij steeds bewust zijn, dat hij niemand liefdeloos van zijn gebed uitsluit. Voor het overige wordt zijne voorbede voor bijzondere personen geregtvaardigd door het woord van den Heiland: *Ik bid voor hen, en niet voor de wereld.*

Want, zoo vervolgt JEZUS, *zij zijn uwe;* en noemt ons hiermede de *overtuiging*, met welke de Christen voor zijne naasten bidden moet.

Hij had in het onmiddellijk voorgaande achtste vers gezegd: *zij waren uwe;* nu zegt Hij: *zij zijn uwe.* Deze verwisseling heeft hare reden, en van dezelve hangt het regt begrip der volgende woorden af. Hij wil te kennen geven, dat, schoon zij nu de zijnen waren, de Vader echter ook op hen eene betrekking behield, als op de zijnen (*).

„Zij zijn uw eigendom, zegt JEZUS, niet slechts als schepselen uwer hand, maar vooral door de reinheid en eenvoudigheid van hun hart, door de edele stemming van hun gemoed, door de vatbaarheid van hunnen geest voor het verhevene en goddelijke:

en

(*) Zie VAN HERWERDEN, *over het Evangelie van Joannes*, D. V, bl. 461.

en door uwe bijzondere gunst heb ik juist hen tot mijne discipelen gekregen. Maar zij *waren* niet slechts de uwe; neen! zij *zijn* dit nog steeds, uwe uitverkorenen, uwe geliefden. — En moest niet onze Heer, juist door deze overtuiging, gerustgesteld worden aangaande het toekomstig lot zijner beminden? Kon Hij in dit uur van scheiden grooter troost voor zijn beklemd hart vinden, dan in de gedachte: Ik geef hen over aan den Vader, wiens eigendom zij zijn?

Zulk eene overtuiging moet ook in ons heerschen, als wij voor anderen bidden: dán zullen wij dit met vreugde doen, en insgelijks getroost zijn. — Christenen! gij beveelt immers aan den algemeenen Vader der menschen, die zich erbarmt over alle zijne werken, het heil van uwe naasten: maar kunt gij dan nog bevreesd zijn, dat Hij hen ook verlaten of verwaarloozen zal? — Aan de oneindige Liefde geeft gij uw kind over, gij bezorgd vader- en moederhart! als het uw huis verlaat, in de wereld treedt, en onder vreemden aan duizend verzoekingen en gevaren blootgesteld wordt: gij geeft het over in uw gebed aan Hem, wiens oorspronkelijk eigendom het is, en die het u *slechts* heeft toevertrouwd. Behoort deze overtuiging u niet van alle angstige vrees en overdrevene zorg te bevrijden? moet zij u niet eenen, boven alle beschrijving verkwikkenden, troost schenken? Beter, zoo moet gij denken, kan immers mijn kind niet bewaard, aan niemand zoo veilig toevertrouwd zijn, als aan Hem, tot wien ik bid? — Aan dien God, die ons zoo heeft lief gehad, dat Hij zij-

nen

nen eeniggeboren Zoon, voor ons gegeven heeft, geven wij in ons gebed, onzen Vorst, onze Overheid, onze Medechristenen, ja ook de zuigelingen over, die door den doop het Christendom worden ingelijfd, en die jeugdige harten, voor welke wij, op den dag hunner bevestiging als leden der gemeente, onze smeekingen zoo vurig hemelwaarts zenden. En moet dit niet blijdschap aan ons hart, en aan ons gebed een vertrouwen schenken, dat wij anders niet bezitten zouden? — Daarom, als wij God voor anderen aanroepen, moeten wij dit steeds met de overtuiging doen: *hemelsche Vader! zij zijn uwe.*

En al het mijne is het uwe, en het uwe is mijne; Wat Ik bezit, het is al van u, die mij al, wat Gij bezit, geschonken hebt. Zoo spreekt de Heiland en geeft daarmede, biddende, zijne *gezindheid* te kennen.

Hij wist, dat Hij in de innigste gemeenschap met den Vader stond, en tusschen Hem en den Vader de hoogste overeenstemming heerschte. Het was geen ijdel woord, noch een raadzelachtige uitspraak, wanneer Hij reeds vroeger verklaarde: *Ik en de Vader zijn één.* Neen! het had veeleer de volmaaktste zekerheid, dat Hij niets wilde, dan hetgeen de Vader goedkeurde, en dat al, wat de Vader besloot en deed, zijne gansche, onvoorwaardelijke, goedkeuring wegdroeg. En dat Hij wezenlijk zoo dacht, dit bewees zijn geheele leven, dit bleek vooral uit zijne vrijwillige overgifte in den dood. Maar juist daarom was ook zijn gebed eene waar verkeer met God; juist daarom werd Hij door

jeder gebed zoo versterkt, bemoedigd en getroost, en juist hieruit kan men dit onbepaald vertrouwen verklaren, waarmede Hij tot den Vader voor zijne leerlingen bad.

Lezers! ook wij behooren met zulk eene gezindheid te bidden, als wij, in navolging van onzen grooten Voorganger, voor anderen bidden willen. Immers de woorden zijn geenszins het wezen des gebeds, en brengen, op zichzelven, ook geene vruchten voort. Neen! alles komt veelmeer aan op de stemming van ons gemoed en op onze betrekking tot God. Wij moeten kunnen zeggen: *al het mijne is het uwe*, of, met andere woorden: Ik weet, hemelsche Vader! dat al, wat ik van u begeer, uw heilige wil is, en alzoo smeek ik niet om ijdel goed of vergankelijk geluk, maar slechts om hetgeen het eeuwig heil bevorderen kan. Maar wij behooren hierbij ook te kunnen voegen: *het uwe is mijne*, of: Heer! uw wil geschiede. Ik sta niet eigenzinnig op de vervulling mijner wenschen; ik verbeeld mij niet kinderachtig, dat, hetgeen ik van U smeek, alleen het nuttige en het beste is; maar ik geloof, dat al, wat Gij doet, wel gedaan is; al, wat er gebeuren mag, zelfs dat geen, waardoor mijne dierbaarste hoop wordt verwoest, wil ik niet alleen dragen, maar zelfs billijken, en U daarvoor danken. — Dit, dit is de ware Christelijke gezindheid, welke in ons gebed moet heerschen; en wie zoo bidt, die bidt als zijnen Meester.

Wij moeten nu nog ten slotte den hoogstbelang-

rijk

rijk denkbeeld overwegen. JEZUS geeft ons dit, als Hij zegt: *en ik ben in hen verheerlijkt!* Wij willen dan dit ook bepeinzen, en er uit leeren, met welk eene *hoop* wij voor anderen bidden kunnen.

Ik ben in hen verheerlijkt! JEZUS wil hiermede niet te kennen geven, hoe zijne heerlijkheid, in hetgeen Hij voor zijne leerlingen gedaan had, kenbaar geworden was. Indien Hij dit toch bedoeld had, dan zou Hij veeleer gezegd hebben: *Ik heb mij in hen verheerlijkt;* maar nu Hij zegt: *Ik ben in hen verheerlijkt*, blijkt hieruit, dat dit ziet op hun tegenwoordig en toekomend bestaan, en gedrag omtrent Hem. Het voorzetsel *in* wordt hier dan beter vertaald: *door*, *Ik ben door hen verheerlijkt:* in welke beteekenis dit voorzetsel dikwijls genomen wordt; gelijk blijkt uit *Matth.* IX: 34. *Mark.* XII: 36.; en het zeer gelijkluidend gezegde, *Joan.* XIII: 31. *God is in*, dat is, door *Hem verheerlijkt* (*). JEZUS doelt dan op hetgeen Hij, aangaande zijne leerlingen, verklaard had vers 7. *nu hebben zij bekend, dat al, wat Gij mij gegeven hebt, van u is.* *Hij was dan* door *hen verheerlijkt*, daar zij Hem erkend hadden voor den CHRISTUS, den Zoon van God; en zulks, niettegenstaande zijnen nederigen staat en de algemeene verwerping van zijn' persoon; terwijl zij daarenboven alles om zijnen wil verlaten, en Hem getuigenis gegeven hadden, door in zijnen naam te verkondigen, dat het koningrijk der hemelen was nabijgekomen. — Ja, zij zouden

Hem

(*) VAN HERWERDEN, bl. 405.

Hem ook verder verheerlijken als verkondigers van zijne leer (*). JEZUS voorziet dus, dat zijne wenſchen en gebeden voor zijne discipelen zouden vervuld worden; Hij voorziet, hoe deze zijnen naam en zijne heerlijkheid aan de menſchen openbaren zouden; hoe zij zouden henen gaan in de ganſche wereld, en het Evangelie prediken aan alle menſchen, zonder onderſcheid van volk of ſtand, en hen tot zijne leerlingen maken door hen te doopen in den naam van den Vader, den Zoon en den Heiligen Geest. JEZUS was overtuigd, dat zijn gebed zou verhoord worden, en werd in het vooruitzigt reeds verkwikt door de gevolgen zijner voorbede.

Hebben wij nu dezelfde hoop, als wij den Vader ernſtig aanroepen? Hebben wij een' ſoortgelijken zegen te verwachten, als wij met een liefdevol hart voor anderen bidden? Zeer zeker, mijne lezers! want *het gebed des regtvaardigen vermag veel*, en de mond der waarheid zegt zelf: *die bidt, zal ontvangen; die zoekt, zal vinden; die klopt, zal opengedaan worden.*

Indien wij toch aan eene Voorzienigheid gelooven, dan moeten wij ook gelooven, dat er geene daad op aarde plaats heeft, die niet van eeuwigheid in den zamenhang der gebeurtenisſen voorzien was. Maar het gebed is immers ook eene daad; en wel eene der heiligſte en verhevenſte, waarvoor de mensch vatbaar is. Het gebed is dus ook in het groote weefſel der gebeurtenisſen ingevlochten,

(*) VAN DER PALM, op deze plaats.

ten, en tevens met het gebed alle gevolgen van hetzelve.

Zeker, onze voorbidding zal geene verandering maken in het raadsbesluit van den Eeuwige, noch wonderen bewerken; en dikwijls, zeer dikwijls, zal hetgeen, waarom wij bidden, niet zoo, als wij wenfchen, vervuld worden. Maar God zal echter fteeds het beste en heilzaamfte fchenken; en de ware Christen bidt immers om niets anders, en juist daarom is hij dan ook van de verhooring zijner gebeden overtuigd.

En wat ons zelven in het bijzonder betreft, o, daaromtrent behoeven wij niet angstvallig te vragen, hoeveel wij door eene godvruchtige voorbede winnen. Daardoor toch verkrijgen wij rust des harte en opbeuring des gemoeds, zoowel als onze Heiland. Ons beklemd hart wordt verligt, als het zich aan het ziekbed onzer geliefden tot God verheft, die den zwakken kracht geeft, en fterkte aan hem vermenigvuldigt, in wien geene kracht is. — Het wordt gerustgefteld, als het de, ver van hem verwijderde, dierbare panden, biddend overgeeft aan de befcherming van den Alomtegenwoordige, die bij ons is, waar wij ook zijn mogen. — Ja, het wordt bemoedigd, als het, in het geval van eigen onvermogen, voor ongelukkige en benaauwde tot den Erbarmer roept, die meer dan overvloedig doen kan, boven al, wat de mensch kan bidden en denken.

Laat ons dan, mijne lezers! met onze eigene lotgevallen, ook de wegen van anderen overgeven

aan

aan onzen wijzen en almagtigen Vader, en in den naam van JEZUS, onzen Heer, vertrouwen, dat Hij alles zal wel maken.

Zulk eene zielsstemming zal ons zelven eenen onbegrijpelijken troost en vrede des gemoeds geven, ook op het einde van ons leven. En zijn wij in onze mate getrouw geweest, hebben wij het werk, dat ons gegeven was te doen, met de hulp des Heeren volbragt, dan kunnen wij ook ons zelven en ons werk Hem aanbevelen. Hij zal dan zorgen, dat wij er ook vrucht van zullen plukken, hetzij reeds hier, hetzij anders zeker in de eeuwigheid; en wij kunnen dan verwachten, dat op arbeid rust, op lijden verheerlijking zal volgen, gelijk dit met onzen Verlosser heeft plaats gehad.

NIEUW CHRISTELIJK MAANDSCHRIFT,

VOOR

DEN BESCHAAFDEN STAND.

Uitgegeven door

DE RINGSVERGADERING VAN AMSTERDAM.

TWEEDE DEEL.

N°. IX.

INHOUD.

TE AMSTERDAM, BIJ
JOHANNES VAN DER HEY en ZOON.

1828.

NIEUW CHRISTELIJK MAANDSCHRIFT,

VOOR

DEN BESCHAAFDEN STAND.

JEFTHA,

EN

DE BELOFTE DOOR HEM GEDAAN.

Rigt. XI: 30—40.

Het kan wel niemand der lezers van ons Christelijk Maandschrift onbekend zijn, dat er over JEFTHA, *en de gelofte door hem gedaan*, zeer verschillend gedacht wordt, vooral onder hen, die met meer of min ijdele bedoelingen de Heilige Schriften dikmaals in handen nemen; en dat, naarmate men over hem en zijne daad op eene of andere wijze oordeelt, de onderscheiden uitslag der beoordeelingen tot gevolgtrekkingen leidt, voor de eer des Bijbels en het werkzaam leven alles behalven onbeduidend. Een bedaard en naauwkeurig onderzoek, wat wij ten dezen aanzien te denken hebben, zal dan ook den vriend eener gegronde Schriftuurverklaring niet ongevallig zijn, en mogelijk wel eenig nut te weeg brengen. Ik ken en gevoel de moeite aan dit onderzoek verbonden. Op de waarde

der Schriftverklaarders ziende, die reeds vóór mij hunne gedachten over dit onderwerp hebben medegedeeld, zou ik bijna met VAN HAMELSVELD zeggen: „Wie zal ligtelijk tusſchen zulke groote mannen als regter zitten" (*)? en het onderzoek ſtaken. Maar de overtuiging, dat het een der voornaamſte pligten is, den Schriftuitlegger aanbevolen, vooral over duistere en meestbetwiste plaatſen van den Bijbel zoo veel mogelijk licht te verſpreiden, en, zoo dit zijn kan, zekere eenſtemmigheid in denken te bevorderen, waag ik het de beantwoording te beproeven der vragen, die ik mij zelven voorſtel: wie JEFTHA ware? welke de gelofte door hem gedaan? en of hij die gelofte volbragt hebbe?

I. Hij was de zoon van zekeren GILEAD, en eene ons bij name onbekende vrouw. — In onze Nederlandſche overzetting heet deze, overeenkomſtig met den oorſpronkelijken tekst, eene hoere (†), dat is, gelijk Prof. V. D. PALM het verklaart, eene vrouw, die geenerlei rang had, zelfs niet van bijwijf, die ook niet tot het huisgezin behoorde, en wier leven, vóór haren omgang met GILEAD, niet buiten opſpraak was geweest, zoodat zijne eer niet gedoogd had haar te trouwen (§). Het is zoo: ſommigen beweren, dat zij niet zoo zeer eene eigenlijk gezegde hoer zal geweest zijn, omdat men, naar hunne gedachten, de hier gebezig-

(*) *Bijbel verdedigd*, 2 D. bl. 333. (†) vs. 1.
(§) *Bijbelvert.* t. d. p. verg. *Bijbel voor de Jeugd*, VIII ſtuk, bl. 209.

zigde woorden even goed door *vreemde*, dat is, uitlandſche of Heidenſche, *vrouw* vertalen kan. Maar *vooreerst* is het buiten allen twijfel, dat de hier gebruikte benaming in hare eigenaardige beteekenis eene werkelijke hoer aanduidt; en *ten tweede* zijn de plaatſen, die men als bewijzen aanvoert, alles behalve voldingend tot ſtaving van het gevoelen dezer uitleggers.

Natuurlijk kan zoodanige afkomst, offchoon zij, op zichzelve beſchouwd, niets tot wezenlijke oneer van JEFTHA afdoet, voor zijne Godsdienſtige en zedelijke opvoeding niet zeer gunſtig geweest zijn. Hierbij kwam, dat hij, ten gevolge van den afkeer of haat der kinderen, die zijn vader bij eene wettige huisvrouw verwekt had, en die zelfs de oudſten in *Gilead*, — zoo ook heette de Overjordaanſche landſtreek zijner geboorte, — tegen hem hadden weten op te zetten, in den bloei zijner jaren, zijn vaderlijk huis, en het land zijner geboorte ontvlugtte; ja zelfs van uit hetzelve werd uitgeſtoten, en zich naar eene landſtreek begaf, gelegen in de woestijn van *Arabië*, ten noord-oosten der Ammoniten, en *Tob* geheten (*). Hier verzamelden zich tot hem *ijdele*, dat is, zoo als Prof. V. D. PALM het te regt vertaald heeft, *ligtvaardige* mannen: menſchen derhalven, die niet alleen niets te verliezen hadden, maar ook gaarne onder een dapper opperhoofd op kanſen en avonturen wilden uitgaan (†). Aan dezen verbond hij zich; hij werd hun

(*) V. D. PALM, op vs. 3. en *Bijb. voor de Jeugd*, bl. 110.
(†) *Bijbel voor de Jeugd*, t. a. p.

hun hoofd en aanvoerder. En, daar het hem aan geene perſoonlijke dapperheid ontbrak, maar hij een waar held heeten mogt, *togen zij met hem uit*, om namelijk, waar zij konden, en van wien zij mogten, buit te behalen. — Ik verzoek echter dat mijne Lezers dit niet al te hoog opvatten, noch JEFTHA met elken hedendaagſchen roover in de beſchaafde gedeelten der wereld gelijk ſtellen. Het eigendoms-regt was hier en daar nog op verre na niet zoo zeer ontwikkeld, en zoo algemeen bekend, als thans en onder ons. De Arabiſche woestijnbewoner vond er niets onbetamends of ſchandelijks in, om op zijn zwaard te leven, en eenen ieder aan te vallen en te berooven, met wiens bezittingen hij zich, naar den denktrant dier tijden en landen, verrijken mogt. Het is bekend, dat men in een groot gedeelte van *Arabië* tot op den huidigen dag op dezelfde wijze leeft. En zeer te pas heeft J. D. MICHAËLIS, in de aanteekening op zijne Bijbelvertaling te dezer plaatſe opgemerkt, dat, wanneer de Arabiſche dichters een dapper man willen noemen, zij van hem zeggen, dat hij een ſtruikroover is. „ Ook zijn er zelfs" — gaat hij voort, — „ in *Duitschland* tijden geweest, wanneer het rooven, langs de wegen, niet ſchandelijk was, maar een ordentelijk beroep. Men keere ſlechts eenige eeuwen in de geſchiedenis terug, en men zal vinden, dat de *Bergſloten* eigenlijk *Rooversſloten* waren, en de voorouders onzer edelſte geſlachten zich door den roof hebben beroemd gemaakt, in zoo verre zelfs, dat men, in eene oude kronijk, als voorbeeld vindt bijgebragt, hoe een

edel-

edelman zich, op zijn sterfbed, niet eer gerust wilde stellen, dan nadat zijne zonen, rondom hem vergaderd, het lafhartig weenen hadden gestaakt, en waren uitgegaan, om langs de wegen te rooven." Wij hebben dus geene billijke redenen, om JEFTHA, uit hoofde zijner levenswijze in het land zijns omzwervens, als wie weet hoe snood te veroordeelen. Maar toch zal elk onpartijdig Bijbellezer met mij inzien, dat onder zoodanige omstandigheden de godsdienstige opleiding van JEFTHA's verstand, en de veredeling en verteedering van zijn natuurlijk en zedelijk gevoel kleine vorderingen maken konden.

Wijd en zijd bragt de faam den roem zijner dapperheid over. Zij klonk ook in zijn vaderland. Daar nu dat vaderland destijds in zeer zorgelijken toestand verkeerde, door den vijandelijken aanval der Ammoniten, vaardigden *Gileads* Oudsten een gezantschap uit hun midden naar hem af, met verzoek, dat hij zijnen heldenarm ten dienste des vaderlands gebruiken, en zich als legerhoofd aan hunne spits stellen wilde. Grootelijks was hij verwonderd over dit aanzoek, en verbergde, met scherp verwijt van hun voormalig gedrag tegen hem, zijne bevreemding niet. Zoo goed zij konden, zochten zij zijne, naar het ons voorkomt, niet onregtmatige gramschap te bedaren, door ten minste zijdelings schuld te bekennen, en als eene boete voor het, door hen gepleegde, misdrijf, hem eenen blijvenden eerepost, het duurzaam oppergezag over alle de inwoners van *Gilead*, te beloven. Nu begon hij naar hen te hooren: maar vertrouwde hen

toch op hun enkel woord niet. Hij liet hen hunne toezegging met eenen eed bezweren, en verbond zich ook van zijnen kant plegtig, te *Mizpa*, tot het vervullen dier pligten, die nu op hem, als door *Gileads* oudsten aangesteld tot opperhoofd en bevelhebber, rusteden. Eer- en rangzucht vereenigd met zijne liefde voor den wapenhandel, zullen niet minder, dan belangstelling in het behoud van zijn vaderland, hebben medegewerkt, om hem aan het gedane voorstel te doen beantwoorden. Hoe kunnen wij het ook anders van zoodanigen man verwachten? Bij een zeer weinig beschaafd verstand, en eene, uit zijne tot dus ver gevoerde levenswijze oorspronkelijke, ruwheid van karakter, werkte zijne verbeelding levendig, spraken zijne hartstogten luid. En hoe uitlokkend moest het dus voor hem zijn, zich als opperhoofd gesteld te zien over dat zelfde volk, onder hetwelk men hem zoo zeer miskend en mishandeld had!

Voor hij nu evenwel het tot een hoofdtreffen tusschen zijne weerbare landgenooten en hunne vijanden komen liet, zond hij gezanten tot den Ammonitischen koning, om naar de redenen van deszelfs vijandelijke aanvallen te vragen, en, zoo het mogelijk ware, den vrede zonder verder bloedvergieten te herstellen. *Ammon's* koning gaf op JEFTHA's vragen antwoord, en openbaarde tevens de voorwaarde, onder welke hij vrede maken wilde. Maar deze voorwaarde was om onderscheidene oorzaken zoo onaannemelijk, dat het niet anders kon, of JEFTHA moest te velde trekken. Intusschen leeren deze poging tot herstelling van den vrede,

en

en het *contra-manifest*, zoo als V. D. PALM het ſtuk noemt (*), door JEFTHA, na zijne mislukte proeve, tegen den Ammonitiſchen koning uitgevaardigd, ons den man van eene zeer belangrijke zijde kennen. Het is zoo: wij weten niet naauwkeurig, hoedanig de ſtaat van zaken destijds voor Israël geweest zij. Dat men in zeer dringenden nood zat, mogen wij uit het gezantſchap van *Gilead's* oudſten, de aan hetzelve merkbaar verleende volmagt, de gedane belofte, zoo plegtig bevestigd, den ſtouten toon, waarop *Ammon's* koning ſpreekt, en de zoo groote uitvoerigheid van JEFTHA's tegenverklaring opmaken. Maar zoo veel is echter zeker, dat deze geen bloedgierig wreedaard noch volſlagen woesteling zal geweest zijn. Of de tegenverklaring door den krijgsheld zelven, of door den raad der oudſten in *Gilead* op zijnen last en naar zijn goedvinden opgeſteld zij, durve ik niet bepalen. Welligt is de laatſte gedachte niet de onwaarſchijnlijkſte, vooral ook uit hoofde der reeds gemelde, gebrekkige opvoeding, en den mensch niet zeer beſchavende levenswijze, die JEFTHA waren te beurt gevallen. Evenwel zien wij duidelijk in dit ſtuk, dat hij den éénen waarachtigen God in den JEHOVA der vaderen erkende; deszelfs invloed, vooral ook op den uitſlag van eenen oorlog, eerbiedigde; en Hem als den geſtrengen handhaver van regt en geregtigheid vreesde. — Dat hij, gelijk ſommigen uit vers 24 willen beſluiten, een afgodendienaar zal geweest zijn, kan ik niet wel aanne-

(*) *Bijbel voor de Jeugd*, bl. 113.

nemen, dewijl de krachtige betuigingen in de, op zijnen last en met zijn goedvinden uitgevaardigde, tegenverklaring met dit gevoelen ſtrijden; en men de woorden vers 24 zeer goed beſchouwen kan als geſchreven, gelijk NIEMEYER zegt, volgens het vooroordeel van den Ammonitiſchen koning, en om hem de regtvaardigheid zijner (JEFTHA's) zaak te doen begrijpen, een ſoortgelijk geval ſtellende, hetwelk hij (JEFTHA) daarom niet voor mogelijk houdt (*).

Uit aanmerking nu van dit een en ander komt het ons voor, dat JEFTHA een man zal geweest zijn van bekrompene kennis in het Godsdienſtige, maar levendig van gevoel, eerzuchtig, van grooten moed, ongemeene dapperheid, ſteeds gereed ten ſtrijde, vooral, waar het de zaak des verdrukten vaderlands aanging, en dan vol van vertrouwen op God, als die regt en geregtigheid ongetwijfeld handhaafde. In toeſpeling dan ook op dezen laatſten trek van zijn karakter werd hij door den Schrijver van den brief aan de Hebreën (XI: 32.) opgenoemd onder de mannen, welker geloofsvertrouwen op God eene vereerende melding verdiende. Immers moeten wij die melding niet *beſchouwen*, als hadde de gewijde Schrijver in JEFTHA eenen waarlijk verlichten en vromen Israëller van den ouden dag gezien. Wie toch zal in SIMSON, wiens naam naast die van JEFTHA hier gelezen werdt, eenen kundigen en uitmuntend Godsdienſtigen man eerbiedigen? Er ſtaat, ja, (*Rigt.* XI: 29.) van

(*) *Karakterk. des Bijbels*, 2 D. bl. 519.

van hem aangeteekend, dat *de geest des Heeren op hem kwam.* Maar het is genoegzaam bekend, dat deze ſpreekwijze, die in het Boek der Rigteren meermalen voorkomt, doorgaans te kennen geeft den geest van heldhaftigheid door vertrouwen op God en op de zegepraal (*), en dat men derhalve aan die uitdrukking volſtrekt niet den zin te hechten heeft, dien de weinig geoefende Bijbellezer, bij aanleiding van zijn kerkelijk leerſtelſel, daaraan mogelijk verbinden zou.

II. Wij kennen dus eenigermate den held van het verhaal. Door de omſtandigheden genoodzaakt, zoude hij dan nu te velde trekken. Maar eer hij dit deedt, — zegt zijn geſchiedſchrijver, — *beloofde hij den* HEERE *eene gelofte, en zeide: „Indien Gij de kinderen Ammon's ganſchelijk in mijne hand zult geven, zoo zal het uitgaande, dat uit de deur mijns huizes mij te gemoet zal uitgaan, als ik met vrede van de kinderen Ammon's wederkom, dat zal des Heeren zijn, en ik zal het offeren ten brandoffer."*

Jeftha deed dus eene gelofte, dat is, hij beloofde plegtig iets tot eer van God te zullen doen, wanneer deze hem als verwinnaar over de vijanden des vaderlands van het ſlagveld naar zijne woning zou doen wederkeeren. En wat? Hetgene hem, bij zijne gewenschte terugkomst, uit de deur zijner woning het eerst ontmoeten zou, zou des Heeren zijn en hij zou het ten brandoffer offeren. Wat kan jeftha, indien hij nog eenigzins bij het ont-

boe-

(*) Verg. v. d. palm op *Rigt.* III: 10.

boezemen zijner gelofte heeft nagedacht, zich onder hetgeen hem uit de deur van zijn huis, bij zijne wederkomst, zoude kunnen ontmoeten, hebben voorgesteld? Voorzeker niets, dan eenig levend schepsel. Dit alleen was voor een brandoffer geschikt. — De vraag komt dus nu verder: wat heeft hij kunnen bedoelen? een mensch? of een dier? of zonder eenige bepaling: „wat mij ook zal te gemoet komen, hetzij mensch of dier, het zal des Heeren wezen, en door mij ten brandoffer worden opgeofferd?" — Is de gelofte met eenige beradenheid gedaan, dan kan JEFTHA bij dezelve niet aan eenig dier gedacht hebben: *vooreerst* toch gingen, zoo als MUNTINGHE in zijne *Geschiedenis der menschheid* (5 D. aanm. bl. 112.) zeer goed heeft opgemerkt, de dieren niet uit de deuren des huizes, maar uit de stallingen, of uit de weiden. *Ten tweeden* mogten slechts eenige diersoorten JEHOVA worden toegewijd, en naar alle waarschijnlijkheid zoude tot die niet behoord hebben het dier, dat hem dan het eerst kon ontmoeten. Hoe weinig beduidende ook ware dan *ten derde* de prijs van het toegezegde geweest, in vergelijking der voorwaarde, onder welke hij het JEHOVA beloofde: eene volledige overwinning op de vijanden van den staat, zijne eigene behoudenis en zegepralende terugkomst in zijne woning! *Eindelijk* duidt de gebruikte spreekwijze: *het uitgaande, hetwelk uitgaat te gemoet*, eene ontmoeting aan tot verwelkoming, en betooning van blijdschap over de zamenkomst (*); en

(*) MUNTINGHE, t. p. j. p.

en dit nu kan niet wel van eene ontmoeting van dieren gezegd worden. — Uit dit een en ander besluiten wij derhalve, dat JEFTHA's gelofte geene toezegging behelsde van eenig dier, maar wel van den eersten den besten mensch, die hem uit de deur zijner woning, ter zijner verwelkoming, of plegtige ontvangst, ontmoeten zou, Gode ten brandoffer te zullen opofferen. Zoo luidt het Bijbelsch verhaal, en ik houde mij verzekerd, dat, wanneer wij noch ons menschelijk gevoel ten grondslage nemen voor de uitlegging dezer geschiedenis, noch ons te zeer bekommeren over schijnbaren strijd tusschen den roem in het Nieuwe Verbond aan JEFTHA gegeven en zulke gelofte, wij in het heilig berigt niet anders zouden lezen, dan de gelofte van den eersten, hem uit zijne woning ontmoetenden, mensch Gode ten brandoffer te zullen toewijden.

„ Verschrikkelijke gelofte! hoe heeft zij ooit in iemand kunnen opkomen?" — Indien wij, mijne Lezers! ons gevoel, dat door zoo vele beschaving, die ook grootendeels uit het Christendom oorspronkelijk is, aanmerkelijk verfijnd en verteederd werd, bij het lezen der aloude Bijbelschriften ten maatstaf stellen willen, om daarnaar te bepalen, hoe het in de helden-eeuw onder Israël met de handhavers van deszelfs regten moet geweest zijn; indien wij hen volstrekt aan ons willen gelijk hebben, dan meen ik, dat wij, of van zeer velen dezer mannen met huivering zullen terug beven, of aan hunne levensberigten eenen geheel anderen zin hechten, dan door de oorspronkelijke Schrijvers bedoeld werd. — Hoe gemakkelijk echter laat zich hier al-

alles voegen en schikken door het slot van vers 31 dus te vertalen: „*dat zal des Heeren zijn, of, ik zal het offeren ten brandoffer*, en dan JEFTHA's gelofte op die wijze te verstaan, dat hij aan JEHOVA hebbe toegezegd, hetgeen hem uit de deur zijner woning het eerst bij zijne terugkomst ontmoeten zou, ware dit een mensch, voor Jehova's dienst te zullen afzonderen; doch zoo het een dier, ten brandoffer geschikt, zijn mogt, het dan ook den zegenenden God ter eer te zullen opofferen." — Maar, behalve dat het verbindend woord *en*, hier in het oorspronkelijke gebruikt, nooit de beteekenis van *of* hebben kan (*), is het mij dan ook onverklaarbaar, hoe bij zoodanige opvatting JEFTHA, toen hij zijn eenige dochter, die te gelijk zijn eenig kind was, ontmoette, in zulke vertwijfeling hebbe kunnen geraken, en de woorden spreken, die wij in het 35 vers gemeld vinden. Hierbij komt, dat de afzondering van een vrouwelijk wezen ten dienste van Jehova, ten aanzien eener *getrouwde* vrouw beteekenen moest, of dat zij eenige werkzaamheden op de openlijke Godsdienstoefening betrekkelijk, zoude waarnemen; of, zich van haren man scheidende, een afgetrokken, aan Godsdienstige bepeinzingen enz. toegewijd, leven voeren zoude. Maar vrouwen werden tot de dienst van Israëls heiligdom niet toegelaten, — en de ontbinding eener huwelijksvereeniging, om des te beter God te kunnen verheerlijken, moge, door het bijgeloof van veel later dagen, wel eens zijn toe-

(*) Verg. MUNTINGHE, t. a. p. bl. 50.

toegejuicht: het behoorde voorzeker niet tot den geest van het toenmalig tijdvak. En wat eene *ongehuwde* betreft: hetgeen in fommige omftandigheden, zoo als die, onder welke PAULUS zijnen eerften brief aan de Korinthiers fchreef, raadzaam moge geweest zijn, dit had nooit naar de voorfchriften der onfeilbaren Godsdienst en zedeleer, onder het Oude of Nieuwe Verbond, eenige wezenlijke waarde. Deze leer bevorderde nooit den bouw van kloosters, die tuighuizen van allerlei ongebondenheid. De huismoeder ftond nooit op lageren prijs onder helderdenkende Israëlieten of Christenen, dan de huwbare, maar ongehuwde, jonge dochter aangefchreven. Zelfs werd de ongehuwde ftaat bij de Joden voor minder edel en gezegend gerekend, dan de gehuwde. — „Maar wist dan JEFTHA niet, dat menfchenoffers den God der legerfcharen niet behaagden?" Het valt ons moeijelijk te bepalen, wat JEFTHA al, wat niet, in het ftuk van de kennis en dienst van God geweten hebbe. Zoo als wij reeds een en andermaal hebben opgemerkt: de gefchiedenis zijner jeugd en jongelingfchap doet ons weinig gunftigs vermoeden. — Menfchen-offers behoorden tot den geest der eeuw, reeds in het tijdvak van MOZES; ik erken het, bij de Heidenen, ten dienst hunner afgoden; maar waarom toch zoo vele wetten, tegen het offeren van menfchen voor de afgoden, aan Israël gegeven, indien zich niet, bij de neiging tot afgoderij, ook reeds de helling der natie tot menfchen offeren, dat althans in latere tijdvakken onder JAKOBS nageflacht zoo algemeen werd, geopen-

penbaard hebbe (*)? — En eens voor een oogenblik onderfteld zijnde, dat JEFTHA met de aloude gefchiedenis en wetten van zijn volk, zoo als menig wél opgevoed Israëller, zal zijn bekend geweest, hoe ligt zou hij dan, uit het bevel van God aan ABRAHAM, om IZAÄK op te offeren ten brandoffer, hebben kunnen afleiden, dat, hoezeer dit bevel door God zelven in de uitvoering ware verhinderd geworden, het geweest zij, om den ouden man niet te zeer te bedroeven, of om de Goddelijke belofte, van den *voortreffelijken* vader een eigen' mannelijken afftammeling uit zijne reeds mede zoo hoog bejaarde echtgenoote te bezorgen, te doen vervuld blijven; de opoffering echter van het liefste, dat men had, dus vooral van een eenig kind, tot dankbetooning voor bijzonderen zegen, Gods hooge goedkeuring moest wegdragen. Doch, naar het mij voorkomt, zal JEFTHA van hetgeen de aloude wetgeving, de dienst van God en de gefchiedenis zijner ftamvaderen betrof, niet zoo kundig geweest zijn, als fommigen zich hier wel voorftellen; te minder, daar de hulpmiddelen tot verzameling van godsdienftige kundigheden destijds in meer dan één opzigt zeer fpaarzaam en zeer gebrekkig waren. — „ Hoe hoog echter wordt hij geroemd, en onder de geloofshelden van den ouden tijd door eenen onfeilbaren Schrijver des Nieuwen Verbonds (*Hebr.* XI: 32.) mede opgeteld! Zoude hem

(*) Om dit ftuk niet te uitvoerig te maken, verzoek ik den Lezer den Heer E. WARNEKROS, *over de Joodsche Oudheden*, bl. 196—199. eens na te lezen.

hem die eere zijn te beurtgevallen, indien hij onwetend en onberaden eene gelofte, van een' mensch ten brandoffer den Heere te zullen offeren, gedaan hadde?" Elk weet, dat zeer vele anders denkende uitleggers, onder welke de onſchatbare HUIG DE GROOT eene voorname plaats bekleedt, aan deze loffpraak op JEFTHA groote waarde hechten, ten bewijze, dat de held van *Gilead* geen menſchenoffer beloofd, en dus ook niet opgebragt heeft. Doch ik verzoek, dat men hier nog eens leze en overdenke, wat wij in het bovenſtaande tot opheldering dezer loffpraak gezegd hebben, en vermoedelijk zal men het weinig beteekenende van het bewijs, hieruit afgeleid, gereedelijk inzien.

Zoo ſtaat het dan, naar ons inzien, onwederlegbaar vast, dat JEFTHA werkelijk Gode heeft toegezegd, dat hij, als overwinnaar van den onvermijdelijken veldſlag tot zijne woning wederkeerende, den eerſten mensch den besten, die hem uit zijn huis ter verwelkoming ontmoeten zou, ten brandoffer zoude opofferen.

Doch welke moge JEFTHA's beweegredenen tot het doen eener zoodanige gelofte geweest zijn? De Hoogleeraar V. D. PALM is van gedachte, dat JEFTHA zich de eer eener plegtige inhaling onder muzijk en reijendans niet wilde hebben aangedaan, en deze derhalve bij genoegzame bekendmaking, en op verbeurte der verbanning ten doode, zal verboden hebben, opdat hij niet ſchijnen zou de eer van JEHOVA, die alleen de overwinning ſchenken kon en zoude, te benadeelen en te verkorten,

ten, door die op zich te doen overbrengen (*). Met alle hoogachting, dezen beroemden Bijbeluitlegger verschuldigd, zij het mij gegund, eene andere gedachte voor te dragen. Bij zeer beperkte kundigheden in hetgeen tot de godsdienst betrekking had, en in een tijdvak levende, waarin, — zij het dan ook alleenlijk onder afgodische volken geweest, iets, dat echter niet volstrekt kan bewezen worden, — het offeren van menschen niet ongewoon was, kon JEFTHA, naar zijn min beschaafd, dan wel levendig, hoog opgewonden Godsdienstig gevoel, er zeer wel toe komen, om Gode de gelofte te doen, dat, wie dan ook zijn huis ter zijner verwelkoming hem het eerst bij zijne zegepralende wederkomst ontmoeten zou, door hem ten brandoffer zou worden opgeofferd. Doch, hoe het hier met de eigenlijke beweegreden tot het doen zijner gelofte ook moge zijn gelegen geweest, — iets, dat op eenen afstand van zoo vele eeuwen moeijelijk te beslissen valt, — het is ons genoeg, indien onze Lezers zich mede daarvan overtuigd houden, dat naar den letter van het heilig verhaal, JEFTHA waarlijk aan menschenoffer gedacht, en dit onder de gestelde voorwaarden, en, zoo hem iemand uit zijnen woning ontmoeten mogt, toegezegd heeft.

III. Wij gaan over tot het *derde* en laatste punt van ons onderzoek, of JEFTHA zijne gelofte hebbe gestand gedaan?

Het

(*) *Bijbel voor de Jeugd*, t. a. p. bl. 117. Verg. de *Bijbelvert.* t. a. pl.

Het geschiedverhaal meldt dienaangaande het navolgende; „*Toen nu* JEFTHA *tot Mizpa bij zijn huis kwam, ziet, zoo ging zijne dochter uit, hem te gemoet, met trommelen en reijen; zij nu was alleen een eenig [kind], hij had uit zich [anders] geenen zoon of dochter. En het geschiedde, als hij haar zag, zoo verscheurde hij zijne klæderen, en zeide: „ach, mijne dochter! gij hebt mij gantschelijk neder gebogen, en gij zijt onder de genen, die mij beroeren: want ik heb mijnen mond open gedaan tot den* HEER; *en ik zal niet kunnen terug gaan.*" *En zij zeide tot hem: „mijn vader! hebt gij uwen mond opgedaan tot den* HEER, *doe mij, gelijk als uit uwen mond gegaan is, nadien u de* HEER *volkomen wraak gegeven heeft van uwe vijanden, van de kinderen Ammon's!" Voorts zeide zij tot haren vader: „laat deze zaak aan mij geschieden! Laat twee maanden van mij af, dat ik henen ga, en ga af tot de bergen, en beween mijnen maagdom, ik en mijne gezellinnen." En hij zeide: „ga henen!" en hij liet ze twee maanden gaan. Toen ging zij henen met hare gezellinnen, en beweende haren maagdom op de bergen. En het geschiedde ten einde van twee maanden, dat zij tot haren vader weder kwam,* DIE AAN HAAR VOLBRAGT ZIJNE GELOFTE, DIE HIJ BELOOFD HAD. *En zij heeft geenen man bekend. Voorts werd het eene gewoonheid in Israël, dat de dochteren Israëls van jaar tot jaar henen gingen, om de dochter van* JEFTHA *den Gileaditer aan te spreken: vier dagen in het jaar.*"

Na het lezen dezer woorden kan er wel geen

twijfel meer aan zijn, of JEPTHA aan zijne dochter zijne gelofte al of niet volbragt hebbe. Hebben wij nu in het voorgaande genoegzaam bewezen, dat hij Gode een menschenoffer heeft toegezegd, dan voorzeker heeft hij haar ook opgeofferd, na haar echter nog vooraf twee maanden tijds gegund te hebben, om haren ongehuwden staat, waarin zij sterven moest, met hare vriendinnen te beweenen. — Er zijn evenwel nog eenige bedenkingen, die ik tot staving van mijn gevoelen, dat hoofdzakelijk ook het gevoelen der oudste en zeer geachte uitleggers (*) is, nog aan het slot van dit uitlegkundig geschrift wederleggen wil.

Men vraagt: of JEPTHA, gesteld zijnde dat hij een menschenoffer beloofd hebbe, heeft *moeten* woord houden, en dus zijne dochter volstrekt ten brandoffer *moeten* opbrengen? Ik geloof het niet. Immers, om nu in geen te diepgaand onderzoek te treden over de beteekenis van het woord, door de onzen *gelofte* vertaald, en de aard en soort van dezelve, de Mozaïsche wet (3 Boek XXVII: 28, 29.) is hier van geene toepassing. Naar de zeer juis-

(*) FLAVIUS JOSEPHUS, AMBROSIUS, AUGUSTINUS, HIERONYMUS, CHRYSOSTHOMUS: onder de lateren CALMET, MOSHEIM, HESS, DATHE, NIEMEYER, MICHAËLIS, WALRAVEN, V. VLOTEN, MUNTINGHE, V. D. PALM, OVERDORP, waarbij ik mij verblijde ook mijnen ambtgenoot PRINS (*Leerb. over de Bijbelgesch.* 1 St. bl. 223 en 224.) te mogen tellen. Ook aan de tegenovergestelde zijde staan, behalve onze Randteekenaars, HUIG DE GROOT, LE CÈNE, DE PERPONCHER en anderen. HAMELSVELD beslist niet.

juiste opmerking toch van Prof. MUNTINGHE (*), zag die wet op vijandelijke slaven, op zulken, die in den krijg gevangen waren, of veelligt op zoodanigen, die om eene of andere misdaad tot eene *verbanning* ter dood verwezen waren. Ook komt het voorval, 1 *Sam.* XIV: 24 verv. verhaald, hier in geene aanmerking. Uitdrukkelijk sprak de Mozaïsche wet van zoodanige gelofte, als wij denken dat door JEFTHA gedaan is, niet. Want menschenoffers als offeranden van dankbaarheid waren noch door den Heer bevolen, noch Hem aangenaam. Maar bij regtmatige gevolgtrekking had hij uit de wetten over de lossing van menschen kunnen afleiden, dat hij, zoo al niet zich geheel ontslaan, dan toch het leven zijner dochter door eenig losgeld hadde kunnen sparen. Doch hieraan heeft de man voorzeker niet gedacht, zoo hij er al eenige kennis van hebbe kunnen bezitten; of, bijaldien ook deze of die hem het ongepaste zijner gelofte hebbe onder het oog gebragt, dan toch werd hij door een dwalend geweten in den volstrekten waan gebragt, dat hij niet mogt terug treden, maar zijne gelofte noodwendig Gode betalen moest: en hij staat hierin aan een' later voorbeeld van dien aard, aan HERODES gelijk, die ook eenen eed aan zijne dochter, in onberadenheid gezworen, uit dwaling en menschenvrees niet durfde breken, en het hoofd van den achtbaren JOHANNES den Dooper vallen liet. — „Maar hoe heeft de zoo levendig gevoelenden man, de vader, die zijn eenig kind zoo teeder

(*) t. a. p. bl. 54.

der lief had, het van zich kunnen verkrijgen, haar het leven te benemen?" Ik herroep hier voor de aandacht mijner Lezers het voorbeeld van ABRAHAM. Hoe kon die er toe besluiten, om zijn eenigen zoon uit SARAÏ ten brandoffer Gode te wijden, en zelf al den daartoe noodige toestel maken, en het mes opnemen, om de hartader des jongelings af te stooten? Ja, zegt men, ABRAHAM had een bevel van God. — Welnu, indien in den denktrant van JEFTHA zijne uitgesproken gelofte hetzelfde verbindend gezag gehad heeft, als voor ABRAHAM het Godsbevel, staan zij dan niet volkomen gelijk? Ja zelfs is dan het bedrijf in den min beschaafden, ruweren JEFTHA niet veel beter verklaarbaar, dan in den onder Gods leiding meer geoefenden en fijn aandoenlijken ABRAHAM? — „Maar is het te denken, dat JEFTHA's dochter zich zoo gereedelijk aan den wil van haren vader zal hebben onderworpen, en, indien het wezenlijk zijn plan geweest zij, haar op te offeren, zich niet de gelegenheid van haar vertrek naar het gebergte zal hebben ten nutte gemaakt, om aan het dreigende gevaar te ontkomen?" Op deze vraag geef ik mijne Lezers ter beoordeeling, waartoe het Godsdienstig gevoel niet in staat stelt! Het is mogelijk niet genoegzaam te bepalen, hoe oud IZAÄK zal geweest zijn, toen het Godsbevel tot zijne opoffering aan zijnen vader kwam; anders zouden wij, indien hij reeds den jongelingsleeftijd bereikt mogt hebben, zijn gedrag kunnen nemen tot verklaring der ondergeschiktheid van JEFTHA's dochter. Doch ook dit behoeven wij niet. De geschiedenissen van andere

vol-

volken, ook van het Nederlandſche, geven ons de ſchoonſte proeven, tot welke zelfopoffering men inſtaat ware, wanneer men door liefde voor God, de ouders of het vaderland in beweging gebragt werd. En dit alles werkte hier vereenigd, en het ſlagtoffer behoorde nog daarenboven tot die helft des menschdoms, die in verbeelding en gevoel de andere te boven gaat. — De opmerkingen, dat een offer door een' priester, of den hoogepriester moest worden opgebragt, en dat niemand hunner het zoude gedaan, veeleer het met alle krachten gekeerd hebben, verdient weinige aandacht: want JEFTHA zal juist zoo veel geruchts van zijn bedrijf niet gemaakt hebben, en ook ſlechts in eigen perſoon de offeraar geweest zijn. — „Schijnt echter niet het aangeteekende vers 39, dat zij geenen man gekend heeft, daar henen te leiden, dat haar vader haar niet gedood, maar tot den maagdelijken ſtand gewijd heeft?" De maagdelijke ſtaat had destijds, zoo als wij reeds opmerkten, boven den gehuwden geene eerwaardij; zelfs was het kleine bron van achting en vreugde voor iemand van het ſchoone geſlacht, ongehuwd, of gehuwd maar kinderloos, te ſterven; veelligt heeft de geſchiedſchrijver met zijne aanteekening ſlechts willen doen gevoelen, dat bij den jammer van haren dood ook nog de ſmart kwam, dat zij onder de vrouwen en moeders van Israël nog geene plaats verkregen had. — „Indien evenwel JEFTHA zijne dochter waarlijk heeft opgeofferd, hoe kon men haar dan jaarlijks gaan *aanſpreken*, zoo als toch de geſchiedenis meldt, dat Israëls dochters zich ten jaarlijkſche gewoonte ge-

 ſteld

ſteld hebben?" Tot wegneming van dit bezwaar moet men wel opmerken, dat het woord, door *aanſpreken* vertaald, had moeten overgezet geweest zijn: *bezingen* (*) of *beklagen* (†), dat is, met lof vermeldende rouwliederen hare nagedachtenis vereeren. — Maar er is mogelijk nog ééne bedenking: „had God een zoo verſchrikkelijk offer niet kunnen voorkomen of afkeeren?" O ja! even goed als Hij den moord aan den Dooper, en welk ander kwaad in de wereld, zoude hebben kunnen weeren, of nog heden alle zedelijk misdrijf kan verhinderen. Maar waar bleef, onder zulk een Godsbeſtuur, 's menſchen zedelijke vrijheid, de toerekening zijner daden, zijne vatbaarheid voor belooning en ſtraf? Heeft iemand mijner Lezers, zoo als ik toch wel vermoeden mag, het fraaije werk: *Uren aan de Godsdienst gewijd*, die leze eens uit het zesde deel bl. 13. en verv.

Ik eindig dit mogelijk reeds te uitvoerig ſtuk met mijnen Lezer de wijze opmerking van SALOMO te herinneren: „*menig een verſtrikt zich, door onbedacht te zeggen: „dit zij heilig!" als na gedane geloften het nadenken komt* (§)!"

(*) MUNTINGHE. (†) V. D. PALM.

(§) *Spr.* XX: 25. naar de vert. van V. D. PALM, vergelijk zijn *Salomo*, N°. 264. — Zoo het bovenſtaande niet geheel de aandacht onwaardig gehouden wordt, wil ik nog wel eens, bij eene andere gelegenheid, mijne gedachten over het ſtuk van *geloften* mededeelen.

—

ABI-

ABIGAÏL,

OF

AANPRIJZING DER ZACHTMOEDIGE WIJSHEID.

Naar 1 *Sam.* XXV: 1 - 35.

De geschiedenis van DAVID is niet alleen in den voornamen gang en de hoofd-gebeurtenissen zijns levens hoogstbelangrijk, maar zij bevat ook tusschen beide komende voorvallen en bedrijven, die, offchoon eenigermate op zichzelve staande, echter gewigtige bijdragen opleveren voor hem, wien de kennis van het menschelijke hart eene aangelegene zaak is geworden, en die, tot bestuur des levens, zich door de voorbeelden der Heilige Schrift wil laten onderwijzen. Van dien aard is het verhaal, hetwelk wij thans wilden overwegen. Het zal ons bekend maken met eene vrouw, die gewis onder de uitnemendste sieraden van haar geslacht moet worden gerekend; wier taal en gedrag op het hart van DAVID den weldadigsten invloed uitoefenden; en die overwaardig is, ook ons voorgesteld te worden, als een voorbeeld van zachtmoedige wijsheid.

Deze vrouw, ABIGAÏL genaamd, was aan een man verbonden, wiens onbescheiden en roekeloos gedrag omtrent DAVID, met den indruk daarvan op dezen, ons eerst wordt opgegeven: daarna deelt de

geschiedschrijver ons mede het kloekzinnig bedrijf der vrouwe en de gunstige uitwerking harer wijze toespraak.

En SAMUEL *stierf* — hiermede begint het hoofdstuk — *en gansch Israël vergaderde zich, en zij bedreven rouw over hem, en zij begroeven hem in zijn huis*, dat is, op zijn eigen erf, *te Rama*. Dit berigt wijst ons den tijd aan, in welken wij ons verplaatsen moeten, bij de overweging van hetgeen in dit hoofdstuk verhaald wordt; het viel namenlijk voor, toen de edele SAMUEL gestorven was. Zoo lang deze leefde, was er nog een man van gezag en invloed in Israël, op wien de door SAUL vervolgde DAVID zich kon verlaten. Maar nu stierf die grijze vader des vaderlands, en werd algemeen betreurd: door niemand echter hartelijker, dan door DAVID, die in hem zijn besten steun en raadsman verloor. Na dit verlies achtte hij zich op den Israëlitischen grond niet meer veilig; *hij maakte zich op*, lezen wij, *en toog af naar de woestijn Paran*, die buiten de grenzen, ten zuiden van *Juda* lag. Daar hield hij zich een tijd lang op, met de zeshonderd mannen, die hem volgden, en, terwijl hij aldaar naburige roofstammen afbreuk deed; zich van den op hen gemaakten buit onderhoudende; beveiligde hij de grenslanden, en beschermde alzoo zijn volk.

En daar was toen *een man te Maön* woonachtig, *en zijn bedrijf*, zijne veefokkerij *was te Karmel*, in het zuiden der woestijn van *Juda*, niet

ver

ver van DAVID's tegenwoordige verblijfplaats. *En die man was zeer groot*, zeer vermogend, *en hij had drieduizend schapen en duizend geiten; en hij was in het scheeren zijner schapen te Karmel*, om daar, gelijk men bij die gelegenheden gewoon was, een herderlijk feest te vieren.

En de naam des mans was NABAL, *en de naam zijner huisvrouw* ABIGAÏL. *En de vrouw was goed van verstand en schoon van gedaante, maar de man was hard en boos van daden; en hij was een Kalebiet*; hetwelk, als geslachtsnaam opgevat, beteekent: *een afstammeling van* KALEB; maar, als bijvoegelijk woord, vertaald kan worden door: *eigenzinnig*.

Als DAVID *nu hoorde in de woestijn, dat* de van wege zijn grooten rijkdom bekende NABAL *zijne schapen schoor, zoo zond* DAVID *tot hem* een vereerend gezantschap van *tien jongelingen*, of mannen uit zijn gevolg; *en* DAVID *zeide tot de jongelingen: gaat op naar Karmel, en als gij tot* NABAL *komt, zoo zult gij hem in mijnen naam naar zijnen welstand vragen, en zult aldus zeggen tot dien welvarenden: Vrede zij u, en uwen huize zij vrede, en over al, wat gij hebt, zij vrede*, in allen opzigte vermeerdere uw geluk! *En nu, ik heb gehoord, dat gij schaapscheerders hebt. Nu, de herders, die gij hebt, zijn bij ons geweest, wij hebben hun geene smaadheid aangedaan, en zij hebben ook niets gemist, alle de dagen, die zij te Karmel geweest zijn. Vraagt dit uwen jongelingen en zij zullen het u te kennen geven. Laat dan deze jongelingen*, mijne gezanten, *genade vinden in*

 uwe

uwe oogen, want wij zijn op een goeden op eene feestelijken dag, op welke men niet ligt een bescheiden verzoek weigeren kan, *tot u gekomen; geef toch uwen knechten en uwen zoon* DAVID, *hetgeen uwe hand vinden zal.* . . . . .

Inderdaad, zulk een verzoek, zou men zeggen, moest gereeden ingang vinden. Het was op zich zelven alleszins redelijk. Het kon niet anders of de levensmiddelen voor DAVID's manschappen moesten somtijds sober zijn. Met stipte naauwgezetheid had hij ondertusschen het eigendom ontzien van elken Israëliet; ja zijne benden waren zelfs als een muur geweest, zoo des nachts, als des daags, rondom de kudde van NABAL, tot bescherming derzelve tegen naburige roovers. Dit, wist DAVID, kon door NABAL's herders worden getuigd; en hun heer moest zich uit dien hoofde, zoo al niet verpligt, althans dadelijk geneigd gevoelen, om eenig blijk van erkentenis te geven aan den edelmoedigen beschermer van zijn eigendom. Indien ooit, zoo moest dit vooral thans bij NABAL plaats hebben, daar deze in DAVID's nabuurschap een feest vierde, en van zijn ruimen voorraad van verkwikkingen nu ligtelijk een deel met gastvrije gulheid kon afstaan.

De wijze, bovendien, waarop DAVID's verzoek geschiedde, was zeer verpligtend. Beleefdelijk wenscht hij NABAL allen zegen. Hij eischt van hem niet, maar vraagt. Hij bepaalt niet, wat en hoeveel hij zou begeren, maar laat de hoegrootheid van het geschenk aan 's weldoeners bereidwilligheid over. Hij noemt in alle nederigheid

zij-

zijne manſchappen *knechten* van NABAL, en zich-zelf *zijnen zoon*. Ook ſchijnt DAVID zijnen gezanten in last gegeven te hebben, geen naderen aandrang, ten minſten geen zweem van bedreiging te voegen bij het verzoek. Dit veronderſtellende, vinden wij althans eene gepaste beduidenis in de anders weinig beteekenende woorden in het ſlot van vers 9: *Toen de jongelingen* DAVIDS *gekomen waren, en in* DAVID'S *naam, naar alle die woorden tot* NABAL *geſproken hadden, zoo hielden zij ſtil.*

En van welk uitwerkſel was nu een zoo billijk verzoek, op zulk een tijd en op zulk eene wijze gedaan? Allerongunſtigst! Wij lezen vers 10: NABAL *antwoordde den knechten* DAVIDS *en zeide: Wie is* DAVID *en wie is de zoon van* ISAÏ? *Er zijn heden vele knechten, die zich afſcheuren elk van zijnen heer. Zou ik dan mijn brood en mijn water en mijn geſlagt vleesch nemen, dat ik voor mijne ſcheerders geſlagt heb, en zou ik het den mannen geven, die ik niet weet van waar zij zijn?* Hoonende taal! NABAL drukt zich uit over DAVID, den bekenden redder des lands, den ſchoonzoon des konings, en zelf ten koning reeds gezalfd — hij drukt zich over hem uit, op de verachtelijkſte wijze, als over een weggeloopen' ſlaaf; en voor dezen zoo min als voor diens manſchappen, die hij met vagebonden vergelijkt, heeft hij iets over.

DAVID moest geen krijgsman, ja geen mensch geweest zijn, indien zulk een antwoord hem niet grievend had aangedaan. Toen zijne gezanten terug gekomen en NABALS woorden tot hem overgebragt hadden, zeide de beledigde DAVID tot zijne mannen,

nen, naar vers 13: *Een iegelijk gorde zijn zwaard aan: ook* DAVID *deed dit. En zij togen op achter* DAVID naar NABALS verblijfplaats, *omtrent vierhonderd man, en twee honderd bleven bij de gereedschap*, bij de bagaadje van het veldleger.

Intusschen gebeurde er iets op *Karmel*, dat ons van vers 14—19 berigt wordt. Een uit de jongelingen van NABAL boodschapte aan ABIGAÏL, NABALS huisvrouw, zeggende: *Zie* DAVID *heeft boden gezonden uit de woestijn, om onzen heer te zegenen; maar hij is tegen hen uitgevaren. Nogtans* dit hadden zij niet verdiend; *zij zijn ons zeer goede mannen geweest, en wij hebben van hen geene smaadheid geleden, en wij hebben niets vermist alle de dagen, die wij met hen verkeerd hebben, toen wij op het veld waren. Zij zijn een muur om ons geweest, zoo bij nacht als bij dag, alle de dagen die wij bij hen geweest zijn, weidende de schapen. Weet* en overleg *dan nu, en zie, wat gij te doen hebt, want het kwaad is ten vollen over onzen heer besloten en over zijn gansche huis.* Dit kon de knecht of uit den aard der zaak berekenen, of misschien in het geheim van DAVIDS gezanten, bij derzelver terugtogt, als zeker te wachten, hebben vernomen. De reden nu, waarom hij dit aan zijne meesteresse en niet aan zijnen heer bekend maakte, geeft hij dus op: — *Hij is een zoon Belials*, een ongeschikt, onredelijk mensch, *dat men hem niet mag aanspreken.*

Meer dan zulk een berigt had de verstandige ABIGAÏL niet noodig, om ijlings tot de vaardigste werkzaamheid te worden opgewekt, ten einde, ware het

het nog mogelijk, het dreigend onheil van haar man en huis af te wenden. *Toen haastede zich* ABIGAÏL, lezen wij vers 18, *en nam tweehonderd brooden, en twee lederen zakken met wijn, en vijf toebereide schapen, en vijf maten geroost koorn, en honderd stukken rozijnen en tweehonderd klompen vijgen, en dit alles laadde zij op ezelen. En zij zeide tot hare jongelingen: trekt henen voor mijn aangezigt, ziet ik kom achter ulieden.* Dit alles werd zoo spoedig en zoo bedekt mogelijk uitgevoerd, en om in haar verstandig plan niet te worden gehinderd, *gaf zij het aan haren man* NABAL, die zich intusschen met zijne lieden al brassende vermaakte, *niet te kennen.*

Het geschiede nu, toen zij op den ezel reed, en dat ze afkwam, in het verborgene, langs eenen bedekten weg *des bergs, ziet* DAVID *en zijne mannen kwamen af haar te gemoet, en zij ontmoette ze.* In welk eene zielsgesteldheid zij was kan men genoeg opmaken; vooral, indien men met sommigen aanneemt, dat zij in den bedekten bergweg de klagt en den eed van DAVID, vers 21 en 22 geboekt, zou gehoord hebben: *Zoo heb ik dan te vergeefs bewaard al wat deze* NABAL *in de woestijn heeft, zoodat er niets van al wat hij bezit gemist is; en hij heeft mij kwaad voor goed vergolden. Zoo doe God den vijanden* DAVIDS, *en zoo doe Hij daartoe, indien ik van al wat hij heeft iets, dat mannelijk is, tot morgen overlate!*

Nu volgt de ontmoeting zelve. — *Toen nu* ABIGAÏL DAVID *zag, zoo haastte zij zich, en kwam van den ezel af, en zij viel voor het aangezigt* DAVIDS

op

op haar aangezigt, en zij boog zich ter aarde. En zij viel aan zijne voeten en zeide: Och mijn heer! mijne zij de misdaad, en laat toch uwe dienstmaagd voor uwe ooren spreken en hoor de woorden uwer dienstmaagd. Mijn heer stelle toch mijn hart niet tot vergelding *op dezen Belials man*, den ondeugenden NABAL. Hij is uwe gramschap onwaardig; *want gelijk zijn naam is, zoo is hij zelf. Zijn naam is* NABAL, (een dwaas, een onverlaat) *en dwaasheid is bij hem. En ik uwe dienstmaagd heb de jongelingen mijns heeren niet gezien, die gij gezonden hebt. En nu mijn heer! zoo waar de Heer leeft en uwe ziel leeft, het is de Heer, die u verhinderd heeft te komen met bloedstorting, dat uwe hand u zou verlossen. En nu, dat als* NABAL, even onbeduidend en nietig als hij, *uwe vijanden moge worden, en die tegen mijnen heer kwaad zoeken. En nu,* (op hare geschenken wijzende) *deze is de zegen, dien uwe dienstmaagd mijnen heere toegebragt heeft, dat dezelve gegeven worde den jongelingen, die mijns heeren voetstappen nawandelen. Vergeef toch uwe dienstmaagd de overtreding*, en toon dit door haar geschenk aan te nemen. *Want de Heer zal zekerlijk mijnen heere een bestendig huis maken*, een duurzame regering schenken, *dewijl mijn heer de oorlogen des Heeren oorloogt*, *en er geen kwaad bij u gevonden is alle uwe dagen. Wanneer een mensch opstaan zal, om u te vervolgen en om uwe ziel te zoeken, zoo zal de ziel mijns heeren ingebonden* bewaard *zijn in het bondelke der levenden bij den Heere uwen God;* uwe ziel zal in het

het leven bewaard en ontzien worden, als een edelgesteente, in goud gevat; *maar de ziel uwer vijanden zal Hij verdoen*, als verachtelijke keijen *wegslingeren uit het midden van de holligheid des slingers. En het zal geschieden, als de Heer mijnen heer, naar al het goede doen zal, dat Hij over u gesproken heeft, en Hij u gebieden zal een Voorganger te zijn over Israël, zoo zal dit u, mijn heer! niet zijn tot wankeling noch aanstoot des harten, te weten, dat gij aan* NABALS *huis bloed zonder oorzaak zoudt vergoten hebben, en dat mijn heer zich zelven zou hebben verlost* en gewroken. *En als de Heer mijne heere zal weldoen, zoo zult gij nog uwer dienstmaagd gedenken*, en haar den stap, welken zij thans waagt, nimmer ten kwade duiden.

Indien ooit eene vrouw onze bewondering verdiende, dan is het zij, wier taal wij daar hebben gehoord. Welk eene kloekzinnigheid vertoont zij niet in geheel haar bedrijf, in de gepastheid harer maatregelen, en in derzelver uitvoering, die even snel was als bedekt! Met welk eene schranderheid, zoowel als kloekmoedigheid, doet zij den eersten aanval op het hart van den vertoornden DAVID, door al de schuld op zich te nemen! Moest niet het wraakzwaard uit zijne handen vallen, toen eene vrouw, aan zijne voeten geknield, uitriep: *Och mijn heer! mijne zij de misdaad?* De beleediging zelve, hoe klein werd deze door hetgeen zij van den belediger zegt, wien zij, om hem te kunnen behouden, nu, offchoon haar echtgenoot zijnde, genoodzaakt was te vernederen! Een dwaas, niets beteekenend mensch was den

hel-

helden-toorn van eenen man, die de oorlogen van JEHOVA voerde, niet waardig! En hetgeen dien toorn had kunnen opwekken werd immers door haar weggenomen? Had NABAL zich niet ontzien, DAVID als een weggeloopen slaaf te verachten: ABIGAÏL eert dezen, als een onschuldig vervolgde, als een gunsteling van JEHOVA, als een, met wiens toekomstige bestemming, om Voorganger en Koning te zijn over Israël, zij toonde niet onbekend te zijn. Had NABAL brood noch water voor hem over gehad: *zij* brengt hem toebereide spijzen met wijn en lekkernijen. Met eene fijne kieschheid doet zij dit geschenk voorkomen niet als eene gift aan DAVID, maar als eene ververschíng, die zij ter uitdeeling aan zijne manschappen aanbiedt. Dezelfde kieschheid straalt door in de wijze, waarop zij DAVID van zijn genomen opzet zoekt af te trekken. Duidelijk doet zij hem opmerken, dat hij, zijn opzet uitvoerende, zich zou schuldig maken aan bloedstorting zonder oorzaak, en wreker zou zijn in zijne eigene zaak; maar in plaats van hem hierover te vermanen, veel min te bestraffen, geeft zij de edelste wending aan haar voorstel, en zegt: *het is de Heer, die u verhinderd heeft, te komen met bloedstorting, dat uwe hand u regt zou verschaffen.* Zulk eene soort van teregtwijzing moest des te gereeder ingang vinden in DAVIDS hart, daar deze, bij de lofspraken en zegenwenschen der edele vrouw, zich gestreeld voelde door de fraaije zinspeling, welke zij, vers 29, scheen te maken op zijne, met eenen slinger, tegen GOLIATH, verrigtte heldendaad. Bovenal moeten wij de wijze bewonde-

de-

deren, waarop ABIGAÏL DAVIDS Godsdienſtig gevoel en geweten zocht in werking te brengen. Zij ſtelt hem JEHOVA voor, als die hem door eene vrouw belette kwaad te doen. Zij doet hem zich zelven beſchouwen, als bevoorregt gunſteling van JEHOVA, die geroepen was, om, in plaats van kleingeestige wraakneming te doen over iemand zijner broederen, eens Beſtuurder te zijn en Voorganger over gansch Israël. Zij verplaatst hem als in de toekomst, en doet hem gevoelen, hoe aangenaam het hem zijn zal, hoe vrij van zielskwelling hij zal wezen, bij de dadelijke ondervinding van al dat goede, dat de Heer over hem geſproken had, wanneer hij zich dan bewust zal zijn, dat geen bloedſchuld op hem rustte, en dat hij zijn zwaard nimmer gebruikt had, om zichzelven wraak te verſchaffen.

Is het wonder, dat door zulke juist gekozene middelen, de toorngloed in DAVIDS binnenſte oogenblikkelijk wordt geblust, en dat de man, die, door beledigd eergevoel, tot een wel niet onnatuurlijk, echter wreed beſluit was vervoerd, nu tot kalmte gekomen, de hand zegent, die hem terug had gehouden zijne ziel te bezoedelen? *Gezegend*, roept hij vol dankgevoel en ſchaamte uit, *gezegend zij de Heer, de God Israëls, die u te dezen dage mij te gemoet gezonden heeft, en gezegend zij uw raad, en gezegend zijt gij zelve, dat gij mij te dezen dage geweerd hebt van te komen met bloedſtorting, dat mijne hand mij zou verlost hebben. Want voorzeker, zoo waar de Heer, de God Israëls, leeft, die mij heeft verhinderd u kwaad te doen, ten ware gij u niet gehaast hadt, en mij te ge-*

gemoet gekomen waart, zoo zou bij het aanlichten des morgens niets, dat mannelijk is, NABAL *zijn overgebleven!* Zoo lag mijn in woede genomen besluit, waarvan ik de tijdige verhindering alleen u en JEHOVA moet dank weten!

Dat DAVID ten volle verzoend was, bleek nu uit de aanneming van ABIGAÏLS geschenk, en de gerustſtellende verzekering, met welke hij haar van zich liet gaan. Vers 35 lezen wij: *Toen nam* DAVID *uit hare hand, hetgeen zij hem gebragt had, en hij zeide tot haar: trek met vrede terug naar uw huis; zie, ik heb naar uwe ſtem gehoord, en ik heb uw aangezigt aangenomen;* maak ſtaat op mijne gunst.

Welk een triomf der zachtmoedige wijsheid! hoe openbaarde zich hier de kracht dier Hemelſche deugd, die een waardig doel, door juist gekozene middelen, in den geest van ootmoedige liefde leert najagen! Is het niet, als of aan het ſlot van het overwogene verhaal ons de Apostoliſche taal wordt toegeroepen: *Wie is wijs en verſtandig onder u, die bewijze uit zijnen goeden wandel zijne werken in zachtmoedige wijsheid!* Zagen wij niet in ABIGAÏL de beminnelijkheid dier heerlijke ſierdeugd? Ontdekten wij niet hare krachtige en weldadige uitwerking bij DAVID? Bleek ons niet hare onmisbaarheid, daar, zonder hare tusſchenkomst, NABAL zijn leven en DAVID zijne gemoedsrust zouden verloren hebben? — En zou dan die zachtmoedige wijsheid ook voor ons niet begeerlijk zijn?

Wil-

Willen wij haar beoefenen, dan behooren wij onze heilige roeping diep te gevoelen, om zoo veel goeds te stichten en zoo veel kwaads voor te komen, als in ons vermogen is. Inderdaad, tot niets minder zijn wij geroepen. Wij vergeten dit te veel; wij leven dikwijls als hadden wij voor niets te zorgen, dan voor ons vermeend eigenbelang; onverschillig over hetgeen ons niet lijnregt aangaat, onoplettend op het voordeel, het genoegen, de rust, de verbetering van anderen, trekkende ons, gelijk GALLIO, geen van deze dingen aan. Had de knecht van ABIGAÏL zoo gedacht en gehandeld, dan had die edele vrouw het gevaar, dat haar huis dreigde, niet ontdekt, en DAVID was met bloedstorting in hetzelve gekomen. Maar met belangstellende trouw neemt die knecht het eenige middel, dat hem overbleef, te baat; hij spreekt met zijne meesteresse, en het onheil wordt afgewend. Zoo komen ook ons gedurig gelegenheden voor, om iets kwaads voor te komen, of iets goeds te bevorderen. In die gelegenheden zegt de Voorzienigheid tot ons: ken uwe roeping! Heilig zij ons die stem, en verre van ons alle traagheid of onverschilligheid, waardoor wij verzuimen zouden, wat ons van Gods wege, tot heil van anderen, telkens wordt te doen gegeven. Om kwaad te weren, om goed te bevorderen, daartoe zijn wij allen, in meerdere of mindere mate, elken dag in staat, indien wij slechts wakker zijn van geest, en vaardig, om verstandiglijk acht te geven, op al, wat ons in den weg der Voorzienigheid voorkomt en omringt. Geen stand of betrekking in de maatschap-

schappij maakt ons daarvoor ongeschikt. Ook dienstbaren kunnen en moeten voor het belang van hunne heeren en vrouwen waken, en zijn dus ook door deze als belangrijke huisgenoten aan te merken, en te behandelen. Maar wie zouden zich dringender geroepen achten, om van elkander onheilen af te wenden, en wat goed is te bevorderen, dan gij, Christelijke echtgenooten! De man, kome daarin de vrouw, de vrouw haren man te hulp. Gelukkig de echt, waar dit wederkeerig geschiedt, en men elkander gelijkelijk helpt, om wijs en vroom, dat is, voorspoedig en gezegend te leven! Doch waar ook een der echtelingen dwaas en eigenzinnig is, daar zie de andere des te meer toe, om aan te vullen wat ontbreekt, of wat verkeerd gedaan wordt te verbeteren; gedachtig aan het verpligtende der huwelijksbetrekking, en dat, in die betrekking vooral, een iegelijk, naar dat hij gaven ontvangen heeft, gehouden is, dezelve ten nutte en ter zaligheid des anderen aan te wenden.

Maar het is niet om het even, hoe dit geschiedt. Tot zachtmoedige wijsheid behoort ook, dat wij, om kwaad te weren en goed te bevorderen, de geschiktste middelen weten uit te kiezen. De omstandigheden, waarin, de personen, met welke men leeft, moeten hier tot bijzondere aanwijzing dienen van hetgeen men in het oog heeft te houden. Maar in het algemeen komt het daarop aan, dat wij in elk geval nuttig zoeken te werken, door bedaardheid van overleg, door onderdrukking van hartstogtelijkheid, door welberadene kloekheid in het

het befluiten, en door omzigtige vaardigheid in het uitvoeren.

Wat men intusfchen meene tot afwending van kwaad, en tot bevordering van hetgeen goed is te moeten aanwenden, men late zich daarbij altijd door den geest van ootmoedige liefde befturen. Door deze bezield, neme, als het nood is, de onfchuldige, gelijk ABIGAÏL geredelijk de fchuld op zich, om onheil voor te komen. Men ontzie geene fchijnbare vernedering, men getrooste zich elke opoffering van gemak en genoegen, als men anderen daardoor van kwaad doen kan terug houden. Men ga altijd met zachtheid en verfchooning te werk, en men zoeke door geen ander vermogen meer, dan door dat van overreding en verteederende goedheid, invloed te maken. Er ligt eene zonderlinge kracht in de befcheidene teregtwijzing der ootmoedige liefde. Waar eene hevige beftraffing op het hart meestal, als op een harnas, affluit, daar dringt het zachte, goede woord tot diep in de ziel; het ontwapent den toorn, brengt een fluimerend geweten in werking, en laat den mensch, die nog eenig gevoel heeft, niet toe, een boos opzet te volvoeren.

De zachtmoedige wijsheid u aanprijzende, prijzen wij u die Godsdienst aan, die alleen in ftaat is, ons tot wijze en zachtmoedige menfchen te vormen. Al hadden wij in ABIGAÏL's taal niet zoo duidelijk den toon der ware godsdienftigheid gehoord: geheel haar gedrag, zou ons moeten doen befluiten, dát de vrees des Heeren het beginfel was van hare wijsheid. Neen, waar men nog vreemd

is van de vreeze Gods, daar kan eene zoo edele deugd, als de zachtmoedige wijsheid is, niet beoefend worden. Begeven wij ons dan ter ſchool bij dien Heiland, die ons toeroept: *Leert van mij, want Ik ben zachtmoedig en nederig van harte!* Trachten wij naar verandering en geheele vernieuwing van ons gemoed, door den geest des ootmoeds en der liefde. Onderdrukken wij, in het geloof aan Hem, wiens genade tot alles genoeg is, alle beginſelen van hoogmoed en bitterheid; en laat ons waken over ons eergevoel, opdat het, door beledigingen gekwetst, ons niet vervoere tot overijlde beſluiten.

Misſchien komt door het beſtel der Hemelſche Voorzienigheid, dit blad onder het oog van iemand, die zulk een beſluit opgevat, en zich voorgenomen heeft iets te doen, hetgeen kwaad zou zijn in de oogen des Heeren. Wat dit ook zijn moge, mijn Broeder of Zuster! ik bid u, ſta ſtil en beproef uw hart voor God, eer gij uw voornemen volbrengt. Vraag u zelven ernſtig af: hoe zal ik te moede zijn, als ik mijn boos opzet heb uitgevoerd? Zal het mij dan niet zijn tot wankeling en aanſtoot des harten, tot bittere zielskwelling? Ai treed dan nu nog terug; en ſchaam u niet, van een verkeerd voornemen af te zien, al had gij ook gezworen het te zullen volbrengen. Verander van zin, en eerbiedig den raad, dien gij nu ontvangt, om zachtmoedige wijsheid te beoefenen; eerbiedig dien raad, als u in naam van God gegeven, gegeven juist in dit oogenblik, omdat de Heer daardoor u nog beletten wil, kwaad te doen.

Ga-

Gave God, dat hetgeen u herinnerd is, een middel daartoe zijn mogt in zijne hand! Gij zoudt dan nog dikwerf aan deze aanprijzing der zachtmoedige wijsheid gedenken, en de Voorzienigheid danken, die door dezelve thans tot u ſprak. Acht hen, die u tot zachtmoedigheid vermanen voor gezanten van dien God, die een God is der liefde, en een Vader van hen, die de vrede beminnen. En ontvangt gij juist nu zulk eene vermaning, door welke God u verhinderen wil, een voorgenomen kwaad ten uitvoer te brengen, erken dan daarin, met ſchaamte en dankbaarheid, zijne teedere zorg voor u. Hoort gij heden zijne ſtem, verhard dan uw harte niet!

NABAL,

OF:

ZIE OP HET EINDE!

Naar 1 *Sam.* XXV: 36—44.

Zagen wij, bij de overweging van het eerste gedeelte des genoemden hoofdstuks, DAVID, door NABAL getergd, op het punt van een misdrijf te plegen, maar nog in tijds daarvan terug gehouden door de zachtmoedige wijsheid van ABIGAÏL: thans lust het ons, op den afloop van dit voorval en deszelfs gevolgen te letten; hetgeen ons weder tot het opzamelen der gewigtigste lessen aanleiding zal geven.

De geschiedschrijver teekent ons *eerst* de roekeloosheid van NABAL met derzelver gevolgen af; *ten tweede* den indruk van NABAL's dood op DAVID, en diens verbindtenis met ABIGAÏL; *laatstelijk* deelt hij nog eenige bijzonderheden mede, betrekkelijk DAVID's huwelijksleven.

Het eerste lezen wij vers 36—38. DAVID had zich dan laten verbidden, en ten bewijze daarvan ABIGAÏL's geschenk aangenomen, met de geruststellende verzekering: *zie, ik heb naar uwe stem gehoord, trek in vrede naar uw huis.* Dankbaar voor den zegen van den Heer, waardoor haar hare po-

poging, om het dreigend onheil af te wenden, gelukt was, trok zij dan ook met hare bedienden terug naar hare landhoeve. En hoe vond zij het nu aldaar? Alles was daar in volle vreugde en overdadig genot. NABAL *had eene maaltijd in zijn huis als eens konings maaltijd, en het hart van* NABAL *was vrolijk op denzelven, en hij was zeer dronken.* Zou het te verwonderen geweest zijn, indien de aanblik van dat brasſende gezelſchap en van den beſchonken gastheer ABIGAÏL vervoerd had tot onmatigen toorn? Had zij, die door hare kloekzinnigheid het leven van haar' man en deszelfs gasten gered had, geen regt, om hare verontwaardiging te kennen te geven over de baldadigſte roekeloosheid en brooddronkenheid, waaraan NABAL zich had ſchuldig gemaakt? Zij deed dit echter niet; *zij gaf hem niet één woord te kennen, klein noch groot, tot aan het morgenlicht.* Noch van het gevaar dat hem boven het hoofd had gehangen, noch van het reddingsmiddel dat zij beproefd had, noch van den goeden uitſlag, waarmede dit bekroond was, noch van de gewaarwordingen, welke NABAL's onmatigheid juist nu in hare ziel moest doen oprijzen — van dit alles ſprak zij geen enkeld woord. Zij bedwong zichzelve en verſpilde geene redenen aan een' man, die zich door den wijn buiten ſtaat geſteld had, als een redelijk wezen te denken en te handelen, en voor wien dus nu niet beter kon gezorgd worden, dan door hem in rust te laten, tot dat hij door den ſlaap zou zijn ontnuchterd. Zoodra echter het geſchikte oogenblik gekomen was, ſprak ABIGAÏL hem over het voorgevallene

 aan,

aan. *Het geschiedde nu in den morgen, toen de wijn van* NABAL *gegaan was, zoo gaf zijne huisvrouw hem die woorden te kennen;* zij deelde hem mede wat DAVID gesproken had, en, in het geheel, alles wat er gebeurd was.

Ontzettend was de uitwerking van dit berigt op NABAL. *Zijn hart bestierf in het binnenste van hem, en hij werd als een steen.* Zoo stout en vermetel hij gesproken had bij het ontvangen van DAVID's bescheiden verzoek, zoo kleinmoedig en angstig werd hij nu, toen hij hoorde wat de getergde held zich had voorgenomen. Zelf geheel onbekend met beginselen van grootmoedigheid en trouw, kon hij die ook in DAVID niet vooronderstellen. Deze en de vierhonderd mannen, die met bloedstorting zouden gekomen zijn, stonden altijd als vreesselijke schrikbeelden voor zijn ontroerden geest. Zijn ligchaam, door onmatigheid en dronkenschap ontzenuwd, was niet bestand tegen den ontvangen schok; *en omtrent den tienden dag* na zijn brooddronken landfeest *sloeg hem de Heere, dat hij stierf.* Hetzij nu de geweldige schrik, hetzij de voorafgegane onmatigheid, hetzij het een bij het ander oorzaak moge geweest zijn van NABAL's spoedigen dood: dezelve was in allen geval als eene bijzondere beschikking van den Heer aan te merken, vol beduidenis met betrekking tot hetgeen er tusschen DAVID en NABAL was gebeurd.

Zoo althans dacht er DAVID over, blijkens hetgeen wij vers 39 lezen: *Toen* DAVID *hoorde, dat* NABAL *dood was, zeide hij: Gezegend zij de Heer, die den twist mijner smaadheid getwist heeft van de*

de hand NABALS! dat is, die mijne zaak gehandhaafd en den, mij aangedanen, hoon van NABALS hand geëischt heeft; *en heeft mij, zijn' knecht, onthouden*, terug gehouden *van het kwade; en dat de Heer het kwaad van* NABAL *op zijnen kop heeft doen wederkeeren.* Om deze taal van DAVID met de noodige onpartijdigheid te beoordeelen, moeten wij niet uit het oog verliezen, *vooreerst*, dat de weigering van het, door DAVID bescheidenlijk gevraagde, geschenk eene schending was van de regten der gastvrijheid; hetwelk in het Oosten voor eene misdaad gehouden werd, welke de Godheid niet ongewroken kon laten. *Ten tweede.* Had NABAL bij de weigering hoon gevoegd, door DAVID, wien de Heer reeds tot Koning over Israël had doen zalven, te vergelijken met een' weggeloopen slaaf, zoo was in dien gezalfde de Heer zelf beledigd. *Ten derde.* Zoo betamend het geweest was, dat DAVID op ABIGAÏLS bede zich had laten verzoenen, van zoo veel belang was het tevens voor de vestiging en bewaring van zijn gezag, zoo bij zijne manschappen als bij anderen, dat een hoon, hem openlijk aangedaan, ook kennelijk door JEHOVA werd thuis gezocht. Houden wij dit onder het oog, dan zullen wij het noch onnatuurlijk, noch berispelijk keuren, dat DAVID dankstof opmerkt in NABALS opmerkelijk uiteinde, als bewijs dat de Heer zich de zaak van zijnen dienstknecht aantrok en diens geschondene eer handhaafde. Aan zijne blijdschap hierover was een beschamend gevoel van zijne verpligting aan God verbonden. Bijna had DAVID zichzelven gewroken; bijna was hij met bloed-

bloedstorting in NABALS huis gekomen. Maar welk eene voldoening leverde het hem nu van achteren op, *dat de Heer hem had terug gehouden van kwaad doen!* Zonder dat zijne handen door Israëlitisch bloed bevlekt waren, was NABALS boosheid gewroken; en terwijl de Heer het zoo beschikt had, dat DAVID zich als verzoenelijk en grootmoedig kon doen kennen, had Hij tevens in het uiteinde van NABAL aangewezen, dat niemand zijnen dienstknecht DAVID straffeloos mogt honen!

Deze beschikking der Voorzienigheid gaf tevens aanleiding tot eene voor DAVID hoogstbelangrijke echtverbindtenis. ABIGAÏL, nu eene weduwe geworden, had zulk een indruk op hem gemaakt, dat hij een huwelijk met haar zeer begeerlijk moest achten, vooral in zijne tegenwoordige omstandigheden, welker bezwaar, door eene vrouw van zoo veel zachtmoedige wijsheid en van zulk een uitgebreid vermogen, aanmerkelijk kon opgeligt worden. *Hij zond daarom*, zoodra dit voegzaam geschieden kon, op de beleefdste wijze een gezantschap *tot haar, en liet met* ABIGAÏL *spreken, dat hij ze zich ter vrouwe name. — Als nu de knechten* DAVIDS *tot* ABIGAÏL *gekomen waren te Karmel, zoo spraken zij tot haar, zeggende:* DAVID *heeft ons tot u gezonden, dat hij u zich ter vrouwe neme. Toen stond zij op en neigde zich met het aangezigt ter aarde, en zij zeide: zie uwe dienstmaagd zij tot eene dienaresse, om de voeten der knechten mijns heeren te wasschen.* Eene betuiging, die, hoe vreemd ook, naar onze zeden beoordeeld, in het Oosten niets meer, dan eene beleef-

leefde toeſtemming beteekende. Intusſchen, zoowel dit antwoord als haar daarop gevolgd gedrag doet ons den eerbied opmerken, welken ABIGAÏL voor DAVID, als den toekomſtigen Koning Israëls voedde. *Zij haastte en maakte zich op, en reed op eene ezel*, in ſtatigen optogt, *met hare vijf jonge maagden, die hare voetſtappen nawandelden. Zij dan volgde de boden* DAVIDS *na, en zij werd hem ter huisvrouwe.*

Bij dit verhaal voegt de Geſchiedſchrijver nog een paar bijzonderheden, betrekkelijk DAVIDS huwelijksleven. Wij lezen vers 43: *Ook nam* DAVID AHINOAM *van Jisreël: alzoo waren die beide hem tot vrouwen.* De verbindtenis met deze laatstgenoemde ſchijnt evenwel vroeger te zijn voorgevallen; althans bij de optelling van DAVIDS zonen, (2 *Sam.* III: 2—5.) wordt de zoon van AHINOAM *de eerstgeborene* genoemd, en AHINOAM vóór ABIGAÏL onder DAVIDS gemalinnen vermeld. Dat hij deze beide tot vrouwen nam, worde weder naar de zeden van dien tijd beoordeeld. Vele omſtandigheden, die ons niet vermeld zijn, kunnen daartoe hebben medegewerkt: zoo als het, bij voorbeeld, voor DAVID van belang kon geacht worden in zijne tegenwoordigen toeſtand, aan meer dan ééne aanzienelijke familie verwant te zijn. Dit kon ook misſchien eenigermate tot verzachting dienen der gevoelige grieve, welke SAUL, zijn ſchoonvader, hem had aangedaan. *Want* SAUL *had zijne dochter* MICHAL, de huisvrouw van DAVID, *gegeven aan* PALTI, *den zoon van* LAÏS, *die van Gallim was.* De trouwelooze Koning had daardoor openlijk alle be-

betrekking met DAVID verbroken, en dezen alzoo den weg gewezen, om andere betrekkingen aan te knoopen.

Als wij nu, na de opmerking der verhaalde gebeurtenisfen, ons zelven afvragen: waarin beftaat het onderwijs, dat ons in dit gedeelte der Schrift wordt gegeven? (gelijk wij altijd met de *zucht*, om voedfel voor onzen geest en ons hart te vinden, Gods heilig woord moeten lezen;) dan ontdekken wij eene verfcheidenheid van waarfchuwingen en lesfen, die uit de voorbeelden van NABAL, ABIGAÏL en DAVID gereedelijk zijn af te leiden. Die verfcheidenheid wordt ondertusfchen tot eenheid gebragt door den aard van het overwogen verhaal; want hetzelve bevat geene enkelde gebeurtenis in derzelver geheel, maar behelst den afloop van onderfcheidene gebeurtenisfen, den uitflag van vroeger vermelde daden. Hierop lettende, komt de hoofdles, die ons hier ingefcherpt wordt, zoo het ons toefchijnt, hierop neder: *Wat gij doen moogt, doe het bedachtzaam, en zie op het einde!*

Deze les ftellen wij, in de eerfte plaats, hun ter behartiging voor, die nog geen levendig befef hebben van de affchuwelijkheid en verderfelijkheid der zonde. Wij bidden dezulken: ziet op NABAL! want de affchuwelijkheid van het kwaad, dat men zelf pleegt, ontdekt men het ligtst, als men dat kwaad opmerkt in een' ander. Of vindt gij den man niet verachtelijk, die zich door onmatigheid en

en dronkenschap verlaagt tot beneden de dieren, zoodat er slaap en ontnuchtering noodig is, eer men hem vatbaar kan achten voor eene redelijke toespraak? Met welk een oog moet eene brave echtgenoote zien op zulk een' man! Hoe onmogelijk wordt het voor huisgenooten of bedienden, zulk een' heer met onderscheidende achting te bejegenen! Tot welk een peil zinkt de mensch, die in brassende overdaad zijn genot zoekt! Bedenkt dit, gij, die, offchoon al geene dronkaarts, u bewust zijt, eene sterke neiging te hebben tot wijn en bedwelmenden drank. Onderdrukt die neiging met alle kracht eer zij u overheersche, en veroorlooft u geen genot, hetwelk u in gevaar zou brengen, het vrij gebruik uwer redelijke vermogens te verliezen.

Of denkt misschien iemand: men gewage elders van zulke dingen; onder lieden van den beschaafden stand zullen toch geen dronkaarts of onmatigen te vinden zijn. — Ware dit zoo, hoe zouden wij ons verheugen! Ook willen wij van deze diep verlagende zonden niemand beschuldigen, die niet door zijn eigen geweten wordt aangeklaagd. Maar afschuwelijk is iedere zonde, welke die dan ook zijn moge; ook daardoor, dat men, door toe te geven aan het ééne kwaad, ligtelijk tot het andere vervalt. Er is een verwantschap van ondeugden, waardoor de mensch, in wiens hart geene vreeze Gods woont, bloot staat voor allerlei, zelfs tegen elkander strijdende, verkeerdheden. Wat, zou men zeggen, kan verder verwijderd zijn, dan gierigheid van overdaad? Wat meer uiteenloopen, dan overmoed

moed en bloohartigheid? Gij ziet ondertusschen die verkeerdheden alle vereenigd in NABAL; die, als het op een geschenk voor DAVID, zijnen beschermer, aankwam, niets kon missen, maar, om zelf met de zijnen te brassen, een maaltijd aanrigt als eens konings maaltijd; die op een bescheiden verzoek antwoordt met honende onbeschoftheid, en van schrik als versteend wordt, *zoodra hij gevaar des levens ontdekt*. Zoo borrelen, als uit eene onreine bron, alle en allerlei verkeerdheden op uit het hart, dat nog niet gereinigd is door de vreeze Gods. Beeft dus voor u zelven, gij die nog in ijdele onbedachtzaamheid voortleeft, en u niet opregt bekeert. Uw leven is inderdaad eene dronkenschap. Het verschrikkelijkst gevaar dreigt u, en gij bemerkt het niet; de zonde heeft uwe zinnen verblind, en gij ziet den gapenden afgrond niet, aan welks rand gij dartelt, als ware er te spotten met God en met de bedreigingen zijner geregtigheid. Wordt eens wakker, gij slapenden! en ziet op het einde! Hij nadert onzigtbaar, die verschrikkelijke dood, die u uit dit voorbereidend leven zal overbrengen in den staat der vergelding. Op diezelfde oogenblikken, waarin gij u roekeloos aan zingenot overgeeft, hangt er als een zwaard aan eene draad boven uw hoofd! Tot hiertoe heeft God u nog gespaard. Maar misbruikt toch niet langer den rijkdom der Goddelijke goedertierenheid, langmoedigheid en verdraagzaamheid; want, leidt die u niet tot bekeering, dan vergadert gij u toorn als een schat tegen dien dag, waarop aan een iegelijk vergolden zal worden naar zijne wer-

werken. Hoort, onbedachtzamen! naar deze waarschuwende stem. Zij komt tot u, niet om u een verdoovenden angst aan te jagen, maar om u heilzaam te verontrusten, opdat gij den toekomenden toorn moogt leeren ontvlieden, en dien weg van ontkoming, dien het Evangelie u aanwijst, door het geloof in CHRISTUS, onverwijld moogt inslaan. Och of gij nog in dezen uwen dag leerdet bedenken wat tot uwe vrede dient, eer het verborgen zal zijn voor uwe oogen! Wij herhalen onze roepstem: weest bedachtzaam, en ziet op het einde!

Dit zelfde mag wel, als een woord van goeden raad, door hen behartigd worden, die tot onbedachtzamen en roekeloozen in eene naauwe betrekking staan. Misschien wordt dit opstel gelezen door eene echtgenoote, verbonden aan een' man als NABAL; of door ouders, die dagelijks zuchten moeten over een' loszinnigen zoon; of althans door personen, die in den kring van hun geslacht, of van hunne huisgenooten, menschen tellen, welke, door derzelver verkeerde geaardheid of zondig gedrag, gedurig aanleiding geven tot ergernis en droefheid. Wij beklagen u, ongelukkigen! want wij gelooven niet, dat er eene grievender smart bestaat, dan de smart over het wangedrag van hen, aan welke wij naauw zijn verbonden. Doch vergunt ons u te vragen: zijt gij wel bedachtzaam in uwe handelwijze omtrent zulke loszinnige betrekkingen? Zeer dikwijls wordt hierin gezondigd, niet slechts door hen, die zulke afgedwaalden slechts overlaten aan zichzelven, maar ook door

 hen,

sten, die dezulken wel vermanen en bestraffen, doch hierbij op *tijd* en *wijze* niet genoegzaam acht geven. Er zijn oogenblikken, in welke het veel beter is te zwijgen dan te spreken; oogenblikken, in welke zij, die kwaad doen, al is het niet door wijn, echter door de hevige werking hunner hartstogten, onbekwaam en bedwelmd geacht moeten worden. Hunne taal en hunne daden zijn dan wel onverdragelijk; zoodat het moeite kost hun niet met verontwaardiging toe te spreken: maar, getroost u dat moeijelijke, oefent u in zelfbedwang, en leert van ABIGAÏL te zwijgen, waar spreken slechts dienen zou tot vermeerdering van zonden en boosheid. Neemt daarentegen die oogenblikken waar, in welke de hollende driften tot bedaren gekomen zijn. De roekelooze is niet altijd even onvatbaar voor eene ernstige toespraak. Nu of dan wordt zijn hart wel eens week gemaakt en toegankelijk voor goede indrukken. Dan is het de tijd, dien men niet vruchteloos moet laten voorbij gaan. Dan worde er vermaand en opgewekt, om af te staan van ongeregtigheid en zonde. Dan worde herinnerd, wat onheil reeds had kunnen gebeuren, indien God het niet genadig had afgewend, en tevens voorgesteld, wat zeker te wachten is bij hardnekkigen voortgang in het kwade. Spreekt zoo te regter tijde, en ziet op het einde, ook met betrekking tot een diep gezonken aanverwant. Ach! wie weet, hoe spoedig hij door den dood zal verrast worden, gelijk NABAL! Die gedachte doe u met de meest mogelijke verschoo-

ning,

ning, maar ook met al den ernst der liefde aan de teregtbrenging des afgedwaalden werkzaam zijn, opdat gij u nog eens in zijne bekeering verheugen; of, indien hij voor u, misschien binnen weinige dagen, wierd weggenomen, zonder zelfbeschuldiging en met een vrij geweten voor God, aan hem denken moogt.

Weest bedachtzaam en ziet op het einde! Dit zij ook hun herinnerd, die in verzoeking komen tot eenige zonde. Groot was de verzoeking waarin DAVID gebragt was om zichzelven te wreken, en zonder oorzaak bloed te vergieten. Maar eer hij zijn opzet volbragt had, kwam de Voorzienigheid tusschen beide, en DAVID overwon zijne wraakzucht. Zou hem dit van achteren wel berouwd hebben? Ontdekken wij niet het tegendeel in den uitroep der opgetoogenheid: *Gezegend is de Heer, die zijnen knecht weerhouden heeft van kwaad doen!* O zalige kalmte die den mensch vervult, na het doorstaan en overwinnen van eenige verzoeking! Hoe aangenaam ziet men dan terug op het verledene! Welk een liefelijke vrede met God, welk een dankbaar gevoel van verpligting aan Hem doorstroomt dan de ziel! En met welk eene gerustheid mag men dan denken aan de toekomst! Wilt gij dat geluk smaken, wie gij ook zijn moogt, mijne vrienden! weest dan bedachtzaam in verzoekingen, en ziet op het einde. In welk een gevaar gij ook komt, welke verleidingen u ook omringen, hoe moeijelijk de strijd tegen eene of andere zonde u ook vallen moge: de Heer, die u

 ziet

ziet en volgt op alle uwe paden, laat u nooit aan u zelven over. Door uw geweten, door zijn woord, door de bestellingen zijner Voorzienigheid, door onderscheidene roepstemmen, die in de gevaarlijkste oogenblikken tot u komen, zoekt Hij ook u terug te houden van kwaad doen. Stoot dan die reddende hand, die u van boven wordt toegereikt, niet ondankbaar van u. Het is de hand uwes Vaders, die het wankelen uwer treden ziet, en u voor een zwaren val wil behoeden. Luistert naar den raad der eeuwige Liefde, en wederstaat den Geest niet, die zich ook aan u niet onbetuigd laat. Ziet op het einde! Het is ligt, verzoekingen op te volgen; binnen weinige oogenblikken kunt gij voldoening geven aan uwe booze neigingen en driften. Maar *dan*, mijne Broeders of Zusters! dan, als het kwaad gepleegd is, en als het in eeuwigheid niet meer ongedaan kan gemaakt worden, hoe zult gij dan te moede zijn? Dan is die vurig begeerde, lekkere bete geproefd; maar na dit korte schijngenot voelt gij een doodelijk vergif branden in uw binnenste, en gij vloekt het oogenblik, waarop gij ontrouw werd aan God en uw geweten! Spaart, o spaart u zelven voor die elende, door bedachtzaam te zijn en te zien op het einde. Dankt God, indien gij nog niet bezweken zijt, dankt Hem voor zijne almagtige bewaring. Verbindt u, ter uwer beveiliging tegen de zonde, door geloof, liefde en een aanhoudend gebed, aan Hem, zonder wien wij niets, maar door wiens genade wij ook alles vermogen. Ziet gedurig terug

rug op de ondervinding, welke gij reeds hebt van Gods beschermende hoede; en houdt het met DAVID daarvoor, dat onder al de weldaden, waardoor de Allerhoogste de duurste verpligting tot dankbaarheid op u gelegd heeft, deze de grootste is, dat Hij u zoo dikwerf heeft terug gehouden van kwaad doen.

Weest bedachtzaam en ziet op het einde! Dit roepen wij, in de laatste plaats, u toe, die de bestellingen der Voorzienigheid niet opmerkt, of gevaar loopt, derzelver wijsheid te betwijfelen. Midden onder al de bewegingen, ook van vrijwerkende schepselen, gaat de besturende Voorzienigheid haren eigen onzigtbaren gang, en leidt, en regelt, en bedwingt alle werkende krachten, door haren verborgen maar oppermagtigen invloed. Merkt gij dit niet op, in hetgeen u zelven wedervaart, of in hetgeen gij rondom u ziet gebeuren, dan mist gij dat onderwijs, hetwelk Hij, die Heer is over u en over alles, u door de bestellingen zijner Voorzienigheid wil geven; een onderwijs, hetwelk voor uwe behoeften zoo bijzonder geschikt is, en nu eens tot uwe waarschuwing, dan tot bestraffing, nu tot beproeving, dan weder tot aanmoediging, dienen moet. Het is waar, wij wandelen hier door geloof, niet door aanschouwen, en dikwerf loopt de weg van God voor ons in het donkere: maar ook hier geldt het: *ziet op het einde!* Vaak schijnt het in den beginne, als trok God zich onze zaak niet aan. Doch men wachte slechts in geloof en geduld: dan blijkt het

dikwijls, bij eene verrassende uitkomst, dat *de Heer, die den twist van* DAVIDS *smaadheid getwist heeft*, ook onze belangen behartigt, en, waar dit noodig is, onze eer handhaaft. Wat zou men dan, onder het bestuur van zulk een God, niet kunnen dulden en dragen? Of wat zouden wij ons zelven willen wreken, als ons onregt wordt aangedaan? Mijne is de wrake, zegt de Heer, Ik zal het vergelden! En die vergelding moge een tijd lang achter blijven, zij komt gewis; God maakt alles schoon op zijnen tijd. Betwijfelen wij dan nooit de wijsheid van de bestellingen zijner Voorzienigheid, en verlaten wij er ons gerust op, dat dezelve van achteren altijd en in alles zullen blijken, volkomen onberispelijk te zijn geweest. Reeds hier wordt ons dit in menig geval te zien gegeven, als onregt en boosheid, op eene in het oog vallende wijze, worden thuis gezocht; als godsvrucht en deugd, langs ongedachte wegen, hare overvloedige belooning vinden; en als, in verrassende uitkomsten, de Voorzienigheid haren kinderen toevoegt: *Had ik u niet gezegd, dat, indien gij geloofdet, gij de heerlijkheid Gods zoudt zien?* En wat zal het dan zijn, wanneer wij aan het einde van onzen weg den juisten zamenhang van alle Gods daden ontdekken, en oplossing vinden zullen van alle de raadsels in ons aardsche lot! Dan zal het ons blijkbaar worden, waarom wij juist met zulke personen, als de Voorzienigheid ons deed ontmoeten, in wijder of naauwer kring, moesten worden vereenigd; waarom wij

wij nu eens betrekkingen verliezen, dan weder aanwinnen moesten; waarom onze lotwisselingen doorgaans zoo onverwachts en tegen onze berekeningen plaats hadden. Ziet op het einde, Christelijke kruisdragers! tot onderfteuning van uwen moed, tot verlevendiging van uwe hoop, en ter uwer beveiliging, dat gij de wijsheid en liefde van uwen God nimmer verdenkt. Op het tranen zaaijen volgt eens het oogften met gejuich. En, welke beproevingen u nu ook doen zuchten, eens vloeit uit de volheid uwes harte deze dankzegging: Gezegend zij de Heer, die ons juist zoo en niet anders geleid heeft; want alle zijne paden waren goedertierenheid en waarheid!

VRUCHT VAN HET LEZEN DES BIJBELS IN IERLAND.

Het is bekend, dat de Roomsche bewoners van *Ierland* de Heilige Schriften, ons van God geschonken, om ons den weg der zaligheid bekend te maken, eerst sedert weinige jaren in hunne moedertaal bezitten, en dat zij zich eeuwen lang moesten vergenoegen met datgeen, wat hun de onkundige Priester uit zijne Latijnsche *Vulgata*, die hij dikwijls zelve niet verstond, als den wil van God voorzeide. Christelijke menschenvrienden erbarmden zich over dezen verlatenen en beklagelijken toestand van het ongelukkig volk, dat een speelbal zijner blinde Priesters was, en zorgden, dat voor de Ierlanders het woord van God in hunne moedertaal overgezet en met duizende exemplaren onder het volk verspreid werd.

Om nu dezen zegen der kennis van Gods woord zoo veel mogelijk algemeen te maken, werd een Ierlandsch Schoolgenootschap opgerigt, dat ten doel had, aan volwassenen en jongen gelegenheid te geven om te leeren lezen, en daardoor in staat gesteld te worden, om het dierbaar woord van God tot hunne zaligheid zelve te kunnen leeren gebruiken.

Door dit weldadig genootschap werden nu door geheel *Ierland*, onder de luidste en blijdste toejuiching van het volk, scholen opgerigt, over welke Roomsche leermeesters gesteld werden, en in welke de Heilige Schriften in de volkstaal, naar eene Roomsche vertaling, gelezen werden. Het was gemakkelijk te voorzien, dat de Roomsche hooge Geestelijkheid deze krachtige verbetering van den toestand des volks in *Ierland* niet onverschillig zou aanschouwen; de Paus vernietigde ook in eene banbul deze zoogenoemde Bijbelscholen, en hunne voorstanders werden door de Bisschoppen en een gedeelte der Geestelijkheid zeer geplaagd en vervolgd. Maar even zoo zeker kon ook voorzien worden, dat de heilige stroom van licht en leven, door geene menschelijke magt in deszelfs loop bedwongen zou kunnen worden. In de meeste streken van *Ierland* werden, niettegenstaande alle wederstrevingen, deze inrigtingen tot onderwijs door de Roomsche inwoners voortgezet, en de meeste dezer vereenigden zich openlijk om een pleg-

plegtig protest tegen het verbod des Bijbels, ter plaatse waar het behoorde, in te leveren.

Zulk eene vereeniging nu viel voor te *Greaghnarogue* op den 29 December 1825, waarbij vierhonderd negentig Roomsche leeraars en huisvaders, uit vijf Graafschappen des lands het volgende besluit namen, onderteekenden en aan den Bisschop, die over hen gesteld was, toezonden, waarvan wij onze lezers den hoofdzakelijken inhoud zullen mededeelen, om hun dan opmerkzaam te maken op de heilrijke gevolgen, die dit reeds gehad heeft en nog verder doet hopen.

„ Wij, Roomsch-katholieke huisvaders, met onze leeraars, die de weldaden van het Iersch Schoolgenootschap genieten, en dit geschrift met onze namen en woonplaatsen onderteekend hebben, gelooven, zoowel voor ons zelven, als in naam van meer dan vijfduizend onzer volwassene medeburgers, die in dit distrikt wonen, door het volgend besluit, onze bescheidene, maar onwrikbare en opregte voornemens ten aanzien van dit onschatbaar Instituut, en het lezen van Gods woord in onze moedertaal, hun, die over ons gesteld zijn, openlijk bekend te moeten maken.

Wij allen zijn vast overtuigd:

1.) Dat de Heilige Schrift de bron van alle geestelijke kennis en de eigenlijke grondslag van alle zedelijke opvoeding is; wij gelooven, dat het gebrek aan het woord van God in onze moedertaal voor ons zelven en voor onze voorouders eeuwen lang het grootste nadeel was, dat ons en ons volk berokkend kon worden, en dat juist daarom het Ierlandsch Bijbelgezelschap daardoor, dat het scholen onder ons stichte, en ons het woord van God in onze moedertaal gaf, ons allen een onschatbaar goed en ons gansche vaderland den grootsten zegen heeft geschonken, die ooit aan hetzelve kon gegeven worden.

2.) Wij zijn verder vast overtuigd, dat onze medeinwoners geenzins, zoo als men ons valschelijk beschuldigt, onverschillig zijn ten aanzien van opvoeding en beschaving, maar dat wij integendeel met het grootst verlangen naar zedelijk en godsdienstig onderwijs uitzien, en dat alom in ons land, waar niet door geweld hinderpalen in den weg geworpen worden, alle inwoners met de grootste vreugde de aangebodene hulpmiddelen hebben aangenomen; ook hebben wij, sedert een geruimen tijd, gelegenheid gehad, om de heilzame uitwerkselen gadeteslaan, die deze scholen voortbrengen, dewijl zij de oude vooroordeelen verbannen,

on-

ondeugden verdelgen en goede zeden alom verspreiden. Even zoo hebben wij opgemerkt, dat op de zondagen, die voorheen slechts met dans en spel werden doorgebragt, thans de menschen gretig in het huis hunner leermeesters zamenkomen, om de lessen der wijsheid uit het woord van God te hooren.

3.) Dewijl men verder ons wil aftrekken van het lezen van ons Ierlandsche Nieuw Testament, en het verdacht zoekt te maken door te zeggen, dat het eene verkeerde overzetting is, zoo hebben wij dit, deels elk voor ons, deels verscheidene zamen, op het zorgvuldigst, woord voor woord, met onze woordenboeken in de hand, met andere, zoowel Protestantsche als Roomsche vertalingen vergeleken, en gevonden, dat onze Iersche overzetting met onze Roomsche het naauwkeurigst overeenstemt, en, behalven eenige drukfouten, eene juiste vertaling is. Zouden intusschen zij, die dit verwijt doen, instaat zijn ons van de daarin opgeslotene dwalingen te overtuigen, en ons eene betere vertaling te geven, dan zullen wij die met dank aannemen. Maar zoo lang dit niet gebeurt, kunnen wij nimmer van ons Nieuw Testament afstand doen, dat het Ierlandsch Bijbelgenoodschap ons bezorgd heeft.

4.) Men heeft het verder als een gebrek van onzen Ierlandschen Bijbel beschouwd, dat zij geene uitleggingen heeft. Wij denken echter, behoudens beter oordeel, dat zulke uitleggingen of kantteekeningen juist geen volstrekt vereischte zijn tot regt verstand van de eenvoudige praktische waarheden des Bijbels, en dat de Heilige Schrift, gelijk zij zonder uitlegging door den Heiligen Geest ingegeven en ons door de Apostelen overgeleverd is, nuttig is tot leering, ter bestraffing, ter verbetering, enz.

5.) Onze vijanden hebben ons eindelijk verweten, dat onze oogmerken niet zuiver waren, en dat wij, bij het lezen van de Heilige Schriften, en de voortplanting van derzelver kennis, door baatzuchtige bedoelingen bestuurd waren. Wij hebben dus, om de nietigheid van dit bewijs te toonen, besloten, dat wij met de aangestelde leeraars der scholen, zelfs dan, als het genootschap vrijwillig of gedwongen zou besluiten, om ons de tot dus ver genotene betaling voor ons schoolwerk te onttrekken, evenwel, in geval het ons slechts verder met Gods woord en met schoolboeken wil voorzien, voortgaan zullen om de duizenden onzer landgenooten, die dorsten

naar

nen het woord van God, de getuigenissen der Goddelijke waarheid in de taal onzer voorouders te doen lezen en te leeren verstaan; dewijl wij gelooven, dat wij dus doende aan een werk arbeiden, dat den menschen nuttig en God welbehagelijk is, enz. enz.

Wij betuigen ten slotte onze overtuiging, dat ons regt als menschen, en onze pligt als Christenen daarin bestaat, dat wij de gewijde Schriften lezen!"

Welke zijn nu de vruchten van het lezen des Bijbels in *Ierland?* Onder anderen deze, dat reeds een zeer groot aantal Roomschgezinden tot de Protestantsche kerk is overgegaan. De *Dublin-Evening-Mail* meldt, dat onlangs reeds meer dan honderd personen uit *Dublin* en verscheidene andere plaatsen het Pausdom verzaakt hebben en tot de Engelsche kerk zijn overgegaan, en de *New-Times* berigt, dat op den 18 Maart 1827, in de hoofdkerk te *Dublin*, de Roomsche Priester M. MURPHY VAN NEW-ROSS, een Augustijner monnik, benevens zijn vader, twee zusters en vier broeders, plegtig tot de Protestantsche kerk zijn overgegaan.

Dit gaf den *Courier* aanleiding om de volgende aanmerking te maken: „Als wij overwegen wat thans in *Ierland*, ten aanzien der veelvuldige bekeeringen tot het Protestantendom gebeurt, en dit vergelijken met de langzame vorderingen, die de Godsdienst in het begin maakte, dan kunnen wij niet nalaten in deze thans zoo veelvuldige verzakingen van het Papisme, den voorlooper eener gelukkige vereeniging te zien. Zonder twijfel zal *Ierland* eindelijk *Engeland* en *Schotland* navolgen, en zich door het aannemen der Protestantsche leer zelve *emanciperen.*"

Onlangs schreef een beroemd man: „De overgang van het Roomsche geloof tot dat van het reine Evangelie, is thans zoo talrijk in *Ierland*, dat men deze wederkeering tot de waarheid slechts vergelijken kan bij die, welke in de zestiende eeuw in andere gedeelten van *Europa* plaats had. Men kan dus de tegenwoordige buitengewone gebeurtenissen in dit land, bijna de *Ierlandsche Kerkhervorming* noemen. Eene der voornaamste middelen hiertoe is *het Instituut der Bijbellezers* geweest. Dit bestaat uit eenvoudige vrome menschen, die uit eigene ervaring voelden, welke hooge waarde het woord des Heeren voor hunne ziel hebben kon. Zij schreden zich dus, niettegenstaande den hevigsten tegenstand der Roomsche Priesters verpligt hun-

hunne overige broeders de onvervalschte leer der waarheid voor te lezen, zonder daarbij eenige eigene ophelderingen te voegen."

„Het getal der Roomschgezinden," zegt een godvruchtig Engelsch Schrijver, „die in de laatste jaren in *Ierland* tot de Protestantsche kerk zijn overgegaan, is wezenlijk zoo aanzienlijk, dat men daarin noodzakelijk niet iets uitwendigs, maar de werking van Gods Geest erkennen moet. Alleen van 8 October 1826 tot 20 Mei 1827, hebben veertienhonderd drie en tachtig personen de dwalingen van het Pausdom openlijk verzaakt, behalven diegenen, die in stilte en alleen bij hunne buren bekend, zonder openlijke belijdenis, zich met de Protestantsche kerk vereenigd hebben. Groot vooral is de zucht naar licht en waarheid in het Graafschap *Cavan*, waar Lord FARNHAM met grooten zegen werkzaam is. Zijn kapellaan toch meldt: „Sedert het begin dezer hervorming tot Januarij 1827, hebben niet minder dan vijfhonderd Roomschen hunne belijdenis in onze kerk afgelegd, en dat de goede indrukken, in hunne zielen geplant, niet voorbijgaande geweest zijn, blijkt voldoende uit hunnen lateren wandel en gedrag. Ik, zegt hij, reken hen, wat doorzigt, karakter en handelwijs betreft, onder de grootste sieraden van het geloof, dat zij beleden hebben, en eenigen dezer zijn reeds door God verwaardigd om als werktuigen ter bekeering hunner dwalende broederen te mogen dienen. Hoe snel het getal der tot onze kerk overkomenden toeneemt, kan men daaruit opmaken, dat dit getal op den twintigsten Junij 1827, reeds zevenhonderd een en twintig bedroeg, dat met meer dan tweehonderd, sedert nieuw jaar vermeerderd is, en men heeft alle reden om te gelooven, dat ook deze standvastig in hunne belijdenis zullen volharden." Op zondag den 18 Maart 1827, heeft eenen Roomschen Priester, MURPHY genaamd, van de orde der Augustijnen, benevens zijn vader, moeder en vier andere leden zijner familie, in de hoofdkerk te *Dublin*, in de tegenwoordigheid van den Aartsbisschop en de gansche gemeente, openlijk en plegtig de leer der Protestanten omhelsd.

Alle deze en nog vele andere verschijnselen, die ik, om niet te uitvoerig te zijn, niet heb opgenoemd, geven allen grond om te hopen, dat het Evangelie heerlijk bloeijen zal in een land, dat hetzelve zoo zeer behoeft. Waar het woord van God ingang vindt, daar werkt de Geest des Heeren, door de ware Christelijke vrijheid, hoop en vreugde, liefde en vrede.

NIEUW CHRISTELIJK MAANDSCHRIFT,

VOOR

DEN BESCHAAFDEN STAND.

Uitgegeven door

DE RINGSVERGADERING VAN AMSTERDAM.

TWEEDE DEEL.

N°. X.

INHOUD.

TE AMSTERDAM, BIJ

JOHANNES VAN DER HEY en ZOON.

1828.

NIEUW CHRISTELIJK MAANDSCHRIFT,

VOOR

DEN BESCHAAFDEN STAND.

MEDEDEELING

UIT EENE

APOLOGETISCHE BESCHOUWING

VAN

Dr. C. *ULLMANN*,

OVER

de onzondigheid van JEZUS. (*)

Offchoon hoofdzakelijk voor eigenlijk gezegde Godgeleerden geschreven, bevat bovengenoemde beschouwing zoo veel, dat verdient ter kennis van uitgebreider kring van lezers gebragt te worden, dat wij meenden, de begunstigers van ons Maandschrift eenige dienst te bewijzen, door hun iets van

(*) Deze Verhandeling wordt gevonden in *Theologische Studiën und Kritiken. Eine Zeitschrift für das gesammte Gebiet der Theologie, in Verbindung mit* D. GIESELER, D. LÜCKE *und* D. NITZSCH, *herausgegeben von* Dr. C. ULLMANN *und* Dr. F. W. C. UMBREIT, *Professoren an der Universität zu Heidelberg*, 1828, Erst. Bd. 1s Heft. f. 1—83.

van dezelve mede te deelen. De naam des schrijvers, Hoogleeraar aan de Heidelbergsche hoogeschool, en in de godgeleerde wereld ook van elders ten gunstigste bekend, (*) waarborgt reeds aanstonds de waarde dezer Verhandeling; en het onderwerp zelf kan niet dan hooge belangstelling verwekken bij ieder, die over het Christendom en deszelfs goddelijken Stichter gaarne nadenkt. De schrijver geeft aan zijn stuk den titel van *Apologetische Beschouwing*, omdat hij de onzondigheid van JEZUS niet uit een leerstellig oogpunt, maar in derzelver verband met de waarheid en den goddelijken oorsprong des Evangelie's behandelt. Voor landgenooten schrijvende, waaronder thans nog zoo vele dien oorsprong betwijfelen, en de Godsdienst van CHRISTUS niet als stellige hemelsche openbaring eerbiedigen, is het niet te verwonderen, dat zijn geschrift veel bevat, hetwelk dienen moet, om dusdanigen twijfel weg te nemen. Hierdoor echter vindt men in dit opstel ook veel, hetwelk voor hen, die met deze tegenwerpingen niet bekend zijn, noch behoeven te worden, minder bevattelijk, ja, zelfs minder nuttig wezen zoude. Wij willen trachten uit 's Hoogleeraars Beschouwing, het zij bij wijze van uittreksel, het zij door min of meer vrije vertaling, mede te deelen al wat ons toescheen met de populariteit, in ons

Maand-

(*) Door de uitgave namelijk van zijn werk, getiteld: *Gregorius von Nazianz, der Theologe. Ein Beitrag zur Kirchen- und Dogmen-geschichte des vierten Jahrhunderts, von* Dr. CARL ULLMANN; Darmstadt 1825.

Handschrift vereischt, niet te zeer ftrijdig te zijn. Voor de geleerden onder onze lezers moge deze mededeeling den lust opwekken om zelve het oorspronkelijke geheel te doorlezen. En voor allen zij dezelve bevorderlijk tot vermeerdering van godsdienstige kennis en tot bevestiging van hun geloof aan het Evangelie.

De schrijver begint zijne inleiding met op te merken, dat men in later tijd meer en meer heeft ingezien, van hoe groot gewigt voor de bevestiging des Christendoms de zuivere en zekere kennis zij van het zedelijk-geestelijk karakter van deszelfs Stichter. „Het geheel van JEZUS geestelijk leven, zegt hij, is het middelpunt van het gansche Christendom: van daar gaat al deszelfs licht en kracht uit: daartoe moet steeds alles worden teruggebragt, zal het Christendom aan den eenen kant eenen vasten geschiedkundigen grond, aan den anderen kant een innerlijk en ideaal karakter hebben. Hetgeen JEZUS in de oogen der Apostelen zoo geheel eenig en aanbiddenswaardig maakte, hebben zij wel niet enkel uit het oogpunt van het reinste zedelijk-godsdienstig en verhevenste geestelijk leven voorgesteld. Veeleer vatteden zij het historisch onder den vorm van het Messias-karakter op, en werden van JEZUS Messiasschap overtuigd, niet alleen door de verhevenheid en Goddelijkheid van geheel zijn geestelijk bestaan, maar bovenal ook door de wonderen, die door hem en aan hem verrigt werden, alsmede door de overeenstemming zijner daden en lotgevallen met de voorspellingen des Ouden Testaments. Uit alles, wat ons de Apostelen hebben

na-

nagelaten, blijkt nogtans duidelijk, dat zij ook daarom JEZUS voor den Messias erkenden, omdat Hij woorden des eeuwigen levens sprak, omdat ook geestelijker wijze, in zijn handelen en werken zich iets waarachtig Goddelijks openbaarde; en dat Hij in hun oog de Messias niet geweest zoude zijn, indien Hij niet in de gansche volheid van zedelijke verhevenheid zich aan hunne ziel had voorgedaan. Tot de vaste overtuiging, dat Hij een rein evenbeeld van den onzigtbaren God was, kon ook de bewonderenswaardigste volkomenheid van JEZUS magt hen niet brengen, indien niet zijn innerlijk wezen op hunne zedelijke en godsdienstige bewustheid met volle kracht had gewerkt. Alleen, in zoo verre hij zich aan hen, als levend afbeeldsel der Goddelijke liefde, waarheid en geregtigheid, voordeed, konden zij met regt de buitengewone werken, die Hij verrigtte, als zoo vele getuigenissen eener bijzondere vereeniging met God aanzien."

Hierop doet de schrijver gevoelen, dat, offschoon hij het bewijs uit de voorspellingen des Ouden Verbonds, en uit de wonderwerken van JEZUS, geenszins verworpen wil hebben, hem echter het bewijs, uit JEZUS geestelijk-zedelijk wezen ontleend, voorkomt in dezen tijd bijzondere aanprijzing te verdienen, daar het beter geschikt is, om zonder omweg levendig op verstand en hart te werken. „Hier, zegt hij, rust het geloof aan JEZUS onmiddellijk op Hem zelf; het is vrij, geestelijk vertrouwen in zijn' persoon; en, gelijk bij zijne tijdgenooten van dit zich overgevend vertrouwen al-

alles afhing ter deelneming aan de weldaden, die Hij hun aanbragt, zoo kan hetzelve ook nog voor ons de grond van onze gansche Christelijke overtuiging worden, en is steeds voorwaarde bij het aannemen van alle JEZUS weldaden."

„Zulk godsdienstig geloof echter, waardoor alles, wat van JEZUS komt, juist daarom, dat het van Hem komt, ons heilig en waar is, (offchoon het ook uit inwendige gronden waar kan zijn) zulk geloof kan op JEZUS geestelijk-zedelijk karakter alleen in zoo verre gegrond worden, als wij de vaste overtuiging kunnen voeden, dat JEZUS geestelijk wezen in allen opzigte onberispelijk, dat zijn willen en gevoelen van alle zonde, zijn denken van alle dwaling vrij was. Is JEZUS zonder zonde heilig en zonder dwaling waarachtig, zijn de zuiverste idealen, beide van heiligheid en waarheid, die anders den menschelijken geest in onbereikbare hoogte vóórzweven, zijn deze in hem persoonlijk verwezenlijkt, zoo verheft hij zich juist daardoor boven het gemeene lot der stervelingen, die alle, zonder uitzondering, aan zonde en dwaling onderworpen zijn; zoo zijn wij geestelijk en zedelijk verpligt zijne uitspraken als het woord der hoogste waarheid te eerbiedigen; en er kan geen edeler streven worden uitgedacht, dan ons naar het reine voorbeeld, in zijn leven ons aangeboden, te vormen. Doch heeft het tegendeel plaats, was JEZUS niet alleen voor zonde en dwaling vatbaar, maar aan beide, al ware het ook slechts nu en dan, onderworpen, zoo is het geheel anders met hem en met onze betrekking tot Hem gelegen. Dan

 houdt

houdt Hij op te zijn, hetgeen Hij voor de Apostelen was, en voor alle geloovigen is, het evenbeeld, namelijk, der Godheid, het reinste voorbeeld van volmaakte zedelijkheid, volkomene daarstelling van eeuwige waarheid in menschelijk woord en leven, Koning in het onzigtbaar rijk der waarheid. Dan staat hij niet meer als eenig en onvergelijkelijk dáár in de geschiedenis der wereld; maar van de hoogte, waarop het Christelijk geloof Hem aanstaart, treedt Hij af, om zich onder de schare der wijzen en edelen van ons geslacht te mengen, als één, ja, grooter en uitmuntender dan die allen; maar toch als een hunner gelijken, die ook zijne tol aan menschelijke zwakheid en beperking betalen moest. Dan is hij een groot waarheidzoeker en waarheidvinder, maar niet de waarheid; dan is hij een goed en groot mensch, welligt de beste, maar niet de heilige Gods. Zijn leven en leere houden op onverbeterlijke regels te zijn van het goede en ware; zij zijn vatbaar — wie kan weten tot hoe verre? — voor verbetering en teregtwijzing. Zijn voorbeeld en woord hebben geene onbepaald verbindende kracht meer. Het daarop gevestigde geschiedkundig Christendom is in deszelfs wortel aangetast; en de op hetzelve gestigte kerkelijke gemeenschap moet of vergaan, of in haar inwendiger bestaan anders worden, dan zij oorspronkelijk en tot hiertoe was. Ja zelfs, CHRISTUS houdt alsdan op, de Verlosser te zijn; want, was hij zelf der zonde onderworpen, hoe kon Hij dan anderen van derzelver magt verlossen? Hoe kon Hij het vrije, vaste standpunt buiten eene zondige wereld erlangen,

gen, waardoor hij in staat was, dezelve uit haren ouden stand op te heffen? Hoe kon Hij de schepper en bron worden van een nieuw, rein, geheiligd leven? — En was hij (gelijk de dwaling steeds nevens de zonde het gemoed inneemt) was hij ook van dwaling niet vrij, hoe kon hij dan ook daarvan de menschheid verlossen? en in welke tegenstrijdigheden zien wij ons gewikkeld, indien wij met deze onderstellingen al die verhevene uitspraken van JEZUS vergelijken, waardoor hij zichzelven als de alleen vrijmakende waarheid voorstelt?"

Nadat hij aldus het hoog gewigt van dit onderzoek heeft doen gevoelen, opent de schrijver hetzelve, met vooraf te bepalen, wat de uitdrukking *onzondigheid* zegt. Hij geeft aan het woord *zonde* den eenig waarlijk bijbelschen en in godgeleerd spraakgebruik tevens algemeen aangenomen zin: het afwijken eens vrijen wezens van de wet des Goddelijken wils; de ongelijkvormigheid van ons zedelijk leven (d. i. van onze gezindheid, van de rigting van onzen wil, of van eene enkele wilsbepaling, en van de werkelijke daad) met de wet van God. *Onzondigheid* duidt dus allereerst aan, het niet voorhanden zijn van zulke ongelijkvormigheid; het niet bestaan van tegenstrijdigheid tusschen 's menschen vrijen wil en dien van God, in welken de algemeene wet vervat is. Bij deze ontkennende beteekenis kan het echter hier niet blijven. Want daar *onzondigheid* een begrip is alleen toepasselijk op wezens tot zedelijk handelen bestemd, en bij welke het nalaten hiervan zelf reeds afwijking is

 van

van Gods wil en wet, zoo is noodzakelijk in dit begrip het stellig wél handelen mede vervat. Kan hij, die beweerd wordt onzondig te zijn, zulks niet zijn zonder willen en handelen, zoo moet hij, uit kracht zijner onzondigheid, ook het volkomen goede willen en doen: en het begrip van onzondigheid sluit tevens altijd in zich eene stellige overeenstemming met den wil van God. Een vrij en redelijk wezen, hetwelk zonder zonde is, is noodzakelijk ook heilig. En noemen wij JEZUS onzondig, zoo zijn reine goedheid en heiligheid hiervan niet af te scheiden, en wij kenschetsen Hem als eenen, die zonder zonde heilig is."

„ Geenszins echter verstaan wij door onzondigheid eene volstrekte onmogelijkheid tot zondigen. Wij zeggen niet dat JEZUS *niet kon* zondigen, maar dat Hij *vermogt niet te zondigen*, en ook niet gezondigd heeft. Alleen van God zelf in zijne eeuwige en volstrekte heiligheid kan de reine onmogelijkheid van zondigen beweerd worden. Maar zoodra wij JEZUS, in gezonden zin, en overeenkomstig de leer der Schrift, al de zedelijke vermogens van den mensch toekennen, zoo is daarvan niet te scheiden die vrijheid, welke bestaat in het vermogen om tusschen goed en kwaad te kiezen; en juist daardoor wordt het als denkbaar gesteld, dat hij zich tot eene afwijking van Gods wil had kunnen bepalen. Zonder deze veronderstelling zou ook de geschiedenis van zijne verzoeking, (*) hoe men dezelve ook verklaren moge, geene beteekenis

heb-

(*) *Matth.* IV.

hebben; en het gezegde in den brief aan de Hebreën: *Hij is in alle dingen verzocht geweest, gelijk wij* (*) zou zonder zin zijn. Waar eene volstrekte verhevenheid boven de zonde is, gelijk bij God (†), of waar de bewustheid van onderscheid tusschen goed en kwaad niet aanwezig is en de vatbaarheid voor het een of ander geheel ontbreekt, gelijk bij de onredelijke wezens, daar heeft geene zedelijke verzoeking plaats. Waar integendeel, eensdeels bewustheid van goed en kwaad, waar anderdeels geene volstrekte noodzakelijkheid van het een of ander bestaat, gelijk bij den vrijen mensch, daar is vatbaarheid voor verzoeking, en dus het booze denkbaar; en, dewijl JEZUS volstandig mensch was, moet dit beide ook bij Hem verondersteld worden. Anders zoude Hij ook ophouden een voorbeeld van volmaakte menschelijke zedelijkheid te zijn. Zijne heiligheid zou dan niet te gelijk resultaat der vrijheid zijn, maar uitsluitend gevolg van de innerlijke onveranderlijke noodzakelijkheid zijns wezens, hoedanig wij ons Gods heiligheid voorstellen moeten. En offchoon wij ook bij JEZUS, wanneer wij Hem op de hoogte zijner volmaaktheid betrachten, vrijheid in den hoogsten zin des woords, namelijk, als rein, volkomen en steeds zegevierend willen van het goede, vinden; zoo kon evenwel deze hoogste ontwikkeling der vrijheid alleen voortkomen uit dien ondergeschikten trap, waarop de vrijheid niets meer is dan vermogen, om tusschen goed en kwaad te kiezen. De onzondigheid veronderstelt slechts, dat

(*) *Hebr.* IV: 15. (†) *Jakob.* I: 13.

dat de menschelijk-zedelijke ontwikkeling van JEZUS, ook in dit opzigt, zonder stremming en stoornis heeft plaats gehad."

„Zoodanig is het, onzes inziens, met de zaak gelegen, wanneer wij JEZUS van dezelfde menschelijke zijde beschouwen. Als wij daarentegen, op hooger standpunt geplaatst, het door duizende van jaren voorbereid en op duizenden van jaren werkend plan van God overwegen, hetwelk door JEZUS tot stand werd gebragt, zoo is het ongetwijfeld een allerontzettendst denkbeeld, dat Hij werkelijk had kunnen zondigen. Want daardoor ware, om menschelijkerwijze te spreken, dat plan van God vernietigd, en het eenig volkomen lichtend punt in de geschiedenis der menschheid uitgebluscht. Van dezen kant derhalve vertoont het zich als eene in de zedelijke orde der wereld aangenomene hoogere noodzakelijkheid, dat JEZUS inderdaad niet zondigde."

„Vestigen wij nu nog daarenboven hierop het oog, dat er in JEZUS iets Goddelijks leefde en werkte (natuurlijk steeds in overeenstemming met de menschelijke zijde zijns wezens) zoo is zelfs ook daardoor het werkelijk zondigen uitgesloten. Wel verre nu, dat ik van deze overtuiging afstand zou doen, belijde ik veeleer met vreugde, dat ik, in vereeniging met de Apostelen en met geheel de Christenkerk, geloove, dat JEZUS is CHRISTUS, de Zoon des levenden Gods, dat de gansche volheid der Godheid waarachtig in Hem woonde, dat God in Hem was, en in Hem de wereld met zich verzoende; en met dit geloof is ontegenzeggelijk ook de zekerheid ver-

verbonden, dat CHRISTUS van de zonde rein en heilig was, gelijk die God, wiens wezen Hij door woord en daad, door leer en dood den menschen openbaarde. — Doch bij de door ons ondernomene beschouwing moeten wij natuurlijk er van afzien, om van uit het standpunt eener reeds erlangde Christelijke overtuiging te redeneren, omdat die beschouwing niet zoo zeer eene leerstellige ontwikkeling der leere van JEZUS onzondigheid, als veeleer van Apologetischen aard zijn moet, en zij dus hen vooral op het oog heeft, die juist van menige hoofdleer des Christendoms, of ook van deszelfs waarheid en Goddelijkheid, nog niet overtuigd zijn."

„Wanneer wij derhalve JEZUS onzondigheid zoeken te bewijzen, verstaan wij daaronder niet de volstrekte onmogelijkheid van zondigen, maar alleen, dat Hij inderdaad niet gezondigd heeft, en dus de hiervan bij een redelijk en vrij wezen onafscheidelijke hoogste zedelijke volkomenheid en heiligheid bezat."

Hoogstwenschelijk zoude het nu wel zijn, dat menschen van de verschillendste soort, vrienden en vijanden, ook zulken, die twijfelden, of onderzochten, of ook hoog met Hem ingenomen waren, ons hunne eigene getuigenis mogten hebben nagelaten omtrent den indruk, dien CHRISTUS wezen op hen maakte. Doch deze wensch is niet vervuld geworden. Dit gemis wordt ons echter vergoed door de berigten der Evangelieschrijvers, welke den onwedersprekelijken stempel der waarheid met zich dragen. Hier vinden wij door menschen van de verschillendste gezindheid, met woorden en daden de getuigenis af-

afgelegd, vooreerst, dat JEZUS een in zedelijkheid buitengewoon verheven; ten andere, dat Hij een geheel rein, onzondig, heilig mensch was.

„ Het eerste bewijst reeds de haat zijner vijanden, die te vergeefs er op uit was, om de reinheid van zijnen wandel aan te tasten; alsmede zelfs het gedrag van zulken, die anders onverschillig omtrent Hem waren, zoo als van PILATUS en deszelfs huisvrouw. PILATUS, een man voor het edele en verhevene geenszins vatbaar, ja, wreed en hardvochtig, gevoelde zich hier evenwel gedrongen plegtiglijk de onschuld des aangeklaagden te erkennen. Deszelfs huisvrouw, zachter gestemd, doch overigens omtrent eenen Joodschen volksleeraar tamelijk onverschillig, was echter zoo zeer vervuld met de overtuiging van JEZUS reine gezindheid en onschuldig leven, dat de gedachte aan zijn lot, en de angst, dat haar gemaal zich met het bloed van dezen regtvaardige (*) zou bevlekken, haar zelfs in den slaap geene rust lieten. En nog een derde Romein, de Overste namelijk, die bij JEZUS kruis het bevel over de wacht voerde, en den ganschen loop van deszelfs smartvolle teregtstelling aanschouwde, gevoelde zich tot den uitroep gedrongen: waarlijk, deze was een regtvaardige, Hij was Gods Zoon (†)! Wat toch kon den krijgsman, wat diens krachtvol gemoed tot deze taal nopen, dan, naast de merkwaardige omstandigheden bij JEZUS dood, het getuige zijn van de innerlijke waar-

(*) *Matth.* XXVII: 19.
(†) *Luk.* XXIII: 47. *Matth.* XXV: 54.

waarde en de verhevenheid van geest des stervenden; welke ook de Romein niet gepaster wist uit te drukken dan door Hem „Gods Zoon" te noemen?"

Naast het getuigenis van deze menschen, die met JEZUS niet van zeer nabij bekend waren, plaatst zich dat van eenen man, die hem allernaauwkeurigst kende, en die zijne betuiging van JEZUS reinheid en onschuld met den dood, met den dood der wanhoop verzegelde, het getuigenis namelijk van JUDAS ISKARIOTH. Indien de verrader des Heeren bij den langen en geheel vertrouwelijken omgang iets berispelijks in Hem gevonden, indien hij zich een woord of daad herinnerd had, welke ten bewijze konden strekken, dat JEZUS uit dweeperij of bedrog zich voor den van God gezonden Messias had uitgegeven; voorzeker zou hij zelfs het geringste hebben aangegrepen, om, bij de ontzettende gevolgen van zijn verraad, zijn geweten te stillen, en zijne daad te verontschuldigen. Doch — hij vindt niets, hij gevoelt zich tot de bittere bekentenis gedrongen, dat hij onschuldig bloed (*) verraden heeft; ja, het gevoel van deze misdaad drukt zoo onverdragelijk op zijn gemoed, dat hij ten laatste de hand aan zijn leven slaat."

„Moest de verrader aldus van JEZUS getuigen, wat zullen wij van zijne getrouwe vrienden anders verwachten, dan onbepaalde erkentenis, dan de hoogste vereering van zijnen volmaakt goeden en heiligen zin en wandel? Met volkomen overeenstemming spre-

(*) *Matth.* XXVII: 4.

ſpreken zij van Hem, als van den *regtvaardigen* en *heilige* (*), die in alles verzocht is geweest, gelijk wij, doch *zonder zonde* (†), die voor ons het hoogſte voorbeeld is, omdat hij geene zonde gedaan heeft en er geen bedrog in zijnen mond is gevonden (§). Zij ſpreken van Hem, als van het rein en vlekkeloos lam (∥), als van den waren Hoogepriester, die heilig, onſchuldig, onbevlekt, van de zondaren afgeſcheiden, en verhevener is dan de hemel; die daarom ook niet, gelijk de andere Hoogepriesters, voor zijne eigene zonden een offer behoefde aan te brengen (‡), die voorts in zoo verre magtig was, om onze zonden weg te nemen, als er in hem zelven geen zonde was (*‡). Zonder deze overtuiging van zijne volkomene onzondigheid, hadden ook JEZUS Apostelen nimmer in Hem kunnen zien, wat zij in Hem zagen, namelijk, niet ſlechts den verhevenſten Profeet, maar den Meſſias, toegerust met de ganſche volheid van Gods geest, den Stichter van een nieuw Godsrijk van liefde, waarheid en geregtigheid, waarin Hij zelf Wetgever, Koning en tevens Voorbeeld is, den Verloſſer van de zonde, den Overwinnaar van al het booze, het Evenbeeld van den alleen goeden en heiligen God. Beeld van God, levende afdruk van het Goddelijk wezen kan toch wel geen mensch zijn, in wien de minſte zede-

(*) *Hand.* III: 14. VII: 52. XXII: 14. 1 *Petr.* III: 18. 1 *Joh.* II: 29. III: 7. (†) *Hebr.* IV: 15. (§) 1 *Petr.* II: 21. (∥) 1 *Petr.* I: 19. (‡) *Hebr.* VII: 26, 27. (*‡) 1 *Joh.* III: 5. 2 *Kor.* V: 21.

delijke verkeerdheid of gebrek zich bevinden, die in eenig opzigt van de wet van Gods wil afwijkt. Hij alleen kan zulks zijn, die, in den strengsten zin des woords, zonder eenige zonde is en heilig; die als het ware de ligchamelijk verwezenlijkte wil van God is, en de wet der heiligheid door zijn gansche leven aanschouwelijk maakt. Evenzeer kan ook hij alleen Verlosser zijn van de zonde en van de magt van het booze, die zelf daarvan vrij is. Ieder ander zou zelf eene verlossing en verzoening met God behoefd hebben."

Deze overtuiging nu van JEZUS onzondigheid en heiligheid, welke wij bij de Apostelen vinden, was bij hen geenszins eene leerstellige gevolgtrekking, alsof zij dezelve slechts gevoed hadden, omdat JEZUS anders de Messias, de Verlosser niet had kunnen zijn. Integendeel, de ondervinding alleen schonk hun deze overtuiging. Zij spraken aldus van JEZUS, omdat zij Hem als zoodanig hadden leeren kennen; en hiervan strekt ten bewijze het beeld, hetwelk van deszelfs karakter met zoo ongekunstelde, overtuigende waarheid in de Evangeliën wordt voorgesteld.

Dit karakter nu tracht de schrijver te schetsen, door de trekken te verzamelen, die daarvan, in de Evangeliën, verspreid zijn. Terwijl wij echter deze schets, wegens hare uitgebreidheid, achterwege moeten laten, deelen wij mede, hetgeen ULLMANN zegt van het beginsel, hetwelk JEZUS gansche leven bezielde. „Dit beginsel, zegt hij, is niet de afgetrokken zedewet, noch ook een bloot redematig streven, om regt- en pligtmatig te

han-

handelen, maar het is de eenvoudige en groote, uit vrije liefde geboren grondregel: den wil van God te doen. Het blijkt uit vele van JEZUS gezegden, en uit alle zijne daden, dat de wil des Vaders, gelijk Hij, zonder den minsten twijfel, gewis was denzelven te kennen, de eenige rigtsnoer en bezielende kracht was van zijn handelen. Tot God, als zijne geestelijke levensbron, was gedurig zijne ziel gerigt. Deze rigting was hem onontbeerlijke behoefte. Het was Hem spijs en drank, den wil des Vaders te doen. Zonder zich aan God geheel aan te sluiten, zonder zich onvoorwaardelijk aan Hem te onderwerpen, en zich volkomen met Hem één te weten, had Hij niet kunnen leven, had Hij geen oogenblik naar den geest bevredigd kunnen zijn. Hierdoor wordt de zedelijkheid van JEZUS volmaakt godsdienstig. Zij is niet slechts eene pligtmatige, zij is eene heilige gezindheid."

Dat nu de Apostelen JEZUS slechts gedurende de drie jaren van deszelfs openbaar leeraarambt gekend hebben, en niet ook zijn vroeger leven, dit ontneemt niets aan de waarde van hunne getuigenis aangaande zijne onzondigheid en heiligheid. Het zedelijk leven toch, en de ontwikkeling van hetzelve, zijn één geheel. Nemen wij de getuigenis zijner leerlingen gedurende den tijd van zijnen vertrouwelijken omgang met hen aan, zoo volgt hieruit van zelf de zedelijke volkomenheid van zijn vroeger leven. Die drie jaren toch — wat waren zij anders, dan het resultaat van dat vroeger leven? Eene vrucht, gelijk het zedelijk leven van JEZUS,

voor

voor zoö verre het ons bekend is, kon niet dân uit eenen dóór en dóór goeden, reinen, gezonden wortel voortkomen; en was een deel van hetzelve inderdaad volkomen, zoo moet ook het geheel volkomen geweest zijn.

„ Mogt er evenwel nog eenige twijfel overblijven, dezelve wordt geheel weggenomen door de getuigenis van JEZUS omtrent zich zelf; welke getuigenis van het hoogst gewigt is. Wij moeten JEZUS aan den eenen kant de volkomenste zelfkennis en waarachtigheid, aan den anderen kant de grootste nederigheid toekennen; ja, wij zijn genoodzaakt Hem deze eigenschappen toe te schrijven, zullen wij geene ongegronde tegenstrijdigheden in zijn geestelijk en zedelijk wezen brengen. Maar dezelfde JEZUS nu, die in leven en dood een man van waarheid en een beeld der reinste nederigheid is, treedt met het hoogst en reinst zelfgevoel op, en spreekt, aangaande zichzelf, dit in zijn soort eenig woord: *wie kan mij van zonde overtuigen?* (*)

„ Waarlijk! een woord, hetwelk geen ander sterveling, zonder de ongerijmdste aanmatiging, Hem kan nazeggen, en dat ook niemand Hem nagezegd heeft, ten zij door waanzinnige dweeperij of door de treurigste zelfverblinding vervoerd. Reeds de wet der natuur en het geweten dringen ieder tot het erkennen van zijne zonden. Nog meer echter moet onder het Christendom (door het denkbeeld van den heiligen God, het voorbeeld des Verlossers en de volkomene reinheid der zedelijke wet) de

(*) *Joh.* VIII: 46.

de bewustheid der zonde in den hoogsten graad gescherpt worden, zoodat dezelfde JOHANNES, die ons dit merkwaardig woord van JEZUS mededeelt, voorzeker met regt kon beweren: *indien wij zeggen, dat wij geene zonde hebben, verleiden wij ons zelven, en de waarheid is in ons niet.* (*) JEZUS nu, daar Hij ontkent, dat men Hem van zonde overtuigen kan, stelt zichzelven als eene uitzondering daar, op deze algemeen geldige, en door het geweten van ieder mensch bevestigde stelling. Zijne uitdrukking heeft iets dubbelzinnigs. Moet het Grieksche woord, naar het gewoon spraakgebruik des Nieuwen Testaments, van eigenlijk gezegde *zonde, zedelijk gebrek*; of meer, naar de zuiver Grieksche wijze van spreken, *van afwijking van de waarheid*, van *dwaling* verstaan worden? De laatste beteekenis schijnt, wel is waar, bij den eersten opslag, beter in het verband der rede te voegen, en vooral ook eene treffender tegenstelling met het voorgaande *waarheid*, en het volgende *de waarheid zeggen* op te leveren. Doch, vooreerst, zoude het moeijelijk zijn, dit spraakgebruik in het Hebreeuwsch-Grieksch voldingend te bewijzen; en vooral moeten wij in het oog houden, dat in de gansche plaats het erkennen en aannemen der waarheid (vs. 47) gelijk ook het verwerpen derzelve (vs. 44) in het naauwste verband geplaatst wordt met de zedelijke gemoedsgesteldheid; zoodat derhalve JEZUS beroep op de volkomene reinheid en onberispelijkheid van zijn zedelijk karakter tot stu-

(*) 1 *Joh.* I: 8.

staving der waarheid van zijne leer, geenszins iets afzonderlijks noch geheel op zich zelf staande is. Veeleer ligt in de geheele plaats dit ware denkbeeld tot grondslag, dat, gelijk de onwaarheid en de dwaling uit eene zondige neiging van den wil gesproten zijn, zoo ook de reine kennis der waarheid een zonden-vrij gemoed vordert, en daarmede ten naauwste verbonden is. Doch, al sloeg ook de uitdrukking op het *theoretische*, (dwaling, onwaarheid) zoo heeft echter JEZUS deze zijne onberispelijkheid in kennis gewisselijk slechts in zoo verre beweerd, als Hij zich tegelijk onberispelijkheid van den wil toekende, en zich, in den hoogsten zin, het zijn uit God, de volkomenste vereeniging met God, toeschreef. In deze uitspraak van JEZUS ligt derhalve altijd ingewikkeld het vrij zijn van zonde opgesloten."

„Dezelfde verhevene zedelijke bewustheid en vaste gewisheid van een volslagen vrij zijn van zonde ligt even duidelijk in andere uitspraken van JEZUS; niet slechts in dezulken, waarin Hij zich in het algemeen als Messias, als den weg, de waarheid en het leven voorstelt, maar bovenal in de gewigtige plaatsen, waar hij zegt: *Ik en de Vader zijn één: die Mij ziet, ziet den Vader* (*). In geenerlei opzigt kan er éénheid van een redelijk wezen met God plaats hebben, dan voor zoo verre er ook éénheid van wil plaats heeft. Doch waar overeenstemming is met den Goddelijken wil, daar moet noodzakelijk ook volmaakte vrijheid van zonde zijn.

(*) *Joh.* X: 30. XIV: 9.

zijn. Zonde toch is verwijdering van God, afscheiding van God. — Niet anders is het met de woorden: *die Mij ziet, ziet den Vader.* Ongetwijfeld moeten zij in dien hoogen, ruimen zin worden opgevat, dat JEZUS geestelijk en zedelijk een evenbeeld is van God, een affchijnsel der Goddelijke majesteit, een binnen de grenzen van het menschelijk leven zich vertoonende afdruk van het Goddelijk wezen. Doch zulks kan slechts de dóór en dóór goede en reine mensch zijn. Waar zonde is, daar wordt de Heilige niet aanschouwd, en waar Hij aanschouwd wordt, daar kan de zonde niet zijn."

„Er is dus geen de minste twijfel, of JEZUS schreef zichzelf volkomene onzondigheid, heiligheid toe, en hierdoor tevens verhevenheid boven alle stervelingen. Willen wij deze in hare soort eenige en heerlijke getuigenis, door JEZUS aangaande zichzelf afgelegd, niet als waarachtig aannemen, willen wij dit groote woord niet in eenvoudigheid gelooven, zoo blijft ons niets over dan de ontzettende keuze, om Hem of voor eenen dweeper of voor eenen huichelaar te verklaren."

„Wij zouden dus moeten beweren: JEZUS heeft het met het onderscheid tusschen goed en kwaad niet zeer naauw genomen; Hij heeft niet alle de plooijen van zijn hart doorzocht, niet alle de neigingen van zijnen wil gekend, niet alle zijne daden en woorden streng getoetst, en was derhalve, toen hij dit verheven woord uitsprak, door een ijdel zelfbedrog verblind. — Maar hoe is zulks te denken van eenen geest, die anders goed en kwaad, (on-

den-

denke slechts aan de Bergpredikatie) met onvergelijkelijke scherpte wist te onderscheiden, die over God en den mensch zoo zuiver en helder dacht, die aller menschen hart doorgrondde, en in al wat het zedelijke betreft, zoo onuitsprekelijk teeder- en fijn-gevoelig was? Zou zulk een geest juist zich zelf niet gekend hebben? Geen ander, zelfs niet de beperktste, de zedelijk minst-ontwikkelde mensch zal er in het minst aan twijfelen, of hij heeft gedurende zijn leven gezondigd: en JEZUS zoude het niet geweten hebben, indien zulks ook bij hem had plaats gehad? hij zoude in dweepzieken waan zichzelf tot een' Heilige gemaakt hebben?"

„ Of wij zouden moeten aannemen: JEZUS was zichzelf bewust van eenige overtreding van Gods wil, en betuigde evenwel, met ondubbelzinnige woorden, het tegendeel. Maar wie zou op zich nemen, zulk eene stelling te verdedigen? wie, te bewijzen, dat Hij, die, in alle de omstandigheden zijns levens, alleen voor de reinste overtuiging werkte, en eindelijk voor de waarheid stierf aan het kruis, dat deze, zeggen wij, een schijnheilige huichelaar was? — Laat ons dus, daar wij door beide deze onderstellingen in de ongerijmdste tegenstrijdigheden vervallen zouden, geloof slaan aan de eenvoudige verzekering van den bezadigsten denker, van den edelsten getuige der waarheid, ook wanneer deszelfs verzekering niet voor wiskunstig bewijs vatbaar is. En waarlijk, heeft Hij geene aanspraak op dit ons vertrouwen, Hij, wiens gansche werkzaamheid tot ons heil enkel op den grondslag rustte van het heerlijkst vertrouwen in

de menschheid? Het was immers alleen de overtuiging, dat de, offchoon zwakke en onttaarde, evenwel Godverwante menschelijke natuur voor het goede, ja, voor het beste vatbaar was, deze overtuiging immers was het, die Hem kon bewegen, om zijn werk tot zedelijke herschepping des menschdoms aan te vangen? En alleen het vast geloof, dat toch onder de menschen het Goddelijk goede eenmaal zou zegevieren, kon Hem sterken, om ten einde toe te volharden, offchoon de bitterste ondervinding het mislukken zijner groote bedoelingen scheen aan te kondigen?" —

„Er doen zich echter nog andere bewijzen vóór, die de zekerheid van JEZUS onzondige heiligheid bevestigen. Wij kunnen namelijk, vooreerst, ook uit hetgeen JEZUS wrocht, een besluit trekken tot hetgeen hij was. Uitwerkingen, hoedanige JEZUS veroorzaakte, heeft nog nimmer eenig menschelijk wezen te weeg gebragt. De kracht, waaruit deze, als hare oorzaak, ontstonden, moet dus ook geheel eenig in hare soort geweest zijn. Overzien wij nu de zedelijke werkingen van JEZUS, wij bevinden, dat het eene nieuwe geestelijke schepping was, die uit de volheid van zijnen levendig makenden geest ontsproot; en dat Hij een werk stichtte, hetwelk door dezelfs inwendige kracht tot in het oneindige voortwerkt. Er is geen twijfel aan, of in dit opzigt kan het Christendom zich stout en fier tegenover iedere andere wijsgeerige leer of godsdienstige inrigting stellen, en komt aan hetzelve boven die allen de voorrang toe. Overal toch, waar deszelfs reine geest is doorgedrongen,

heeft

heeft het, zoowel in het bijzonder als in het algemeen, de menschen waarachtig en in den grond verbeterd. — Een voorbeeld van de zedelijke scheppingskracht des Christendoms in het bijzondere levert ons de Apostel PAULUS, wiens gansche wezen in den eigenlijken zin een onmiddelijk voortbrengsel van den geest van CHRISTUS is, zoodat hij zeggen kon: *ik leef, dooh niet ik, maar* CHRISTUS *leeft in mij*. Beschouwen wij dezen man, zoo als hij, vol vurigen ijver en tevens vol verstandige bezadigdheid, onvermoeid voor geestelijke bedoelingen werkzaam is; zoo als hij strengen ernst en mannelijke kracht met de teederste zachtheid vereenigt; zoo als zijn diep gemoed van liefde overvloeit, zonder nogtans week en zwak te worden; zoo als hij in alle omstandigheden zich te voegen, alles te dulden, alles te hopen, alles, ook het geoorloofde, te ontberen weet; zoo als hij zijne gansche persoonlijkheid, als het ware, geheel verdwijnen laat, alleen, om voor een onzigtbaar Godsrijk te werken, en voor eenen door de wereld verstooten' Gekruizigde te leven, in wiens kennis hij het hoogste goed gevonden had, hetwelk hij gaarne aan alle menschen wilde mededeelen: — en bij de beschouwing van zulk een' man, zullen wij niet ontkennen, dat hij een der grootste, ijverigste, geestelijkste menschen geweest is, wier voet immer deze aarde betrad. En overwegen wij, wie deze man te voren was, woest, vol dweep- en vervolgingszucht, en in zijne Farizeeuwsch-gezindheid geheel bekrompen van hart, zoo zien wij op de levendigste wijze in hem voorgesteld, wat het zegt:

 door

door het Christendom een nieuw schepsel te worden; en moeten wij in hem de zedelijke magt des Evangelies ten hoogste bewonderen. Aan hem ensluiten zich, offchoon in vrije verscheidenheid, echter in hoofdgezindheid overeenstemmend, de overige Apostelen aan, en daarna een ORIGENES, een CHRYSOSTOMUS, een AUGUSTINUS, een HUS, LUTHER, ZWINGLI, MELANCHTON, FENELON, SPENER, en zoo vele andere edele, geheiligde zielen, vervolgde getuigen der waarheid, strijders voor Goddelijk regt en ware vrijheid, van welke ieder op *zijne* wijze, overeenkomstig met deszelfs eigendommelijk karakter, den eeuwigen geest des Christendoms aan den dag legde. — Gelijk in het bijzonder, zoo werkte het Christendom ook allerweldadigst in het groot. Overal heeft het de zeden verzacht, de huisselijke en maatschappelijke betrekkingen veredeld, het gemoed eene rigting naar het onzigtbare en een vast rustpunt in het eeuwige gegeven; het denkbeeld der *humaniteit*, de erkentenis van 's menschen waarde, heeft het in het leven ingevoerd; het streng onderscheid van kasten, klassen en volksstammen weggenomen of althans verzacht; al deszelfs belijders met zuiver-menschelijke en geestelijke familiebanden vereenigd; een onzigtbaar, en daardoor des te vaster verbond der geesten gesticht; en de aanbidding der natuur, de dienst der zinnen, en de wettische godsdienst voor altijd in den grond vernietigd door eene zedelijke dienst van God in geest en in waarheid. Alle deze en nog zoo vele andere zedelijke uitwerkingen des Christendoms ontspruiten echter ten

laat-

laatste uit één middelpunt, en dit is geen ander dan JEZUS geestelijk-zedelijk leven, in zoo verre Hij de reine, goede en heilige, het steeds levendmakend, scheppend grondbeeld van zedelijke volkomenheid is. Want, offchoon wij verre zijn, van het hoog gewigt en het weldadige van JEZUS leer, en bepaaldelijk van derzelver zedekundig gedeelte, in de schaduw te willen plaatsen; wij kunnen evenwel bij onbevooroordeelde geschiedkundige beschouwing geenszins ontkennen, dat juist de meest eigendommelijke, de diepste uitwerkselen van het Christendom tot den persoon van JEZUS moeten worden teruggebragt, en dat de leer hare ware kracht en beteekenis eerst erlangt door onafgescheiden vereeniging met deszelfs leven. Ook in dit, gelijk in zoo vele andere opzigten, is het eene Gode waardige eigenschap van het Christendom, dat het deszelfs reinste denkbeelden en verhevenste grondstellingen tegelijk als daadzaken geeft; dat het het denkbeeldige en dadelijke op de doelmatigste wijze vereenigt; dat het, ja, geest, maar evens levende verligchamelijking van dien geest is. Niet de theorie, alleen het leven, wekt leven. De edelste Christen-karakters zijn niet zoo zeer door de regelen des Evangelies, als wel daardoor gevormd, dat zij het leven van CHRISTUS, gelijk het, vol geestelijke kracht, werkelijk op aarde zich vertoond heeft, zich eigen maakten, zich, als het ware, in Hem inleefden, zich aan Hem gelijkvormig trachtten te maken, dat, in één woord, CHRISTUS, zoo als de Apostel zegt, in hen eene gestalte bekwam. Dit is hier het belangrijkste, dat JEZUS

een waarachtig Goddelijk leven niet slechts leerde, maar ook toonde." Van uit dit middelpunt, — de voorbeeldig reine en toch geschiedkundig werkelijke verschijning van JEZUS, de voorstelling van het Goddelijke in het rein menschelijke — juist hieruit is het, dat naar alle zijden kracht en leven stroomen, en dat zich, in gedurig wijdet kringen, eene geestelijke beweging over het menschdom verbreidt. Nemen wij deze bron, — de volkomene heiligheid en voorbeeldige reinheid van JEZUS leven, — weg, dan zijn ons de zedelijke uitwerkselen van het Christendom volstrekt onverklaarbaar; dan zou er een buitengewoon gevolg bestaan zonder oorzaak; een werkelijk nieuw leven zou uit een' blooten schijn van leven ontsprongen, de heerlijkste waarheid, uit inbeelding geboren zijn; het geschiedkundig ontstaan des Christendoms ware onbegrijpelijk, en geheel het verheven gebouw zou op een hollen grond rusten. — Daar nu dit alles redelijker wijze niet kan worden aangenomen; zoo moet dit middelpunt, — de volkomene reinheid en heiligheid van JEZUS karakter, — als iets dat historisch wezenlijk, waar, onwederlegbaar is, worden beschouwd. Het bestaan der Christelijke kerk derhalve, met al wat aan en in dezelve goeds en voortreffelijks is, getuigt van de heiligheid en goedheid van derzelver Stichter."

„Dit kunnen wij te geruster beweren, daar de zedelijke werking des Christendoms zich ook nog tot ons uitstrekt, en wij van de kracht, die hier werkzaam is, eene eigene inwendige ondervinding hebben. Het zijn toch in waarheid dezelfde uit-

wer-

werkselen, als voor achttienhonderd jaren, welke door den geest en het leven van JEZUS ook heden nog in ons voortgebragt worden, en voortgebragt moeten worden. Anders ware er geene éénheid in het wezen des Christendoms, geen zamenhang in de Christelijke gemeenschap, en CHRISTUS werkzaamheid zoude niet waarachtig algemeen zijn. De verlossing kan bij de Apostelen geene andere geweest zijn, dan zij bij ons is: dus moet ook de verlossende kracht altijd in haren invloed dezelfde en aan zichzelve gelijk zijn. Hiertoe behoort echter ook, (aangezien toch gewis niet slechts de leer of alleen de dood, maar, in onafscheidelijke vereeniging met beiden, ook het leven van JEZUS verlossend, dat is, zedelijk bedrijvend, werkte) hiertoe behoort ook, dat de eenvoudige en ongekunstelde voorstelling van dit leven door de Evangelisten, denzelfden invloed op ons gemoed hebbe, dien het werkelijk aanschouwen van hetzelve op de Apostelen en tijdgenooten had. En deze invloed van JEZUS leven (waarbij wij evenwel zijnen dood, in de door JEZUS zelf en de Apostelen daaraan toegekende bedoeling, namelijk, als het tot voleinding van het verlossingswerk volstrekt noodzakelijk besluit van zijn verlossend leven, geenszins uitsluiten) deze invloed bestaat, gelijk oorspronkelijk, zoo ook nu nog, hoofdzakelijk daarin, dat wij door met vertrouwen op het gansche leven van CHRISTUS te zien, en het ons met geest en hart toe te eigenen, vooreerst, wel is waar, tot kennis van onzen onmetelijken afstand van Hem, en tot veroordeelende afkeuring van onzen zedelij-

lijken toestand worden gebragt; maar vervolgens ook boven het gevoel van onze zonden en onvolkomenheid verheven, van de pijnlijke bewustheid der schuld, die ons van God, den Heilige, verwijdert, bevrijd, met eenen liefdevollen Vader op het naauwst verbonden, en met nieuwe krachten tot het leiden van een beter leven, ja, met het gevoel van reine, door God verleende vrijheid, en van helderen vrede in ons binnenste, vervuld worden. Deze zedelijk-bevrijdende, verheffende en geruststellende, met één woord, deze verlossende kracht is echter volstrekt aan geen ander voorwerp, aan geen ander, hetzij woord of leer of denkbeeld of zedelijke verschijning — zij die ook van den heerlijksten en verhevensten aard — zij is uitsluitend aan het geheel van JEZUS leven en werken, eigen. Maar juist deze kracht nu, aan JEZUS aanschouwelijke openbaring eigen, en van welke ieder Christen door eigen ondervinding kan getuigen, is gevolg van de onzondige heiligheid zijns levens, en van dezelve volstrekt onafscheidelijk. Alleen zulk een wezen, dat in volle reinheid voor het oog van onzen geest staat, kan dien reinigenden invloed op ons hebben; slechts zulk een, in wien de vrijmakende waarheid zelve tegelijk als volmaakte zedelijkheid verschenen is, en over alles, wat haar tegenstreefde, heeft gezegevierd, slechts zoodanig een kan ons in den grond bevrijden. Alleen een boven onszelven en boven de zonde verhevene kan ons boven onszelven en boven de zonde verheffen. Alleen door de naauwste gemeenschap van geest met eenen heilige kan de kracht tot heiliging

ging in ons opgewekt, bij voortduring gesterkt, en de zonde meer en meer uit ons wezen worden uitgedelgd. — Maar, zoodra wij nu de zedelijke reinheid van JEZUS niet meer onderstellen, en integendeel ons Hem vertegenwoordigen als door de zonde bevlekt, — om het even, tot hoeverre, — zoo vervallen ook alle deze uitwerkselen; zoo bevredigt Hij ons niet als Verlosser van de zonde; Hij is dan voor ons slechts Leeraar en Profeet; en wij zouden, daar onze geest er nu eenmaal behoefte aan gevoelt, wij zouden eenen anderen moeten verwachten, die toch eindelijk het waarachtig Godebehagelijk, in alles aan Gods wil beantwoordend leven, in deszelfs volle reinheid, kwame voorstellen. Zulk een verlangen echter kan hij, die JEZUS heeft leeren kennen, niet meer voeden. Hij vindt zich werkelijk door Hem bevrijd, vernieuwd, volkomen bevredigd. Hij bezit in Hem al hetgeen zijne zedelijke behoeften kan vervullen. Derhalve moet ook de stelling van JEZUS onzondige heiligheid vast en gewis staan, daar Hij buiten dit onze Verlosser niet zijn kon. Zoo gewis Hij voor ons Verlosser is, zoo gewis moest Hij rein van zonde zijn."

Hierop wederlegt de schrijver de tegenwerping, dat ook het bloot ideaal, de bloote voorstelling van een onzondig, heilig leven dezelfde uitwerking zoude hebben; toont, dat het geloof aan JEZUS onzondigheid juist daardoor zoo krachtig werkt, dat het geloof is aan eene daadzaak; betoogt, dat door het heilig leven van JEZUS eene der diepste en edelste behoeften van ons hart ver-

vuld

vuld wordt, het verlangen, namelijk, om het ideaal van volkomenheid, waarnaar de mensch, hetzij met meer of minder bewustheid, streeft, in een met ons vermaagschapt wezen verwezenlijkt te zien; en doet tevens opmerken, dat het denkbeeld van een volkomen rein, zedelijk leven, offchoon oorspronkelijk in onzen geest sluimerend, echter, vóór de komst van JEZUS, nergens duidelijk voorgesteld te vinden is; zoodat, daar dit denkbeeld aan het Christendom uitsluitend eigen is, juist daarin een bewijs ligt voor de geschiedkundige waarheid van JEZUS leven. Hoe toch is het anders te verklaren, dat nimmer te voren iemand, ter verheerlijking van eenig groot man of Godsdienst-stichter, denzelven als volkomen heilig voorstelde, en zulke voorstelling, juist ten opzigte van JEZUS, zoo bepaald en stellig heeft plaats gegrepen?

Eindelijk merkt de Heer ULLMANN nog kortelijk aan, dat ook de onberispelijke waarheid en reinheid van JEZUS zedeleer tot bewijs kan strekken van deszelfs onzondigheid. Deze zedeleer toch is van zulk een aard, dat ons geweten haar ten volle en onbepaald beaamt; zoowel in het beginsel, dat haar bezielt, als in ieder van hare afzonderlijke deelen, is zij zoo rein en waar, dat zij voor onverbeterlijk moet gehouden worden. Eene zoo volkomen zedeleer, nu, kan niet dan het gewrocht zijn van eenen zedelijk volmaakten, en ongeschonden geest. Goede vrucht komt alleen uit gezonden wortel. En is het gansche Evangelie van een' heiligen zedelijken geest doordrongen, zoo moet deze geest allereerst in den Stichter van hetzelve geleefd hebben.

Zoo

Zoo legt dan de haat van JEZUS vijanden, het gedrag van dezulken, die onverschillig omtrent Hem waren, de verklaring van zijnen verrader, de onoverwinnelijke, met den dood verzegelde liefde en vereering zijner vrienden, en eindelijk de verhevenste zelfbewustheid van JEZUS — dit alles legt eene getuigenis van JEZUS zedelijke verhevenheid en heilige reinheid af, hoedanig de geschiedenis omtrent geen ander mensch heeft gegeven. En deze getuigenis wordt ten sterkste bevestigd, *vooreerst*, door de in hunne soort geheel eenige zedelijke uitwerkselen door JEZUS te weeg gebragt, uitwerkselen, die ook voor ons nog zich door de ondervinding verwezenlijken; *vervolgens*, door de voldoening, die het zedelijk volkomen leven van JEZUS schenkt aan eene onzer edelste behoeften van geest en hart, welke zonder hetzelve onbevredigd ware gebleven; *ten laatste*, *en* door de aanmerking, dat dit onzondig, heilig leven uitsluitend aan het Christendom eigen is, zoodat geene andere godsdienst hetzelve met de Christelijke gemeen heeft; *en* door de onberispelijke reinheid van de zedeleer des Evangelies.

Met dit overzigt besluit de schrijver de twee eerste afdeelingen van zijne gewigtige beschouwing. In een volgend gedeelte wederlegt hij verschillende tegenwerpingen, die zich tegen de geschiedkundig zoo wel gegronde overtuiging van JEZUS onzondigheid en heiligheid voordoen. En een vierde en laatste deel is toegewijd aan het aanwijzen der gevolgen, uit die onzondigheid en heiligheid van JEZUS

voor

voor de waarheid en Goddelijkheid des Christendoms te ontleenen.

Doch hetgeen wij tot hiertoe van des Hoogleeraars geschrift mededeelden, beslaat reeds te veel ruimte, om thans nog meer uit hetzelve er bij te voegen. De opmerkzame lezer zal ook zelf, zonder veel moeite, het besluit kunnen opmaken. En, het zij wij al, dan niet, gelegenheid hebben, om ook het overig, misschien hier en daar voor sommigen onzer lezers te diepzinnig, gedeelte van deze belangrijke Beschouwing in ons Maandschrift te plaatsen; reeds het thans geleverde zal, op zich zelf, zoo wij hopen, dienstig geweest zijn, zoowel om de onzondigheid van den Zaligmaker in een ontwijfelbaar licht te stellen, als ook om het naauw verband te doen gevoelen, hetwelk er bestaat tusschen ons geloof aan de heiligheid van JEZUS, en onze overtuiging van den Goddelijken oorsprong des Christendoms.

DE

DE BEDE VAN AGUR,

Spreuken XXX: *vs.* 8b, 9,

ALS DE BEGEERTE VAN EENEN GODVRUCHTIGEN WIJZE, TER NAVOLGING AANGEPREZEN.

Onder de voorbeelden van Godvruchtige wijzen, welke in onzen onschatbaren Bijbel ons ter navolging worden voorgesteld, verdient ook te worden gerangschikt dat van een' zekeren AGUR, die tegelijk met koning SALOMO heeft geleefd, en door dezen, in een aanhangsel op deszelfs Spreukenboek, Hoofdst. XXX, met lof wordt vermeld. Van zijne schoone gedenkspreuken, welke in dat Hoofdstuk zijn opgeteekend en bewaard, willen wij de bede, in het 8e en 9de vers voorkomende, als de begeerte van eenen Godvruchtigen wijze, voorstellen, en ter navolging aanprijzen. Wenscht gij, geachte Lezers! dezelve als zoodanig te leeren kennen, vestigt dan uwe aandacht op de *voorwerpen*, naar welke AGURS begeerte zich uitstrekt; op de *redenen*, welke hem bewegen, om zijne bede tot deze voorwerpen te bepalen; en op het edel *beginsel*, waardoor hij in zijne wenschen is bestuurd geworden.

De voorwerpen, naar welke zijne begeerte zich uitstrekt, duidt hij aan, vs. 8b. *Armoede*, zegt hij, *noch rijkdom geef mij niet; voed mij met het brood mijns bescheiden deels!* Zijn wenschen gaan dus niet

uit naar *rijkdom*, naar vele tijdelijke goederen, bij welke men een gemakkelijk en prachtig leven kinden, en, daar het oordeel der menschen over iemands eigenlijke waarde dikwijls door zijnen meerderen of minderen rijkdom gewijzigd wordt, op onderscheidende eere en achting rekenen kan. Hij is echter geenszins zòo onverschillig omtrent aardsche goederen, dat hij daarin geen belang stelt. Hij wenscht toch evenmin naar *armoede*, waardoor men gebrek heeft aan de noodzakelijke behoeften des levens, alle verkwikkingen ontbeeren moet, en wel eens door meervermogenden met minachting behandeld wordt. Maar zijne begeerte strekt zich uit naar *het brood van zijn bescheiden deel*, dat is, zoo veel men behoeft, om, zonder door onmatige zorgen te worden gedrukt, zijne dagelijksche nooddruft te vinden, en zijn huisgezin eerlijk te kunnen verzorgen. Welk eene matige begeerte! Ligt laat het zich begrijpen, dat iemand niet naar armoede wenschen zal. Maar wie bijna zou geen rijkdom begeeren? De rijke toch kan het goede dezes levens vol op genieten; hij kan zich alle de gerieflijkheden des levens bezorgen, en wordt daarbij geëerd en ontzien. Zoo wordt er meestal geoordeeld over het ruim bezit van aardsche goederen; en hij, die met dat oordeel niet instemde, zou bij velen voor eenen dwaas gehouden worden. Agur echter wenscht niet naar rijkdom, hoe begeerlijk dezelve ook moge schijnen; zijne begeerte strekt zich alleen uit naar het brood van zijn bescheiden deel.

En dat zijn wensch de wensch der ware wijsheid is, zal u blijken, wanneer gij let op de rede-

nen, welke hem bewogen, om zijne begeerte alleen tot dat brood van zijn bescheiden deel te bepalen. Deze beweegredenen geeft hij op in de woorden, met welke hij zijne bede aandringt, volgens het 9de vers. *Opdat ik, zad zijnde, U dan niet verloochene, en zegge: wie is de Heer? Of dat ik, verarmd zijnde, dan niet stele, en den naam mijns Gods aantaste. Opdat ik*, door rijkdom *zad zijnde, U niet verloochene*, U, den milden Gever, niet miskenne, of voorbij zie; *en, verarmd zijnde, niet stele*, mij aan geenen oneerlijken handel schuldig make, *en den naam mijns Gods niet aantaste*, door valschelijk te zweren, den naam mijns Gods onteere. — Wij hooren hier den man spreken, die door den uiterlijken schijn zich niet laat verblinden, maar over de eigenlijke waarde der dingen een juist oordeel velt, en wiens begeerte zich alleen daarom tot het brood van zijn bescheiden deel bepaalt, omdat hij vreest, dat het bezit van meerdere of mindere goederen hem schadelijk zou kunnen zijn, en hij het daarvoor houdt, dat men het geluk des levens, in den middelstand, met den meesten grond verwachten kan. En waarlijk, Lezers! hoe vreemd het ook aan velen moge voorkomen, wij kunnen niet anders dan het oordeel van AGUR, als dat van eenen waren wijze, billijken, daar het door de ervaring van alle tijden wordt bevestigd, dat in den middelstand, bij het genot van het brood zijns bescheiden deels, het meeste geluk, en de meeste vroomheid, zonder welke er geen waar geluk mogelijk is, gevonden wordt. — Wij moeten zulks echter niet zoo verstaan, alsof men

in andere ſtanden geene ware levensvreugde zou kunnen genieten. Neen, er zijn rijken, die, omdat zij het geld niet alleen bezitten, maar het ook regt weten te gebruiken, en armen, die, tevreden met hunne geringere bedeeling, een vergenoegd leven leiden. Ziet men evenwel op de voor- en nadeelen, welke rijkdom en armoede veelal eigen zijn, dan zullen wij overtuigd worden, dat de middelſtand voor de verkieslijkſte te achten is. Of zou het bezit van veel geld en goed volſtrekt noodig zijn, om gelukkig te kunnen leven? Ja, dat zou een onontbeerlijk vereischte zijn, bijaldien de bron van waar vergenoegen in uitwendige omſtandigheden te vinden was. Maar daar deze in ons zelven gelegen is, volgt daaruit reeds, dat men, ook bij het bezit van mindere goederen, regt gelukkig wezen kan.

De man, die inwendige tevredenheid mist, zal niet vergenoegd zijn, offchoon hij ook de grootſte ſchatten bezit; terwijl hij, die een vergenoegd hart heeft, bij minder tijdelijk vermogen waarlijk gelukkig is. Een NABAL moge zijne ſchatten zien vermeerderen, de ware levensvreugde zal echter zijne woning ontvlieden, en zich vestigen in het hart van hem, die, tevreden met zijnen ſtand, niets meer begeert, maar, in navolging der edele Sunamitiſche vrouw, op de vraag: *wat is er voor u te doen?* tot antwoord geeft: *ik woon in het midden mijns volks!* (*) Ja, het ruim bezit van tijdelijke goederen draagt op zich zelve zoo weinig bij

(*) 2 *Koningen* IV: 13b.

bij tot ons waar geluk, dat men veeleer, bij het genot van het brood zijns befcheiden deels, de meeste levensvreugde genieten kan. Wien fmaakt de fpijze beter dan hem, die, na verrigten arbeid, of na voorafgegane onthouding, zijnen honger bevredigen kan? Te beklagen is voorzeker de arme man, die in de noodwendigfte levensbehoeften dikwijls niet kan voorzien. Maar is de rijke dan gelukkiger, die, zonder honger, aanzit aan eene wél voorziene tafel, of, door overmatig genot, eene walging gevoelt bij het zien van de keurigfte gereg- ten? Niet begeerlijk is de ftaat van den behoeftige, die zijne vermoeide leden flechts op een ftroo-leger kan doen uitrusten. Maar is de toeftand van dèn rijke zoo veel verkieslijker, wanneer hem, op het zachte dons nedergelegen, de flaap ontvliedt? Is niet, naar de uitfpraak van den wijzen SALOMO, *de flaap des arbeids zoet!* (*) Niet wenfchelijk is de ftand van den armen man, die niets zijn eigendom noemen kan. Maar is de rijke dan gelukkiger, wanneer hij, door eene onverzadelijke hebzucht gedreven wordt, en de fchatten, welke hij bezit, niet gebruiken durft? Min begeerlijk is, inderdaad, de ftaat van den arme, die altijd, zonder de minfte verpoozing, in het zweet zijns aanfchijns, om zijn dagelijksch brood werken moet. Maar is de toeftand van den rijke, die, bij gebrek aan bezigheid, van zelfverveling wegkwijnt, die, des morgens, wenscht: *och! dat het avond;* en des avonds, *och! dat het morgen ware!* dan zoo veel verkieslijker?

Raad-

(*) *Prediker* V: 11.

Raadpleegt de dagelijksche ervaring; en zij zal u leeren, dat, hoe verblindend de uiterlijke schijn ook wezen moge, de mensch, die het brood zijns bescheiden deels eten kan, de meeste levensvreugde geniet. — Daarvan zult gij nog meer overtuigd worden, wanneer gij opmerkt, hoe zoo iemand bewaard blijft tegen vele onaangenaamheden, welke het leven van den rijke en van den arme zoo menigmaal verbitteren. Hij toch is bevrijd van vele zorgen, welke met den rijkdom, zoowel als met de armoede, verbonden zijn. Dat armoede vele zorgen veroorzaakt, wordt door niemand betwijfeld. Treurig is gewis het lot der zoodanigen, die in gedurigen kommer verkeeren, om zich zelven en hun huisgezin het noodig levensonderhoud te bezorgen, en die, bij gebrek aan werk, dikwijls niet weten, van waar zij voedsel en deksel bekomen zullen. Maar waant niet, dat de rijke, offchoon hij deze zorgen niet kent, daarom van allen kommer bevrijd is. Het zijn, ja, zorgen van eenen anderen aard, die hem drukken, maar welke niet minder zijne levensvreugde verbitteren. Ziet eens, hoe de rijke zich afmat door overleggingen, en zich verdiept in berekeningen, om zijn geld op de voordeeligste en zekerste wijze te kunnen uitzetten. Ziet, hoe hij rusteloos bezig is in het beramen van plannen, om zijne schuren te vergrooten, en voor vele jaren te verzamelen. Let op de grievende teleurstellingen welke hij ondervindt bij het mislukken zijner wélberaamde ontwerpen. Ziet, hoe het minste gerucht van deze of geene gebeurtenis, welke de waarde zijner fondsen zou kunnen verminderen,

de

de blijdschap uit zijn hart en uit zijne prachtige woning verbant. Vertegenwoordigt u zijne zorgen, bij dag en bij nacht, om zijne schatten te verzekeren; en gij zult volkomen overtuigd worden, dat ook met den rijkdom vele zorgen, die de vreugde des levens vergallen, verbonden zijn. Gelukkig derhalve de man, die het brood zijns bescheiden deels, met een vergenoegd hart, eten kan, en bevrijd is van die bekommeringen, welke beide rijkdom en armoede met zich brengen! Gelukkig is hij vooral ook, omdat hij, zoo min door den nijd, als door de onderdrukking der rijken en aanzienlijken, gekweld wordt, en in stille rust zijne dagen kan doorbrengen. Hoe menigmalen zien wij het gebeuren, dat de man, die vele goederen bezit, maar bij wien, naarmate het vermogen aanwast, ook de begeerte toeneemt, met een nijdig oog nederziet op anderen, die of nog rijker zijn dan hij, of welker pogingen om zich te verrijken, gelukkiger slagen, dan welke hij, tot het zelfde einde, heeft aangewend? En heeft die nijd niet dikwijls ten gevolge, dat de één het geluk van den ander', door miskenning, verachting, onderkruiping, en andere schandelijke middelen, poogt te verwoesten? Maar ook de arme, hoe vele onderdrukkingen moet deze niet menigmalen van den rijke en aanzienlijke verduren, zonder dat hij, in zijnen diep afhankelijken staat, zich daartegen beveiligen of verzetten kan. O! gelukkig de man, die het brood eet van zijn bescheiden deel; op wien de rijke niet met jaloerschheid ziet, en die ook deszelfs kwellingen en verdrukkingen niet te vreezen heeft!

De bede van AGUR, welke zich alleen tot het brood van zijn bescheiden deel bepaalt, verdient derhalve reeds uit dien hoofde, als de begeerte van eenen wijzen man, geroemd te worden.

Maar dit zal vooral blijken, wanneer wij u de gegrondheid van zijn oordeel, dat men, in den middelstand, ook de meeste vroomheid, zonder welke geen geluk mogelijk is, verwachten kan, zullen hebben aangetoond.

Ten aanzien van deze stelling moeten wij echter vooraf opmerken, dat wij die geenszins in dien zin moeten verstaan, als of men in de paleizen der rijken, of in de hutten der armen, naar ware vroomheid te vergeefs zoude zoeken. Ook onder de rijken zijn de zoodanigen, die God in opregtheid dienen, zich als getrouwe rentmeesters der hun aanvertrouwde goederen gedragen, en in ware godzaligheid uitmunten. Even zoo ontmoeten wij zulken, die God van ganscher harte dienen, onder de armen, armen naar de wereld, maar rijk in God. Uit hunne nederige stulpen klimmen dagelijks de hartelijkste dankbetuigingen en de ootmoedigste gebeden op tot voor den troon van God, wien zij met hart en wandel verheerlijken, op wien zij hun vertrouwen stellen, en aan wiens zalige dienst geheel hun leven is toegewijd. Wanneer AGUR derhalve van oordeel is, dat men, in den middelstand, de meeste vroomheid verwachten kan, zoo wil hij alleen te kennen geven, dat men in dezen stand aan mindere verleiding tot afwijking van, en ontrouw aan God is blootgesteld, en er, uit dien hoofde, in denzelven meer vroom-

vroomheid plaats heeft, dan in andere ſtanden, welke aan grootere verzoekingen onderworpen zijn. Immers, naar het oordeel van AGUR, is de mensch, die groote ſchatten bezit, juist daardoor in gevaar, om God te verloochenen, Hem te miskennen, en, als den milden Gever van alles, ondankbaar voorbij te zien; zoodat het gevoel onzer dure verpligting om God te dienen, onderdrukt, en dien ten gevolge zijne geboden worden verſmaad. En dit oordeel van AGUR wordt door de ervaring volkomen bevestigd.

De man, die groote ſchatten bezit, en zich alle geriefelijkheden des levens bezorgen kan, vergeet maar al te dikwijls zijne diepe afhankelijkheid van den hoogen God, ziet Hem, den milden Gever, voorbij, daar hij het goud tot zijn vertrouwen ſtelt, en van hetzelve zijn heil verwacht. De ruime genietingen van aardſche genoegens, uitgebreide betrekkingen, aanhoudende gezelſchappen, elkander gedurig afwisſelende zinnelijke verſtrooijingen, bedwelmen zijnen redelijken geest, ontrooven hem den tijd om over God, zijnen duren pligt en verhevene beſtemming ernſtig na te denken, en verſtikken het goede zaad van ware vroomheid in zijn hart. Ach! hoe menig een, die groote ſchatten bezit, is gelijk aan den rijken man, in de gelijkenis van onzen Heer, (*) die, alle dagen, vrolijk en prachtig leefde, maar God en zijnen verarmden broeder vergat: of aan dien jongeling, die door zijn rijkdom werd terug gehouden, om

JE-

(*) *Luk.* XVI.

JEZUS te volgen, en bedroefd wegging, omdat hij vele goederen had! (*) Hoe waarachtig is het, hetgeen onze Heer te dier gelegenheid verklaarde: (†) *Voorwaar, ik zegge u, dat een rijke zwaarlijk in het koningrijk der hemelen zal ingaan. En wederom zegge ik u, het is ligter, dat een kameel ga door het oog van eene naald, dan dat een rijke inga in het koningrijk Gods.* Op de ondervinding gegrond is ook de betuiging van den Apostel PAULUS: (§) *die rijk willen worden, vallen in de verzoekingen en in den strik, en in vele dwaze en schadelijke begeerlijkheden, welke den mensch doen verzinken in verderf en ondergang.*

Maar ook de arme verkeert, volgens de waarachtige getuigenis van AGUR, in groot gevaar, om tot ontrouw aan God verleid te worden. Armoede kan hem tot oneerlijken handel brengen, en zelfs zoo diep doen zinken, dat hij den naam zijns Gods aantast, en, om zich uit zijnen hoogen nood te redden, of om zijnen oneerlijken handel te bedekken, den Allerhoogste, door valschelijk bij deszelfs naam te zweren, onteert. Vertegenwoordigt u den man, die in eenen diep armoedigen staat verkeert, en aan alles gebrek heeft, bij wien de nood zoo hoog geklommen is, dat hij niets heeft, om zijnen honger te stillen. Vertegenwoordigt u zulk eenen man, als echtgenoot, en vader van een talrijk kroost, die zich door nijpende armoede gedwongen ziet, aan gade en kinderen het noodig voedsel te ontzeggen, en

hun

(*) *Matth.* XIX: 22. (†) *Matth.* XIX: 23, 24.
(§) *Brief aan Timoth.* Hoofdst. VI: 9.

hun gekerm om brood hooren moet, zonder dat hij in hunnen nood kan voorzien. Stelt u daarbij voor, dat hij alle mogelijke middelen, om den honger der zijnen te stillen, te vergeefs heeft beproefd, vruchteloos heeft getracht, om het hart van onmedogende rijken door zijne tranen te vermurwen, nergens uitkomst ziet, in zijn vertrouwen op God wankelt, en, als de weduwe te *Sarphat*, (*) in wanhoop uitroept: *ik zal voor mij en mijne kinderen den laatsten voorraad bereiden; dat wij dien eten, en sterven!* Gevoelt gij het niet, in welk een dringend gevaar zoo iemand verkeert, om, langs oneerlijke wegen, den vreesselijken dood, waarmede de honger hem en de zijnen bedreigt, nog af te wenden; in welk eene verzoeking hij zich bevindt, om den naam zijns Gods aan te tasten? Ach! hoe menigeen, — dat hier de handelingen des regts getuigen! — hoe menigeen werd door nijpende armoede tot misdaden verleid, waartoe hij, bij het genot van het brood zijns bescheiden deels, oogenschijnlijk niet zoude gekomen zijn!

Is het derhalve waarheid, dat men, in den middelstand, de meeste vroomheid verwachten kan, omdat men in denzelven niet onderworpen is aan die verzoekingen, tegen welke de rijke en de arme beide te kampen hebben; is het waarheid, dat er, zonder ware vroomheid, geen geluk mogelijk is: dan moeten wij ook, vooral om deze reden, de bede van AGUR goedkeuren, en deszelfs wijsheid roemen, dat

(*) 1 *Kon.* XVII: 12.

dat hij zijne begeerte alleen tot het brood van zijn bescheiden deel bepaalt.

En wanneer wij onze aandacht vestigen op het edel *beginsel*, waardoor hij in zijne wenschen is bestuurd geworden; dan moeten wij, zijne wijsheid erkennende, vooral ook zijne Godvrucht prijzen. Dat hij zijne begeerte alleen bepaalt tot het brood van zijn bescheiden deel, kwam niet alleen voort uit de overtuiging, dat de vervulling van deze bede het meest tot zijn wezenlijk geluk dienen zoude; maar hij werd inzonderheid bestuurd door de edele vreeze, dat meer of minder genot van aardsche goederen hem tot ontrouw aan God en zijnen pligt zoude kunnen verleiden. Hoe duidelijk ontdekken wij dat Godvruchtig beginsel in zijne betuiging: *opdat ik, zad zijnde, u niet verloochene, en zegge: wie is de Heer! of dat ik, verarmd zijnde, dan niet stele, en den naam mijns Gods aantaste!* Wij hooren hier den man spreken, die vervuld is met diepen eerbied jegens God en deszelfs bevelen, die niets vuriger wenscht dan zich overeenkomstig die bevelen te gedragen, en zich door dat edel beginsel in zijne begeerte naar aardsche genietingen laat besturen. Wat dunkt u, Christelijke Lezer! verdient dan niet de bede van AGUR, als de begeerte van eenen Godvruchtigen wijze, geroemd te worden? En moeten wij, indien wij ons waar belang behartigen, en aan onzen pligt wenschen getrouw te zijn, in navolging van zijn voorbeeld, ook onze begeerten niet voornamelijk bepalen tot het brood van ons bescheiden deel?

Wordt u dat geschonken, moogt gij in zulk eenen

stand

ſtand ver. eren, waarin gij, zonder door onmatige zorgen te worden gedrukt, uwe dagelijkſche nooddruft vinden, en uw huisgezin met eere verzorgen kunt; zijt dan regt dankbaar aan Gods wijze en goede Voorzienigheid, welke u in dien kring heeft geplaatst. Gelooft op grond van het oordeel des wijzen en vromen AGURS, door de ervaring van alle tijden bekrachtigd, dat uw ſtand, gelijk dezelve boven diepe armoede te begeeren is, ook boven grooten rijkdom verre de voorkeur verdient. Laat u hierin door de uiterlijken ſchijn niet verblinden. De rijkdom moge zich als begeerlijk aan u voordoen, gelooft, dat vele ſchatten, uit haar zelve, geen wezenlijk geluk aanbrengen; denkt aan de zorgen, welke daarmede onafſcheidelijk verbonden zijn, vooral aan het gevaar, waarin rijkdom ons brengen kan, om God te vergeten, en Hem, als den milden Gever, voorbij te zien. Vestigt ſteeds het oog op uwe hoogere beſtemming; en maakt van uwe tijdelijke goederen zulk een gebruik, als dienen kan, om u tot eene getrouwe beantwoording aan die beſtemming op te leiden. Laat u, als AGUR, door eerbied voor God en deszelfs bevelen, in uwe wenſchen naar tijdelijk geluk beſturen. Zoo zult gij het ware vergenoegen vinden, en, bij mindere aardſche goederen, ſchatten voor den hemel verzamelen. Die hemelſche ſchatten zijn verkrijgbaar voor ons allen, in welk eenen ſtand wij hier ook zijn geplaatst. De ontfermende God laat dezelve ons aanbieden door zijnen Zoon, onzen Heer en Zaligmaker JEZUS CHRISTUS, die ze met zijn eigen bloed heeft verworven. O! dat wij dan, boven

al-

alles, naar die bestendige goederen zoeken, en uit onze bede tot God om het brood van ons bescheiden deel den wensch paren, dat wij de hemelsche schatten verkrijgen mogen!

Zijt gij met een ruim deel van aardsche bezittingen boven anderen begiftigd, geniet dan het goede, dat God u geeft, met een dankbaar hart. Wacht u voor onmatigheid zoo wel, als voor gierigheid. *Bidt* God, dat Hij u, bij het bezit van schatten, ook wijsheid geve, om daarvan een goed gebruik te maken, gedenkende aan de verklaring van onzen Heer: *het is niet in den overvloed gelegen, dat iemand leeft van zijne goederen.* (†) Beschouwt uwen rijkdom uit het regte oogpunt, als een talent u toevertrouwd, niet opdat gij het alleen voor u zelven bezitten, of in de aarde begraven, maar opdat gij, als getrouwe rentmeesters, hetzelve ook ten nutte van anderen zoudt besteden. Zegt het u zelven dikwijls, dat gij eens tot rekenschap van uw rentmeesterschap zult geroepen worden. Zet uw hart niet te zeer op uwe schatten. Op het onverwachtst kunt gij dezelve verliezen, door krankheid voor haar genot onvatbaar worden; of in dezen nacht kan God uwe ziel van u wegnemen, en wiens zullen dan die schatten zijn? Wacht u vooral, dat gij, door den rijkdom verblind, den Heer uwen God vergeet. Neemt de waarschuwing van den vromen AGUR daartegen ter harte. Zoekt voor dat vergeten van God nimmer verschooning in den bedwelmenden invloed van aardsche schatten. De

oor-

(*) *Luk.* XII: 15.

oorzaak ligt niet in den rijkdom zelve, maar in het misbruik, dat daarvan wordt gemaakt. Waakt dan, en bidt, opdat gij niet in verzoeking valt!

Of behoort gij onder de zoodanigen, die in eenen armoedigen ſtaat hunne dagen doorbrengen, naauwelijks hun brood hebben, en door benaauwende zorgen voor het onderhoud van hun huisgezin gedrukt worden; vraagt u zelven af, van waar het komt, dat gij tot dien ſtaat van diepe armoede gezonken zijt. Indien de oorzaken daarvan eens gelegen waren in onwilligheid om vlijtig te arbeiden, of in verwaarloozing van uwe huisſelijke belangen; zoudt gij dan die armoede niet aan u zelve te wijten hebben, en zoude het u dan wel voegen, daarover met God te twisten? Maar dat zou u evenmin betamen, al was het ook, dat gij, buiten eigen ſchuld, tot dien ſtaat gekomen waart? Of is God niet de vrijmagtige uitdeeler zijner goederen? Maar, daarenboven, moogt gij het er voor houden, dat God, die uwen aanleg en uw karakter grondig kent, u, met de meeste wijsheid, in dezen toeſtand heeft geplaatst, omdat dezelve, voor *uwe* opvoeding tot een beter leven, boven eenen anderen geſchikt is. Wie weet, voor welke zonden gij nu bewaard blijft, waartoe gij, bij het bezit van veel geld en goed, zoudt vervallen zijn! Ziet veel op het goede, dat gij, zelfs in uwen armoedigen ſtaat, dagelijks, uit Gods milde hand, onverdiend, geniet, op de voortduring van uw leven, op de bewaring van uwe gezondheid, boven allen rijkdom ver te waarderen; en gewent u, om veel te zien op hen, die nog

ar-

armer zijn, dan gij. Maar weest ook voor op uwe hoede, om niet te vervallen tot die zonde, waartoe hooggaande armoede den mensch zou kunnen verleiden. Al is de nood nog zoo geklommen, tracht u nimmer door oneerlijke middelen te redden. Het oog op God geslagen! Hij kan helpen, ook daar, waar men nergens uitkomst ziet. Op zijnen wenk moest ELIA naar *Sarfat* gaan, om eene arme weduw met haren zoon, toen de nood op het hoogste was, in het leven te behouden (*). Zoo kan God helpen. Zoo zal Hij helpen allen, die op Hem vertrouwen.

Zoekt boven alles naar rijkdom in de dienst van God en van onzen Heer en Zaligmaker JEZUS CHRISTUS, die zelf is arm geworden, opdat Hij ons door zijne armoede zoude rijk maken; en troost u met het uitzigt, dat het onderscheid tusschen rijken en armen, in dit leven door God met diepe wijsheid verordend, ophoudt met den dood. Dan is hij alleen rijk, die hier rijk was in God. Dan *worden de Godvruchtige armen door de engelen gedragen in* LAZARUS *schoot!* (†)

(*) 1 *Kon* XVII. (†) *Luk*. XVI: 22.

DE NIEUWSTE ONTDEKKINGEN

BEVESTIGEN DE WAARHEID DER OUDSTE BIJBELSCHE VERHALEN.

De meeste Lezers van dit Maandschrift zullen weten, welk eene beweging de ontdekkingen van de heeren YOUNG en SALT in *Engeland*, en, vóór en, van den heer CHAMPOLLION *den jonge* in *Frankrijk*, betreffende de hieroglyphen en het alphabet der oude Egyptenaren, in het geletterd *Europa* veroorzaakt heeft. Die van den oorsprong en den voortgang dezer belangrijke ontdekking meer wil weten, kan dit, gelijk in het *Morgenblatt* en elders, zoo ook vinden in de *Revue Protestante*, *Juillet* 1827, waaruit, hetgeen ik thans zal mededeelen, grootendeels ontleend is.

Het is thans alleen mijn doel, om onze Lezers aan te toonen, hoe voordeelig deze ontdekking voor de bijbelsche geschiedenis is, en hoezeer zij strekt om de waarheid der oudste bijbelsche verhalen te staven.

Vooraf moet ik dit aanmerken. Terwijl de voornoemde mannen hun onderzoek, geheel onafhankelijk van elkander, voortzetteden, en slechts als oudheidkundigen werkten, zonder dat zij bedoelden eenig godsdienstig stelsel te staven of te wederleggen; is echter dit onderzoek niet alleen belangrijk ter bevordering der wetenschap, maar ook ter bevestiging van ons geloof, zoodat elke vriend der waarheid in hunne ontdekkingen bewijzen vinden kan,

kan, die, op eene bijzondere wijze, de verhale
het eerste Boek van MOZES te lezen, bevesti
Wij worden in de hoogschatting van onzen
versterkt door Geleerden, die aan dit boek, bij
onderzoek, niet eens dachten; en gedenkteeken
zoo lang in duisternis bedolven, maar door
aan het licht gebragt, schenken ons nieuwe
den voor de waarheid onzer gewijde schriften.

Men heeft zich meermalen verwonderd, dat
oud werk ooit stellig heeft gesproken van voorna
in den Bijbel vermelde personen; ten minste
gedurende het ruime tijdperk, dat verloopen is
ABRAHAM tot de Babylonische gevangenis. K
dus wel sterker bewijs voor de waarheid der
belsche verhalen, wel kostbaarder ontdekking
voor den verdediger van derzelver geloofwa
heid, dan die is, welke ons de namen van h
gen, waarvan de Bijbel spreekt, doet lezen op
denkteekenen, opgerigt in een tijdperk, dat
mede naauwkeurig overeenstemt. Ziet hiervan
eenige proeven.

I. De herdersvorsten van Schytischen oorspr
waren, vele eeuwen vóór SESOSTRIS, in E
gevallen, en hadden het grootste gedeelte van
land veroverd omstreeks het jaar 2082 voor
tijdrekening, dus ten tijde van ABRAHAM. De
ten der *dynastie*, de *Thebaansche* geheeten, w
grondvester THOUTMOSIS I was, en welke aan
der herdersvorsten opvolgde, hebben de oudste ge
wen van *Thebe* en *Egypte* gesticht. THOUTM
werd aangebeden, onder den naam van *Amenot*
gelijk een God; dewijl hij het was, die E

van de herders bevrijdde. De herinnering der herderlijke heerschappij was steeds hatelijk voor de Egyptenaren, en voor de koningen der *dynastie*, waartoe ook die FARAO, van welke de Heilige Schrift spreekt, behoorde. JOZEF zeide toch tot JAKOB: (*Gen.* XLVI: 34) *elke schaapherder is den Egyptenaar een gruwel.* De heer SAULNIER, de zoon, heeft eene teekening gezien, die den haat, waarvan JOZEF spreekt, op eene zonderlinge wijze uitdrukt. Hij bezit ook eene zeer oude mumie, en onder de *cothurnen* (eene soort van laarsjes, waarvan zich de ouden bij zekere gelegenheid bedienden) der beide voeten heeft men een gekneveld herder geschilderd, als een zinnebeeld van den haat, dien men tegen deze omzwervende en veroverende stammen koesterde.

II. Het onderzoek van de heeren CHAMPOLLION en SALT heeft aan de geschiedenis der FARAO's veel licht bijgezet. De twee eerste FARAO's des Bijbels, de één, tijdgenoot van ABRAHAM, (*Gen.* XII: 15) den ander, tijdgenoot van JOZEF, (*Gen.* XXXVII: 36) waren van de achttiende *dynastie*, de *diospolitaansche.* Men herkent in de inrigting van hun hof de gewoonten der Egyptenaren, die, na de verdrijving der herders, weder ingevoerd werden. In den Bijbel (*Exod.* I: 11, 14) wordt gesproken van groote gebouwen, met welker stichting de FARAO's de Israëlieten kwelden. En ziet, juist de koningen van deze *dynastie* maakten zich beroemd door het oprigten der reusachtigste gedenkteekenen. De pilaren en vertrekken van graniet in het paleis te *Karnac*, vele tempe-

len van *Nubië*, de groote sphinks der piramide, en de kolossale obelisk van *St. Jan van Lateraan*, bewijzen de magt van THOUTMOSIS III, den *Moeris* der Grieken. AMENOPHIS II rigtte dat reusachtig standbeeld op, hetwelk de bijgeloovige nieuwsgierigheid der Romeinen gaande maakte. RAMSES II heeft de fraaije obelisken van *Logsor* laten zetten. De heer CHAMPOLLION heeft de namen van al deze vorsten gelezen in de opschriften hunner gedenkteekenen. De FARAO, onder wiens bestuur MOZES geboren werd, is RAMSES IV, gezegd *Mei-Amoun*; Deze vorst, die de Israëlieten met zwaren arbeid overlaadde, heeft van zijne bouwzucht in het oog loopende bewijzen nagelaten. Hij toch was het, die het ruime paleis van *Medinet-abou*, en den tempel, bij de zuiderpoort van *Karnac* gelegen, heeft laten stichten. In de *Louvre*, te *Parijs*, kan men zijn' *sarcophaag* (steenen doodkist) zien. Die tijdgenoot van MOZES moet dus veel langer dan veertig jaren geregeerd hebben, dewijl deze wetgever van *Israël* veertig jaren aan deszelfs hof doorbragt, en er eerst lang naderhand gezegd wordt, dat de koning van *Egypte* gestorven was. En uit de nieuwe ontdekkingen blijkt nu duidelijk, dat deze RAMSES (MEI-AMOUN), zesenzestig jaren geregeerd heeft. Is dus deze overeenstemming tusschen de gewijde en ongewijde geschiedenis, onlangs eerst aan het licht gebragt, niet een blijkbaar bewijs voor de waarheid der eerste? Wie toch zou die oude lijsten der Egyptische *dynastiën*, die rollen van papyrus, die ruïnen van *Egypte* vervalscht hebben, om ze zoo naauwkeurig te doen overeenstemmen met enkele

woor-

woorden, uitgesproken door een' Christen, STEPHANUS genaamd; (*Hand.* VII: 18, enz.) en met enige regels, geschreven door een' Jood, MOZES geheeten? Eindelijk, de FARAO der tien plagen, is RAMSES V, gezegd AMENOPHIS, zoon van den voorgaanden, de laatste koning der achttiende *dynastie*, en vader van SESOSTRIS. Zijn naam wordt gelezen op verscheidene deelen van het paleis van *Karnac*, dat hij versierd heeft.

III. Daar de negentiende *dynastie*, gesticht door SESOSTRIS, en de veroveringen van dezen vorst, plaats gehad hebben gedurende het omzwerven der Hebreën in de woestijn; zoo is hieruit gemakkelijk te verklaren, waarom MOZES volstrekt geene melding maakt van dezen RAMSES VI. De twintigste *dynastie* is die der *Bubastiden*, en hierop volgt eindelijk de *dynastie* der *Taniten*, die de Ethiopische verovering voorging. Na deze verovering werd de *dynastie* der *Saiten* gesticht, die op hare beurt den inval van CAMBYSES voorging.

Verscheidene opschriften van standbeelden bewijzen het verhaal, dat NECHO II *Jeruzalem* innam, en den koning JOACHAS gevankelijk naar *Egypte* voerde!

Men kan over de rijkheid van den oogst, die deze ontcijfering van het leesbare van het oude Egyptische schrift reeds heeft opgeleverd, oordeelen uit dit gezegde van den heer CHAMPOLLION: wanneer men het half verheven beeldwerk (*bas reliefs*) en de reusachtige opschriften gadeslaat, die de kolommen, de hoofdbalken (*architraves*), het metselwerk, met één woord, al de oppervlakten van eenen Egyptischen tempel van buiten en binnen

 be-

bevatten; dan leest men, bij opvolging, de leven beschrijving der koningen, onder wier bestuur de onderscheidene deelen der Egyptische bouwkun zijn uitgevoerd. Elk der groote gebouwen v *Egypte* is dus, in zeker opzigt, een histori boek, dat de namen en de opvolging der vors bevat; en de afbeeldsels der koningen zijn ove met zoo veel zorg en naauwkeurigheid vervaardig dat het niet meer twijfelachtig zijn kan, of beitelwerk levert ons derzelver ware afbeeldsels o Ik sprak slechts van het half verheven beeldwerk dat de FARAO's afbeeldt, dat is, de koningen v Egyptischen stam. Want de ontelbare schilderije die betrekking hebben op vreemde vorsten, bij voo beeld, op Romeinsche keizers, vertoonen ons no hun gelaat, noch hunne ware kleeding. De CAESA toch zijn, zoowel als de PTOLOMEÜSSEN, alle zonder eenige uitzondering, naar de wijze der Egy tenaren gekleed, en zoowel met de titels als teekenen der oude koningen van dit land versier zoodat hun naam alleen ons hunnen vreemden oo sprong kan ontdekken. Het schijnt, dat de Egypti sche kunst op deze wijze de dienstbaarheid van ha vaderland voor het oog der volken heeft trachte te verbergen."

Nog meer, de hooge oudheid, die men zoo ze heeft geroemd in den beroemden *fodiak* (dierenriem van ESNÉ, en van welken men hoopte, dat de tijdrekening van MOZES, wat de oudheid betref zeer ver zoude te boven gaan, deze wordt geheel w derlegd door de nieuwste ontdekkingen. „De na COMMODUS, die onwaardige zoon van MARCUS A

LIUS", zegt de heer CHAMPOLLION, „wordt viermaal gevonden op dit gedenkteeken, welks oudheid men heeft goedgevonden te laten opklimmen tot zulk een ver afgelegen tijdperk, dat die alle grenzen der gewone tijdrekening zoude te buiten gaan. — Ik wil hier alleen spreken van den beroemden *sodiak* van ESNÉ, dien men denkt, dat vele eeuwen ouder is, dan die van DENDERAH; ten aanzien van welken het tijdperk, waartoe hij behoort, even gemakkelijk kan bepaald worden. Een der eerste gevolgen van ons onderzoek is dus, dat duidelijk blijkt, dat *een der latere keizerlijke namen* juist gelezen wordt op een gedenkteeken van *Egypte*, dat men tot hiertoe als het alleroudste beschouwde." En wat den dierenriem van DENDERAH betreft, men kan zeggen, dat de heer CHAMPOLLION-FIGEAC aan de hooggeroemde oudheid van denzelven den doodsteek heeft gegeven in zijne *notice sur un stele en grec et en Egyptien demotique, de la nouvelle collection Egyptienne de Paris.*

Dit gedenkteeken toch bevat verscheidene opschriften, die de heer CHAMPOLLION-FIGEAC duidelijk heeft gelezen, en onder anderen eene *legale* en *authentieke* verklaring van HORUS, opzigter van den tempel van *Aphrodite*, die getuigt, dat hij zorg heeft gedragen voor den tempel en de putten, en die daaraan liet werken in het eerste jaar der regering van NERVA CAESAR TRAJANUS AUGUSTUS. De heer LATRONNE nu heeft bewezen, dat de tempel dezer godin, zonder eenigen twijfel, die is, welke men den grooten tempel van DENDERAH noemt, waar het *Planisphaerium* was, dat naar

Parijs gebragt is. De namen der Romeinsche keizers, te lezen in de opschriften, waarmede de tempel als bedekt is, hebben het tijdperk, waartoe hij behoort, buiten allen twijfel gesteld; gelijk dat van zijnen *zodiak*; en de heer CHAMPOLLION FIGEAC heeft in zijn fraai werk: *Annales des Lagides*, stellig bewezen, dat men in het jaar 98 der Christelijke jaartelling, onder de regering van TRAJANUS, nog aan dezen tempel werkte, geheel in den ouden Egyptischen stijl.

IV. Ten tijde van het verblijf der Israëliten in *Egypte*, waren aldaar godsdienstige corporatiën, wier landen FARAO de landerijen niet wilde laten verkoopen, en bestond er tevens een zeer ingewikkeld stelsel van belasting. Wij lezen *Gen.* XLVII: 22, dat FARAO alleen het land der priesters niet kocht. (Zie ook vs. 26.) De priesters hadden dienvolgens wezenlijke *privilegiën*. Maar nu zien wij op een der rollen van *papyrus*, in de verzameling van den koning van *Frankrijk*, dat deze priesters zulke *privilegiën* van eigendom werkelijk bezaten; daar de heer CHAMPOLLION in die rol een schrift, aan den koning PTOLOMEUS EVERGETES II gerigt, gevonden heeft, hetwelk betrekking had tot een land te *Thebe*, dat terug geëischt werd door een lid van eene heilige corporatie. (*)

Ik

(*) In de verzameling van Egyptische oudheden, onlangs door den koning van *Frankrijk* ontvangen, vindt men oude *broodmanden*, zeer kunstig uit riet gevlochten, bevattende nog overblijfselen van stukken brood, die ons de manden van den Egyptischen bakker in den droom herinneren. (*Gen.* XL: 16.) De ontelbare ge-

Uit hetgeen wij omtrent de Oversten der schattingen en de aandrijvers des volks en derzelven ambtelieden, *Exod.* I: 11 en V: 10 lezen, blijkt, dat het Egyptisch stelsel van belastingen zeer ingewikkeld was. Dit bestond nog onder de PTOLOMEÜSSEN. De hoogleeraar BUTMAN, te *Berlijn*, heeft op eene rol van Egyptisch *papyrus* uit de verzameling van *Minutali*, de woorden tolhuis, tollenaars, controleurs, griffiers, met één woord, al de personen van de schatkamer ontcijferd. JOZEF was *landvoogd*, *onderkoning* van *Egypte*. Deze waardigheid bestond nog in het Grieksche tijdperk. De heer CHAMPOLLION toch, las in No. 6 van het Grieksche papyrus in de verzameling van den koning van *Frankrijk*: „vonnis, geveld in een geding door de regtbank van den *landvoogd*, in het dertigste jaar van PTOLOMEUS EVERGETES II."

V. De heer CHAMPOLLION heeft bewezen, dat de eigen namen van beide sekfen in het oude *Egypte* bijna altoos zamengesteld waren uit die der Goden en

nigte huisraad, en zaken, tot het toilet behoorende; van goud en zilver, en vooral de ringen dezer verzameling, verklaren zeer goed *Exod.* XI: 2 en XII: 35. En, wat de zoo dikwijls herhaalde tegenwerping betreft, dat het de Israëlieten in de woestijn onmogelijk was, om een afbeeldsel uit metaal te gieten; zoo blijkt integendeel uit alles, dat de oude Egyptenaren in deze kunst zeer ver gevorderd waren. De genoemde verzameling toch bevat meer dan 400 beelden en beeldjes van brons, waaronder een van drie voeten hoog; ja, zij bevat zelfs verscheidene figuren uit massief goud gegoten, juist zoo als de afgod, *Exod.* XXXII, beschreven wordt.

en Godinnen. Dus beteekent POTIPHERA, dien wij Gen. XLI: 45 lezen, en die in de Koptische overzetting der heilige Schrift PÉTÉPHRÉ geheeten wordt, in het Egyptisch: die behoort tot Ré, dat is, tot de zon. Want de genoemde schrijver heeft getoond, dat de naam der zon in de Egyptische tal shré of ré is. De tekst des Bijbels nu zegt ons nog, dat deze POTIPHERA gouverneur van On, (Heliopolis, de zonnestad) was. De Bijbel noemt dus PÉTÉPHRÉ gouverneur van de zonnestad, van On; en het is merkwaardig, dat de heer CHAMPOLLION bewezen heeft, dat PÉTÉPHRÉ juist beteekent: tot de zon behoorende. De hieroglyphische tekst bevestigt dus volkomen dien van Genesis.

VI. Men leest 1 Kon. XI: 40, SALOMO zocht JEROBEAM te dooden; maar JEROBEAM maakte zich op, en vlugtte naar Egypte, tot SISAK, den koning van Egypte: en 1 Kon. XIV: 25, vergeleken met 2 Chron. XII: 2, het geschiedde nu in het vijfde jaar des konings REHABEAMS, dat SISAK, de koning van Egypte, optoog tegen Jeruzalem. Maar nu wordt het hoofd van de dynastie, der Bubastiden, door MANETHON genoemd Sesouchis of Sesonchosis; en op eene der zuilen, die den grooten tempel te Karnac versieren, las de heer CHAMPOLLION: „de geliefde van AMMON, SESONSCHOUK." Deze is dus de SESOUSCHIS van Manethon. En CHAMPOLLION heeft bewezen, dat deze dezelfde FARAO is, die in de heilige Schrift SISAK genoemd wordt.

VII. Eindelijk lezen wij, 2 Kon. XIX: 9, dat de koning van Assyrië kwade tijding kreeg van TIRHAKA, koning van Cusch (Ethopië). Deze is

wat

waarschijnlijk die FARAO, waarvan JESAJA, Hoofdst. XXXVI: 6 en XXXVII: 9, spreekt. Maar nu is de hieroglyphische naam TAHRAK, de TARACA der Grieken, en de TIRHAKA der heilige Schrift, door CHAMPOLLION gelezen. De heer SALT van zijnen kant en op zich zelven opmerkende, dat de Egyptenaren de namen hunner Grieksche souvereinen met Grieksche letters schreven, gelijk ook de namen der Romeinsche keizers, kwam op den vernuftigen inval, om te onderzoeken, of zij ook dezelfde gewoonte bij hunne Ethiopische vorsten gevolgd waren. En hoe groot was zijne blijdschap en verwondering, toen hij op vier plaatsen van eene teekening, gemaakt van een opschrift op een *porticus* te *Medinet-abou*, het woord TIPAKA las! Deze TIRAKA nu, of TIRAKAHAH, is de Ethiopische koning, waarvan de heilige Schrift zegt, dat hij SANHERIB, den koning van *Assyrië*, beoorloogde.

Uit al het gezegde zal nu genoegzaam blijken, van hoe veel gewigt deze ontdekking, de vrucht eener diepe en schrandere geleerdheid, voor de tijdrekenkunde en de geschiedenis is. Maar, gelijk in het begin van dit stukje gezegd is, mijn doel was verhevener. Ik wilde, namelijk, toonen, hoe zelfs de nieuwste ontdekkingen, onder het bestuur van Hem, die steeds waakt voor zijn Woord, moeten dienen ter bevestiging van ons geloof aan de waarheid der gewijde geschiedenis: en de opgegevene stalen zullen, zoo ik vertrouw, hiertoe voldoende zijn. Daar wij toch vele namen, die de gewijde geschiedschrijvers bezigen, op de gedenkteekenen van *Egypte* wedervinden, zoo kan men hieruit te regt besluiten, dat die geschied-

schrij-

ſchrijvers wél onderrigt waren, dat zij ons ni
bedrogen hebben, noch zelve bedrogen zijn. En
hoe vele droomen en gewaagde ſtellingen vervalk
nu even hierdoor! Aloude menſchelijke gedenk
ſtukken bevestigen dus de waarheid van onzen Bijbel

De ſchool des ongeloofs der laatstverloopen
eeuw, die van VOLTAIRE, en na hem die va
VOLNEY, welke zoo veel grond meende te vinden
in oude gedenkteekenen, om onze heilige Boeken
aan te vallen, ziet nu dezen grond wegzinken, en
wordt beſchaamd door de gedenkteekenen zelve. Dit
zal ſteeds het lot zijn van eene hoogmoedige ge-
leerdheid en oppervlakkige wetenſchap. De geleer-
den hebben zich uitgeput in gisſingen over geheim-
zinnige teksten. Nog voor eenige jaren heeft de
heer VOLNEY, met zijn boek in de hand, Egypte
en *Syrië* doorloopen, menende op de muren van
Thebe, en op de obelisken der *Delta*, de getui-
genisſen van een tijdperk vóór den zondvloed, de
bewijzen van Mozaïsch bedrog, de veroordeeling
van ons geloof, te lezen. Wel nu! de woorden,
die hij niet kon ontcijferen, wederleggen hem thans
zwijgend. De oude puinhoopen, door vijf veroo-
ringen verwoest, ten prooi aan zoo veel bar-
baarschheid, en aan zoo vele onweders blootgesteld,
konden, als hij oogen gehad had om te zien, de
Bijbelſche verhalen hem bevestigd hebben, en de
namen van diezelfde koningen, welker bestaan hij
ontkende, zijn op ſchier onvernietigbaar graniet ge-
ſchreven.

Elk waarheidlievende moet verlangen, dat voortaan
gewaande menſchelijke wetenſchap minder op eigen
doorzigt vertrouwen, en minder gewaagd zal zijn
in hare uitſpraken. Het lot toch van ſtelſels, ge-
ſmeed, om de geloofwaardigheid des Bijbels te on-
dermijnen, is, blijkens de ondervinding, zeer onge-
lukkig, maar echter hoogst verdiend geweest, en
ook die, waarop het geloof van halfgeleerden ſteun-
de, zijn door de Egyptiſche gedenkteekenen, waarin
zij gronden voor hunne meeningen waanden te vin-
den, op het ſterkst gelogenſtraft. Het is dus te
wenschen, dat geleerdheid en wetenſchap van dee-
les in het vervolg gebruik zullen maken.

*

NIEUW CHRISTELIJK MAANDSCHRIFT,

VOOR

DEN BESCHAAFDEN STAND.

Uitgegeven door

DE RINGSVERGADERING VAN AMSTERDAM.

TWEEDE DEEL.

N°. XI.

INHOUD.

TE AMSTERDAM, BIJ

JOHANNES VAN DER HEY en ZOON.

1828.

NIEUW
CHRISTELIJK MAANDSCHRIFT,
VOOR
DEN BESCHAAFDEN STAND.

REDEVOERING
OVER

't wezen der Christelijke Godsdienst, zoo als het zich, onder alle verscheidenheid van vorm, bestendig vertoont, en nimmer zal verloren gaan.

Gehonden door

G. J. ROOIJENS,

den 12 November 1827,

BIJ DESZELFS

ANVAARDING VAN HET HOOGLEERAAR-AMBT IN DE GODGELEERDHEID EN KERKELIJKE GESCHIEDENIS, AAN DE DOORLUCHTIGE SCHOOL TE AMSTERDAM.

Uit het Latyn.

Terwijl ik aan deze aanzienlijke en luisterrijke ...s het spreekgestoelte beklim, ontveins ik niet, ... veel bekommering bezwaard en tevens door

fmartgevoel bewogen te worden. Ruim negentien jaren zijn er verloopen, 'federt ik geroepen werd, om de ontdekkingen der heiligfte Godsdienst den volke te verkondigen, en mij ten pligt moest ftellen, al mijne krachten aan die werkzaamheden te wijden, welke aan het mij opgedragen ambt ten naauwfte verbonden waren. Daarop heb ik mij dan ook, naar de geringe mate mijner krachten, toegelegd, dat ik een niet geheel ongefchikt uitlegger der Heilige Schriften mogt blijken te zijn. Maar ziet! op een geheel ander tooneel moet ik nu verfchijnen, om, in eene taal, welker gemeenzaam gebruik mij ongewoon geworden is, ten aanhooren van eene zoo aanzienlijke vergadering der geleerdfte en befchaafdfte mannen, het woord te voeren. Indien wij nu CICERO zelven (verfchoont deze vergelijking) hooren belijden, dat hij nooit zonder ontfteltenis als redenaar optrad, wat wonder dan, dat mij thans geene geringe huivering bevangt, ja, dat mijn geest en geheel mijn geftel worden gefchokt, bij de vreeze van aan een zoo kiesch gehoor niet te zullen kunnen voldoen.

Doch bij die vreeze voegt zich nog eene andere gewaarwording. Want als ik bedenk, wiens plaats ik hier als opvolger bekleede, zoo kan ik niet anders dan het lot dezer doorluchtige School beklagen, welke van een harer fchoonfte fieraden beroofd is. Wij allen toch weten, hoedanig en hoe groot VAN HENGEL zich betoond heeft, toen hij nog in ons midden verkeerde. Wij zagen, hoe, onder zijn geleide en toezigt, de Godgeleerde wetenfchappen als op nieuw ontloken, welig tier-

tierden, en telkens al meer en meer toenamen in bloei. Helaas! wij verloren dien bij uitſtek voortreffelijken man, wiens uitgezochte wijze van behandeling der Godgeleerdheid ik des te meer moest bewonderen, naarmate ik meer in zijn' gemeenzamen omgang deelen mogt. Waarlijk, zijne hooge verdienſten, met opzigt tot den hier gevestigden zetel der ſchoone kunſten en wetenſchappen, zullen altijd in ons geheugen niet ſlechts, maar ook in dat der nakomelingſchap, blijven ingeprent.

Ontvang dan ook, beroemde man! ontvang, ofſchoon afwezend, de openlijke hulde van een hart, dat u vereert. Stijg op, in de u waardige loopbaan, tot hoogen en gedurig hoogeren trap van eer. Smaak tot in vreedzamen ouderdom de vruchten van uwen onvermoeiden arbeid; en verhoog, van dag tot dag, den roem der Leijdſche Hoogeſchool, die zich thans in het genot van uwe geleerdheid en edele hoedanigheden mag verheugen. Moge ſlechts uw beeld, hetwelk ik in mijne ziel gegraveerd houde, mij altijd zoo voor oogen zweven, dat ik mij dagelijks opgewekt gevoele om u na te volgen, en het hoogſte najagende, al is het op lager trap, niet geheel verwerpelijk moge bevonden worden!

Doch ik keere tot u weder, zeer geëerde Hoorders! en verzoek u dringend, dat gij mij, bij het voortzetten mijner rede, uwe toegenegene aandacht verleenen, en, naar uwe goedwilligheid, het middelmatige mijner voordragt verſchoonen wilt.

Vraagt gij naar de ſtof, die ik mij ter behandeling heb voorgeſteld? Ik meende die niet zoo zeer

 uit

uit de diepſte ſchuilhoeken der Godgeleerde weten-
ſchap te moeten ophalen; maar ik zag toch nu
zulk eene om, die aan den eenen kant in naauw
verband ſtond met de onderſcheidene gedeelten van
den mij opgedragen post, en aan de andere zijde
voor niemand uwer, die den naam van CHRISTUS
belijdt, vreemd of onbelangrijk kon geacht worden.
Mogt ik over zoodanige ſtof, onder de Goddelijke
goedkeuring, zoo het woord voeren, dat, indien
ik u al niet door den rijkdom en de ſchoonheid
mijner rede behage, ik ten minſte niet geheel be-
neden de waardige behandeling van zulk een ge-
wigtig onderwerp blijven moge! Ik zal dan ſpre-
ken *over het wezen der Christelijke Godsdienst,*
zoo als het zich, onder alle verſcheidenheid van
vorm, aanhoudend vertoont, en nimmer zal ver-
ren gaan. In de ontwikkeling dezer ſtof zal ik,
zoo veel derzelver uitvoerigheid zulks toelaat, zij
der beknoptheid bevlijtigen.

Als wij van de Christelijke Godsdienst ſpreken,
waartoe, mijne Hoorders! zouden wij dan met eene
wijdloopige ontvouwing derzelve beginnen? In
die Godsdienst zijn wij toch van jongs af onder-
wezen en opgevoed; en dat zij de bronwel is van
alle geluk, ondervinden wij zelve dagelijks,
wordt ons aanſchouwelijk, waarhenen wij onze
oogen ook wenden.

Overal zien wij haar wezen doorſtralen, waar
navolgers van CHRISTUS haren hoofdinhoud op-
gelooven, moedig handhaven, en waar deze

hevene Godsdienst zoo gepredikt wordt, dat zij hare kracht en werking op de harten der menschen kan uitoefenen. Maar wie zal ontkennen, dat zij, behoudens dit haar wezen, verscheidene vormen kan aannemen. Hier treedt zij te voorschijn in het eenvoudigste gewaad, volstrekt alle opsiering versmadende. Daar eigent zij zich alles toe, wat schoon en bevallig is: terwijl zij weder elders op de leest geschoeid wordt nu van eene dorre, dan van eene alles uitvorschende wijsbegeerte.

Intusschen vertoont zich deze verscheidenheid van vorm vooral in de wijze der vereering van God en der betrachting van zijne geboden. Deze is toch of eenvoudig, zoodat zij bijna eeniglijk in vrome gemoedsaandoeningen en eenen Godvruchtigen wandel bestaat: of er worden onderscheidene uiterlijke plegtigheden ingevoerd; de prachtige toestel wordt al grooter en grooter; de vereering van het Opperwezen bepaalt men tot hetgeen slechts de zinnen aandoet, en men roept eene tallooze menigte van kerkgebruiken te hulp, om door dezelve de Godsvrucht, zal ik zeggen, te bevorderen, of dwaasselijk met een overtolligen last te bezwaren?

Niemand late zich derhalve onbedachtzaam uit, als of het onverschillig ware, welk een' vorm de Christelijke Godsdienst aanneemt. Die vorm kan, ik beken het, van zulk een' aard zijn, dat het wezen van de Godsdienst onaangeroerd blijft, ja zelfs, dat zij den mensch behulpzaam is, om hem een helderder begrip van Goddelijke zaken te doen erlangen. Maar men bedenke tevens, hoe ras de groote hoop

 door

door het uiterlijk schoone wordt ingenomen; en, dan
niet zelden het wezen eener zaak door den vorm
verdrongen wordt, wie zal dan ook aan den vorm des
Christendoms het vermogen niet toekennen, om
datgeen, waarin de Godsdienst alleen bestaat, van
lieverlede uit het oog te doen verdwijnen, zoodat
het ten laatste gansch en al verloren gaat. Zoo
zou het er toe kunnen komen, dat eenmaal het
menschelijk geslacht van die gift des Hemels,
waarin men zich te voren verheugd heeft, en wi
ons nog mogen verblijden, beroofd wierd, en voor
eene ongelukkige nakomelingschap de bron van
eeuwig geluk zou gestopt zijn.

Maar, mijne Hoorders! indien misschien iemand
hier voor mogt duchten, diens ziel wensch ik van
die vrees te ontheffen en met blijde hoop te ver
vullen. Op welk eene wijze zal ik intusschen
eene zoo zware taak het best volbrengen? Zal ik
mij beroepen op den hoogstwijzen en tevens ...
barmhartigsten Bestuurder dezer wereld, van ...
wij met vertrouwen verwachten mogen, dat, ...
Hij die Godsdienst, welke voor alle volken zoo bij
uitnemendheid geschikt is, op eene bijzondere ...
geheel buitengewone wijze, onder de menschen heeft
ingevoerd, Hij zoo ook voor derzelver instand
houding, alle eeuwen door, zal zorgen? Of zal
ik de ontwijfelbare uitspraken der Heilige Schrift
aanvoeren, die, gelijk zij aantoonen, dat de Mo
zaïsche inrigting eens moest afgeschaft worden,
even zoo de bestendige voortduring van de Chris
telijke Godsdienst stellig verzekeren? Neen, h
lust mij een' anderen weg in te slaan, om ...

geen ik door betoog of gezag zou moeten staven, als door den helderften spiegel terug gekaatst, aanschouwelijk te maken. Is toch, gelijk CICERO zegt, de geschiedenis de getuige der eeuwen en de fakkel der waarheid, zij strekke dan ook tot getuige in onze zaak, en zette haar licht bij aan de stof, welker behandeling wij op ons namen.

Wie is er onder ons, mijne Hoorders! zoo velen wij ons aan de uitspraken van JEZUS CHRISTUS houden, wien het wezen van de, door Hem gepredikte, Godsdienst onbekend kan zijn? Wat toch leeren ons die uitspraken? Bevatten zij zeker wijsgeerig of volks-onderrigt aangaande de wijze, om hier op aarde verstandig en gelukkig te leven? Iets hoogers, gewis, waarderen wij in dezelve. Deelen zij ons dan de diepe wetenschap van eenigen hemelgeest mede? Eene veel verhevener wetenschap is het, welke wij in haar bewonderen. Den Zoon van God zelven stellen zij ons voor oogen, zoo als Hij op gezag des Vaders den Vader ons bekend maakt en vertoont. Komt dan tot Hem, en eerbiedigt in Hem met bewondering die waarlijk Goddelijke majesteit, waarmede Hij aan, door de zonde, strafschuldige, en, door derzelver bederf, rampzalige menschen, de raadsbesluiten des Vaders verkondigt, volgens welke Deze hun de vergeving der zonde wil verleenen, en wel zoo, dat zij, van alle vrees bevrijd, naar ware verbetering kunnen streven, en deelgenooten worden eener eeuwig durende zaligheid.

Alles toch, wat aan de leer van onzen Heiland eigen, al, wat in het vervolg door zijne Apostelen tot derzelver ontwikkeling en opheldering bijgedragen is, zien wij met deze raadsbefluiten ten naauwfte verbonden. En geven wij bovendien acht op de plegtigheden, door welke Hij het wezen van zijne Godsdienst voor onze oogen, als het ware, heeft afgefchilderd — den Doop bedoel ik en het Heilige Avondmaal — dan ftaan wij waarlijk in twijfel, of haar wezen, van wege deszelfs verhevenheid, dan of de vorm, waarin zij te voorfchijn treedt, van wege deszelfs eenvoudigheid, het meest onze eerbiedige bewondering verdiene.

Deze eenvoudigheid behaagde echter niet aan allen; en hoe verder de Christelijke leer over het wereldrond verfpreid werd, des te meer begon zij door verkeerde pogingen der menfchen opgefierd, maar inderdaad verbasterd te worden. Het Christendom wordt omhelsd door Joden, aan de Mozaïfche plegtigheden gewoon. Is het wonder, dat zij ten fterkfte geneigd zijn om de gebruiken van hunne Godsdienst met de nieuwe te verbinden, ten einde op deze den luister der voorvaderlijke Godsvereering over te brengen? Wat de Heidenen betreft, deze verlaten wel de dienst hunner ingebeelde Godheden, en bewijzen niet langer aan een' Jupiter en Venus den gebruikelijken eerbied. Het ontbreekt evenwel onder hen niet aan dezulken, die, vervuld met hunne wijsgeerige gevoelens, dezelve juist in de Christelijke Godsdienst meenen weder te vinden, of die de leerbegrippen van deze

Gods-

Godsdienst in overeenſtemming trachten te brengen met de ſtelſels van PLATO, van de Stoïcijnen, of van andere wijsgeeren. Sommigen al verder bekoort de, zoogenaamde, Allegoriſche Schriftverklaring; en van tijd tot tijd voert men zekere geheimzinnige leer en ſchijnwijsheid in, welke een' bijna ongeloofelijken invloed op de Godsdienst zelve gehad heeft: uit welk een en ander een ſtrijd geboren wordt tusſchen menſchelijke wijsheid en die Goddelijke, welke in het onderrigt van den grootſten Leeraar uitblinkt.

Maar midden in dien ſtrijd houdt echter de Godsdienst, zoo als zij door haren verheven' Stichter tot het menschdom gebragt is, onbewegelijk ſtand. Deze en geene laat zich wel van haren wezenlijken inhoud afleiden. Er verſpreiden zich velerlei, en daaronder zelfs zoo grove dwalingen, dat deze den Heiland zelven zijne Goddelijke majesteit dreigen te ontrooven. Aan de andere zijde gebruikt men, om de zoo genoemde eenheid in de Christelijke kerk te bewaren, harde middelen ook tegen hen, die tot kleinere afwijkingen vervallen. Maar des niet te min blijft er eene groote menigte derzulken over, die, terwijl zij met de broederlijke liefde een zuiver geloof verbinden, den heerlijken naam, waarop zij beſcheidenlijk roem dragen, tot geen geringe eer verſtrekken. Moeten wij toch het wezen van de Christelijke Godsdienst vooral naar den invloed beoordeelen, welke hij op geheel de denk- en handelwijze der menſchen uitoefent, rigten wij dan onze oogen naar een ſchouwſpel, dat onze bewondering, ja onzen eerbied alleszins verdient.

Werpt, bidde ik u, een blik op de eerste volgers van CHRISTUS. Welk eene verhevene zielsgesteldheid leggen zij aan den dag! Hoe uitstekend is de heiligheid, waardoor zij uitblinken! Ook daar, waar zij die overdrijven, maakt dit streven zelve hen groot! Alom heerscht het schandelijkst zedebederf: zij ondertusschen bewaren zich zuiver van deszelfs besmetting. Schoon door de scherpste pijlen van hoon en laster getroffen, worden zij echter zelfs door hunne bitterste vijanden dermate geregtvaardigd, dat deze zelve, als verbaasd door het gezigt eener nog geheel ongekende vereeniging van alle deugden, zich niet schamen, hen hunne broeders te noemen, en CHRISTUS als Heer te belijden. Zoo behaalt de Christelijke Godsdienst dagelijks nieuwe overwinningen!

Ziet intusschen, hoe zij, die, als voorstanders der oude Godsdienst, of liever des bijgeloofs, hierdoor verbitterd worden, de weerlooze schaar van Christenen door allerlei strafplegingen zoeken te folteren. Maar ziet dan ook, hoe in diezelfde Christenen, onder de hagchelijkste omstandigheden, als de woede tegen de nieuwe Godsdienst bij Romeinsche keizers, priesters en wigchelaars ontbrandt, zich het wezen dier Godsdienst zelve op het luisterrijkste openbaart. Al is het ook, dat zij somtijds over het betoonen hunner trouw aan JEZUS CHRISTUS misschien meer bekrompen dan juist gedacht hebben; zoo diep is echter de innige overtuiging van de hooge voortreffelijkheid der hemelsche Godsdienst in hunne harten gegraveerd, dat zij niet weigeren voor deze zelfs de grievendste smarten te dulden.

Der-

Dermate zijn zij van de gezindheden, welke die Godsdienst aankweekt, doordrongen, dat wij hen geduldig, kalm, zachtmoedig, aan God en hunnen dierbaren Verlosser gansch en al overgegeven, en vergevensgezind ook jegens hunne bitterste vijanden, den wreedsten dood zien ondergaan.

Gij moogt hier getuigen, eerbiedwaardige POLYCARPUS! die het beeld van CHRISTUS, hetwelk gij gedurende eene zoo lange reeks van jaren in geheel uw bestaan uitgedrukt hadt, op den brandstapel zelve naar het leven hebt vertoond. Ook op u beroep ik mij, heilige schaar van Martelaren! die geenzins vervoerd door den ijdelen roem van het martelaarschap, maar, gedrongen door de teederste liefde voor uwen grooten Meester, niet geaarseld hebt, voor Hem uw bloed te doen stroomen.

Inderdaad, mijne Hoorders! hoe aandachtiger wij zulke voorbeelden gadeslaan, met des te levendiger blijdschap zullen wij roem dragen op eene Godsdienst, die zulke vereerenswaardige helden kan kweken: en, wat ook met haar in de drie eerste eeuwen vreemdsoortigs vermengd zij, of welk eenen vorm zij bij sommigen hebbe aangenomen, haar wezen vertoont zich echter zoo duidelijk, dat wij hetzelve in het geloof, de bedrijven en geheel de leefwijze der meeste Christenen, in volle kracht bewaard zien.

Doch hier hoor ik mij toefluisteren: Gij meent wel uwe zaak met voorspoed te bepleiten; en zoo lang gij uit de, zoogenaamde, gulden eeuw des

Chris-

Christendoms uwe bewijzen ontleent, is er niet veel, dat men u met vrucht zou kunnen tegenwerpen. Maar let eens, bidden wij u, op de naastvolgende eeuwen: hoe zult gij u dan uit de moeijelijkheden redden, waarin gij u gewikkeld hebt?

Gereedelijk beken ik zelf, mijne Hoorders! dat ik in mijne befchouwing tot die tijden nader, in welke de hemelfche Godsdienst van dag tot dag een treuriger gelaat vertoonde, en in welke het eindelijk zoo ver kwam, dat de eigen leer van CHRISTUS uit het genootfchap der Christenen verbannen fcheen. De zaken mogten wel voor het oog een gunftiger aanzien verkrijgen, federt CONSTANTIJN, wien de naam van den *Groote* gegeven is, zelf een belijder des Christendoms geworden zijnde, op allerlei wijzen de belangen der Christenen begon voor te ftaan. Maar och of deze keizer, en nog meer deszelfs opvolgers, zoowel het heil der aangroeijende kerk, als derzelver uitwendigen luifter, hadden zoeken te bevorderen! Ziet, ondertusfchen, door welk eene onmatige zucht zij gedreven worden, om de Godsdienst, zoo als zij meenen, luifter bij te zetten! Van hier, dat men de gedaante der uiterlijke eeredienst met gekunftelden tooi zoekt op te fmukken. De prachtigfte tempels worden gefticht; en hetgeen in het oude bijgeloof de oogen had tot zich getrokken, wordt nu van lieverlede tot de Christelijke Godsdienst overgebragt. Dien ten gevolge treden de Geestelijken te voorfchijn, van dag tot dag klimmende in aanzien, en al meer en meer toenemende

de in gezag. Door trotschheid opgeblazen, wedijveren de voornaamsten onder hen om het opperbewind. Er ontstaat eene Priester-regering. Eindelijk spelen de Roomsche Pausen, in wereldlijke zoo wel als kerkelijke zaken, de eerste rol, en bijna alles, in het Westen althans, wordt naar derzelver willekeur en op derzelver wenken bestuurd.

Hier blijft het niet bij. Over de leer zelve ontstaan de hevigste twisten. Hetgeen dusverre in vromen gemoede geloofd was, wordt nu fijner uitgeplozen, en alles wordt op de schaal gelegd van de spitsvondige en bekrompene zorgvuldigheid der Schoolgeleerden. Wat meer is, de volgelingen van CHRISTUS haarkloven onderling, en zelfs om enkele uitdrukkingen vervolgt de een den ander' met een' volstrekt blinden haat. De gulden vrijheid van denken en gevoelen gaat alzoo verloren. Zij, die zich opvolgers van PETRUS noemen, beslissen, als op deszelfs stoel gezeten, alles uit de hoogte. Wijd en zijd zwaaijen zij hunne vreesselijke banblikſems, en al wat zij voor hun eigen belang dienstig achten, leggen zij het domme, en voor hen sidderende, volk gebiedend op. Zoo wordt de eeuw voorbereid, zij nadert, zij is daar, in welke de Christelijke kerk, helaas! door de zwartste duisternis bedekt wordt.

Nogtans zelfs in die tijden missen wij niet geheel en al zulke hoogst voortreffelijke mannen, die sieraden der geleerdheid en des Christendoms kunnen heeten. Ziet naar het Westen, mijne Hoorders! hetwelk niet weinig wordt opgeluisterd,

voor-

vooral door de welfprekendheid van eenen LAC-TANTIUS en eenen AMBROSIUS. Wendt uwe oogen naar het Oosten! Daar fchitteren BASILIUS *de Groote*, GREGORIUS van *Nazianze*, en wien *ik* het eerst had moeten noemen, JOANNES CHRYSOSTOMUS. Zulke flonkerfterren worden wel in het vervolg zeldzamer, en beginnen bijna geheel *te ontbreken*: ook was het, buiten twijfel, aan de *leeraars* zelve te wijten, dat de Godsdienst toen *minder* haren echten invloed op de harten der menfchen heeft uitgeoefend. Haar wezen lag dus *verborgen*; maar verborgen, om als de regte tijd daar zou zijn, in des te helderder daglicht te voorfchijn te treden.

Met dat al werpt gij mij nog dien ijdelen drom van plegtigheden voor, welke men bij de Godsdienst in zwang ziet. Ik wil dan ook niet ontkennen, mijne Hoorders! dat hare menigte voor de goede zaak hoogst nadeelig is geweest. Maar, ik bid u, geeft gij ook van uwe zijde toe, dat niet elke Godsdienstvorm even gefchikt is voor alle menfchen. En vestigt dan nu eens uwe aandacht op die woeste volken, welke, na de omkeering des Romeinfchen rijks, de Christelijke Godsdienst hebben omhelsd. Kunt gij wel vermoeden, dat de, als bij kinderen, ongevormde ziel dier volken in haar behagen zou hebben kunnen fcheppen, indien zij hun flechts in haren eenvoudigen vorm bekend was geworden? Nu, ondertusfchen, heeft de vorm hen aangetrokken, en door het fchitterende van haren vorm heeft de Godsdienst zelve, van welk een aard zij toen ook zijn mogt, zich bij het

ar-

aannemelijk gemaakt. Maar merkt ook met bewondering op, mijne Hoorders! hoe veel zelfs de zoo verbasterde leer van CHRISTUS op die volken vermogt. Zij heeft hunne zeden verzacht, en hen hunne woestheid doen afleggen. Van lieverlede worden zij van hun onbeschaafd en ruw leven, van den roof en de wreedste wijze van oorlogvoeren, tot akkerbouw, tot koophandel, met één woord, tot alle beschaafdere werkzaamheden geleid. Wij betreuren wel het hand over hand toenemend bijgeloof, hetwelk — zoo als niemand immers ontkennen zal — in de middeleeuwen vooral een' zeer hoogen trap heeft bereikt. Maar men meene echter niet, dat het den geest van allen dermate bemeesterde, dat niemand van hetzelve vrij en onbesmet zou zijn gebleven. Van KAREL *den Groote*, wiens onbekrompener denkwijze voor het begin der negende eeuw, als ook voor volgende tijden, ten licht verstrekt heeft, wil ik niet ophalen. Ik vermeld even min die mannen van verhevener aanleg, welke toen en naderhand zuiverder beginselen aan den dag legden, een' ALCUINUS, JOANNES ERIGENA, GERBERTUS, ABAELARDUS, PETRARCHA en anderen. Ik beroep mij ook niet op die scholen en geleerde stichtingen, die, van KAREL af, in het Westen bloeiden. Ik spreek eindelijk niet van de betere Godsdienstbegrippen, die, in het Oosten vooral overgebleven, zich naderhand allerwege hebben verspreid. Geheele volken ontdekken wij, bij welke de Christelijke Godsdienst, zich door haren eenvoudiger vorm aanbevelende, haar wezen op de uitnemendste wijze kenbaar maakt.

Als in het verschiet zien wij de Syrische Christenen. Van naderbij vertoonen zich de Albigenzen, en het edel geslacht der Waldenzen, dat, als een helder gesternte, aan den, van alle kanten, met duisternis bedekten hemel glinstert.

Ja, welk een dikke nevel ook het wezen verduisteren moge van de Godsdienst, die van boven tot ons kwam, zij zelve is te vergelijken met de zon, door welker licht wij verkwikt worden. De hemel wordt, wel is waar, door zwarte wolken bedekt, die al zwaarder en zwaarder zich op één pakkende, aan de aardbewoners een vreesverwekkend schouwtooneel opleveren. Nooit zijn zij echter zoo ondoordringbaar, dat zij, ik zal niet zeggen, de zon van haar licht, maar ook ons van haar liefelijk schijnsel geheel en al zouden kunnen berooven. Maar ziet! zoodra de wolken zijn afgedreven, is het weder één en dezelfde zon, die hare stralen als met nieuwen glans uitschietende, de wereld verheugt, en de gemoederen der menschen, terwijl zij hun gelaat opheldert, met feestelijke vreugde doordringt. Daarom eeren wij u, o nooit volprezene Godsdienst! als eene zon, die voor den menschelijken geest nimmer ondergaat; en met des te levendiger vreugde begroeten wij u, naarmate de dag ons meer gewenscht is, dien wij, door uwen invloed, uit den akeligsten nacht zien aanlichten en doorbreken en met gedurig toenemende majesteit schitteren.

Welaan, mijne Hoorders! beschouwt de zoo heugelijke verandering van zaken, en streeft met mij,

mij, hoe zich de weg nog kronkele, naar het voorgestelde doel!

Door barbaarschheid te onder gehouden, en door valsche begrippen, als door zoo vele kluisters, geboeid, lag schier geheel *Europa* magteloos neder, en de daaruit ontstane verdooving, welke over het geheel den geest der menschen bevangen had, hield ook in het gemeene leven de meeste in sluimering. Thans echter loopen onderscheidene gebeurtenissen zamen, welke den diepen slaap langzamerhand verdrijven, en hen, die door denzelven bedwelmd zijn, tot een nieuw leven oproepen. Wie uwer herinnert zich niet de kruistogten? Maar hetgeen uit den schoot des bijgeloofs zelve geboren werd, vat tegen zijne moeder de wapenen op, en de verstandsbeschaving, waarin de Saracenen, sedert langen tijd, de Christenen vooruit waren, wordt in *Europa* overgebragt. Voorts bezwijkt het lang geschokte Oostersche rijk voor de Turksche wapenen. Doch deze voor hetzelve noodlottige dag doet een' gelukkiger tijd aanbreken, daar Grieksche geleerden, aan de jammerlijkste verwoesting ontkomen, het licht van vruchtbaarder kennis in *Italië* ontsteken. Men ontdekt eindelijk de voortreffelijkste van bijna alle uitvindingen, de boekdrukkunst; door welker verwonderlijke uitwerking al, wat of de aanwezige eeuw, ter bevordering der waarheid, uitdenkt, of de oudheid uitgedacht heeft, aanhoudend, en als door tooverkracht, over het geheele wereldrond verbreid wordt. Aldus worden de roemrijke gedenkschriften der Grieken en Romeinen, welke lang in

vergetelheid bedolven lagen, alsmede de heilig oorkonden des Christendoms, te voorschijn gebragt, ontvouwd en algemeen bekend gemaakt. Zoo begint de geleerdheid meer en meer te bloeijen. Zoo wordt het gevoel voor het schoone en bevallige verfijnd, en over het geheel wordt de menschelijke geest door eene vurige begeerte gedreven, om alle zaken van hooger belang naauwkeurig te onderzoeken. Hoe kon het anders, of de Godsdienst moest uit dit alles het gewigtigste voordeel trekken; dan zij, de onkunde bovenal als hare vijandin beschouwende, al, wat waar en goed is, ten haren eigen nutte aanwendt. Er staan dan ook, hier en ginds, mannen op, voor wie, als tot edeler denkwijze gevormd, het slavenjuk der Priester-regering al gedurig hatelijker wordt; en hoe dieper deze meer verlichte mannen zelve tot het echte wezen van de Godsdienst doordringen, des te ijveriger prijzen zij denzelve aan anderen aan. En niet te vergeefs. Ofschoon deze en gene aan de verschrikkelijkste strafpleging wordt overgegeven, groeit echter het getal van hen, die naar hetzelfde doel streven, op eene verwonderlijke wijze aan: ja, de strafplegingen zelve werken daartoe mede, als welke in de gemoederen der menschen de zucht doen ontstaan, om op te komen en te strijden voor waarheid en regt. Zoo ziet men dan ook, dat dagelijks bij een grooter aantal de wensch, het verlangen, de dringendste begeerte gekoesterd wordt naar eene Godsdienst, uit welker zuivere bron zij eene regte kennis van Goddelijke zaken en duurzame vertroosting mogen putten; en de tijd schijnt nie

mee

meer ver af te zijn, waarop die brandende dorst van alle braven gelescht zal kunnen worden.

Den vurigsten dank zij daarom der Goddelijke Voorzienigheid toegebragt, die ter regter tijd een' man verwekt heeft, boven wien men geen gewenschter voorwerp van den Hemel zou hebben kunnen afsmeken. Ik bedoel MARTINUS LUTHER, van wien ik gereedelijk erken, dat ik hem des te eerbiediger moet bewonderen, hoe langer ik het oog op hem vestig. Naauwelijks heeft de onverschrokkene held zijn gevoelen over de zaak van Godsdienst en menschelijkheid verklaard, of zijne stem, noch door de tegenwoordigheid des doorluchtigsten Keizers, noch door die der magtigste Vorsten of aanzienlijkste Bisschoppen, bedwongen, weergalmt door bijna geheel *Duitschland*: en de denkbeelden, welke zich, of vroeger, of ten zelfden tijde, in den geest van ZWINGLI, gelijk ook vervolgens in dien van KALVIJN, gevormd hadden, uiten zij thans, door dit gezag gerugsteund, met te meerdere vrijmoedigheid in het openbaar. Alzoo dan ontstaat en vestigt zich eene nieuwe orde van zaken, die ongetwijfeld een duurzamen en wel den heilrijksten invloed moet uitoefenen.

Hoe zeer ware het nu te wenschen geweest, dat deze invloed niet vertraagd was geworden door hen, die vreemd van den vrijen geest, welken wij in de Hervormers roemen, meer op den vorm, dan op de zaken zelve, hechtten. Men begint toch alweder over de uitspraken van Godgeleerden en Wijsgeeren heftig te twisten; terwijl men zich over de

 Gods-

Godsdienst zelve weinig bekreunt. Doch, bij de vertegenwoordiging dier twisten, behoeven wij niet te denken, dat het wezen der Godsdienst in gevaar zou zijn gebragt. Want offchoon de vrijere denkwijs der Christenen onderfcheidene genootfchappen doet ontftaan, die ook in vorm aanmerkelijk van elkander verfchillen; in de hoofdzaak ftemmen echter de meeste met elkander overeen. Vergeefs waagt daarom een leger van Deïsten en Naturalisten op de Godsdienst zelve een' aanval: en wat ook de ftroeve fcherpzinnigheid der Engelfche, of de fpotzieke wuftheid der Franfche Wijsgeeren, door boert en valfche voorfpellingen, beproeve; hunne pogingen en wenfchen worden verijdeld. Wat zeg ik? zóó wordt de ftrijd met hen gevoerd, dat, terwijl de vorm van het wezen naauwkeuriger wordt onderfcheiden, de ftrijd zelve tot verhooging der eer van de Christelijke Godsdienst uitvalt.

Met dat al, is het niet te ontkennen, dat zeer velen onder de Christenen, uit zucht om zich met alles te vereenigen, aan de gevoelens hunner tegenpartijders te veel hebben toegegeven. Van hier die zucht naar al wat nieuw is. Van hier de roekeloosheid in het verklaren, of, laat ik liever zeggen, in het verdraaijen van den zin der Heilige Schrift. Van hier, dat er zeer veel tot den vorm van de Godsdienst gebragt is, hetwelk wij ftandvastig volhouden tot haren hoofdinhoud te behooren. Waren de fnoode pogingen van fommigen eindelijk hun naar wensch gelukt, van onze eerbiedwaardige Godsdienst zou ons dan naauwelijks

ee

eene flaauwe fchaduw zijn overgebleven. Maar dit, mijne Hoorders! heeft de Almagtige verhinderd. En mogen wij met de innigfte blijdfchap opmerken, dat onze volksgenooten, naar de hun eigene gematigdheid, van de vermetelheid onzer naburen over het geheel onbefmet zijn gebleven: het zou ook, voorwaar, ondankbaar zijn, indien wij aan bezadigder mannen in *Duitschland* den lof wilden weigeren, van met het gelukkigst gevolg de Godsdienst verdedigd en opgehelderd te hebben.

Intusfchen wordt de ftrijd met andere wapenen vernieuwd, en de Godsdienst voelt de uitwerking, gelijk van de wijsbegeerte dezer eeuw in het algemeen, zoo ook in het bijzonder van de Kantiaanfche. Maar noch het *Scepticismus*, hetwelk in deze fchuilde, noch de zedekundige uitlegging der Heilige Schrift, welke zij aanprees, waren in ftaat, de grondzuilen der Goddelijke leer omver te ftooten, of deskundigen in te nemen tegen de fpraakkundige Schriftverklaring. Wat meer is, zeer velen hebben de leerftellingen dier wijsbegeerte zóó aangewend, dat zij juist door deze aan de leer van CHRISTUS te uitftekender roem hebben toegebragt.

Nog echter is de ftrijd niet geëindigd. Wat zeg ik? ook heden ten dage wordt op zulk eene wijze gekampt, dat wij met de hoogfte belangftelling den uitflag daarvan te gemoet zien. Hier komen de Mijftieken te voorfchijn, die, of in de gevoelens van vroegere Mijftieken, of in de uitfpraken

van SCHELLING of HEGEL, hun steunsel zoekende, bijna alles tot een willekeurig spel der verbeeldingskracht, of tot zeker duister gevoel, of tot inwendige bevattingen der ziel terug brengen. Daar treden de Rationalisten en Supranaturalisten, met tegen elkander overstaande benden, in het strijdperk; waarvan de laatste aan het Goddelijk gezag der openbaring onbewegelijk vasthouden, de eerste daarentegen alles willen afgemeten hebben naar de oordeelvellingen der menschelijke rede: terwijl beide, op verschillende wijze, nu eens *alle* anders denkenden, dan weder malkander onderling bestrijden.

Maar zullen wij nu angstvallig uitroepen, dat alzoo de Godsdienst zelve in gevaar is? Neen, voorzeker! Dat zij ongeschonden blijft, getuigt ons nog het echte geloof van zoo velen; zelfs wanhopen wij, bij eene naauwkeurige beschouwing der zaak, aan de dwalenden zelve niet geheel en al. Dit is toch de eigenaardige kracht der menschelijke rede, dat wij, schoon dan ook een' tijd lang als door ijdele droombeelden misleid, *nogthans* ten laatste tot hare heilige vrijplaats de toevlugt nemen. Maar ook dan nog heeft de menschelijke rede zoo zeer behoefte aan een hooger en waarlijk Goddelijk onderrigt, dat zij met de uiterste inspanning daar naar zoekt, en, het eenmaal gevonden hebbende, tot de omhelzing van hetzelve als van zelfs wordt gedrongen.

Waarlijk, mijne Hoorders! het is de Godsdienst zelf, die aan het hoofd staat van den strijd, die er gevoerd wordt, altijd gereed, om zoo groot

ge

geschillen te vereffenen; en, met de grootste bereidwilligheid elk het zijne toekennende, vertoont zij noch aan de verbeelding of het gevoel, indien deze zich slechts door de rede willen laten besturen, noch aan de rede, als deze zich aan de onfeilbare uitspraken der Godheid onderwerpt, een' dreigenden blik. Neen, met een kalm gelaat vestigt zij haar oog op de benden der strijders, en ons, zoo vele wij haar aanhangen, met hare liefelijke stem zamenroepende, zegt zij: ontslaat u toch van alle ijdele vrees, blijft rustig van ziel, en verlaat u, met een onwrikbaar geloof, op mij, die u het onveranderlijke van mijn vermogen, tot in de verste tijden, toezeg.

Aldus hoorden wij eene Goddelijke voorspelling; en, zien wij op den verloopen tijd, zoo ver mogelijk, terug, wat reden hebben wij dan, om derzelver vervulling niet met vertrouwen te verwachten?

Beschouwen wij die verwonderlijke afwisseling van menschelijke zaken, welke de geschiedenis van achttien eeuwen ons voor oogen stelt, dan moeten wij ons inderdaad getroffen gevoelen. Rijken, welke men, toen zij in bloei waren, voor onvergankelijk zou verklaard hebben, zijn verwoest, ja ten gronde toe gesloopt. Maar dat hemelsch Koningrijk, waarvan de eigen Zoon van God stichter en beschermer is, heeft stand gehouden, en houdt stand tot op den huidigen dag! Afgekeurd, verworpen, geheel in vergetelheid gebragt zijn de

 leer-

leerstellingen, zal ik zeggen, der menschelijke wijsheid of dwaasheid? welke, in het eerst goedgekeurd en met algemeene toejuiching ontvangen, geacht werden op den duur te zullen worden erkend. Maar de allereenvoudigste Godsdienst, die de bestendigheid dier hoogere wereld, uit welke zij op deze aarde is neergedaald, door hare eigene bestendigheid uitdrukt, heeft hare kracht behouden, en behoudt die tot op den huidigen dag! Welke verschillende en gruwzame aanslagen hebben hare bitterste vijanden, te allen tijde, tegen haar gesmeed en ondernomen! *Zij* ondertusschen deed nooit onder, maar heeft altijd gezegepraald; en hoe heeter de strijd was, des te glansrijker was hare overwinning. Ja, uit hetgeen haar den ondergang scheen te dreigen, ontleende zij zelfs meermalen steunsels tot verhooging van haren luister, zoodat zij haren voortreffelijken aard te duidelijker in het licht stellen, en zich bij allerlei soort van menschen te gemakkelijker aanbevelen kon.

Welaan dan, bevreesde belijder van CHRISTUS, wie gij ook zijn moogt, verhef uwen neergebogen geest tot de blijdschap der hope! Of meent gij, dat de barbaarschheid, die in de middeleeuwen de geesten verstompte, wederkeeren, en, met nieuwe kracht gewapend, het gezegend licht der Christelijke Godsdienst uitdooven zal? Matig, bid ik u, matig uwe ijdele bezorgdheid. Is er toch eenige reden, om u alzoo te kwellen? Zelfs toen heeft de Godsdienst overwonnen, toen haar zoo vele hulpmiddelen, welke zij nu bezit, om zich van de overwinning te verzekeren, ontbraken.

Aan-

aanschouw, hoe thans de zaden der heilzaamste kennis, wijd en zijd zijn gestrooid. Merk verder op, welk eene naauwe gemeenschap er thans bestaat tusschen de verschillendste volken, in koophandel en zeevaart, in denken en schrijven: eene gemeenschap, zoo als men nooit te voren gekend heeft. Overweeg eindelijk, hoe thans de Goddelijke leer van JEZUS met de wetten en belangen van den staat, met kunsten en wetenschappen, ja met alle, zoo bijzondere als openbare, inrigtingen derwijze zamenhangt, dat gij u ook daardoor omtrent de duurzame kracht dier leer moet laten geruststellen.

Maar hetgeen *gij* vreest van eene wederkeering der onkunde, ducht zulks niet welligt *een ander* van eene te groote verstandsbeschaving? Ik beken het, er bestaat eene, te onregt zoo genoemde, verlichting, die door de Christelijke Godsdienst volstrekt wordt verworpen. Maar zullen wij daarom die, welke zich vertoont in de zucht voor waarheid en regt, voor het schoone en goede, en in dat alles, wat dienstig is aan de bevordering van geleerdheid en beschaving, — zullen wij die verlichting voor strijdig met de Godsdienst verklaren? Wat mij betreft, ik verheug mij, als ik zulk eene verlichting zie toenemen: en moet ook gij, mijne Hoorders! u niet daarover met mij verheugen, als gij opmerkt, wat u door de geschiedenis wordt voorgespiegeld? Welke tijden toch waren voor de Godsdienst de verderfelijkste? Waren het die, in welke het licht helderder, dan anders, scheen? Men vergelijke slechts de middeleeuwen

met de daarop gevolgde tijden; en aan alle billijke regters verblijve hierover de uitſpraak. Sedert de letteren zijn herboren, en de vrijheid in denken en gevoelen herſteld is, heeft de oordeelkunde de woorden en uitſpraken der Heilige Schrift in hare eigene ſchaal onderſcheidenlijk gewogen. De ſpraakkundige uitlegging heeft alles, wat tot het wezen der Godsdienst zelve behoorde, op het zorgvuldigst getoetst. Men heeft onderzoek gedaan naar de landen, de zeden, de burgerlijke inſtellingen, de Godsdienſtige leerbegrippen der volken en perſonen, welke de boeken des Nieuwen Verbonds ons voorſtellen. En, vraagt gij, met welk een uitſlag? met een' ongunſtigen en voor de leer van CHRISTUS verderfelijken? Neen, waarlijk! maar met een' allergelukkigſten; zoo zelfs, dat die Goddelijke leer, even als gelouterd goud, in hare voortreffelijkheid en waarheid te helderder uitblonk.

Of zouden wij vermoeden, dat in de diepere navorſching der natuur, of in de aanmerkelijke vorderingen der Aardkunde, der Starrekunde, en dergelijke wetenſchappen, iets ſchuilen mogt, hetgeen eenig kwaad kon doen vreezen? Inderdaad, het is er zoo ver af, dat, door hetgeen ook de jongſte tijden in dit opzigt hebben bijgedragen, aan onze hemelſche leer afbreuk zou gedaan zijn, dat zij veeleer hierdoor niet zelden op eene verwonderlijke wijze is bevestigd geworden. Of wie zal eindelijk een angstvallig oog ſlaan op den fijnen kunst-ſmaak onzer eeuw, naar wier ſchatting oordeelende, men ligtelijk kon wanen, dat de hoogwaardige Godsdienst, althans wat derzelver vorm betreft, het onvriendelijk gelaat eener afge-

leef-

liefde vrouw zou vertoonen? — Ik bid u, men bedenke zich toch! Want gelijk eene maagd, die eer, dan hare schoonheid ten toon te spreiden, dezelve, offchoon vruchteloos, zoekt te verbergen, zich doorgaans des te bevalliger voordoet: zoo heeft ook die Godsdienst iets in hare oorspronkelijke schoonheid, waardoor zij ook voor de beschaafdste mannen bekoorlijk was en is en altijd zal blijven. En geven wij acht op den vorm, waarin zij hare Goddelijke uitspraken doet hooren, dan vraag ik, of er, zoo lang wij JEZUS met eenvoudige majesteit, of PAULUS zoo nadrukkelijk als scherpzinnig en beschaafd hooren spreken, voor ons nog wel behoefte overblijft aan de welsprekendheid van een' DEMOSTHENES of CICERO, of aan het vernuft en Attisch zout van eenen PLATO?

O bewonderenswaardige Godsdienst, van welke wij, hoe langer wij op haar achtgeven, des te meer zegen aan de nakomelingschap voorspellen mogen! Zij bezit toch zekere onoverwinnelijke kracht, waardoor zij alles, wat tot haren ondergang beproefd wordt, als met den wenk harer oogen terug drijft. Van alles daarentegen, wat zij overnemen kan, maakt zij bestendig gebruik, en hetgeen haar, in allerlei opzigt, aangeboden wordt, weet zij op zulk eene wijze aan te wenden, dat het ook daardoor ons blijkbaar wordt, welke onmetelijke schatten van allerlei aard zij in haren schoot omvat.

Op welk een' grond zouden wij dan uit de toenemende verstandsbeschaving voor zulk eene Godsdienst eenig nadeel vreezen? Laat vrij het mensche-

schelijk geslacht van den meestmogelijken rijkdom van kennis overvloeijen, wij voorzien, dat ook daardoor de leer van CHRISTUS heugelijken aanwinst bekomen zal. Ja waarlijk, mij dunkt, ik zie den tijd aanbreken, — en deze voorspelling zal niet gelogenstraft worden — waarin, bij eene heerschende zucht voor allerlei geleerdheid en voor al wat der menschheid tot eer verstrekt, onder derzelver medewerking, de Godsdienst zelve op het heerlijkst zal bloeijen. Dan, mijne Hoorders! zal de menschelijke geest door elke wetenschap en beschaafde kennis ontwikkeld worden. De Wijsbegeerte, hare grenzen niet overschrijdende, zal het verstand scherpen, en zich minder bezig houden met het onderzoek van nuttelooze, dan wel met de behandeling en uiteenzetting van belangrijke zaken. De menschelijke wijsheid zal echter niets voortreffelijks aan het licht brengen, hetwelk zij niet dadelijk in verband zal stellen met onze heilige Godsdienst. Deze, nimmer ondankbaar, zal wederkeerig met eene milde hand het menschdom zulke uitstekende voordeelen doen toekomen, als zij alleen het aanbrengen kan, ik bedoel eene zuivere en volkomene kennis van Goddelijke zaken, eenen liefelijken vrede der ziel, en een eeuwigdurend geluk.

O, welk een heerlijke, en, wanneer alle nevels dus zullen zijn weggevaagd, boven alles luisterrijke dag zal het dan zijn! Dan zal van uit het binnenste heiligdom der Godsdienst opgespoord en aan het licht gebragt worden, hetgeen wij zelfs niet vermoed hadden, dat daarin verborgen lag. Dan zal, na het gesloten verbond tusschen Goddelijke en menschelijke

wijs-

wijsheid, uit de alleraangenaamfte vereeniging dier beide die hoogstwenfchelijke orde van zaken geboren worden, waarin de Christelijke Godsdienst, in welk eenen vorm zij zich dan ook vertoone, alle menfchen, waar zij wonen en in welk een' ftand zij leven, met zoo vele en zoo groote weldaden overladen zal, dat, terwijl elk, naar zijne mate, in dezelve deelen mag, door allen aan den Stichter, Befchermer en Volmaker van zulk eene weldadige Godsdienst eindelooze lof zal worden toegebragt. — Wordt het intusfchen ons niet vergund dien zaligen dag te beleven, dan geniete dien eenmaal, als ons gebeente reeds rust, eene gelukkige nakomelingfchap!

Het onderwerp mijner rede, voor zoo ver de bepaalde tijd toeliet, dezer wijze afgehandeld hebbende, zij het mij vergund, mijne Hoorders! mij nog kortelijk te kwijten van de op mij rustende verpligtingen.

Allervereerendst was mij voorzeker het befluit van den Edelachtbaren Raad dezer ftad, om mij den post van Hoogleeraar in de Godgeleerdheid en Kerkelijke Gefchiedenis, en hier benevens, volgens het goedvinden van onzen Hooggeëerbiedigden Koning, het ambt van Prediker aan deze doorluchtige School, op te dragen. En tot geene mindere eer heb ik het mij gerekend, toen de beroemde Leijdfche Hoogefchool, met de meeste goedwilligheid, mij den rang van Leeraar in de Godgeleerdheid toewees.

Ben ik aan allen, die mij met zoo vele en zulke groo-

groote gunstbewijzen vereerd hebben, den hartelijkften dank verfchuldigd, voor u inzonderheid, Edelachtbare mannen! die het beftuur dezer ftad in handen hebt, en in welker befcherming en verzorging deze eerwaardige zetel der wetenfchappen zich verblijden mag, voor u althans moet ik de erkentelijke gevoelens van mijn hart ongeveinsd open leggen. Wel is waar, gelijk ik geene woorden weet, om uwe goedgunftigheid jegens mij waardiglijk te vermelden, zoo bekruipt mij ook geene geringe vrees, dat ik al ras blijken zal, aan uwe, van mij opgevatte, verwachting niet geheel te zullen kunnen beantwoorden. Wie toch ben ik, om een' zoo zwaarwigtigen post, als mij opgedragen is, behoorlijk te vervullen, en opvolger te zijn van een' man, als VAN HENGEL? Ik durf dan ook van mij zelven niets beloven. Doch vragen mag ik, Edelachtbare mannen! vereert mij verder met uwe gunst, en onderfteunt mij, waar ik wankelen mogt, met uw gezag en uwe raadgevingen. Dit intusfchen kan ik van mij zeggen, dat het de allervurigfte begeerte is, die ik koester, om al wat ik vermag, hoe gering dit, naar mijn eigen bewustzijn, is, ganfchelijk toe te wijden aan ieder deel en aan den geheelen omvang der hooggewigtige bediening, die mij is aanbetrouwd. Niets minder ben ik toch u verpligt, die uwe gunftige gezindheid jegens mij derwijze hebt aan den dag gelegd, dat ik ten hoogfte ondankbaar zijn zou, indien ik u mijne erkentelijkheid niet op zoodanige wijze, als gij dit vooral verlangt, zocht te betoonen. Mag ik eindelijk voor u, of liever, voor deze doorluchtige School,

mij-

nijne wenſchen ontboezemen, dan beware u de goedertierene God! u, die niet ſlechts door uwen gevorderden leeftijd, maar veelmeer door uwe wijsheid en deugd de hoogſte achting waardig zijt; Hij ſpare en rekke uw leven, opdat gij nog lang moogt n ſtaat zijn, de belangen van dezen zetel der wetenſchappen, als met jeugdigen moed, te behartigen.

Waarlijk, ik weet mijne gewaarwordingen niet te beſchrijven, als ik mijn oog naar u rigt, beroemde mannen! met wie ik mij reeds door naauwere banden vereenigd gevoel. Uwe tegenwoordigheid aan deze plaats vereert mij ten hoogſte; maar, ik ontveins het niet, zij boezemde mij tevens zekere verlegenheid in, en nog is die verlegenheid gansch niet geweken. Niet zonder bedeesdheid durf ik zulke mannen als mijne ambtgenooten begroeten, die ik, in zeer vele opzigten, liever mijne leermeesters zou noemen. Als mijne wegwijzers en raadslieden zij het mij intusſchen vergund van u gebruik te maken, als die mij aantoonen kunt, welk ſpoor ik betreden moet, om het ambt, dat ik bekleede, en mijne betrekking op u, eenmaal waardig te worden bevonden. Kan ik, van mijne zijde, u in eenig opzigt ten dienſte zijn, weest verzekerd, dat gij mij daartoe volkomen bereidvaardig vinden zult.

Aangenaam zij u, eerwaardige grijsaard, hooggeeerde WILLMET! de u verleende rust, die door enen, in de letteren zoo bedreven, man nimmer n ledigheid kan worden doorgebragt. Wij wenſchen u geluk met dien uitmuntenden medearbeider, die, u en ons allen van harte welkom, reeds met den mees-

meesten vlijt en voorſpoed uw voetſpoor zoekt te volgen.

Tusſchen ons, zeer kundige ROORDA! die langs verſchillende wegen naar hetzelfde doel ſtreven, heeft eene naauwere verbindtenis plaats. Ik beveel mij dan ten ſterkſte in uwe vriendſchap aan, en ik houde mij overtuigd, dat gij de dienſten, die ik u aanbied, niet zult willen verſmaden.

Gelijk er, naar het gevoelen van CICERO, een zekere band beſtaat tusſchen alle kunſten en wetenſchappen, zoo ook, beroemde Hoogleeraren! zij en blijve en vermeerdere zich onder ons die vereeniging des harte, welke bij uitnemendheid bevorderlijk kan zijn aan den bloei dezer doorluchtige School.

Mijn hart dringt mij, om ook u te begroeten, voortreffelijke jongelingen! die aan dezen zetel der ſchoone letteren u op de beoefening derzelve toelegt. Altijd beminde ik en ook nog gaat mijne opregtſte toegenegenheid uit tot zulken, wier edele ziel in al, wat voortreffelijk en uitſtekend is, behagen ſchept. Vervoegen zich kweekelingen van dien ſtempel tot ons om onderwijs te ontvangen, (en ik vreeze niet, dat het aan de zoodanigen ons ontbreken zal) kan het dan anders, of ook ik, naarmate hunne begeerte, om tot ware geleerdheid opgeleid te worden, levendiger is, moet ook zelve door hen des te ſterker worden aangevuurd? Ontvangt mij dan, jeugdige vrienden! niet als een' bedilzieken meester, maar als een' deelgenoot uwer oefeningen, die, u onderwijzende, zelf hoop te vorderen. Kan ik u, door hetgeen de ondervinding van eenige jaren mij leerde kennen, nuttig zijn, maakt daarvan tot uw

voor-

voordeel gebruik. Neemt het ook wel ter harte, dat hij, die anderen Godsdienstige gevoelens wenscht in te boezemen, zelf niet alleen in allerlei wetenschap bedreven, maar tegelijk beschaafd en waarlijk Godvruchtig behoort te zijn. Mogt ik daartoe al, wat waar, goed en edel is, u derwijze inscherpen, dat gij eenmaal waardige uitleggers der gewijde Schriften worden, en de heiligste Godsdienst, welke gij der Christelijke gemeenten ontvouwen zult, zelve in uwe geheele leef- en handelwijze vertoonen moogt! Dan kunnen wij verwachten, dat ook gij eens zult medewerken aan de vestiging en uitbreiding van dat eeuwig Koningrijk, hetwelk, zoo door deszelfs oorsprong en wezen, als ook door deszelfs duurzaamheid, verre verheven is boven de vergankelijke dingen dezer wereld.

Dat de groote en goede God, die door JEZUS CHRISTUS onze genadige Vader is, dit u en mij door zijnen Heiligen Geest verleene, is de vurigste van alle mijne wenschen en beden.

* * *

KALEB,

OF

DE GODVRUCHTIGE GRIJSAARD.

Naar *Joz.* XIV: 6—14.

Wij treffen in het boek van JOZUA menige aanteekening aan, die wij, bij het dagelijks lezen van den Bijbel kunnen overslaan, dewijl zij, hoe belangrijk op zichzelve voor de geschiedenis, echter tot onze Godsdienstige stichting weinig of niets kunnen bijdragen. Van dien aard zijn, b. v., de berigten aangaande de verdeeling van het land *Kanaän* onder de Israëliten, die, Hoofdst. XII en XIII vermeld zijn, en in de volgende Hoofddeelen worden voortgezet. Wij moeten echter voorzigtig zijn met het voorbijgaan dezer geschiedkundige aanteekeningen, omdat in dezelve, tusschen beide, bijzonderheden voorkomen, welke geheel onze aandacht verdienen, en ons nuttige leering geven kunnen. Dit is onder anderen het geval met de aanteekening, die wij *Joz.* XIV: 6—14. aantreffen, en die, geplaatst tusschen min vruchtbare bijzonderheden, daar staat, als een bekoorlijk bloemtje op eene anders schrale heide. Zij deelt ons namelijk de aanspraak mede, die de grijze KALEB hield, toen hij, bij de verdeeling van *Kanaän*, en de toewijzing van JUDA's erfdeel, verzocht om dat gedeelte, hetwelk MOZES hem, in Gods naam, voor vijf en veertig jaren had toegezegd.

Eene aanspraak, die wij niet kunnen nalezen, zonder diepe hoogachting te gevoelen voor een man, grijs geworden in de dienst van God, en door zijnen ouderdom en Godsvrucht even eerwaardig. Ik verzoek mijne Lezers, deze aanspraak in hunnen Bijbel eerst na te lezen. De volgende opmerkingen zullen, gelijk ik hoop, hen in staat stellen, om den *Godvruchtigen grijsaard* regt te leeren kennen.

De ware Godsvrucht wordt in de Heilige Schrift door verschillende uitdrukkingen aangeduid; hier wordt zij, bij herhaling, (vs. 8, 9, 14.) genoemd: *volharding in het navolgen van den Heer zijnen God.* Zoo had JEHOVA zelf (*Num.* XIV: 24.) KALEBS Godsvrucht beschreven. Zoo verdiende zij ook bestempeld te worden.

Wij weten, dat, toen de Israëliten, twee jaren na hun vertrek uit *Egypte*, aan de grenzen van *Kanaän* kwamen, gereed, om het beloofde land in te trekken en te bemagtigen, MOZES het noodig vond, vooraf door twaalf mannen, uit elken stam één, den staat des lands en der inwoners van *Kanaän* naauwkeurig te laten opnemen; ten einde door derzelver bevinding in staat gesteld te worden, om zulke maatregelen te nemen, als de voorzigtigheid gebieden zou, en het welslagen der onderneming konden waarborgen. Tien dezer verspieders verspreidden, bij de terugkomst, zulke overdrevene berigten aangaande de magt en menigte der Kanaäniten en derzelver reusachtige gestalte, dat het volk, daardoor bevreesd geworden, aan het muiten sloeg, en liever naar *Egypte*

wilde terug keeren, dan de verovering van *Kanaän* beproeven. JOZUA en KALEB daarentegen, de twee andere verspieders, hoewel zij niet ontveinsden, dat Kanaäns inwoners sterk en magtig waren, poogden den moed van Israëls volk op te winden, en hetzelve aan te sporen, om, in vertrouwen op Gods magtigen bijstand, aan het welslagen der verovering niet te twijfelen. *Zoudt gij het volk van dat land vreezen?* zoo spraken deze moedige mannen: *Wij hebben het gezien, en* WIJ *achten het, als brood,* als een volk, dat wij, bijkans zonder moeite, verslinden kunnen. *Hunne schaduw is reeds van hen geweken;* zij beschouwen zichzelven, als verloren. Wij hebben dus geene reden, om hen te vreezen. *De Heer is met ons.* (*Num.* XIV: 9.) Deze helden-taal evenwel had op het lafhartige volk geen' invloed. Gelijk aan een hollend paard, dat niet te temmen is, ging Israël voort in het muiten. JOZUA en KALEB liepen zelfs gevaar van hun leven, en Gods tusschenkomst alleen beveiligde hen.

Dit gedrag van deze beide mannen heet *volharden in het navolgen van den Heer, hunnen God.* En kon KALEBS Godsvrucht, (waarbij wij ons thans bijzonder bepalen) wel eigenaardiger worden uitgedrukt? *Den Heer te volgen* is toch met andere woorden, te gelooven, hetgeen God toezegt, en te doen, hetgeen God beveelt. Het beeld is ontleend van een' reiziger, die in het vreemde land zich aan zijnen gids houdt, en geen' anderen weg inslaat, dan waarop deze voorgaat; maar die ook niet aarzelt elk pad, dat zijn gids hem aanwijst, te bewandelen, omdat hij overtuigd is, dat hij langs het-

be

het doel zijner reis bereiken zal. Zoo moest Israëls volk zich omtrent JEHOVA gedragen. De Heere toch wees hun des daags en des nachts den weg aan, door wolk en vuur-kolom. Dien aangewezen weg in te ſlaan, in het geloof, dat dezelve de regte en veilige was, dat was Israëls dure pligt. Daartoe raadde KALEB. JEHOVA had aan Israël *Kanaän* beloofd; dat land, onder Gods leiding, in te trekken, was God te gehoorzamen; niet te twijfelen aan de Goddelijke hulp bij de inneming, was op God te vertrouwen. Die gehoorzaamheid en dat vertrouwen woonden in KALEBS hart. Hij *volgde* den Heere, zijnen God, in deszelfs leiding. Ja, daarin *volhardde* hij. Al ſtaat niemand aan zijne zijde, dan JOZUA; al pogen de tien andere verſpieders hem te overſchreeuwen; al grimmen duizende muiters hem aan; hem verwijtende, dat hij een leugen-profeet is; hem betichtende, dat hij met MOZES zamengezworen heeft, om het volk ter ſlagtbank te voeren; ſteenen opnemende, om hem te dooden: KALEB ſtaat pal; hij ſtrijdt met krachtige taal voor de waarheid en voor de eer van zijnen God; hij blijft raden en bidden, dat men Gods weg volgen en op zijne beloften vertrouwen zal. Hij wijkt geene enkele ſchrede uit het ſpoor van God. *Hij volhardt, den Heer zijnen God na te volgen.*

Maar Israël hoort niet naar den wijzen raad des Godvruchtigen mans, en moet die onberadenheid en ongehoorzaamheid boeten met een acht en dertigjarig omzwerven in de woestijn, en het uitſterven van allen, die bij den uittogt uit *Egypte* den ouderdom van twintig jaren bereikt hadden. KALEB en JOZUA

alleen blijven in het leven, en mogen met een nieuw geslacht eindelijk den lang gewenschten erfgrond betreden. Doch nu verloopen er nog zeven jaren, eer men aan eene geregelde verdeeling des lands onder de stammen kon denken. Eindelijk roepen JOZUA en ELEAZAR de hoofden van JUDA'S stam op, om ieder hun bijzonder erfdeel te bepalen en te ontvangen. In de daartoe aangelegde zamenkomst verschijnt KALEB, die zich tegenover zijnen ouden wapenbroeder JOZUA plaatst. Welk een gezigt! Dat eerwaardig tweetal, hetwelk de algemeene *schipbreuk* was ontkomen, en daar nu stond voor aller oog, als toonbeelden van den zegen, die aan de volharding in Godsvrucht verbonden is; als in het oog vallende bakens voor hunne jonge broeders, aan welke zij de veilige haven wijzen, waarin men de kiel behouden kan binnen sturen. Welk een indrukwekkend gezigt! En nu begint KALEB dus te spreken: *Gij weet*, JOZUA! *het woord, dat de* HEERE *tot* MOZES *den man Gods, gesproken heeft te* Kades Barnea, *ter oorzake van mij en ter oorzake van u. Ik was veertig jaren oud, toen* MOZES, *de knecht des* HEEREN, *mij uitgezonden heeft van* Kades Barnea, *om het land te verspieden; en ik heb antwoord bragt, gelijk als het in mijn hart was. Maar mijne broederen, die met mij opgegaan waren, deden het hart des volks smelten: doch ik volhardde den* HEERE, *mijnen God, na te volgen. Doe zwoer* MOZES *te dien zelfden dage, zeggende: indien niet dat land, daar uw voet op getreden heeft, u en uwen kinderen ten erfdeel zal zijn in eeuwigheid! Dewijl gij volhard hebt, den* HEERE

mij-

mijnen God na te volgen. En nu, ziet, de HEERE *heeft mij in het leven behouden, gelijk als Hij gesproken heeft: het zijn nu vijf en veertig jaren, sedert dat de* HEERE *dit woord tot* MOZES *gesproken heeft, doe Israël in de woestijn wandelde; en nu, ziet, ik ben heden vijf en tachtig jaren oud.* Welk eene eenvoudige, ongekunstelde, treffende taal! Een man van vijf en tachtig jaren is op zich zelven reeds een eerwaardig voorwerp, en was toen eene zeldzaamheid, nadat er een geheel geslacht was uitgestorven. Maar, hoe veel eerwaardiger is de vijf en tachtigjarige KALEB, die op zijn verloopen leven terug ziet, met den blos der onschuld op het gelaat, met de vreugde van een' wandelaar, die van eene bekoorlijke hoogte den weg overziet, welken hij genoegelijk heeft afgelegd; met de zelfbewustheid, dat hij, gedurende al dien tijd, volhard had den HEER, zijnen God, na te volgen. Zonder zelfverheffing kan hij zijne jongere reisgezellen op zichzelven wijzen, en verklaren, wie hij geweest was, en hij duchtte niet, dat iemand hem van eenige opzettelijke verkeerdheid beschuldigen zal. Hij durft JOZUA, den eenigen getuige van hetgeen er voor vijf en veertig jaren gebeurd en beloofd was, gerust oproepen, om zijne verklaring te bevestigen. Ja, al heeft hij bijna eene halve eeuw op de vervulling van Gods beloften moeten wachten, zijn geloof heeft echter nimmer gewankeld, en na vijf en veertig jaren wachtens, spreekt hij over de hem gedane toezegging, als of hij die gisteren ontvangen had, en zij hem heden reeds zou vervuld worden. Eerwaardige Man! uwe grijze lokken versieren uw achtbaar

 hoofd;

hoofd; maar meer dan deze verfiert u uwe manlijke Godsvrucht.

Vooral ftraalt in KALEB de *beminnelijkheid der* Godsvrucht door.

Wij kunnen den braven man niet hooren fpreken, of wij krijgen hem lief. Welk eene *openhartigheid!* Hij komt er voor uit, dat hij nu den lang gekoesterden wensch van zijn hart hoopte vervuld *te zien*, en vraagt om hetgeen hem beloofd was. Dit was geen eigenbaat. Zoo die hem beftuurd had, dan zou hij niet gevraagd hebben om eene *ftreek gronds*, die hij niet bezitten kon, tenzij hij eerst de *Enakim*, dat reuzengeflacht, verdreef, en hun de fterke fteden, in welke zij zich genesteld hadden, ontweldigde. Hij zou dan een erfdeel gevraagd hebben, dat zonder moeite te verkrijgen was. Ook mistrouwde hij JOZUA's regtvaardigheid niet. Die prees en dankte hem veeleer, naar vs. 13, wegens het moedig voorbeeld, dat hij gaf; die zegende hem. Dat KALEB dus vraagt, om de vervulling der gedane belofte, was openhartigheid. Hij wilde voorkomen, dat men over het land van *Hebron* niet ontijdig befchikken, en daarna, als hij het voor zich vroeg, daarover twisten zou. Hij ontveinsde het niet, dat hij vurig begeerde, zich eindelijk toegewezen te zien, hetgeen hij zoo lang gehoopt had, te zullen bezitten. Hij wilde niet wachten, tot dat men hem, misfchien onder vele loftuitingen over zijn vroeger gedrag, dit erfdeel zou toewijzen. Openhartig komt hij er voor uit, dat hij op *Hebrons* landftreek zijn uitzigt had gevestigd.

Met dat al is hij zeer *befcheiden* in het voordragen

gen van zijn verzoek. Hij spreekt op geen hoogen toon, als regt hebbende, noch eischt met drift de vervulling der belofte Gods. Met een enkel woord in het negende vers, de hem gedane toezegging herinnerd hebbende, zegt hij, vs. 12, zeer bescheiden: *en nu, geeft mij dit gebergte, daarvan de* HEERE *te dien dage gesproken heeft, want gij hebt het te dien zelven dage gehoord.* Door deze bescheidenheid neemt hij de harten voor zich in. Vooral, omdat hij tevens de grootste *nederigheid* daarbij aan den dag legt. Hij schrijft het zichzelven toch niet, als eene verdienste, toe, dat hij zich in dien tijd zoo moedig gedragen heeft. *Ik bragt* MOZES *een antwoord*, zegt hij, vs. 7, *gelijk het in mijn hart was.* Ik kon niet anders spreken: de overtuiging der waarheid drong mij. Ik handelde niet anders, dan elk eerlijk man verpligt is. — Ook beroemt hij zich niet op zijnen ouderdom, alsof hij dien zichzelven had verworven. *De* HEERE, zegt hij, vs. 10, *heeft mij in het leven behouden, gelijk Hij gesproken heeft.* En maakt hij bij herhaling melding van zijn volharden in het navolgen van God, hij doet het niet, om alzoo zijnen eigen lof te prediken, of in zichzelven te roemen; maar omdat hij nederig is in den echten zin des woords, en dus zichzelven durft toeschrijven, hetgeen hij zich bewust was te wezen. Of moest hij verzwegen hebben hetgeen God zelf, voor de ooren van al het volk, aangaande hem getuigd had? Zou hij waarlijk nederig geweest zijn, zoo hij met stilzwijgen voorbij gegaan was, hetgeen de eenige reden was van zijn betreden van *Kanaäns* erfgrond? Neen, edele opregtheid aan ware

nederigheid gepaard, deed hem zeggen, hetge
gansch Israël wist, en God zelf in hem erkend ha

Wij mogen ook niet voorbij zien, met hoe ve *zachtmoedigheid* KALEB spreekt over de tien ve spieders, welke zich zoo onbeschaamd tegen he en JOZUA hadden verzet; die het volk aan he muiten gebragt en een vreesselijk onheil over Israë hadden doen komen; die door God zelven op eene in het oogloopende wijze gestraft waren. *Hoe* noemt hij deze mannen? Noemt hij hen onverla ten, boosdoeners, rebellen, volkverdervers? *Spreekt* hij van hen op eenen verachtelijken toon en velt hij over hen het vonnis der verdoemenis? Neen: als een zachtmoedig man, die zich het oordeel over anderen niet aanmatigt, maar in den slechtsten zelfs zijnen broeder naar het vleesch niet miskent, noemt hij hen *zijne broeders*, en stelt hij de booze opruijing van het volk, waaraan zij zich schuldig gemaakt hadden, voor, met eene verzachtende uitdrukking, dat zij *het hart des volks hadden doen smelten*, (vs. 8.) Beminnelijke man, die, als het ware, bedekken wil, hetgeen zulk een donkere vlek in de Israëlietische geschiedenis was, en die met matiging en verschooning spreekt over eene gebeurtenis, welker herinnering voor zijn hart zoo smartelijk was!

En letten wij ook op 's mans *ongeschokt vertrouwen op God*, waarvan wij straks in het voorbijgaan spraken: hoe moeten wij hem dan bewonderen, die vijf en veertig jaren lang wachten moest op de vervulling van Gods toezeggingen, maar gedurende dat tijdverloop geen oogenblik wankelt in de zekere

ge-

wachting, dat hij die ſtreek erfelijk bezitten zal, welke zijne voet betreden had, toen hij het land, met gevaar zijns levens, beſpied, en welke God hem toegezegd had. Alle zijne tijdgenooten zag hij rondom zich ſterven: ook MOZES, den knecht Gods, die hem de belofte gedaan heeft. Alles veranderde rondom hem, en met JOZUA werd hij vreemd aan het geſlacht, dat intusſchen opgroeide. Eindelijk lichtte de dag aan, op welken hij met zijn volk *Kanaän* binnentrok: maar er verloopen nog zeven jaren, eer hij, hoe nabij ook aan de hem toegezegde erfenis, zijne aanſpraak op dezelve kon doen gelden. Maar niets deed zijn geloof wankelen. Hij murmureerde niet over het lang uitſtel; de van jaar tot jaar vertraagde vervulling krenkte hem het hart niet. God heeft het hem beloofd door MOZES, zijnen knecht. Dat is hem genoeg, en op dien grond wacht hij gerust den tijd af, waarop God zijn woord geſtand zal doen. Maar nu die tijd daar is, hoort nu, hoe zijn geloof zijnen moed opwekt, en hoe hij, vol kracht in God, op de beloofde erfenis het oog heeft. *Ik ben heden*, zoo ſpreekt hij vs. 11, *ik ben heden nog zoo ſterk, als ik was, ten dage, toen* MOZES *mij uitzond; gelijk mijne kracht toen was, zoo is nu mijne kracht ten oorloge, en om uit te gaan en om in te gaan.* Ja, kan hij zijn erfdeel niet verkrijgen, dan met het zwaard in de hand; moet hij na vijf en veertig jaren wachtens zich zelven de hem toegezegde landſtreek verwerven met groote moeite en veel gevaar: hij laat zich daardoor niet afſchrikken; noch klaagt daarover; neen, vol moed

en

en geloof, zegt hij in het tweede deel van vs. : *zijn daar Enakim en groote, vaste,* flerke *sted. zoo de* HEERE *slechts met mij is, dan verdrijf ze, gelijk de* HEERE *gesproken heeft* (*). W een heldenmoed, gepaard met een vast vertrouw op God! Ja, vijf en tachtig jaren mogen er vo KALEB voorbij gewenteld zijn: hij is nog moedig als een jonge leeuw; zijn geloof aan den Godde lijken bijstand doet hem nog alle gevaren als nieu beschouwen; en, gelijk hij voor vijf en veertig ja ren sprak, zoo spreekt hij nog; met mijnen God vrees ik voor niets; met mijnen God loop ik door eene bende; met mijnen God spring ik over eenen muur!

Zoo staat hij daar voor ons oog; zoo hooren wij hem spreken, den Godvruchtigen grijsaard. Niemand was er in de vergadering van JUDA's stamhoofden, die eenige bedenking maakte tegen KALEBS verzoek. Wie ook onder hen *Hebrons* landstreek voor zich mogt begeerd hebben, na deze roerende aanspraak, stonden zij allen volvaardig dezelve aan KALEB af; en JOZUA sprak het eenparig gevoelen van al de stamgenooten en stamhoofden uit, toen hij aan KALEB, den zoon van JEPHUNNE *Hebron* ten erfdeel gaf. (vs. 13.) Maar, nu hem de langgewenschte bezitting is afgestaan, maakt hij zich nu gelijk aan velen van het volk, en tracht hij slechts ten deele te verkrijgen, hetgeen hem geheel toekomt? Neen: naar Hoofdst. XV: 14. is hij even onverschrokken in het verdrijven van de magtige *Ena-*

(*) Naar de vert. van den Hoogl. VAN DER PALM.

Enakim, als hij geweest is in het verſpieden van deze landſtreek. Hij verjaagt de horden, die zich daar genesteld hadden, en ontwringt, ſteunende op zijnen God, zijn erfdeel aan de magtige vijanden, met leeuwen-kracht en leeuwen-moed. En toen zij zich in de ſtad *Debir*, vroeger *Kirjath Sépher* geheten, op nieuw verſchanſen, deelt KALEB zijnen moed aan OTHNIËL mede, en deze overwint voor hem de ſterkte, zonder welker bezit al het overige hem weinig zou gebaat hebben. Thans in het bezit van al het gewenschte, houdt hij ook woord aan OTHNIËL, en geeft hem zijne dochter ACHSA ten huwelijk. (vs. 15 — 17) Zoo toont hij, dat hij even getrouw zijne belofte volbrengt, als JEHOVA hem de gedane toezeggingen vervuld heeft. Ja, edelmoedig van aard zijnde, aarzelt hij zelfs niet, om, op de begeerte van zijne dochter, aan OTHNIËL meer af te ſtaan, dan hij beloofd had. (vs. 18, 19) Zoo legt hij die ware dankbaarheid jegens God aan den dag, welke niet ſlechts genieten wil, hetgeen de Heere geeft, maar ook van dat genot, onbekrompen, een ruim deel aan anderen te genieten geeft. Uitmuntende man, die, in hoogen ouderdom de vruchten plukkende van zijne edele Godsvrucht, ook rondom zich vreugde en genoegen verſpreidt! Zijn naam en geſlacht zijn beroemd gebleven in Israël; en als men *Hebrons* landſtreek doorreisde, gedacht men daaraan, dat zij KALEB was te beurt gevallen, om dat *hij volhard had, den* HEERE, *zijnen God, na te volgen.* (Hoofdſt. XIV: 14)

Het is meer dan drie duizend jaren geleden, dat KALEB leefde en deszelfs Godsvrucht zoo luisterrijk schitterde. Nog staat zijn beeld voor ons te prijken, om daarop het oog te vestigen, en daarnaar ons te vormen. Het sta daar niet te vergeefs. KALEB leert ons, dat niets den mensch eerwaardiger, beminnelijker, gelukkiger en aangenamer maakt, dan de Godsvrucht, vroeg gekweekt in het hart, altijd standvastig beoefend, en tot in den ouderdom met hartelijkheid betracht. Inderdaad, de grijsheid zij eene sierlijke kroon; zij prijkt echter alleen op den weg der geregtigheid. Een grijsaard zonder Godsvrucht is een boom zonder vrucht of schaduw; is een mensch zonder wijsheid en wezenlijke verdiensten; heeft geen anderen titel, dan dezen afschuwelijken: *oude zondaar*. Maar kiest men met KALEB vroeg de dienst des Heeren; volhardt men God na te volgen, al wordt het grootste deel van onze tijdgenooten ontrouw aan JEHOVA: houdt men vast aan de Goddelijke beloften, al moesten er vele jaren verloopen voor dat men derzelver vervulling erlangt: men zal het, even als hij, ondervinden, dat het nooit te vergeefs is, God te dienen; en dat het in die dienst altijd bij uitnemendheid goed en zalig is. Daarom zij het tot allen gezegd, en in de harten diep gedrukt: *oefen u zelven tot Godzaligheid; want de Godzaligheid heeft de beloften van het tegenwoordig, en*, gelijk wij Christenen vooral er mogen bijvoegen, *ook van het toekomend leven*; heerlijker, dan de bezitting van het beste deel van *Kanaäns* erfgoed immer wezen kon.

EEN

ÉÉN DING IS NOODIG.

Een woord over en van COMENIUS.

Onder de geleerdste mannen, op welke de Moravische en Boheemsche Broedergemeente roemen kan, behoort voorzeker JOHAN AMOS COMENIUS, die in het jaar 1592, te *Niewnitz* in *Moravie*, geboren werd, en te *Amsterdam*, in den jare 1671, zijne lange en moeijelijke loopbaan besloot. De reden, waarom wij, onder het opschrift: *één ding is noodig*, juist van dezen man ophalen, zal nader blijken. Wij zullen namelijk vernemen, hoe hij aan het eind zijns levens alles, waarin zijn geest en hart belang stelde, tot de hoogst mogelijke eenheid en eenvoudigheid wist terug te leiden, en bij het ééne noodige alles liet achterstaan. Doch, om bij onze lezers de gedachte voor te komen, als ware dit misschien de vrucht slechts van die eenvoudigheid, welke uit bekrompenheid van inzigten, en gemis eener rijke ondervinding in de wereld, ontstaat, zoo zullen wij eene korte vermelding van de veelheid en verscheidenheid zijner geleerde werkzaamheden en belangrijke lotwisselingen doen voorafgaan.

Na eene letterkundige opleiding genoten te hebben, wijdde COMENIUS niet slechts zijne diensten aan de stichting der gemeente, wier belangen hij altijd met ijver voorstond, maar hij maakte het vooral tot eene hoofdbemoeijing zijns levens, de opvoeding der jeugd te verbeteren. Behalve andere schrif-

fchriften, gaf hij daartoe zijne *Janua linguarum reserata* in het licht; een werk, hetwelk de algemeene aandacht derwijze tot zich trok, dat het, behalve in twaalf Europefche, ook in de Turkfche, Perfifche, Arabifche en Mogolfche talen is overgezet. De roem, welke daardoor van hem uitging, gaf aanleiding, dat de Zweedfche regering hem uitnoodigde, om daar te lande het fchoolwezen op een nieuwen voet te brengen. Hij begaf zich echter eerst naar *Engeland*, op een van daar, tot het zelfde einde, bekomen verzoek; offchoon het doel dier reize, door tusfchen beide komende ftaatsgebeurtenisfen, verijdeld werd. In *Zweden* vond hij voor zijne ijverige bemoeijingen een meer geopend veld. Ettelijke jaren arbeidde hij daar aan zijn voorname werk: *Opus Panfophicus*, inzonderheid begunftigd door zeker vermogend man, LODEWIJK DE GEER genaamd. De Vorst van *Zevenbergen* droeg vervolgens de fchoolhervorming in deszelfs gebied, aan onzen COMENIUS op, waaraan deze zich weder volijverig toewijdde. En welk een helder inzigt de brave man gehad hebbe in hetgeen tot de verbetering van onderwijs en opvoeding behoorde, moge blijken uit den inhoud van een gedeelte zijner *Didactifche* werken, waarin hij ernftig aantoont, dat men niet langer op dezelfde hoogte blijven, maar voortgaan moet; verder betoogt, hoe men de wijsheid niet op het papier, maar in de gemoederen moet zoeken te prenten; en eindelijk een *ideaal* eener fchool, naar het voorbeeld der eerfte fchool in het Paradijs voorftelt. Aangenaam is het te hooren, hoe hij zijne ...

orgen omtrent de jeugd bij hen, die van oordeel
varen, dat deze eenen Godgeleerden minder voeg-
en, regtvaardigt door de opmerking, dat CHRIS-
US het bevel: „weid mijne schapen," en „weid
nijne lammeren," zamen gevoegd, en beide aan
ETRUS opgedragen heeft. En beschamend is de
rijmoedigheid, waarmede hij betuigt: „Ik heb al
nijne verrigtingen uit liefde, en om des Heeren
n zijner navolgeren wil, ondernomen. Een ander
eginsel ben ik mij niet bewust; en vervloekt zij
der uur en ieder oogenblik, dat ik ergens, of
n eenige zaak, met een ander doel zou hebben
esteed!"

Bij zijne menigvuldige reizen lag hem de zaak
an de Godsdienst zoo wel, als die der verbetering
an het onderwijs der jeugd, zeer na aan het hart.
Vaar hij ook kwam, was het zijn toeleg, de over
erschillende geloofsartikelen met elkander, op eene
oogstschadelijke wijze, strijdende Christen-genoot-
chappen, broederlijk te vereenigen. „Elk, zegt
OMENIUS, houdt thans het door hem zelven ge-
ichte *Babel* voor zoo heilig, als of het een *Je-
uzalem* was, waar hij voor niemand, voor hem
chter elk ander wijken moet." Dezen onverdraag-
amen geest betreurde de waardige man, en hij
ocht denzelven op allerlei wijzen tegen te wer-
en. Hij vergeleek zijnen tijd bij het gezigt, dat
LIAS eens op *Horeb* te beurte viel, toen deze in
 spelonk bleef, tot dat de stormwind, het vuur
n de aardbeving voorbij gegaan waren; en hij
rwachtte eenen tijd, waarop de stem des Heeren
het suizen eener zachte koelte zou worden ver-

nomen. Niet weinig beproefde hij intusschen, zoo als uit het aantal zijner daartoe uitgegevene schriften blijkt, om de onderdrukte gemeente, waartoe hij behoorde, opteheffen, en het Evangeliesch karakter derzelve in het licht te stellen. Hij schroomde niet, zich daartoe met dringende voorstellen tot de Protestantsche Vorsten, en inzonderheid tot de Engelsche natie, te wenden; en overal, waar hij slechts kon, drong hij ijverig aan op de verdraagzaamheid der Protestanten onderling, ten einde door derzelver vereeniging de magt des Pausdoms des te eerder mogt gefnuikt worden.

Het is niet te verwonderen, dat een man, zoo vol van hijgend verlangen naar een' anderen en beteren toestand van zaken, ligtelijk werd ingenomen door de aanlagchende hoop, die in zijnen tijd door velen gevoed werd, dat eene geheel nieuwe orde van zaken, een duizendjarig Rijk van CHRISTUS eerlang te wachten was; en het is niet te ontkennen, dat hij in berekeningen hieromtrent, en in het geloof aan hetgeen door zijne mystieke tijdgenooten desaangaande voorspeld werd, veel te verre ging. Dit bleek onder anderen uit de verzameling der gewaande profetiën van dien tijd, welke hij, onder den titel: *Lux in tenebris*, uitgaf. Zelfs zou hij, volgens het berigt van zijnen tegenschrijver SAMUËL MARESIUS, aan den Paus, den Keizer en vele andere Vorsten geschreven hebben, om hen op sommige voorspellingen oplettend te maken, en de Gemagtigden bij de vredehandeling te *Breda* hebben vermaand, om toch een einde te maken aan den oorlog, en daardoor de

komst

komst van het duizendjarig Rijk te bevorderen. Doch aan 's mans goede bedoeling in dit alles behoeft men niet te twijfelen; en voor zijne ligtgeloovigheid en dwaling heeft hij dan ook, door het lijden van menige bitsche tegenspraak en harde bejegening, lang moeten boeten.

In de lotwisselingen, door COMENIUS, gedurende zijn lang gerekt leven, ondervonden, ontdekken wij eene gedurige verscheidenheid, meest echter van smartelijken aard. Slechts weinige jaren was het hem vergund, in zijn vaderland aan de belangen der kerk en scholen rustig te arbeiden. Als balling om het geloof, vond hij een' tijd lang eene veilige schuilplaats bij zekeren Baron *van Slaupna* in *Bohemen*: maar al ras moest hij de wijk nemen naar *Polen*; waar hem intusschen, als bestuurder der Latijnsche school te *Lissa*, een vruchtbare werkkring werd aangewezen. Van daar riep men hem naar *Engeland*, *Zweden* en *Zevenbergen*; en na in die onderscheidene landen veel zuur en zoet te hebben gesmaakt, keerde hij naar *Lissa* weder, waar hij tot het jaar 1656 bleef, toen, bij het verbranden dier stad, genoegzaam al wat hij bezat, en ook de schriftelijke arbeid van vele jaren, in rook opging. Nu nam hij de vlugt naar *Silezie*, trok van daar naar het Brandenburgsche, ging vervolgens naar *Hamburg*, en vond eindelijk eene rustplaats in *Amsterdam*, waar hij met het onderwijzen der jeugd, en het bearbeiden en uitgeven van onderscheidene werken, tot aan zijnen dood bezig bleef.

Het laatste geschrift, dat hij, als een zeven en zeventigjarig grijsaard, in het licht zond, was ge-

 ti-

ſteld: *Unum necesſarium, het één noodige.* In hetzelve gaf hij, als het ware, de ſlotſom op van al, wat nadenken en ondervinding hem, gedurende zijn ganſche leven, geleerd hadden; hetwelk alles nederkomt op den raad des Verlosſers: „Zoekt eerst het Koningrijk van God en deszelfs geregtigheid.” Tot welk eene kinderlijke eenvoudigheid, die tevens hooge wijsheid is, hij zelf gekomen was, door dat ééne doel, met voorbijzien van alle andere dingen, in het oog te houden, moge nu blijken uit hetgeen wij uit het laatſte gedeelte van het genoemde boek overnemen, en waarin men niet ligt de warme taal van een' echten geloovige zal kunnen miskennen.

Na de vele bemoeijingen van allerlei aard, waarmede hij zich altijd bezig gehouden had, te hebben opgegeven, zegt hij: „Wat zal ik dan nu beginnen, nadat ik mij zelven, gedurende den ganſchen tijd mijns levens, met zoo vele doolhoven en *Sisyfiſche* ſteenen (*) gekweld heb? Zal ik zeggen met ELIAS: *Heer! neem mijne ziele nu van mij weg; want ik ben niet beter dan mijne vaders?* Of met DAVID: *Verlaat mij niet, o God! in den ouderdom, tot dat ik dezen geſlachte uwen arm verkondigd heb, en uwe magt aan alle nakomelingen?*

(*) Eene eigenaardige zegswijze, door welke COMENIUS veel van zijnen arbeid vergelijkt met het ſtrafwerk van SYSIPHUS, die, zoo als de oude dichters verhalen, tegen een' hoogen berg een' zwaren ſteen oprollen moest, welke, met de grootſte ſnelheid, telkens weder naar beneden wentelde; zoodat hij gedurig op nieuw beginnen moest en nooit gedaan had.

gen? Geen van beiden! opdat ik niet, door angstig verlangen naar het een of ander, mij verontruste. Maar de keus over mijn leven en over mijnen dood, over mijne rust en over mijne moeite, zal ik Gode overlaten, en Hem met geslotene oogen volgen, waarhenen Hij mij geleidt, biddende met DAVID, vol vertrouwen en ootmoed: *Leid mij naar uwen raad, en neem mij daarna op in heerlijkheid!* En al, hetgeen ik voortaan doe, zal niet anders verrigt worden, dan als of het mij door CHRISTUS zelven ware opgelegd; ten einde ik, hoe langer hoe meer met het ééne noodige vergenoegd, al hetgeen onnoodig is, uit den weg ruime en vernietige. Waarom zoude ik dit thans niet doen, daar ik welligt eerlang naar het hemelsch vaderland overga, en dan al het aardsche moet achterlaten? Ja, van alle aardsche lasten, die mij nog drukken, wil ik mij ontdoen, en dezelve liever als met vuur verbranden, dan er mij langer mede bezwaren.

Is het noodig dit mijn voornemen nog duidelijker te verklaren? zoo zeg ik: eene geringe hut, hoe dezelve ook gesteld zij, zal voor mij zijn als eene vorstelijke woning; of, zoo ik er geene in eigendom mag bezitten, waarin ik mijn hoofd kan nederleggen, dan wil ik, in navolging van mijnen Heer, te vreden zijn, wanneer mij iemand onder zijn dak herbergt: of ik zal, des noods, vernachten onder het dak des hemels, gelijk Hij, den laatsten nacht zijns levens, op den *Olijfberg;* tot dat de Engelen mij, even als den armen LAZARUS, in hun gezelschap overbrengen. In stede van een kostbaar gewaad, wil ik mij, gelijk JOHANNES deed, met eene

eenvoudige kleeding te vreden stellen. Brood en water zullen de plaats van eenen kostbaren disch bij mij vervangen, en, komt hierbij nog een klein geregt, dan zal ik daarvoor Gods goedheid prijzen. — Mijne wijsbegeerte zal zijn, met DAVID te beschouwen den hemel en de werken Gods, en er mij over te verwonderen, dat God, de Schepper, de Heer van zulke verbazende gewrochten, zich zoo diep nederbuigt, om op mij, die een arme worm ben, het oog te vestigen. Mijne geneeskunde zal zijn, weinig voedsel te nemen en dikwijls te vasten. Mijne regtsgeleerdheid, met anderen zoo te handelen, als ik wensch, dat zij met mij handelen mogen. Begeert iemand te weten, waarin mijne godgeleerdheid bestaat? ik wil, daar ik toch ook weldra sterven zal, met den stervenden THOMAS *van Aquino*, den Bijbel nemen, en met hart en mond betuigen: Al hetgeen in *dit* Boek geschreven is, geloof ik. Onderzoekt iemand naar mijne godsdienstige belijdenis, dan noem ik de Apostolische, wijl ik geene ken, die korter, eenvoudiger en nadrukkelijker is; terwijl zij aan alle verschillen een einde maakt. Vraagt iemand naar mijn gebedsformulier, dan wijs ik hem op het gebed des Heeren, daar niemand een' beteren sleutel, om het Vader-hart te openen, geven kon, dan de eigen Zoon, die uit den schoot des Vaders kwam. Vraagt men naar mijnen leefregel, het zijn te tien geboden; want ik geloof, dat niemand beter, dan God zelf, zeggen kon, wat Gode behaagt. Begeert iemand te weten, hoedanig mijne *Casuistiek* (*)

zij,

(*) De kunst om het geweten te besturen.

zij, ik antwoord: tegen al hetgeen van mijzelven komt, koester ik eenigen argwaan. Daarom ben ik zelfs dan, wanneer ik het goede doe, niet zonder zorg, en moet ik ootmoedig uitroepen: ik ben een onnutte dienstknecht! heb geduld met mij!

Maar wat zullen zij, die de menschelijke wijsheid aanbidden, van dit alles zeggen? Zullen zij niet lagchen om den ouden dwaas, die van het toppunt der eer afdaalt tot de laagste zelfsverloochening? Laat hen lagchen, zoo dit hun behaagt! Ook mijn hart zal vrolijk juichen, omdat het der dwaling is ontrukt geworden. *Inveni portum! fors et fortuna, valete! Inveni* CHRISTUM; *vos, numina vana, valete!* (*) Hij is voor mij alles. Zijn voetbank is meer voor mij, dan alle aardsche troonen, en zijne nederigheid meer dan alle grootheid. Mij dunkt, ik heb den hemel gevonden onder den hemel, sedert dat ik de voetstappen van dezen Leidsman naar den hemel, duidelijker dan ooit, voor oogen heb. Daarbij wil ik blijven! Daarvan wil ik nimmer afwijken! Geheel mijn leven was geenszins een verblijf in mijn vaderland, maar eene pelgrimsreize, op welke mijne herberg gedurig werd veranderd en ik nergens eene vaste woning had. Doch nu zie ik reeds van nabij mijn hemelsch vaderland, tot welks ingang mijn Leidsman, mijn Voorlichter, mijn Verlosser mij gebragt heeft, die voor-

(*) Ik heb de haven gevonden! gij, Lot en Toeval, ik zeg u vaarwel! Ik heb CHRISTUS gevonden! weg met u, gij valsche Goden!

vooruitgegaan is, om voor mij eene plaats te bereiden.

Ja, Heer! ik dank u, Bewerker en Voleinder van mijn geloof! dat Gij mij, onvoorzigtigen wandelaar, die, langs duizend bijpaden afdoolende, door duizend bijzaken mij verstrooijende en ophoudende, het doel mijner reize dikwijls uit het oog verloor, toch zoo verre gebragt hebt, dat ik thans de grenzen zie van het beloofde land, en slechts nog den *Jordaan* moet doorwaden, om tot de liefelijkheden van hetzelve te geraken. Ik aanbid uwe heilige voorzorg daarin, dat Gij mij op deze wereld geen vaderland, geene vaste woonplaats hebt gegeven, maar dat dezelve voor mij heeft moeten strekken tot een verblijf van ellende en vreemdelingschap, opdat ik met DAVID zou kunnen zeggen: *Ik ben een vreemdeling bij u, een bijwoner, gelijk alle mijne vaders.* Ik kan niet zeggen met JAKOB: *Weinig zijn mijne dagen, en zij reiken niet tot de dagen van mijne vaderen.* Want, Gij hebt het aldus beschikt, dat mijne levensdagen, die mijns vaders en mijns grootvaders, en van vele duizenden, die met mij door de woestijn van dit leven togen, verre te boven gaan. Waarom zulks geschied zij, dit weet Gij: — ik beveel mij voor altijd in uwe handen. Gij hebt aan mij, even als aan ELIAS, te allen tijde eenen Engel gezonden met eene bete broods en een' dronk waters, opdat ik niet van dorst en honger zou omkomen. Gij hebt mij bewaard voor die algemeene dwaasheid der menschen, die allerlei toevallige dingen voor het wezenlijke goed, den weg voor het doel, het stre-

ven-

ven voor de ruste, de herberg voor eene woning, en de pelgrims-reize voor het verblijf in het vaderland houden. Daarentegen hebt gij mij niet slechts geleid, maar, als het ware, voortgedreven naar den berg uwer woning. Geloofd zij uw heilige naam!"

Zoo sprak COMENIUS, toen zijne aardsche loopbaan haast geëindigd was; en wie vereert den grijsaard niet, die zoo blijmoedig en dankbaar zijn' pelgrimsstaf kon neêrleggen? Wie zou niet wenschen: *Mijn einde zij als het zijne?* Reeds lange geniet hij hier boven de vrucht zijns geloofs, het loon zijner trouw. Voor ons, aan wie zijn voorbeeld herinnerd is, diene hetzelve daartoe, dat het éêne noodige naarstiglijk door ons gezocht, en al, wat niet baten of dienen kan voor het eeuwige leven, als eene bij-zaak beschouwd worde, waarmede wij ons nooit, met verzuim der hoofdzaak, nooit dan pligtshalve, bezig houden. De zuivere rigting van ons hart naar boven, de éêne toeleg onzes levens, in alles en altijd Gods wil te doen, vereenvoudige en heilige ons gansche bestaan. Dan zullen wij alles op den regten prijs leeren schatten, niets hooger, en niets lager, dan het bij sterfelijke en onsterfelijke wezens gelden mag. En, in plaats van ons te vermoeijen met een dwaas bejag van vele en velerlei dingen, die met alle hare begeerlijkheid voorbijgaan, zullen wij dan onder alle omstandigheden en bij alle verrigtingen slechts daarnaar trachten, dat ons die éêne parel niet ontga, voor welke de wijze koopman al wat hij bezit, volgaarne over heeft. — Wij herinneren ons hier

een

één versje uit de *Zedelijke en Stichtelijke Gezang*
van JAN LUIJKEN, dat wij, met kleine verande-
gen, dus overnemen, en waarmede wij beſluiten:

Grijpt iemand niet naar 't allerbest?
En laat hij 't zwaarst niet 't zwaarſte wegen!
En kiest hij niet, uit al de rest,
Dat, waar hem 't meest aan is gelegen?

Die 't Rijk van God de voorkeur geeft,
In al zijn ſtreven, doen en dragen,
En hier reeds als daar boven leeft,
Naar 't heilig, Godlijk welbehagen;

Die zal, aan 't einde van zijn tijd,
De zachte rustplaats welkom heeten,
Bevrijd van naberouw en ſpijt,
Dat hij het noodigst heeft vergeten.

Die zal der dingen ſnelle vlugt,
Zoo als zij zamen gingen ſtrijken,
D'ontvlogen' vogel in de lucht,
Niet moedeloos ſtaan na te kijken.

Maar daalt zijn ligchaam in het graf,
En breken zijner ziele banden,
Dan valt alleen de bolſter af,
En 't pit behoudt hij in zijn handen.

Zijn dienst en arbeid is gedaan,
Hij droogt het zweet van zijne wangen:
Nu gaat zijn heilige avond aan!
Nu is 't zijn tijd, om loon te ontvangen!

Het weeg dan zwaar op elks gemoed,
Dat hij, vóór alles, leer vergaêren,
Door deugd, een' ſchat van Hemelsch goed,
Waarvan hij eeuwig wél kan varen.

O wijsheid, die het beste deel,
Voorzigtiglijk weet uit te lezen,
En meê te dragen uit het veel,
Gij, Gij moet onze leidsvrouw wezen!

—

BERIGTEN UIT HET OOSTEN.

Terwijl onze aandacht thans, natuurlijk, vooral op het
›sten gevestigd is, kan het niet anders dan belangrijk
or ons zijn, te mogen vernemen, hoe daar, waar
oveel jammer en ellende worden ondervonden, de
ondstoffen worden aangebragt, waaruit vrede en gelukigheid, onder den Goddelijken zegen, kunnen gebo-
ı worden.

In de *Neueste Nachrichten aus dem Reiche Gottes*,
xi 1828, vinden wij het volgende uit *Constantinopel*
meld:

„ Het is verblijdend, dat in de vier laatste jaren een
twintig duizend exemplaren des Bijbels van uit deze
d zijn verspreid geworden, om de inwoners van dit
nkere en ongelukkige land te verlichten. De navraag
ır Grieksche Bijbels neemt hoe langer zoo meer toe.
:t Turksch Grieksche Testament is van de pers gekon, en wordt reeds in *Anatolië* in omloop gebragt.
: overzetting der vier Evangelisten in de Kurdische
l is volbragt, en onder medewerking van twee, in
briz wonende, Engelschen, door een' braven Kurdien geleerde nagezien. Er zijn ook reeds maatrege-
ı genomen, om eenige Duitsche Koloniën te *Büchat*, in *Moldavië* en in *Wallachyen*, van Bijbels te
orzien. Op eene reis van den Heer LEEVES, in *Rulie*, boden zich verscheidene Geestelijken en Schoolderwijzers bij hem aan, om tot de verspreiding van
bels mede te werken. — In *Adrianopel* zag genoem-
Heer met blijdschap, het Oude en Nieuwe Testant in de Grieksche scholen in gebruik. — De Heer
ıKER verkocht te *Thessalonica* tweehonderd Bijbels,
moest zijn oponthoud aldaar bekorten, om niet, ten
leele der overige streken, die hij bezoeken wilde,
n' ganschen voorraad te verliezen. Eenige Grieksche
esters, die tot hem kwamen, zeiden: „Wij hebben
hoord, dat gij Nieuwe Testamenten bij u hebt: overal,
ar wij komen, vinden wij het volk bezig met het
en in dat boek. Wij komen ook voor ons exempla-
ı van hetzelve verzoeken, want tot nog toe bezitten
| dat Boek slechts in het oud-Grieksch, dat wij niet
:staan." — In het vorige jaar zijn te *Smirna*, en van
ır naar buiten, verkocht twee duizend vijf en veertig
exem-

exemplaren zoowel van volledige Bijbels, als van
zonderlijke Bijbelboeken.

Naar mijn oordeel, schrijft de Heer HARTLEY, in
Constantinopel, blijft ons zendelingswerk niet onge
gend. Wij bekomen menigvuldige gelegenheden, om
de inwoners alhier bekend te maken met de waarheid
des Evangeliums. — Onze betrekkingen in deze
ontzaggelijke hoofdstad nemen gedurig toe. Dit geldt
wel vooral van de Grieken: maar ook onder de Roomsch
Katholieken opent zich eene deur voor ons, daar reeds
verscheidene derzelver met blijdschap Godsdienst
schriften van ons aannemen, en, hetgeen hoogst mer
waardig is, juist zulke schriften met de grootste b
geerte ontvangen, die met hunne Kerk het meest
tegenspraak staan: Ik hoor zelfs onder de Katholiek
meermalen vragen: „Waarom hebben de Protestanten
niet eene openlijke kerk in *Pera?* Turken, Joden
Grieken, Latijnen, alle hebben hunne Godshuizen
waarom toch ook niet de Protestanten?"

Dit, in verband ook met andere omstandigheden,
wijst, dat er aanvankelijk licht gezien wordt. Waar
ik mij ook begeve, overal ontmoet ik personen, d
de dwalingen van hun Godsdienst-stelsel beginnen
te zien. Er zijn er wel, helaas! al te vele, die wel
jok des Pausdoms, maar niet dat der zonde, willen
werpen; en de uitgebreide vesting des Satans, die,
dert zoovele eeuwen, in het Oosten gebouwd en
sterkt is, zal niet, zonder eene hevige bestorming,
nen vallen. God geve, intusschen, aan allen, die
dien moeijelijken, doch roemrijken, strijd geroepen
zijne genade, dat zij, als goede krijgsknechten v
JEZUS CHRISTUS, vast staan tegen alle kwaad, en in de
edelsten kamp volharden, ten einde zij eenmaal
kunnen instemmen in het algemeene triomf-lied: „Go
zij dank, die ons de overwinning geeft, door J
CHRISTUS, onzen Heer!"

NIEUW CHRISTELIJK MAANDSCHRIFT,

VOOR

DEN BESCHAAFDEN STAND.

Uitgegeven door

DE RINGSVERGADERING VAN AMSTERDAM.

TWEEDE DEEL.

N°. XII.

INHOUD.

TE AMSTERDAM, BIJ
JOHANNES VAN DER HEY en ZOON.

1828.

Aan onzen bestendigen Lezer S. wordt berig, het onderwerp, waarover hij eene verhandeling i Maandschrift wenscht te lezen, niet lang gel in de Verzameling der *Bijdragen* van de Heeren en VAN WILLES, en, nog zeer onlangs, in de *geleerde Bijdragen* opzettelijk behandeld is ge waarom wij hem derwaarts moeten verwijzen.

de Red

NIEUW
CHRISTELIJK MAANDSCHRIFT,
VOOR
DEN BESCHAAFDEN STAND.

IETS
OVER HET VOORTDUREND
BESTAAN VAN HET CHRISTENDOM.

(*Slot van bl.* 442.)

III. „Dat het Christendom ooit van den aard-
dem zal verdrongen worden, komt mij ten hoog-
onwaarschijnlijk voor; wordt door de reeds be-
ande ondervinding van vorige dagen tot op onzen
l wedersproken; en strijdt met de uitdrukkelijke
:nigingen eener Openbaring, die, van God af-
nstig, ook bij dit onderzoek een beslissend gezag
:ft." — Zoo schreef ik, mijn geachte Lezer! bij
ı aanvang van ons onderzoek, bl. 308, en be-
ıdelde, dien ten gevolge, de beide eerste bijzon-
heden: de eene bl. 308 verv., en de andere bl. 417
v. Er is ons dus overig, met den Bijbel in de hand,
te gaan: wat zij over dit onderwerp gedacht heb-
ı, die, door Gods Geest, hetzij geheel onbepaald,
zij tot zekere, maar toch altijd buitengewone, mate
;iftigd, als onfeilbare Leeraars des menschdoms

moeten geëerbiedigd worden. Heilig zijn ons h
woorden, als of de Waarachtige zelf ze ons
uit zijnen hemel toesprak!

Bij zekere gelegenheid (*Matth.* XVI: 16—
vroeg JEZUS aan zijne leerlingen, voor wien
Hem onder het volk hield? Sommigen — antw
den zij, — houden U voor JOHANNES *den Doo*
anderen voor ELIAS, anderen voor JEREMIAS,
voor eenen der *Profeten*: van wie men geloof
dat zij uit den dood zouden opstaan, en aan
Messias de behulpzame hand bieden ter oprigt
van zijn Koningrijk (*). Maar, — zeide de Za
maker hierop, — gij zelve, mijne leerlingen,
denkt gij dat ik ben? — „Gij zijt de CHRIS
(de beloofde Koning) de Zoon van den le
den God." Dus antwoordde PETRUS, en zijne
lijdenis was den Heer zoo welgevallig, da
zich niet bedwingen kon, zijnen leerling met
lofspraak te vereeren: „zalig zijt gij, SIMON,
Jona, (zoon van JONA)! want vleesch en
(een mensch) heeft u dit niet geopenbaard,
mijn Vader, die in den hemel is. En ik zeg
dat gij zijt PETRUS, en op deze *Petra* zal ik
Gemeente bouwen (†), en de poorten van

(*) *Luk.* IX: 8. *Joh.* I: 21.

(†) In de taal waarin het Nieuwe Testame
spronkelijk beschreven is, en in die, waarin JEZ
sproken heeft, is eene naamspeling tusschen den
des Apostels en hetgene JEZUS in betrekking
man voorspelt. (Iets soortgelijks heeft men in
bruik als naam, en in de beteekenis van het Fra
woord: *pierre*.) Dat de Zaligmaker werkelijk op

(den afgrond) zullen dezelve niet overweldigen." Wat men hier ook door de poorten van den afgrond verstaan moge, hetzij het geweld des doods, hetzij de magt der boosheid, of dat men met den Hoogleeraar V. D. PALM beide denkbeelden moge willen vereenigd zien; zoo veel is toch wel in allen gevalle hieruit zeker, dat niets in staat zijn zal, het Christendom ten onder te brengen. — Zoo ook stelt de Heiland (*Matth.* XIII: 24—30) eene gelijkenis voor, die Hij vervolgens (vs. 36—43.) ten dienste zijner leerlingen ophelderd, en waarin Hij uitdrukkelijk verklaart, dat de vermenging van ondeugende menschen, schoon met Christelijken naam, onder de ware belijders van JEZUS, en dus, zeer natuurlijk, het Christendom zelf, zal voortduren tot aan de voleindiging der wereld (vs. 39.), in de gelijkenis zelve (vs. 30.), de tijd des oogstes genoemd: dat is, tot op dien dag, wanneer aan het tegenwoordig bestaan der aarde een einde zal gemaakt worden, zij zelve ophouden zal de leerschool der menschen te zijn, en onze Heer op de wolken des hemels verschijnen zal, om, in den naam van zijnen hemelschen Vader, over allen het onherroepelijk vonnis uit te spreken. — Uitmuntend komt met deze gelijkenis en derzelver verklaring, door den Goddelijken Leeraar zelven van zijn verbloemd voorstel gegeven, de laatste gelijkenis overeen, die wij in dit Hoofdst. van *Matth.* vinden (vs.

of op zijne prediking, als op eene rots, zijne Gemeente uit *Joden* en *Heidenen* gebouwd heeft, zie men *Hand.* II. en X.

(vs. 47—50.) Er zal eens eene fcheiding tusfchen de echte en onechte leden van het Christendom plaats vinden, dan namelijk, wanneer in de voleindiging der eeuwen, den dus geheeten jongften dag, door de dienst der Engelen, de boozen uit het midden der regtvaardigen zullen worden afgezonderd, en verwezen naar die verfchrikkelijke plaats, waar weening zal zijn en knerfing der tanden.

Wat leer van JEZUS was, was ook in dit opzigt leer der Apostelen. PAULUS (1*Cor.* XI: 17 verv.) over de misbruiken fprekende, die er in de *Corinthifche* Gemeente, ten aanzien der liefdemaaltijden en viering van het Avondmaal, waren ingeflopen, en reeds zulke groote onheilen veroorzaakt hadden, fchrijft uitdrukkelijk (vs. 26.) „zoo dikwijls als gij dit brood zult eten, en dezen drinkbeker zult drinken, zoo verkondigt (vermeldt met dankbaarheid en lofzegging) den dood des Heeren, *tot dat Hij komt.*" De vraag is nu alleenlijk, wat wij hier door die komst des Heilands te verftaan hebben. Voorzeker niet die, welke voor ieder mensch kan geacht worden bij deszelfs dood aanwezig te zijn, zoo als fommigen dat uit vergelijking van *Joh.* XIV: 2, 3. willen opmaken; want, behalve dat er nooit door PAULUS over het komen van JEZUS in dien zin gefproken werd (*), zou het ook een vreemdluidend bevel aan eene geheele Gemeente zijn:

(*) Prof. VAN HENGEL, *Bekroonde Verh. over Doop en Avondm.*, bl. 85. Verhh. van het Haagsch Genootfch. voor 1811.

in: „ viert het Avondmaal, tot dat de laatste
n ulieden in den Heer zal ontslapen zijn!" Die
it ware de ongerijmdheid zelve, daar met het uit-
rven eener plaatselijke Gemeente, de Avondmaals-
diening wel vanzelf zou ophouden. Of wil-
:n, dat aan elk, die, toen PAULUS dezen brief
ireef, belijdenis des geloofs had afgelegd, zal
zegd zijn: vier het Avondmaal tot aan uwen
od toe, en dat deze plegtigheid den later aan-
menden leden ware ontzegd geworden; men
ide dan eerst zoodanig verbod, dat echter ner-
is bestaat, moeten aanwijzen. En, daarenboven,
e gevoelt niet, dat dit tot de moeijelijkste be-
ikingen, onaangenaamheden, verwarringen enz.
l moeten aanleiding geven? te meer, daar
h JEZUS CHRISTUS zelf, bij de instelling van
i gedachtenisfeest, het vieren van hetzelve
i tijd noch plaats verbonden had! — Welke
lenen er bestaan, om, zoo als anderen wil-
, de viering des Avondmaals tot de verwoes-
g van den *Joodschen* Staat te beperken, verklaar
:erlijk, niet te kunnen doorzien; want, offchoon
waarheid zij, dat er in de Schriften des
:uwen Verbonds somtijds van 's Heilands komst
proken, en daardoor de ondergang van *Jeruzalem*
den *Joodschen* Staat, als ten gevolge van het
r den Vader Hem opgedragen wereldbestuur
rgevallen, bedoeld wordt: vinden wij van 's Hei-
ls komst nog in eenen anderen zin gewaagd,
hier veel beter toepasselijk is, namelijk, van
us komst ten oordeel, die naar luid der
ngelische Openbaring, eens aan het einde der

 eeu-

eeuwen zal plaats hebben. Zoo spreekt PAULUS zelf er van in dezen Brief Hoofdst. IV: 5. en XV: 23. En moest dus nu het Avondmaal in stand blijven tot aan het einde der tegenwoordige huishouding; er is dan ook uit dit bevel geen verder bewijs noodig, ten betooge, dat het Christendom, als waarin alleen de viering des Avondmaals plaats heeft, tot aan het slot der eeuwen zal voortduren,

Naast deze plaats uit het onderrigt van den *Apostel*, voegen wij eene andere. 2 *Cor.* III—VI handelt hij over het groot belang en de hooge waarde der *Apostolische* ambtsbediening, en doet dit, voor een groot gedeelte, door haar met de *Mozaïsche* bediening te vergelijken, en, uit kracht dezer vergelijking, de voortreffelijkheid der eerste boven de laatste te sterker te doen uitkomen. Onder andere trekken nu harer hoogere waarde, noemt hij Hoofdst. III: 11. „ indien datgene, wat te niet gedaan wordt, in heerlijkheid was; veel meer is hetgeen, *dat blijft*, in heerlijkheid.'' Door hetgeen te niet gedaan werd, heeft men, volgens het gansche redebeleid, de *Mozaïsche* inrigting te verstaan. Deze had reeds door 's Heilands prediking, gedurende zijn verkeer op aarde, eenen aanmerkelijken schok ondergaan. Hoe verbazend was die schok in werking vermeerderd door het gebeurde op den eersten Christen-Pinksterdag! En weldra was de geheele val der *Mozaïsche* huishouding aanstaande, wanneer de nabijzijnde verwoesting van den *Joodschen* Kerk- en Burgerstaat zou plaats grijpen. — Tegenover hetgeen te niet

moest

moest gaan, stelt PAULUS hetgeen *blijven* zou; te weten de Evangeliebediening. En nu kunnen wij dan wel uit deze *Apostolische* taal niets anders lezen, dan 's mans verwachting, dat de bediening van het Christelijk leeraarambt, en dus ook de Christelijke Godsdienst, nooit zou vernietigd worden. (*) Uitmuntend vereenigt zich met deze gedachte van PAULUS zijne beschouwing van de Christelijke Kerk 2 *Tim.* II: 19. In den zamenhang, waarin dit vers voorkomt, vermaant hij zijnen leerling en vriend TIMOTHEUS, dat die zich met geene ijdele, en dikwijls zeer schadelijke, geschillen zoude inlaten, maar zich tegen het ongoddelijk ijdel roepen stellen, zich van onheilige beuzelarijen onthouden (†) zou, omdat men anders in goddeloosheid gedurig aan toenam. Ten bewijze van dit groot gevaar konden strekken HYMENEUS en PHILETUS, die niet alleen zelve van de waarheid waren afgedwaald, maar ook, daar hunne verderfelijke leer, als de kanker, van rondom vreesselijke verwoestingen had aangerigt, het geloof van sommige belijders des Heeren hadden omver geworpen. Evenwel behoefde TIMOTHEUS voor geenen geheelen ondergang der zuivere leer of der Gemeente van JEZUS te duchten. Neen! de Christelijke Kerk was een gebouw Gods, en dit gebouw stond vast, bestand voor elken, ook den geduchtsten aanval, en zou nooit in puinhoopen wegzinken. — In gelijken smaak dacht, onder de ge-

(*) VAN HENGEL, t. a. p. bl. 143.
(†) VAN DER PALM.

gewijde Leeraars van het Nieuwe Verbond, [illegible] de duurzaamheid van het Christendom, de Sch[illegible] ver van den *Brief aan de Hebreen*, hij zij [illegible] PAULUS of een ander geweest, dat hier [illegible] zaak niets af doet, omdat wij, en vermoed[illegible] onze lezers met ons, het Goddelijk gezag [illegible] dit stuk uit de *Apostolische* eeuw gereedelijk [illegible] biedigen. Hoofdst. XII: 25—29 waarschuwt [illegible] zijne *Hebreeuwsche* Medechristenen, om [illegible] van den hemel afgedaalden Gods-tolk, JEZUS, [illegible] te verwerpen, daar die verwerping voor *hen* [illegible] ontzettender gevolgen hebben zou, dan ooit [illegible] ongehoorzaamheid aan MOZES voor het *Joodsch[illegible]* volk gehad had. Hierop geeft hij, tot naderen [illegible] drang, eene uitvoerige beschrijving van dien Go[illegible] tolk, als dengenen, wiens stem de aarde bewog[illegible] had, toen, namelijk, bij de wetgeving op *Sin[illegible]* door zijnen invloed de verbazendste natuurverschijn[illegible] selen, dien berg en den geheelen omtrek [illegible] doen daveren. Eenmaal was dit geschied, en, [illegible] gens eene Goddelijke aankondiging (*Hagg.* [illegible] 9) zou dit nog eenmaal geschieden, en dan [illegible] sterkere mate, daar niet slechts de aarde, [illegible] de hemel zou geschud worden. Zonder ons [illegible] over het eigenlijk doel der voorspelling uit te [illegible] die den schrijver aan de *Hebreën* thans voor [illegible] geest stond, (*) is het ons genoeg op te merk[illegible]

(*) Gaarne geven wij in bedenking, of de schrijver [illegible] *den Brief aan de Hebreën*, bij het ter neder stellen [illegible] ner waarschuwing, en daaruit verder voortgevloeide [illegible] nering, wel is waar, de woorden van HAGGAÏ voor[illegible]

dat hij die woorden van den ouden Godsman zich heeft ten nutte gemaakt, om uit dezelve tot de duurzaamheid van het Christendom te besluiten, in tegenoverstelling van het *Mozaïsme*, dat tot ondergang bestemd was. Dit NOG EENMAAL, schrijft hij, dat wij bij den Profeet lezen, duidt op eene verandering der dingen, die bewogen worden, als reeds afgedaan, op dat *blijven* zouden de dingen, die niet bewogen worden, (alles, wat tot de huishouding des Christendoms betrekking heeft.) En nu van deze zijne uitlegging gebruik makende, om zijne lezers voor afval van JEZUS leer en gemeente te bewaren, en dus eenigermate tot het punt, waarvan hij was uitgegaan, terug keerende, noemt hij het Christendom een *onbewegelijk* koningrijk, een Rijk, dat geenen ondergang te vreezen heeft, zoo lang de wereld zijn zal.

Reeds in de schriften des Ouden Verbonds vinden wij soortgelijke voorspellingen. Bij voorkeur kiezen wij een paar proeven uit de Godspraken van DANIËL. Hoofdst. II wordt het berigt medegedeeld van eenen belangrijken droom, dien de koning NEBUKADNEZAR, in het tweede jaar zijner opperheerschappij over het geheele *Oosten*, op zekeren nacht gehad had, en van welk droomgezigt wij eenen Goddelijken invloed niet wel kunnen uit-

geest gehad, maar daarbij niet tevens gedacht hebbe aan die ontzettende verschijnselen, welke er bij JEZUS dood en opstanding hebben plaats gehad, en de geduchte teekening, die de Heiland zelf van de naderende verwoesting des *Joodschen* kerk- en burgerstaats gegeven heeft.

uitsluiten. . „ Gij, o koning! zaagt, en zie, ...
was een groot beeld, (dat beeld was treffelijk,
deszelfs glans was uitnemend,) staande tegen
over, en zijne gedaante was schrikkelijk. ...
hoofd van dit beeld was van goed goud; zijne ...
en zijne armen van zilver; zijn buik en zijne ...
van koper; zijne schenkelen van ijzer; zijne ...
ten eensdeels van ijzer, en eensdeels van ...
Dit zaagt gij, totdat een steen afgehouwen we...
zonder handen; die sloeg dat beeld aan deszel...
voeten van ijzer en leem, en vermaalde ze. To...
werden te zamen vermaald het ijzer, leem, kope...
zilver en goud, en zij werden gelijk kaf van ...
dorschvloeren des zomers; en de wind nam ze w...
en daar werd geene plaats voor dezelve gevond...
Maar de steen werd tot een grooten berg, z...
dat hij de geheele aarde vervulde." Dus he...
nerde DANIËL, door Goddelijke ingeving, ...
NEBUKADNEZAR den droom, en gaf er vervolg...
deze uitlegging van: „ Gij, o koning! zijt ...
koning der koningen, want de God des hemel...
heeft u een koningrijk, magt en sterkte ...
geven: en overal, waar menschenkinderen woo...
heeft hij de beesten des velds en de vogelen ...
hemels in uwe hand gegeven, en hij heeft u ...
steld tot een Heerscher over al dezelve. Gij ...
dat gouden hoofd. En na u zal een ander Rijk ...
staan (*), lager dan het uwe; daarna een ...
het derde koningrijk, van koper, hetwelk ...

(*) Het *Medo-Perzische*.

schen zal over de geheele aarde (*). En het vierde koningrijk zal hard zijn gelijk ijzer, aangezien het ijzer alles vermaalt en verzwakt. Gelijk nu het ijzer, dat zulks alles verbreekt, [alzoo] zal het vermalen en verbreken (†). En dat gij gezien hebt de voeten en de teenen, ten deele van pottebakkers leem, en ten deele van ijzer, dat zal een gedeeld koningrijk zijn (dat rijk zal verdeeld worden); doch daar zal van des ijzers vastigheid in zijn, ten welken aanzien gij gezien hebt ijzer met modderig (kleiachtig, V. D. PALM) leem. En de teenen der voeten ten deele ijzer, ten deele leem: dat koningrijk zal ten deele hard zijn, en ten deele brosch. En dat gij gezien hebt ijzer vermengd met modderig (kleiachtig) leem: zij zullen zich wel door menschelijk zaad vermengen, maar zij zullen de een aan den ander niet hechten, gelijk als zich ijzer met leem niet vermengt (§). Doch in de da-

(*) Het *Perzische*, (V. D. PALM) of volgens MUNTINGHE *Gesch. der Menschh.* VIII D. bl. 87, en ROIJAARDS over *het belang van het Boek* DANIËL, bl. 190, het *Grieksche* onder ALEXANDER.

(†) De *Grieksche* alleenheersching onder ALEXANDER, (V. D. PALM) de *Romeinsche* heerschappij (MUNTINGHE en ROIJAARDS).

(§) De twee uit de alleenheersching van ALEXANDER ontstane heerschappijen, die der *Seleuciden* in *Syrië* en der *Lagiden* of PTOLEMEUSSEN in *Egypte*, die wel door huwelijken aan elkander zijn vermaagschapt geweest, maar niet zamengesmolten, (V. D. PALM) het (*Barbaarsch-Europeesche* en *Nieuw*-) *Europeesche* Staten-ligchaam. (MUNTINGHE en ROIJAARDS).

dagen van die koningen zal de God des hemels een koningrijk verwekken, dat in der eeuwigheid niet zal verstoord worden, en dat koningrijk zal aan geen ander volk overgelaten worden. Het zal al de koningrijken vermalen en te niet doen, maar zelf zal het in alle eeuwigheid bestaan. Daarom hebt gij gezien, dat uit den berg een steen zonder handen afgehouwen is geworden, die het ijzer, koper, leem, zilver en goud vermaalde." De vraag is nu slechts, aan welk koningrijk men hier te denken heeft? Buiten twijfel aan zoodanig een, in hetwelk zich de bijzondere hier opgenoemde trekken vereenigen. Die trekken nu zijn I. dat het door eene bijzondere tusschenkomst van den God des hemels en der aarde zou worden opgerigt, vs. 44[a] 45[a]; II. al de vroegere koningrijken vermalen en te niet doen, vs. 44[d]; III. aan geen ander volk overgelaten worden, vs. 44[c]; IV. niet verstoord worden, maar bestaan zou in der eeuwigheid, vs. 44[b]. Wáár nu is ooit, tot op dezen dag, een Rijk aanwezig geweest, op hetwelk de onderscheidene merkteekenen even zoo toepasselijk waren, als op dat van den beloofden Gezalfde des Heeren, onzen verheerlijkten koning JEZUS CHRISTUS? Zijne heerschappij is, meer dan eenige andere, eene stichting van God, door alle eeuwen voorbereid, aangekondigd in eene menigte voorspellingen, ten dage van de volheid des tijds tot stand gebragt, aan het bestuur van Gods eeniggeboren Zoon opgedragen, door teekenen en wonderen en menigerlei krachten en bedeelingen des Geestes als Goddelijk werk bevestigd, en aan welks uitbreiding

nog gedurig aan wordt gearbeid. Dit Rijk is op de aloude heerſchappijen van *Medo-Perzen* en *Perzen*, van *Grieken*, van *Syriërs*, en *Egyptenaars* gevolgd, en heeft onder zijne heerſchappij of reeds al derzelver verſtrooide overblijfſelen, en alle daaruit weder en van elders ontſtane rijken beſloten, of zal die (gelijk wij beneden nog verder zien zullen) ten tijde, door God bepaald, onder zijnen invloed bevatten. Die heerſchappij kan ook aan geenen anderen Oppervorst worden opgedragen, dan aan Hem, dien de God des hemels en der aarde met eene allesomvattende wijsheid ook eene onbegrensde magt heeft toevertrouwd, zoodat Hij aller wezenlijke belangen in één punt weet zamen te brengen, die te bevorderen, en alles door Goddelijken invloed kan daar ſtellen, wat voor het wezenlijk heil aller natien, ook door de doelmatigſte beſchikking over hare tijdelijke lotgevallen, nuttig en noodig is. Eindelijk — wat naar ons tegenwoordig oogmerk hoofdzaak is — dat Rijk, die CHRISTUS-heerſchappij, dus ook het Christendom, zal onafgebroken voortduren, en dus ook zoo lang de wereld zijn zal, in haren, reeds sedert bijna achttien eeuwen beſtaanden vorm geen einde nemen.

Vele jaren later had DANIEL zelf een zeer uitvoerig droomgezigt. (Hoofdſt. VII.) En in hetzelve, „ ziet! daar kwam een uit de wolken des hemels, als eenes menſchen zoon, en hij kwam tot den Ouden (Onvergankelijken, V. D. PALM) van dagen (God), en zij deden hem tot Denzelven naderen; en hem werd gegeven heerſchappij en eer,

en

en het koningrijk, dat hem alle volken, natiën en tongen eeren zouden. Zijne heerschappij is eene eeuwige heerschappij, die niet vergaan zal, en zijn koningrijk zal niet verdorven worden." (vs. 13, 14.) — Daar verre de meeste, kundigste en onpartijdigste Uitleggers door dien zoon eenes menschen, JEZUS CHRISTUS, en door de Hem gegevene heerschappij, zijn bewind, bijzonderlijk over de maatschappij, die zich naar zijnen naam noemt, verstaan; zoo volgt weder uit deze, even als uit de voorgaande plaats bij DANIËL, en al de overige reeds genoemde Bijbelsche getuigenissen, dat naar den inhoud der Heilige Schriften, het Christendom, zoo lang de wereld staan zal, zal blijven voortduren.

En hiermede, mijne Lezers! zoude ik kunnen geacht worden, de door mij opgenomene taak, (hoe dan ook: dit zij aan uw bescheiden oordeel ter beslissing overgelaten!) ten einde gebragt te hebben. Echter wil ik nog ééne schrede verder met u gaan. Indien het, namelijk, bewezen kan worden uit de leer des Bijbels, dat het Christendom zich na deszelfs stichting gedurig aan verder moest uitbreiden; dat het eenmaal alle natiën der aarde onder zijnen regtstreekschen invloed bevatten; en de *zuivere* Evangelieleer door alle volken zal beleden worden; dan, voorzeker, zal het reeds door ons bewezene niet weinig versterkt worden, en ieder onzer er zich des te meer van moeten overtuigd houden, dat niet voor het einde der eeuwen, als wanneer Gods opvoedings-plan met het menschelijk geslacht zal bereikt zijn, het Christendom,

dom, zoo als het nu is, inrigting ter voorbereiding voor het heil eener betere wereld, zal ophouden te bestaan. Wij nemen, derhalve, nogmaals de Heilige Schriften in handen, en zien, wat wij, op de genoemde punten, uit het onderwijs van JEZUS en de *Apostelen*, van MOZES en de *Profeten* kunnen afleiden.

De grootste Afgezant des hemels, overeenkomstig eene en andere aloude voorspelling, in het *Joodsche* Land geboren, bragt den tijd zijner driejarige openlijke ambtsbediening in zijn vaderland door. Hij verkondigde de leer des koningrijks bij voorkeur onder zijne volksgenooten, en gaf zelfs aan het door Hem tot de uitbreiding des *Evangelies* bestemde twaalftal in last: „ gij zult niet henengaan op den weg der Heidenen, en gij zult niet ingaan in [eenige] stad der *Samaritanen*, maar gaat veel meer henen tot de verlorene schapen van het huis *Israëls*." (*) Dat voor deze handelwijze en dit bevel des Heeren diep doordachte en zeer menschkundige beweegredenen pleitten, kan wel niemand mijner lezers onbekend zijn, die ooit over het verband, dat er is tusschen de leer des Ouden en die des Nieuwen Verbonds, heeft nagedacht, en onder het oog houdt, hoe bij het *Joodsche* volk vele leerbegrippen bekend en aangenomen waren, die onder de *Samaritanen*, vooral onder de Heidenen, niet gevonden werden; en waarvan JEZUS CHRISTUS zich bedienen kon en met groote wijsheid bediend heeft, als van eenen hechten grondslag,

(*) *Matth.* X: 5, 6.

ſlag, om er zijn leergebouw op te vestigen. Doch, hoezeer Hij zich, nagenoeg bij uitſluiting, met zijne landgenooten in het mededeelen van zijn hemelsch onderrigt bezig hield, gaf Hij echter reeds bij zijne omwandeling op aarde, door woord en bedrijf, voor den eenigzins nadenkenden duidelijke wenken, dat zijne leer eene ruimere beſtemming had, dan binnen de grenzen van *Judea* en *Galilea* gekend en geëerbiedigd te worden. — „ Alzoo lief," zeide Hij, „ heeft God de wereld (het menschdom) gehad, dat Hij zijnen eeniggeboren Zoon gegeven heeft, opdat een iegelijk, die in Hem gelooft, niet verderve, maar het eeuwige leven hebbe; want God heeft zijnen Zoon niet gezonden in de wereld, opdat Hij de wereld veroordeelen zoude, maar opdat de wereld door Hem zou behouden worden." (*) Dat men nu in deze en ſoortgelijke plaatſen door de wereld niet het *Joodſche* Land, maar het geheele menschdom te verſtaan hebbe, blijkt, behalve uit vele andere bewijzen, welker opgave hier te uitvoerig worden zou, vooral uit de verklaring van zijnen bijzonderen leerling JOHANNES, die, tot troost zijner Medechristenen, van zijnen toen reeds verheerlijkten Meester getuigde: „ Hij is een verzoening voor onze zonden, en niet alleen voor de onze, maar ook voor de zonden der geheele wereld." (†) — Meermalen noemde JEZUS zich zelven *het licht der wereld*. (§) — Bij gelegenheid, dat men een Heidensch

(*) *Joh.* III: 16, 17. (†) 1 *Br.* II: 2.
(§) *Joh.* VIII: 12. IX: 5. verg. XII: 35, 46.

densch Hoofdman te *Capernaum* een allertreffendst bewijs gegeven had van zijn bijzonder vertrouwen op JEZUS wonderdoende magt en onvergelijkelijke menschenliefde, vereerde Hij den man met deze hooge lofspraak: „ ik heb zelfs in *Israël* zoo groot geloof niet gevonden," en liet er terstond ter beschaming, mogelijk van eenige misnoegden, op volgen: „ ik zeg ulieden, dat velen zullen komen van *Oosten* en *Westen*, en zullen met ABRAHAM, IZAäK en JAKOB aanzitten in het koningrijk der hemelen (*). Wie nu onder degenen, die van *Oosten* en *Westen* (en *Noorden* en *Zuiden*, verg. *Luk.* XIII: 29) komen zouden, om in het koningrijk van God plaats te nemen, door den Heiland bedoeld werden, is uit de tegenoverstelling van de kinderen des koningrijks, de *Israëlieten*, die zich bij uitsluiting als deelgenooten van het *Messiaansche* Rijk wilden beschouwd hebben, niet moeijelijk op te maken. Buiten twijfel dacht Hij aan de Heidenen, als ook begrepen in het Godsplan ter behoudenis van menschen door de leer, het leven, den dood en de opperheerschappij van den Eeniggeborenen des Vaders. — In de gelijkenis, *Matth.* XXII: 1—14 voorkomende, maakt de Heer een duidelijk onderscheid tusschen vroeger en later geroepenen tot het deelgenootschap aan het koningrijk van God. Hebben wij nu, op den voorgang van beroemde Uitleggers, door de vroeger geroepenen de *Joden* te verstaan, het spreekt vanzelf, dat de later genoodigden geene anderen, dan

(*) *Matth.* VIII: 11.

dan de *Heidenen* zijn kunnen. — *Joh.* X. zichzelven voorstellende onder het beeld van eenen herder, die niet anders dan het heil zijner schapen bedoelde, en gezind was, om voor hen alle mogelijke gevaren te trotseren, ja zelf het leven op te offeren, zegt Hij onder anderen tot zijne volksgenooten, die Hem destijds hoorden: „ ik heb nog andere schapen, die van deze stal niet zijn, deze moet ik ook toebrengen." (vs. 16*). De stal of kooi, waaraan de Zaligmaker bij dit zeggen dacht, was voorzeker niet anders dan het *Joodsche* land, of wilt gij? de *Israëlitische* natie. Zij derhalve, die tot dien stal niet behoorden, kunnen wel niet anders dan de Heidenen geweest zijn. En die moesten, even zoo wel als de *Joden*, onder de leiding des Heilands gebragt worden. — In den laatsten tijd van zijn, door lijden zoo zeer bezwaard, leven, aan het huis van SIMON *den Melaatsche*, door eene zijner dankbare vriendinnen met groote eerbetooning behandeld, sprak Hij tot lof der edele MARIA: „ wáár dit Evangelie gepredikt zal worden in de geheele wereld, [daar] zal ook tot hare gedachtenis gesproken worden van hetgeen zij gedaan heeft." (*Matth.* XXVI: 13.) Behalve alle deze veelbeduidende wenken, dat het Christendom verre buiten den engen kring van *Palestina* zoude worden uitgezet, geeft ook de Heer in twee uitmuntende gelijkenissen te kennen, dat het Evangelie heinde en verre, naar alle kanten, offchoon dan ook langzaam, zich uitbreiden, en die uitbreiding niet zou ophouden, voor dat alles door zijnen weldadigen invloed getroffen was. „ Het

ko-

koningrijk der hemelen" — zeide Hij, — is gelijk het mostaardzaad, hetwelk een mensch heeft genomen, en in zijnen akker gezaaid; hetwelk wel het minste is onder al de zaden, maar, wanneer het opgewassen is, dan is het het meeste onder de moeskruiden, en het wordt een boom, alzoo dat de vogelen des hemels komen en nestelen in zijne takken." (vs. 31, 32.) „ Het koningrijk der hemelen is gelijk een zuurdeessem, welke eene vrouw nam en verborg in twee maten meels, tot dat het geheel gezuurd was." (vs. 33.) Zoo betuigde JEZUS, nu eens meer, dan min verstaanbaar, somtijds aan zijne leerlingen, maar ook niet minder aan het gansche volk, dat de kring zijner aanhangelingen van tijd tot tijd grooter worden, en in zijnen omtrek gedurig meerder bewoners der aarde, *Joden* en *Heidenen*, omvatten zou. — Met zijne woorden vereenigde Hij sommige veelbeduidende daden. Zijn opzettelijk aangevangen gesprek met de vrouw uit *Sichar*, de onbewimpelde ontdekking zijner Messias-waardigheid aan haar gedaan, zijne daarop gehoudene redewisselingen met zijne leerlingen, zijn oponthoud bij en gegeven onderwijs aan de medeburgers der vrouw (*Joh.* IV: 7—40); de gemeenschappelijke omgang, dien Hij nu en dan zelf met Heidenen had, wie Hij zijne prediking zeer zeker niet geheel zal onthouden hebben, (*Mark.* II: 15, 16. *Luk.* V: 30. XV: 1, 2. XIX: 7.) aan welke Hij althans somtijds de blijken schonk zijner wonderdadige liefde, (*Matth.* VIII: 5—13.) gelijk ook den *Samaritanen* (*Luk.* XVII: 11-19): deze en dergelijke vrijheden, zoo ik hier dezen

naam eens gebruiken mag, of indien men ze liever noemen wil, deze afwijkingen van, ten minste uitzonderingen op het reeds bovengenoemde bevel (*Matth.* X: 5, 6) aan zijne leerlingen medegedeeld, zoude Hij zich niet hebben veroorloofd, indien de leer zijnes koningrijks niet buiten het gebied van *Palestina*, en alleen zijnen volksgenooten, had mogen bekend worden. Vooral is er één verhaal onder de levensberigten des Heeren, dat reeds op zichzelf beschouwd, maar bijzonder als het met 's Heilands overig gedrag in verband geplaatst wordt, voor onze zaak van een zeer groot belang is. (*Matth.* XV: 21—28. verg. *Mark.* VII: 24—30. Eene *Grieksche* vrouw, van geboorte uit *Syro-Phoenicie*, dus eene wezenlijke Heidin, van de groote daden des Heeren gehoord hebbende, begaf zich tot Hem, zoodra zij vernomen had, dat Hij zich in den omtrek harer woonstede bevond. Zij had, namelijk, eene zeer ongelukkige dochter. Dit meisje leed aan eene verschrikkelijke kwaal, in de toenmalige taal des *Joodschen* volks, en welligt ook naar de denkbeelden van velen, aan den duivel toegekend, en bezetenheid geheeten. Als teederlievende moeder wenscht zij de herstelling harer dochter, en hield er zich van overtuigd, dat *Israëls* Wonderdoener daartoe in staat, en naar alle waarschijnlijkheid gewillig was. Zij doet Hem met de meest mogelijke bescheidenheid haar verzoek. Hij houdt zich, als of Hij niet hoort, althans er geen acht op geeft. Zij herhaalt nog en nogmaals haar voorstel. JEZUS schijnt omtrent hare bede geheel onverschillig te zijn en gevoelloos, tot dat

dat zijne leerlingen Hem zeggen: „Laat ze van U" — help toch die medelijdenswaardige moeder, — „want zij roept ons na!" De Heer antwoordt: „Ik ben niet gezonden dan tot de verlorene schapen van het huis *Israëls*," tot de *Joden* bepaalt zich mijne eigenlijke bestemming. — Nu treedt de vrouw nader, en zegt, in de houding der meeste onderdanigheid en met den diepsten eerbied: „Heer! help mij!" En wat krijgt zij ten antwoord? „Het is niet betamend, het brood der kinderen te nemen, en den honden [voor] te werpen." Standvastige kinderliefde alleen was in staat zich boven deze schijnbaar grievende taal te verheffen, en een fijn vrouwelijk vernuft gaf haar deze voortreffelijke woorden in den mond: „Ja! Heer!" dat is zoo! „doch de honden eten ook van de brokskens, die er vallen van de tafel hunner Heeren!" Nu kon JEZUS zijn meêlijdig gevoel geen' verderen tegenstand bieden. „Groot," — zeide Hij — „is uw geloof, ô Vrouw! u geschiede, gelijk gij wilt!" En de heilige geschiedenis meldt, dat hare dochter gezond werd van diezelfde uur af aan. — Welk oogmerk nu kan JEZUS met deze zijne vreemdschijnende handeling gehad hebben? Voorzeker, zoo als ook reeds door wijlen onzen uitmuntenden BORGER ergens (*) gezegd werd, *eensdeels*, om door eene daadzaak aan te toonen, dat de Godsdienstleer, die Hij verkondigde, ook op de Heidenen betrekking had; *anderdeels*, om te

(*) *De constanti et aequabili* JESU CHRISTI *indole*, *etc.* p. 18.

te bewijzen, dat de Heidenen niets minder dan de Joden deze weldaad waardig waren. In een en ander moest dus de opmerkzame den wenk vinden, even zeer als in de overige door ons herinnerde daden des Heilands, dat het Evangelie ook aan andere volken, dan aan het Joodſche, zou worden bekend gemaakt.

Tot deze wijdere voortplanting van het Evangelie, dan binnen de grenzen van *Palestina*, zou het ongeloof des Joodſchen volks aanleiding geven. Dus ſprak de Heiland zelf, na de voorſtelling eener treffende gelijkenis, (*Matth.* XXI: 33—39.) tot zijne volksgenooten: „Ik zeg ulieden, dat het Koningrijk Gods van u zal weggenomen, en aan een volk gegeven worden, dat zijne vrucht voortbrengen zal" (*vs.* 43.), zoo als dan ook naderhand, toen dit dadelijk het geval was, PAULUS en BARNABAS den Joden te *Antiochië* in *Piſidië* betuigden: „het was noodig, dat eerst tot u het Woord Gods geſproken zou worden; doch, nademaal gij hetzelve verſtoot, en uzelven des eeuwigen levens niet waardig oordeelt, ziet! wij keeren ons tot de Heidenen." (*Hand.* XIII: 46).

Vraagt men nu vervolgens: hoe verre die uitbreiding van de leer des Koningrijks zoude voortgaan? en: of dan het Jodendom voor altijd van het aanhooren en omhelzen van dezelve zoude uitgeſloten blijven; zoodat dit voorregt alleen aan andere natiën geſchonken, en aan JAKOBS nageſlacht op den duur zou onthouden worden? beide deze vragen worden door de Heilige Schrift, tot genoegzame

zame bevrediging voor ons verstand en hart, beantwoord.

„Gij zult," — zeide de Zaligmaker tot zijne leerlingen, — „mijne getuigen zijn, zoo te *Jeruzalem*, als in geheel *Judea* en *Samaria*, en tot aan het uiterste der aarde" (*Hand.* I: 8). „Bekeering en vergeving van zonden moeten gepredikt worden onder *alle* volken" (*Luk.* XXIV: 47.) „Gaat dan henen in de *geheele wereld*, predikt het Evangelie aan *alle* schepselen!" (*Marc.* XVI: 15.) „Onderwijst *alle* volken, dezelve doopende in den naam des Vaders, en des Zoons, en des Heiligen Geestes, leerende hen onderhouden al, wat ik u geboden heb!" (*Matth.* XXVIII: 19). Deze uitdrukkingen zijn, dunkt mij, zoo algemeen, als men zich dezelve met mogelijkheid denken kan. De vraag is hier niet, wat en hoeveel 's Heilands leerlingen destijds van dezelve verstaan hebben. Ik geloof zelfs, dat zij, voor als nog niet van alle aardsgezinde denkbeelden aangaande het Messiasrijk ontslagen, na de uitstorting van den Heiligen Geest, en door den daarop gevolgden loop der omstandigheden, den regten zin van 's Heilands bevel beter hebben leeren doorzien, dan zij dien bij het ontvangen van den last hunnes Meesters begrepen. Maar dat de Heiland zelf aan de *geheele* wereld gedacht heeft, is ons, en uit de keuze zijner woorden op zichzelve beschouwd, en uit de daarin voorkomende opklimming van *Jeruzalem*, *Judea*, *Samaria*, *het uiterste der aarde*, zoo duidelijk, dat alle verder bewijs ons geheel onnoodig toeschijnt. — Zoo moest dan, volgens het eigen bevel

 des

des Heeren, zijn Evangelie onder *volstrekt alle volken*, in gestadigen voortgang, verkondigd worden, tot aan het slot der eeuwen. Nu eens ginds, dan eens elders, voor de heiligste zaak eene overwinning behalende, zouden de dienaars des woords eindelijk haar onder alle volken over den ganschen aardbodem doen geëerbiedigd worden. Met hen, tot welke Hij sprak, zoude Hij zijn, en met hunne opvolgers, *tot aan de voleinding der wereld* (*Matth.* XXVIII: 20.) dat is, tot aan den afloop des tijds, als wanneer het algemeen oordeel en wereldgerigt zullen gehouden worden, (verg. *Matth.* XIII: 39, 40).

Heerlijk stemmen met dit uitzigt op eene algemeene uitbreiding der zaligmakende leer van JEZUS CHRISTUS, onder alle natiën der wereld, zeer vele Godspraken overeen uit de boeken des Ouden Verbonds. Dat er toch in dit eerste gedeelte der Goddelijke Openbaring onderscheidene voorspellingen, met betrekking tot de volstrekt algemeene bekendwording der Evangelieleer, voorkomen, schijnt mij op het gezag van JEZUS (bij voorb. *Matth.* XXI: 42—44.) en de *Apostelen* (bij voorb. *Hand.* XV: 15—17.), boven allen regtmatigen twijfel verheven te zijn. Reeds aan de aartsvaders ABRAHAM (*Gen.* XII: 3. XXII: 18. verg. XVIII: 18.), IZAÄK (*Gen.* XXVI: 4.) en JAKOB (*Gen.* XXVIII: 14.), werd de belofte gedaan, dat in (dat is door (*)) hen, of hunne nakomelingschap, alle geslachten der aarde zouden gezegend worden. Aan wien wij nu bij-

(*) VAN DER PALM.

bijzonder bij het lezen dezer Goddelijke toezeggingen te denken hebben, is niet moeijelijk te bepalen. PETRUS (*Hand.* III: 25.) en PAULUS (*Gal.* III: 16.) wijzen ons regtstreeks op JEZUS CHRISTUS, en zij voorzeker zijn ons hier betere Uitleggers, dan al de genen, die in latere dagen andere, hemelsbreed van elkaêr verschillende, verklaringen van deze orakeltaal gegeven hebben. Onder de *Messiaansche* Psalmen, dat is, onder die Psalmen, welke op den Gezalfde Gods, zijne leer, zijne daden, lotgevallen en zijn Rijk betrekking hebben, en dienaangaande eenige meer of min uitvoerige voorspelling behelzen, tellen wij zonder aanmerkelijk bezwaar: *Ps.* II. (verg. *Hand.* III: 25 — 28. XIII: 33.) XXII. (verg. *Matth.* XXVII: 35. *Joh.* XIX: 24.) LXXII. (offchoon in het Nieuwe Verbond niet aangehaald,) CX. (verg. *Matth.* XXII: 43, 45. *Hebr.* V: 6. VII: 17.) In al deze Psalmen komen trekken voor, die ons als zoo vele voorzeggingen toeschijnen van eene zoo wijd mogelijke uitbreiding der CHRISTUS - heerschappij onder alle volken des aardbodems. *Ps.* II: 8 geeft JEHOVA aan zijnen, tot de hoogste waardigheid bestemden, Zoon de onbepaaldste vrijheid om eenen eisch te doen, dien Hij mogt verkiezen, en belooft hem uitdrukkelijk (*vs.* 8.) „ Ik zal de Heidenen (de volken (*)) geven [tot] uw erfdeel, en de einden der aarde [tot] uwe bezitting." Tot dien Eenigen, dien DAVID zijnen HEER noemt, zegt JEHOVA, naar den CX *Psalm* (*vs.* 2.): „ Zit aan mijne regterhand, tot dat (of, op-

(*) VAN DER PALM en MUNTINGHE.

opdat (*)) Ik uwe vijanden zet tot eene voetbank uwer voeten!" Geen wonder dan ook, dat wij in den LXXII *Ps.* lezen „alle Koningen zullen zich voor Hem nederbuigen, en alle Heidenen (volken (†)) Hem dienen (*vs.* 11.) Zijn naam zal zijn tot in eeuwigheid; die naam zal, zoo lang er de zon is, (of zoo ver de zon schijnt (§)), van kind tot kind worden voortgeplant; in Hem zal men gezegend worden, en alle Heidenen (volken (*)) zullen Hem welgelukzalig noemen (*vs.* 17.)" Een heerlijk vooruitzigt lachte dien ten gevolge den vromen zanger DAVID tegen: „Al des aardrijks einden zouden zich tot God bekeeren, en alle geslachten der volken voor Gods aangezigt aanbidden," (*Ps.* XXII: 28). Ik zwijg van de regt godvruchtige wenschen, die meermalen tot hooge heilige verwachtingen opgeklommen, den gewijden Dichters het hart van verrukking deden kloppen, en zich in hunne liederen voor hunne tijdgenooten hooren lieten, en nog door ons met stil genoegen worden opgevangen. Men zie eens ten proeve *Ps.* LXVII: 3. verv. LXXXVI: 9. LXXXVII; en meer andere; en men zal in deze en dergelijke Psalmen zeer duidelijk de bewijzen ontdekken, dat DAVID en andere Zangers zich met het uitzigt op eene algemeene eerbiediging van den eenen waarachtigen God door alle volken gestreeld hebben: een uitzigt, waaraan de ondervinding onmogelijk kon beantwoorden, zoo lang het *Mozaïsme* bestond. Dit toch hield het

Jood-

(*) VAN DER PALM. (†) V. D. PALM en MUNTINGHE.
(§) VAN DER PALM. (*) V. D. PALM en MUNTINGHE.

Joodsche volk in gedurige afzondering van andere natiën, en was niet uitoefenbaar in alle gedeelten der wereld. Zulks is alleen de leer des Evangelies. Van haar, maar ook van haar alleen, kan men aannemen, dat zij de wenschen, verwachtingen en uitzigten der *Hebreeuwsche* Dichters tot meer dan ijdele droombeelden verheffen zal. Reeds heeft de bestaande ondervinding onberekenbaar veel geleerd, en de naderende toekomst zal ongetwijfeld nog veel meer ter bevestiging bijdragen.

Van deze heilrijke uitzigten, in de *Psalmen* geopend, gaan wij over tot de duidelijkste en minst betwiste voorspellingen, door de oude *Profeten* gedaan, ten aanzien der eenmalige algemeenwording van het Christendom. — Naar derzelver ondubbelzinnige opgaven, zou Hij, wien wij Christenen als onzen Heer en Zaligmaker eerbiedigen, door God gesteld worden tot een licht der Heidenen, en om het heil Gods te brengen tot aan het einde der aarde (*Jez.* XLIX: 6.) (*). Vele volken zouden zich over Hem verblijden, (*Jez.* LII: 15.) (†) alle natiën daartoe worden uitgenoodigd, (*Jez.* XLV: 22. verg. LV: 1.) en ook komen tot het licht, dat van Gods wege, of door God

(*) Men kan, volgens *Prof.* VAN DER PALM, op vs. 1, hier aan geen ander, dan aan den Messias denken, zoo men gelooft aan het verband tusschen de Godsdienst des Ouden en Nieuwen Verbonds, en zich niet met de allergedwongenste verklaringen wil vergenoegen.

(†) Vergel. VAN DER PALM, op VS. 13.

God zelven, zoude opgaan (*Jez.* LX: 3.) (*). — Hij zou zijn regt (de leer van de ware Godsdienst, VAN DER PALM) doen rusten (schitteren, VAN DER PALM) als een licht der volken (*Jez.* LI: 4.) Hij zou gevonden worden door (antwoorden aan, VAN DER PALM) de genen, die Hem niet vroegen; gevonden worden door hen, die Hem niet zochten (*Jez.* LXV: 1.) (†). Het bewindsel des aangezigts (de sluijer, VAN DER PALM), waarmede alle volken (buiten het *Israëlietische*) bewonden (omsluijerd, VAN DER PALM), en het deksel, waarmede alle natiën bedekt waren, zou door God worden vernietigd (*Jez.* XXV: 7. (§). Tot God zouden de volken komen van de einden der aarde, en zeggen: ja, waarlijk! onze vaders hebben leugen erfelijk bezeten, en ijdelheid, waarin toch niets was dat nut deed.

(*) Het is onmogelijk, zegt VAN DER PALM in de opgave van den inhoud voor dit Hoofdst. geplaatst, die Godspraak met waar dichterlijk en godsdienstig gevoel te lezen, en daarbij te denken, *dat zij door de wederkeering uit Babel* vervuld is. Zeker is het althans, dat den *Profeet* geheel andere en glansrijker uitzigten voor den geest zweefden, dan de geschiedenis ons in dat tijdperk aanwijst: uitzigten, die welligt de toekomst nog verwezenlijken moet.

(†) PAULUS dacht bij deze plaats aan de Heidenen, *Rom.* X: 20, 21. Met regt vereenigen zich hiermede vele latere Uitleggers der Godspraak.

(§) „Van de vervulling dezer Godspraak zag men reeds den aanvang in JEZAJA's leeftijd: maar deze zijne Godspraak omvat ook, wat zijne *Profetische* verbeelding in de verdere toekomst ontwaarde." V. D. PALM.

(*Jer.* XVI: 19.) Zij zouden derhalve alge-
de dienst der afgoden vaarwel zeggen,
éénen waarachtigen God worden toegevoegd
mangen, VAN DER PALM), Hem tot een volk
(*Zach.* II: 11.) voor Hem de knieën buigen
XLV: 23). De aarde zou, na het ontspruiten
van het rijsje uit ISAÏ's afgehouwen tronk, door
welk vrij algemeen JEZUS, de nakomeling uit
diep vernederd ftamhuis van den zoon van
DAVID, verftaan wordt, vol worden van de
is des Heeren, gelijk de wateren de zee be-
en (*Jes.* XI: 9.) Het rijsje, dan, tot eenen
m opgewasfen, zou ftaan opgerigt tot eene ba-
der volken, den Heidenen tot eene vraagbaak,
ns rustplaats heerlijk wezen zou (*vs.* 10.) Zijne
rfchappij zou zijn van zee tot zee, en van de
eren tot de einden der aarde (*Zach.* IX: 10) En
s dan ook zou het gefchieden, dat de berg van
Huis des Heeren zou gevestigd zijn op den
der bergen, en verheven boven de heuvelen,
alle volken tot denzelven zouden toevloeijen
z. II: 3. verg. *Mich.* IV: 1).

k zal wel niet meer dan deze opgave der bo-
nftaande plaatfen, uit de Schriften der *Profeten*,
odig hebben ten bewijze, dat ook die Godsman-
n van eene, vroeg of laat zekere, algemeene be-
ndwording der zuivere leer, der leer van het
vangelie aan, en omhelzing van dezelve, door de
leidenfche volken gefproken hebben: — maar hoe
u zal het zijn met de Joodfche natie, die de
vangelieprediking verworpen, en zich door hare
ndankbare verfmading van de groote voorregten
be-

beroofd heeft, die anderzins, en met het beste gevolg, reeds voor eeuwen haar deel zouden geweest zijn? PAULUS beantwoordt deze vraag tot genoegzame zekerheid. De bekeering des Joodſchen volks (naar de zeer juiste opmerking van den, helaas! te vroeg geſtorven Leeraar J. WIJS, *zestiende* Leerr. over *Rom.* IX. X. XI.)) als eene wenſchelijke, en onder voorwaarde des geloofs zeker aanſtaande gebeurtenis voorgeſteld hebbende, verklaart hij (XI: 25—32.) dat zij buiten allen twijfel zal plaats hebben. „ Ik wil niet, broeders! dat u deze verborgenheid (deze zaak, die geen mensch ooit uit zich zelven zou hebben kunnen uitvinden) onbekend zij (opdat gij niet wijs zijt bij u zelven): dat de verharding (in het verwerpen van JEZUS) voor een deel over *Israël* gekomen is, tot dat de volheid der Heidenen (het ganſche Heidendom) zal ingegaan zijn; en alzoo (als dan) zal geheel *Israël* zalig worden (de heilaanbrengende leer van het Evangelie aannemen, en deszelfs weldadigen invloed ondervinden. Gelijk gelijk geſchreven is: (*Jez.* LIX: 20, 21.) de Verlosſer zal uit *Sion* komen, en zal de goddeloosheden afwenden van JAKOB; en: (*Jez.* XXVII: 9. verg. *Jer.* XXXI: 31—34.) dit is hun verbond met mij, als ik hunne zonden zal wegnemen. Zoo zijn zij dan wel vijanden, aangaande het Evangelie, om uwentwil, maar aangaande de verkiezing, zijn zij beminden om der vaderen wil; want de genade-gifte en de roeping Gods zijn onberouwelijk. Want, gelijkerwijs ook gij eertijds Gode ongehoorzaam geweest zijt, maar nu barmhartigheid verkregen hebt door dezer ongehoorzaamheid; alzoo zijn

zijn ook deze nu ongehoorzaam geweest, opdat zij ook door uwe (door de aan u geschonkene) barmhartigheid, barmhartigheid verkrijgen zouden. Want God heeft ze allen onder de ongehoorzaamheid besloten, opdat Hij ze allen zoude barmhartig zijn."

Duidelijker en krachtiger bewijs voor de waarheid, dat eens het Joodsche volk zoo wel als alle Heidensche natiën, en na dezer teregtbrenging, de leer des Evangelies kennen en omhelzen zal, kan men wel niet vorderen. Van den beginne af lag dit in het plan des aanbiddelijken Vaders, die zijnen Zoon op aarde zond, en Hem de heilrijkste leer ter verkondiging onder de kinderen der menschen overgaf en toebetrouwde. Zoo mogt dan ook PAULUS schrijven, dat de Heidenen, toen zij zich nog buiten CHRISTUS bevonden, uitgesloten waren van het burgerschap *Israëls*, vreemdelingen ten aanzien der verbonden der belofte, geene hoop hebbende, ja zonder God in de wereld; maar, in CHRISTUS zijnde, schoon zij dan ook te voren zeer verwijderd waren geweest, nabij gekomen waren. (*Efez.* II: 12, 13) En de Apostel mogt er bijvoegen: CHRISTUS is onze vrede, daar Hij beiden (Joden en Heidenen, reeds aanvankelijk) tot één maakte, en den scheidsmuur des afschutsels verbrak (*vs.* 14.) — gelijk hij dan ook op eene andere plaats in zijne brieven (*Colosf.* I: 19, 20.) betuigde: „het was Gods welbehagen, in Hem (CHRISTUS) alle volheid te doen wonen, en door Hem (CHRISTUS) alle te verzoenen tot Hem (CHRISTUS), het zij dat op aarde, het zij dat in den hemel is (de menschen met God, Jood en Heidenen met elkanderen, de be-

bewoners der aarde, met die van den zig
mel, de geheele redelijke natuur derhalve,
één huisgezin, eene maatschappij der liefde
vredes te vereenigen).

Voegen wij nu nog bij dit alles, dat,
het onbedriegelijk oordeel van PAULUS, God
CHRISTUS uitermate heeft verhoogd, en Hem
naam gegeven, die boven allen naam is;
alles met het oogmerk, opdat in den na
eere) van JEZUS zich buigen zouden alle
dergenen, die in den hemel, die op aarde,
die onder de aarde zijn (van al het schepse
en alle tong zou belijden, dat JEZUS C
TUS *Heer* is, tot heerlijkheid van God de
der; (*Filipp.* II: 9—11.), dan staat het w
ven alle bedenking verheven, dat, volgens
inhoud des Bijbels, het Christendom eens a
tiën der aarde onder zijnen regtstreekschen
bevatten zal.

Maar hoedanig Christendom? dat, hetwelk,
welijks dien naam meer waardig, in de
schap der *Roomsch-Katholijke* Kerk gevonden
of het Christendom in eene der afdeelingen
Protestanten, of elders? Onze groote Meester
klaarde (*Joh.* X: 16., reeds op bl. 674 aang
dat de schapen, die niet van de kooi waren,
toe die van *Israël* behoorden, ook zijne
zouden hooren, en dat het zijn zou ééne
en één Herder; en PAULUS vermaant de *E*
Christenen (Hoofdst. IV: 3—6.) dat zij zich
toeleggen, om de eenheid des geestes te be
door den band des vredes. Was men hetgeen

behoorde te zijn, dan was men één ligchaam en één geest, gelijk men door de Christelijke roeping zich tot ééne hoop geroepen zag. Eén Heer immers is er, één geloof, één doop, één God en Vader van allen, die boven allen, en door allen en in allen is. — Hieruit willen wij wel niet afleiden, dat allen, die den naam van Christenen dragen, ten aanzien der leer van het Evangelie, tot in de kleinste bijzonderheden zullen overeenstemmen. Zoo lang de mensch burger dezer aarde is, behoudt hij zijne bijzondere wijze van zien en oordeelen, uit de eigenaardige beperktheid zijner natuur in het algemeen oorspronkelijk, bijzonder ook ten gevolge van zijn geboorte-lot, opvoeding, stand, omgang, werkkring, enz. — Het is dus niet te wachten, dat de eene belijder van het Christendom met den ander, ten aanzien van iedere schriftplaats, letterlijk hetzelfde denken zal; maar wie maakt ook niet een groot onderscheid tusschen hoofd- en bijzaken? Naarmate nu de Bijbelsche Uitlegkunde meer vorderingen maakt, — en zij deed sedert de laatste halve eeuw reuzenschreden, — zal men het over den zin van zeer vele Bijbelplaatsen met elkander meer eens worden; meer leeren inzien, wat JEZUS en de *Apostelen* als onmisbare grondleer, wat zij daarentegen als van minder aangelegenheid beschouwd hebben; partijdige en somtijds vervolgzieke aankleving van bijzondere begrippen, welker onhoudbaarheid en beuzelachtigheid gedurig aan meer in het oog zullen vallen, zal van tijd tot tijd zwakker worden: dat toch ligt in den aard van den menschelijken geest, als die

 zich

zich wel eenigen tijd, maar niet onophoudelij gen de duidelijk ingeziene waarheid verzetten niet altijd loochenen kan. — Mogen dan o — hetwelk ik onbeslist late, — sekte-nam houden worden en behouden blijven, de scheiden afdeelingen staande blijven of het rijk des bijgeloofs, schoon onder Chris naam nog, maar toch in matte kwijning, z zig, zal onder gaan, dat des reinen Christe meer en meer bloeijen, en gedurig aan rijker v ten dragen, tot dat de dag des oogstes zal trekken, het goede graan in de schuren zal ve derd, maar het kaf met onuitbluschbaar vuur brand worden.

Wanneer? Dit zij Gode overgelaten! Ni mijner lezers koestere intusschen eenige v voor den ondergang des waren Christendoms vrees heeft de hoogstmogelijke waarschijnlijk de ondervinding tot op onzen tijd, en de ui kelijke betuigingen der Heilige Schriften tege Arbeide slechts een ieder aan de voortplanting het Evangelie onzer zaligheid onder Joden en den, door deelneming aan de te dien ein staande inrigtingen! maar vergete hij voor aan eigen Godsdienstige verlichting door het des Bijbels en van vele nuttige geschriften we te zijn, en door zijne onderwijzingen, voo door een Christelijk gedrag, bij zijne kinderen, boden, bloedverwanten, vrienden, bekenden, namelijk bij den lageren volksstand, waaronder zoo veel onkunde, vooroordeel en ruwheid van gevonden worden, het Evangelie in deszelfs

:n oorsprong, bovenmenschelijken, allervoortref-
kften inhoud en hoogstweldadige strekking, be-
d te maken en aan te prijzen. Zoo worden
medearbeiders van God en CHRISTUS in de
lste zaak; en ook door onze medewerking,
er de leiding des Heeren, verkrijgt de tempel
Christendoms eene meerdere vastheid, en wordt
s algemeen erkend en bewonderd als die stich-
; Gods, waaruit zuivere kennis, reine deugd en
rloos heil over de kinderen der menschen tot
eeuwigheid zijn uitgegaan.

***

BARSILLAÏ.

HET VOORBEELD EENES WAARDIGEN EN GELUKKIGEN OUDERDOMS;

Eene Overdenking voor de laatste maand des jaars.

Het naast vorig Nummer van ons Tijdschrift gaf u, waarde Lezer! nevens de vertaalde redevoering van onzen geachten ROOIJENS, twee stukjes, beide tot de gedachtenis van waardige grijsaards behoorende. Het voorbeeld lokte mij uit, om bij de twee een derde te voegen, hetwelk zich misschien door eenige tijdsgepastheid mag aanprijzen, zoo ver iets over een oud man wel past voor eene oude maand, die, met welke het jaar besloten wordt.

Ik heb BARSILLAÏ gekozen. Deze zij ons hier tot voorbeeld van een' waardigen en gelukkigen ouderdom. Hoog bejaarden en grijsaards zullen tot dit onderwerp eene bijzondere belangneming toebrengen, maar ook, die van jonger leeftijd zijn, beschouwen het niet als hun vreemd en van zich verwijderd; wat toch hoog bejaarden en grijsaards thans zijn, worden zij allengs en wenschen zij te worden. Onder hoog bejaarden en grijsaards hebben zij er ook, die hun lief en met hen naauw verbonden zijn; en maken wij niet allen, jongen en ouden, even als onze Christelijke vergaderingen ons plegen

te

te vereenigen, op de wereld één onverdeeld gezin uit?

De geschiedenis, waaruit ik het voorbeeld eenes waardigen en gelukkigen ouderdoms ga ontleenen, is vooraf beknoptelijk voor te dragen; zoo de breedere omtrek van het verhaal, als bijzonder het gesprek, tusschen DAVID en den ouden man gewisseld.

Het oproer, door ABSALOM aan DAVID bestookt, en de zegepraal van den vader over zijnen ontaarden zoon bevochten, behoef ik niet te herinneren. Het heugelijk gevolg van die zegepraal, namelijk de herstelling van den verworpen Koning en zijne statelijke terugleiding naar de rijks-stad, is, het kapittel door, in het XIXde van SAMUËLS tweede boek beschreven. Belangrijk is deze geschiedenis in haar geheel: een oproerig volk met schaamte en berouw tot zijn' pligt weêrgekeerd, en de verworpen Vorst, nadat hij het hem aangedaan ongelijk vaderlijk vergeven heeft, van nieuw als vader in zijn wél te vreden huisgezin gezeten. Maar bij uitnemendheid belangvol, onderhoudend en aantrekkelijk wordt het verhaal, waar het ons plaatst aan de overzijde der *Jordaan*, en een goed getal aanzienlijken des volks ons vertoont, om strijd verzameld, om DAVID en zijn huis, op toegeruste vlotten, met eerbiedige hulde en de beleefdste verwelkomingen, de rivier over te leiden. Het is de eerste *audientie*, welke de Vorst geeft, uit zijne ballingschap tot zijn hersteld Rijk teruggekeerd. Kan wel het nieuwsgierig oog zich weêrhouden, van de verzamelde en toe-

dringende huldigers door te loopen en te onderscheiden? Het vindt er SIMEÏ, die den Koning, toen hij naar eene woestijn de vlugt nam, met vloeken en scheldwoorden overladen had. Thans bidt hij om vergeving, en met *zijn eerste zijn* onder de verwelkomers dringt hij zijne bede aan. Men ziet er MEFIBOSET, SAULS kleinzoon, wat later aangekomen. Deze verschoont zich over zijn, in weêrwil van ongeschoren baard en ongewasschen kleed, altijd nog duister achterblijven te *Jeruzalem*. Hij doet het in eene zeer woordrijke rede, waarin de knecht SIBA wel tegengesproken en beschuldigd, achter vrij zacht en toegevend behandeld is, als zij het om de dreiging van een tegensprekend *Publiek* zoo veel mogelijk af te weren; waarin voorts de Koning tot laagheid toe gevleid, en over zijne zegepraal de hoogste blijdschapsbetuiging wordt uitgestort. Er is ook BARSILLAÏ. Waardig is deze, dat het oog, door het zien van veel ergerlijks vermoeid, op hem rust. Hij is een oud man; tot tachtig jaren is hij opgeklommen. Men ziet hem welltevredenheid aan, en, naar zijn' leeftijd, genoegzame welvarendheid, hoewel geene mannelijke kracht om Enaks-kinderen te verslaan, gelijk KALEB. Nog lezen we van hem, dat hij tot den stam van GILEAD behoorde en te *Rochelim* woonde; dat hij groot, dat is, rijk was; bijzonder dat hij den Koning, als die op zijne vlugt te *Mahanaïm* was gelegerd, tot deszelfs groot gerief menigte eetwaren en verkwikkingen had toegeschikt.

Wie verwondert zich, na het vernemen dezer gewigtige dienst van BARSILLAÏ, dat hij zich over

de

de zegepraal van DAVID vurigst verblijdt, en het zich als een blijfeest voorgesteld heeft, den zegepralenden Vorst te zien, te verwelkomen, en onder den stoet te behooren, die hem met eer inleidt. Tot dat einde was de oude man aan de overzijde van den Jordaanstroom aangekomen; en hier wordt het gesprek gehouden, waarvan de geschiedenis het belangrijkst gedeelte ons bewaard heeft. Het was dit:

De Koning zeide tot BARSILLAÏ, *trek gij met mij over; en ik zal u bij mij te Jeruzalem onderhouden:* een aanbod, niet van levensonderhoud, hetwelk aan een rijk man ongepast geschieden zou, maar veeleer de opdragt van de onderscheidende eer en de uitgezochte weelde der koninklijke tafel.

Maar BARSILLAÏ *zeide tot den Koning: hoeveel zullen de dagen der jaren mijns levens zijn, dat ik met den Koning zou optrekken naar Jeruzalem!* Zoo weinig jaren, als mij overig zijn, gelden de moeite eener verhuizing niet. *Ik ben heden tachtig jaren oud; zoude ik kunnen onderscheiden tusschen goed en kwaad*, tusschen wat streelt en niet streelt; *zou uw knecht kunnen smaken, wat ik eet en wat ik drink? Zou ik meer kunnen hooren naar de stem der zangers en zangeressen? en waarom zou uw knecht mijnen Heer den Koning voorder tot eenen last*, als ongeschikte en voor genot onvatbare gast, aan uwe tafel te veel, *zijn? uw knecht zal maar een weinig met den Koning over de Jordaan gaan*, dan afscheid nemen. *Waarom toch zou mij de Koning zulk eene vergelding doen?* geene had ik, bij het bewijzen mijner kleine diensten, ooit on-

onder het oog. *Laat doch uwen knecht wederkeeren, dat ik sterve in mijne stad, bij mijns vaders en bij mijner moeder graf; maar* wil echter de Koning geven — opdat ik niet schijne zijne gunst te versmaden — *zie daar is* mijn zoon *uw knecht* CHIMHAM, *laat dien met mijnen Heer den Koning overtrekken, en doe hem* voor mij, *wat goed is in uwe oogen.*

Doe zeide de Koning: CHIMHAM *zal met mij overtrekken, en ik zal hem doen wat goed is in uwe oogen, ja al wat gij begeeren zult*, zoo veel het *op mij*, dat is, in mijn vermogen is, *zal ik* voor *u doen.*

De overvaart der Jordaan geschiedt nu. Het volk trekt over; de Koning met het koninklijk huis trekt ook over, en digt aan zijne zijde, mogen wij denken, de waardige en geliefde BARSILLAÏ. De Koning kust hem, zegent hem; en hij, boven de rijks-stad en het koninklijk hof het eenvoudige *Rochelim* stellende, keert derwaarts weder.

Ziedaar, wat omtrent BARSILLAÏ in de geschiedenis berigt wordt. Men staat wel, vertrouw ik, toe, dat mijne rede over dezen grijsaard voortgaat. Heeft hij ons niet, onder het lezen van het eenvoudig verhaal, hoogachting en welgevallen ingeboezemd? Is hij ons niet voorgekomen, in weêrwil zijner tachtig jaren, een gelukkig man te zijn? Zoo is hij dan reeds in ons oog het uitgelezen voorbeeld eenes waardigen en gelukkigen ouderdoms, en ik vind niet meer te doen, dan die meening te versterken. Welaan! hiertoe strekke eene beknopte aanwijzing van hetgeen hem *siert*, van hetgeen hem daar-

daarenboven *eert*, van hetgeen den last zijns ouderdoms *verligt*.

Wat den grijzen BARSILLAÏ, blijkens het vernomen berigt en bijzonder zijn met DAVID gehouden gesprek, *verfiert*, is alles zaam te vatten onder den titel van *wijsheid*.

Wijsheid is het, den ftand eener zaak zoo te befchouwen, als die is, en niet anders, dan zij werkelijk zich bevindt: bij voorb. waar gevaar of gebrekkelijkheid is, ook gevaar en gebrekkelijkheid te onderfcheiden, en daar niet te droomen van veiligheid en volkomenheid. Zoo is het aan BARSILLAÏ tot wijsheid toe te kennen, dat hij, tachtig jaren oud zijnde, het daarvoor houdt, dat hij tachtig jaren oud is; dat hij op zijnen levensweg, op weinige fchreden na, aan het graf van vader en moeder genaderd zijnde, weet en gelooft, dat hij werkelijk digt daaraan genaderd is. Maar hoe? dat in hem als wijsheid te roemen! Er behoort immers niet meer toe, dan *tachtig* te tellen? daarenboven zeggen teruggegane vermogens en gebreken des ouderdoms het hem duidelijk genoeg, dat hij eenen hoogen leeftijd beklommen heeft! Meent iemand zoo, hij zal anders meenen, hij zal BARSILLAÏ's regt tellen en regt meten voor uitftekende en zeldzame wijsheid houden, zoodra hij *bloot weten* van *innerlijk*, *levendig overtuigd* zijn wél onderfcheidt, en *zeggen* van *gelooven*. Ja, wie, die zestig, zeventig, tachtig jaren oud is, zou dat niet weten? dikwijls ook hooren wij het hem zeggen, namelijk, als hij van lastigen arbeid zich ontflaan wil, of op grijze ervaring zich beroemt, en

 klaagt,

klaagt, dat men naar den raad van een oud man zoo weinig hoort. Doch iets anders is het nog, zijne hoog geklommen jaren zonder eenig ontveinzen en bedekken aan zichzelven te bekennen, en zijne digte nadering aan het graf der vaderen zoo klaar te zien, als een wandelaar, die van duizend roeden negen honderd en meer heeft afgelegd, nu voor oogen ziet, dat hij aan het eind van den wandelweg gekomen is. Het laatste mag voor wijsheid, uitstekende en zeldzame wijsheid gelden.

Hoe steekt hier bij af de ongerijmdheid, de dwaasheid van menig man of vrouw, wier gesprekken men het aanhoort, wier kleeding en opschik men het aanziet, dat zij wanen nog in de jeugd te zijn, immers nog ver af van den ouderdom te wezen. Vreemde eerzucht, welke de teekenen van hoog geklommen leeftijd, een verloren tand, een grijze lok, als ontdekte het een schandelijk bedreven stuk, met alle kunstige veinzerij, buiten het oog houdt, en het voor kiesche beleefdheid aanneemt, als wij, in zulk bedrog zonder tegenspraak ons vleijende, den ijdelen mensch wel tien jaren minder toekennen, dan hij werkelijk bezit!

Wat ik als proef van BARSILLAÏ's wijsheid heb opgegeven, namelijk ernstige en levendige overtuigdheid van zijnen ouderdom, is op des te hooger prijs te schatten, omdat van daar menige andere wijsheid uitgaat. — Merken wij ook dit in onzen waardigen grijsaard op.

Men hoort hem zeggen: *hoe veel zullen de dagen der jaren mijns levens zijn, dat ik met den Koning zou optrekken naar Jeruzalem?* In den kring van wer-

werken en met menſchen omgaan, welke *Roghelim* hem oplevert, en ſedert jaren heeft opgeleverd, zoo lang het kan, voortgaan en volharden, wil hij wel; maar nu nog, op zijn tachtigſte jaar, in een nieuwen, geheel vreemden, en overmoeijelijken overgaan, acht hij voor onbezonnen. Is het niet wijsheid? en het daaraan overgeſtelde te vergelijken met de dwaasheid van hem, die ter elfder uur van den dag, tegen den nacht aan, eene groote taak begint; of van den landman, die den overouden boom op nieuwen grond gaat verplanten?

Wij hooren BARSILLAÏ verder zeggen: *ik ben heden tachtig jaren oud; zou ik kunnen onderſcheiden tusſchen goed en kwaad? Zou uw knecht kunnen ſmaken wat ik eet en wat ik drink? zou ik meer kunnen hooren naar de ſtem der zangers en zangereſſen? En waarom zou uw knecht mijnen Heer den Koning voorder tot last zijn?* Ook hier proeft men des grijsaards wijsheid. Met den wijzen *Prediker* weet hij de tijden te onderſcheiden, ook de leeftijden; wat tot de jeugd behoort, aan de jeugd toe te wijzen, en zulks niet tot den ouderdom, waar het onvoegelijk wezen zou, over te brengen. Een oud man geniete opgeruimd en dankbaar zijn goeden maaltijd; maar past het wel voor zijne verſtompte tong en zijn verhard oor, voegt het voor den ſtatelijken ernst zijner jaren, gelijk de kinderen, over een lekkeren ſchotel in de hand te klappen; gelijk de jeugd een feestmaaltijd, met muzijk vergezeld, als hoog genot te bejagen? Een oud man zij bij den omgang gezellig, voorkomend, innemend, ſtore het genoegen

niet

niet door zwijgen en gefronsd gelaat, brenge veeleer tot de vreugd iets toe; doch te willen behagen, door beleefde woorden, door hoffelijke diensten, door uitgezochte manieren, door aardigheid en kwinkslag boven anderen lof en opmerking aan te trekken, late hij voor jonger leeftijd over. En wat heeft de oude man met het koninklijk hof en met de koninklijke *audiëntie* te doen, zoo ver het niet is, om den koning hulde te bieden, en werk tot heil van het vaderland er hem roept! In de gunst des konings zich indringen, naar nieuwe eertitels streven, andere hovelingen op zijde willen komen, of van hen het winnen: hierin is veel ijdelheid ten opzigt van elken leeftijd; doch in het oog van den grijsaard zij het, overeenkomstig met zijne grijze ervarenheid en zijne onderscheidende waardigheid, louter ijdelheid, niets dan ijdelheid. Is het niet zoo? den afgeleefden man, die, week op week, aan het koninklijk paleis, op wankelende voeten, naar hooge gunst staat uit te zien; de welbedaagde vrouw, die, met geheel vergeten van jaren en rimpels, nog op den lof van jeugdige schoonheid aanspraak maakt, en de hoogere eer te dien opzigt aan broeders dochter of zelfs eigene dochter met moeite afstaat; ook den grijzen leeraar, die, even gelijk een jong kandidaat, die zijne predikgaven laat hooren, met den lof zijner predikatie en met grooten toeloop hoogelijk is ingenomen, — beklagen wij, of zij wekken onzen glimlach!

Nevens deze sierselen des ouderdoms is in BARSILLAÏ op te merken en te prijzen, wat den ouder-

k *eert*, namelijk, deugd en godsvrucht, en
atſte is van nog veel hooger waarde. Het
aangewezene was wijsheid, welke met ver-
waarheid, en met goeden ſmaak voegelijkhe-
nderſcheidt; hetgeen ik vervolgens ga aan-
, is ook wijsheid, maar die hoogere en
e, welke God vreest en dient. De laatſte is
boven voor de eerste tot onmisbaar ſteunſel;
hoe zou vader BARSILLAÏ zoo wijs wezen,
j zijne zinnelijkheid, waarvan, zelfs bij afge-
zintuigen, nog genoeg overig is, niet wist te
en en te beteugelen? en van waar zou hij
ſterkte hebben, indien Godsvrees niet in
voonde?

t mij beginnen, met uit de geſchiedenis te
nelen, wat daarin van BARSILLAÏ's deugd en
rucht voor de hand ligt.

was een goed burger, waarlijk geen kleine
Van ABSALOMS oproer, waarin duizenden, van
niet enkel, maar ook van *Juda*, zich geſto-
hadden, was hij met zijn huis volkomen rein;
er ook verzoeking daartoe niet kan ontbroken
n aan een' man, die door rijkdom en aan-
veel vermogt, en zonen had, omtrent wier
mſtig aanzien onder het volk hij blijkt niet
ſchillig te wezen. BARSILLAÏ is meer dan
burger. Zie, hoe hij zijnen koning, als die
het volk verworpen is, blijft aanhangen, door
kostbaar gerief hem onderſteunt, en, ten gevare
het misnoegen eener woeste tegenpartij, hem
lijk voorſtaat en beſchermt. Wat edelaardigheid!
deze rijke en moedige weldadigheid, aan DAVID
be-

beweeren, is alle uitzigt op vergelding, bij eene gunstige omkeering van zaken te winnen, ten eenenmale verwijderd geweest. Wat groote onbaatzuchtigheid! die wederom te edeler en beminnelijker voorkomen heeft, omdat zij niet vermengd is met die fiere hoogheid, welke alle vergelding en dankbewijs van de hand ſtoot, ten einde alleen dank te ontvangen, en geenen aan iemand verſchuldigd te wezen. *Waarom doch zou mij de Koning zulk eene vergelding doen? maar zie, daar is uw knecht* CHIMHAM! *laat dien met mijnen Heer den Koning overtrekken, en doe hem, wat goed is in uwe oogen.*

Zoo veel is van een deugdzaam en edel gemoed in den ouden BARSILLAÏ uit de geſchiedenis tastbaar kennelijk. Doch gewis had hij nog meer goeds en voortreffelijks. In dat gelaten en bijna vrolijk uitzien naar de gráfplaats zijner vaderen, welke de geſchiedenis vermeldt, proeve ik zijnen hemelſchen zin. In die reeds aangewezene wijsheid, welke zinnelijk genot en eerbejag van den ernſtigen ouderdom terug wijst, vertoont zich klaar de kracht van Gods heiligenden Geest. Merk ik daarenboven op, dat alle deugden zamen uit één zaad ontſpruiten, en dat dus, waar ééne deugd bloeit, andere deugden niet geheel ontbreken kunnen; en is het evenzeer niet te ontkennen, dat van echte deugden geloof en godsvrucht onafſcheidbaar zijn: zoo ſtaat vader BARSILLAÏ voor mijn oog als een vroom en godvruchtig Israëliet, die JEHOVA lief heeft en van geheeler harte dient; die met God wandelt, en op des Heeren heil hoopt. Godvruchtige gevoelens

zijn

zijn zijn vermaak; die aan te kweeken is zijn toeleg; hindernisfen en verzoekingen tot zonden daarvan af te weren is zijne zorg. Liever is hij, voortal zijne laatfte dagen, in den omtrek van het vaderlijk graf, om voor de naderende rust van hetzelve zich voor te fchikken, dan onder de woelinhen van een koninklijk hof. Dit geloof aan God, den eenigen Schepper en Heer der wereld, is, mogen wij meenen, bij BARSILLAÏ uitgebreid tot, en bevestigd door zijn geloof aan den CHRISTUS, ABRAHAMS zaad en DAVIDS fpruit, waaruit de zegen van de geflachten der aarde ftaat op te groeijen. Ja, misfchien wel waren door het geloof aan die belofte, welke aan DAVID, bij deszelfs komst op den troon, plegtig was toegefproken, zijne edelmoedigheid en trouw jegens den koning te meerder uitgelokt en bevestigd geworden. Zoo munt hij dan ook in geloof en godsvrucht uit. En vonden wij ftraks BARSILLAÏ's ouderdom te prijzen van wege den fieraad der wijsheid; van nu aan roemen wij zijne grijsheid des te hooger, want nevens de eer der wijsheid fierde hem de kroon der godsvrucht.

De godzaligheid met vergenoegdheid is een groot *gewin.* Zoo fchrijft PAULUS. Ik befluit er uit, dat een zoo waardige ouderdom, als ons in BARSILLAÏ voor oogen is, — moge die ook door den gewonen, en zelfs meer dan gewonen last gedrukt zijn, — niet ongelukkig kan wezen. Wordt ook dit niet door BARSILLAÏ's voorbeeld bevestigd?

Wegen wij, ten einde ons hiervan te overtuigen, met het oog op den ouden man, tegen den last, die

die nederdrukt; de menigerlei sterkte op, ... schouders onderschraagt.

Welke is de last? voor zinnelijk genot ... SILLAÏ weinig vatbaar meer. Niet meer, ... vroeger leeftijd, wordt zijn oor gestreeld door ... en zangeresſen; niet meer zijn ... prikkeld door keur van spijzen; druk ... gesnap en scherts, vermoeijen hem. Veel ... hij. — Er drukt ook. Zwakheden van ... aard, indien al geene smarten, zijn den ... mensch te dragen. Telkens is hij iets ... en weet hij het bekendste niet te noemen. ... hoort hij; donker ziet hij; met slependen ... gaat hij; veel gestoord is zijn slaap. Aller... kommert hem; allerlei hindert hem en ... wrevel. Kenbaar neemt hij af, en ... gevoelt hij zijn afnemen. Met een ... is hij te vergelijken, en daarenboven ... gerusten en weinig tevreden bewoner van ...

Wij vernemen nog slechts een ... het kwaad des ouderdoms; er is meer ... als hij spreekt van aan DAVID tot ... zijn, doet mij denken aan het mishagen, ... oude menschen, en al wat uit ouden tijd ... van jonge menschen bejegent. Het ... grijsaard, dat hij zoo veel uit den tijd der ... veranderd ziet en omgekeerd; en hoe ... hem, als zijn voorzigtige raad klein ... begrip als vooroordeel verworpen, zijn ... achtergesteld en voor vervelend gekeurd, ... rimpeld aangezigt, zijn klagen, zijn veel ... en langzaam besluiten wel eens belacht ...

En een' man van wijsheid en hoogen geest moge dit zeldzaam bejegenen, of deze moge zulks gemakkelijk en lijdzaam overzien; hem weder treft een ander kwaad des te gevoeliger, dat namelijk zijn werken zoo zeer vertraagt, en bijna heeft opgehouden; dat hij op zoo veel mislukt, zoo veel verzuimd, zoo veel verkeerd gedaan werk terug ziet; en nu de achterstallen niet meer te voldoen, en de verkeerdheden niet meer te herdoen zijn. En wat wandelaar, wie hij ook zij, beklemt en schokt het niet, zich genaderd te zien aan het einde van den weg, die hem in vroeger tijd lief was, en nog, zij het slechts door gewoonte, lief blijft, met welks aangenaam en onaangenaam hij gemeenzaam is geworden, waar hij medgezellen en vrienden aan zijne zijde heeft, waar hij, moge hij ook dikwijls glibberen en struikelen, toch den voet vast nederzet, nu naderende — aan eene steile, allersteilste afhelling, zonder grond! — BARSILLAÏ! zulken last draagt gij, en toch zijn uwe schouderen niet diep nedergedrukt. Neen! er is op uw gelaat helderheid, vreugde; en wat dan, zeg het ons, wat dan is de troost, die u onderschraagt en verruimt?

Hetgeen den last des ouderdoms onderstut, is, wél gezien, niets anders, dan hetgeen wij reeds bevonden hebben dat den ouderdom siert en eert: namelijk, wijsheid en godsvrucht. Hetzelfde gesprek dus van BARSILLAÏ, hetwelk op onze twee eerste vragen heeft geantwoord, beantwoordt ook onze tegenwoordige vraag.

Wij hooren het uit het gesprek van den grijsaard: gemakkelijk mist hij de prikkelingen van aangename

spijs en drank, het streelen van zangers en zangeressen, ook het gekittel van rang en onderscheiding aan een koninklijk hof; gemakkelijk ontbeert hij dit al, want zijne wijsheid houdt het voor iets kinderlijks, hetwelk naauwelijks den man voegt, en waar boven de deftigheid zijns grijzen hoofds altoos verheven is. Insgelijks doet zijne wijsheid hem de ongemakken, ja de smarten des ouderdoms, zonder wrevel, en op die wijze als een ligten last dragen: dag aan dag pleegt zij hem in te fluisteren: ligt wordt het pak, waaronder gewillige schouders gezet worden; hoe? zoudt gij, de goede jeugd van den Heer ontvangen hebbende, nu de kwade jaren gemelijk van u stooten? Zie! de laatste mijl van den levensweg valle wat moeijelijk; maar ook de laatste mijl is het eind van den weg.

Ik onderscheide het aan de opgeruimdheid van zijn gelaat: zijn tong en zijn oor mogen veel verstompt zijn, er is echter nog een genoegzaam aantal genoegens, voor welke hij vatbaar blijft: nadenken en onderzoek; opmerking van hetgeen gebeurt, en in vergelijking van het tegenwoordige met hetgeen is voorbijgegaan; gesprek met oude en jongere over oude zaken, (*) en wat van zinnelijk genot voor hem overig is. Die genoegens proeft hij; hij proeft ze dankbaar, en door ze dankbaar te smaken, geniet hij ze tien dubbel.

Voor den ouden man zij het genot van spijs en drank, gezellige vreugd, luimige scherts meest ver-

(*) De oude vader NESTOR bij HOMERUS spreke wat ijdel; hoe veel genoegen echter heeft hij, van den ouden tijd snoevende. *Ilias* A. reg 246 volgg.

verloren; het gemis daarvan weet hij zich, op eene hem waardige wijze, te vergoeden, door zulk genot in de opgroeijende jeugd met genoegen aan te zien, en het haar bij wijle te beſchikken. Zoo verbeeld ik mij vader BARSILLAÏ, die zijn' zoon in zijne plaats in de gunst des Konings beveelt, aan de tafel, waar hij kinderen en kindskinderen rondom zich verzameld heeft, met en in hen het genot te zien ſmaken, waarvan hij voor zich verſtoken is.

De afgeleefde grijsaard hebbe voor arbeid geene mannelijke kracht meer; dit grieft hem niet ſmartelijk, als hij ſlechts mijdt nieuwe groote zaken te ondernemen; als hij de overige kracht doorgaans beſteedt tot den lang gewonen, en van nu aan wat matig opgenomen arbeid; als hij jongere werkgenooten gereed vindt, om met eenige verligting hem in het gemoet te komen. En heeft hij in vroeger leven veel gedaan, onder noodzakelijke rust verblijdt hij zich dan over het volbragte werk. Wat vreugd voor BARSILLAÏ over zijn werk, gedaan in de verzorging zijner rijke akkers en gaarden, in de beſturing van zijn gezin en de opvoeding zijner kinderen, waarſchijnlijk ook in het ambt van regter of oudſte van zijnen ſtam, en nu onlangs in de moedige onderſchraging van het koninklijk huis! Die werken, voor den ouden man achter het graf zijner vaderen in te oogſten, vergezellen en volgen hem van nu aan.

Eere en dankbaarheid ontgaan zelden den grijsaard, wiens leven voor de wereld, in grooter of kleiner kring, als eene zegenende bron vloeide. Men zie BARSILLAÏ door den Koning eervol be-

groet en teederlijk omhelsd; de inwoners ... *chelim* en zijne kinderen deden het, verw... ieder dag. Dat ook in onze eeuw de verdi... grijsaard zulke onderfcheiding niet misse, zi... *hoofd* door jonge menfchen geëerd zie, ... varene wijsheid, waaraan gewis de jeugd, ... ook veel geletterd, achterftaat, hoog geach... en gaarne ingeroepen. Maar ook dat de ou... van zijne zijde, geen' weerzin verwekke, ... zich ftoote door hoog eifchen, door telka... rispen, door altijd klagen; veeleer, gelijk ... BARSILLAÏ's opgeruimd gelaat mogen vermoed... vrolijke *jeugd aanlokke*, door tot haar op ... wijze af te dalen, en haar iets toe te geven.

Doch wat ook een mensch, een koning ... onder de menfchen, prijze, de nadenkende m... is daardoor niet gerust gefteld met opzigt ... oordeel des Alzienden en Heiligen; en zij ... het vaderlijk graf, waaraan hij is genader... een' vermoeiden wandelaar, rust aangeboden, de donkere graffpelonk echter voert ... verwoesting heerfchappij. Maar deze ... kommer over duizendvoudig gebrek, ... geloof des godvruchtigen; deze duisternis ... grafs wijkt voor de hoop van den vrome. ... troost en goede moed ontbreken hem ... met DAVID zingt: *indien Gij, o God! de m... heden gadeflaat, niemand beftaat; maar b... vergeving, opdat Gij gevreesd wordt. En ... verwacht, mijne ziel verwacht, gelijk de w... op den morgen!* En is dit de troost, welk... vroeger opgang des Evangelies aanbiedt; hoe ve...

liger dan niet te ontleenen uit deszelfs volko-
e openbaring! De Christelijke hoop, voorzeker,
genoegzame steun, ja zij is het helder licht en
reugd eenes waardigen, dat is, godvruchtigen ou-
ɔms. *Indien wij*, zegt zij, *gezondigd hebben*,
hebben een' voorspraak bij den Vader, JEZUS
STUS, *den regtvaardige: Hij is eene verzoening*
de zonde. Ik heb den goeden strijd gestreden,
et geloof behouden. Voorts is mij weggelegd
roon der regtvaardigheid, *welke de Heer*, *de*
vaardige Regter, *mij geven zal in dien dag.*
h! zoo zeer BARSILLAÏ, die waardige en ge-
-ge grijsaard, gelukkig is te roemen; zoo zeer
ij te beklagen, die hem in groote mate ongelijk
: wezen. Mist hij alleen het beschrevene ge-
neen! het is daarenboven voor hem *verloren*,
uits het eene plant is, welke uit geloof, deugd
godsvrucht allengs, in den loop van jaren, ont-
t en opgroeit. Mogten jonge menschen dit ter
: nemen, ten einde van nu aan naar BARSILLAÏ's
rdom, als eene voor het oog der jeugd opge-
ene kroon, te streven en te dingen! En de
aard, die in de zonde is opgegroeid, in wien
rvene zinnelijkheid met den mannelijken leeftijd
ngerijpt, en die nu als een zestigjarige eik in
akker der zonde vaststaat, — wij beklagen, wij
eenen hem. Niemand echter wordt door het
ngelie der genade, hetwelk ik zoo even roem-
volstrekt ongetroost gelaten; het zegt tot hem:
nogtans weder! Gelijk de schipbreukeling zoeke
zij ook het schip verloren, nog op het overige

 wrak

wrak zich zelven te redden, en te behouden, wat nog te behouden is.

BARSILLAÏ's waardige en gelukkige ouderdom, op geen top zelfs van voorspoed, zonder geloof en godsvrucht, te bereiken, is, daarentegen, om geen tegenspoed, zij die ook allerdrukkendst en grievendst, ooit verloren. De godvruchtige grijsaard dan, die een' zwaren last van onheilen, hetzij van een ziekelijk ligchaam, hetzij van het verlies van kinderen, hetzij van ander leed, te torschen mogt hebben, zie wel uit naar de rust van het vaderlijk graf, haaste echter niet daarhenen. Hij verzamele in zijne gedachten wat al troost; bepeinze de belofte, in Gods woord der grijsheid toegesproken; hij proeve zijne gemeenschap met God en CHRISTUS; hij smake het zoet zijner onwankelbare hoop, en verbeide nu lijdzaam de volkomenheid van den oogst, die niet achter blijft; hoore nu met inwilliging naar de stem, welke hem, van wege zijn' nog overigen werkkring, zijne vrienden en zijne kinderen, toespreekt: *blijf nog wat bij ons! gij zijt ons lief; wij behoeven u!*

Bijzonder in het oude jaar, waaraan wij genaderd zijn, sta BARSILLAÏ, de oude man, voor het oog van den ouden van dagen. Waarom te dezer dagen vooral? Hetzij, ten einde hij het verloopen jaar vergelijke met de reeks zijner vervlogene jaren; de weinig overige dagen van het jaar met de enkele dagen, die hem nog te leven zijn; en het einde, het laatste uur des jaars, als de klok twaalf zal slaan, met het einde zijns levens.

Zoo,

o, gelijk mij de Heer dusver, gedurende den
van dit jaar geleid heeft, — zegge hij —
e mij zijne hand de geheele reeks mijner jaren,
g, zeventig jaren door. Ik love Hem; op
vraag: heeft u ook iets ontbroken? wijd ik
het ootmoedig dankbare antwoord: Niets,
! Van mijne zijde ontbrak veel, van uwe
geen ding; niets, Heer!
s onder het tellen van de weinige, twintig,
drie dagen, welke het oude jaar nog rekent,
vromen grijsaard de korte levensweg, welken
log te bewandelen heeft, voor oogen is, zie
ter zijner bemoediging, op Gods bewezene trouw
oegereikte belofte; maar ook, ter zijner aan-
ng, ftelle hij zich voor den geest de voor-
en van BARSILLAÏ, ABRAHAM, ANNA en SI-
r. Waren, zegge hij, mijne laatfte dagen daar
neer gelijk en de beste!
den vromen grijsaard, onder de beeldtenis van
aatfte uur des jaars, zijn fterven voor oogen,
ie het aan met de gelatenheid van BARSILLAÏ
IMEON: *dat ik fterve bij het graf mijns vaders
ijner moeder!* zeide BARSILLAÏ zoo kalm. *Nu
gij, Heer! uw' dienstknecht in vrede gaan!*
SIMEON zelfs met vreugde. Wat is het laatfte
des jaars? Het is overgang in een nieuw.
is de dood voor den Christen? Overgang tot
nieuw heerlijk leven. Wat is de dood in ge-
ormigheid aan de klok, welke te zelfder tijd
fein van het uitgaand en van het nieuw optre-
jaar ftrekt? Hij is de ftem des Heeren, die

 zij-

zijne vrienden *van de aarde af tot* zich op
O kostbaar kleinood! o zoet genot der Chris
hoop! hoe veel geeft gij ons niet in het u
doods! het uitzigt niet enkel op de
dankbare nagedachtenis onzer vrienden; niet
op voortduren met een gelukkig herfteld
niet eeniglijk op voortleven in de kinderen,
achterlaten; — arm ware dan de kinderloo
op werkelijk leven, leven in de gemeenschap
Hem, die ons heeft lief gehad, en wien wij
hadden.

MOETEN WIJ ALS CHRISTENEN VAN HET BIJNA VERLOOPEN JAAR SCHEIDEN?

verdenking op den avond van het oude jaar.)

ig flechts weinige uren — hoe fpoedig zijn zij in gedachten geteld, hoedra zullen zij verdwenen — nog flechts weinige uren, en wij ftaan weder en ingang van eenen nieuwen tijdkring. De flag lok in den middernacht verkondigt ftraks de ge- e van een nieuw Jaar, en het licht van den nden dag vindt ons reeds op deszelfs gebied. Lezer! deze rasfche overgang van het eene n het andere, dit in het oog loopende verval en fnel vlietenden ftroom des tijds, kunnen ons onverfchillig laten. Het kan ons onmogelijk om ven zijn, in welk eene ftemming der ziel wij ene jaar met het andere verwisfelen. Zorgen wij oor eene waardige ftemming! want wij fcheiden een aanmerkelijk tijdperk, dat, ten opzigte van lfs during, voor ons leven van het grootfte be- was, en door welks pligtmatig befteden wij ons ijk en eeuwig geluk bevestigen, maar ook door s ligtzinnig verkwisten wij ons tijdelijk en eeu- ongeluk berokkenen konden. Wij treden een v tijdperk in, dat ons een uitzigt op eene lange van dagen, die het bevat, en tevens een uit- op nuttig werken en menigvuldig genot opent: er dat echter iemand onzer eenen zekeren waar- heeft, dat hij al deze dagen, van den eerften

 tot

tot den laatsten, zal zien en beleven. Zoo is zoowel het terugzien op het tijdperk, dat ten einde loopen is, als het vooruitzigt op het tijdvak, dat onzeker en ongewis ons te gemoet treedt, ge- schikt, om ons met dien ernst te vervullen, die ons gemoed behoort te bezielen, als wij over de ver- gankelijkheid des tijds en de onzekerheid van ons leven nadenken; en wij gevoelen ons gedrongen, de laatste uren dezes jaars niet te laten voorbijgaan, zonder ons, in den geest, nogmaals het verledene te vertegenwoordigen, en de toekomst bij voorraad te doorloopen. Ja, het zij zoo! laat ons een Chris- telijk afscheid van het oude jaar nemen.

Tot hiertoe heeft ons de Heer geholpen! Zoo sprak eens een vroom man, de Profeet SAMUËL, toen hij na een' droevigen en boozen tijd, na een' lan- gen en zwaren strijd voor het door hem zoo beminde volk van *Israël*, betere dagen zag aanbreken, door de magt van JEHOVA. Hij zeide dit zonder twijfel ook met het oogmerk, om het vertrou- wen des volks op dien God te vestigen, die zijne dus ver bewezene hulp een onderpand van de zijne voor het toekomende schonk. Tot dus ver heeft ons de Heer geholpen; welaan! Hij zal ook verder helpen. Ook wij hebben op onze aardsche loopbaan weder een jaar afgelegd, nog slechts weinige stappen, en wij staan weder aan een belangrijk *punt van ons leven.* Zouden wij dan ook niet met den godvruchtigen SAMUËL den Heer roemen, *die ons dusver geholpen heeft?* Zouden wij dien God niet danken, die ons opzigt onzen geest bewaard, die leven en welzijn aan ons geschonken heeft? Zouden wij niet,

merkwaardig eindperk van den tijd, ons zelven
deren, om met een dankbaar vertrouwen elkan-
de te roepen: *tot dus ver heeft de Heer gehol-*
Welaan! Hij zal ook verder helpen. Zoo den
te danken, en ons in het vertrouwen op Hem
erfterken, mag zeker reeds heeten: Christelijk
het jaar te fcheiden. — Hiertoe behoort echter
meer. Wij zijn verpligt, ook op ons zelven te
, want het bijna verloopen jaar was een ons
rtrouwd jaar. Hebben wij dit nu, overeen-
ig het oogmerk van deszelfs Gever, op woeker
? Wij willen dit onderzoek niet fchuwen;
kan en zal voor ons zeer heilzaam zijn! Laat
dan onderzoeken: *hoe wij als Christenen van*
bijna verloopen jaar fcheiden moeten. — Wij
en van hetzelve fcheiden *met droefheid* en
mte; maar tevens *met de beste voornemens;* en
hartelijke dankbaarheid aan God.

ij kunnen niet zonder *droefheid* van het bijna
oopen jaar fcheiden; want dit affcheid herinnert
op het nadrukkelijkfte, de onweêrftaanbare vlugt,
mede ons leven henen fnelt, en voorbijgaat
ene gedachte. Dit ontwaren wij dan eerst regt,
e meer gevorderde jaren daar zijn, en wij een
er tijdperk des levens bereikt hebben. In de
l fchijnt de tijd flechts kleine ftappen te doen
ls te kruipen; dan fchijnt ons één jaar een
tienbaar tijdperk, en de toekomst eene einde-
verte te zijn. Maar als wij in een bepaalden
; van geordende werkzaamheid des levens ge-
n zijn, dan gaan de uren en dagen, de we-
en maanden, ras en fteeds fneller voorbij. Laat

uw

uw eigen gevoel beslissen, Lezer! wat dacht
het bijna verloopen jaar? Is het u niet
als eene wolk, die de wind verdrijft? Schijnt
u niet een damp te zijn, die verdwenen is?
deszelfs dagen, om met den dichter te spreken,
ligter dan eene wevers-spoel vervlogen! En
den wij niet, met iederen dag van het jaar,
einde spoedt, het graf en den dood? Ja,
ouder geworden; wij worden ouder, terwijl
het snel verloopen des tijds spreken; en
met droefenis kunnen wij het zinkend jaar
dat, ten aanzien va[illegible]e[illegible]door God ons [illegible]
leeftijd, een beslissend verlies is.

Maar dit is nog niet genoeg; deze droefheid
ook met *schaamte* gepaard. Het leven [illegible]
vergaan. *De mensch, uit eene vrouw geboren,*
slechts korten tijd. Ons leven duurt zeventig,
zoo wij zeer sterk zijn, tachtig jaren. En
voorbij, spoedt weg, en wij vliegen heen. De
vergaat, met al hare begeerlijkheid; — [illegible]
het echter verder? *maar wie den wil van God*
die blijft tot in eeuwigheid! Ja, konden
waarheid getuigen, dat wij in het verloopen
den wil van God steeds geëerbiedigd, steeds
hadden, dan konden wij zonder schaamte van
afscheid nemen. Maar hoe is het verloopen
door ieder onzer gebezigd? *hoe is het* [illegible]
besteed, ten aanzien der heilige dagen, die
onze bedehuizen riepen ter aanbidding van
tot onderzoek van zijnen heiligen wil, ter
ring van JEZUS, onzen Verlosser, ter [illegible]
van de door Hem ons aangebragte zegeningen

king van ons geloof, van onze liefde en van
ıoop? Hoe hebben wij die talrijke aansporin-
:n veelvuldige gelegenheden om het goede te
ı, aangewend? hoe onder de vreugde, die
ıs schonk, het genot, dat het ons bereidde,
›roevingen, waarin het ons bragt, de smar-
ie het ons berokkende, de wonden, die het
oeg, verkeerd? — Ach! als wij de waarheid
willen doen, en, gelijk het Christenen betaamt,
opregt handelen; dan moeten wij belijden,
adden in het bijna verloopen jaar God en
rus ijveriger kunnen dienen, van de zegenin-
es Christendoms een naauwgezetter gebruik
n maken, met de door God ons toevertrouwde
ongelijk meer goeds kunnen stichten, door
le en leed veel wijzer en beter kunnen wor-
en dit alles is juist het gevoel van schaamte,
ıede wij den kring van het oude jaar verlaten,
vij het niet altoos besteed hebben overeenkom-
et oogmerk van Hem, die in hetzelve ons bij
:ven, de gezondheid en krachten bewaarde.
ar, alhoewel dit gevoel van schaamte den ver-
:n tijd niet herroepen of terugbrengen kan;
noeten wij ten minste doen, wat wij kunnen
: wij moeten met de *beste voornemens* van het
jaar scheiden. — Beschuldigt het ons, dat wij
zoo dikwijls, als wij moesten en konden, in
ıuis des Heeren verschenen; o! dan ontvange de
van heden de heilige gelofte, om voortaan onze
rlinge bijeenkomsten niet meer te verzuimen,
licht, kracht en troost ijverig en vlijtig in
lve te zoeken. — Beschuldigt het ons, dat wij
zulk

zulk een aantal van deszelfs uren, zoo vele dagen, ongebruikt voor het ware doel van ons wezen hebben laten voorbijgaan; o! dan ontvange de dag van heden de heilige gelofte, om voortaan in den geest van onzen Heer en Meester te willen werken, zoo lang het dag voor ons is. — Beschuldigt het ons, dat wij niet dachten aan onze ware bestemming, ons door de vreugde en het genot der wereld te zeer lieten verstrikken; o! dan ontvange de dag van heden de heilige gelofte, om voortaan bovenal *naar het koningrijk van God en deszelfs geregtigheid*, naar de hoogere goederen van geest en hart, *naar datgeen, wat boven is*, te streven. — Beschuldigt het ons, dat wij ons, blind en op den dwaalweg gebragt, door een of andere zonde in schandelijke boeijen lieten kluisteren; o! dan ontvange de dag van heden onze heilige gelofte, om voortaan, met opzien tot God en inroeping zijner avermogende hulp, ons van dat onteerend juk te ontslaan, en ons tot de vrijheid der kinderen Gods te verheffen. — Beschuldigt het ons, eindelijk, dat het ons in onze verkeering met anderen aan die liefde ontbrak, waaraan men ons als echte leerlingen en belijders van Hem had behooren te herkennen, die de zijnen lief had tot in den dood; o! dan ontvange de dag van heden de heilige gelofte, om voortaan met eene liefde-volle gezindheid onder onze broederen te wandelen, en hun ten dienste ons leven te wijden. — Een ernstige wil vermag veel met Gods hulp. Ons voornemen werde daad, en ga gepaard met

: bewustheid, dat gij voortaan naar uw ver-
het goede tracht te werken.

nu met zulke en foortgelijke voornemens
t verloopen jaar fcheidt, dien mogen wij, in
opzigt, reeds dankbaar jegens God noemen;
hij is immers vast beraden, zich door Hem
ıen Geest op de nieuwe loopbaan des levens
en leiden, en van hem mogen wij dus met
ıwen verwachten, dat hij ook ten aanzien
lrijke weldaden, die God hem in het ganfche
əen jaar fchonk, niet onverfchillig zal zijn.
j dan ook uwe gezindheid, waarde Lezer!
dan, eindelijk, van het oude jaar *met harte-*
ankbaarheid jegens God.

terug op de afgelegde baan; ter regter en
zijde ziet gij die gekenmerkt door ontelbare
ewijzen der Goddelijke liefde, trouw, goed-
n genade. Gij leeft nog, en zoo vele moes-
den loop van het ten einde fpoedend jaar ons
n. De zuigeling werd door den dood als eene
ɲtlokene bloem afgemaaid; het kind werd van
.rt der ouders gefcheurd; de bloeijende maagd
veel belovende jongeling zonken in het
de vrouw werd van den man, de man van de
door den onverbiddelijken dood gefcheiden. —
andelt in het licht des Heeren, en millioenen
natuurgenooten zitten nog in de duisternis en
wen des doods. — Herinner u de rust en den
, die ons vaderland geniet; terwijl in andere
van den aardbodem de vlam des oorlogs
e, en het woest gefchreeuw des billijken of
ȷken ongenoegens zich verhief. — Gedenk aan
den

den zegen, dien koophandel, fabrieken, en landbouw u schonken; terwijl in ... den de nood heerschte, en op deze ... aanviel als een gewapend man. — Her... ontelbaar goede, in uwe burgerlijke be... in uwen huiselijken kring genoten, en de... gen uitslag, waarmede over het geheel uw... bezigheden begunstigd zijn. — Gedenk ... lijke uren, die u ten deel vielen; aan de ... gen en het lijden dat gij moest verduren, ... aan het sterfbed uwer geliefden weendet, ... het krankbed laagt: gedenk aan de ... door Gods gunst uit deze beproevingen ... geloof en godsvrucht, voor uw geduld en onderwerping aan den wil van uwen hemelsche... der mogt wegdragen: — gedenk dit alles, ... dank den Heer, die uit zijne volheid u ... schonk, en zelfs dan, als Hij u bedroefde, ... toonde een wijs en liefderijk Vader te zijn... zult gij, gelijk het een waar Christen ... het bijna verloopen jaar scheiden, en ... intreden.

